

Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce

Praca zbiorowa pod redakcją naukową
Katarzyny Kłosińskiej

FELBERG SJA
WYDAWNICTWO

Warszawa 2004

© Copyright by Wydawnictwo FELBERG SJA,
Warszawa 2001, 2004

Recenzenci naukowci:

prof. dr hab. Andrzej Markowski

prof. dr hab. Jan Miodek

Redaktor prowadzący:

Adam Wolański

Redaktor merytoryczny:

Anna Kozłowska

Redaktor techniczny:

Barbara Gluza

Korekta:

Joanna Cierkońska (wydanie I),

Teresa Kruszona (wydanie II)

Projekt graficzny okładki:

Andrzej-Ludwik Włoszczyński

DTP:

A.L.W. GRAFIK

Wszystkie nazwy handlowe i towarów występujące w niniejszej publikacji są znakami towarowymi zastrzeżonymi lub nazwami zastrzeżonymi odpowiednich firm odnośnych właścicieli.

Wydawca dołożył wszelkich starań, aby zapewnić najwyższą jakość tej książki. Jednakże wydawca nie jest w żadnym przypadku odpowiedzialny za jakąkolwiek szkodę będącą następstwem korzystania z treści zawartych w niniejszej publikacji.

Cytaty z wydawnictw zwartych i wydawnictw ciągłych zostały przytoczone w niniejszej książce wyłącznie w zakresie uzasadnionym wyjaśnianiem, analizą krytyczną i nauczaniem.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej książki, zarówno w całości, jak i we fragmentach, nie może być reprodukowana ani przetwarzana w sposób elektroniczny, mechaniczny, fotograficzny i inny oraz nie może być przechowywana w żadnej bazie danych bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydanie II poprawione i uzupełnione

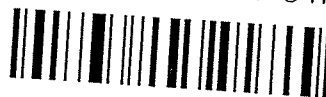
Printed in Poland

ISBN 83-88667-06-8

BIBLIOTEKA
Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych
Uniwersytetu Warszawskiego
al. Nowy Świat 69, 00-046 Warszawa
tel. 620-03-81 w. 295, 296

63795

Biblioteka WDiNP UW

1098035821

Spis treści

Przedmowa do drugiego wydania	7
1. Podstawowe pojęcia kultury języka <i>Elżbieta Grabska-Moyle</i>	9
2. Poprawność fonetyczna <i>Katarzyna Kłosińska</i>	12
3. Poprawność ortograficzna <i>Katarzyna Kłosińska</i>	16
4. Poprawność interpunkcyjna <i>Dorota Zdunkiewicz-Jedynak</i>	18
5. Poprawność fleksyjna – nazwy własne <i>Zespół</i>	20
6. Poprawność słowotwórcza – nazwy własne <i>Elżbieta Grabska-Moyle</i>	30
7. Poprawność fleksyjna – nazwy pospolite – rzeczownik <i>Katarzyna Kłosińska</i>	33
8. Poprawność fleksyjna – nazwy pospolite – przymiotnik i zaimek <i>Katarzyna Kłosińska</i>	38
9. Poprawność fleksyjna – nazwy pospolite – czasownik <i>Dorota Zdunkiewicz-Jedynak</i>	40
10. Poprawność fleksyjna i składniowa – liczebnik <i>Katarzyna Kłosińska</i>	44
11. Poprawność składniowa – związek zgody <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka</i>	49
12. Poprawność składniowa – związek rządu <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka</i>	52
13. Poprawność składniowa – skróty <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka</i>	57
14. Poprawność składniowa – wyrazy funkcyjne <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka, Ewa Rudnicka</i>	59
15. Poprawność składniowa – szyk wyrazów w zdaniu <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka</i>	64
16. Poprawność składniowa – imiesłowowe równoważniki zdań <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka</i>	66
17. Poprawność składniowa – budowa zdania złożonego <i>Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka, Ewa Rudnicka</i>	69
18. Wstęp do poprawności leksykalnej <i>Katarzyna Kłosińska</i>	73
19. Poprawność słowotwórcza – nazwy pospolite <i>Elżbieta Grabska-Moyle</i>	75
20. Poprawność leksykalna – zapożyczenia <i>Elżbieta Grabska-Moyle, Adam Wolański</i>	79
21. Poprawność leksykalna – łączliwość <i>Katarzyna Kłosińska</i>	86
22. Poprawność frazeologiczna <i>Katarzyna Kłosińska</i>	90
23. Poprawność leksykalno-stylistyczna – metafory <i>Katarzyna Kłosińska</i>	96
24. Poprawność leksykalno-stylistyczna – konstrukcje redundantne <i>Anna Ciesielska</i>	99
25. Redundancja a łączliwość leksykalna <i>Agata Hącia</i>	102
26. Poprawność leksykalno-stylistyczna – szablony językowe, wyrazy modne, poprawność semantyczna <i>Anna Ciesielska</i>	107
27. Poprawność stylistyczna – środki stylistyczne w tekstach użytkowych <i>Adam Wolański</i>	114
28. Poprawność stylistyczna – stylistyczne różnicowanie współczesnej polszczyzny <i>Adam Wolański, Dorota Zdunkiewicz-Jedynak</i>	120
29. Redagowanie tekstu <i>Dorota Zdunkiewicz-Jedynak</i>	131
30. Remanenty gramatyczne <i>Ewa Rudnicka</i>	136
31. Pisać każdy może... <i>Katarzyna Kłosińska</i>	143
32. Podstawy leksykologii <i>Katarzyna Kłosińska</i>	148
Odpowiedzi i omówienia wybranych zagadnień (klucz)	153

Gorąco dziękujemy Panom Profesorom
Andrzejowi Markowskiemu i Janowi Miodkowi
za cenne uwagi, które pomogły
w przygotowaniu ostatecznej wersji książki

Zespół

Przedmowa do drugiego wydania

Książka „Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce” jest przeznaczona dla wszystkich, którzy pragną rozwijać praktyczną umiejętność posługiwania się językiem ojczystym i pogłębiać o nim wiedzę. Zawiera ćwiczenia z kultury języka polskiego wraz z ich rozwiązaniami. Są w niej omówione najbardziej typowe i najczęstsze błędy językowe popełniane przez Polaków, dzięki temu – z jednej strony – jest wykładnią normy językowej (wszystkie rozstrzygnięcia normatywne są zgodne z przyjętymi w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN” pod redakcją A. Markowskiego, Warszawa 1999), z drugiej zaś – zdaje sprawę z najważniejszych tendencji rozwojowych współczesnej polszczyzny. Mamy nadzieję, że korzystanie z niej nie tylko przyczyni się do wyrobienia sprawności językowej, lecz także pozwoli na pobudzenie refleksji nad językiem, na pogłębienie świadomości językowej.

Koncepcja tomu jest wynikiem przemyśleń zespołu (oprócz obecnych autorów w pracach brali udział, w początkowym etapie, dr Anna Cegieła i dr Tomasz Karpowicz), osób prowadzących zajęcia z kultury języka polskiego w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego, w zakładzie kiero-

wanym przez profesora Andrzeja Markowskiego. Wszystkie ćwiczenia, które znalazły się w tomie, były przez kilka lat stosowane na zajęciach ze studentami. Pozwoliło to na takie ich zmodyfikowanie, by stały się jak najbardziej funkcjonalne. Drugie wydanie jest w stosunku do pierwszego poprawione oraz uzupełnione. Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do usunięcia niedoskonałości książki.

Żadnego zdania wykorzystanego w zbiorze (a jest ich ponad 1700) nie wymyśliliśmy sami. Wszystkie są autentyczne – pochodzą głównie z prasy. Staraliśmy się nie ingerować w ich formę – są więc takie, jakimi stworzyli je ich autorzy (dziennikarze, politycy, urzędnicy). Nie należy się zatem dziwić temu, że zawierają błędy językowe, nielogiczne sformułowania czy wywołują komiczny efekt. Ich nieporadność może stanowić pewnego rodzaju ostrzeżenie – może uzmysłwić Czytelnikom, jakie są konsekwencje niesprawnego posługiwania się językiem. Wierzymy, że ta książka pomoże wszystkim w wyrabianiu tej sprawności.

Katarzyna Kłosińska

1. PODSTAWOWE POJĘCIA KULTURY JĘZYKA

Elżbieta Grabska-Moyle

I. Proszę określić, które z wymienionych środków językowych należą do systemu językowego, które do normy językowej, a które do uzusu. Część z nich należy jednocześnie do dwóch lub trzech grup.¹

przyjacieli (D. lm.), przyjaciół (D. lm.), bratowi (C. lp.), bratu (C. lp.), koniami (N. lm.), końmi (N. lm.), gałęziami (N. lm.), gałęzmi (N. lm.), zaczęłem (1. os. r.m. lp. cz. przeszłego), zacząłem (1. os. r.m. lp. cz. przeszłego).

II. Na podstawie własnego poczucia językowego proszę ocenić, na jakim poziomie normy językowej sytuują się następujące sposoby użycia języka.

1. Dlaczego nie pościeliłeś łóżka?
2. Gdzieś ty bywał, czarny baranie? We młynie, we młynie, mój mości panie. Cóż tam robił, czarny baranie? Mełł mąkę, mełł mąkę, mój mości panie.
3. Zjadłem ten kotlet z prawdziwą przyjemnością, był doskonale przyprawiony.
4. Codziennie podlewam wszystkie kwiaty, ale kaktusa podlewam rzadziej.
5. Najbardziej lubię scenę, w której Kmicic jedzie z Oleńką sałmami.
6. Kiedy zobaczyłam tą dziewczynę w telewizji, miałam wrażenie, że ją znam.
7. W oparciu o wcześniejsze uzgodnienia podjęliśmy decyzję o zamknięciu firmy.
8. Listy wysyłam na mój nowy adres.
9. Proszę, siadajcie państwo.
10. Niepotrzebnie nałożniono tę sprawę.

III. Proszę wyjaśnić, czy można uznać za poprawne.

1. Podkreślone formy:
 - a. Przyszedł wujciu Józiu, żeby ogładnać kurczętą na polu.
 - b. Trzasło, błysło, a ona nie wróciła się.
 - c. W studio gościliśmy wybitnego pisarza.
 - d. Stepniówna, proszę do tablicy!
2. Wymowę typu gieneral.

IV. Proszę połączyć nazwy kryteriów poprawności językowej z odpowiednimi wyjaśnieniami. (Uwaga: do niektórych typów kryteriów odnosi się kilka wyjaśnień). Następnie do kryterium wystarczalności językowej oraz kryterium ekonomiczności proszę odnieść typy innowacji językowych, przy których ocenie dane kryterium jest przydatne.

1. Kryterium wystarczalności językowej;
2. Kryterium ekonomiczności;
3. Kryterium uzualne;
4. Kryterium autorytetu kulturalnego;
5. Kryterium narodowe;
6. Kryterium estetyczne.
 - a. Dobre to, co krótsze.
 - b. Dobre to, co nie budzi niepożądanych skojarzeń.

- c. Dobre to, co polskie.
- d. Dobre to, co powszechnie używane.
- e. Dobre to, co precyzyjne.
- f. Dobre to, co regularne.
- g. Dobre to, co używane przez wielopokoleniową inteligencję humanistyczną.
- h. Dobre to, co wypełnia lukę w języku.
 - innowacje precyzujące;
 - innowacje regulujące;
 - innowacje skracające;
 - innowacje uzupełniające.

V. Podkreślone wyrazy i formy w poniższych zdaniach są (lub były do niedawna) innowacjami językowymi. Proszę określić typ każdej innowacji (uzupełniająca, regulująca, rozszerzająca, alternatywna, nawiązująca, skracająca, precyzująca) oraz sprawdzić w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN” pod red. A. Markowskiego, które z tych wyrazów i form zostały uznane za błędne.

1. Pani Wanda mieliła kawę.
2. Nie przywiązywali uwagi do wyglądu.
3. Komisja zdecydowała się uhonorować medalem te z jagniąt, które osiągnęło najwyższą wagę.
4. Lubię promocje, bo zawsze można coś wygrać, taniej kupić albo spróbować czegoś dobrego.
5. Kupiłem dwa dobre przewodniki po Warszawie.
6. Nasi piłkarze przegrali pięć ostatnich meczy.
7. Badany enzym odgrywa duże znaczenie w procesie trawienia.
8. Specjalne sygnały będą nadawane przed i po reklamach.
9. Kicia urodziła cztery kocięta.

VI. Proszę połączyć każdą z nazw postaw wobec języka z sądem, który mógłby być wypowiedziany przez osobę zajmującą daną postawę.²

1. Abnegacja;
2. Indyferentyzm;
3. Konserwatyzm;
4. Leseferyzm;
5. Logizowanie w języku;
6. Naturalna (spontaniczna) postawa wobec języka;
7. Perfekcjonizm;
8. Puryzm egocentryczny;
9. Puryzm elitarny;
10. Puryzm nacjonalistyczny;
11. Puryzm tradycjonalistyczny;
12. Racjonalizm;
13. Umiarkowany liberalizm.
 - a. Dobre jest to, co ja akceptuję.
 - b. Dobre jest to, co rodzime, a więc należy walczyć z zapożyczeniami. Należy bronić języka przed wpływami obcymi.

- c. Dobrze jest to, czym się posługuje stara inteligencja, więc należy walczyć z formami, których używają ludzie z innych warstw społecznych.
- d. Język jest czymś naturalnym, zwyczajnym, więc nie będę się zastanawiał, jak go używać.
- e. Język nic mnie nie obchodzi, nie jest dla mnie wartością.
- f. Język powinien być precyzyjny i logiczny, więc należy usuwać niejednoznaczności i sformułowania nielogiczne.
- g. Język powinien być precyzyjny i zgodny z systemem, więc należy dążyć do ograniczenia wariantowości w języku i odstępstw od systemu. Należy walczyć z formami nieprecyzyjnymi i wyjątkowymi, zarówno dawnymi, jak i innowacyjnymi.
- h. Język się zmienia, bo zmienia się rzeczywistość i społeczeństwo. Niektóre zmiany językowe są potrzebne, inne są zbędne. Język jest używany w różnych sytuacjach i przez różnych ludzi, dlatego należy akceptować jego wielostylowość i wielopoziomowość jego normy.
- i. Język się zmienia, bo zmienia się rzeczywistość i społeczeństwo. Niektóre zmiany językowe są potrzebne, inne są zbędne. Aby ocenić te innowacje, trzeba dobrze poznać mechanizmy rządzące językiem. Zjawisk językowych nie można oceniać przez pryzmat własnych doświadczeń i emocji, lecz w wyniku ich dogłębnej analizy.
- j. Nie mam zdania na temat języka.
- k. Wszystkie formy językowe są jednakowo dobre; skoro są używane, to znaczy, że są potrzebne. Nie należy ingerować w rozwój języka.
- l. Kiedy byłem młody, język był poprawny i bardziej precyzyjny niż dziś, więc należy bronić języka przed niepotrzebnymi, używanymi głównie przez młode pokolenie wyrazami i formami, ponieważ dawne wyrazy i formy w zupełności wystarczają.
- ł. Dawniej język był poprawny i elegancki, a więc należy walczyć z innowacjami. Należy uświadamiać młodemu pokoleniu, że mówi źle i nieelegancko.

VII. Proszę uzupełnić spis podstawowych słowników i wydawnictw poprawnościowych.

1. Słowniki ogólne języka polskiego:

- „Słownik języka polskiego”, red. W., t. I-XI, Warszawa -1969.
- „Słownik języka polskiego”, red. M. Szymczak, t. I-...., Warszawa -1981, wyd. 1. scalone, Warszawa 1998.
- „Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny”, red. ... Zgólkowa, t. I, 1994.
- „..... słownik języka polskiego”, red. E. Sobol, Warszawa
- „Słownik języka polskiego”, red. B., Warszawa
- „..... słownik języka polskiego”, red. M. Bańko, Warszawa 2000.

2. Słowniki specjalne języka polskiego:

a. wyrazów obcych:

- W. Kopaliński, „Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych”, Warszawa
- „Słownik wyrazów obcych”, red. J., Warszawa 1971.
- „Słownik wyrazów obcych.”, red. E. Sobol, Warszawa 1995.
- A. Markowski, „..... najnowszych wyrazów obcych”, Warszawa
- R. Pawelec, „..... Słownik wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty”, Warszawa 1999.
- A. Markowski, R. Pawelec, „..... słownik wyrazów obcych i”, Warszawa 2001.

b. frazeologiczne:

- S. Skorupka, „Słownik frazeologiczny języka polskiego”, t. I, II, Warszawa -1968.
- S., G. Dziamska, J. Liberek, „..... słownik frazeologiczny języka polskiego”, Warszawa 1995.
- K. Mosiołek-Kłosińska, A. Ciesielska, „W Słownik frazeologiczny języka polskiego”, Warszawa 2001.

c. porządkujące słownictwo według relacji znaczeniowych:

- S., „Słownik wyrazów bliskoznacznych”, Warszawa
- D. Buttler, „Słownik polskich całkowitych”, Warszawa 1988.
- W. Cienkowski, „Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych”, Warszawa
- A. Dąbrowka, E. Geller, R. Turczyn, „Słownik”, Warszawa
- Z. Kurzowa i in., „Słownik polskich”, Warszawa
- A. Dąbrowka, E. Geller, „Słownik”, Warszawa 1995.

d. dotyczące określonej sfery słownictwa:

- M. Grochowski, „Słownik polskich i”, Warszawa 1995.
- J. Anusiewicz, J. Skawiński, „Słownik polszczyzny”, Warszawa-Wrocław 1996.
- A. Dąbrowska, „Słownik polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie”, Warszawa 1998.

e. poprawnościowe:

- „Słownik poprawnej polszczyzny”, red. W., H., Warszawa
- I. Bartmińska, J. Bartmiński, „Słownik i nazwisk obcych”, Olsztyn 1992.
- M. Bańko, M. Krajewska, „Słownik wyrazów”, Warszawa
- „Praktyczny słownik poprawnej polszczyzny. Nie tylko dla młodzieży”, red. A., Warszawa
- J. Grzenia, „Słownik : ortografia, wymowa, słowotwórstwo i odmiana”, Warszawa 1998.

- „..... słownik poprawnej polszczyzny PWN”,
red. A. Markowski, Warszawa
- J. Podracki, „Słownik skrótów i,
Warszawa 1999.
- f. ortograficzne i interpunkcyjne:
 - „Słownik ortograficzny języka polskiego PWN”, red.
M., Warszawa
 - „..... słownik ortograficzny PWN”,
red. E. Polański, Warszawa
 - J. Podracki, „Słownik interpunkcyjny języka polskie-
go z zasadami przestankowania”, Warszawa
- 3. Wydawnictwa poprawnościowe:
 - E. i F. Przyłubscy, „Gdzie postawić,?”
Warszawa
 - D., H.,
H., „Kultura języka polskiego”,
t. I, Warszawa 1973, t. II, Warszawa 1982.
- A. Cegieła, A. Markowski, „Z polszczyzną za pan brat”,
Warszawa
- B. Klebanowska, W. Kochański, A. Markowski, „O do-
brej i polszczyźnie”, Warszawa
- S. Bąba, B. Walczak, „Na końcu języka. Poradnik
.....”, Warszawa-Poznań
- „Polszczyzna płata nam figle. Poradnik językowy dla
każdego”, red. J., Warszawa
- A. Markowski, „Polszczyzna znana i,”,
Warszawa
- J., „Rozmyślajcie nad mową!”,
Warszawa 1998.
- J., „Mówi się. Porady językowe”,
Warszawa 2001.
- „Język”, miesięcznik, Kraków.
- „Poradnik Językowy”, miesięcznik,

2. POPRAWNOŚĆ FONETYCZNA

Katarzyna Kłosińska

I. Proszę głośno przeczytać następujące zdania, zaznaczyć akcenty w podkreślonych wyrazach (zgodnie z wymaganiami normy wzorcowej) oraz uzasadnić swoje decyzje.

1. Zdalibyście egzaminy na uniwersytet, później jeden zajmowałby się jakaś epoka sprzed kilkuset lat, drugi prezprowadzałby analizy kosmetyków, a ty zostałbyś prezydentem Rzeczypospolitej.
2. Ten arcymistrz (mój eksmaż) nie dał rady czterystu matematykom.
3. Oficer i dwaj chemicy zwiedziliby Kostaryke, a potem pojechaliby na Korsyke, gdzie nasz prezydent poznał tego fizyka.
4. Chociażbyś nie chciał, pojedziesz do muzeum w Afryce.
5. PSL i SLD poprosiły UW i AWS o wstrzymanie prywatyzacji PKP i PBK.
6. CBOS i OBOP spytały Polaków, jak oceniają ZBoWiD, Polmos i PKS.
7. W ostatniej chwili złapał pekaes.

II. Proszę zaznaczyć akcenty podkreślonych wyrazów przyimkowych.

1. Zrób to dla mnie.
2. Czekaj na mnie.
3. Myśl o nas.
4. Idę na msze.
5. Dał na msze.
6. Wszedł po pas.
7. Czytał na głos.
8. Czekał na głos.
9. Brał ją pod włos.
10. Kandydat na prezydenta liczył tylko na wieś. Wiedział, że mieszkańcy miast nie będą na niego głosować.
11. Wybrał się na wieś.
12. Wyjechał na rok.
13. Robi to raz na rok.
14. Oparł się o mur.
15. Przekreślił się na bok.
16. Ciotka mówiła, że coś ją kłuje w lewym boku. W ogóle od jakiegoś czasu skarży się na bok.
17. Założył szelki na krzyż.
18. Patrzył na krzyż na ścianie.
19. Spojrzał najpierw w górę, a potem na dół.
20. Popatrzył na dół w ziemi.
21. Wyszedł na dwór.
22. Poszła za dom.
23. Wyszła za maż.

III. Proszę określić liczbę sylab w każdym z następujących wyrazów, zapisać sposób ich wymowy oraz zaznaczyć akcenty.¹

1. laurka – laur – laurowy – laureat;
2. dinozaur – dinozaury;

3. nauka – naukowy – naukowiec – nauczyciel – nauczka;
4. mozaika – mozaikowy;
5. rozmaity;
6. boisko;
7. planetoida.

IV. Proszę przeczytać głośno następujące zdania, a potem określić sposób realizacji liter ę i q.

1. Mój mąż czmychnął stąd, bojąc się ukąszenia węża.
2. Wziął coś na ząb.
3. Chlusnął wodą na ręce i na wasy.
4. W gąszczu wywęszył łabędzie deptające żółędzie.
5. Odpędzał ręką baka, który wleciał za węgiel.
6. Jej pięciu zięciów przebrało się za księży i chodziło po kołędzie, by zbierać pieniądze.
7. Oni idą z matką na mszę.

V. Proszę przeczytać głośno następujące zdania, a potem określić sposób realizacji połączeń literowych an, en, on, yn, in, un.

1. Spontanicznie powinszowałem inteligentnemu inżynierowi awansu, który od dawna mu się należał za bezprecedensowe i kunsztowne zsynchronizowanie obrazu z dźwiękiem w filmie o konspiracji.
2. Ten blondyn Antek miał do nas pretensję o to, że na planszy doczepionej do tramwaju nie zamieściliśmy reklamy dżinsów.
3. Arogancki elegancik stawiał pasjansa i czytał anonse o zaginionych kundlach.

VI. Proszę ocenić poprawność każdej realizacji wygłosowych ę i q w zdaniu: *Chcę się przejść tą ulicą.*

1. [*chcę się przejść tą ulicą*] ⇒ bardzo silna realizacja nosowości;
2. [*chcę się przejść tą ulicą*] ⇒ słabsza realizacja nosowości;
3. [*chce sie przejść tą ulicą*] ⇒ ę wymawiane ustnie, q – nosowo;
4. [*chce sie przejść to ulico*] ⇒ ę i q wymawiane ustnie;
5. [*chcem siem przejść tom ulicom*] ⇒ ę, q wymawiane jako *em*, *om*;
6. [*chceł siel przejść toł ulicoł*] ⇒ ę, q wymawiane jako *eł*, *oł*.

VII. Proszę przeczytać głośno poniższe zdania, a następnie określić sposób realizacji litery n przed k i g.

1. W banku przy parkingu siedziała w okienku panienska, która marzyła, że tańczy tango w Kongu.
2. W bunkrze cinkciarz z tysinką, pijąc drinka, wszedł na drabinkę, by naprawić kinkiet tej babinki.
3. Adiunkt z Bangkoku dostał cynk od blondynki, że altanka nie oferuje już wyszynku.

VIII. Proszę przeczytać głośno poniższe zdania, a następnie określić sposób realizacji litery ń.

1. Założyciel klubu Pogoń Szczecin pamiętał z dzieciństwa pewne afrykańskie państwo, w którym panował błazeński, a zarazem barbarzyński obyczaj.
2. W końcu jedna z pań zawołała: „Na koń!”.

IX. Proszę przeczytać głośno poniższe zdania, a następnie zapisać sposób realizacji miękkich spółgłosek w podkreślonych wyrazach.

1. Ten okropny chłopiec kopie kopie tych dzieł.
2. Dania to kraj, w którym jadłem wspaniałe dania.
3. On się utopi w oparach tej utopii. Oni się zaś nie utopia ze swoją utopia.
4. Znam Manie, co cierpi na manie prześladowczą.
5. Dziewczynka chodziła po linie, a chłopiec rysował dwie linie.
6. Przedstawiciel Wielkiej Brytanii wykazał się znajomością ortografii.
7. Powiedział w euforii, że Czeczenia nie jest członkiem Unii.

X. Proszę przeczytać głośno poniższe zdania, a następnie zapisać sposób realizacji połączeń *ge, gie, bio* w podkreślonych wyrazach.

1. Inteligentny ewangelik Genio był najgenialniejszym dyrektorem PGR-u.
2. Przeczytałem biografię tego biologa.

XI. Proszę przeczytać głośno poniższe wyrazy oraz sprawdzić ich pochodzenie. Czy wszystkie występujące w nich głoski należą do polskiego systemu fonologicznego?

1. dżin, jesziwa, żigolo, lodzia, dżins, režim;
2. sinus, maksimum, circa, cissus, Zanzibar.

XII. Proszę przeczytać poniższe wyrazy oraz zaznaczyć miejsca, w których w ogólnopolskiej normie wzorcowej dochodzi do udźwięcznienia głosek.

1. bransoletka	6. konsul
2. chromosom	7. liczba
3. defensywa	8. liposomy
4. glista	9. prośba
5. huśtawka	10. transakcja

XIII. Proszę starannie przeczytać poniższe zdania oraz zapisać sposób wymowy, akceptowany przez ogólnopolską normę wzorcową, wskazanych połączeń „wygłos – nagłos”.

1. Raz byłem nad morzem.
2. Już stawiałem kilka domów z piasku.
3. Jaś wieczorem powiedział, że pięć gwiazd świeci.
4. Już wiedział, że obraz zginął.
5. Brat mówił, że to jest samochód ojca.

XIV. Proszę wyraźnie przeczytać poniższe zdania oraz zaznaczyć miejsca, w których dochodzi do uproszczeń i upodobnień artykulacyjnych. Proszę ocenić poprawność każdego z tych uproszczeń i upodobnień.

1. Wziął dwadzieścia cienkich banknotów, a po chwili pokazał ich sześćset.
2. Krakowska wyprzedaż tych trzydziestu garnków to był strzał w dziesiątkę.

3. Według Andrzeja wszystkiemu winni są współtwórcy pierwszego z trzech budżetów.
4. Wreszcie się okazało, że on jest spoza koalicji.
5. Przynajmniej on był porządnym.
6. Zjadł jabłko przed śniadaniem.
7. Mistrz spod Tczewa naprawiał oryginalne drzwi.

XV. Proszę przeczytać poprawnie poniższe zdania oraz określić sposób realizacji podwójnych liter w śródgłosie.

1. „Jaka miękka i lekka wanna!” – krzyknęła zaaferowana tym happeningiem bystrooka Wioletta.
2. Dla przeciwwagi Hanna w legginsach słuchała jazzu i uprawiała jogging dookoła surrealistycznych peerelowskich fontann (chciała zwalczyć cellulitis).
3. Bezzębny buddysta w nieefektywnej mrozoodpornej włosiennicy trzymał erratę do bestsellera, którego motto brzmiało: „Prędzej yuppie popelni seppuku, niż wwiezie arrasy do willi mułły”.
4. W idyllicznym nastroju radiooficer zeppelina słuchał reggae i przygotowywał collage na biennale.
5. Jego hobby było graffiti i wojenne druki offsetowe.
6. Nielegancka hostessa nie uległa terrorowi bossa.
7. „Włożę dessous, bo robiłam mammografię” – powiedziała panna staccatem.
8. Ani hippis, ani ten lobbysta nie przeżyliby bessy.
9. Narrator wlał mokkę do brytfanny i tak zaczął się poranny horror.

XVI. Proszę przeczytać następujące wyrazy oraz zapisać ich wymowę i zaznaczyć akcenty.

1. à propos	29. crescendo
2. à rebours	30. déjà vu
3. a tergo	31. disc jockey
4. AIDS	32. dubbing
5. anchois	33. dumping
6. apéritif	34. écrivain
7. art déco	35. e-mail
8. atelier	36. emploi
9. attaché	37. en bloc
10. au courant	38. enfant terrible
11. autodafe	39. erzac
12. baby sitter	40. exposé
13. barachlo	41. fair play
14. biedermeier	42. faux pas
15. big-band	43. femme fatale
16. bon mot	44. fin de siècle
17. bon ton	45. fondue
18. boom	46. frotté
19. breakdance	47. garnie
20. businesswoman	48. gieroj
21. callanetics	49. grand prix
22. cappuccino	50. gros ('większość')
23. casting	51. handicap
24. casus	52. happening
25. chargé d'affaires	53. heavy metal
26. circa	54. high life
27. clou	55. hobby
28. concerto grosso	56. IQ

57. igloo	86. pointer (rasa psa)
58. image	87. poncho
59. intermezzo	88. porte-parole
60. interview	89. public relations
61. jogging	90. publicity
62. joint-venture	91. punk
63. jojoba	92. quasi
64. joystick	93. quiz
65. junta	94. remake
66. jury	95. rendez-vous
67. kaput	96. richelieu
68. khaki	97. risotto
69. know-how	98. rugby
70. laburzysta	99. savoir-vivre
71. leasing	100. scherzo
72. legginsy	101. show
73. lobby	102. sic!
74. lunch	103. steward
75. macho	104. superman
76. maksimum	105. surfing
77. menu	106. tableau
78. mezzosopran	107. team
79. minimum	108. tête-à-tête
80. motokros	109. thriller
81. papier mâché	110. twist
82. par excellence	111. vacatio legis
83. patchwork	112. vis à vis
84. pizza	113. yuppie
85. playback	

XVII. Proszę wstawić odpowiedni przymek.²

1. koń stadniny (*skąd?*)
2. klacz żrebięciem (*z czym?*)
3. woda sokiem (*jaka?*)
4. środę (*kiedy?*)
5. zagrody wsi (*gdzie?*)
6. weź mnie sobą (*z kim?*)
7. kamienice Lwowie (*gdzie?*)
8. kamienice Wrocławiu (*gdzie?*)
9. kamienice Wiedniu (*gdzie?*)
10. czwartek (*kiedy?*)

XVIII. Proszę przeczytać poniższe zdania, zwracając uwagę na wymowę podkreślonych wyrazów i połączeń. Proszę także zaznaczyć akcenty wyrazów wyróżnionych pismem pochyłym.

1. W lēcacym nad Ukrainą aeroplanie piękna stewardesa wy-jeła krem z liposomami.
2. W jakiejś chińskiej instytucji detektyw rozmawiał z praw-nikiem cierpiącym na ischias.
3. W Pałacu Staszica obok drzwi drzemał poczmistrz, któremu się śniło, że zwiedza Watykan.
4. W kontrofensywie rzucił petardę przed siebie, co spowodowało feerie barw.
5. Nonszalancka blondynka z oryginalna egipską bransoletą na reku przeprowadzała w bibliotece sondaż, w którym respondenci wyrażali swe opinie dotyczące transakcji zawartej pietnaście lat temu między naszym sponsorem a fabryką obuwia miękkiego.

6. W chwilach stresów graliście w badmintona i uprawialiście rugby, dlatego nie zadowala was branie leków uspo-kajających ani włączanie telewizora.
7. W okolicach skansenu na Westerplatte hydraulic namalował portrety Narbutta i Traugutta.
8. Glista chodziła po śliskim chodniku.
9. Przeczytaliśmy w „Świecie nauki”, że centaur miał głowę w kształcie litery ipsylon.

XIX. Proszę starannie przeczytać poniższe wiersze S. Barańczaka.³

1. Chrzest szczęk pstrych krów wprządł w słuch
Szept: „Trwasz wśród warstw łgarstw? Tchórz!
Stwórz wpierw z przerw werw, z chwil skruch
Strzęp chwałb – nerw ścierw czymś strwóż!”

2. O, Aido! Woalami
I aloesami wonna,
Nie dbająca, co salami
Neon, Cohen i Madonna,

Ego neo-elit, Mao... –
Oddalona o eony –
O, idolu, pieję ja o
Tobie pean nieuczony!

O, oazo, o opoko
Oka, ucha, ust i uda!
O, omijaj ją, epoko,
Bo kto ufa, że się uda

Naukowy opis – sto sond
Dowód jemu jeno da,
Że o sobie mylny osąd –
A i o Aidzie ma.

XX. Obok poniższych zdań została zapisana wymowa niektórych słów i połączeń wyrazowych. Jest ona charakterystyczna dla niektórych regionów Polski. Proszę połączyć każde zdanie z nazwą typu wymowy.

1. Przyjechał brat matki. [*brad matki*]
2. Kobieta wyszła z pieskiem na miasto. [*kobzieta, pieskiem, mniasto*]
3. Kiedy sprzedasz na giełdzie keks, cukier i gęsi? [*kedy, gęldzie, kieks, cukier, gjęsi*]
4. Głupi chłop się kłócił. [*gupi, chop, kucił*]
5. Włożył czapkę i szalik. [*włozyl capke i salik*]
6. Zobaczył ptaka. [*zuobouczył ptouka*]
7. Drzemał trzy godziny pod drzewem. [*dżemał, czy, dżewem*]
8. Oni idą tą drogą. [*idom tom drogom*]
9. Nie chciał siedzieć bez ciebie. [*sedzec, cebie*]
10. Oni idą tą drogą. [*ido to drogo*]
11. Siedział pod lipą i pisał list. [*siedzial pod lypą i pisał lyst*]
12. Staliśmy w kolejce, ale biletów nie dostaliśmy. [*staliźmy, dostaliźmy*]
13. Kupił owies i kozę. [*klupil łowies, kłozę*]
14. Szybko ciągnął ciotkę. [*szipko cziongnoł cziotkę*]
– asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych miękkich (dialekt mazowiecki – gwara kurpiowska);
– dyftongiczna wymowa samogłosek (gwary wielkopolskie, niektóre śląskie, częściowo – małopolskie);

- dyftongiczna wymowa wygłosowych samogłosek nosowych (gwary Polski południowo-zachodniej i środkowej);
- fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (dialekty: wielkopolski, małopolski, śląskie, gwary kujawskie, chełmińsko-dobrzyńskie);
- jabłonkowanie – sziakanie (gwara cieszyńska, gwary ostródzko-lubawskie, gwary warmińskie);
- kaszubienie (gwary kaszubskie);
- labializacja (niektóre gwary wielkopolskie, małopolskie, śląskie);
- mazurzenie (gwary mazowieckie, małopolskie i północnośląskie);
- mieszanie grup *ke, kie, ge, gie* (gwary mazowieckie);
- twarda wymowa *l* przed *i* (gwary mazowieckie);
- udźwięcznianie wewnątrzwyrazowe (Polska południowa, szczególnie Małopolska);
- uproszczenia grup *lu, ło* (gwary małopolskie i śląskie);

- uproszczenia grup spółgłoskowych *tsz, dż* (gwary małopolskie, wielkopolskie);
- ustna wymowa wygłosowych samogłosek nosowych (gwary mazowieckie).

XXI. Proszę przeczytać poniższe zdania zgodnie z normą ogólnopolską, a następnie określić, jak bywają wymawiane podkreślone wyrazy i połączenia wyrazów we wskazanych regionach.

1. „Strzeżmy się zła, zróbmy coś dobrego” – powiedział ksiądz Jan, więc napisaliśmy listy do SLD i PSL-u, po czym zostawiliśmy je w okienku. (południe Polski)
2. Poszliśmy z chłopakami nad rzekę koło cegielni, jedliśmy maliny i kiełbase, aż zemdlilo tego chytrego Genka. (Mazowsze)
3. Głuchy jesteś?! Słuchaj! Ja wcale nie kłamię, że już nie chrapie. (Małopolska)

^{1,2} Ćwicz. IV i XVII zostały opracowane przez Iwonę Burckacką.

³ Wiersze z cyklu „Mankamety” [w:] S. Barańczak, „Pegaz zdębiał. Poezja nonsensu a życie codzienne: Wprowadzenie w prywatną teorię gatunków”, Londyn 1995, s. 75, 76.

3. POPRAWNOŚĆ ORTOGRAFICZNA

Katarzyna Kłosińska

I. Z podanych form proszę wybrać poprawne. Każdą decyzję proszę uzasadnić odpowiednią regułą ortograficzną zawartą w „Nowym słowniku ortograficznym PWN” pod red. E. Polańskiego.

[Nowo wybrana/ Nowowybrana] [Przewodnicząca/ przewodnicząca] [Komisji Skrutacyjnej/ komisji skrutacyjnej/ Komisji Skrócacyjnej/ komisji skrócacyjnej] w [antycellulitisowych/ anticellulitisowych/ anty cellulitisowych/ anti cellulitisowych/ anty celulitisowych/ anti celulitisowych] [leginsach/ legginsach], ze [szczerzo złotą/ szczerozłotą] [pseudorococową/ pseudorococową/ pseudo rococową/ pseudorococową/ pseudo rokokową/ pseudorokokową/ pseudo-rokokową] [kolia/ kolja] na [szyji/ szyi] [nie jawnie/ nie-jawnie/ niejawnie], [półschylając się/ pół schylając się/ pół-schylając się], [wyjęła/ wyjęła] [z pomiędzy/ zpomiedzy/ spomiedzy] kartek jakieś [extraspiczaste/ ekstraspiczaste/ extra spiczaste/ extra-spiczaste/ ekstra spiczaste/ ekstra-spiczaste] [żelawstwo/ żelastwo].

– [Popatrzenie no/ Popatrzcienio] na ten [arcypiękny/ acypiękny/ arcy piękny] [Dortmundzki/ Dortmundki/ dortmundzki/ dortmuncki] [sworzeń/ sforzeń/ swożeń/ sfożeń] znaleziony nad [Jeziozem/ jeziorem] Leman przez [Genia/ Gienia], mego [chożego/ hożego/ chorzego/ horzego] [eks-męża/ eksmęża/ eks męża/ ex-męża/ exmęża/ ex męża] i [wice dyrektora/ wicedyrektora/ vice dyrektora/ vice-dyrektora/ vicedyrektora] [zarazem/ za razem], [adiunkta/ adjunkta/ adiönkta/ adjönkta/ Adiunkta/ Adjunkta/ Adiönkta/ Adjönkta] w [Instytucie/ insytucie] [Planetologii/ Planetologii/ planetologii/ planetologii] i [Planetojd/ Planetoid/ planetojd/ planetoid].

– [Gdzież/ Gdziierz/ Gdziesz] Dortmund, a [gdzież/ gdzierz/ gdziesz] [Jezioro/ jezioro] [Genewskie/ genewskie]! – [krzyknął/ krzyknoł] w [furji/ furii] [Przedstawiciel/ przedstawiciel] [Związku/ związku] [myślistwa/ myśliwstwa/ Myślistwa/ Myśliwstwa] [Suwalskiego/ suwalskiego] i [w okamgnieniu/ wokamgnieniu/ w oka mgnieniu] [zkonsumował/ zkąsumował/ kogieli-mogieli/ kogieli mogli/ kogieli mogli/ kogeli-mogeli/ kogeli mogli/ kogelmogeli] z zawartością [skrobii/ skrobi] oraz [szałwii/ szalwi] [przeciwigrypowej/ przeciw grypowej].

– [Alerz/ Alesz/ Ależ] [niekrzyczże/ niekrzycz że/ nie krzyczże/ nie krzycz że] tak pan! [Przecieżbym/ Przecież bym] nie mówiła, [gdymbym/ gdy bym] nie wiedziała. To [kilkucen-tymetrowe/ kilku centymetrowe] cudo [wysunęło się/ wysunęło się] [z pod/ zpod/ spod] [gąsienicy/ gąsiennicy] [późno zimno wojennego/ późnozimnowojennego/ późno zimnowojennego/ późno-zimno-wojennego/ późno zimno-wojennego] [austriackoniemieckiego/ austriacko-niemieckiego/ austriacko-niemieckiego/ austriackoniemieckiego/ austriacko-niemieckiego/ austriacko-niemieckiego] czołgu marki [Ford/ ford].

– [Klituś-bajduś/ Klituś bajduś/ Klituśbajduś]! [Gdybym/ gdy bym] nie był [zwycięzca/ zwycięsca/ zwycięzca] [konkursu/ kākursu] na temat [XX-wiecznych/ dwudziesto wiecznych/ dwudziestowiecznych] [armii/ armii], [tobym/ to bym]

[może/ morze] [uwierzył/ uwieżył]. [Śmieć/ Śmiejem] [wontpić/ wąpić] w [znastwo/ znawstwo] tego [supermena/ supermana/ super mena/ super mana/ super-mena/ super-mana]. Ten [niby sworzeń/ niby sforzeń/ niby swożeń/ niby sfożeń/ niby-sworzeń/ niby-sforzeń/ niby-swożeń/ niby-sfożeń/ nibysworzeń/ nibysforzeń/ nibyswożeń/ nibysfożeń] to kawałek sierpa, którym [rzęto/ rzento/ żęto/ żento] [zborze/ zboże], zwykłe [dziadowstwo/ dziadostwo], a nie [część/ czeńść] [Forda/ forda]. [Napewno/ Na pewno] chce go pani [schandlować/ zchandlować/ zhandlować/ shandlować] za [pareset/ paręset/ pare set/ parę set] [rupji/ rupii/ rupi] i szuka pani naiwnego [klijenta/ klienta]. [Do prawdy/ Doprawdy], [na podstawie/ napodstawie] [ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ ustawy prawo o nieoszukiwaniu/ ustawy Prawo o Nieoszukiwaniu/ ustawy prawo o nieoszukiwaniu/ ustawy Prawo o Nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o Nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o Nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o nieoszukiwaniu/ Ustawy Prawo o Nieoszukiwaniu] [należało by/ należałoby] panią zamknąć za taką [transakcję/ transakcję].

– A panu za [nic nie robienie/ nic nierobienie/ nicnierobienie] [trzebaby/ trzeba by], zgodnie z [ustawą o przeprowadzaniu głosowań/ Ustawą o przeprowadzaniu głosowań/ Ustawą o Przeprowadzaniu Głosowań], zawiesić [członkostwo/ członkowstwo] w komisji!

– O [kurde balans/ kurde-balans/ kurdebalans]! Nie ścierpie już tej [źmiji/ źmii]! – [wrzasnął/ wrzasnoł] [hyży/ chyży/ chyrzy/ hyrzy] [ćwierćłuzyczanin/ ćwierćluzyczanin/ ćwierćŁuzyczanin/ ćwierćŁuzyczanin/ ćwierćŁuzyczanin/ ćwierćŁuzyczanin] [czmyhnał/ czmychnał] za [przepierzenie/ przepiezenie/ pszepierzenie/ pszepiezenie] i [joł/ jał] kreślić [w szerz/ wszertz/ w szeż/ wszeż] i [w zdłuż/ wzdłuż/ w zdłóż/ wzdłóż] kartek do głosowania [esy floresy/ esy-floresy/ esy-floresy]. – [Che, che/ he, he]! [Chi, chi/ Hi, hi]! [marzę/ mażę] kartki! [Nie za długo/ Niezadługo] nie będzie śladu po tym [idiotycznym/ idiotycznym] głosowaniu. [Nie chybnie/ Niehybnie/ Niechybnie] czeka cię [ponadtrzyipół-roczna/ ponad trzy i pół roczna/ ponad trzyipół roczna/ ponad trzyipółroczna/ ponad 3,5-roczna] odsiadka w największym więzieniu [kielecczyni/ Kielecczyni/ kielecczyni/ Kielecczyni] [aby uratować swój [chonor/ honor], musisz [zrzec/ zeżreć] [cyanek/ cyjanek] lub popełnić [sepuku/ sepucu/ sepóku/ seppuku/ seppucu/ seppóku].

II. W następujących tekstach proszę podkreślić i poprawić wszystkie zauważone błędy ortograficzne.

1. Zanim by ten shańbiony nie-buddysta spostrzegł służące do spinania liści konopi agrawki, których super uktucie sprzed ponad godziny wywołało w nim żywe wspomnienie o turecczyźnie, doszłoby do chryji, o której nie można mówić nawet Eustachemu – pół husycie specjalizującemu się w wyrobie warząchwii.

2. Jeżeli byśmy mieli dać wiarę słowom tej półprotestantki, należałoby czym prędzej czmylnąć stąd na Półwysep Helski i zapomnieć o tym całym paskuctwie, które została po sobie sfera niby bulterierów i superhartów należących do shajduczonego prapraprzodka austriackich baronostwa, którzy z powodu ciągłego nie odpisywania na listy krewnych nie zostali opisani w ponad trzystuletnim herbażu.
3. Oddałbym pół darmo Volvo i ponad stuletni zamek nad Łorą, gdyby tylko ktoś zechciał mnie uwolnić od tej kobiety-wampa, którą poznałem nad cieśniną Meksykańską. Wyobraźcie sobie, że ta Białostoczanka (mieszka od urodzenia w Białymstoku) uwiodła mnie w czasie zawieji śnieżnej, a następnie oświadczyła, że zostanie ze mną do końca życia, gdyż nienawidzi swojego męża – właściciela fabryki kremów z lipozomami i innymi ohyctwami, dzięki którym nie najmłodsze już kobiety czują się ekstra świeżo.
4. Nie wyciągaj dalekoidących wniosków z pół żartobliwych opowieści tego ponad osiemdziesięcioletniego kaszuba. Widział on, co prawda, w okolicy Wyspy Uznam zaprojektowany przez pewnego nieinżyniera statek-cysternę, który zniknął, dopłynąwszy do kei. Widział też, że jego kapitan odjechał później rozklekotanym Oplem, którego kupił po ekstra okazyniej cenie od pewnego maminsynka, autora „Księgi Odkryć”. Nie świadczy to jednak o tym, że kapitan uciekł od żony, gdyż nie mógł znieść jej hipochondri.
5. Niechby ten ponadosiemdziesięcioipółletni ćwierć Ślązak, który jeździ do cerkwii nienajnowszym, ale jednak ultranowoczesnym Mercedesem, uwierzył, że to dobiegające spod maski rżenie, którego niesposób nie usłyszeć, jest skutkiem nienaprawiania tuleji łączącej sworzeń z wałem rozrządu, a może by wreszcie zdecydował się zawieść auto do reperacji.
6. Mieszkańcy wyżyny Małopolskiej, którzy założyli Stowarzyszenie Właścicieli Psów-Przewodników wybierają się popojutrze do Krakowa, aby przeprowadzić super manifestację przeciwko rozporządzeniu wojewody o nie rejestrowaniu nowopowstałych stowarzyszeń. Tymczasem przewodniczący organizacji (Małopolanin chwilowo mieszkający w Opolu) pół kiwając się, otworzył butelkę rakiji i krzyknąwszy „Na pohybel!”, nalał kolegom.
7. Znany Ślązak, artysta-malarz, autor serii obrazów poświęconych Unii Lubelskiej, trzymał w zębach agrawkę i pół leżąc szkicował na lśniącobiałym papierze super-Azję jedzącego potrawę z soi i czytającego książkę o budowie Kanału Panamskiego. Przypominały mu się wtedy lata spędzone na wychodźstwie.
8. Do spółki z pochodzącym z opolszczyzny inżynierem-górnikiem kupiłem cicho piszącą maszynę, aby spisać wrażenia z podróży wszechczasów – wyprawy na Pustynię Gobi. Książka przeznaczona będzie dla niegeografów. Każdy, kto ją przeczyta i odpowie na półżartobliwe pytanie dotyczące okoliczności zażywania przez nas hininy, otrzyma super nagrodę – możliwość spaceru do mierzei w towarzystwie człowieka, który pamięta czasy Hołdu Pruskiego.
9. Dopóki by temu wędkarzowi wszechczasów starczyło sił, dopótyby się zajmował rybołóstwem. Od przedwczoraj jednak pół pracował, gdyż wzdłuż, wgląd i wszecz jeziora niepodobna było znaleźć choć jednej ryby wyglądającej na niechorą. Chcąc nie chcąc, musiał łowić nie ryby – raki i niby ślimaki – jednak w porównaniu z cztero i półkilogramowymi szczupakami to była średniowieczyna. Pozostało mu też myślistwo w knieji i strzelanie do ptaków.

III. Proszę znaleźć w tekście błędy ortograficzne, poprawić je i uzasadnić właściwą pisownię wyrazów.¹

Ambroży nie był zgoła maminsynkiem, przeciwnie – był niedoważonym swawolnikiem, utalentowanym artystą-rysnikiem, wrażliwym na piękno przyrody. Niejednokrotnie czmychał rankiem z domu i myk-myk biegł do jednego ze swych ulubionych (choć nie najulubieńskiego) miejsc, gdzie rósł ponad dziesięcioipółmetrowy miłorząb japoński, a nieopodal w wolno płynącej, srebrzysto-błękitnej strudze zakwitał co rok długoogonkowy, wonny żabiściek pływający. W tej swojej niby arkadii mógł niemalże codziennie spędzać wiele godzin, nie myśląc o niczym. Wtenczas pół leżąc na trawie, podziwiał ów pół realistyczny, pół fantastyczny pejzaż.

BIBLIOTEKA
Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych
Uniwersytetu Warszawskiego
ul. Nowy Świat 69, 00-046 Warszawa
tel. 620-03-81 w. 295, 296

¹ Ćwicz. III zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

4. POPRAWNOŚĆ INTERPUNKCYJNA

Dorota Zdunkiewicz-Jedynak

I. Proszę określić, które zdanie jest prawdziwe, a które fałszywe.

1. Kropki nie stawiamy po nazwisku autora i po tytule całego dzieła na okładce oraz stronie tytułowej.
2. Przed przytoczeniem słów lub myśli cudzych albo własnych używamy tylko myślnika.
3. Dwukropek wydziela część zdania zawierającą wynik, skutek, uzasadnienie, wyjaśnienie, sprostowanie lub uściślenie tego, o czym jest mowa w części zdania przed tym znakiem interpunkcyjnym.
4. Zdanie wplecione w inne zdanie wydziela się przecinkami z dwóch stron i tu po przecinku zamykającym może stać spójnik z grupy *i* lub *ani*.
5. Porównań nigdy nie oddzielamy przecinkami.
6. Jeśli skutek wplecenia zdania znajdują się obok siebie dwa wskaźniki zespolenia (dwa spójniki, np.: *albo gdy*; spójnik i zaimek, np.: *że gdy*) nie usuwa się przecinka, który otwiera zdanie wplecione.
7. Myślnik umieszczamy w dłuższych zdaniach po członach przedstawiających składniki jakiegoś obrazu lub wyliczających szereg czynności, a przed członem ogarniającym, syntetyzującym to wyliczenie, nawiązującym często towarzyszy takiemu myślnikowi wyraz uogólniający: *słowem*.
8. Wielokropek w nawiasie kwadratowym lub okrągłym oznacza opuszczenie części cytatu.
9. Przed wyliczeniem wprowadzanym słówkiem *jak* nie stawia się przecinka.
10. Przed imiesłowowym równoważnikiem zdania, nawet nie-rozbudowanym, i po nim stawia się przecinek.
11. Po zwrotach inicjujących wyliczenie (*po pierwsze, po drugie*) można postawić wyłącznie przecinek.
12. W polskich skrótach wielowyrazowych, w których drugi lub kolejny człon zaczyna się od spółgłoski (np. *cdn*), stosuje się kropki między poszczególnymi literami skrótu.
13. Po każdej literze polskiego skrótu wielowyrazowego, którego drugi lub kolejny człon zaczyna się od samogłoski (np.: *pne*), stawia się kropkę.
14. W skrótach obcych połączeń wyrazowych (typu *eo ipso*) zawsze stawiamy kropki po każdej literze.
15. Postawienie kropki po skrócie może w niektórych wypadkach rozstrzygać o znaczeniu skrótu lub sensie zdania.
16. Na końcu zdania oznajmującego należy unikać skrótu, który pisany jest bez kropki.
17. Jeżeli zdanie kończy się skrótem z kropką, to niezależnie od niej na końcu zdania stawiamy kropkę lub inny stosowny znak interpunkcyjny: wykrzyknik, pytajnik itp.
18. Nie należy stawiać kropek po liczebnikach porządkowych oznaczonych cyframi rzymskimi.
19. Po liczebnikach porządkowych oznaczonych cyframi arabskimi należy zawsze stawiać kropkę i nie ma od tej zasady żadnych odstępstw.

II. Proszę dokonać korekty interpunkcyjnej zdań.

1. W 1 klasie było 20 dzieci. (W pierwszej klasie...).
2. W 2 grupie znalazło się 5 chłopców. (W drugiej grupie...).
3. Dziadek należał do 2 pułku piechoty.
4. Po ulicy snuły się tłumy ludzi: chłopców, dziewcząt, dorosłych obywateli miasteczka, samochody z trudem torowały sobie drogę między nimi.
5. Problem dlaczego dziecko zaczęło się w nocy moczyć nie został rozwiązany.
6. Na biurku leżą pióro, linijka, ołówek.
7. Na stole stoi: wazon z kwiatami, świecznik i porcelanowy aniołek.
8. Każdego dnia czuł się coraz gorzej – choroba czyniła spustoszenie w jego ciele i umyśle.
9. Jej główny cel zdobycie I miejsca w konkursie chopinowskim nie mógł być osiągnięty.
10. Pierwszy tom powieści wydawał mi się pasjonujący, drugi piekielnie nudny.
11. Stare okna, zniszczona elewacja, butwiejące podłogi wszystko czekało na remont.
12. Andrzej ten najstarszy był najzdolniejszy.
13. Wrócę do Wrocławia do rodzinnego miasta.
14. Idziemy, chociaż jesteśmy bardzo zmęczeni i na pewno dojdziemy.
15. Lekarz przystojny bardzo zaprosił nas do gabinetu.
16. Przyjedzie jutro, rano.
17. Był między młotem a kowadłem.
18. Jest mały ale mądry.
19. Była bardzo pracowita więc ponieważ roboty miała dużo powodziło się jej całkiem dobrze.
20. Pracował jak się patrzy.
21. Mimo choroby, była bardzo samodzielna.

III. Proszę wybrać wersję zdania poprawną pod względem interpunkcyjnym.

1. a. Nie był zarozumiały, mimo że miał dużo pieniędzy.
b. Nie był zarozumiały mimo, że miał dużo pieniędzy.
2. a. Idąc ulicą oglądał się za wszystkimi dziewczynami.
b. Idąc ulicą, oglądał się za wszystkimi dziewczynami
3. a. Wiem, że Adam przyjdzie jutro i to, że nie będzie miał pieniędzy i to, że będzie prosił o pożyczkę.
b. Wiem, że Adam przyjdzie jutro, i to, że nie będzie miał pieniędzy, i to, że będzie prosił o pożyczkę.
c. Wiem, że Adam przyjdzie jutro i to, że nie będzie miał pieniędzy, i to że będzie prosił o pożyczkę.
4. a. Żebyś nie wiem jak się starał nikt cię nie doceni.
b. Żebyś nie wiem jak się starał, nikt cię nie doceni.

IV. Proszę zweryfikować pisownię podanych skrótów pod względem poprawności interpunkcyjnej. Może są wśród nich takie, które w zależności od kontekstu należy zapisać w różny sposób? Proszę uzasadnić wprowadzoną korektę, odwołując się do odpowiednich zasad interpunkcyjnych.

1. lp
2. zł
3. s (sekunda)
4. itd
5. itp
6. dol
7. mgr
8. kg
9. str
10. dr
11. ha
12. ds (do spraw)
13. wg
14. pne
15. ei (*eo ipso*)
16. cm
17. oprac
18. plk
19. inż
20. przyp (przypis)
21. pm (*post meridem*)
22. cdn
23. cos
24. m in

V. Proszę wstawić, jeśli to konieczne, przecinki.

1. Kiedy wiał wiatr od wschodu do przystani dolatywały zapachy z przetwórni ale dziś ledwie się je czuło bo wiatr przesunął się na północ więc na plaży było przyjemnie.
2. I wtedy okazało się że okulary których szukał od godziny miał... na nosie.
3. Wrócił do domu i choć był zmęczony zaraz usiadł do pisanania artykułu.
4. Film składa się z szeregu statycznych obrazów tzw. klatek.
5. Nie spodziewał się, że gdy przyjdzie drzwi będą zamknięte.
6. Spotkamy się pojutrze czyli we wtorek.
7. Pasażerowie przechadzali się grupkami żywo rozprawiając o ostatnich wydarzeniach albo oparci o balustradę wpatrywali się w przestrzeń.
8. Paweł który jak mu się to często zdarzało przyszedł ostatni stał na progu.
9. Znam ją z liceum tj. prawie 10 lat.
10. W całym domu jest ciemno czyli nie ma nikogo.
11. Orzeczenie zaprzeczone wymaga rzeczownika w dopełniaczu jak np. w ostatnim zdaniu.
12. Nauczyciel poczekał chwilę żeby uczniowie umilkli i rozpoczął lekcję.

VI. Proszę wstawić w odpowiednim miejscu myślnik lub dwukropek.

1. W ogrodzie botanicznym rośło wiele rzadkich roślin palmy, drzewa pomarańczowe, eukaliptusy i oliwki.
2. Odległe gwiazdy i mgławice, góry i oceany, człowiek i bakterie wszystko zbudowane jest z atomów.
3. Przeżyłem wielką niespodziankę przeczytałem książkę, która miała być nudna, a okazała się niezwykłą.
4. W X konkursie wzięli udział studenci z różnych krajów Austrii, Szwecji, Węgier i Litwy.

5. Kupił samochód, dom, jacht słowem spełnił swoje marzenia.
6. Wieczorem zmierzyłem gorączkę miałem 37,8.

VII. Proszę zdecydować, czy podane niżej zdania należy uzupełnić dodatkową kropką, czy też kropkę trzeba z nich usunąć. A może są wśród poniższych przykładów zdania poprawne pod względem interpunkcyjnym? Proszę uzasadnić swoją decyzję, odwołując się do odpowiedniej zasady interpunkcyjnej.

1. Pokoje na 3 piętrze były droższe, ale ładniejsze.
2. Nagrodę przyznano dr. Antonowiczowi.
3. Za 5 zł nic dzisiaj nie kupisz.
4. Na koncie mam jeszcze 2000 dol i jakieś złotówki.
5. Urodziłem się 15 09 1957 roku.
6. I wojna światowa wybuchła 1. IX. 1939 r.

VIII. Proszę przypisać wymienione poniżej znaki interpunkcyjne do odpowiednich punktów, w których sprecyzowano ich charakter i funkcję. Należy pamiętać, że dany znak może pełnić kilka funkcji, a zatem może zostać wpisany w kilka miejsc.¹

cudzysłów, dwukropek, dwa przecinki, dwa myślniki, kropka, myślnik, nawias, pytajnik, przecinek, średnik, wielokropek, wykrzyknik;

1. Znaki oddzielające ⇒ zamykanie zdań lub równoważników zdania: ;
2. Znaki oddzielające ⇒ oddzielanie od siebie mniejszych całości w obrębie wypowiedzenia, np. zdań pojedynczych lub grup wyrazów: ;
3. Znaki prozodyczne ⇒ zwracanie uwagi odbiorcy na pewne fragmenty wypowiedzi, oznaczanie szczególnej intonacji, zawieszenia głosu lub przerywania wypowiedzi: ;
4. Znaki emocji ⇒ oddanie emocjonalnych właściwości mowy, oznaczanie stanów uczuciowych: ;
5. Znaki opuszczenia ⇒ oznaczanie pominięcia fragmentu wypowiedzi, oznaczanie miejsca wystąpienia domyślnego członu zdania (np. pominiętego czasownika): ;
6. Znaki wyodrębniające ⇒ wprowadzenie jakiejś wyodrębnionej partii wypowiedzi, np. cytatu, wyliczenia, uzasadnienia, wyniku, wyjaśnienia itp.: ;
7. Znaki wyodrębniające ⇒ wydzielanie z całości tekstu pewnych fragmentów o charakterze pobocznym, uzupełniającym, drugoplanowym, cytatów: ;

¹ Ćwicz. VIII zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

Zespół

a. przykłady z tekstu:, ,
.....,
.....,
.....,
.....,
.....,
.....,
.....,
.....,
.....,

..... , ,
 , ,
 , ,
 , ,
 , ,
 , ,
 , ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

Uwaga:

2. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -a:

a. przykłady z tekstu: , ,
 , ,
 , ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

Uwaga:

3. Słowiańskie nazwiska męskie zakończone (w wymowie) -o poprzedzonym spółgłoską twardą:

a. przykłady z tekstu: , ,
 , ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

Uwaga:

4. Słowiańskie nazwiska męskie zakończone (w wymowie) -o poprzedzonym spółgłoską miękką:

a. przykłady z tekstu: , ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

Uwaga:

5. Niesłowiańskie nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -o:

a. przykłady z tekstu: , ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

Uwaga:

6. Słowiańskie imiona męskie zakończone (w wymowie) -o:

a. przykłady z tekstu: ;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
 D.
 C.
 B.
 N.
 Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

Uwaga:

7. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -e:

a. przykłady z tekstu:

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

Uwaga:

8. Nazwiska męskie zakończone -ski, -cki, -dzki, -ckij, -skij, -ckoj, -skoj:

a. przykłady z tekstu:

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

Uwaga:

9. Nazwiska męskie zakończone -owy, -y, -i, mające postać przymiotnika:

a. przykłady z tekstu:

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

10. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -y; pozostałe nazwiska męskie zakończone (w wymowie) -i, imiona zakończone (w wymowie) -i:

a. przykłady z tekstu:

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

Uwaga:

11. Nieodmienne nazwiska i imiona męskie:

a. przykłady z tekstu:

12. Nazwiska i imiona żeńskie zakończone (w wymowie) ska, -cka, -dzka -owa:

a. przykłady z tekstu:

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

13. Pozostałe nazwiska i imiona żeńskie zakończone (w wymowie) -a oraz zakończone -ówna:

a. przykłady z tekstu:,
.....;

b. odmiana w liczbie pojedynczej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.;

c. odmiana w liczbie mnogiej:

M.
D.
C.
B.
N.
Ms.

II. Proszę uzupełnić zdania, wpisując w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach, a następnie sformułować regułę dotyczącą użycia apostrofu w odmianie nazwisk i imion.

1. Na rondzie (de Gaulle) dowiedziałem się, że u państwa (Joffre – nazwisko franc.) nie było wczoraj (Charles – imię franc.) (Gore)
2. Interesował się (Descartes), więc trochę porozmawialiśmy o (Descartes)
3. Ukłoniłem się (Jacques), bo chcę mieć dobre stosunki z (Jacques)
4. Mieszkamy na (Baley), w sąsiedztwie Janka (Brytau), miłego Francuza (Eric) (Chevaillier) i Włocha (Enrico) (Botelli)
5. U (André) (Brichais) spotkaliśmy się z państwem (Leclanché)
6. Czytałem coś (de Vigny), ale, prawdę mówiąc, nie mam zbyt dużego pojęcia o (de Vigny)
7. Oglądałem prace (Kandinsky), bo od dawna interesuję się (Kandinsky)
8. Obgadywaliśmy (Horty)

III. Nazwiska podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach, a następnie – na podstawie porównania form umieszczonych w punktach b. z formami umieszczonymi w punktach a. – proszę wskazać trudności w odmianie nazwisk z punktów b.

1. Choć lubię i Janka Domżała, i Antka Strejlaua, to wolę rozmawiać o

- a. (Domżał)
 - b. niż o (Strejlau)
2. Choć lubię i Burowa, i Capote'a, i Fabre'a, i Rollanda, to wolę rozmawiać o
 - a. (Burow)
 - b. niż o (Capote), (Fabre), (Rolland)
 3. Lubię, co prawda, zarówno Nowaka, jak i Enrica, ale wolę rozmawiać z
 - a. (Nowak)
 - b. niż z (Enrico)
 4. Znam pana Toremakę i de Sicę, ale wolę przesiadywać u
 - a. (Toremaka)
 - b. niż u (de Sica)
 5. Znam Janka Ciepłego i Wojtka Białego oraz Alka Merlego i Jasia Lindego, ale wolę rozmawiać
 - a. z (Ciepły) o (Biały)
 - b. niż z (Merle) o (Linde)
 6. Lubię obu Włochów – zarówno
 - a. (Panani)
 - b. jak i (Batolli)
 7. Kłaniam się zatem i
 - a. (Panani)
 - b. i (Batolli)

IV. Proszę podać odpowiednie formy nazwisk, odpowiadając na pytanie, kto się komu przygląda. Ćwiczenie proszę wykonać według wzoru: Jolanta Kwaśniewska przygląda się *Lechowi Wałęsie*, Lech Wałęsa przygląda się *Edith Cresson* itd.

Edith Cresson ⇒
Jacques Santer ⇒
Ester Aguirre ⇒
Augusto Pinochet ⇒
Hilary Clinton ⇒
Butros Ghali ⇒
Geena Davis ⇒
Cristiano Pinzauti ⇒
Lucella Santos ⇒
Michał Boni ⇒
Edward Wende ⇒
Jan Szyszko ⇒
Emma Thompson ⇒
Joschka Fischer ⇒
Sarah Miles ⇒
Claude Perry ⇒
Debra Winger ⇒
Olaf Lubaszenko ⇒
Izabella Scorupco ⇒
Alec Baldwin ⇒
Greta Scacchi ⇒
Jeremy Irons ⇒
Deborah Foreman ⇒
Carlos Moya ⇒
Krystyna Janda ⇒
Pete Sampras ⇒
Margaret Thatcher ⇒
Leonid Kuczma ⇒

Barbara Labuda ⇒
 Suharto ⇒
 Fiodor Szczerbatskoj ⇒
 Giennadij Sielezniow ⇒
 Martina Hingis ⇒
 Yusuf Habibi ⇒
 Gabriela Sabatini ⇒

V. Wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach.

1. Sklep braci (Tłałko)
2. Cukiernia „U państwa (Mojcy) ”.
3. Warsztat Jana (Mokro)
4. Wyścig imienia Józefa (Jeske)
5. Panu Marianowi (Morzyca)
wyrazy najgłębszego współczucia z powodu śmierci ojca
Jana (Morzyca)
składają Anna i Jerzy (Grudka)
6. Udzielał nagany Adamowi (Renke)
7. W imieniu Rady Miasta składał Janowi (Toń)
gratulacje z okazji pięćdziesięciolecia pracy twórczej.
8. Kupuj u braci (Ryszko)
9. Najlepsze wakacje z firmą Jana (Kość)
10. Kocham Kamila (Strudel)
11. Najlepsze zakupy u (Bruno Kędzio)
12. Drogiemu Kierownikowi (Eustachy Wańków)
..... życzenia dalszych sukcesów składają
pracownicy firmy „Sprzęt pana (Kojro) ”.
13. – Słucham, tu rezydencja państwa (Ciepły)
14. Mamo, wysłałam na chwilę do Kasi (Kwirężówna)
15. Jesteśmy pogrążeni w bólu po stracie Anastazego (Cyzio)

VI. Podane w nawiasach imiona i nazwiska proszę wpisać w odpowiednich formach – zgodnie z zaleceniami dotyczącymi polszczyzny wzorcowej.

1. Na spotkanie z premierem (Grzegorz Kołodko)
..... zaproszono (Janusz Korwin-Mikke)
..... , (Andrzej Ostoja-Owsiany)
..... i (Marian Piłka)
2. Spytałismy prezesa (Renke)
o udział w zawodach sióstr (Tłałkówna)
3. Referat radnego (Dąb-Kocioł)
dotyczył przede wszystkim rządów poprzedniego burmi-
stra – (Leopold Ryszka)
4. Na wakacje zwykle wyjeżdżam z przyjaciółmi: (Staszek
Ozimek, Czesiek Kość, Jurek Kędzia, Lucek Surdel i Ryś
Daleczko)
5. Niespodzianką było dopiero siódme miejsce (Tkaczów-
na) , podczas gdy (Kwirężyna)
..... i młodszej z sióstr (Ciepły)
..... szczęście dopisało i obie
uplasowały się w trzeciej dziesiątce.
6. Trudno nie zgodzić się z (Lange)
w tej materii, jednakże stanowisko (Bruno Mech)
..... pozostawia drogę otwartą. Gdy przy-

- rzymy się (Mech) , dostrzeżemy, że bliżej
mu chociażby do (Okrzeja) czy do innych
logików ze szkoły (Stefan Baley)
7. W ostatnim numerze „Ruchu Filozoficznego” zamieszczo-
no polemikę (Tadeusz Pini)
z (Zygmunt Bravo)
i (Bernard Werner)
 8. Prognozy powybórczych rosad mówią o (Rosati)
..... , (Labuda) i (Kołodko)
Czasem wymienia się również (Oleksy)
(Bender) czy (Korwin-Mikke)
..... – są to jednak politycy spoza rządu.
 9. W radiu nadano wywiad z (Józef Waczków)
 10. W rozkazie wymieniono tylko dwóch oficerów – (Sito)
..... i (Beskosty)
Pominięto natomiast (Ryni, Bałóg, Stępień, Cyzio oraz
Kojro)
 11. Bójka (Staszek Kocioł)
z (Janek Gołąb)
wstrząsnęła (Jurek Gałąż)
 12. Komentarz (Igor Janke)
i (Juliusz Kaziów)
w „Życiu Warszawy” dotyczył strajków górniczych.
 13. Podczas imienin Jurków: (Krzemień)
i (Stępień) podawano czekoladę
(Wedel)
 14. W referacie autor zajął się sylwetkami (Zieja)
i (Puzyna) , choć kilka uwag poświęcił także
swojemu nauczycielowi – (Weryho)
 15. Książkę (Zofia Borowy)
o (Tadeusz Gajcy)
uznano za mało odkrywczą. Pochwalono natomiast zbiór
wierszy (Ewa i Jacek Woźnica)
i felietony (Otto Byzio)
 16. We Wrocławiu odwiedziła (Paweł Jeske)
..... , ale zapomniała o (Janek Raducha)
..... i (Marysia Mazurówna)
której miała przekazać pozdrowienia od (Wojtek Kędzia)
.....
 17. Całe biuro plotkuje o (Emilia Latocha-Marczak)
 18. Państwo (Biały) zaprosili na wakacje
swoich przyjaciół (Saloni)
 19. W reportażu (Krzysztof Breja)
słowa (Stanisław Tekieli)
pomyłkowo przypisano (Bruno Lesiów)
 20. W książce o (Bohdan Czeszko)
którą pożyczyłem (Roman Błachnio)
zostałem wycinek z reportażem (Leon Bójko)

VII. Proszę poprawić błędy w poniższych zdaniach.

1. Jacek chodził do szkoły imienia Hugo Kołłątaja, a teraz
chodzi do szkoły imienia Brunona Schulza.
2. Ci panowie zostali laureatami Nagrody Świętego Otto.
3. Dziś wieczorem przyjdą do nas Stachu i Jasiu.
4. Spotkam się dziś z Barnabem Żegotem Kaliskim.

5. Zaprosiłem na wystawę Salomeję Niemnową.
6. Na spotkaniu Waldemara Pawlaka z Grzegorzem Kołodkiem rozwiązano problem obsady stanowiska ministra finansów.
7. Jeśli ostatecznie odmówi, to propozycja zostanie złożona Jerzemu Jaskierni.
8. Trzecią nagrodę przyznano Krzysztofowi Hejke'owi.
9. O Grzegorzu Turnau wiemy, że pochodzi z rodziny ludzi zajmujących się pisaniem zawodowo, jest wnukiem Stefana Turnau, dziennikarza.
10. Zamierzał oświadczyć się pannie Bohuszewiczównie na złość jednej z Mazurówien.
11. Chodzę do klubu gimnastycznego Joanny i Jerzego Gawełów.
12. Proponujemy zabiegi kosmetyczne w salonie Anny Humieji.
13. Czy słyszałeś o Barbarze Latocha-Walencskiej i Józefie Besterze?
14. Nazwisko Tytusa Benni'ego powinno być znane studentom polonistyki.
15. W zawodach zwyciężył młodszy z braci Pająk.

VIII. Podane w nawiasach imiona i nazwiska proszę postawić w odpowiednich formach, zgodnie z zaleceniami dotyczącymi polszczyzny wzorcowej.

1. Na mocy decyzji (Benny Lesney)
w centrum miasta ma stanąć pomnik (La Fayette)
2. Nie wiem, jak odróżnić malarstwo (Claude Monet)
..... od obrazów (Edouard Manet)
- Co gorsza, nie wyjaśnia tego amerykański bryk dla opornych autorstwa (George Boley)
3. O (Rabelais) i (Goethe)
napisano już wszystko, a życiorysy (Corneille)
czy (Manzoni) są prawie nieznane humanistom.
4. Posłuchamy teraz (Karel Młady)
a następnie oddamy głos (Grigorij Łysenko)
5. W eseju (Hans Besse) czytamy,
że suita „Popołudnie fauna” autorstwa (Claude Debussy)
....., inspirowana wierszem (Stephane Mallarmé)
stała się manifestem nowej estetyki.
6. W ostatnim numerze tego miesięcznika można znaleźć wypowiedź Mariusza (Benoit)
o (Samuel Beckett)
7. W świadomości Japończyków panowanie cesarza (Hirohito)
..... oznacza nie tylko wojnę. Z (Hirohito)
..... kojarzy im się również cierpienie.
8. Utwory sceniczne (Gabriele d'Annunzio)
..... skłaniały do odchodzenia od iluzjonizmu w kierunku stylizacji.
9. Współcześni teoretycy bajki może są dalecy od przeceńnienia (La Fontaine)
ale bez wątpienia uznają (Charles Perrault)
..... . Lekceważą za to (Kryłow)
10. W pracach (Auguste Virane)
widać tylko lawirowanie po kulturze. Można ścierpieć po-

- równanie (Daniel Defoe)
- z (Bernardo Canaletto)
- Gdy jednak w rozdziale poświęconym (Pierre Comeille)
..... więcej słyhać o (Dumas)
- niż o autorze „Cyda”, miarka się przebiega. Z całego życia (Beaumarchais)
..... dla autora istotna jest jedynie polityka.
11. W niedzielę wybór jest trudny, gdyż biografię (Gene Kelly)
..... nadadzą w tym samym czasie co kolejny odcinek odysei (Jacques Cousteau)
12. O (Paul McCartney) mówią
więcej niż o (Jimmy Hendrix)
13. Praca (Louis Marrault)
traktuje o (Mendelssohn-Bartholdy)
14. Gdyby tegoroczne wybory zakończyły się zwycięstwem (Bob Dole)
....., z pewnością odnotowano by usunięcie (Gregory Blake)
przez (Johnny Staircase)
a znanym z konserwatyzmu wobec rozszerzenia NATO (Gary Pete Donahue)
posłużyłoby się stronnictwo kierowane przez (Luther Copansky)
..... – równie wielkiego konserwatystę.
15. W rywalizacji (Żytnij)
z (Pankratenko)
lepszy okazał się ten trzeci – stałe miejsce w drużynie przyznano (Suchoruczenkow)

IX. Podane w nawiasach imiona i nazwiska proszę wpisać w odpowiednich formach, zgodnie z zaleceniami dotyczącymi polszczyzny wzorcowej.

1. Trzeba być więcej niż ignorantem, żeby (Murat)
pomylić z (Mauriac)
„Boskiej komedii” przypisać (Rabelais)
A twój kolega mówi o (Rimbaud)
„realista”?!
2. W tym procesie ujawniono powiązania (Andreotti)
..... ze (Scarlatti)
Winy dopatrzono się nawet u (Braga)
podczas gdy z (Pietro Sorelli)
łączyła go dżentelmeńska umowa. O tym, że słowa w polityce niewiele znaczą, przekonał się cały gabinet (Bettino Craxi)
..... – tyle że ludzie (Nodelli)
nie mogli tego wykorzystać przeciwko (Gianluca Cornetta)
3. Każdy rozdział rozpoczyna się cytatem z (Voltaire)
..... lub (Goethe)
; zdarza się, że uczony wspomina o (Rousseau)
Czyni to raczej z niechęcią – myślimy, że w głębi duszy pozostaje wierny (Descartes)
4. Na wystawie można było obejrzeć niepokazywane dotąd szkice (el Greco)
....., akwarele (Auguste Renoir)
....., a nawet rzeźby autorstwa (Leonardo da Vinci)
5. Jeśli rozumiesz (Hume)
....., zrozumiesz także (Locke)
..... czy (Taine)
Z (Berkeley) inna sprawa: jeśli go nie

- rozumiesz, spróbuj poczytać (Nietzsche)
 zamiast (Jean Paul Sartre)
 6. Pytano go o (Descartes) , (Rousseau) ,
 (Locke) i (Heidegger)
 A ja musiałem się męczyć, opowiadając o (Voltaire)
 , (Mill) , (Spinoza) ,
 (Blaise Pascal)
 7. Historycy milczą o samotnym locie (Jacques Etienne
 Montgolfier)
 8. Ostatnio przeczytałem kilka interesujących szkiców o (Re-
 marque) , (Proust) ,
 (Rimbaud) i (Joyce)
 9. Wielkie powieści (Lew Tołstoj)
 nie były, na szczęście, adaptowane przez (Walt Disney)

 10. Nie szczędził słów krytyki (Viscardi, Joyce, Syzdół, Ra-
 tanow) ,
 jak i (Charles Cocteau)
 11. Bardzo lubię oglądać w akcji Francuza, (Philippe Cande-
 lora)
 12. Opublikowano oświadczenie (Miguel Indurain)
 , że gotów jest pobić rekord
 (Tony Rominger)
 13. Trzecią nagrodę przyznano (Luke Hidy) ,
 który pokonał (Gregory White)
 i (Luciano Schwarzer)
 Polak obiecał, że w przyszłym roku nie da żadnych szans
 (Kryłow) oraz (Bradley
 Cone)
 14. Do egzaminu z literatury staropolskiej trzeba przeczytać
 rozprawę (Sante Graciotti) ,
 a także przejrzeć najnowszą antologię poezji polskiego ba-
 roku, zestawioną przez jego przyjaciela – (Luigi Marineli)

 15. Nie mam pojęcia o karierach politycznych (Ghandi)
 , (Kennedy) , (Horthy)
 czy (Imre Nagy)

X. W podanych zdaniach proszę poprawić błędnie odmienione imiona i nazwiska.

1. Wicepremier Włodzimierz Cimoszewicz z ambasadorem USA Nicolasem Rey'em otworzyli wczoraj okolicznościową konferencję.
2. Otrzymałmy zapewnienie komisarza INS, James'a Puela, że biuro nasili w tym roku ekstradycje nielegalnych imigrantów.
3. Pytanie o brakujące pieniądze przewodniczący pierwszy zadał Gregory'owi Grahamowi.
4. Cóż, spotkałem się z panem Cole i wiem, kto dostanie większą część dochodów Philipa Boyes.
5. W tym czasie don Pasquale związał się z Totem Rina, który jeszcze wtedy był prokonsulem u Lucciano Leggia.
6. Kilka miesięcy temu nadano film o rodzinie Kennedych. Była to wzruszająca opowieść o pełnej hartu postawie Teddego Kennedy'ego.
7. Film Sydneya Pollacka to remake (odtworzenie) filmu pod tym tytułem zrealizowanego w 1954 r. przez genialnego Billy Wilder.

8. Przedstawiciele ambasady odbyli rozmowę telefoniczną z wiceministrem spraw zagranicznych Siergiejem Kryłowem na terenie kontrolowanym przez Dżochara Dudajewa.
9. Film przedstawia przekonania Lynn White, zdaniem którego kryzys ekologiczny skończy się wtedy, gdy człowiek wyrzeknie się religii monoteistycznych.
10. Rezultat to kontuzja McClennana, inwalidztwo Michaela Watsona, śmierć Bradley'a Stone'a.

XI. Proszę pogrupować podane nazwy własne ze względu na ich charakterystykę fleksyjną.

Babimost, Bardo Śląskie, Biała Podlaska, Białobrzegi, Biały-
 stok, Bielsko-Biała, Borne-Sulinowo, Busko Zdrój, Charzy-
 kowy, Chocim¹, Choroszcz, Chyżne, Częstochowa, Golub-
 -Dobrzyń, Gołdap, Hrebenne, Istebna, Jabłonna, Jarosław, Ja-
 sło, Katowice, Kędzierzyn-Koźle, Kołobrzeg, Konstancin-Je-
 ziorna, Końskie, Krasnystaw, Kwidzyn, Limanowa, Łapy,
 Makoszowy, Mielno, Międzyzlesie, Międzywodzie, Między-
 zdroje, Murzasichle, Nowy Targ, Okocim, Ostrów Mazowiec-
 ka, Ostrów Wielkopolski, Oświęcim, Parczew, Pisz, Piwnicz-
 na, Poniatoła, Prokocim, Psary, Równe, Ruciane-Nida, Ry-
 tro, Skarżysko-Kamienna, Sochaczew, Suwałki, Świeradów
 Zdrój, Tarnobrzeg, Tczew, Toruń, Trzebież, Tychy, Włoszczo-
 wa, Wodzisław, Wrocław, Wschowa, Wysokie Mazowieckie,
 Zakopane, Zamość

1. Nazwy niezłożone:

- a. deklinacja rzeczownikowa męska twar-dotematowa –
 forma podstawowa w lp.: ;
- b. deklinacja rzeczownikowa męska miękko-tematowa –
 forma podstawowa w lp.². ;
- c. deklinacja rzeczownikowa męska – forma podstawowa w lm.: ;
- d. deklinacja rzeczownikowa nijaka – twar-dotematowa (Ms. -'e): ;
 ;
 – miękko-tematowa (Ms. -u): ;
- e. deklinacja rzeczownikowa żeńska – twar-dotematowa (C., Ms. -'e): ;
 ;
 – miękko-tematowa (C., Ms. -i, -y): ;
- f. deklinacja przymiotnikowa męska – forma podstawowa w lp.: ;
 ;
- g. deklinacja przymiotnikowa męska – forma podstawowa w lm.: ;
- h. deklinacja przymiotnikowa żeńska: ;

2. Nazwy złożone:

- a. nazwy z fleksją wewnętrzną: ;
 ;
- b. rzeczownik+rzeczownik: ;
 ;
- c. rzeczownik+przymiotnik: ;
 ;

- d. przymiotnik+rzeczownik:
- e. przymiotnik+przymiotnik:

XII. Wyrazy w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach. Proszę wyjaśnić, czym są spowodowane różnice w odmianie poszczególnych nazw w zdaniach od 1 do 8.

1. Wrócił z (Babimost) i od razu pojechał do (Pisz) i (Tarnobrzeg)
2. Już miał zmierzać ku (Radom³) , gdy się okazało, że całą swoją uwagę powinien poświęcić (Tczew) i (Jasło)
3. Miał jechać do (Białobrzegi) , ale spotkał Jaśka wracającego z (Charzykowy) , więc pojechał z nim do (Łapy)
4. Przez rok mieszkał w (Rytro) , ale później dostał pracę w (Murzasichle)
5. Pojechał do (Jabłonna) i (Istebna) , chociaż wolął wybrać się do (Trzebież) i (Nowa Słupia)
6. Nigdy nie był we (Włoszczowa) ani w (Piwniczna) , ale za to był w (Ostrów Mazowiecka) i w (Limanowa)
7. Zachwycał się (Hrebenne) , (Wysokie Mazowieckie) i (Końskie)
8. Zjadł obiad w (Chyżne) , a nocował w (Zakopane) , więc nie mógł być w (Końskie)
9. Wybierał się do (Ostrów Wielkopolski) i (Bielsko-Biała) , ale w końcu dotarł do (Skarżysko-Kamienna)
10. Zawdzięczał wszystko (Bardo Śląskie) , (Bielsko-Biała) , (Skarżysko-Kamienna) , (Ostrów Wielkopolski) i (Ruciane-Nida)

XIII. Proszę wpisać we właściwych formach nazwy miejscowe i geograficzne zapisane w nawiasach.

1. Moja ciotka mieszka w (Jabłonna) , jej córka pochodzi z (Brzeg) , a syn ma willę w (Stara Miłostna)
2. Wujek zdecydował się wrócić z (Ateny) do (Chyżne)
3. Nie wolno niszczyć (Bieszczady) i (Sudety)
4. Ten reaktor z (Czarnobyl) wciąż jest czynny.
5. W sobotę pojedziemy do (Łaski) , (Marki) albo do (Suwałki)
6. W (Krasne) i (Bogate) mieszkają zamożni gospodarze.
7. Mówi się „w (Poznańskie) ” czy „w (województwo poznańskie) ”?
8. Moja rodzina spędza lato nad (Muliczne) i stamtąd wysyła pocztówki do ciotki z (Końskie)

9. W czwartek wyjeżdżamy z (Gołdap) i jedziemy do (Supraśl) Potem ruszamy do (Brzeg) , a całą wędrowkę skończymy w (Górne Bystre)
10. Znał przepaści (Andy) , szczyty (Himalaje) , stoki (Apeniny) i wąwozy (Kordyliery) Pochodził z (Malbork) , lecz dzieciństwo spędził w (Bydgoszcz) Góry poznał późno – jako szesnastolatek w (Zakopane)
11. Autobus z (Nowogród) na pewno się spóźni.
12. Od lat kibicował piłkarzom z (Liverpool)
13. W (Gorkij) można było zobaczyć wiele zabytków z tego okresu.
14. Mój brat pojechał do (Michajłowskoje)
15. Wybieram się do (Biała Podlaska) , a Anna – do (Bielsko-Biała)
16. Często jeżdżę do (Tychy)

XIV. Proszę poprawić błędy w poniższych zdaniach, a następnie uzasadnić swe decyzje.

1. Babcia Oli pochodzi z Krasnystawu, a dziadek – z Babimostu.
2. On często mówi o Wysokim Mazowieckim, ale sam pochodzi z Międzyzdrojów.
3. W lipcu byłem w Gołdapiu, a w sierpniu – w Limanowej.
4. Anna przeniosła się z Barda Śląskiego do Rytego.
5. Moje wspomnienia z dzieciństwa wiążą się z Końskim i Kielcami.
6. Marzy mi się podróż od Apenin do And.
7. Podróż z Dwikóz do Dusznik zajmie im ze cztery godziny.
8. Gdyby w Zakopanem odbyła się olimpiada, mogłaby przewyższyć tę, która miała miejsce w Chamoniksie.

XV. Proszę uzupełnić zdania, nadając wyrazom podanym w nawiasach odpowiednie formy, zgodnie z zaleceniami polszczyzny wzorcowej.

1. Mieszkańcy (Nowogródek) i (Tarnopol) mieli okazję spotkać się z polskimi historykami: (Manteuffel, Skowronek, Mroczko, Poppe, Holzer, Małowist oraz Tanty) Goście natomiast wysłuchali wykładu ukraińskiego naukowca mieszkającego na stałe w (Jarosław) – profesora (Igor Senko) Uczony mówił o losie ostatnich przedstawicieli dynastii (Romanow)
2. Cytuje (Rabelais, Montaigne, Goethe i Rousseau) Z drugiej strony – myli (Hugo Kołłątaj) z (Victor Hugo)
3. W (Białystok) nie lubi się małżeństwa (Pałko) – tak mówią koledzy (Ryszard Dyja)
4. Zaprosiłem na wystawę (Ingrid Nienacka) , (Brigitte Bołdyga)

- (Karin Religa)
 oraz (Teresa Zarembina)
5. Słyszałem, że wyjazd (Maja Kowalówna)
 do (Krasnystaw)
 i (Makoszowy)
 zależy od zgody (Otto Srebro)
6. Lokalne gazety wyjaśniają, dlaczego nie doszło do spot-
 kania burmistrza (Stefan Walerych)
 z radnym (Józef Kopania)
 Można o tym przeczytać w reportażu (Elżbieta Sadowy)
 pt. „Co się nie zdarzyło koło (Suwałki) ”.
7. O adwokacie (Wende) , mieszkającym
 w (Wysokie Mazowieckie) ,
 mogę – jako mieszkaniec (Międzyzdroje)
 – powiedzieć więcej dobrego niż o mecenasie (Świa-
 tło) , pracującym w (Zakopane)

8. Młodego (Kazio Stasiów)
 nie zmusisz do lektury (Gide) i (Maupassant)
 Dobrze, że czyta
 chociaż (Saint-Exupéry)
9. W (Złotoryja) , a także koło (Duszniki)
 , ciągle słysząc echa sporu między
 (Bruno Lesiów)
 a najstarszą z sióstr (Kosówna)
 Dla (Zoja Birtusówna) z (Jabłonna)
 i rodziny (Popow) z (Bułgaria)
 cała sprawa na szczęście się skończyła.
10. Z (Magdeburg) przyszła elektryzująca
 wiadomość o odkryciu listów (René Descartes)
 adresowanych do mało znanego
 malarza i domorosłego filozofa (Jacques-Pierre Bretegnier)
 , zamieszkałego w alpejskim
 miasteczku niedaleko (Innsbruck)
11. Ani (Joasia Nowakówna)
 z (Chęciny) , ani Staszewi (Gołab)
 z (Ostrów Wielkopolski)
 nie przyszło do głowy,
 że w samym centrum (Gołdap)
 mogą spotkać Michała (Jurków) ,
 czytającego (Camus)
12. W ostatnim wywiadzie (Duda-Gracz) ,
 udzielonym (Kaja Wesoła) ,
 można było przeczytać o hołdzie złożonym przez polskiego
 malarza (Pablo Picasso)
 Co ciekawe, (Duda-Gracz) skłonni byli-
 byśmy przypisywać raczej rozbrat z (Picasso)
13. W (Bardo Śląskie) nikt nie słyszał
 o (Jerzy Lato) Natomiast postać
 (Jan Mróz) jest wiecznie żywa,
 mimo że od jego wyjazdu do (Babimost)
 minęło już dwadzieścia lat.
14. Poprosiłem młodszą z sióstr (Boguszówna) ,
 żeby przyniosła mi z biblioteki jakąś powieść (Jules Verne)
 , opowiadania (Poe) , coś
 (Bruno Schulz) i „Ulissesa”.
 Ale, jak ją znam, z pewnością zapomni o (James Joyce)
 i będę musiał iść sam.

15. Otrzymaliśmy pozdrowienia z wakacji od (Jurek Dąb)
 z (Prokocim)
 i od (Staszek Gałąź) z (Żary)

**XVI. Proszę uzupełnić zdania, nadając wyrazom podanym
 w nawiasach odpowiednie formy, zgodnie z zaleceniami
 polszczyzny wzorcowej.**

1. Wydawnictwo obiecuje czytelnikom album (Boticelli)
 , wznowienia tomików (Verlaine)
 i (Gajcy) oraz
 autobiografię (François Dubois)
2. Słowa przypisywane (Chondrokostas)
 powinniśmy kojarzyć z (Roman Grzesiów)
 To właśnie on wypowiedział je w (Mokra) ,
 zaraz po wygłoszeniu aforyzmu (Beaumarchais)
3. W wyścigu wokół (Schwarzwald)
 na pewno nie zabraknie (Bielyj) ,
 (Spassowski) , (Proszczenko)
 i obu braci (Smirnow)
4. W tym roku mamy zamiar pojechać do (Kwidzyn)
 , w odwiedziny do (Hugo Boni) ,
 który przeniósł się tam na stałe z (Okocim)
5. Wyślijcie pozdrowienia do znajomych, których poznali-
 ście w (Piwniczna)
 Przekażcie najlepsze życzenia imieninowe Janom: (Ra-
 ducha) i (Jeske) , a potem
 ruszajcie naszym szlakiem od (Beskidy)
 do (Sudety) i (Karkonosze)
6. Lubimy Piotrkę (Pieczychna)
 i Stasia (Duży) , może nawet
 Leszka (Gratka) z (Wesoła) ,
 ale nie odzywamy się do Kazia (Błachnia)
 z (Końskie) , bo on o nas nigdy nie pamię-
 ta. Poza tym wyślemy kartki (Zdenek Vesely)
 z (Hradec Kralove) ,
 (Iwan Łysenko) z (Mińsk)
 , rodzinie (Konew)
 z (Drohobycz) Dla (Zuzia Bałukówna)
 z (Jabłonna) ,
 (Elżunia Biały) z (Brzeg)
 i (Zoja Kaleta) z (Kwidzyn)
 wybieramy najładniejsze
 widoczki, bo wszyscy kochamy się w tych dziewczynach.
7. Słyszałem od (Jacek Milde)
 z (Limanowa) , że w okolicach
 (Dębe Wielkie) ostatnio
 wybudowano dwie szkoły podstawowe i nowoczesną przy-
 chodnię lekarską.
8. W (Chocim) obok domu państwa (Jastrząb)
 stoi dom rodziny (Szewców)
 Pierwsi przyjechali z (Ryki) , drudzy
 z (Ostrów Mazowiecka)
9. Obraz (Boticelli) został odkupiony od
 (Galtieri) przez (Landau)
10. Głos osiemnastowiecznego śpiewaka (Farinelli) ,
 słynnego kastrata, zmiksowano z nagrań dwojga artystów:
 (Ewa Małas-Godlewska)
 i (Derek Regin)

11. Za pracę poświęconą (Toricelli) maturzystce
(Sylwia Biały) przyznano główną nagrodę
w konkursie, który objął licea (Elk) i (Pisz)
12. Obrazy tego malarza, niezmiennie dedykowane (Pablo Pi-
casso), odznaczają się prostotą i siłą.
Jest w nich zachwyt nad życiem, znany z opowiadań (Er-
nest Hemingway)
Jednakże kombinacja konturów i operowanie mglistymi
kolorami sprawiają, że myślimy o (Michel Butor)
.....jako literackim patronie
..... (Kazimierz Dobrychłop).
13. W pamiętniku (André Malraux)
nie ma wzmianki o polemice z (Camus),
która – jeśli wierzyć obu biografom: (Nascogny)
..... i (Martin) – odbyła się w jakiejś ka-
wiarni w południowej dzielnicy (Strasburg)
14. Był to plan godny (Machiavelli)
15. Niestety, z (Piatigorsk)
od jakiegoś czasu nie odchodziły pociągi.
16. Wtedy (Kuzniecowa) nie pozostało nic
innego jak pisać dla partii o robotnikach (Magnitogorsk)
....., jak myśleć o (Biełowa)
jak czytać (Thackeray) po nocach.

^{1, 2, 3} Por. też rozdz. 7, ćwic. VII.

6. POPRAWNOŚĆ SŁOWOTWÓRCZA – NAZWY WŁASNE

Elżbieta Grabska-Moyle

I. Proszę utworzyć przymiotniki od podanych nazw miejscowych. Na podstawie analizy przykładów proszę dodać, jakie przyrostki służą do tworzenia przymiotników od poszczególnych nazw miejscowych, i wyjaśnić, od czego zależy wybór przyrostka.

1. Augustów –
Zambrów –
Dzierżoniów –
Głogów –
Wołów –
2. Parczew –
Tczew –
Pleszew –
3. Legionowo –
Wejherowo –
Działdowo –
Mragowo –
4. Grajewo –
Braniewo –
Węgorzewo –
5. Wschowa –
Limanowa –
Włoszczowa –
Kolbuszowa –
Częstochowa –
6. Lubin –
Strzelin –
Gostynin –
Garwolin –
Kościerzyna –
Pszczyna –
7. Lubań –
Biłgoraj –
Gdynia –
Gostyń –
8. Zgierz –
Bydgoszcz –
Grudziądz –
Chodzież –
Pisz –
9. Sokółka –
Suwałki –
Wałbrzych –
Włocławek –
Tarnobrzeg –
Przysucha –
Lębork –
Kluczbork –
Tychy –
Elbląg –
Morąg –
10. Łask –
Brzesko –

- Lesko –
Leżajsk –
Przeworsk –
Lipsk –
11. Siemiatycze –
Polkowice –
Milicz –
Oleśnica –
Zgorzelec –
Lubliniec –
Wągrowiec –
12. Gniezno –
Chełmno –
Kutno –
Lipno –
Wąbrzeźno –
Jaworzno –
a. nazwy zakończone na -ów ⇒ przyrostek
b. nazwy zakończone na -ew ⇒ przyrostek
c. nazwy zakończone na -owo ⇒ przyrostek
d. nazwy zakończone na -ewo ⇒ przyrostek
e. nazwy zakończone na -owa ⇒ przyrostek
f. nazwy zakończone na -in (-yn), -ina (-yna), -iny (-yny) ⇒ przyrostek
g. nazwy zakończone spółgłoską miękką ⇒ przyrostek
h. nazwy zakończone spółgłoską stwardniałą c, cz, dz, dż, rz (ż), sz ⇒ przyrostek
i. nazwy zakończone tematycznym k, ch, g ⇒ przyrostek
j. nazwy zakończone na -sk, -sko ⇒ przyrostek
k. nazwy zakończone na -ec, -ica, -ice, -ycze ⇒ przyrostek
l. nazwy zakończone na -no ⇒ przyrostek

II. Od wymienionych poniżej nazw miejscowych można utworzyć dwie formy przymiotnikowe. Proszę zapisać funkcjonujące współcześnie przymiotniki oraz znaleźć dublety – warianty recesywne i ekspansywne. Jaką tendencję w rozwoju języka obrazują zmiany w używaniu przymiotników odmiejscowych?

1. Bronowice –
2. Lipno –
3. Proszowice –
4. Sobieszyn –
5. Szczuczyn –
6. Szczytno –
7. Turek –
8. Zebrzydowice –

III. W miejsce kropek proszę wpisać przymiotniki utworzone od nazw miejscowych podanych w nawiasach. Czy te derywaty zostały utworzone regularnie?¹

Usiedliśmy w (Babimost)
 kawiarce, żeby porozmawiać o naszym starym majątku
 (Końskie)
 Po pewnym czasie zaczęliśmy oglądać zdjęcia z zabytkami
 (Leszno)
 a to nam przypomniało spacer po (Nisko)
 rynku. Później przenieśliśmy się wspomnieniami na (Sącz)
 stoki i (Ujazd)
 uliczki oraz do zamku (Lublin)
 Nagle usłyszeliśmy w radiu o odkryciu nowego skarbu (Śro-
 da) i o odnowie (Zamość)
 rynku, a następnie o problemach
 (Tarnowskie Góry)
 fabryk i (Zawichost) kopalń.

**IV. Proszę podać nazwy miejscowości, od których mogły-
 by zostać utworzone poniższe przymiotniki.**

1. biański –
2. bielski –
3. brzeski –
4. łebski –
5. międzyrzecki –
6. pastęcki –
7. słupski –
8. strzeliński –
9. supraski –
10. suski –

**V. Proszę utworzyć przymiotniki od podanych niżej nazw
 dwuczłonowych. Jaka jest zasada tworzenia przymiotni-
 ków od takich nazw?**

1. Biała Podlaska –
2. Bielsko-Biała –
3. Golub-Dobrzyń –
4. Grodzisk Mazowiecki –
5. Jelenia Góra –
6. Mińsk Mazowiecki –
7. Nowa Huta –
8. Nowy Dwór –
9. Święty Krzyż –

**VI. Które kryterium poprawnościowe jest najważniejsze
 przy ocenie derywatów od polskich nazw geograficznych,
 a które przy ocenie derywatów od nazw obcych? Proszę
 podać przykłady ilustrujące odpowiedź.**

**VII. Proszę utworzyć nazwy mieszkańców od podanych
 niżej nazw. Jakiej formanty tworzą formy rodzaju męskie-
 go i żeńskiego?**

1. Anglia –
2. Augustów –
3. Azja –
4. Bartoszyce –
5. Bydgoszcz –
6. Czeczenia –
7. Kurpie –
8. Laos –
9. Laponia –

10. Magdeburg –
11. Palestyna –
12. Paryż –
13. Persja –
14. Polesie –
15. Saksonia –
16. Słowacja –
17. Słowenia –
18. Śląsk –
19. Walonia –
20. Warmia –
21. Wiedeń –
22. Wielkopolska –

**VIII. Proszę zgromadzić jak najwięcej nazw mieszkań-
 ców utworzonych od nazw miast polskich i zagranicznych.
 Na podstawie analizy słotwórczej proszę wyciągnąć
 wnioski dotyczące regularności tworzenia tego typu de-
 rywatów.**

**IX. Spośród podanych niżej propozycji proszę wybrać naj-
 odpowiednie według normy nazwy mieszkańców. Wy-
 bór proszę uzasadnić.**

1. Armenia – Ormianin, Ormianka;
 – Armeńczyk, Armenka;
2. Azerbejdżan – Azerbejdżanin, Azerbejdżanka;
 – Azer, Azerka;
3. Finlandia – Finlandczyk, Finlandka;
 – Fin, Finka;
4. Kraków – krakowiak, krakowianka;
 – krakowianin, krakowianka;
5. Lidzbark – lidzbarczyk, lidzbarczanka;
 – lidzbarczanin, lidzbarczanka;
6. Moskwa – moskwiczanie, moskwiczanka;
 – moskwianin, moskwianka;
7. Radom – radomiak, radomianka;
 – radomianin, radomianka;
8. Warszawa – warszawiak, warszawianka;
 – warszawianin, warszawianka.

**X. Proszę połączyć podane niżej nazwy z odpowiednimi
 przyimkami, odpowiadając na pytania: *gdzie?* i *dokąd?*,
 oraz sformułować reguły składniowe dotyczące używania
 przyimków *na*, *w* oraz *do*.**

a. Białoruś	b. Anglia
Bornholm	Australia
Cypr	Austria
Gibraltar	Czechy
Grenlandia	Estonia
Kuba	Holandia
Litwa	Niemcy
Łotwa	Nowa Zelandia
Majorka	Prusy
Słowacja	Rosja
Tasmania	
Ukraina	c. Białostoczczyzna
Węgry	Kieleckie

Krakowskie	f. Warszawa Białoleka
Lubelszczyzna	Warszawa Bielany
Małopolska	Warszawa Bródno
Rzeszowskie	Warszawa Gocław
Siedmiogród	Warszawa Grochów
Wielkopolska	Warszawa Kabaty
	Warszawa Mokotów
d. Kurpie	Warszawa Natolin
Mazury	Warszawa Ochota
Podhale	Warszawa Praga
Podlasie	Warszawa Sadyba
Polesie	Warszawa Saska Kępa
Pomorze	Warszawa Stare Miasto
Suwalszczyzna	Warszawa Śródmieście
Syberia	Warszawa Tarchomin
Śląsk	Warszawa Targówek
	Warszawa Ursus
e. Alpy	Warszawa Ursynów
Beskidy	Warszawa Włochy
Bieszczady	Warszawa Wola
Kaukaz	Warszawa Żoliborz
Sudety	
Tatry	
Ural	

¹ Ćwicz. III zostało opracowane wspólnie z Katarzyną Kłosińską.

7. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – RZECZOWNIK

Katarzyna Kłosińska

I. Proszę uzupełnić podane zdania wyrazami znajdującymi się poniżej nich i sformułować reguły, według których nastąpił dobór końcówek deklinacyjnych.

1. Nie widzę
a. ten bandaż
b. ten baobab
c. ten dąb
d. ten afisz
e. ten termometr
f. ten kilof
g. ten koń
h. ten wół
2. Przyglądam się
a. ten stół
b. ten kiel
c. ten diabeł
d. ten człek
e. ten orzeł
f. ten kot
3. Przyglądam się
a. to biuro
b. to prześcieradło
c. to srebro
4. Zjadł
a. jeden kotlet
b. jeden hamburger
c. jeden banan
d. jeden batonik
5. Gram w
a. tenis
b. krykiet
c. bilard
6. Grano
a. smutny polonez
b. smutny walc
c. smutny marsz
7. Kupił
a. nowy fiat
b. nowy panasonic
c. nowy rover
8. Wydał
a. jeden rubel
b. jeden dolar
c. jeden frank
9. Wypalił
a. jeden papieros
b. jeden carmen
c. jeden skręt
10. Wyrwał
a. zdrowy ząb
b. zdrowy siekacz
c. zdrowy kiel

11. Wysłał
a. jeden faks
b. jeden e-mail
c. jeden SMS
12. Spotkał
a. ta wychowawczyni
b. ta gospodyni
c. ta monarchini
13. Niech cię piekło pochłonie, ty
a. wredny chłopiec!
b. wstrętny złośliwiec!
c. wstrętny zuchwalec!
d. złośliwy malec!
e. zrzedliwy starzec!
f. podły stoczniowiec!
14. To są
a. kość
b. gość
c. śmieć
d. postać
e. baśń
f. wieś
g. dzień
15. To są
a. szara mysz
b. mała wesz
c. śliczna twarz
d. biała noc
16. Tu pracują
a. psycholog
b. astronom
c. chirurg
d. kynolog
e. minister
f. premier
g. fotograf
h. opiekun
i. łotr
j. szpieg
17. To są
a. las
b. frazes
c. szympan
d. alians
e. rezonans
f. pasjans
g. seans
h. trans
18. To są
a. Polak
b. chłop
c. ksenofob
d. cherlak

- e. ciemniak
 f. cwaniak
 g. łajdak
 h. cham
 i. groszorb
 j. drab
 k. bliźniak
 l. chłopak
19. To są
 a. forum dyskusyjne
 b. centrum operacyjne
 c. antidotum
 d. cymelium
 e. kondominium
20. Nie widziałem tych
 a. żołnierz
 b. stróż
 c. marsz
 d. fundusz
 e. tłuszcz
 f. proboszcz
 g. przybysz
 h. spinacz
 i. rydz
 j. kosz
 k. mecz
 l. hamulec
 ł. kaganiec
 m. materac
 n. zajęć
 o. kolec
 p. koc
 q. kojec
 r. walec
 s. palec
21. Nie widziałem tych
 a. gość
 b. liść
 c. koń
 d. uczeń
22. Nie widziałem tych
 a. pokój
 b. napój
 c. złodziej
 d. lokaj
 e. burżuj
 f. nabój
 g. klej
 h. stój
 i. tramwaj
23. Nie poznałem tych
 a. cywil
 b. nauczyciel
 c. hotel
 d. metal
 e. medal
 f. idol
 g. koral
- h. styl
 i. konsul
 j. symbol
24. Nie widziałem tych
 a. chemikalia
 b. akcesoria
 c. tekstylia
 d. fekalia
25. Nie widziałem tych
 a. anglikanin
 b. luteranin
 c. wegetarianin
 d. samarytanin
 e. mieszczanin
 f. powodźnianin
26. Nie widziałem tych
 a. babcia
 b. ciuchcia
 c. mamusia
 d. skromnisia
 e. trusia
 f. spółdzielnia
 g. cegielnia
 h. patelnia
 i. czereśnia
 j. stajnia
 k. kuchnia
 l. bagażownia
 ł. brzoskwinia
 m. ceremonia
27. Nie widziałem tych
 a. sala
 b. fala
 c. aula
 d. aureola
 e. kropla
 f. dziupla
 g. pętla
 h. szabla
 i. jędrza
 j. prycza
 k. oberża
 l. obroża
 ł. wieczerza
 m. pomarańcza
28. Interesowałem się tymi
 a. koń
 b. liść
 c. gość
 d. słoń
 e. gwóźdź
 f. gałąź
 g. wiadomość
- II. Proszę podkreślić formę poprawną.**
 1. a. Nie zjadł kisielu/ kiślu.
 b. Nie zjadł pumpernikiela/ pumpernikielu/ pumpernika/ pumperniklu.

- c. Wiał silny wiatr/ wiatr.
- d. Kupił ładny sweter/ swetr.
- e. Założyli filtr/ filtr do wody.
- f. Przyjechał ceper/ cepr.
- g. Zniszczyło się pięć kolumn/ kolumn.
- h. Pisząc na złej maszynie, zniszczył osiem kalk/ kalk.
- i. Stoczyli pięć bitew/ bitw.
- j. Naprawił pięć sprzęgł/ sprzęgł.
2. a. Słońce schowało się za widnokrąg/ widnokrąg.
- b. Wyręb/ wyrąb lodu zajął im trochę czasu.
- c. Wziął jedną żołędź/ żołędź.
3. a. Obejrżeli kilka łóż/ łoży królewskich.
- b. Soból/ sobol jest ssakiem drapieżnym.
4. a. Mieszkał w powiecie/ powiecie nowodworskim.
- b. Przyglądał się tej gwiazdzie/ gwiazdzie.
- c. Urwał skrzydełko pszczele/ pszczole.

III. Wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach.

1. Mieszkał w (getto)
2. Znalazł muchę w (mokka)
3. Powierzył swój problem wielkiemu (muła)
4. Przyglądał się tej (mirra)
5. Znalazł jedną rodzynkę w (pascha)
6. Nie dał rady (wataha) opryszków.
7. Jechał na (yamaha)

IV. Proszę określić rodzaj gramatyczny każdego wyrazu oraz wskazać formy błędne (wyrazy zostały podane w M. lp.).¹

1. cytat –
2. cytata –
3. derby –
4. doktor –
5. exposé –
6. frędzel –
7. frędzla –
8. gaduła –
9. goleń –
10. informatyk –
11. jury –
12. kaleka –
13. klomb –
14. klomba –
15. klusek –
16. kluska –
17. kocisko –
18. kontrol –
19. kontrola –
20. łamaga –
21. magiel –
22. matczysko –
23. memento –
24. minister –
25. oferma –
26. opus –
27. pischel –
28. podkoszulek –
29. podkoszulka –

30. pomarańcz –
31. pomarańcza –
32. premier –
33. profesor –
34. prosperity –
35. radca –
36. rębajło –
37. safandula –
38. sędzia –
39. show –
40. sierota –
41. skwarek –
42. skwarka –
43. sługa –
44. strudel –
45. strucla –
46. tabu –
47. telegram –
48. torbiel –
49. tournée –
50. wideo –
51. wykidajło –
52. zapisek –
53. zapiska –
54. zawias –
55. zawiasa –
56. zgorzel –
57. żołędź –

V. W poniższych zdaniach proszę podkreślić błędy morfologiczne oraz wyjaśnić, na czym one polegają.

1. Benzyny trafiają do stacji, natomiast oleje napędowe – głównie do rezerw państwowych, które zostały naruszone dla ratowania rynku.
2. Sprzedam ręczniki (ceny fabryczne) oraz pościele „Cora”, firany, tkaniny obiciowe i inne.
3. Uczestnicy konferencji będą się domagać rezygnacji USA z umieszczenia nowych broni jądrowych w Europie.
4. Jutro temperatury będą wysokie.

VI. Wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach.

1. Nie znam tego (sędzia)
2. Widzisz tego (hrabia) ?
3. Rozmawialiśmy o starym (sędzia) i młodym (hrabia)
4. (ten książę) nie mogli przyjechać.
5. Rozmawiam z nowymi (ksiądz)
6. Nie widzę ani jednej (kamea), ani jednej (orchidea), ani jednej (statua)
7. Widzę dwie (kamea), trzy (orchidea) i cztery (statua)

VII. Wyrazy w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach. Proszę podzielić te rzeczowniki na dwie grupy, w zależności od zakończenia tematu.²

1. Obejrzał się za (żuraw)

2. Wszedł do (staw)
3. Przestraszył się (gołąb)
4. Nie wyrwał (ząb)
5. Zjadł tłustego (karp)
6. Zszedł ze (słup)
7. Włożono trumnę do (grób)
8. Kupiła metr (jedwab)

VIII. Proszę podkreślić formy poprawne.

1. z łamów/ z łam prasowych;
2. na dworze/ na dworzu;
3. w cudzysłowie/ w cudzysłowiu;
4. mysza/ mysz;
5. wsza/ wesz;
6. smycza/ smycz;
7. łabędź/ łabądz.

IX. Podkreślone wyrazy w poniższych zdaniach występują w błędnych formach. Czy w innych znaczeniach także należałoby je zakwalifikować jako niepoprawne?

1. Ta siatka ma urwane uszy.
2. Byłaby pani królową wszystkich bali.
3. Kupili sobie stół ze świerka.
4. Ptak przestraszył się strachu na wróble.
5. Nie znał końcówki trzeciego przypadku.
6. Obejrzał trzy akta sztuki.
7. W starszym wieku prawie wszystkie organa nie funkcjonują już prawidłowo.
8. Zakochał się, więc czynił jej awansy.
9. Masz krostę na czele.
10. We włosach znajdowała się wielka wsza.
11. Przy układaniu grafika meczów bierzemy pod uwagę wszystkie możliwości.

X. Podane rzeczowniki proszę połączyć z odpowiednią formą zaimka wskazującego *ten*, a następnie proszę utworzyć formę Ms. lp. Proszę zwrócić uwagę na znaczenia tych wyrazów.³

1. baronostwo;
2. hrabiostwo;
3. państwo.

XI. Proszę uzupełnić poniższe zdania, wpisując wyrazy podane w nawiasach w odpowiednich formach. Czy w odmianie tych rzeczowników są jakieś osobliwości?

1. Pobrudził sobie sweter (kakao)
2. Ten koń został zwycięzcą (derby)
3. Wystawa została zorganizowana u nas w (studio)
4. Brak było gniazdka z napięciem dwustu dwudziestu (wolt)
5. Najpopularniejszy bułgarski koniak był powszechnie dostępny i kosztował trzy (lewa) i osiemdziesiąt stotinek.
6. Czy koncepcja wprowadzenia egzaminów wstępnych w szkołach średnich była swego rodzaju (widzimisie) resortu oświaty i wychowania czy konkretną potrzebą?
7. Nie wypłacono mi należnych (procent)

8. Wypił sto (gram) wódki.
9. Minister przyjął (chargé d'affaires) Kuby w Warszawie.

XII. W poniższych zdaniach proszę wskazać błędy fleksyjne, scharakteryzować je oraz poprawić.

1. Kupiliśmy kielbasę na grilla.
2. Funkcjonariusze nie mogli dopasować tarczy ochronnych do rąk.
3. Różne są przyczyny kraks na szynach. Bardzo często motorniczy uderzają w pojazdy jadące przed nimi.
4. W ubiegłym roku zamojscy okuliści i Zarząd Koła Tere-nowego nr 1 rozpoczęli akcję zbierania pieniędzy na zakup laseru argonowego.
5. Prezesem PRE został ponownie zwierzchnik polskich luteran bp Jan Szarek.
6. Wreszcie zdołał się wyrwać ze szpon kondora.
7. Podobno zrobił mu się krwiak na gołeniu.
8. Na takie dolegliwości pomaga wywar z siemienia lnianego.
9. Każda gospodynia zna te pytania bardzo dobrze, ale nie zawsze zna odpowiedzi.
10. Na koniec spotkania z dziennikarzami artysta pochwalił się, że jest koneserem białego i czerwonego wina (ma ponad 300 rodzaj) oraz że nie korzysta przed koncertem z napoju wysokoprocentowych.
11. Szła na przedzie pochodu.
12. Kilkaset pesetów musiał zapłacić Rodriguez za przekroczenie przepisów drogowych.
13. Mysz to małe zwierzątko.
14. Dzisiaj w nocy w Warszawie notowano temperatury ujemne, w granicach minus czterech, minus pięciu stopni.
15. Awaria takiego gigantu prowadzi do katastrofy.
16. Firma poleca: artykuły metalowe, budowlane, ściernie, siatkę ogrodzeniową, powlekaną, ruszta piecowe, drut kolczasty.
17. Zakład handlowy uruchomił sprzedaż hurtową i detaliczną najlepszych w Polsce klei.
18. Dlaczego tak długo byłeś na dworzu?
19. W Polsce jest 1,5 miliona wegetarian.
20. Wyjął jej z włosów wielką wszę.

21. Nie wiem, czy każda apokalipsa ma swoją królową.
.....
22. Powiedzmy, że jakaś maszyna myśląca – w cudzysłowie – zaczyna się psuć.
.....
23. Zebrano tylko jeden plastr miodu.
.....
24. Ta brzytew jest tępa.
.....
25. Walka między tymi koniami zapowiadała się bardzo ciekawie.
.....
26. Jednak muzeum francuskim na mocy ustawy przysługuje prawo pierwokupu.
.....
27. Sprawę rozstrzygnięto już przed rozpoczęciem tego kolegiala.
.....
28. Po czym Wanda wszczęła kłótnię o strudel jabłkową.
.....
29. Jak okiem sięgnąć rozprzestrzeniał się ugor.
.....
30. Do tego potrzebne jest inne różno.
.....
31. Zobacz, jaka wysoka krokvia.
.....
32. Tatrzańskiemu Parku Narodowemu jest potrzebna jeszcze znaczniejsza pomoc.
.....
33. Wiem, że kierowcy taksówek korzystają z pewnych przywilei.
.....
34. Perspektywa marynatów i suszonych borowików jest silniejsza niż poranny sen.
.....
35. Teraz nie ma chętnych do słuchania takich módł, trzeba się rozliczać przed sobą.
.....
36. Tak więc utrzymano reglamentowaną sprzedaż mięsa i jego przetworów, wyrobów czekoladowych i kaszy mannej.
.....
37. Joanna trafnie wytypowała, ile medalów zdobędzie Polska.
.....
38. Działalność ta powinna być możliwie najpełniej przedstawiona szerokiemu kręgu znawców muzyki.
.....
39. Zapraszamy do obejrzenia zwiastunu filmu węgierskiego „Księżniczka”.
.....
40. Podajemy streszczenia pięciu najpopularniejszych polskich telenoweli.
.....
41. Opór przewodnika wynosił dwieście pięćdziesiąt om.
.....
42. Wtedy rajtuz było na rynku pod dostatkiem.
.....
43. Turyści wiele mówili o Statule Wolności.
.....

44. Ich ósmego longplayu zapewne nie zdążą nabyć wszyscy chętni.
.....
45. Jeden z wielu warszawskich kiermaszy przedświątecznych zakończy się dziś o godzinie osiemnastej.
.....
46. To całkiem ładne buty, trzeba tylko umocnić podeszew.
.....
47. Zjadłbym pomarańcz, chociaż w zasadzie nie lubię cytrusów.
.....
48. Kolejka zjechała w czarny gardziel tunelu.
.....

XIII. Proszę wyjaśnić, jaka cecha polskiej fleksji została wyzyskana w wierszu S. Barańczaka „Przy lekturze Bsów Fiodora Dostojewskiego”.⁴

Gdy zza odległych Bytu tel
Nowe się wyłaniają tła,
Z milionów Ludzkich wtedy Dzieł
Ostają się nieliczne Dźła:

Te, które wątłym ruchem Płetw
(W skrajnych wypadkach – jednej Płtwy)
Brną przez mrok Wółg, Wiśł i Vletv
(*Gen. pl.* przedmiotu czci Czchów – Vltvy),

Lub przedzierają się jak Kret
Przez Głbę ku innym bratnim Krtom –
Stopę w pasterski wbiwszy Getr,
Wiodą krdle Ówc na przekór Pchom –

Nie szczędząc własnym Plcom kropl Dżdżów
(W jeden platoński zlanych Dżdż),
Chylą się, gdzie pod pń cdru Żółw
Padł, rżęząc swe bolesne „Żżżżż” –

O, takie jeno z Człecznych Dzieł
Przydadzą się Bożemu Dźłu:
Te, co doktryny Mniejszych Zeł
Odpchną przcz, k'chwale Ńbios, wbrew Pkłu!

XIV. Proszę wskazać błędy fleksyjne w poniższych zdaniach oraz określić, na czym one polegają.

1. Uważaj, nie przesol tej zupy!
2. Gwizdam sobie na wszystko i jest mi dobrze.
3. Poznał całkiem młodą wdowę.
4. Z arbuza wyciekła soczysta miąższ.
5. Opowiadali o swoich życiach.
6. Obejrzał kolekcję japońskich wachlarzów.
7. Zapłaciliśmy aż tysiąc forint!
8. Nazwa firmy była umieszczona pod logiem.
9. Muszę wymyśleć coś do jutra.

¹ Ćwicz. IV zostało opracowane wspólnie z Iwoną Buracką.

² Por. też rozdz. 5, ćwic. XI i XII.

³ Ćwicz. X zostało opracowane wspólnie z Dorotą Zdunkiewicz-Jedynak.

⁴ S. Barańczak, „Pegaz zdębiał. Poezja nonsensu a życie codzienne: Wprowadzenie w prywatną teorię gatunków”, Londyn 1995, s. 78, 79.

8. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – PRZYMIOTNIK I ZAIMEK

Katarzyna Kłosińska

I. Proszę podać wszystkie możliwe, a zarazem poprawne formy stopnia wyższego podanych niżej przymiotników i przysłówków. Jeżeli nie można utworzyć od danego wyrazu stopnia wyższego, proszę krótko wyjaśnić, dlaczego nie jest to możliwe.¹

1. ważne (zagadnienie) –
2. gęsty (sos) –
3. uprzejmy (chłopiec) –
4. mały (plecak) –
5. rozwlekły (tekst) –
6. zwichnięty (obończyk) –
7. czerwona (tkanina) –
8. rychle (zmiany) –
9. chytry (brat) –
10. czerstwy (chleb) –
11. czysta (bluzka) –
12. łagodny (pies) –
13. płochy (ptak) –
14. pusta (sala) –
15. skąpy (wuj) –
16. brudny (sweter) –
17. zarozumiały (chłopiec) –
18. lekki (plecak) –
19. chory (dziadek) –
20. zielona (trawa) –
21. złamany (ołówek) –
22. (patrzeć) bezlitośnie –
23. (wyglądać) wątko –
24. (leżeć) wąsko –
25. (myśleć) racjonalnie –
26. (wyglądać) blade –
27. (rosnąć) płytko –
28. (działać) nowatorsko –
29. (działać) czynnie –
30. gładko (szczesane włosy) –

II. Podane przymiotniki proszę podzielić na cztery grupy.²

1. Przymiotniki, które się nie stopniują:
2. Przymiotniki, które stopniują się wyłącznie opisowo:
3. Przymiotniki, które stopniują się wyłącznie syntetycznie:
4. Przymiotniki, które mogą być stopniowane na dwa sposoby:

barwny, chyży, ciekawy, cierpki, demokratyczny, doświadczo-
ny, drewniany, drogi, dumny, gratisowy, hoży, inteligentny,
jaskrawy, krepny, łysy, miękki, modny, nachalny, nagi, niechę-
tny, nieprzyjazny, pobłażliwy, populistyczny, potulny, przebie-
gły, pusty, rzutki, sprawdzalny, sypki, szczery, śliski, tępy,
ubogi, wesoły, wolny 'swobodny, niezajęty', wrogi 'nieprzy-
chylny', zaborczy, zmęczony.

III. Proszę uzupełnić poniższe zdania, wpisując przymiot-
niki podane w nawiasach w odpowiednich formach.

1. Uliczki są tutaj (wąski) niż w centrum miasta.
2. Wolała kupić atlas, bo był (miękki) od tafty.
3. W tym miejscu nurt potoku jest (bystry)
..... niż w tamtym.
4. Silne ruchy tektoniczne spowodowały, iż teren teraz jest
(płaski) niż poprzednio.
5. To pomieszczenie jest (czyste) od tamtego
6. Do tej potrawy sos musi być (gęsty) niż ten.
7. Na drugi raz kup już trochę (tłusty)
..... ser niż ten.

IV. Proszę podać formy stopnia równego i wyższego
M. Im. rodzaju męskoosobowego poniższych przymiot-
ników. Ćwiczenie proszę wykonać według wzoru: On jest
stary. ⇒ Oni są starzy. ⇒ Oni są jeszcze starsi.

- On jest obcy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest hoży. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest chyży. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest zasadniczy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest duży. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest łakomy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest uprzejmy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest tępy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest bystry. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest płochy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest lichy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest tęgi. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest lekki. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest biegły. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest czuły. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest dojrzały. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest drętwy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze
- On jest siwy. ⇒ Oni są
- ⇒ Oni są jeszcze

V. Podane zdania proszę przekształcić tak, by orzeczenia występowały w liczbie mnogiej.

1. Łysy, goły i bosy, ale już całkiem suchy mężczyzna biegł po trawie.
.....
2. Ten cichy, łysy mnich stał obok nas.
.....

VI. Proszę uzupełnić zdania oraz określić kategorię gramatyczną form utworzonych od czasowników. Ćwiczenie proszę wykonać według wzoru: zbaranieć ⇒ Oni całkiem zbaranieli. ⇒ Zbaranieli ludzie wyszli stamtąd.

- schamieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
wyłysieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
odrętwieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
osiwieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
oniemieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
osłupieć ⇒ Oni całkiem
⇒ ludzie wyszli stamtąd.
Nazwa formy:

VII. Każde zdanie proszę uzupełnić odpowiednim przymiotnikiem, a następnie sformułować regułę dotyczącą użycia form bezkońcówkowych.

1. (zdrów/ zdrowy) chłopiec przyszedł do szkoły.
2. Obiad jest już (gotów/ gotowy)
3. (wesół/ wesoly) Józio wszedł do pokoju.
4. Jestem (pełen/ pełny) obaw.

VIII. Proszę wyjaśnić, na czym polega dwuznaczność podanego sloganu reklamowego?

„Pewna pani, pewien pan – sklep, gdzie zawsze pewność mam”

IX. W poniższych zdaniach proszę zaznaczyć błędy fleksyjne związane z użyciem zaimków, scharakteryzować te błędy oraz je poprawić.

1. Zapytany, czy ulubiony kolor pani Barbary rozciąga się także na komplet pościelowy i noszoną przezeń bieliznę, pan Józef wymownie się uśmiecha.
2. Wstała, gdy przysiadł się doń mężczyzna, od którego jechało wódką.
3. Spojrzał na dziecko, a potem powiedział doń: „Chodź tu, dziecińko”.
4. Zbudował szalas i mieszkał weń jakiś czas.
5. Zwierzę nie zostało złapane. W pobliżu zastawionych na niego pułapek wciąż pojawiają się świeże ślady.
6. Stłukłam jajko. Sprzątnij go z podłogi.
7. Drewno jest, ale jak go zapalić?
8. Prawie każdy lubi spędzać czas we własnym mieszkaniu, ale mało kto lubi go sprzątać.
9. Zatrzymał na ulicy trzy dziewczynki i zapytał ich o godzinę.

10. Kiedy koleżanki ruszyły do wyjścia, wstaliśmy, aby ich odprowadzić.
11. Wiem, że jeszcze popełniam błędy, i staram się ich wyeliminować.
12. [...] Italia nie unika takiej walki, ale jeśli stosuje tę broń przez sześćdziesiąt, siedemdziesiąt minut, to może ona przynieść efekt.
13. Wszystko było takie same jak zawsze: dom, stodoła, letnia kuchnia, podwórze.
14. Winę za sytuację w gminie Centrum ponosi tylko te ugrupowanie.
15. [...] miałem jeszcze dopisać, że oświetlenie owe [...] ma i tę zaletę, że wypłoszyło gnieźdzące się na drzewach ptactwo [...].

X. Proszę wpisać w odpowiednich formach zaimki podane w nawiasach.³

1. (ja) też się ona podoba.
2. Może (ty) tak, ale (ja) to nie odpowiada.
3. (on) nie lubię, (ty) bardzo.
4. Powiedz (on), żeby (ja) nie przeszkadzał.
5. Nie można (on) tak traktować.
6. Daj to (on)
7. Dlaczego on (ty) nie lubi?
8. Ukłoń się (on) na korytarzu.
9. Nie znam (ty)
10. – Komu to dali? – (ja)

XI. Proszę poprawić i omówić błędy fleksyjne, które występują w poniższych zdaniach.

1. Nie ma sensu walczyć o te rozporządzenie – nawet jeśli się go uchwali, to nie ma szans wejść w życie.
2. To ktoś naprawdę godzien zaufania.
3. Twoje pranie może być jeszcze bardziej miększe, jeśli użyjesz nowego płynu do płukania.
4. Leccy jak ptaki ruszamy do pracy czy po zakupy.
5. W Słupsku powstało hospicjum dla osób chorych na raka. Architekci zaprojektowali go za darmo.
6. Uderzył go w tylni zderzak.
7. Posłowie przekrzykiwali się wzajemnie, a każdy jeden miał inne zdanie.
8. Przypomnijmy, że rząd otrzymał już bardzo wstępny projekt.
9. Do tej pory, jeżeli ktoś zatrudniał powyżej dwudziestu osób, mógł ubezpieczyć ich grupowo.
10. Teren stawał się coraz płaszyszy.
11. Kibice Legii byli zawiedzeni ostatnim meczem.
12. Dam tobie zaraz pieniądze na książki.
13. Weź szklankę i wysyp doń dwie łyżki kawy.
14. Jestem pewien siebie.
15. Kiedy ojciec otworzył okno, Jurek zaraz chciał go zamknąć.
16. Wstaliśmy rano świezi i wypoczęci.
17. Oni byli zbyt śmieli w stosunku do dziewcząt.

^{1,3} Ćwicz. I i X zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

² Ćwicz. II zostało opracowane wspólnie z Dorotą Zdunkiewicz-Jedynak.

9. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – CZASOWNIK

Dorota Zdunkiewicz-Jedynak

I. Spośród dwóch form bezokolicznika proszę wybrać poprawną.

miać – mnać; pachnąć – pachnieć; rzednąć – rzednieć; spolszczać – spalszczać; zastępować – zastępywać; zawiadować – zawiadywać; zaspokajać – zaspakajać; żąć – żnać; wziąć – wzięść; gęstnieć – gęstnąć; upokarzać – upakarzać; udawadniać – udawadniać.

II. Podane pary form proszę podzielić na następujące grupy:

1. Takie, w których obie formy są poprawne, ale końcówka bezokolicznika zależy od znaczenia czasownika.
2. Takie, w których tylko jedna forma jest poprawna; proszę ją wskazać.
3. Takie, w których obie formy są poprawne i nie różnią się pod względem znaczenia.
4. Takie, w których obie formy są poprawne, lecz jedna z nich jest rzadsza.

bielić – bieleć; lubić – lubieć; nienawidzić – nienawidzieć; niszczyć – niszczeć; okupować – okupywać; patrzeć – patrzyć; rozpatrzeć – rozpatrzyć; skruszyć – skruszeć; śwędzić – śwędzić; świerzbić – świerzbieć; wymyślić – wymyśleć.

III. Proszę wskazać poprawnie utworzoną formę 1. osoby liczby pojedynczej. Proszę utworzyć 3. osobę liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

1. bazgrzę – bazgram –
2. bełkotam – bełkoczę –
3. deptam – depczę –
4. dygotam – dygoczę –
5. jazgotam – jazgoczę –
6. łaskoczę – łaskotam –
7. rechotam – rechoczę –
8. żebrzę – żebram –
9. karam – karzę –
10. terkoczę – terkotam –
11. świszczę – świstam –
12. głaszczę – głaskam –
13. pluszczę – pluskam –
14. kołaczę – kołatam –
15. szczebioczę – szczebiotam –
16. klaszczę – klaskam –
17. mlaszczę – mlaskam –
18. babrzę się – babram się –
19. ssę – ssię –
20. kraczę – krakam –
21. łgam – lżę –
22. szamoczę – szamocę – szamotam –

IV. Od podanych bezokoliczników proszę utworzyć formę 2. osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego.

1. kłopotać się –
2. kroić –

3. golić –
4. objaśnić –
5. oclić –
6. usprawiedliwić –
7. zdjąć –
8. tęsknić –
9. jeździć –
10. ciągnąć –

V. Od podanych czasowników proszę utworzyć formy imiesłów przymiotnikowych czynnych.

1. dorównywać –
2. oddziaływać –
3. porównywać –
4. przekonywać –
5. wykonywać –

VI. Proszę zaznaczyć, które formy są rezultatem kontaminacji dwóch wzorów odmiany czasowników.

1. oddziałujący, przekonujący, wykonywający, przekonywający, porównujący;
2. przekonywujący, oddziaływujący;
3. przerysowuje, oddziałuje, przerysowuje, rozpamiętuje, rozpamiętywuje, oddziaływuje, rozpamiętywa, przekonywa, oddziaływa, odbudowuje, odbudowuje.

VII. Proszę utworzyć formę męskoosobową podanych imiesłów i połączyć ją ze wskazanym rzeczownikiem.¹

1. ociemniały – mężczyźni;
2. zgorzkniały – starcy;
3. wyłysiały – wujowie;
4. ocalały – z wypadku chłopcy;
5. osiwiaty – ojcowie;
6. przygnieciony – skałami turyści;
7. wiedziony – intuicją nauczyciele.

VIII. Proszę dobrać odpowiednią końcówkę 3. osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

1. -ą czy -eją:
 - a. umieć – oni
 - b. rozumieć – oni
 - c. śmieć – oni
2. -ą czy -ają:
 - a. dawać – oni
 - b. łącać – oni
 - c. gwizdać – oni
 - d. paplać – oni
 - e. skakać – oni
 - f. orać – oni
 - g. tajać – śniegi

IX. W których z podanych czasowników w formach liczby pojedynczej czasu teraźniejszego występuje oboczność *e:o*,

a w których możliwe jest utworzenie wszystkich form bez wymiany *e* na *o*.

brać, wlec, gnieść, oblec, wieźć, pleść.

X. Które czasowniki zachowują w 3. osobie czasu przeszłego występującą w bezokoliczniku cząstkę *-ną/-nę*? Proszę się zastanowić, jaką funkcję znaczeniową pełni ta cząstka w poszczególnych czasownikach.

błysnąć, ślepnąć, minąć, dzwignąć, ginać, zamknąć, plunąć, prysnąć, rosnać, moknąć, schnąć, kwitnąć, klęknąć, pełznąć ('czołgać się'), ucichnąć, zgadnąć, trzasnąć, kopnąć, sięgnąć, chudnąć, ziębnąć, niknąć, stygnąć, gasnąć, krzepnąć.

XI. Od podanych niżej bezokoliczników proszę utworzyć formy 1. i 3. osoby rodzaju męskiego i żeńskiego liczby pojedynczej czasu przeszłego.²

1. biegnąć –
2. błędnać –
3. błysnąć –
4. chudnąć –
5. cichnąć –
6. gasnąć –
7. klęknąć –
8. kopnąć –
9. marznąć –
10. mięknąć –
11. moknąć –
12. rosnąć –
13. stygnąć –
14. szarpnąć –
15. ulegnąć –
16. wędnąć –
17. wziąć –
18. zamknąć –
19. złąknąć się –

XII. Proszę podać postać bezokolicznika oraz formę 2. osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego podkreślonych czasowników.³

1. Krowa bodła pastuszką.
.....
2. Troski mu dobodły.
.....
3. Twoje słowa mnie ubodły.
.....
4. Ciasto szybko rosło.
.....
5. Wezmę tę książkę.
.....
6. Nie wymyślisz nic mądrego.
.....
7. Rok temu on owdowiał.
.....
8. Po wyjeździe dzieci osamotniała.
.....
9. Mieję kawę.
.....
10. Ściele łóżko.
.....

XIII. Proszę połączyć osobowe formy czasowników z właściwymi bezokolicznikami oraz ocenić poprawność każdego paradymatu.⁴

1. ściele, ścielesz, ścielisz, ścieli, ściele, słał, ścielił;
Słać:
2. mieję, mielesz, mielisz, mieliliśmy, melliśmy;
Ścielić:
3. pieję, pielesz, pielisz, pielil, peł.
Mielić:
- Słać:
- Mleć:
- Pielić:
- Pleć:

XIV. Proszę uzupełnić pary aspektowe czasowników i utworzyć od nich odpowiednie formy imiesłowów przysłówkowych.⁵

1. potrafić –
2. zdołać –
3. abdykować –
4. wychować –
5. anulować –
6. awansować –

XV. Proszę uzupełnić zdania odpowiednimi formami czasowników.⁶

1. Nie wiem, czy (potrafić – 1. os. lp. cz. terażniejszy) jeszcze robić takie rzeczy.
2. Dzisiaj nic nie powiedział, ale jutro na pewno (kazać – 3. os. lp. cz. przyszły) nam to zrobić.
3. Nie (jeździć – 2. os. lp., tr. rozkazujący) rowerem po trawniku!
4. Jeśli chcesz wziąć udział w losowaniu, (wypełnić – 2. os. lp., tr. rozkazujący) formularz.
5. Teraz (rwać – 3. os. lm. cz. terażniejszy) sobie włosy z głowy, ale niestety na wszystko jest już za późno.
6. Jeśli to ty zawiniłeś, (ukorzyć się – 2. os. lp., tr. rozkazujący) przed nim, a na pewno ci wybaczy.
7. Najpierw (dokonywać – 3. os. lp., cz. terażniejszy) analizy zebranego materiału, a dopiero potem (porównywać – 3. os. lp., cz. terażniejszy) wyniki swoich badań z normami.
8. Zawsze (płukać – 1. os. lp., cz. terażniejszy) włosy w wywarze z ziół.
9. Nie (drażnić – 2. os. lp., tr. rozkazujący) psa, bo może się to źle skończyć.
10. Denerwuje mnie, gdy tak (bełtać – 3. os. lp., cz. terażniejszy) zupę tyżką.
11. Od tygodnia tak (dać – 3. os. lp., r.n., cz. przeszły) śniegiem, że nie można było wyjść z domu.
12. Nic mi z tego nie wychodzi, choć (dać – 1. os. lp., cz. terażniejszy) w tę trawę ile sił.
13. Oni zawsze (śmiać się – 3. os. lm., cz. przeszły) ze mnie.
14. Zawsze zachowują się tak samo: kiedy już (rozpostrzeć – 3. os. lm., cz. przyszły) koc na trawie i się na nim położą, nie ruszą się z niego przez cały dzień.

15. I wtedy Kinga (zgadnąć – 3. os. lp., cz. przeszły) ,
o co mi chodzi.
16. (wziąć – 1. os. lp., r.m., cz. przeszły)
ten samochód na kredyt.
17. (kołatać – 3. os. lp., cz. teraźniejszy)
mi w głowie jedna myśl.
18. Czy (dojść – 2. os. lp., r.m., cz. przeszły)
z bratem do porozumienia?
19. Suche gałęzie (trzasnąć – 3. os. lm., cz. przeszły)
..... nam pod nogami, a ptaki – spłoszone – odfrunęły.
20. (zdjąć – 2. os. lp., tr. rozkazujący)
płaszcz, bo się zgrzejesz.

XVI. Do podanych niżej form czasowników oznaczających czynność jednokrotną proszę dopisać formy oznaczające czynność wielokrotną.⁷

1. być –
2. dołączyć –
3. grać –
4. mówić –
5. pić –
6. pisać –
7. przełączyć –
8. spać –
9. włączyć –

XVII. Proszę ocenić poprawność form czasowników użytych w podanych zdaniach oraz poprawić formy błędne.

1. Codziennie rano ślę łóżko.
2. Wyżnę sweter z wody.
3. Gdzie się podzieliście?
4. Zamkła po cichu drzwi.
5. Gad pełził w naszym kierunku.
6. W końcu zgadnął, kto z nas narysował jego portret.
7. Jej kariera sięgła szczytu.
8. Nie pastw się nad zwierzętami!
9. Zgodź się na nasz wyjazd!
10. Nie słódź tyle, bo cukier jest niezdrowy.
11. Porozumiej się z dyrektorem szkoły.
12. Małe dzieci często ssiały palce.

XVIII. Proszę poprawić błędy fleksyjne w następujących zdaniach.⁸

1. Przychodzi taka do pracy i nawet nie pokraja dobrze warzyw.
2. Trzeba by wreszcie się domyśleć, że tradycja polska wygląda inaczej.
3. Nie śmieć prosić o tę przysługę.
4. Po wypraniu swetra nie można go mnać w czasie wyżymania; suszyć rozłożony.
5. Dlaczego nie ścielisz łóżka?
6. My chcemy wymyśleć coś takiego, co łatwo będzie zmontować.
7. Obwieszone siatkami kobiety moknęły w ulewnym deszczu, czekając na autobus.
8. Kiedy stajesz przed dyrektorem, łgasz jak najęty, a przecież on chce ci pomóc.
9. Oni niczego nie rozumiają.

10. Wszystko to razem stwarza bardzo skomplikowane układy magnetyczne oddziałujące na człowieka.
11. Żeby wykonywać ten zawód, trzeba go po prostu lubić.
12. Teraz rolnicy gromadzą paszę na zimę i wiosnę oraz orają pola pod przyszłoroczne uprawy.
13. A może nie jeździcie tak często tymi pociągami?
14. Przed trzema laty podjąłem tę decyzję.
15. Pamiętaj tylko: jak do nich wejdiesz, od razu zdejm buty!

XIX. Proszę omówić błędy związane z użyciem czasowników w poniższych zdaniach.⁹

1. Przytoczone opisy zaczerpnęłem z niemieckiego reportażu.
2. Jednak jedynym dniem w roku, w którym wzajemnie obdarowywują się tylko zakochani, jest 14 lutego.
3. Wierzę, że odniesiecie korzyści z rozwoju, jaki planuje Warszawa, i że dzięki temu będziecie mogli lepiej zaspakajać swoje własne potrzeby.
4. [...] zatrzymano Adama Zawadzkiego [...], który właśnie udawał się do domu.
5. Interweniujący policjanci, Ryszard P. i Stanisław S., zostali zaatakowani, bici i ciążnieni za włosy.
6. Skłusowanego żubra znaleziono w głębi puszczy.
7. O 20⁰⁰ spojrział na zegarek, oznajmując, że za 20 minut jest początek szabasu, więc każdy porządny Żyd powinien być w domu.
8. Ludzie szeptają o porachunkach między dwoma grupami przestępczymi, które zajmują się kradzieżami samochodów i intratnym handlem narkotykami.
9. Prywatnie jest sympatycznym mężczyzną. Bardzo zaskoczyło mnie, że mało pija. Tylko czasami wychyli kieliszek wódki do obiadu.
10. Tymczasem nie było żadnej sprawy z przemytem broni, a zmyślona przez „Oczkę” opowieść miała przyczynić się do jego „nietykalności” – podsumowują aferę rozmawiający z nami policjanci.

XX. Proszę wskazać zdania zawierające błędy związane z odmianą czasowników, poprawić je, a następnie omówić mechanizm powstania błędów.¹⁰

1. Pochowując Polinejka, Antygona zdawała sobie sprawę z tego, że łamie prawo.
2. Najpierw tłuczę mięso, a następnie je panieruję.
3. Nie mógł zrozumieć, co Joanna szepce mu do ucha.
4. Siadajcie do stołu, póki obiad jeszcze nie wystygnał.
5. Współczesne nastolatki świetnie umiały sobie radzić w takich sytuacjach.
6. Jak oni śmieją tak postępować z ludźmi?
7. Wkrótce Agencja Rynku Rolnego zacznie skupywać żywiec wieprzowy po nowych cenach.
8. Uczniowie nie potrafią, niestety, wynajdować odpowiednich pozycji w katalogu rzeczowym.
9. Dachy domów powoli nikły nam z oczu.
10. Najpierw ja przysłałam ją wodą, a później ona przysłała mnie.
11. Mógł nawet przysięgnąć, że już kiedyś tu był.
12. Nie dbała o to, że córka będzie ją teraz nienawidzić do końca życia.
13. Jeśli nie wiesz, co się stało, spróbuj się domyśleć.

14. Szacuje się, że w czasie ostatnich walk w tym rejonie mogło polegnąć nawet 1250 żołnierzy.
15. Doradziła mi: „Ssaj sobie coś słodkiego”, więc teraz zamiast palić papierosy, ssam miętówki.
16. Nie mogłem się odezwać, po prostu się trzęsłem.
17. Spójrz tylko! Czy to nie cudny widok?!
18. Łatwo powiedzieć: „kochaj i rozumiej swoje dziecko”, ale to nie jest takie proste.

XXI. Proszę ocenić poprawność różnych wariantów zdań.¹¹

1. a. Jak żeśmy przyszli, nikogo już nie było.

- b. Jakeśmy przyszli, nikogo już nie było.
- c. Jak przyszliśmy, nikogo już nie było.
2. a. Po coś to zaczynała?
- b. Po co żeś to zaczynała?
- c. Po co toś zaczynała?
- d. Po co to zaczynałaś?
3. a. W górach byście naprawdę wspaniale odpoczęli.
- b. W górach naprawdę wspaniale odpoczęlibyście.
4. a. Domyślił się, żeśmy tu wczoraj byli.
- b. Domyślił się, że tu wczoraj byliśmy.

¹¹ Por. też rozdz. 8, ćwic. V.

^{2, 5-7, 10, 11} Ćwic. XI, XIV-XVI oraz XX i XXI zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

^{3, 4, 8, 9} Ćwic. XII, XIII, XVIII, XIX zostały opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

10. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA I SKŁADNIOWA – LICZEBNIK

Katarzyna Kłosińska

I. Które z podanych rzeczowników należy łączyć z liczebnikami zbiorowymi, a które z głównymi? Proszę przekształcić podane połączenia według wzoru: (11) kocię – *jedenascioro kociąt*.¹

1. (3) szczenię –
2. (6) kurczak –
3. (2) okno –
4. (12) dziewczę –
5. (3) spodnie –
6. (5) kocię –
7. (6) kaloryfery –
8. (7) sanie –
9. (2) oko ('narząd wzroku') –
10. (2) drzwi –
11. (18) lampa –
12. (13) dziecko –
13. (14) pracownik –
14. (16) nożyce –
15. (9) puszka –
16. (7) kacze –
17. (23) osoba –
18. (3) danie –
19. (2) ręka –
20. (10) przykazanie –
21. (8) skrzypce –
22. (3) schody –

II. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach. Liczebniki należy zapisać słownie. W ćwiczeniu nie występują liczebniki porządkowe.²

1. 2 (alpinista; dotrzeć) wczoraj do celu.
2. 15 (chłopiec; nie przyjść) wczoraj do szkoły.
3. Brakowało 3 (strona)
4. Nie poznał 21 (kandydatka)
5. Używał 1837 (narzędzie)
6. Pogratulował 55 (osoba)
7. Ukłonił się 2 (pan)
8. Zapłacono 9741 (żołnierz)
9. Spotkał 2 (kolega)
10. Obejrzałem 500 (kandydat) do tej roli.
11. Poznałem 3696 (uczennica) tej szacownej szkoły.
12. Wygrał 8 (głos)
13. Szedł z 16 (kot)
14. Spotkałem się z 1526 (absolwent) naszej szkoły.

15. Sprawnie kierował 40 350 (robotnik)
16. Rząd interesuje się 300 000 (bezrobotny)
17. Nauczycielka mówiła o 6 (uczeń)
18. Mieszkali w 21 (pokój)
19. Rozmawialiśmy o 5317 (pracownik)

III. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach. Liczebniki należy zapisać słownie. W ćwiczeniu nie występują liczebniki porządkowe.

1. W domu (być; 5; schody)
2. 1871 (niemowlę; chorować)
3. (dwoje; zawodnicy; wrócić) z medalami.
4. (oboje; rodzice; przyjść) na wywiadówkę.
5. Brakowało 5 (dziecko)
6. Nie wziął 2 (skrzypce)
7. Nie nakarmił 51 (kocię)
8. Zrobił to dla (oboje; państwo młodzi)
9. Podziękował (oboje; dziadkowie)
10. Przyglądał się 8 (szczenię)
11. Pogratulował (oboje; wujostwo)
12. Przysłuchiwał się 2791 (dziecko; zdający) do szkoły.
13. Nie słyszy na (oboje; ucho)
14. Ma już (zdrowe; oboje; oko)
15. Zaprosił (oboje; profesorostwo)
16. Szedł z 8 (pisklę) w torbie.
17. Interesował się 1871 (zabytkowe drzwi)
18. Zajmował się (oboje; rodzeństwo)
19. Stał przy 3 (drzwi)
20. Zatrzymał się na 2 (światła)
21. Był na 25 (imieniny)
22. Zależało mu na 1591 (kocię)

IV. Proszę wyjaśnić, jaka jest różnica znaczeniowa między zestawionymi ze sobą wyrażeniami.

1. dwoje rodzeństwa – dwa rodzeństwa;
2. dwoje wujostwa – dwa wujostwa;
3. dwoje kochanków – dwóch kochanków;
4. dwoje narzeczonych – dwóch narzeczonych;
5. dwoje dziadków – dwóch dziadków;
6. dwoje zawodników – dwóch zawodników.

V. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach. Liczebniki należy zapisać słownie. W ćwiczeniu nie występują liczebniki porządkowe.³

1. Na front wysłano dokładnie 15 761 (żołnierz)
2. 3 (dziewczę; nie być) na zajęciach w zeszły czwartek.
3. Przymierzył 3 (spodnie)
4. Kupiłem 3 (młotek)
i 5 (kombinerki)
5. Naliczył w górze 22 (ręka)
6. Mogliśmy usłyszeć 2 (skrzypce)
7. Była dumna ze swoich 3 (niemowlę)
8. Brakuje nam 1534 (złoty)
9. 253 (żołnierz; pojechać) w zeszłym miesiącu na urlop.
10. Cała klasa, 27 (chłopiec i dziewczę) , pojechała na wycieczkę.
11. Droga była pusta, jeśli nie liczyć rolnika z 3 (ciele)
12. Nie znaleziono 4 (zwierzę)
13. Wówczas (istnieć) tylko
5 (takie skrzypce)
14. Pielęgniarka umyła 12 (plecy)
15. W 4 (sanie) jechali wieśniacy.
16. Na pierwszej stronie znalazła 10 (przykazanie)
17. Nie rozkładaj swych 2 (ręka) !
18. Nie zwracaj sobie głowy 3 (dziewczę)
19. Potrzebuję do sklepu 12 (nożyczki)
..... do paznokci.
20. 3 (drzwi) pomalowano
na czerwono, a (15) – na niebiesko.
21. 30 (ptaszę)
..... nie trzyma się na balkonie!
22. 4 (niemowlak; krzyczeć)
..... na całe gardło, dopóki nie przysła pielęgniarka.
23. Kulig składał się z 15 (sanie)
24. Wczoraj (przyjść)
na świat 21 (niemowlę)
25. Nie interesowałem się minionymi 365 (dzień)
26. Interesował się losem 21 (szczenię)
27. Wczoraj 22 (pies; szcekać)
..... cały dzień.

VI. Proszę wskazać, które zdania są poprawne, a które błędne, i poprawić te z błędami.

1. Oboje panowie wyszli z pociągu.
2. Wyszedłem na spacer z sześciu psami.
3. Rozmawialiśmy o kilku dzieciach.
4. W wielu skrzypiec były wady.
5. Rozmawiam z dziesięciorgiem dziećmi.
6. Przyjdź do szkoły z oboma rodzicami.
7. Z osiemnaściora dzieci tylko jedno było zdrowe.
8. Dwadzieścioro jedno niemowlę leżało na tym oddziale.
9. Z tych dwu ostatnich zadań nie rozumiałem żadnego.
10. Dzięki tych pięciorgu szczeniąt hodowca dostał medal.
11. Troje dzieci najlepiej znające historię Polski weźmie udział w konkursie.
12. Zastanawialiśmy się nad sześciorgiem drzwiami, z których wyrwano klamki.
13. Przyglądałem się pięciorgu kurcząt, chodzących po podwórku.
14. Te osiem rur na naszym osiedlu, które naprawiano w zeszłym tygodniu, znowu pękły.
15. Przy dwojgu drzwi stoją szafy.
16. Na spotkanie przyszli oboje rodzice.
17. Oboje podróżni wysiedli w Łodzi.

VII. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach (proszę zwrócić uwagę na liczbę rzeczowników). Czasownikom proszę nadać formę czasu przeszłego.

1. Pół (grupa; czekać) na wykładowcę.
2. (upłynąć) dwa i pół (miesiąc)
3. Osiem i jedna trzecia (porcja)
(zostać sprzedane)
4. Zrobił to dla jednej czwartej (Polak)
5. Zrobił to dla dwóch i jednej piątej (pracownik)
6. Nie ma pięciu i jednej trzeciej (klasa)
7. Przysłuchiwał się jednej czwartej (kandydat)
8. Przyglądał się trzem i dwóm trzecim (kawałek)
sera.
9. Przyjrzał się ośmiu i jednej czwartej (część)
10. Zrobił to wbrew jednej trzeciej (pracownik)
11. Mieszkaliśmy tam jedną trzecią (rok)
12. Obejrzał cztery i pół (odcinek) filmu.
13. Obejrzał dziesięć i pół (odcinek) filmu.
14. Wróci za dwa i pół (miesiąc)
15. Zajmował się jedną i dwiema trzecimi (grupa)
16. Pojechał z trzema i jedną drugą (klasa)
17. Wrócił przed półtora (miesiąc)
18. Wrócił przed półtora (rok)
19. Wrócił przed dwoma i pół (tydzień)
20. Mówił o jednej trzeciej (uczeń)
21. Pamiętał o pięciu i dwóch trzecich (fragment)
poematu.
22. Wyjechał po półtora (miesiąc)
23. Wyjechał po dwóch i pół (miesiąc)
24. Wyjechał po pięciu (miesiąc)

VIII. Liczebniki proszę wpisać słowami, a wyrazom w nawiasach proszę nadać odpowiednie formy.

1. 6,5 (dzień)
pracował bez odpoczynku.
2. Upiłem 2/3 (wino)
z 2/3 (butelka)
3. Wyjechał bez 1/3 (klasa)
4. Był tam 1,5 (tydzień)
5. Wrócił po 1,5 (godzina)
6. Zrobił to dla 2 i 1/3 (grupa)
7. Narazili się 8 i 1/4 (grupy)
8. Pisał o 9 i 1/8 (grupa)
9. Przyjedzie za 2 i 1/3 (rok)
10. Wróci po 6 i 1/4 (godzina)

IX. Proszę wybrać poprawną formę. Na przykładzie zdania 6. proszę omówić różnicę między błędami składniowymi a fleksyjnymi.

1. Jeszcze przed półtora tygodniem/ tygodnia się nie znaliśmy.
2. Chodziłem na angielski przez pięć i pół miesięcy/ miesiąca.
3. Półtorej/ półtora roku to dużo, by się poznać.
4. Wyszedł przed półtorej godziną/ godziny.
5. Zniszczyło się/ zniszczyły się trzy czwarte tony surowca.
6. Napisałem test na dziesięć i pół punktów/ punktu/ punkta.
7. Przez sześć i jedną dziesiątą miesięcy/ miesiąca nie dostawał wynagrodzenia.
8. Ten dom jest dwa i pół razy/ raza/ razu większy od tamtego.
9. Zrobił to półtora razy/ raza/ razu szybciej niż ty.

X. Proszę poprawić zdania, w których występują błędy językowe.⁴

1. Nie widzieli jeszcze tych siedmiu cieląt.
2. Oni mają pięć dzieci.
3. W naszej klasie jest jedenaścioro chłopców.
4. Dziś porozmawiamy o „Dziesięciu przykazaniach”.
5. Czekał na nich pół godzinę.
6. Kupiłem dwa i trzy czwarte metry materiału w kropki.
7. Studiował tylko dwa i pół lata.
8. Spóźniłeś się dwie i pół godzin!
9. W tym roku otrzymałam dwa i pół raza więcej walentynek niż w ubiegłym.
10. Zdawała sobie sprawę, że trudno jest się opiekować kilkunastorgiem dzieci.

XI. W miejsce kropek proszę wpisać wyraz *procent* w odpowiedniej formie.

1. Pięć pracowników zachorowało na gripę.
2. Ceny wzrosły o pięć i pół
3. Obserwujemy dwa pacjentów.
4. Bez tego jednego nie wygralbym.
5. Bez tych 22 nie miałbyś szans.
6. Nauczyłem się na pamięć ośmiu i pół tekstu.
7. Nie napisałem jeszcze trzech tekstu.
8. Zabrakło mi ośmiu i pół
9. Nie przygotował ani jednego tekstu.

10. Na obszarze dwudziestu i pół
tego osiedla nie ma gazu.
11. Przysłuchiwałem się siedemdziesięciu
jego wyjaśnień.
12. Dzięki dwudziestu i pół mieszkańców
udało się wyremontować ten zabytek.
13. Siedmioma wszystkich nie obdzielisz.
14. Nasz kandydat wygrał dwoma i pół głosów.
15. Pojechaliśmy na wycieczkę z trzydziestoma
dzieci.
16. W osiemdziesięciu
dowody były spreparowane
17. Na trzydziestu tego terenu są miny.
18. Myślał o dwóch i pół
dzieci, które nie wyjechały.

XII. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach. Czasownikom proszę nadać formę czasu przeszłego.

1. To osiedle liczy (kilkaset; mieszkani)
.....
2. To miasto liczy (kilkaset; rok)
3. (kilkanaście; dziecko)
..... bawi się w parku.
4. Dziesiątka pracowników (zostać; nominowany)
..... do nagrody.
5. Dziesiątki ludzi (zostać) bez pracy.
6. Bez pracy (zostać) dziesiątki ludzi.
7. Na urlop (pójść) setka pracowników.
8. Setki ludzi (zostać) bez pracy.
9. Bez pracy (zostać) setki ludzi.
10. Na stole (leżeć) dwie setki.
11. (zginąć) tysiąc Serbów.
12. Tysiąc Serbów (zginąć)
13. Tysiące ludzi (zginąć)
14. Na ulice (wyjść) tysiące demonstrantów.
15. Milion turystów (odwiedzić) ten kraj.
16. Cały milion turystów (odwiedzić) ten kraj.
17. Tę wyspę (odwiedzić) milion turystów.
18. Dwa miliony turystów (odwiedzić) ten kraj.
19. Miliony turystów (odwiedzić) ten kraj.
20. Masa turystów (wracać) tam na drugi rok.
21. Przed końcem spektaklu (wyjść) masa ludzi.
22. Gros osób (nie pojawić się)
23. Kawałek papieru (leżeć) na stole.
24. Szereg przyjezdnych (zatrzymać się)
w hotelu.
25. Ostatni szereg (cofnąć się) dwa metry.
26. (wiele) ludzi (czekać) na prezesa.
27. Większość osób o tym (wiedzieć)

XIII. Proszę podkreślić poprawną formę. Na przykładzie zdania 4. proszę omówić różnicę między błędami fleksyjnymi a składniowymi.

1. Szereg studentów nie zdawał/ nie zdawało sobie sprawy
z tego, że termin egzaminu już się zbliżał.
2. W szeregu wypadków/ wypadkach nie masz racji.
3. Rozmawialiśmy o szeregu osób/ osobach.

4. Przysłuchiwałem się szeregowi/ szeregu osób/ osobom.
5. Dwa tysiące osób zwiedziły/ zwiedziło wystawę.
6. Tysiące osób przyszło/ przyszły na wiec.
7. Świecił/ świeciło tysiąc gwiazd na niebie.
8. Milion listów przyszedł/ przyszło do redakcji.
9. Na przystanku jest wiele/ wielu ludzi.
10. Dyrektor postąpił tak wbrew dużo/ wiele/ wielu pracownikom/ pracowników.
11. Z francuskiego zostały przetłumaczone/ zostało przetłumaczonych wiele książek
12. Poszkodowane/ Poszkodowanych w wypadku kilka osób wniosły/ wniosło sprawę do sądu.
13. Większość nieletnich było/ była już karanych/ karana.

XIV. Wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach.

1. Polska przyjęła chrzest w (966) roku.
2. W (1025) roku był koronowany Chrobry.
3. Skończyłem studia w (2000) roku.
4. Skończyłem studia w (2001) roku.
5. Skręcił na (124.) metrze.
6. Skręcił na (300.) metrze.
7. Dano kwiaty (5555.) osobie.
8. Pogratulowano (5000.) uczestnikowi konkursu.
9. Jesteś (2 000 000.) gościem naszego portu lotniczego.
10. Jesteś (6 346 723.) osobą odwiedzającą naszą witrynę.

XV. Proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach. Liczebniki należy zapisać słownie. W ćwiczeniu nie występują liczebniki porządkowe. Czasownikom proszę nadać formę czasu przeszłego.

1. Byłem tam przed 1,5 (miesiąc)
2. Przyszedł tam już przed 1,5 (tydzień)
3. Wrócę za 1,5 (tydzień)
4. Wróciłem przed 1,5 (godzina)
5. Marzył o 8,5 (procent; punkt)
6. Zabrakło mi 1 (punkt)
7. Napisałem test na 10,5 (punkt)
8. W szeregu (punkt) były błędy.
9. Rozmawialiśmy z (szereg; osoba)
10. Daliśmy wymówienia (szereg; pracownik)
11. Ten dom jest 2,5 (raz) większy niż tamten.
12. On jest 3,5 (raz) starszy od niej.

13. Pytało o ciebie (wiele) ludzi.
14. Dziesiątki zadań (nie zostać; wykonany)
15. Masa dzieci (wyjechać) przed końcem turnusu.
16. Na obóz (pojechać) 3 (dziewczę)
17. Wczoraj (patrzeć) na nas 10 (oko)
18. Po tej operacji ona ma (zdrowy; oboje; oko)
19. Okulista opowiadał o operacji (te) 12 (oko)
20. Chirurg zrobił nacięcia na 15 (plecy)
21. Wszyscy naprawiali wady w 75 (nożyczki)
22. Przeczytaliśmy wszystko o 5 (skrzypce)
23. Przeczytałem artykuł o chorobach 1851 (niemowlę)
24. Przy 16 (drzwi) stali lokaje.
25. Przed godziną 5 (kurczak; chodzić) po podwórku.
26. 951 (szczenie) mieszkało w tym schronisku.
27. W 15 (sanie) trzeba wymienić płozy.
28. Dzięki 3 (niemowlę) ten szpital jest znany w całym kraju.
29. (oboje; nauczyciel; postawić) temu dziecku jedynek.
30. Myślę o (oboje; rodzice)
31. (oboje; wujostwo; przyjechać) wczoraj.
32. Jaś wyjechał z (oboje; rodzeństwo)
33. Na urlop (pójść) dokładnie 1352 (pracownik)
34. Przepustkę (dostać) wczoraj 161 (żołnierz)
35. Prezydent wygrał 1653 (głos)

XVI. W poniższych zdaniach proszę poprawić błędy związane z użyciem liczebników. Proszę zaklasyfikować każdy błąd do odpowiedniego podsystemu języka oraz opisać mechanizm powstania każdego błędu.

1. Już tylko trzy dni dzieli uczniów szkół podstawowych od rozpoczęcia nowego roku szkolnego.
2. Udało się to tylko 10 dziewcząt.
3. Rozmawiał z tysiąc pięćset dwudziestu jedną osobą.
4. Zmniejszono koszty o 12,5 procentu.
5. A przecież tych dwoje ludzi, o których opowiadam, chcą wzajem dla siebie dobrze.
6. Przyznano nagrody dwudziestu procent uczniów.

7. Wprawdzie ponad 70% dzieci stwierdziło, że tylko czasami wierzy w to, o czym zapewnia je reklama, jednak blisko połowa na pytanie „Jaki smak ma batonik *Bounty*?” odpowiedziała: „Ma smak raj!”.
8. Rzecznik przyznał, że 200 egzemplarzy książeczki Jana Żaryna zostało rozesłane do bibliotek 150 ambasad.
9. Kilka grup, potwierdzających początkowo odkrycie fuzji, znalazły błędy w swoich doświadczeniach i, zwykle po cichu, odwołały uprzednie oświadczenia.
10. W spółdzielni zostało złożonych 5284 wniosków o przydzielenie mieszkania, ale tylko 2997 wnioski zostały zakwalifikowane do rozpatrzenia przez komisję.
11. Rząd japoński pragnie utrzymać wydatki na zbrojenia poniżej jednego procent budżetu globalnego.
12. Czworo dzieci zostało zabrane z przedszkola, a troje pozostawionych bez opieki.
13. Gospodarz opowiedział bajkę o trojgu koźłat.
14. Tłum pasażerów wyspało się z pociągu.
15. W czterystną rocznicę stołeczności Warszawy władze miasta zorganizowały szereg uroczystości.
16. Większość posłów wtedy zapomniało o wyborcach.
17. „Uczynię cud, aby wszyscy uwierzyli” – miała powiedzieć Matka Boska, kiedy w lipcu po raz pierwszy objawiła się trojgu portugalskich dzieci, pasających owce w okolicach górskiej wioski Fatimy.
18. Wszystkiego na trzystaosobną grupę mają osiemset złotych.
19. W wyniku czołowego zderzenia mercedesa z audi zginęło siedem osób, a dwoje zostało rannych.
20. Jesteśmy trzeci na liście, ale wy – niestety – jesteście dopiero dziesiąci.
21. Jej życie całkowicie wypełniają synowie – 12-letni Benjamin Nikodem, 11-letni Marek Aureliusz, 10-letni Szymon Mateusz i 6,5-letni Samuel Jonasz.
22. W dziewięćdziesięciu procent masz rację.
23. W tegorocznym budżecie gminy Warszawa Centrum, wynoszącym około 8,8 mld złotych, na inwestycje przeznaczono zaledwie 45 mln zł, czyli 5,5 procentu.
24. W jego organizmie stwierdzono 6,28 promile alkoholu.
25. Poderznął konkubinie gardło nożem kupionym poprzedniego dnia w „Tysiącu jednym drobiazgu”.
26. Przypomniała sobie wtedy o szeregu obietnicach składanych przez tego drania po pijanemu.
27. Od poniedziałku sąd pracował już normalnie, o czym można się było przekonać z wokand wywieszonych na kilku-nastu drzwiach.
28. Siedem dużych hal targowych (*Wola, Mirowska, Sezam, Banacha, Kopińska, Uniwersam, Megasam*) razem kupują żywność u producentów, dlatego w tych placówkach handlowych są stosunkowo niskie ceny.
29. Badania przeprowadzone przez niemieckich lekarzy dowiodły, że w 83% przypadkach ciężkiej alergii w rok po zakończeniu terapii stwierdzono całkowite wyleczenie.
30. Kilkaset widzów w Sali Kongresowej Pałacu Kultury wykazało jednak wielką wytrzymłość.

31. Sześć medali przywiezionych z Wrocławia na każdym musiały zrobić wrażenie.
32. Sprzedał cztery ze swych trzystu dwudziestu jednej szabli.
33. Komisja nie podpisała protokołu zdawczo-odbiorczego, ponieważ przy trzech schodach nie było poręczy.

XVII. Proszę zapisać słownie liczebniki, a wyrazom podanym w nawiasach nadać odpowiednie formy.

Spośród 1852
osób, które brały udział w konkursie, tylko 22
..... udało się dostać do finału. (czworo; zawodnicy)
..... zabrakło po 2,5 (punkt),
a (dwoje) – po 4 (punkt)
Oboje (pechowiec, pochodzić)
z Poznania.
Pani Maria z Kłodzka, na którą liczyło (3,5-tysięczne)
..... grono widzów,
miała pecha – potrafiła powiedzieć wszystko o 2342 (aktor)
.....
z Hollywood, lecz nie wiedziała nic o Gustawie Holoubku.
Przez to zdobyła o 3 (procent)
punktów mniej, niż sądziła.
Takie przykre niespodzianki przydarzały się też (szereg; inne
osoby) Pan Jarosław
z Bytomia wyliczył sobie przed konkursem, że uzyska co naj-
mniej 180,5 (punkt) , co odpowiadałoby
77 (procent)
testu. Tymczasem zamiast spodziewanych pytań o najnowsze
osiągnięcia techniki, dostał pytania dotyczące swojej rodziny.
Był tak tym zaskoczony, że zapomniał opowiedzieć o (swoje;
4; dzieci)
Nie pamiętał też, że przed 35 (lata)
oświadczył się żonie w sylwestra, parę minut przed (wpół do;
dwunasta)
Ze zdenerwowania powiedział o (szereg; niepotrzebne rze-
czy)
i w sumie mówił 2,5 (raz) dłużej,
niż powinien był. Dostał za to 15,5 (punkt karny)
..... , więc mógł już przestać marzyć
o 77 (procent)
Uzyskał jedynie 33 (procent) ,
ale coż można zrobić z 33 (procent) ?
Pani Mirosława z Radomia była pewna, że będzie odpowia-
dać z historii starożytnej. Ten temat przecież wylosowała przed
1,5 (miesiąc) w eliminacjach.
Tymczasem kazano jej wyszukiwać wady w 36 (sanie)
..... ,
opowiadać o 10 (skrzypce)
i przyglądać się 12 (zabytkowe drzwi)
..... , aby później o nich opowiadać.
Nie udało jej się więc zdobyć 80,5 (procent)
..... punktów,
a taka liczba była potrzebna, by przejść do następnego etapu.

^{1,3,4} Ćwicz. I, V i X zostały opracowane przez Tomasza Karpowicza.

² Ćwicz. II zostało opracowane wspólnie z Tomaszem Karpowiczem.

11. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – ZWIĄZEK ZGODY

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka

I. Proszę zapisać orzeczenia w czasie przeszłym.

1. Ewa i Piotr (obejść) wszystkie sklepy, ale odpowiedniej sukienki nie (znaleźć)
2. Właściwy zespół (tworzyć) dopiero lekarz stomatolog i anestezjolog.
3. Kobieta, pistolet i młody mężczyzna (leżeć) na podłodze.
4. Troje dzieci i ich ciotka (wyjechać) na wczasy.
5. Chłopcy i psy (wbiec) na trzecie piętro.
6. Wtedy Anka i Kaśka (zobaczyć) , że Ala i Szarik (pobiec) za kotem do ogródka.
7. Azor i Burek (okazać się) bardzo inteligentnymi psami.
8. Radio i telewizja obszernie (informować) o wizycie prezydenta.
9. Oświadczenie świadka i dowód rzeczowy (pomóc) w ustaleniu winy.
10. Entuzjazm mieszkańców miasta i ich woła walki (zdecydować) o zwycięstwie.
11. Troska i obawa (kierować) jego postępowaniem.
12. Prezydent z małżonką (udać się) na bankiet do ratusza.
13. Babcia z wnuczką (przygotować) kolację.
14. Anka (wyjechać) ze swoją przyjaciółką nad morze.
15. Kasia, podobnie jak jej mąż, często nas (odwiedzać)
16. Zarówno ojciec, jak i matka (skrytykować) ubiór córki.
17. Ani babcia, ani wnuczka (nie lubić) wcześniej wstawać.
18. Dobry film oraz interesująca książka (umilić) mu czas.
19. Ani on, ani ja (nie mieć) racji.
20. Kawałek mydła (leżeć) na podłodze.
21. Tłum pasażerów (wyspać się) z pociągu.
22. Szereg problemów (zostać rozwiązany)
23. Większość mieszkańców (głosować) na ekologów.
24. Wielu kolegów (być zadowolonym)
25. Dwudziestoletni Michał, duma naszego zespołu, i tym razem (spisać się) doskonale.
26. Szef oddziału, Anna Kuć, (pokazać) gościom budynek.
27. Licealiści z Krakowa, ozdoba turnieju, (rozmawiać) długo z kibicami.
28. Asy zespołu, Jacek i Michał, (rozgrywać) świetnie sytuacje pod koszem.
29. Posiedzenie senatu (otworzyć) Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Warszawskiego.

30. Jej Ekscelencja ambasador Elżbieta Smułkowa (podpisać) ten dokument w imieniu naszego rządu.
31. Małżeństwo Kowalskich (mieszkać) na Starym Mieście.
32. W ubiegłym roku stryjostwo (zwiedzić) Wawel.
33. Czy państwo (być) u nich o czwartę?
34. Dziś (przyjechać) moje rodzeństwo.
35. Dlaczego hrabiostwo (odjechać) ?
36. Wujostwo (zaprosić) nas na kolację.
37. PKS w Krakowie (zakupić) kilka nowych autobusów.
38. W kularach sejmu wrze – UW (nie poprzeć) tej ustawy.
39. PWST (wykształcić) wielu znanych aktorów.
40. Z Jacka (być) pocziwy chłopina.

II. Proszę wpisać we właściwych formach wyrazy podane w nawiasach. Orzeczenia proszę zapisać w czasie przeszłym.

1. Ogień i zgiełk pogromu (oddalać się)
2. Wiatr i śnieg (utrudniać) grę.
3. Zmrok i cisza (ogarnąć) go natychmiast.
4. Przygotowanie i oddanie do użytku tego obiektu (zbiec się) z otwarciem wystawy.
5. Estetyka i uroda (mieć) zatem wymiar ekonomiczny.
6. Naszą grupą (opiekować się) pilot Janicki i tłumacz Grzybowski.
7. Dwie dziewczynki i cztery pieski (iść) wzdłuż ogrodzenia.
8. Mała dziewczynka z pieskiem (iść) wzdłuż ogrodzenia.
9. Ojciec z synem (pracować) w ogrodzie.
10. Ojciec z matką (wyjechać) na wczasy.
11. Ojciec (wyjechać) z matką na wczasy.
12. Ojciec ze swoim dzieckiem (wejść) do pokoju.
13. Apolinary Drzewiecki, głowa starej arystokratycznej rodziny, (skrytykować) postępowanie bratanka.
14. Premier Polski, Hanna Suchocka, (odlecieć) do Francji.
15. Hanna Suchocka, premier Polski, (odlecieć) do Francji.
16. Gniezno, pierwsza stolica Polski, (liczyć) , że zostanie miastem wojewódzkim.
17. Warszawskie kino Femina (przygarnąć) wystawę.
18. Femina, reprezentacyjne kino warszawskie, (przygarnąć) wystawę.
19. (Początkujący) pani psycholog (opracować) nowy kwestionariusz.

20. (Wstrętny) babsztyl (krzyczeć)
..... na małego chłopca.
21. Mój ojciec jest (wspaniały)
Pod jego wpływem stałem się (lepsy)
22. Pod wpływem jego nauk stałem się (lepsy człowiek)
.....
23. Ludność tej republiki (być) to (imigrant)
..... z sąsiednich państw.

III. Z podanych grup wyrazów proszę ułożyć zdania w czasie przeszłym.

1. Prymas Józef Glemp; głowa Kościoła katolickiego; w Paryżu; złożyć wizytę
.....
2. asy lotnictwa; Janowski i Kowalski; wygrać; zawody
.....
3. Adamowski; gwiazda polskiej sceny; wystąpić; w Nowym Jorku
.....
4. dostać; nagrodę; filar naszego przedsiębiorstwa; Zofia Nowak
.....

IV. Proszę wybrać poprawną formę.

1. Grupa uczniów sądziła, że jej/ ich obowiązki kończą się na przychodzeniu do szkoły.
2. Ciemne kuchnie projektował/ projektowała znany/ znana architekt – Kowalska.
3. Mój/ moja promotor – Anna Nowak – jest niezwykle wymagający/ wymagająca.
4. Pani Katarzyna, zdolny/ zdolna elektronik, jest kierownikiem tego zespołu.
5. Zasłużony/ zasłużona badacz/ badaczka literatury, profesor Maria Janion, była recenzentem/ recenzentką tej pracy.

V. Na podanych przykładach proszę wyjaśnić zjawisko zgody realnoznaczeniowej, formalnogramatycznej i kontekstowej.

1. Niespodziewaną porażkę poniosła premier Hanna Suchocka.
.....
2. „Jakie ładne chłopaki tę wojnę wygrali” – a więc spróbujmy odpowiedzieć: jacy byli, kiedy wygrali.
.....
3. Niestrudzonymi kibicami mistrzostw świata w piłce nożnej jest przede wszystkim młodzież.
.....
4. Młodzież ta nie ma nawyku uczenia się. Niektórzy z nich pochodzą z rodzin bez jakichkolwiek ambicji kulturalnych.
.....
5. Młodzież ze starszych klas recytowali wiersze.
.....
6. Przyszła grupka osób do muzeum i stanęli przed portretem.
.....
7. Znała także doskonale życie biedoty wiejskiej, umiała współżyć z nimi, często nawet pomagając im materialnie.
.....

8. Sfora rzuciła się na niego z podnieceniem, ale niełatwo im było pokonać potężne zwierzę.
.....
9. Puchar zdobyli drużyna szkoły z Łodzi.
.....
10. Młodzież na wsi nie uczyła się, gdyż nie mieli odpowiednich warunków.
.....
11. Wychowawca, jeśli opiekuje się pewną grupą młodzieży, powinien wiedzieć o nich wszystko.
.....
12. Sandra ani nawet jej rodzina nie wiedzieli o śmierci dziewczynki.
.....

VI. Proszę przeanalizować poniższe zdania i wskazać typ błędu, który w nich popełniono.

1. Zakłócenie związku zgody między podmiotem a orzeczeniem prostym;
2. Zakłócenie związku zgody między podmiotem a orzeczeniem imiennym;
3. Zakłócenie związku zgody międzyzdaniowej (zakłócenie spójności składniowej).
 - a. Wtedy playboye i młode milionerki otaczały się „dworem” młodych, pięknych i inteligentnych.
.....
 - b. Zawodnicy warszawskiej Polonii będą faworytem pływackich mistrzostw Polski seniorów.
.....
 - c. Niezwykła siła i brutalność, jaką stosował wobec nieposłusznych kolegów z zakładu, zapewniły mu w konsekwencji całkowitą bezkarność.
.....
 - d. Malcy mają wielki dar kończenia rozmowy w tym momencie, gdy dowiedziały się tyle, ile chciały.
.....
 - e. Listonosze przynosili worki kuponów, zdjęć i listów, w których dziewczęta z całej Polski pytały, czy mają szansę zostać modelką na miarę Cindy Crawford.
.....
 - f. Towarzystwo zaprasza osoby w wieku 18-50 lat, które mają problemy z nieśmiałością, lękiem, niepokojem, czują się osamotnieni.
.....
 - g. Dla większości mężczyzn żona i dzieci są ważni, choć wielu z nich ceni pracę i własne hobby.
.....
 - h. Ostatnim w pianistycznej rewii jest Polak, Krzysztof Jabłoński, zdobywca trzeciej nagrody XI Konkursu im. Chopina w 1985 r.
.....
 - i. Protesty ZNP poparł OPZZ, które zwróciło się do premiera o pilne spotkanie ze związkowcami.
.....
 - j. PSL, w razie gdyby SLD nie zgodziło się na te kandydatury, zamierzają zaproponować na stanowisko szefa rządu obecnego wicepremiera Aleksandra Łuczaka.
.....

k. Zaraz jednak dodaje, że mimo to mężczyźni nie wyobrażają sobie życia bez kobiet, które... i tak pozostają najlepszym przyjacielem mężczyzn.

l. Zdaniem jednej grupy lokatorów ofiarami było starsze małżeństwo, których syn naraził się mafii.

VII. Proszę wskazać zdania bezbłędne. Pozostałe proszę poprawić.

1. Bogactwo uzdolnień, różnorodność życiowych doznań idą w parze z gruntownym wykształceniem.

2. Będzie musiał wystarczyć ogród, piaskownica i plastikowy basen.

3. Ani lekarz, ani pielęgniarka nie czuwa przy chorym.

4. W ogóle plotkarze i sprinterki wypadły zdecydowanie lepiej niż specjaliści innych, a zwłaszcza technicznych konkurencji.

5. Możliwe jest wykrywanie, zlokalizowanie i sygnalizacja tego zagrożenia.

6. Oddzielne kajuty miał jedynie kapitan i mechanik.

7. Wszystkim jej działaniom patronuje wiara i nadzieja.

8. Zaopatrzone w poręczne krzesło i łóżko zaprasza do wypoczynku.

9. Jednakże sposób ich powiązania między sobą i ustalenia wzajemnych zależności nie zawsze są ujęte w odpowiednie normy.

10. Nasza babcia, tak jak i jej ojciec, są pochowani na Powązkach.

11. Apatia i zniechęcenie nie sprzyjają aktywności.

12. Zmiana kształtu półfabrykatów i technologii ich produkcji nie wymagają dużych nakładów inwestycyjnych.

13. Paryż, jak i inne miasta francuskie, przybrały niecodzienny wygląd.

14. Głównymi tematami będą współpraca ekonomiczna i handlowa oraz aktualne problemy międzynarodowe.

15. Mniejszym zainteresowaniem cieszy się natomiast schab i łopata.

16. Zaskakujące są okrucieństwo i zdeterminowanie wykonawców zleconych zadań.

VIII. Proszę poprawić i scharakteryzować zauważone błędy.

1. Po dwóch członków powoływałby prezydent, Sejm, Senat i Krajowa Rada Sądownictwa.

2. Jednak tym samowolnym dziewczynom z SLD i PSL warto może przypomnieć, że mieli ten kraj na własność.

3. Leopold Tyrmand należał do tych, który w najczarniejszym okresie powojennej dyktatury ratował honor środowisk intelektualnych.

4. Opisano w nim przypadki systematycznego rozkradania pomocy humanitarnej z Zachodu dla ofiar katastrofy, dokonywanych przez przedstawicieli Związku Czarnobyła.

5. Krystyna Zielińska przedstawiła audycję „Pod skrzydłami Hermesa” poświęconego problemom handlu i usług.

12. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – ZWIĄZEK RZĄDU

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka

I. Proszę wpisać we właściwych formach gramatycznych wyrazy podane w nawiasach.

1. Tym razem musimy użyć (penicylina)
2. Nie powinien pan stosować (żadne gorące okłady)
3. Do doświadczenia użyliśmy (pięć; gramy; miedź i dzie-
sięć; mililitry; kwas solny)
4. Starał się ochronić (dziecko)
przed przeziębieniem, nie zdołał jednak obronić (ono)
..... przed zarażeniem się ospą.
5. Odważnie bronił (swoje stanowisko)
6. (Takie wyniki)
osiąga się tylko wytrwałą pracą.
7. Bramkarz dotknął (piłka),
ale nie zdołał (ona) zatrzymać.
8. Dotknął (babcia)
swoją wypowiedzią o przeszłości.
9. Daj mi (cukier)
10. Czy mógłbyś zrobić (herbata) ?
11. Głowa już (ona) nie boli.
12. Nie stać (ona) na kupno domu.
13. Traktował (to) jako (obelga)
14. Nie traktował (to) jako (obelga)
15. Nie siedział tu (trzy godziny)
16. Nie przejechał (pięć kilometrów)
17. Dał wyraz (swoje oburzenie)
18. Przestępca uszedł (kara)
19. Proszę zwrócić (on) uwagę, żeby tak nie hałasował.
20. Czy mógłby pań zwrócić uwagę (słuchacze)
na to, że wykład się już rozpoczął.
21. Wyniki eksperymentu zwróciły uwagę (uczeni)
z całego świata.
22. Dowodził (słuszność) swoich poglądów.
23. Porucznik salutuje (kapitan)
24. Przepisy są po to, żeby (one) przestrzegać.
25. Piotr przestrzega (Maria)
przed niebezpieczeństwem.
7. ty; ciążyć; wina
.....
8. Jan; ciążyć; obowiązek; wyprowadzanie; pies; na; spacer
.....
9. Paweł; ciążyć; poranne; rozmowy; ze; wścibski; sąsiad
.....
10. Piotr; ciążyć; poglądy; liberalne
.....
11. ty; ciążyć; niebezpieczeństwo
.....
12. Anna; chcieć; ta; sukienka
.....
13. Anna; chcieć; twoja; pomoc
.....
14. Paweł; wyszukać; ta; książka; dla; ty
.....
15. (ja); szukać; ta; książka; już; dwa; tygodnie
.....
16. Jan; chęcić się; swoje; dokonania
.....
17. Kasia; znowu; dostać; katar
.....
18. dziecko; dostać; jabłko; od; matka
.....
19. kobieta; dotknąć; czoło; ręka
.....
20. Jan; dotknąć; żona; swoje; zachowanie
.....
21. rybak; wybrać; ryby; sieć
.....
22. nauczyciel; wybrać; on; inni; uczniowie
.....
23. członkowie; zarząd; wybrać; Piotr; prezes
.....
24. Anna; godzić; praca; wychowywanie; dzieci
.....
25. Maria; musieć; zgodzić; niańka; dziecko
.....
26. Jan; godzić; Piotr; Jerzy
.....
27. to; godzić; mój; honor
.....
28. on; godzić; ona; nóż
.....

II. Z podanych wyrazów proszę ułożyć zdania (można do- dawać przyimki).

1. Janek; wybić; szyba; sąsiedzi
.....
2. rzemieślnik; wybić; ściany; adamaszek
.....
3. jeszcze; wybić; trzeba; deseń; na; płótno
.....
4. uczeń; zadanie z matematyki; pocić się
.....
5. robotnik; pocić się; gorąco
.....
6. uciekinier; pocić się; strach
.....

III. Proszę ułożyć po dwa zdania pojedyncze z każdej roz- sypanki (można użyć tylko podanych wyrazów).

1. Maria; traktować; Anka; domownik; Paweł; uważać; Jaś;
przyjaciół; za; jak
.....
2. krytyk; ocenić; obraz Piotra; arcydzieło; przyjaciele;
uznać; wiersz Jana; wybitny; utwór; za; jako
.....

-

 3. świat; apelować; zaprzestanie; próby jądrowe; opozycja;
 postulować; powołanie; nowy gabinet; o

 4. Kasia; wytłumaczyć się; nieobecność; Jan; odpowiadać;
 nadużycia; za; z

 5. mama; czekać; Jaś; Ania; oczekiwać; koleżanka; na

IV. Proszę uzupełnić zdania rzeczownikiem odczasowni- kowym albo bezokolicznikiem.

- Latem planuję (wyjechać; wyjazd) nad morze.
- Zakazał im (palić; palenia) w pokoju.
- On wciąż jeszcze nie przestawał (rozmawiania; rozma-
 wiać) o polityce.
- Kontynuuję (pisanie; pisać) tego artykułu.
- Po chwili przerwała (czytać; czytanie)
- Lekarz polecił mu (długo leżeć; długie leżenie)
 w łóżku.
- Nie omieszkął (skorzystać; skorzystania)
 z okazji.
- Dietetyczka zaleciła też (codziennie gimnastykować się;
 codzienne gimnastykowanie się)
- Zaczął (omawiać tekst; omawianie tekstu)
- Zapomnieliśmy (zamknąć okno; o zamknięciu okna)

V. Proszę ocenić poprawność podanych zdań.

- Jan ciągle ogląda się na dziewczyny.
 - Jan ciągle ogląda się za dziewczynami.
- Był dla nas bardzo przychylny.
 - Był nam bardzo przychylny.
 - Był sprawie bardzo przychylny.
 - Był dla sprawy bardzo przychylny.
- Mam zaufanie do ludzi.
 - Mam zaufanie do komputerów.
 - Mam zaufanie dla ludzi.
 - Mam zaufanie dla komputerów.
 - Mam zaufanie wobec ludzi.
 - Mam zaufanie wobec komputerów.
- Podkrecił włosy.
 - Podkrecił włosów.
 - Podkrecił wąs.
 - Podkrecił wąsa.
- Pożyczy czerwona kredkę!
 - Pożyczy czerwonej kredki!
 - Pożyczyła sól.
 - Pożyczyła soli.
- Oszczędzam wodę.
 - Oszczędzam wody.
 - Oszczędzam zdrowie.
 - Oszczędzam zdrowia.
 - Oszczędzam mu kłopotów.

- Oszczędzam siły vitalne.
 - Oszczędzam sił vitalnych.
- Wysłuchaliśmy koncertu.
 - Wysłuchaliśmy koncert.
 - Wysłuchaliśmy tę dziewczynę.
 - Wysłuchaliśmy tej dziewczyny.
 - Wypatrzył zdobycz.
 - Wypatrzył zdobycz.
 - Wypatrywał sobie dobre miejsce.
 - Wypatrywał sobie dobrego miejsca.
 - Zapomniałam zeszyt.
 - Zapomniałam zeszytu.
 - Zapomniałam ci już dawnych win.
 - Zapomniałam ci już dawne winy.
 - Dostarczono warzywa.
 - Dostarczono warzyw.
 - Dostarczono węgiel.
 - Dostarczono węgla.
 - Dostarczono miłe wzruszenia.
 - Dostarczono miłych wzruszeń.
 - Poruszył głowę manekina.
 - Poruszył głowę.
 - Poruszył sprawę.
 - Poruszył sprawą.
 - Wstrząsnął butelkę.
 - Wstrząsnął butelką.
 - Ta sprawa nim wstrząsnęła.
 - Ta sprawa go wstrząsnęła.

VI. Wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać we właści- wych formach gramatycznych.

- czekać (dziewczyna)
 – oczekiwać (dziewczyna)
- płacić (książka)
 – opłacić (rachunek)
- Twój charakter jest podobny (mój)
 – zbliżony (mój)
 – pokrewny (mój)
 – identyczny (mój)
 – taki sam (mój)
- używać (pasta do zębów)
 – stosować (pasta do zębów)
- bronić (rodzina)
 – chronić (rodzina)
- żądać (władza)
 – żądny (władza)
- pobłażać (dziecko)
 – pobłażliwy (dziecko)
- szkodzić (chory)
 – szkodliwy (chory)
- kierować (firma)
 – kierowanie (firma)
 – kierownictwo (firma)
- czytać (powieść)
 – czytanie (powieść)
- przedstawiać (plan)
 – przedstawianie (plan)
- pracć (spodnie)

- pranie (spodnie)
- 13. celować (tarcza)
 - celować (nauki ścisłe)
- 14. zaprzeczać jej (uroda)
 - zaprzeczać (plotki)
- 15. mój sąd (film)
 - odbył się sąd (zdrajca)
- 16. Zobacz, używam (taki lek)
 - używać (perswazja)
- 17. napotkać (opór przeciwnika)
 - napotkać (matka)

VII. Proszę uzupełnić zdania odpowiednimi formami wyrazów podanych w nawiasach. Jeśli potrzeba, proszę także użyć odpowiednich przyimków.¹

1. Najstarszy w bandzie (zostać wybrany; herszt)
2. Moi dziadkowie zawsze lubili doglądać (gospodarstwo), babcia ze szczególnym umiłowaniem doglądała (kwiaty), dziadek zaś (zwierzęta domowe)
3. Dawid stawiał (czoło) Goliatowi.
4. Zawsze chyliłem (czoło) przed mądrością mego wuja.
5. Drzewo z roku na rok mocniej chyliło się (ziemia)
6. Będziemy dociekać (przyczyna) zjawiska.
7. W maju obronił (praca magisterska)
8. (nic) sobie nie odmawiały.
9. Nie było tam (nic) godnego uwagi.
10. Przepisy (nic) nie zabraniają.
11. Kto pilnował (dziecko), kiedy cię nie było?
12. Pracując jako kaskader, często ryzykował (życie)
13. Przed chwilą wysłuchali państwo (koncert noworoczny)
14. Skosztuj (wino), jest wyśmienite!
15. Jeśli potrzebujesz (oprogramowanie), zgłoś się do nas.
16. Pożycz mi (ołówek)
17. Wychowanie dziecka nastęrczało mu (problemy)
18. W ten sposób nastęrczyliśmy (ona; nowy lokator)
19. Nienawidził (ta robota)
20. Już od wielu lat szukał (swoja ciotka), która była jego jedyną krewną strony ojca.
21. Traktowali mnie (gość)
22. Oceniam ją (kłamczucha)
23. Rodzice uznali chłopca (geniusz)
24. Następne zdanie zaczyna się (nowy wiersz)
25. Nigdy nie opływalimy (luksusy)

VIII. Do poniższych zdań proszę dopisać ich zaprzeczone odpowiedniki.²

1. Kasię swędzi nos.
2. Stać ją na kupno samochodu.
3. Traktowaliśmy to jako porażkę.
4. Żał mi marnować czas.

5. Określił ją jako osobę zrównoważoną.
6. Odbierali te opinie jako krzywdzące.
7. Nauczycielkę drażni takie zachowanie.
8. Zdolny był okłamać wychowawcę.
9. Matkę bolał nogi.
10. Uważał za stosowne przeprosić klientkę.

IX. Z podanych wyrazów proszę ułożyć zdania w czasie przeszłym, a następnie określić znaczenie użytych w nich czasowników oraz podać wymagania składniowe tych czasowników.³

1. dochować
 - a. rolnik; ziemniaki; zima
 - b. Piotr; tajemnica
 - c. mąż; żona; wierność
2. brakować
 - a. pracownicy; towar
 - b. pracownicy; zapal
3. dostarczyć
 - a. listonosz; przesyłka
 - b. list; wzruszenia
4. dotknąć
 - a. jej ręka; czoło matki
 - b. jej uwaga; matka
5. nabyć
 - a. Karol; majątek ziemski
 - b. Karol; rozum
6. cieszyć się
 - a. rodzice; prezent
 - b. rodzice; ładna pogoda
 - c. rodzice; przyszłoroczny wyjazd
 - d. rodzice; dobre zdrowie
7. bronić
 - a. prelegent; swoje stanowisko
 - b. żołnierze; ojczyzna

- c. adwokat; przestępca
.....
8. brzydzić się
a. ciotka; kłamstwo
.....
b. ciotka; robaki
.....
9. przestrzegać
a. Monika; zasady
.....
b. Monika; koleżanka; niebezpieczeństwo
.....
10. emanować
a. kula ziemiska; ciepło
.....
b. dziewczyna; uroda
.....
c. chłód; każda scena filmu
.....
11. oszczędzać
a. Kamiński; gaz
.....
b. Kamiński; zdrowie
.....
c. Kamiński; matka; zmartwienia
.....
d. wróg; kobiety i starcy
.....
12. dostać
a. Tomek; grypa
.....
b. Tomek; komputer
.....
13. godzić
a. Malinowscy; nowa szwaczka
.....
b. Malinowscy; praca rozrywka
.....
c. Malinowscy; sąsiedzi
.....
14. wypalić
a. dziadek; fajka
.....
b. dziadek; strzelba; sarna
.....

X. Proszę podać rodzime odpowiedniki poniższych zapożyczeń składniowych.⁴

1. szukać za czymś (niem.) –
2. rozumieć coś pod czymś (niem.) –
3. w nawiązaniu do (niem.) –
4. wybrać kogoś kimś (ros.) –
5. winić kogoś w czymś (ros.) –
6. coś służy dowodem, przykładem (ros.) –
7. zamienić się czymś (ros.) –
8. odnośnie czegoś (ros.) –
9. podobny komuś, czemuś (ros.) –
10. pożyczyć u kogoś (ros.) –

11. pod rząd (ros.) –
12. wysyłać na czyjś adres (ros.) –
13. telefonować na jakiś numer (ros.) –
14. w miejsce czegoś (ros.) –
15. szampon dla włosów (ang.) –

XI. Proszę poprawić i scharakteryzować zauważone błędy.

1. Szkolnictwo pociąga za sobą ogromne wydatki, które państwo nie może ponieść.
.....
2. Będziemy te oszczędności uzyskiwać, przestrzegając wprowadzone niedawno ograniczenie prędkości.
.....
3. Syntezę dokonał profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu – Janusz Pajewski.
.....
4. Górnicy zapobiegają różnymi metodami przeciwko wystąpieniu tąpnięcia.
.....
5. Jest wiele elementów wskazujących na to, że ludzie nadużywają leki.
.....
6. Dość ciekawą wysłuchałem audycję, jadąc właśnie, by spotkać się z państwem w „Sygnałach dnia”.
.....
7. Kładzie się nacisk na rozwój wymiany handlowej, która napotyka wciąż jeszcze w RFN na różne przeszkody i bariery.
.....
8. Społeczeństwo dało wyraz swego uznania dla ich pracy nad wychowaniem młodego pokolenia.
.....
9. Dzięki nowym osiągnięciom technicznym potrafimy te deficytowe tworzywa używać w sposób ogromnie oszczędny.
.....
10. Po wybiciu krążka przez Zagłębie pierwszy za linią bramkową dotknął ten krążek obrońca Podhala Nowy Targ.
.....
11. Pomoc społeczna nie ograniczała się jedynie w organizowaniu egzaminów.
.....
12. Zakaz reklamy papierosów dotknie przede wszystkim ich dochodowego przedsiębiorstwa.
.....
13. Ten realny spadek nakładów dotknął tak samo lecznicę rządową.
.....
14. Co wolno, a co nie wolno w mass mediach?
.....
15. Nie należy zwalczać błędy.
.....
16. Nie spodziewałam się zobaczyć ją w takim stanie.
.....
17. My ją w ogóle nie interesujemy.
.....

18. To nabiera sens.
.....
19. Trzeba przestrzegać regulamin.
.....
20. Krem „Practi Creme” firmy „Kiwi” można używać do wszystkich skór.
.....
21. I one to słuchają?
.....
22. Jak dotrzeć do tego miejsca, które ten elegancki pan szuka.
.....
23. Jestem zainteresowany w zakupie.
.....
24. „Miraculum” oferuje dla pań pełny zestaw do pielęgnacji skóry.
.....
25. Nasza audycja dobiega do końca.
.....
26. Można go uznać jako wybitnego filozofa.
.....
27. Jest to wartość niewymierna, którą nie powinno się przeceniać na pieniądze.
.....
28. Nie zapomnij wyjąć steki z lodówki.
.....
29. Lecz oto sztuczne symbole mają zadośćuczynić turystyce za to, że przez wiele tygodni lub miesięcy był odcięty od doznań rzeczywistego świata.
.....
30. Kłamał matkę, że go okradziono.
.....
31. Zaczyna się ciekawie, ale niepozornie. Na londyńską aukcję trafia złote jajko. Kiedyś należało do carów, teraz władza radziecka próbuje dobrze klejnot sprzedać. Ciekawe, na co potrzebuje pieniądze?
.....
32. Będzie można skorzystać z kilku usług: bezpłatne wyważanie opon, pomiar ciśnienia i głębokości bieżnika, pokazane zostaną też opony zimowe.
.....
33. Także na lekcjach geografii pani Jasińska stara się w nas wpoić miłość do Polski.
.....
34. Oziminy potrzebują dawkę wilgoci.
.....
35. Jego autorytet nie był widocznie tak wielki, skoro wybrano go prezesem stowarzyszenia dopiero w trzecim głosowaniu.
.....
36. Jak zawrzenie tę przyjaźń, to jej pielęgnujcie.
.....
37. Zaszła potrzeba o dofinansowanie ze sfery pozabudżetowej.
.....
38. Mieszkańcy Brwinowa uważali swego burmistrza dobroczyńcą miasta.
.....
39. Duży wkład w tej dziedzinie wnieśli naukowcy polscy.
.....
40. Postulowano o zmianę lokalizacji dwóch autokarów-ba-
rów ustawionych na placu Zamkowym.
.....
41. „Skromny” zameczek, w którym sędziwy Aaron zamieszkuje, został wybudowany za 45 milionów dolarów w najmodniejszej dzielnicy Beverly Hills.
.....
42. Piotr Strzelczy, który stracił żonę i dziecko, domaga się sześć milionów dolarów.
.....
43. Nikt z lewicy nie znalazł waszej akceptacji, nikt nie jest „godny” do współpracy z wami.
.....
44. O tym, kto w oczach radnych zyska większe zrozumienie, a tym samym pomoc finansową, okaże się niebawem.
.....
45. Kuria metropolitalna w Łodzi podtrzymała odmowę udzielenia religijnego pochówku dla znanego łódzkiego ginekologa, który jeszcze na dzień przed śmiercią przeprowadzał aborcje.
.....

13. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – SKRÓTY

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka

I. Proszę wskazać konstrukcje składniowe, które wymagają rozwinięcia, oraz te, które go nie wymagają, i wyjaśnić dlaczego.

1. To są życzenia świąteczne dla i od przyjaciół.
2. Zajęcia prowadziliśmy w dwóch turach, przed i po obiedzie.
3. Udziela porad, jak dbać i pielęgnować ręce.
4. Piję kawę z i bez mleka.
5. Mój przyjaciel poznał i pokochał piękną dziewczynę.
6. Staje przed nami zasadnicze pytanie, co powinniśmy zrobić i jakie przedsięwziąć środki, aby opanować i przezwyciężyć kryzys między Sejmem a Belwederem.
7. Zmalało czytanie i zainteresowanie książkami.
8. Często można takich strat uniknąć, a niemal zawsze zrekompensować.
9. Najmłodszy skończył 70, a najstarszy miał 92 lata.

II. Proszę poprawić niewłaściwie użyte skróty składniowe.¹

1. Ginko nawilża i nadaje połysk włosom.
2. Książki były rozrzucone na i pod stołem.
3. Nie wolno także sugerować dziecku, że powinno kupić lub poprosić rodziców o kupienie promowanego towaru.
4. Uczniowie odbierają reklamę przeznaczoną dla siebie jako jeszcze jeden film albo integralną część programu dla dzieci nadawanego przed lub po programie.
5. Porzuciła karierę filmową i zamieszkała z narkotyzującym się synem Anthonym w Irlandii, gdzie uczestniczyła i właściwie prowadziła terapię.
6. Ekipy energetyczne używają helikopterów, aby zlokalizować i dotrzeć do miejsc awarii.
7. Obie strony przywiązują szczególną wagę i wyrażają pełne poparcie dla doniosłych propozycji rozbrojeniowych.
8. W Niemczech nie wyświetla się takich filmów na 15 minut przed i 15 minut po programie dla najmłodszych.
9. Ktokolwiek kupił i zaopiekował się psem, jest proszony o wiadomość.

10. Mam wreszcie dom, którego wprawdzie nie zbudowałam od podstaw, ale wykończyłam, urządziłam, zorganizowałam.
11. Zacięte starcia, do jakich w ciągu dwóch ostatnich dni dochodziło w okolicach i w samym mieście Goma [...], zmusiły do ucieczki dwa tysiące uchodźców.
12. [...] wzrasta zainteresowanie i prestiż prywatnych szkół katolickich.
13. Nie chciał potwierdzić ani zaprzeczyć informacjom o nominacji Porackiego.
14. Siostrę oskarżono o bicie oraz moralne i fizyczne znęcanie się nad dziećmi.
15. W 1983 r. stworzył i kierował Spółdzielnią Usług Wysockich „Świetlik”, w której znaleźli schronienie zwolnieni z pracy działacze opozycji, m.in. Aleksander Hall i Donald Tusk.
16. [...] tam właśnie poznaje i zakochuje się w uroczej młodziutkiej tancerce Baletów Rosyjskich.
17. Wiadomo jednak, że zainicjował i uczestniczył w wielu akcjach pomocy społecznej.
18. Wiele osób pouczono i zwrócono uwagę w związku z nagannym zachowaniem.
19. Prokuratura rejonowa w Białymstoku skierowała do sądu akt oskarżenia przeciwko dwunastu osobom, którym zarzuca głównie sprowadzanie i handel narkotykami [...].
20. Stosujemy nowoczesne metody zapobiegania i leczenia chorób przyzębia i śluzówek.

III. Proszę wskazać konstrukcje składniowe, które wymagają rozwinięcia, i wyjaśnić dlaczego.

1. Po tych zawodach wydaje się, że poziom amatorów nie odbiega od zawodowców.
2. Tył najnowszej volkswagena przypomina nasze cinquecento.
3. Kupcy na Stadionie Dziesięciolecia będą płacili najniższe stawki opłat targowych spośród wszystkich warszawskich bazarów.
4. Powojenne władze uznały uratowanie bobra od zagłady za sprawę równie honorową co żubra i niedźwiedzia.

5. Tomka Sakiewicza bolał ząb i seplenił.
6. Z powodu choroby sklep nieczynny.
7. Po wyjściu z Wisły panie składały skoczkom gratulacje.
8. Podobnie z bezpańskimi psami. Do tej pory nie nauczyły się jeszcze korzystać z domofonów, to może ktoś litościwy otworzyłby im klatkę schodową w celu ogrzania się przy ciepłym kaloryferze.
9. Zdaniem prokuratora zabójstwo dokonane przez pielęgniarza, Romana Z., który z premedytacją podał Annie B. ów środek.
10. O tytuł najlepszych kanarków kształtnych i kolorowych walczyli warszawscy hodowcy.
11. Po wyjeździe na wakacje mieszkanie zostało okradzione.
12. Po kilku godzinach wędkowania leszcze stały się ostrożniejsze.

¹ Ćwicz. II zostało opracowane wspólnie z Katarzyną Kłosińską.

14. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – WYRAZY FUNKCYJNE

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka, Ewa Rudnicka

I. Proszę poprawić błędne konstrukcje składniowe.

1. Wartość opracowania stanowią nie tyle ustalone wielkości liczbowe, co zastosowana metodologia.
.....
.....
2. Skutkiem akcji kontrolnej są nie tylko doraźne decyzje oraz nałożone na personel sankcje.
.....
.....
3. Przeczytałem zarówno wypowiedzi znawców literatury oraz krytyków, ale i kolegów pisarza.
.....
.....
4. Czym większy wysiłek włożony w pracę, tym większa satysfakcja.
.....
.....
5. Tak lub inaczej spróbuję mu pomóc.
.....
.....
6. Gdy jedni studenci uczyli się systematycznie, drudzy przeglądali notatki dzień przed egzaminem.
.....
.....
7. To zadanie jest trudniejsze jak poprzednie.
.....
.....
8. Był nie tyle sympatyczny, co uprzejmy.
.....
.....
9. Najpierw zwiedzimy Luwr, natomiast później Wersal.
.....
.....
10. Dopóki nie przestanie mnie boleć noga, tak długo nie wyjdę z domu.
.....
.....
11. Dotąd będę tu siedział, póki nie otrzymam gwarancji od dyrektora.
.....
.....
12. Kiedy pod koniec lat osiemdziesiątych francuskie ubezpieczenia społeczne osiągnęły niebotyczne sumy, to ówczesny premier Michel Rocard stwierdził lakonicznie [...].
.....
.....
13. Chociaż rocznie w walce tej giną setki milionów ptaków, ale do czasu następnych zbiorów odbudowują swój stan liczbowy.
.....
.....
14. Kobiety mogą być tak kapłankami, a nawet biskupami.
.....
.....
15. Jej podopieczni odnosili wspaniałe sukcesy, nie tylko w obsłudze przeróżnych imprez wyjazdowych, no i na różnego typu eliminacjach artystycznych.
.....
.....

-
.....
16. Nie była na zajęciach dlatego, bo wyjechała na narty.
.....
.....

II. Proszę poprawić poniższe zdania i sformułować zasady użycia przyimków *oprócz* i *poza*.

1. „Teraz Brazylia to mój atut” – śmieje się, bo zna świetnie portugalski i oprócz telewizji pracuje w dziale handlowym ambasady Brazylii.
.....
.....
.....
2. Oprócz swych zwykłych pracowniczych czynności muszą podawać kawę kolegom, chodzić po papierosy, a wieczorem zostawać dłużej – uważa się bowiem, że nie wypada, by kobieta opuściła stanowisko pracy wcześniej niż kolega.
.....
.....
.....
3. Oprócz pana G. zarzuty postawiliśmy jeszcze jednej osobie.
.....
.....
.....
4. Poza wrywkowymi informacjami, których udzielił nam katowicki komendant wojewódzki, policja nabrała wody w usta.
.....
.....
.....
5. Ustala się zasadę, w myśl której rzecznicy dyscypliny budżetowej powoływani są, oprócz regionalnych izb obrachunkowych, przez ministra.
.....
.....
.....

III. Proszę wyjaśnić, na czym polegają nadużycia przyimków *dla*, *przy*, *o*, *na* w poniższych zdaniach, oraz poprawić błędne konstrukcje językowe.

1. Używaj szamponu dla pięknych i zdrowych włosów. Najlepszy będzie szampon dla włosów suchych.
.....
.....
2. Pokarm dla zdrowej sierści.
.....
.....
3. Taka kąpiel dla stóp powinna trwać 10 minut.
.....
.....
4. Zagrożeniem dla zdrowia ludności jest palenie tytoniu.
.....
.....
5. Dla małego dziecka najlepiej podawać do picia przegotowaną, świeżą wodę, herbatki ziołowe.
.....
.....

6. Jednym z ważniejszych celów mojej pracy w ostatnich dwudziestu latach było znajdowanie rozwiązań dla różnych problemów – rozwiązań niekonwencjonalnych.

7. Konstrukcja wzorowana na wojskowym torze przeszkód i uzupełniona drabinkami, linami, huśtawkami, „domkami”, zjeżdżalnią będzie przydatna dla rehabilitacji ruchowej dzieci.

8. Młodzież zjada ponad 15 g tłuszczów pochodzenia zwierzęcego przy zalecanych 6 gramach.

9. Przy takiej pogodzie nawet psa byś nie wyrzucił.

10. Przy takich żądaniach musieliśmy ustąpić.

11. Mieli dziecko i mieszkali w domku o trzech sypialniach.

12. Nie było też pod hotelem białego mercedesa o krakowskich numerach rejestracyjnych.

13. Towar jest już na sklepie.

14. Hydraulik jest na lokalu.

15. Dzieci weszły na salę.

IV. Proszę podać, jakie relacje (czasowe, przyczynowo-skutkowe, przestrzenne) są nazywane przez wyróżnione przymki, oraz poprawić błędne konstrukcje językowe.

1. Ewa postanowiła odwiedzić męża, który pracował ok. 30 km pod Warszawą.

2. Mąż pracował na pogotowiu jako sanitariusz.

3. Konkurs ten to obecnie jedno z najważniejszych wydarzeń na świecie mody służące promocji młodych projektantów.

4. Światową sławę przyniósł mu dopiero zrealizowany w 12 lat później „Conan Barbarzyńca”.

5. Gdyby nie to, że cała ulica była usiana witrynami barów i dyskotek, pomyślałaby, że to warszawska Żąbkowska przy bazarze Różyckiego o wczesnym wieczorze.

6. Gdy już osiągamy zamierzony efekt, poprzez kolejne pory roku możemy obserwować zachodzące zmiany.

7. Do najczęściej zamawianych należy kuracja na otyłość zapewne dlatego, że efekt jej działania jest najbardziej widoczny.

8. Ich starsza koleżanka trafiła do szkoły po konkursie dla miss nastolatek.

V. W wykropkowane miejsca proszę wstawić odpowiednie formy wyrazowe spajające zdania.

1. Spójniki łączne:

a. Wysokość drzwi odstępy między nimi harmonizują z przestronnością sali audiencyjnej.

b. W przedstawieniu wzięli udział aktorzy teatru Rampa studenci, tegoroczni absolwenci warszawskiej Akademii Teatralnej.

c. Kupił jedynie mleko parę bułek.

d. Król cały dwór francuski godnie przyjęli poselstwo polskie.

2. Spójniki przeciwstawne:

a. Pasjonował się twórczością Kundery, rzadko o niej rozmawiał.

b. Zjadł ziemniaki i mięso, surówkę zostawił.

c. Nie nauczyciele powinni o tym decydować, rodzice.

d. Ważna jest praca, nie twoje kłopoty rodzinne.

e. Nie czytali lektur, teraz boją się egzaminu.

f. Nie miał wyższego wykształcenia, znalazł ciekawą i dobrze płatną pracę.

g. Babcia choruje, dziadek czuje się znakomicie.

h. Rano zwiedzimy Zamek Królewski, po południu wybierzemy się na spacer do Łazienek.

i. Michał studiuje prawo, jego brat fizykę jądrową.

VI. Proszę uzupełnić brakujące człony skorelowanych wskaźników zespolenia i podać przykłady użycia tego typu spójników.

1. nie tyle :

2. nie tylko :

3. zarówno :

4. , tym:

5. co do :

6. równie :

7. dlatego :

8. dopóty:

9. chociaż :

10. , to:

11. dotąd
12. wprzód:
13., tylekroć:
14. jak tylko
15. jeszcze
16. już to
17. potem:

VII. Proszę podać neutralne odpowiedniki poniższych spójników i partykuł nacechowanych, a następnie ułożyć zdania, wykorzystując formy nacechowane.

1. acz -
2. przeto -
3. jakoż -
4. albowiem -
5. alias -
6. zaiste -
7. aliści -
 - a.
 - b.
8. bynajmniej -
9. niemniej -
10. atoli -
11. azali -
12. bodaj -
 - a.
 - b.
13. alboż -
14. jednakowoż -
15. lubo -
16. nadto -
17. ani chybi -

18. tedy -
19. tudzież -

VIII. Proszę wskazać poprawne konstrukcje składniowe i określić, jakie tendencje językowe można zaobserwować w zakresie użycia przyimków.

1. podobny czemuś – podobny do czegoś;
2. godny do naśladowania – godny naśladowania;
3. aneksja na wzgórzach – aneksja wzgórz;
4. mianować na delegata – mianować delegatem;
5. pomoc dla studentów – pomoc studentom;
6. konieczny komuś – konieczny dla kogoś;
7. niezbędny komuś – niezbędny dla kogoś;
8. krem dla cery suchej – krem do cery suchej;
9. materiały do badań – materiały dla badań;
10. warunki do nauki – warunki dla nauki – warunki nauki;
11. nienawiść dla kogoś – nienawiść do kogoś;
12. nieufność dla kogoś – nieufność do kogoś;
13. sympatia do kogoś – sympatia dla kogoś;
14. przychylność dla kogoś – przychylność do kogoś;
15. wdzięczność komuś – wdzięczność dla kogoś;
16. pogarda do kogoś – pogarda dla kogoś – pogarda kimś;
17. szacunek dla kogoś – szacunek do kogoś;
18. podstawa do decyzji – podstawa dla decyzji – podstawa decyzji;
19. na miasto – do miasta;
20. na mieście – w mieście.

IX. Jakimi przyimkami można zastąpić wyróżnione przyimki wtórne w podanych zdaniach? O jakich tendencjach w polszczyźnie można mówić na tej podstawie?

1. W stosunku do obcych odnosił się grzecznie, ale przyjaciół traktował obcesowo.
2. Kierowca nawet się nie zatrzymał, jechał dalej w kierunku na Rzeszów.
3. Wszczęto dochodzenie w kierunku wyjaśnienia okoliczności wypadku.
4. Jutro odbędzie się zbiórka pieniędzy na rzecz pomocy dla ofiar wojny w Czeczenii.
5. W odniesieniu do policjantów manifestujący zachowywali się agresywnie.
6. Na terenie miasta zorganizowano liczne festyny.
7. Polska niestety nie mogła oczekiwać poparcia ze strony Zachodu.
8. Starania w kierunku uzyskania dotacji ze strony ministra okazały się płonne.
9. Postanowił, że pojedzie do hotelu, w wypadku gdyby nie zastał nikogo w domu.
10. Na przestrzeni dwóch lat na osiedlu wiele się zmieniło.
11. Wszystko przemawia więc za tym, żeby w miejsce super-samu zaprojektowano sklepy branżowe bardziej odpowiadające charakterowi Starego Miasta.
12. Posłowie opowiedzieli się na rzecz wprowadzenia ustawy.
13. Spóźnili się ze względu na złą komunikację.
14. W ramach festiwalu zorganizowano w mieście pokaz sztucznych ogni.
15. Wycieczkę odwołano z uwagi na pogodę.

X. Proszę uzupełnić poniższe wyrażenia przymkami (jeśli jest to konieczne), a wyrazy podane w nawiasach proszę wpisać w odpowiednich formach.

1. szosa (długość stu kilometrów);
2. w porównaniu (tamta kobieta);
3. bodziec (działanie);
4. materiały (budowa domu);
5. dystans (polski zawodnik; lider);
6. dystans (przeszłość);
7. wydział (sprawy lokalowe);
8. komisja (sprawy kadrowe);
9. brak zainteresowania (problem);
10. niezbędny (życie);
11. głosować (poprawka do ustawy);
12. hold (polegli);
13. poświęcić się (kariera);
14. nadawać się (cele naukowe);
15. brać się (nauka);
16. książki (pierwsza klasa);
17. dobiec (droga);
18. dziurka (klucz);
19. syrop (kaszel);
20. pastylki (grypa);
21. opierać się (błędne twierdzenie);
22. spóźnić się (pięć minut).

XI. W poniższych zdaniach proszę wskazać błędy związane z użyciem wyrazów funkcyjnych i omówić mechanizm ich powstania.

1. Decyzję podejmie nie kierownik, a dyrektor.
.....
2. Rano zwiedzili miasto, natomiast po południu poszli na plażę.
.....
3. Później firma przez pewien czas prosperowała znakomicie, aż nie zbankrutowała.
.....
4. Na dziś zrealizowano ponad połowę zamówień.
.....
5. Na ile warunkuje to zachowania społeczne, trudno powiedzieć.
.....
6. Odłóżmy tę pracę na poświęta.
.....
7. Był artystą, którego cechował bunt wobec tradycyjnych reguł kompozycji.
.....
8. Póki co choroba nie dotarła do Polski, ale trzeba pomyśleć o działaniach profilaktycznych.
.....
9. Trzeba, żeby ludzie zapamiętali o tym wszystkim.
.....

10. Punktem wyjścia dla mojego wystąpienia w dyskusji było sprawozdanie premiera.
.....

11. Nie należy zabraniać zaciągania pożyczek za granicą dla inwestycji gospodarczych.
.....

12. Dla wszystkich naszych krewnych przekazujemy serdeczne pozdrowienia za pośrednictwem radia.
.....

13. Dla ciężkiego oddechu trudno mu już za pługiem chodzić.
.....

14. W przyszłym tygodniu premier jedzie do Litwy i Łotwy.
.....

15. Zadzwoń do nas na numer 112 112.
.....

16. W tym roku Agencja Rynku Rolnego skupiła około milion ton pszenicy i owsa.
.....

17. Było blisko pierwszej w nocy, gdy zadzwonił do mnie naczelny.
.....

18. Ambasador przypomniiał zdarzenia sprzed trzydziestu dwięciu laty.
.....

19. Przy takiej pogodzie wyjazd jest niemożliwy.
.....

20. Interesują nas tylko mieszkania o oknach na zachód.
.....

21. Dopiero w 7 lat później zdecydował się na realizację filmu.
.....

22. Mam parę uwag odnośnie kwestii kredytów.
.....

23. Idąc poprzez osiedle, znacznie skrócili sobie drogę.
.....

24. Na razie nasi zawodnicy grają jeszcze trochę ospale, ale przy poprawie stylu mają jeszcze szansę na medal.
.....

25. Czy nie czuje się pani nadmiernie obciążona obowiązkami, przecież oprócz telewizji gra pani jeszcze w teatrze?
.....

XII. Proszę określić, jaka jest różnica znaczeniowa między zdaniami typu a., b., c., i wyjaśnić, czy zdania typu b. zawsze są poprawne.

1. a. Spotkała przyjaciółkę idącą ze swoim mężem.
b. Spotkała przyjaciółkę idącą z jej mężem.

- c. Spotkała przyjaciółkę idącą z mężem.
2. a. Kazał jej przynieść swoją pracę.
b. Kazał jej przynieść jej pracę.
c. Kazał jej przynieść pracę.
3. a. Zwrócił się do nas z prośbą o przesłanie swoich dokumentów.
b. Zwrócił się do nas z prośbą o przesłanie naszych dokumentów.
c. Zwrócił się do nas z prośbą o przesłanie dokumentów.
4. a. Słuchał pacjenta rozprawiającego o swoich problemach.
b. Słuchał pacjenta rozprawiającego o jego problemach.
c. Słuchał pacjenta rozprawiającego o problemach.
5. a. Przyniosła mi swoją sukienkę.
b. Przyniosła mi jej sukienkę.
c. Przyniosła mi sukienkę.
6. a. Nakazał im uporządkować swoje książki.
b. Nakazał im uporządkować ich książki.
c. Nakazał im uporządkować książki.
7. a. Zastał profesora porządkującego swoje notatki.
b. Zastał profesora porządkującego jego notatki.
c. Zastał profesora porządkującego notatki.

XIII. Proszę poprawić i scharakteryzować błędy dotyczące użycia wyrazów funkcyjnych.

1. Gabinet kosmetyczny oferuje w szerokim zakresie usługi kosmetyczne wykonywane na kosmetykach renomowanych firm.
2. Za czasów mojej młodości na ulicach paradowały setki Bardotek.
3. Odczuwam prawdziwą przyjemność, gdy wychodzę do ringu.

4. Od XVII wieku Bastylia stała się najcięższym więzieniem państwowym.
5. Po kraju wcześniej gruchnęła wieść, że bank zbankrutował.
6. Gdyby zarządy spółdzielni włączyły się do akcji budowania programu i stworzenia warunków dla przekształceń, to są szanse na zmiany.
7. Zwróciła pierścioneż zaręczynowy, założyła drugi. Za sześć miesięcy stanęli przed ołtarzem. Piotr okazał się idealnym mężem.
8. Trener nie jest zapatrzony na syna.
9. Program pielęgnacyjny dr Ireny Eris dla cery z rozszerzonymi naczynkami.
10. Dopiero na interwencję senatora doszło do spotkania w Urzędzie Wojewódzkim w Siedlcach.
11. Cena wywoławcza a cena uzyskana podczas aukcji była znacznie wyższa.
12. Wielkie brawa należą się zawodnikom, niezwykle skromnym, ale niezwykle sympatycznym.
13. Włosy równo przycięte w połowie policzków.
14. „Jedynką” szarpały konflikty między nowymi ludźmi ze starymi pracownikami.

15. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – SZYK WYRAZÓW W ZDANIU

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka

I. Na podstawie poniższych przykładów proszę omówić, na czym polega znaczeniowótórcza funkcja szyku.

1. a. Na każdej karcie pod srebrną farbą znajduje się ukryta litera, którą należy zdrapać pierwszego dnia każdej edycji. Jeżeli z kolejnych dwunastu edycji odkryte litery utworzą napis „Super Express”, wygralesz miliard.
- b. To kryminalna historia o detektywie poszukującym rodziny bogatej klientki, rozproszonej podczas rewolucji bolszewickiej po świecie.
- c. Małżeństwo z pierwszym mężem Barbary było nadzwyczaj udane.
- d. [...] nakłonił rówieśnika z Bud Kaleńskich do zarejestrowania w Urzędzie Gminy [...] mercedesa na swoje nazwisko, którego nie był właścicielem.
- e. Syna zabrało pogotowie z silnymi poparzeniami twarzy.
- f. Zabił żonę siekierą, z którą miał troje dzieci.
- g. Ślub kościelny powinien poprzedzać ślub cywilny.
- h. Rury kanalizacyjne przedziurawiły dzieci.
- i. W poprawnych zdaniach tego typu dopełniać powinien poprzedzać biernik.
- j. Dzieci noszą tam kobiety na rękach.
2. a. niedźwiedź brunatny – brunatny niedźwiedź;
- b. szkoła holenderska – holenderska szkoła;
- c. komentator dyplomatyczny – dyplomatyczny komentator;
- d. aktor komiczny – komiczny aktor;
- e. ociemniały chory – chory ociemniały;
- f. oskarżony chory – chory oskarżony.
3. O ostatnich działaniach prokuratury, związanych ze zwalczaniem afer gospodarczych, poinformował prezydenta RP Lecha Wałęsę na spotkaniu w Belwederze minister sprawiedliwości i prokurator generalny Zbigniew Dyka.

II. Proszę ułożyć pytania, na które odpowiedziami są poniższe zdania, i ogólnie określić sytuację komunikacyjną, w jakiej mogą one być użyte. Proszę także określić, na jakie miejsca w zdaniu pada akcent logiczny oraz które ze zdań mogą funkcjonować jako zdania samodzielne, a które nie.¹

1.
.....
Dyrektor wyjechał wczoraj z żoną do Krakowa.
2.
.....
Dyrektor wyjechał wczoraj do Krakowa z żoną.
3.
.....
Dyrektor z żoną wyjechał do Krakowa wczoraj.
4.
.....
Wczoraj dyrektor z żoną wyjechał do Krakowa.

5.
.....
Do Krakowa dyrektor z żoną wyjechał wczoraj.

III. Z podanych wyrazów proszę utworzyć związki składniowe, uwzględniając właściwy szyk przydawek.

1. a. szkoła (wyższa) – ;
b. Szkoła (Wyższa; Biznes) – ;
c. Szkoła (Wyższa; Prawo; Administracja) – ;
..... ;
d. poradnik (prawny) – ;
e. poradnik (prawny; dla pracowników administracji) – ;
f. aktywność (polityczna) – ;
g. ocena aktywności (polityczna) grupy – ;
..... ;
2. a. Miał żonę , ale głupią. (ładna);
b. asystentka (zdolna; energiczna; wykształcona) – ;
..... ;
c. To uczennica
i bardzo uzdolniona. (pracowita; skromna);
d. książka (interesująca) – ;
e. To praca , a nawet
mniej niż przeciętna. (przeciętna);
f. kobieta (przestraszona) – ;
g. kobieta, , nie składała zeznań.
(przestraszona);
3. a. okruszki (chleba) – ;
b. dama (z łasiczką) – ;
c. lekarz (dentysta) – ;
d. dom (mój; stary; ten) – ;
e. brat (matki) – ;
f. kaplica (w skale) – ;
g. kobieta (demon) – ;
h. literatura (polska; współczesna) – ;
..... ;
i. prom (kosmiczny; amerykański) – ;
..... ;
j. drużyna (piłkarska; doskonała) – ;
..... ;
k. bilet (nieważny; kolejowy) – ;
..... ;
l. koncert (znany; fortepianowy) – ;
..... ;
ł. kompozytor (współczesny; węgierski) – ;
..... ;
m. przyjazd (do domu; rodziców) – ;
..... ;

IV. Proszę ocenić poprawność składniową poniższych zdań.

1. Terrorysty czują się od 20 lat bezkarnie – dwa miesiące temu podparyski dom specjalizującego się w tekstach o korsykańskim terroryzmie dziennikarza lewicowego

- dziennika „Liberation” ostrzelany został z broni maszynowej.
2. Postulował profesor rozwój medycyny szkolnej i objęcie nią całej młodzieży.
3. Przytacza autor obelżywe określenia, jakich wobec króla i jego zwolenników użyli w swych pracach o insurekcji.
4. Miłą niespodzianką zakończyły się rozgrywane w niedzielę na basenie Legii w Warszawie w ramach międzypaństwowego meczu Polska – Czechy skoki do wody.
5. Jednocześnie prosi wydział o osobiste zgłoszenie się zainteresowanych.
6. Wydział rolnictwa przedstawił wniosek Bankowi Rolnemu o przyznanie pożyczki.
7. „Le Monde” obciąża odpowiedzialnością obecny rząd za stosunek do Algierczyków.
8. Mamy i ciocie wycierają wzruszone nosy.
9. Za chwilę gola zdobytego przez Sylwestra Czereszewskiego nie uznał sędzia, który dopatrzył się spalonego.
10. Opowieścią o drapieżcy wśród drapieżców nazwał film recenzent „Kina”.
11. Już po kilku rundach skóra na ramionach obydwu rywali spieczona słońcem zaczęła pękać.
12. Wezwany na przesłuchanie wyznał, że istotnie wystawił fałszywą fakturę na kwotę miliona złotych, opiewającą remont kotła, którego nie widział na oczy.
13. Udzielamy pełnych gwarancji, bowiem każde stanowisko zostało ubezpieczone.
14. Zmarł w drodze do szpitala w wyniku spowodowanego urazem czaszki wylewu krwi do mózgu.
15. Kilkakrotnie chore zwierzęta znaleziono na Mokotowie.
16. Najmłodsza dziewczynka uprawiająca prostytutkę, o której słyszałem, miała 12 lat.
17. Janek kupił rower do spółki z Markiem, którym teraz dojeżdża do pracy.
18. Mieszkańcem Będzina jest dr Bogusz, rozmowę z którym zamieszcza cytowany tygodnik.
19. Po odejściu od kasy reklamacji nie uwzględnia się.
20. W ciągu ostatnich kilkunastu lat jeszcze nigdy nie zdarzyło się, by jakieś referendum osiągnęło we Włoszech kworum.
- V. Szyk w polszczyźnie jest swobodny, ale nie dowolny. Na podstawie poniższych przykładów proszę określić, jakie są ograniczenia w dowolności szyku.²**
1. Kobiety w ciąży duchy uważają za istoty nie z tego świata (bo mają dwa serca, dwa mózgi itp.), dlatego też chętnie wchodzi w ich ciało.
 2. Przed wózkiem premiera i za nim identyczne ośle zaprzęgi wiozły w ciemnych okularach agentów ochrony osobistej, zgodnie ze stylem obowiązującym w FBI.
 3. Gdy kawiarnia splajtowała, nie poddał się – założył towarzyską agencję, której pracownice świadczyły usługi panom, spragnionym mocnych wrażeń.
 4. Rozmowy, inicjatorami których byli goście z Olsztyna, nie dotyczyły jeszcze konkretnych problemów nurtujących mieszkańców.
 5. W sprawie państwa Mandugequich rząd polski powinien podziękować pozarządowym organizacjom obrony praw człowieka za zachowanie i honoru i – pośrednio – kontraktów na chińskie trampki, które tak bardzo naszym politykom leżą na sercu.
 6. Ostrzegaliśmy was, żebyście nie wychylali się!

¹ Ćwicz. II zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

² Ćwicz. V zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

16. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – IMIESŁOWE RÓWNOWAŻNIKI ZDAŃ

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka

I. Proszę przekształcić imiesłowe równoważniki zdań w zdania podrzędne oraz określić typy tych zdań.

1. Jadąc do pracy, spotkałem kolegę.
.....
2. Oglądając telewizję, robiłam na drutach.
.....
3. Pracując w banku, miał dostęp do wielu danych.
.....
4. Nie mogąc znaleźć pracy, wyjechała za granicę.
.....
5. Czując się zdrowy, wypisał się ze szpitala na własne żądanie.
.....
6. Bojąc się konsekwencji swojego czynu, zatarł wszystkie ślady.
.....
7. Rolnicy protestowali, blokując drogi.
.....

II. Proszę wskazać zdania, w których występują błędy związane z użyciem imiesłowych równoważników zdań, oraz określić, jakie zasady użycia imiesłowych równoważników zdań zostały naruszone. Proszę poprawić te zdania.¹

1. a. Będąc jeszcze w przedszkolu, pobił mnie kolega.
.....
- b. Mając wysokie dochody, niczego nam nie brakuje.
.....
- c. Słuchając twoich wywodów, nasuwają mi się pewne przypuszczenia.
.....
- d. Doszedłszy do pełnoletności majątek przejdzie na własność państwa wnuczki.
.....
2. a. Został przyłapany, włamując się do pobliskiego kiosku.
.....
- b. Skończywszy studia, został zatrudniony w jednym z wydawnictw.
.....
- c. Wracając do domu, został zatrzymany przez patrol policyjny.
.....
- d. Składając zeznania, była pytana o szczegóły swojej znajomości z prezydentem.
.....
3. a. Krótko mówiąc, musimy się zdecydować jak najprędzej.
.....
- b. Zakładając pomyślny przebieg operacji, jego wątrobą powinna pracować normalnie jeszcze przez wiele lat.
.....

- c. Prawdę powiedziawszy, nie miał ochoty nigdzie wyjeżdżać.
.....
- d. Nazywając rzecz po imieniu, jest to zwykła kradzież.
.....
4. a. Zatrzymała samochód, pytając przygodnego przechodnia o drogę na Poznań.
.....
- b. Wyszedł z domu, udając się do banku w celu uregulowania opłat.
.....
- c. Rozpoczęto poszukiwania, po dwóch dniach odnajdując ciało zaginionej kobiety.
.....
5. a. Zadzwonił do mnie Tomek, prosząc o podanie mu adresu mojej ciotki.
.....
- b. Minister spotkał się ze związkowcami, omawiając zasady przyszłych podwyżek płac.
.....
- c. Brawurowo zagrał dwie sonaty, zajmując pierwsze miejsce w konkursie.
.....
- d. Uprawiając tę roślinę, możecie być narażeni na wizyty kretów.
.....
- e. Upiekła ciasto, chcąc zrobić mu przyjemność.
.....
6. a. Mieszkając w dzieciństwie na wsi, wpadł do rzeki.
.....
- b. Prowadząc na początku gospodarstwo rolne, stracił lewą nogę.
.....
7. a. Kończąc szkołę, po roku zaczął pracować jako mechanik.
.....
- b. Wyjeżdżając do Anglii, rozpoczęła studia w Oksfordzie.
.....
8. a. Przechodząc przez ulicę, należy uważać na nadjeżdżające samochody.
.....
- b. Wyjeżdżając za granicę, trzeba wykupić ubezpieczenie zdrowotne.
.....

III. W podanych zdaniach proszę zastąpić jedno z orzeczeń imiesłowem przysłówkowym współczesnym. Jeśli jest to niemożliwe, proszę wyjaśnić, dlaczego.

1. Kiedy wychodziliśmy z domu, usłyszeliśmy dziwny hałas.
.....
2. Kiedy wyszliśmy z domu, usłyszeliśmy dziwny hałas.
.....

3. Kiedy uruchamiał samochód, pojazd głośno warczał, co denerwowało sąsiadów.
.....
4. Kiedy przygotowywał pracę doktorską, zbierał materiały na małych fiskach.
.....
5. Kiedy starał się o pracę, chodził codziennie do urzędu zatrudnienia, czym doprowadzał pracujące tam urzędniczki do pasji.
.....
6. Zawodnik dobiegł pierwszy do mety i zdobył złoty medal.
.....
7. Wychodził z domu, szedł do kiosku, kupował gazetę i szedł na przystanek.
.....
8. Z nieszczelnej rury ciągle kapłała woda i niszczyła podłogę.
.....
9. Uśmiechał się, bo wiedział, że ona to lubi.
.....
10. Kiedy był na trzyletnim kontrakcie w Egipcie, złamał nogę.
.....
11. Kiedy mieszkaliśmy w dużym mieście, wydawało nam się, że niedługo umrzemy od smrodu spalin.
.....
12. Kiedy złodziej kradnie radio samochodowe, grozi mu pół roku więzienia.
.....
13. Trzeba być miłym dla ludzi, skoro się wie, jak dużo jest na świecie okrucieństwa.
.....
14. Kiedy stosujesz tę dietę, możesz schudnąć nawet 10 kilo.
.....

IV. Proszę zaznaczyć zdania z poprawnie użytym imiesłowowym równoważnikiem zdania.

1. Zszedł do wyjścia i ukrywając się za drzwiami, obserwował ulicę.
2. Prezydent RP, Lech Wałęsa, podjął decyzję o rozwiązaniu Sejmu, rozmawiając uprzednio ze wszystkimi zainteresowanymi stronami.
3. Wybuchło już trzydzieści pięć pożarów, wyrządzając straty.
4. Trasa omija centrum miasta, jest ona dwujezdniowa i jadąc z Warszawy do Cieszyna dobrze oznakowana.
5. Kościół zdaje sobie sprawę z tego, że trzymając się kurczowo starej polityki, będzie musiał uznać Afrykę za straconą.
6. Odbywając zasadniczą służbę wojskową, udał się do miejscowej dyskoteki.
7. Białostocczyzna ma w małym stopniu skażone środowisko naturalne. Niemniej jednak nie posiadając większego przemysłu, jej rzeki są coraz bardziej zanieczyszczone spływającymi do nich ściekami.
8. [...] równie wielu podobnych pośredników pojawia się u naszych kontrahentów, proponując ułatwienia w handlu z nami.
9. Kolejnych 400 [samochodów] dostanie [importer] po rozliczeniu się z poprzedniej puli samochodów, udokumentowując ich sprzedaż konkretnym osobom.

10. Małomiasteczkowy drukarz francuski, Jean Marie Duchet, wpisał się do księgi Guinnessa, wyrzucając naleśnik z patelni tak wysoko w górę, jak nikt przed nim.
11. Wspólnie pojechali nad Wisłę i tu utopili auto, wymontowując wcześniej radio.
12. Fenomen wczorajszego meczu przy Łazienkowskiej polegał bowiem na tym, że obie drużyny – prezentując żałosny poziom – wygrały.
13. Wtedy to dziadek obecnego prezesa firmy, Ryszarda Strzelczyka, zajmował się wykupem mieszkań, współpracując z jednym z banków.
14. Wszystkie prace zostały ukończone, stawiając fabrykę w rzędzie najbardziej nowoczesnych zakładów.

V. Proszę wskazać zdania błędne, poprawić je oraz określić przyczynę błędu.

1. Krawała cebulę na talarki, smażąc ją na wolnym ogniu.
2. Używając komputera, trzeba się liczyć z tym, że pewnego dnia wszystkie dane mogą zniknąć.
3. Pisząc ten list, myślałem o ostatnim naszym spotkaniu.
4. Oglądając zdjęcia, przypomniały mi się wakacje.
5. Starając się o przyjęcie do NATO, Solana stwierdził, że Polska ma duże szanse.
6. Wracając z alkoholowego przyjęcia, pies był bity przez pijanego właściciela.
7. Nie powiem, ściągając koszulę, wszyscy patrzyli na mnie, jakbym postradał piątą klepkę.
8. Jak klacz, wyglądająca jak zagłodzony roczny źrebiak, mogła wygrać wyścig, pokonując dziewięć innych, tryskających zdrowiem, pozostanie niezbadaną zagadką końskiego organizmu.
9. Wczoraj Francuzka męczyła się z ciemnoskórą Randrianetę z Madagaskaru, przegrywając nawet drugiego seta.
10. Chodząc do liceum, przyjaźniła się z młodszą koleżanką.
11. Przetestuj sama najdelikatniejsze metody depilacji, kupując model Satinelle Vitesse.
12. Jurek właśnie zrobił maturę, gdy zadzwonił do niego przyjaciół, mówiąc mu, że jest robota w pracowni lichtarzy pod Warszawą.
13. Widząc na podwórzu dorodnego gąsiora, zatoczyły jedno, potem drugie kółko.
14. 21-letnia Veronique Passini weszła w jego życie jak burza, przywracając mu radość życia, zmieniając jego przyzwyczajenia i upodobania.
15. Mimo ciągłego przeszukiwania gęstwiny przez rzesze tropicieli, czujna „świnka” tylko zostawia po sobie ślady, niczym tybetański yeti, irytując tym bezradnych przyrodników.
16. Druga [petarda] spadła między samochodami stojącymi przed biurem, powodując niewielki pożar.
17. Wyobraźcie sobie zmiany, jakie balsam wprowadzi w wasze życie, mając ciało bardziej powabne.
18. Czytając ten artykuł, wydał mi się szalenie poważny i naukowy.
19. Bandyci odcięli prąd, unieruchamiając ciepłownię i powodując zamrożenie szyb.
20. Przeglądając te rezultaty, nasuwa się pytanie, czy nie mogło być lepiej.

21. Wystawił fabrykę na przetarg, wpięrow doprowadzając ją do ruiny.

VI. Proszę podać, jakie typy zdań zastępuje imiesłowowy równoważnik zdania w podanych przykładach oraz proszę ocenić poprawność tych konstrukcji.

1. Porwana cudem zdołała zatelefonować do domu, prosząc o ratunek.
.....
2. Najpierw długo kołują, nabierając wysokości, potem lecą, wznosząc się i opadając w prądach powietrznych.
.....
3. W wyścigu na 10 kilometrów piąty był Jaromir Radke, zdobywając pierwsze dwa punkty dla Polski.
.....
4. Po awansie Siarki do ekstraklasy rozegrał w niej 49 meczów, zdobywając 20 goli.
.....
5. Przecież chcąc się zatrudnić w studiu Murzyna, nie pojadę do Marsylii, tylko do Nowego Jorku.
.....
6. W kraju, w którym prywatny samochód to wciąż jeszcze szczyt luksusu, motorowery i skutery mogą rozwiązać problemy komunikacyjne, godnie zastępując rowery.
.....
7. Na zawodowstwo przeszedł w 1989 roku, ścigając się w pierwszym sezonie w barwach grupy Malvor-Sidi.
.....
8. Niepospolitego młodzieńca trzeba dziś sławić, odwołując się do przykładów Bonda czy Supermana.
.....
9. Rozszerzono do 5 lat czas studiów, zmieniając ich charakter.
.....
10. Jest tu, trzeba powiedzieć, w czym wybierać, ponieważ nie licząc barów i kościołów, autorka wymienia aż 20 miejsc, w których dobrze jest poznać mężczyznę.
.....

VII. Proszę ocenić poniższe zdania zgodnie z zasadami normy wzorcowej oraz uzasadnić, dlaczego w niektórych z nich imiesłowowy równoważnik zdania nie powinien się pojawić.

1. Prawdziwego pecha miała natomiast Wisła Kraków. Grając w Brukseli z RWO Molembeek, po 90 minutach wynik brzmiał 1:1.
.....
2. Te badania podjęto już w USA, uzyskując pomyślne rezultaty.
.....
3. Dyktator kierował szerokimi represjami, zwracając przeciw rewolucji niemalą część tych, w których interesie rewolucji tej dokonano.
.....
4. Młodzież uczy się w szkole, zasilając szeregi inteligencji.
.....
5. Nie chcąc budzić matki, cały wieczór nie wychodził z pokoju.
.....

6. Jadąc rowerem przez Pekin, otrzymał od prezydenta Forda telegram wzywający do objęcia szefostwa CIA.
.....

7. Nie mając dobrych partnerów, trudno im się było pokazać z jak najlepszej strony.
.....

8. Zatrudniona została zgodnie z ukończoną specjalizacją, pełniąc odpowiedzialne funkcje w przemyśle.
.....

9. Carter umiejętnie rozgrywa także wydarzenia w Afganistanie, ułatwiając sobie walkę z konkurencją.
.....

VIII. Proszę wskazać i omówić konstrukcje z poprawnie użytym imiesłowowym równoważnikiem zdania.

1. Nie znając całego materiału dowodowego, przyznając, że oskarżeni mieli małe szanse na uniewinnienie.
.....
2. Codziennie dzwonią do nas ludzie, narzekając na korki uliczne.
.....
3. Polskę odwiedziła niedawno ze swoim muzycznym partnerem, gitarzystą Gilem Dorem, dając w duecie wspaniałe występy na festiwalu Jazz Jamboree.
.....
4. Biorąc pod uwagę fakt, że preparaty kolagenowe mogą być stosowane do każdego rodzaju cery, polecamy je wszystkim paniom.
.....
5. Uprawiając ją w ogródkach, może się stać uciążliwym chwastem.
.....
6. [...] wychodząc ze spotkania [...], potknął się o krawężnik i upadł, łamiąc rękę.
.....
7. Kilka dni temu byłem w Dolinie Krzemowej w doskonałym przedsiębiorstwie, noszącym nazwę Silicon Graphies, które rozwinęło się w zawrotnym tempie, częściowo dzięki opracowywaniu oprogramowania komputerowego o trwałości od 12 do 18 miesięcy, wiedząc, że po tym okresie będzie ono przestarzałe, i zawsze mając przygotowany nowy produkt do zastąpienia starego.
.....
8. Rozszerzone zostały możliwości rysowania, pozwalając na wstawianie nowych obiektów graficznych nawet nad tekstem.
.....
9. Znalazłszy się już na miejscu, pada ofiarą bandy kłusowników polujących na słonie, próbując rozpocząć zdjęcia do zamierzonego reportażu.
.....
10. Będąc na dyskotekach, uśmiechają się do mnie lub mojego brata (19 lat) ładne dziewczyny.
.....

¹ Ćwicz. II zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

17. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – BUDOWA ZDANIA ZŁOŻONEGO

Magdalena Bondkowska, Iwona Burkacka, Ewa Rudnicka

I. Zdania pojedyncze proszę połączyć w jedno zdanie złożone, używając w tym celu odpowiednich form zaimków względnych.

1. Na lotnisku młodzi ludzie powitali swojego idola. Już od dawna czekali na jego występ.
.....
.....
2. Aresztowany został jeden z uczniów ostatniej klasy. W mieszkaniu aresztowanego znaleziono 1,5 kg narkotyku.
.....
.....
3. Był nauczycielem w naszej szkole. Tylko jemu przyznano nagrodę ministerstwa za szczególne osiągnięcia.
.....
.....
4. Ostatecznie zrezygnowali z wyjazdu. Wyjazd kosztowałby ich ponad trzy tysiące złotych.
.....
.....
5. Chodziło o powieść Mniszkówny. Powieść ta nie cieszyła się uznaniem krytyków.
.....
.....
6. Od dwóch godzin poszukiwano synów sąsiadów. Synowie najprawdopodobniej zgubili się w hipermarkecie.
.....
.....
7. Oddał do naprawy odkurzacz. Naprawa trwała dwa tygodnie.
.....
.....
8. Na konferencji referat wygłosił kierownik naszej katedry. Referat wzbudził wiele kontrowersji.
.....
.....
9. W poniedziałek odbyło się spotkanie z rodzicami. Na spotkaniu omawiano sprawę opłat za naukę.
.....
.....
10. Weszli do sali. W sali siedziało już kilkanaścioro dzieci.
.....
.....
11. Poznaliśmy się na imprezie u Marka. Znalazłem się tam zupełnie przypadkiem.
.....
.....
12. Rozmawiano o ustawie. Nad wprowadzeniem tej ustawy zastanawiano się przeszło miesiąc.
.....
.....
13. Prowadzą zajęcia praktyczne. W czasie tych zajęć wszyscy uczestnicy muszą być bardzo aktywni.
.....
.....

14. Przyniósł dowody. Na podstawie tych dowodów określił sprawcę napadu.
.....
.....

15. Był pisarzem. W jego utworach zawierało się dużo elementów autobiograficznych.
.....
.....

II. Z podanych luźnych zdań proszę zbudować spójne zdania złożone lub rozwinięte, pamiętając o poprawnej interpunkcji. Proszę określić rodzaje zdań podrzędnych i współrzędnych.

1. Ismena pragnęła pochować swojego brata. Ismena się wahała. Ismena obawiała się o swoje życie.
.....
.....
2. W ostatnich dniach dał się zauważyć wyraźny wzrost temperatury. Nie oznacza to jednak końca zimy.
.....
.....
3. Rano na drogach w wielu miejscach jazdę utrudniał padający śnieg. Wieczorem lokalnie widoczność ograniczały mgły. Zasy wciąż blokują osiem odcinków szos długości 21 km.
.....
.....
4. Warunki żeglugi w dalszym ciągu są bardzo trudne. Pola lodowe wzdłuż brzegów sięgają do 50 mil morskich. Pokrywa lodu gdzieś jest bardzo gruba. Można chodzić po niej bez obawy o przykry wypadek.
.....
.....
5. Europa wschodnia jest pod wpływem niżu. Skandynawia ma pogodę wyżową.
.....
.....
6. Jutro w Polsce będziemy niewątpliwie odczuwać sąsiedztwo wyżu skandynawskiego. W ciągu dnia w zachodniej części kraju wystąpi niż. Spowoduje napływ nieco cieplejszego powietrza. Z nim można wiązać pewne nadzieje na ocieplenie.
.....
.....
7. Obok niej siedział człowiek. Był wysoki i chudy. Miał rude włosy. Na głowie miał czapkę. Na szyi miał wełniany szalik w kratę. W ustach trzymał fajkę. Jego fajka była taka sama jak moja.
.....
.....
8. Zadzwoń do swego mieszkania. Nikt nie otwierał. Zdziwiło mnie to bardzo. Gospodyni o tej porze nigdy nie opuszczała domu. Zacząłem głośno pukać do drzwi.

.....
.....
9. Nie jest rzeczą przyjemną czekać na stacji parę godzin. Wypowiedziałem w myśli krytykę pod adresem dyrekcji kolejowej. Siadłem zrezygnowany w salce restauracyjnej. Była to zarazem poczekalnia. Popatrzyłem na plakaty rozwieszone na ścianach. Wstałem. Zbliżyłem się do ubogiego bufetu. Za bufetem siedziała panienka. Czytała książkę.
.....
.....

10. Jednego z ostatnich poranków lipca ujrzelśmy na drodze z Kalińca czarną chmurę. Chmura ta pęczniała szybko. Zdażała ku Skalmierzycom. Chmurze towarzyszył przeraźliwy krzyk. Krzyk ustawicznie rósł. Był podobny do ujadania psów.
.....
.....

III. Proszę wyjaśnić, na czym polegają błędy w strukturze zdań.

1. Każda spółdzielnia ma swój zarząd, radę zakładową i co pewien czas urządza się walne zgromadzenia.
.....
.....
2. Ambicją budowlanych jest nie tylko dotrzymanie terminu, ale równocześnie starają się oni, aby nowy obiekt otrzymał estetyczną oprawę.
.....
.....
3. W Moskwie rozgrywany jest mecz między Michałem Tałem i Michałem Botwinnikiem, który jest twórcą radzieckiej szkoły szachowej i jednocześnie wielu widzi w nim najlepszego szachistę świata.
.....
.....
4. Chłopka z gminy Jędrzejów swoje przemówienie, przerywane często burzliwymi oklaskami, które skierowała również do prezydium, tak je zakończyła [...].
.....
.....
5. [...] chciałbym im życzyć, aby ich życie potoczyło się tak, że Franek Kimono zmarłby na śmietniku zapomnienia.
.....
.....
6. Unici opowiadają się za oddaniem zdrowia jako zadanie samorządom, a składka powinna wynosić nieco ponad 6 proc.
.....
.....
7. Jaki ostatecznie będzie podział administracyjny kraju, i czy w ogóle, trudno dziś przesądzić.
.....
.....
8. Nie ulega wątpliwości, że opowieść Henryka Błasczyka o tym, że został on porwany przez Żydów i trzymany w piwnicy, została zmyślona, że była to prowokacja, zaś wiele śladów prowadzi do UB.
.....
.....

.....
.....
9. Nic nie wiem na temat tego, iż policjanci przymykają oko na łamanie prawa przez przestępców.
.....
.....

10. Ten stan rzeczy – kpiny z prawa przez przedstawicieli prawa jest demoralizujący i paraliżujący działania państwa polskiego.
.....
.....

11. Zegarki z kolekcji Baby-G są kolorowe i z podświetlaną tarczą.
.....
.....

12. To nie jest najszczęśliwszy pomysł, że pacjentka przebywa akurat u nas.
.....
.....

13. Brakowało jednak przepisów wykonawczych, które określały wielkość sfery ochronnej wokół dawnych obozów zagłady [...].
.....
.....

14. Wprawdzie podczas odsiadki wyroku Koszut pracował, jednak jego zarobki były za niskie, by otrzymać prawo do zasiłku.
.....
.....

15. Żeby zastosować podsłuch, nasze podejrzania muszą być uzasadnione, a sprawa poważna [...].
.....
.....

16. Jeśli pojawią się nowe, nieznane dowody czy okoliczności, które mogą jednoznacznie wyjaśnić wątpliwości co do wyroku, wtedy przewód może zostać wznowiony.
.....
.....

17. Chyba Krzaklewski musi jeszcze popracować, żeby dostał Nobla i wiele odznaczeń.
.....
.....

18. Robaki mięsne i mączne zakładamy na haczyk lekko tylko zaczepiając jego grot o oskórek dlatego, żeby nie deformować ciała i nie spowodować wylania się zawartości jamy ciała.
.....
.....

19. Belgijski pedofil Dutroux zgłodził w piwnicy swoje nieletnie ofiary, gdy sam trafił do więzienia.
.....
.....

20. Ponieważ więc na wielkanocnym stole królować będzie, oczywiście poza jajkiem, szynką, niech nie zabraknie i chrzanu.
.....
.....

21. Więc można się nawet nie dziwić sokistom, że niezbyt żywo protestowali przeciw wysypywaniu ziarna, bo kiedy sąd – zgodnie z tradycją – uznałby, że rolnicy bronili swojego uzasadnionego interesu, okazałoby się jeszcze, że funkcjonariusze SOK im to utrudniali.

IV. Proszę przekształcić podane zdania tak, by ich składnia stała się jasna i prosta.

1. Minister poinformował, że głównym zadaniem, które powierzył mu prezydent, jest uspokojenie i wyciszenie zaistniałej burzy oraz poprawić „nieprzyjemną atmosferę” w MSW.
2. Siedemdziesięcioletniej kobiecie bandyci złamali rękę i pocięli nożem.
3. Najprostszym i najczęściej stawianym zarzutem, jaki stawia się dziennikarzom, to brak rzetelności.
4. Wieloletnia praktyka wszystkich wysokiej klasy szkół językowych i opinie największych autorytetów z dziedziny metodyki nauczania języków obcych wskazują, że tylko nauka w międzynarodowych grupach, w których uczą się razem kursanci z różnych krajów, a jedynym wspólnym językiem jest język kraju, w którym odbywa się kurs, daje rzeczywiście dobre efekty edukacyjne.
5. Cała miejscowość jest dla wszystkich i dlatego też koegzystencja jest możliwa i każdy, który chce i szuka w Sokołowsku odpoczynku, czy będzie kuracjuszem, czy będzie zwykłym turystą, zwykłym przechodniem, znajdzie to, czego potrzebuje: ciszy, spokoju, no i pięknego klimatu, co mogą potwierdzić panowie, którzy przeprowadzają z nami wywiad.
6. Ja chciałem państwu zaproponować do obejrzenia w poniedziałek film, który poświęcony jest historii, ale historii w taki sposób pokazanej, w jaki sposób, no prawdę mówiąc, ja najbardziej chciałbym oglądać pokazywaną historię, mianowicie w formie artystycznego paradokumentu, takiego przetworzenia, odtworzenia wydarzeń, które nastąpiły.

7. Katowiczanie już od dawna nie dostają pensji oraz premii i właściwie i tak zrobili grzeczność swoim działaczom i wybrali się do Warszawy.

8. Jednym z powodów jest chęć pozbycia się konkurencji lub ktoś komuś nadepnął na odcisk.

9. Taki aparat do treningu psychicznego działa na tej zasadzie, że osobie badanej w postaci wysokiego lub niskiego tonu między innymi, który badany słyszy w słuchawkach nałożonych na głowę, wysoki lub niski ton wskazuje o poziomie natężenia jego reakcji emocjonalnych w organizmie.

10. Dlatego, że jest to konkurencja, w której właśnie fakt, że ona została po raz pierwszy włączona do mistrzostw Europy, coraz więcej zawodniczek przestawia się na tę konkurencję.

11. W tej relacji generał Berling opowie między innymi o swej słynnej rozmowie ze Stalinem, kiedy decydował się właśnie na ten fakt, że po wyjściu armii Andersa ze Związku Radzieckiego miały powstać nowe jednostki Ludowego Wojska Polskiego.

12. Ludzie powiedzieli mi, że byli ogromnie zastraszeni, że dwa miesiące temu, kiedy przyjechałem do Oryszewa i robiłem wstępną kontrolę powiedzieli, że wszystko jest w porządku i dlatego ja odstąpiłem od swojej propozycji, żeby dodać pani Lucynie jeszcze dwoje ludzi, którzy by jej pomagali.

13. Członków zarządu miasta pytał, gdy mówili, że Sucho-dolski zrobił błąd, co z tego uczynił.

V. Proszę wyjaśnić, z czego wynika komizm podanych zdań.

1. Całe szczęście, że rzeka przepływająca przez miasto nie jest głęboka i zwykle kończy się na katarze, a w najgorszych przypadkach na zapaleniu płuc.

-
.....
2. W moim domu jest koszyk i płaska, prostokątna torba z uszami, które wprost uwielbiam.
.....
.....
3. Jednak nasze miasto należy oczyścić od paskudztwa, ponieważ jego rozmiar wzrasta.
.....
.....
4. Jeśli chodzi o walca angielskiego, fokstrota, tango argentyńskie, więc pary są w ścisłym złączeniu, tak żeby materiał przylegał do materiału, ale nie ciało do ciała.
.....
.....
5. Partner obejmuje partnerkę prawym ramieniem, umieszcza ją na wysokości pod jej lewą łopatką.
.....
.....

6. I tak rozwiązanie zagadki stojącej w parku okalającym pensję figury kobiecej, którą dziewczęta nazywają Abigel, u której szukają pomocy i pośrednictwa, jest kresem młodzińskich złudzeń i otwarciem wrót świata dojrzałości niosącego zagrożenia, ale też świata uczuć prawdziwych.
.....
.....
7. Tragedią narodową było, że kraj będący niemal ustawicznie w stanie wojny, najeżdżany przez sąsiadów, był stale narażany na podeptanie i spalenie przez wojska nieprzyjacielskie dzieł kultury zaczętych, których nie można było dokończyć, lub nawet produktów już gotowych.
.....
.....
8. Włoski liryk Giambattista Marino (1569-1625) zapładniał twórczo licznych poetów barokowych, ale potomność oceniła go niżej.
.....
.....

18. WSTĘP DO POPRAWNOŚCI LEKSYKALNEJ

Katarzyna Kłosińska

1. Wśród poniższych wyrazów i wyrażeń, które weszły do polszczyzny ogólnej w latach 1989-1999, proszę wskazać:

1. Neologizmy;
2. Neosemantyzmy;
3. Neofrazeologizmy;
4. Zapożyczenia leksykalne:
 - a. wewnętrzne;
 - b. zewnętrzne;
5. Zapożyczenia frazeologiczne:
 - a. wewnętrzne;
 - b. zewnętrzne;
6. Zapożyczenia semantyczne:
 - a. wewnętrzne;
 - b. zewnętrzne.

asystentka 'sekretarka'; *browar* 'piwo'; *chodnik* 'nieskomplikowana muzyka dyskotekowa z polskim tekstem, który zwykle opowiada o miłości'; *czarny marsz* 'pochód, którego uczestnicy protestują przeciwko przemocy oraz manifestują oburzenie i smutek wywołane tym, że niewinna osoba padła ofiarą zbrodni'; *dealer* 'pośrednik handlowy między producentem a konsumentem'; *disco polo* 'nieskomplikowana muzyka dyskotekowa z polskim tekstem, który zwykle opowiada o miłości'; *dresiarz* 'mężczyzna zachowujący się prymitywnie i agresywnie oraz eksponujący siłę fizyczną i zamożność, należący do subkultury, której znakiem rozpoznawczym jest dres jako strój jej członków'; *drobny ciulacz* 'osoba, która inwestuje swe niewielkie oszczędności na giełdzie finansowej lub w banku'; *dzieciak* 'dziecko'; *garaż* 'warsztat samochodowy'; *hipermarket* 'wielki supermarket'; *internauta* 'osoba korzystająca z Internetu'; *Internet* 'ogólnosiwiatowa sieć komputerowa'; *kabel* 'telewizja kablowa'; *kasa* 'pieniądze'; *klinika* 'prywatna przychodnia lekarska'; *komórka* 'telefon komórkowy'; *konkurs* 'zdobywanie dóbr materialnych drogą losową'; *kultowy* 'o filmie, książce itp.: dzieło ambitne, uznawane przez młodzież za wyznaczające wspólny obszar kulturowy'; *leasing* 'forma dzierżawy maszyn, urządzeń itp., polegająca na przekazaniu ich na określony czas klientowi, który płaci za ich użytkowanie najczęściej z wpływów uzyskiwanych dzięki eksploataowaniu tych urządzeń; po spłaceniu ostatniej raty prawa własności przechodzą na klienta'; *logo* 'znak firmowy'; *małolat* 'osoba niepełnoletnia'; *muzyka chodnikowa* 'nieskomplikowana muzyka dyskotekowa z polskim tekstem, który zwykle opowiada o miłości'; *oglądacz* 'człowiek ciągle oglądający telewizję'; *okablować* 'założyć telewizję kablową'; *okrągły stół* 'porozumienie zwalczających się do niedawna stron, w którym nikt nie zajmuje uprzywilejowanej pozycji'; *oszołom* 'osoba ogarnięta jakąś ideą i próbująca narzucić ją innym'; *paker* 'mężczyzna ćwiczący mięśnie w siłowni'; *pakernia* 'siłownia'; *pracoholik* 'osoba nie umiejąca się powstrzymać przed pracowaniem'; *promocja* 'wzmoczona działalność reklamowa związana z wprowadzeniem jakiegoś towaru na rynek'; *promotor* 'osoba, która promuje towar'; *promować* 'realizować promocję jakiegoś

towaru'; *republika koleśiów* 'państwo, w którym ludzie sprawują władzę nie dzięki kompetencjom, lecz dzięki znajomościom'; *restauracja* 'bar'; *różowy* 'zwolennik ideologii lewicowej, który oficjalnie się jej przeciwstawia'; *sponsor* 'osoba lub instytucja dobrowolnie finansująca czyjąś działalność'; *surfować po Internecie* 'przeglądać wiadomości w Internecie'; *szopoholik/ shopoholik* 'osoba, która nie potrafi się powstrzymać przed robieniem zakupów'; *telegap/ telegapa* 'osoba spędzająca cały wolny czas na bezmyślnym oglądaniu programów telewizyjnych'; *wojna na górze* 'walka o władzę'; *zapping/ zaping* 'ciągłe przerzucanie pilotem telewizyjnym kanałów, oglądanie po kilka sekund każdego programu'; *zarządzanie zasobami ludzkimi* 'prowadzenie polityki kadrowej'; *żeglować po Internecie* 'przeglądać wiadomości w Internecie'.

II. Odwołując się do kryteriów: wystarczalności, systemowego, ekonomiczności oraz estetycznego, proszę ocenić następujące innowacje leksykalne:

1. *ulicznica na kiju* 'miotła';
2. *market* 'sklep';
3. *liczarka* 'urządzenie do liczenia pieniędzy';
4. *spolegliwy* 'uległy';
5. *autorstwo* w zd.: Sąd z urzędu nakazał Władysławowi G. płacenie alimentów na dziecko uznawanego przez prawo za jego, mimo że Kazimierz Ł. nie wypierał się autorstwa.¹
6. *twarz* w zd.: Pomysł zorganizowania takiej debaty spotkał się z dużym odzewem ze strony środowisk, które kształtują twarz miasta.
7. *tornado* w zd.: Następne kilka dni można określić tylko jako polityczne tornado. Zazwyczaj pięknie wystrzyżony trawnik przed Białym Domem został zdeptany w błotniste klepisko przez oblegający tłum reporterów i ekip telewizyjnych.

III. Proszę połączyć nazwy innowacji leksykalnych i frazeologicznych ze zdaniami zawierającymi te innowacje.²

1. Użycie niewłaściwej konstrukcji (zły dobór paradygmatyczny) – analizizm;
2. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – pleonazm lub tautologia;
3. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – wyraz modny, szablon językowy;
4. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – brak determinatora kontekstowego;
5. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – niepotrzebne zapożyczenie leksykalne lub semantyczne;
6. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – wyraz w złym znaczeniu;
7. Użycie niewłaściwego słowa (zły dobór paradygmatyczny) – błędnie utworzona metafora;

8. Niepoprawne połączenie słów (zły dobór syntagmatyczny) – zakłócenie łączliwości systemowej (kategorialnej) i normatywnej;
 9. Użycie frazeologizmu w złym znaczeniu – innowacja frazeologiczna uzupełniająca;
 10. Zakłócenie łączliwości frazeologicznej – innowacja frazeologiczna rozszerzająca;
 11. Modyfikacja struktury frazeologizmu – innowacja frazeologiczna modyfikująca (skracająca, rozwijająca, wymienająca, regulująca) – dwa przykłady;
 12. Skrzyżowanie dwóch frazeologizmów – innowacja frazeologiczna kontaminująca;
- a. Jeśli epidemia grypy będzie postępowała w takim tempie, to w szpitalach zabraknie łóżek.
 - b. Swój udział w pogorszeniu kondycji branży owocowo-warzywnej mają też sieci handlowe, które narzucając mordercze warunki cenowe, wysysają soki z wytwórców.
 - c. Swój udział w pogorszeniu kondycji branży owocowo-warzywnej mają też sieci handlowe, które narzucając mordercze warunki cenowe wysysają soki z wytwórców.
 - d. Kolarze grupy Mroza, podrażnieni udaną ucieczką bez ich udziału na pierwszym etapie 10. Wyścigu Solidarności i Olimpijczyków, w środę postanowili pokazać peletonowi, kto w nim rządzi i dopięli swego.
 - e. Wczoraj odwiedziłem parę praktyk lekarskich w Hamburgu, aby się zorientować w zakresie rozszerzenia się strajku lekarzy.
 - f. Rząd lwia część energii i sił trwoni na walkę z ideologicznym przeciwnikiem i własną autoklame.
 - g. Za sobą zostawia Europę podzieloną, zniszczoną dwiema morderczymi wojnami, kraje skaczące sobie do gardeł i narody mordujące się w imię wyższości rasowej czy konieczności dziejowej.
 - h. Szymborska przekroczyła narodowy Rubikon – jej poezja jest na wskroś europejska.
 - i. Stan chorego uległ polepszeniu.
 - j. Zarżniętych i wyczerpanych uczniów GOPR-owcy zabrali ze szlaku i bezpiecznie przetransportowali do Wetliny.
 - k. Ten rynek jest zapełniony po pekające w szwach brzegi.

¹ Zd. z: W. Pisarek, „Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie”, Wrocław 1978, s. 174.

² Ćwicz. III zostało opracowane wspólnie z Elżbietą Grabską-Moyle.

19. POPRAWNOŚĆ SŁOWOTWÓRCZA – NAZWY POSPOLITE

Elżbieta Grabska-Moyle

I. Podane niżej wyrazy podzielono na grupy. Na tej podstawie proszę powiedzieć, jakie dwie podstawowe tendencje występują w polskim słownictwie. Przejawem której z nich są poszczególne ciągi?¹

1. przerób, wysyp, przestój, zwis, odczyt (licznika), wykop;
2. mierzalny, usuwalny, wykonalny, odrabialny, naprawialny, wyleczalny;
3. chłoporobotnik, klubokawiarnia, chłodziarkozamrażarka, pralkosuszarka;
4. pracodawca, zleceniodawca, pyłochłonny, dźwiękochłonny;
5. odrzutowiec, motorówka, przegubowiec, poprawczak, ogólniak, ekonomik.

II. Proszę wymienić przymiotniki pochodzące od słów *wiek*, *kultura*, *owoc* i podać ich znaczenia. Każdego z wyrazów proszę użyć we właściwym dla niego kontekście. O jakiej tendencji językowej można mówić na tej podstawie?²

1. owoc;
2. wiek;
3. kultura.

III. Proszę ocenić poprawność poniższych derywatów.

1. *cepleriada* 'festyn organizowany przez Cepelię (Centralę Przemysłu Ludowego i Artystycznego) z udziałem artystów ludowych, przedstawiających swój dorobek twórczy';
2. *cukiniada* 'bigos z cukinii';
3. *familiada* 'tytuł konkursu telewizyjnego, w którym biorą udział rodziny';
4. *gimnazjada* 'zawody sportowe, w których współzawodniczą szkoły średnie';
5. *parafiada* 'zawody sportowe, w których współzawodniczą zespoły z parafii'.

IV. Proszę pogrupować podane niżej przykłady tak, aby pokazać struktury słownotwórcze powstałe w sposób analogiczny. Proszę ocenić analizowane derywaty pod względem poprawnościowym.

1. *akwanauta* 'badacz głębin albo dna morskiego';
2. *alkomat* 'urządzenie do zautomatyzowanego pomiaru stężenia alkoholu w organizmie człowieka';
3. *bankomat* 'elektroniczne urządzenie do wypłacania pieniędzy, identyfikujące klienta na podstawie specjalnej karty magnetycznej; automatyczny kasjer';
4. *domofon* 'aparat telefoniczny o uproszczonej budowie, przeznaczony do prowadzenia rozmów na niedużą odległość (najczęściej w obrębie jednego budynku) bez pośrednictwa centrali łączącej';
5. *dyktafon* 'przenośny uproszczony magnetofon do zapisywania i odtwarzania wyłącznie mowy; używany w biurach do dyktowania korespondencji, do zapisywania rozmów telefonicznych itp.';
6. *filmoteka* 'skatalogowany zbiór kopii filmów i materiałów dotyczących filmu, np. scenariuszy, projektów deko-

racji, plakatów, recenzji, znajdujący się zwykle w archiwach, wytwórniach filmowych, także w prywatnych rękach; archiwum filmowe';

7. *fonoteka* 'skatalogowany zbiór materiałów fonograficznych, np. płyt gramofonowych, taśm magnetofonowych z zapisem utworów muzycznych, efektów akustycznych itp., służący do celów dokumentacji, realizacji programów radiowych, filmów';
8. *groteka* 'miejsce, gdzie zgromadzono różnego rodzaju gry, automaty do gier';
9. *infonauta* 'określenie osoby szukającej informacji';
10. *infostrada* 'szybki dostęp do światowej sieci komputerowej, Internet';
11. *lottomat* 'maszyna do automatycznego losowania liczb w grze lotto';
12. *parkomat* 'urządzenie do zautomatyzowanego pobierania opłat za parkowanie';
13. *plytoteka* 'zbiór płyt gramofonowych; komplet płyt z jakimiś nagraniami; dyskoteka';
14. *rollomat* 'nazwa firmy zakładającej żaluzje, rolety';
15. *taśmoteka* 'zbiór taśm magnetofonowych z utrwalonymi nagraniami';
16. *wideofon* 'aparat telefoniczny z kamerą i odbiornikiem telewizyjnym umożliwiającym wzajemne widzenie się rozmówców';
17. *wideoteka* 'zbiór wideokaset z utrwalonymi nagraniami'.

V. Proszę wskazać:

1. Neologizmy poprawnie utworzone;
2. Neologizmy, które mogą wzbudzać wątpliwości poprawnościowe; proszę je ocenić, biorąc pod uwagę m.in. kryteria systemowe, wystarczalności językowej, uzualne;
3. Neologizmy utworzone niepoprawnie;
 - a. *babownica duża* 'forma do pieczenia';
 - b. *hermetyk* 'naczynie szczelnie zamknięte';
 - c. *kablówka* 'telewizja kablowa';
 - d. *odmechacz* 'szczotka do usuwania zmechaczonej wełny ze swetra';
 - e. *pizzer* 'kucharz – specjalista od przygotowywania pizzy';
 - f. *rozbiernacz (mięsa)* 'osoba, która w rzeźni rozbiera mięso zabitego zwierzęcia';
 - g. *ściemniacz (oświetlenia)* 'urządzenie do automatycznej regulacji natężenia światła';
 - h. *zdrapka* 'rodzaj loterii, w której numer decydujący o wygranej ukryty jest pod substancją, którą należy zdrapać';³
 - i. *znakowarka* 'przrząd do znakowania towarów'.

VI. Proszę ocenić poprawność podanych złożań, odwołując się do kryteriów systemowego, wystarczalności językowej, uzualnego.

1. *arbitrografo* 'urządzenie do sprawdzania biegania sędziów na boisku';
2. *czteropak* 'opakowanie zawierające cztery sztuki czegoś';

3. *czujgaz* 'wykrywacz gazu';
4. *elektroskrob* 'elektroniczna obieraczka do owoców i warzyw';
5. *kipichron* 'krążek wkładany do garnka po to, by nie wykapało mleko';
6. *majtopasy* 'majtki spełniające jednocześnie funkcję pasa do pończoch';
7. *międzyświęcie* 'dzień powszedni wypadający między świętami';
8. *próżnostan* 'wolne mieszkanie'.

VII. W podanych niżej przykładach zebranych z prasy, ogłoszeń oraz zasłyszanych proszę znaleźć neologizmy słowotwórcze. Proszę także wyjaśnić, jakie potrzeby nazewnictwa spowodowały utworzenie tych neologizmów, oraz określić, czy nowe słowa utrzymają się w języku. W odpowiedzi proszę się odwołać do analizy poprawnościowej derywatów.

1. a. Rozbranzowiony został zakład usługowy nr 1 w Krośnie.
- b. Nasi kolarze będą chcieli podmęczyć przed tą próbą reprezentantów NRD.
- c. Musimy jeszcze podredagować tekst.
- d. Podremontowano przepusty i tamy.
- e. Szczególnie narażone na działanie azotynów są małe dzieci, u których np. większa ilość wędliny lub sok z przenawożonej marchewki może wywołać sinicę.
- f. Przedsezonowe rozjeżdżanie instruktorów (z ogłoszenia szkoły narciarskiej).
- g. Jechaliśmy na klaksonie, po drodze musiałam pacjenta podreanimować – mówi dr Krystyna Jędrzejewska.
- h. Przed świętami powinniśmy jeszcze dotowarować nasz sklep.
- i. Grajewski zwrócił się z prośbą o przegefotografowanie 58-stronicowego przemówienia.
- j. Nie podał także żadnych danych, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie przewerbowanego Rosjanina.
- k. W pięć miesięcy później inny pocisk zabił szóstkę uchodźczych dzieci w podtuzlańskich Zivinicach.
- l. Przekazując oświatę gminom, państwo niedoszacowało kosztów jej utrzymania.
- l. Brakuje ich na remonty bieżące, naprawę dachów, doposażenie internatu.
2. a. Ta psychiczna obsesjonatka osiągnęła to, co chciała.
- b. Komisarki wystawy Wiesława Wierchowska i Elżbieta Dzikowska [...].
- c. Adwokatka zamachowca zamierza wnieść dzisiaj wniosek o zwolnienie swojego klienta.
- d. Kate Baker była najbardziej popularną przestępczynią lat trzydziestych.
3. a. W wytrzeźwialni znów były nadkomplety.
- b. Po tym jednak, jak depnął na gaz, autobus został ob-rzucony kamieniami.
- c. Był nawet taki filmek „Mąż Fołtasiówny”.
- d. Włosi polują na kuropatwy, a najchętniej strzelaliby do wszystkiego, co żywe. To raczej strzelacze niż myśliwi.
- e. Poprawne miejsce dla discojapostudio klientów bawiących się przy np. pop techno.

- f. Naruszenie jego własności, owocu całociowej krwawicy, nie mogło nie być ukarane.
- g. W naszej wsi grasuje kurokrad.
4. a. W sobotę odbędzie się turniej rolkowców.
- b. Potem przyszła kolej na grafficiarzy obsmarowujących mury, elewacje, dalej – zaśmiecających ulice i parki, głośno się zachowujących.
- c. Fiskalizuj się z nami przed czasem!
5. a. W wyniku deregulacji najpierw nastąpiła eksplozja firm przewoźniczych, następnie kilka przedsiębiorstw przejęło większość przewozów.
- b. Elektryczny obieracz (na baterie). Ten nieprawdopodobny, bezsznurowy, zasilany bateryjnie obierak jest szybkim i łatwym rozwiązaniem.
- c. Na ulicy Sikorskiego w Wołominie niełatwo skradł poloneza.
- d. Dla Twojej idealnej figury: wystarczy włożyć sałatę lub inne warzywa do pomocy kuchennej, zamontować nóż, nakryć pokrywkę, kilka razy pokręcić i Twoja bogata w witaminy surówka gotowa będzie do spożycia.
- e. Od roku do pięciu lat więzienia przewiduje przygotowany przez resort sprawiedliwości projekt nowelizacji ustawy antynarkotycznej, przedstawiony wczoraj na posiedzeniu Międzyresortowego Zespołu ds. Koordynacji Środków Odurzających i Psychotropowych.
- f. Prokuratura zatrzymała jednego z dwóch sprawców zgwałcenia, do którego doszło w sierpniu [...].
- g. Idealnym, antystarzeniowym koktajlem są kosmetyki zawierające jednocześnie witaminę D.

VIII. Proszę wybrać derywat najodpowiedniejszy z funkcjonujących (lub proponowanych) obecnie na określenie nowych zjawisk. Proszę uzasadnić swój wybór, odwołując się do konkretnych kryteriów poprawności językowej. Uzasadnienia wymaga też odrzucenie wszystkich propozycji lub stworzenie własnej.

1. 'osoba zajmująca się rozpoznawaniem płci kurcząt' ⇒ *seksiarka/sekserka*;
2. 'elektryczne urządzenie do pieczenia' ⇒ *opiekacz/toster/grill*;
3. 'posiadacz obligacji' ⇒ *obligacionariusz/obligatariusz*;
4. nazwa partii *Unia Demokratyczna* ⇒ *UD/udecja*;
5. 'czcionka charakterystyczna dla napisu „Solidarność”' ⇒ *solidarka/solidaryca*;
6. 'urządzenie służące do przekazywania krótkich informacji' ⇒ *pager/przywoływacz*;
7. forma dokonana od 'standaryzować' ⇒ *wystandaryzować/zestandaryzować/zstandaryzować*;
8. przymiotnik od rzeczownika *ekspert* ⇒ *ekspercki/eksper-towy*;
9. rzeczownik odsłowny od *budżetować* ⇒ *budżeting/budżetowanie*;
10. rzeczownik odsłowny od *kontrolować* ⇒ *kontroling/kontrolowanie*;
11. rzeczownik odsłowny od *monitorować* ⇒ *monitoring/monitorowanie*;
12. rzeczownik odsłowny od *sponsorować* ⇒ *sponsoring/sponsorowanie/sponsorat*.

IX. Proszę ocenić poprawność poniższych nazw żeńskich. Proszę porównać nacechowanie stylistyczne poszczególnych derywatów. Jaką tendencję można zaobserwować w tworzeniu nazw żeńskich? Czy jest ona korzystna dla języka?

1. pani dyrektor, pani kierownik, lekarz, pani redaktor, nauczyciel, asystent (na uczelni);
2. polonistka, dozorczyń, sprzedawczyń, przedszkolanka, przestępczyni, złodziejka, księgowa, pankowa, gojka, komusza, sowietka, hitlerówka, dawajka, obsesjonatka, rzeczniczka, wójcina;
3. psycholożka, socjolożka, premierka, adwokatka, komisarzka [wystawy].

X. Proszę ocenić fortunność nazw własnych podanych poniżej. W analizie tych innowacji proszę się odwołać do konkretnych kryteriów poprawności językowej. Proszę także wyjaśnić, jakie cechy współczesnego systemu słowotwórczego i współczesnej leksyki ilustrują te przykłady.

1. a. *Beibik* – sklep z artykułami dla dzieci;
b. *Chickenik* – nazwa sklepu;
c. *Rollomat* – firma sprzedająca żaluzje i rolety;
2. a. *Balkonex* – nazwa firmy oferującej usługi ślusarsko-spawalnictwa;
b. *Exdrób* – nazwa sklepu;
c. *Gniadex* – nazwa firmy oferującej strojenie fortepianów;
d. *Kasix Auto Mix* – nazwa firmy;
e. *Rybex* – nazwa sklepu;
f. *Warzywex* – nazwa sklepu;
g. *Władex* – nazwa sklepu;
3. a. *Biuroland* – nazwa sklepu;
b. *Butland* – nazwa sklepu;
c. *Chlebland* – nazwa sklepu;
d. *Ciuchland* – nazwa sklepu;
e. *Cleanland* – nazwa myjni;
f. *Dywanoland* – nazwa sklepu;
g. *Hoffland* – nazwa sklepu;
h. *Jeansland* – nazwa sklepu;
i. *Mebelland* – nazwa sklepu;
j. *Mlekoland* – nazwa sklepu;
k. *Mlekovita* – nazwa produktu spożywczego;
l. *Piesokotek* – nazwa sklepu z artykułami dla zwierząt domowych;
ł. *Schabland* – nazwa sklepu;
m. *Tapetoland* – nazwa sklepu;
4. a. *But Hala* – nazwa sklepu obuwniczego;
b. *Doman-fryz-shop* – nazwa sklepu z artykułami fryzjerskimi, którego właścicielem jest p. Domański;
c. *Mlemix* – nazwa produktu spożywczego;
d. *Translud* – nazwa przedsiębiorstwa przewozowego;
e. *Weddpol* – firma szycząca suknie ślubne.

XI. Proszę ocenić, które z przedstawionych niżej innowacji są najlepszym odpowiednikiem angielskiego słowa *pet* ('zwierzę, które jest trzymane w domu dla towarzystwa i traktowane z czułością'). W analizie należy wziąć pod uwagę kryteria poprawności językowej: systemowe,

ekonomiczności, wystarczalności i estetyczne. Uznajemy, że kryterium funkcjonalne jest w tym wypadku spełnione, natomiast kryterium uzualne nie może być zastosowane, ponieważ żadna z tych innowacji nie funkcjonuje w języku.⁴

ciapciś, domiątko, domił, domilek, domisio, domiś, domi-zwierz, domkowiec, domkozwierz, domokot, domolubnik, domomieszkacz, domomilek, domorek, domotrządko, domo-wiak, domowiątko, domowiec, domowik, domowlak, domo-wniaczek, domowniczek, domowy ulubieniec, domoz, do-mozjad, domozwierz, domozwierzaczek, domozwierzak, do-mozwierzatko, domuś, dziabąg, dźwil – domowy żwierz wodny i lądowy, futrzak, głaskadło, goguś, gucek, gucuś, hodowlak, hodzwierz, kanapowiec, kłopotek, kochotek, ło-siek, maskotnik, menażeria domowa, michalik, milusiński, miluś, miluśnik, milek, muflon, muflonik, muminek, niu-niek, petek, petik, piecurzak, pieszczak, pieszczatko, piesz-czoch, pieszczoch domowy, pieszczoszek, pikor – pies + kot + ryba, porcelanownik, przyjaciół domu, przytulaczek, przy-tulak, przytulaniek, przytulasek, puciatek, pupilek, pupil-zwierz, pysiak, rodzimek, sierściuch, ulubiatko, ulubieniec, ulubieńczyk, uppcin – ubezwłasnowolniony przez pseudo-cywilizowanych intruzów natury, zagrodnik, zoodomownik, zwierzaczek, zwierzak, zwierzasek, zwierząś, zwierzątko domowe, zwierzodomek, zwierzusiek, zwierzuś, żyjątko, żywa maskotka.

XII. Proszę utworzyć nowe wyrazy, które mogłyby zastąpić wyrazy obce, takie jak np. *pet* ('zwierzę, które jest trzymane w domu dla towarzystwa i traktowane z czułością'). Proszę wykorzystać plan zaproponowany przez B. Kreję w artykule „Słowotwórstwo a problem tworzenia nowych wyrazów” opublikowanym w „Pracach Filologicznych” XXXXI (1982).

1. Definicja (opis) nowego zjawiska, ścisła i odpowiednio szeroka, także ze wskazaniem cech drugorzędnych:
.....
2. Wyodrębnienie części ogólnej w definicji (opisie), czyli przyporządkowanie do klasy pojęć podobnych:
.....
3. Wyodrębnienie części szczegółowej w definicji (opisie), czyli odróżnienie od innych pojęć tego typu:
.....
4. Przypisanie elementom definicji (opisu) odpowiednich elementów formalnych: wybór odpowiedniego przyrostka związanego z kategorią słowotwórczą, odpowiadającą części ogólnej definicji:
.....
.....
5. Przypisanie elementom definicji (opisu) odpowiednich elementów formalnych: ze szczegółowej części definicji wybór elementu najtrafniej charakteryzującego nazywany przedmiot:
.....
.....

6. Połączenie tematu z formantem: stworzenie nowych derywatów i ich ocena według kryteriów systemowego i estetycznego:

.....

XIII. Proszę podać dzisiejsze odpowiedniki przytoczonych niżej wyrazów staropolskich. Proszę również wyjaśnić, jakim słowotwórczym przemianom uległy wyrazy staropolskie oraz z jakimi ogólnymi tendencjami rozwoju języka należy je łączyć?⁵

1. a. przepieczny;
 b. przebyt;
2. a. pokłonienie;
 b. władanie;
 c. rozkazanie;
3. a. poważność;
 b. niechętność;
4. a. miłosirdy;
 b. wszemogący.

XIV. Proszę wyjaśnić zjawisko homonimii słowotwórczej na podstawie dwuznaczności, która charakteryzuje następujące wyrazy:⁶

1. nadrobić:
 a.;
 b.;
2. kapka:
 a.;
 b.;
3. studniowy:
 a.;
 b.;

4. barowy:

a.;
 b.;

5. barkowy:

a.;
 b.;

6. molowy:

a.;
 b.;

7. skrzydłowy:

a.;
 b.;
 c.;

XV. Do podanych prefiksów i sufiksów proszę dopisać przykłady brakujących członów. Proszę podać, jak nazywają się powstałe derywaty, oraz wyjaśnić, jak je należy oceniać z punktu widzenia poprawności słowotwórczej.⁷

1. de-/ dez-
2. super-
3. anty-
4. pseudo-
5. mini-
6. mikro-
7. tele-
8. wideo-/ video-
9. neo-
10. eko-
11. post-
12. -land
13. -izm

^{1, 2, 5-7} Ćwicz. I, II oraz XIII-XV zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

³ Definicja zaczerpnięta z „Innego słownika języka polskiego”, red. M. Bańko, Warszawa 2000, s. 1319.

⁴ W ćwicz. XI zostały wykorzystane wyniki ankiet przeprowadzonych wśród studentów Wydziału Polonistyki UW.

20. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNA – ZAPOŻYCZENIA

Elżbieta Grabska-Moyle, Adam Wolański

I. Proszę wyjaśnić, jakie elementy językowe zostały zapożyczone przez polszczyznę w podanych niżej przykładach.

1. a. chipsy [wym. cz 'ipsy];
b. techno [wym. te^kno];
2. a. (jeść) Magdalenas (nazwa ciasteczek);
b. (pójść do) McDonald'sa (nazwa baru);
3. a. eurogłosowanie;
b. multikino;
4. a. Syndy – która jest wszystkim, o czym marzysz;
b. biznes informacyjny;
5. a. lunch;
b. tipsy;
6. a. szampon i odżywka w jednym;
b. numer jeden na świecie;
7. a. prezydent (firmy);
b. kondycja (gospodarki).

II. Proszę podzielić poniższe wyrazy ze względu na kryterium przedmiotu zapożyczenia na następujące grupy:

1. Zapożyczenia właściwe (leksykalne);
2. Zapożyczenia semantyczne (znaczeniowe);
3. Zapożyczenia strukturalne (kalki językowe);
4. Zapożyczenia sztuczne (hybrydy).

analiza, atom, atrament, autopoprawka, bar, biennale, brakoróbstwo, brydż, butik, chipsy, ciucholand, czasokres, czasopismo, dieta ('sposób odżywiania się'), dokładnie ('właśnie tak!'), domofon, dywagacje ('rozważania'), hamburger, handel, interfejs, keczup, kemping, listonosz, nastolatek, ogniotrwały, pager, ping-pong, pizza, relaks, rozwarstwienie, światłoczuły, światopogląd, telewizor, transgraniczny, trywialny ('oczywisty, łatwy'), zabezpieczyć ('zagwarantować').

1. Zapożyczenia właściwe (leksykalne):
.....
.....
.....
2. Zapożyczenia semantyczne (znaczeniowe):
.....
.....
.....
3. Zapożyczenia strukturalne (kalki językowe):
.....
.....
.....
4. Zapożyczenia sztuczne (hybrydy):
.....
.....
.....

III. W poniższych połączeniach wyrazowych występują zapożyczenia właściwe, semantyczne i strukturalne. Proszę określić typ poszczególnych zapożyczeń.

1. filozofia rządzenia –

2. nieuchwytny hacker –
3. przewód światłoczuły –
4. warsztaty piosenkarskie –
5. nowy organizator –
6. uciążliwe brakoróbstwo –
7. prezydent banku –
8. nowoczesny notebook –
9. optyka widzenia –
10. straszne rozwarstwienie –

IV. Proszę podzielić poniższe wyrazy ze względu na kryterium stopnia przyswojenia na następujące grupy:

1. Cytaty (wtręty);
2. Zapożyczenia częściowo przyswojone;
3. Zapożyczenia całkowite.

à propos, ab ovo, bantu, bikini, budżet, bursztyn, con amore, dżem, erzac, explicite, fair play, kakao, konfetti, majster, martini, notabene, okey, par excellence, pro forma, qui pro quo, sake, sałata, sojusz, sorry, tabu, vis-à-vis

1. Cytaty (wtręty):
.....
.....
.....
2. Zapożyczenia częściowo przyswojone:
.....
.....
.....
3. Zapożyczenia całkowicie przyswojone:
.....
.....
.....

V. Proszę określić stopień przyswojenia podanych niżej wyrazów (cytat, częściowo przyswojony, całkowicie przyswojony). Analizując dany wyraz, należy wziąć pod uwagę jego wymowę, pisownię, cechy fleksyjne i zdolność derywacyjną. Ćwiczenie proszę wykonać według następującego wzoru: *aerobik* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (+); derywacja (–) ⇒ częściowo przyswojony.

1. *baby-sitter* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
2. *biznesmen* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
3. *dealer* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
4. *dżins* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
5. *kakao* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
6. *pejdżer* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒
7. *sportsmen* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒

8. *weekend* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒ ;
 9. *wideo* – wymowa (...); pisownia (...); odmiana (...); derywacja (...) ⇒ ;

VI. Proszę wyjaśnić znaczenie podanych niżej wyrazów (wyrażeń) cytatów:

1. Z języka łacińskiego:

- a. *ad rem* – ‘ ’;
 b. *ad vocem* – ‘ ’;
 c. *notabene* – ‘ ’;
 d. *pro forma* – ‘ ’;
 e. *pro publico bono* – ‘ ’;
 f. *vide* – ‘ ’;

2. Z języka angielskiego:

- a. *call girl* – ‘ ’;
 b. *self-made man* – ‘ ’;
 c. *baby-sitter* – ‘ ’;
 d. *fair play* – ‘ ’;
 e. *five o'clock* – ‘ ’;
 f. *pin up girl* – ‘ ’;

3. Z języka francuskiego:

- a. *à propos* – ‘ ’;
 b. *carte blanche* – ‘ ’;
 c. *désintéressement* – ‘ ’;
 d. *en bloc* – ‘ ’;
 e. *en face* – ‘ ’;
 f. *faux pas* – ‘ ’;

4. Z języka niemieckiego:

- a. *glühwein* – ‘ ’;
 b. *reisefiber* – ‘ ’;
 c. *schadenfreude* – ‘ ’;
 d. *schlagfertig* – ‘ ’;
 e. *zwischenruf* – ‘ ’;

5. Z języka włoskiego:

- a. *a cappella* – ‘ ’;
 b. *a conto* – ‘ ’;
 c. *al secco* – ‘ ’;
 d. *con amore* – ‘ ’;
 e. *concerto grosso* – ‘ ’;
 f. *dolce vita* – ‘ ’.

VII. Proszę podzielić poniższe zapożyczenia strukturalne na następujące grupy:

1. Kalki słowotwórcze;
 2. Kalki znaczeniowe;
 3. Kalki frazeologiczne;
 4. Kalki składniowe.

Następnie proszę określić język pochodzenia każdej kalki, ocenić jej poprawność i – w wypadku niepoprawnych struktur – podać polski, poprawny odpowiednik.

„A” klasa, autor (‘wykonawca, sprawca’), but hała, być na tapecie, być na topie, być w posiadaniu, cienka aluzja, doścignąć celu, iść w odstawkę, jak by nie było, konferencja (‘grupa rozgrywek koszykówki amerykańskiej’), kredyt bank, krem dla cery suchej, na numer, narkotyki miękkie, nastolatek, nie być w stanie, numer jeden, obraz (‘film’), od przypadku do przypadku, odnośnie czegoś, okazywać pomoc, parostatek, pod

rząd, podobny czemuś, pornografia twarda, póki co, rzecz w tym, rzeczoznawca, służyć przykładem, szampon i odżywka w jednym, szukać za czymś, tu leży pies pogrzebany, tym niemniej, w nawiązaniu do, w odpowiedzi na, w pierwszym rzędzie, wiodący (‘główny’), wlec się w ogonie, wybrać czymś, wziąć się za coś, z dużej litery, za wyjątkiem, zabezpieczyć (‘zagwarantować’), zdjąć ze stanowiska

1. Kalki słowotwórcze:

- a. ;
 b. ;
 c. ;

2. Kalki znaczeniowe:

- a. ;
 b. ;
 c. ;
 d. ;
 e. ;
 f. ;

3. Kalki frazeologiczne:

- a. ;
 b. ;
 c. ;
 d. ;
 e. ;
 f. ;
 g. ;
 h. ;
 i. ;
 j. ;
 k. ;
 l. ;
 ł. ;
 m. ;
 n. ;
 o. ;
 p. ;
 q. ;
 r. ;

4. Kalki składniowe:

- a. ;
 b. ;
 c. ;
 d. ;
 e. ;
 f. ;
 g. ;
 h. ;
 i. ;
 j. ;
 k. ;
 l. ;
 ł. ;
 m. ;
 n. ;
 o. ;
 p. ;

VIII. Proszę podzielić poniższe leksemy ze względu na sposób przyswojenia zapożyczenia na następujące grupy:

1. Zapożyczenia brzmieniowe (słuchowe, dźwiękowe);

2. Zapożyczenia graficzne (wzrokowe).

barman, biuro, brylant, buble, bufet, cukinia, derby, dżem, ewenement, fryzjer, giermek, girlsa, grejpfrut, kajet, karabin, majster, nylon, run, spacer, sweter, taxi

1. Zapożyczenia brzmieniowe (słuchowe, dźwiękowe):

.....
.....
.....
.....
.....

2. Zapożyczenia graficzne (wzrokowe):

.....
.....
.....
.....
.....

IX. Proszę zakwalifikować poniższe zapożyczenia ze względu na kryterium pochodzenia (język źródła).

atłas, atrament, baleron, balsam, bankiet, bekon, biżuteria, blacha, bokser, bulion, burmistrz, chałwa, czajnik, czyhać, dedykacja, deresz, deser, dobosz, dywan, dżentelmen, fontanna, giermek, gułag, hajduk, hańba, haracz, hokej, hultaj, inżynier, jarmark, jarmułka, kalafior, kawa, kindersztuba, kniaź, komissja, krynica, manowce, marcepan, muszkiet, okutać, orszak, pawlacz, peruka, poker, ratusz, raut, recepta, religia, robot, robotny, rura, rysztok, samowar, spartakiada, spolegliwy, szereg, sztylet, torba, wiedźma, zsyłka

1. Anglicyzmy (zapożyczenia angielskie):

.....
.....
.....

2. Bohemizmy (czechizmy, zapożyczenia czeskie):

.....
.....
.....

3. Galicyzmy (zapożyczenia francuskie):

.....
.....
.....

4. Germanizmy (zapożyczenia niemieckie):

.....
.....
.....

5. Hungaryzmy (zapożyczenia węgierskie):

.....
.....
.....

6. Italianizmy (zapożyczenia włoskie):

.....
.....
.....

7. Latynizmy (zapożyczenia łacińskie):

.....
.....
.....

8. Rusycyzmy (zapożyczenia rosyjskie):

.....
.....

9. Turcyzmy (zapożyczenia tureckie):

.....
.....
.....

10. Ukrainizmy (zapożyczenia ukraińskie):

.....
.....
.....

X. Proszę wskazać, z jakich języków pochodzą poniższe zapożyczenia. Które języki miały największy wpływ na polszczyznę po 1939 roku?

aggiornamento –
aparaczyk –
bagietka –
baskinka –
biennale –
bikini –
blezer –
bouclé –
brojler –
butik –
cassate –
chałtura –
chłam –
drybling –
dżins –
espresso –
folksdojcz –
gazik –
gieroj –
harmoszką –
impresario –
kacet –
kapo –
keczup –
kolchoz –
komputer –
kufajka –
kukuruźnik –
kułak –
laser –
loggia –
mokasyny –
motel –
ortalion –
pierepałki –
prezenter –
prosperity –
protest song –
radar –
serial –
skuter –
slogan –
solejka –
szmizjerka –
wajcha –
wihajster –

XI. W poniższych zdaniach proszę wskazać wyrazy rodzime oraz wyrazy obcego pochodzenia. Proszę określić, z jakich języków zostały zapożyczone.¹

1. Hrabia w koszuli z jedwabiu dryfował lajbą i grał na gitarze.
2. Proboszcz w sutannie leżał na hamaku na ganku swojej chaty i jadł z filiżanki bigos z papryką.
3. Admirał drukował w maglu banknoty z wizerunkiem hetmana trzymającego berło.
4. Na bankiecie ten bubek i szpieg bumelował, zamiast meldować o kosztach produkcji robota montowanego w budzie między regałem a zegarem.
5. W dorożce, którą kierował wampir, na bankiera czyhał nasz bohater, który miał zamordować go cegłą wyjętą z dachu altany.
6. Dziarski sędzia włóczył się po ulicach z jakąś ubogą dziewczyną, która z zimna aż drżała i zgrzytała zębami.

XII. Wśród podanych niżej zapożyczeń właściwych i sztucznych proszę wskazać internacjonalizmy. Czym charakteryzuje się ten typ zapożyczeń?

alienacja, analiza, autoserwis, biologia, chemia, domofon, eurobank, frustracja, handel, infolinia, kakao, komputer, magnetofon, metr, mikrofon, multikino, nuklearny, perfumy, pizza, polityka, radio, rockfan, rondo, sputnik, sweter, szlaban, telefon, telewizja, totalitaryzm, trolejbus, wizażysta.

XIII. Proszę wyjaśnić znaczenie poniższych wyrazów i wskazać języki, z których pochodzą. Jak nazywają się wyrazy, które odnoszą się do obcych realiów?

1. ajatollah – ‘
2. churał – ‘
3. hunwejbin – ‘
4. ikebana – ‘
5. kibuc – ‘
6. kimono – ‘
7. lasagne – ‘
8. mudżahedin – ‘
9. sake – ‘
10. sari – ‘
11. sowchoz – ‘
12. tortilla – ‘

XIV. Proszę zakwalifikować poniższe zapożyczenia ze względu na kryterium pochodzenia do następujących dwóch grup:

1. Orientalizmy (zapożyczenia z języków wschodnich);

2. Okcydentalizmy (zapożyczenia z języków zachodnioeuropejskich).

basza, bazar, biskup, bohater, buhaj, buklak, buzdygan, chan, dama, dragon, dżentelmen, galant, hajdamaka, haracz, horda, jacht, jałmużna, janczar, jasyr, klomb, kołczan, kruchta, kurhan, mnich, reduta, rewolwer, saraj, szarańcza, szpada, szparag, tort, trener, tulipan, wataha

1. Orientalizmy:

.....
.....
.....;

2. Okcydentalizmy:

.....
.....
.....

XV. W poniższych zdaniach i połączeniach wyrazowych występują przymiotniki stanowiące przykład nadużywanych we współczesnej polszczyźnie lub w ogóle nieaprobowanych przez wydawnictwa normatywne zapożyczeń semantycznych. Proszę wskazać, które z przymiotników zostały użyte z pogwałceniem normy wzorcowej polszczyzny, a które są nadużywane w określonych stylach. Następnie proszę podać rodzime i jednocześnie poprawne odpowiedniki tychże przymiotników.

1. Zatrudnimy agresywnych pracowników do działu sprzedaży.
2. burzliwy rozwój gospodarczy;
3. dynamiczny wzrost produkcji;
4. inteligentny proszek do prania;
5. kluczowe gałęzie przemysłu;
6. kreatywna osobowość;
7. prawidłowa decyzja;
8. przyjazny dla środowiska;
9. trywialne zadanie;
10. unikalny obiekt muzealny;
11. wiodący temat dyskusji;
12. znacząca powieść w dorobku autora.

XVI. Proszę podać polskie odpowiedniki poniższych – nieakceptowanych w normie wzorcowej – hybryd językowych złożonych z morfemów obcych i polskich (lub dawno w polszczyźnie przyswojonych).

1. agrowypoczynek –
2. antynatarcie –
3. autoczęści –
4. ekożywność –
5. eurowybory –
6. hydrolecznictwo –
7. neozwiązki –
8. pornogwiazda –
9. postsolidarnościowy –
10. specustawa –
11. telewizownia –

XVII. Proszę zastąpić podane niżej wyrazy modne pochodzenia obcego ich polskimi lub dawno w polszczyźnie przyswojonymi odpowiednikami.

1. adekwatny –

2. ambiwalentny –
3. atrybut –
4. efektywny –
5. ekstremalny –
6. kolegiálny –
7. komponent –
8. korelować –
9. kwestia –
10. permanentnie –
11. problem –
12. prominentny –
13. serwować –
14. spektakularny –
15. trend –

XVIII. W poniższych zdaniach proszę wskazać wyrazy obce użyte niezgodnie ze znaczeniem. Proszę wyjaśnić właściwe znaczenia tych wyrazów, a następnie poprawić zdania tak, by stanowiły logiczną całość.

1. W Jurgowie doszło do prowokacji. A właściwie do kolejnej promocji słowackiego fałszu i zakłamania.
2. Wałęsa znów będzie miał alibi, żeby nic nie robić.
3. Nie będę się rozwodzić nad pomysłami kandydatów, którzy snuli program naprawy Rzeczypospolitej, ponieważ nie chcę się wgłębiać w polityczne dywagacje.
4. Bareja otoczy się najprawdopodobniej establishmentem samorządowym – to będzie zupełnie nietwórczy, konserwujący układ.
5. Nie głosowano, kto jest za tym, żeby nie jechać [mowa o głosowaniu w PKOl w sprawie uczestnictwa polskiej ekipy w igrzyskach w Los Angeles], ale przyjęto stanowisko rządowe jako consensus.

XIX. Proszę znaleźć w poniższych zdaniach wyrazy obce użyte niepotrzebnie lub niepoprawnie. Proszę zastąpić te wyrazy ich polskimi odpowiednikami.²

1. Polacy nie odgrywali w wyścigu wiodącej roli.
2. Kwestia rozbudowy przedszkola wymaga szybkiego rozpatrzenia.
3. Globalnie w pierwszym kwartale nastąpił wzrost produkcji.
4. Wykończenie akcji piłkarskich szwankowało.
5. Generalnie rzecz biorąc, wczasy w przyszłym roku nie powinny być droższe.
6. Przyczyną trudności są permanentne braki zaopatrzeniowe.
7. Wzrost efektywności hodowli stanowi obiecującą prognozę.
8. Dziennikarze PAP dokonali rekonesansu w kilkunastu uczelniach.
9. Redakcja „Twojego Dziecka” stara się monitorować sytuację dziecka w szpitalach.
10. Miasto musi się starać o sprawną realizację metra.
11. Wysoki poziom cukru we krwi manifestuje się sennością.
12. Na briefingu zorganizowanym po pikiecie arbiter w tym konflikcie wyraźnie wyartykułował, że winę za impas w negocjacjach ponosi lider formacji optującej za forsowaniem reformy. Wiadomo, że gdy dochodzi do takiej kolizji interesów, to każdy populistą, znając kondycję sfery

budżetowej, wybierze projekt optymalny tylko dla swojego elektoratu wyłącznie po to, by w następnej elekcji uplasować się na wysokiej pozycji.

XX. Proszę wyjaśnić, jaka cecha współczesnych tekstów polskich została wyzyskana w poniższym tekście.³

Relaksacja ze spacerowaniem

Spacerowanie jest ważną formą zagospodarowania tzw. free-time'u. Może być prowadzony według różnych opcji. Najpopularniejszy jest w singlu bądź w deblu (tzw. one-to-one), chociaż przy skompletowaniu właściwego teamu można uprawiać spacerowanie grupowe. Istnieje również spacerowanie ze sponsoringiem („Masz tu dychę, skocz do kina”), spacerowanie z monitoringiem („Dzwonię i dzwonię na tę Twoją komórkę! Gdzie jesteś? Czekam z obiadem...”), spacerowanie z mailingiem (wyjście na odległą pocztę) oraz spacerowanie z talk-showem (tj. połączony z obserwacją tokujących ciętrzewi).

Nasz organizm domaga się reenergizowania. Przeróżne formy aktywności weekendowej (np. jogging, tramping, caravanning, body-building, surfing, face-lifting, petting, marketing, billing, leasing, factoring, patch-working, god-save-the-king, tudzież snowboard) nie zawsze zastępują codzienną potrzebę autorestrukturacji naszego ego. W rankingu naszych doznań na samym topie znajdować się winna erupcja energii vitalnej (vital energy eruption).

Pamiętajmy: nie wszystko w życiu musi być „ing”; światem rządzi też jin i jang.

Rozparcelowanie celów bliższych i dalszych, antypauperyzacja i autoimpregnacja własnego wnętrza muszą stać się naczelnymi zasadami konstrukcyjnymi naszego „life-schedule”.

To nie dwudniowy wyjazd na narty curvingowe spowoduje należytą hiperwentylację naszego ducha, ale regularny spacerowanie do klubów fitness. Nasza dusza wymaga takiego samego peelingu jak nasza skóra. Wsiądźmy więc czasem z naszego vana albo pick-upa i w środku parku naśladowmy Jacksonowski moon-walk!

(Tekst nadesłany na konkurs literacki „Magazynu Gazety Wyborczej”, 19-20 lutego 1999).

XXI. Proszę wyjaśnić, czy potrzebne są poniższe zapożyczenia. W odpowiedzi proszę się odwołać do kryterium wystarczalności. W omówieniu proszę wykorzystać wnioski z analizy podanych przykładów z prasy (zapożyczeń i utworzonych na gruncie języka polskiego derywatów).

1. lobby:

- a. Na Bielanych potrzebna jest kompetentna, profesjonalna władza, która wykorzystywałaby możliwości lobbowania na rzecz własnej gminy przez bielańskich przedstawicieli w Radzie Powiatu i Radzie Warszawy.
- b. Mogą lobbować ten kierunek w sejmie.
- c. Gdy sondaże zaczynają pokazywać, że różnica między kandydatami zmniejszyła się do kilku procent, a coraz mniej ankietowanych osób deklaruje, że nie wie, na kogo głosować, kandydaci muszą powrócić do tradycyjnego lobbingu. Spotkania z wyborcami trudno uznać za stratę czasu, zwłaszcza że doniesienia z nich pojawiają się w TV, i to za darmo [...].
- d. W Polsce zawsze brakowało lobby dla zdrowia.

2. *spot, reklamówka, reklama:*

- a. Sztab republikańskiego Dwighta Eisenhowera zdecydował się wówczas, by zamiast nadawać w TV fragmenty przemówień, „sprzedać prezydenta jak każdy inny produkt: za pomocą spotu reklamowego”. Kilkudziesięciosekundowy filmik ustanowił standard na lata.
- b. Wiele kontrowersji wzbudziła reklamówka wyborcza „Ręce”. [...] wykorzystywana przez republikańskiego Helmsa w walce o fotel senatora w Północnej Karolinie; kamera pokazała zbliżenie białych dłoni [...].
- c. W tym tygodniu przeanalizujemy kasety ze wszystkimi reklamami nadanymi w tym czasie przez TVN. Jeżeli w bloku reklam znalazły się reklamy wyborcze lub społeczne, to będą odliczone – mówi rzeczniczka przewodniczącego KRRiTV.
- d. Z Ustawy o radiofonii i telewizji wynika, że „Reklamy nie powinny zajmować więcej niż 15 proc. dziennego czasu nadawania programu i nie więcej niż 12 minut w ciągu godziny” [...]. 25 października między godz. 16 a 17 TVN przekroczyła limit, nadając rekordową liczbę reklamówek.

3. *VIP:*

- a. [...] kandydaci proszą o poparcie „niezdecydowanych” VIP-ów – wpływowych postaci, aktywistów popularnych w lokalnej społeczności.

4. *performer:*

- a. Sabina z Monachium jest performerką, a Martin z Berlina – aktorem.

5. *shop, market, supermarket, hipermarket;*

6. *notebook, laptop, palmtop;*

7. *manager;*

8. *native speaker;*

9. *baby-sitter.*

XXII. Wykorzystując przytoczone przykłady, proszę dokonać poprawnościowej analizy wskazanych zapożyczeń. Proszę określić rodzaj zapożyczenia i ocenić jego przydatność, odwołując się do konkretnych kryteriów poprawności językowej.

1. *filozofia:*

- a. Reforma stwarza szanse na unowocześnienie programów [...]. Zmienić ma się filozofia uczenia – dziś nauczyciel realizuje program nauczania, w przyszłości ma realizować program ucznia.
- b. Możliwe są trzy filozofie edukacyjne; każda ma jakieś zasadnicze wady.
- c. W filozofii Opla pracownik nie jest uważany za tryb wielkiej maszyny.
- d. Będziemy musieli zrewidować nasze obyczaje i filozofię chodzenia spać [...].
- e. To wielka zmiana filozofii przyjmowania emigrantów i otrzymywania przez nich „zielonej karty”, która uprawnia po pięciu latach do uzyskania obywatelstwa.
- f. Jego filozofią są piękne włosy.
- g. Filozofia tej metody [nauki języków obcych] polega na nieużywaniu polskich słów.

2. *produkt:*

- a. Kredyt Bank PBI S.A. wspólnie z BTU i R HEROS LIFE proponuje Państwu lokatę na życie. To pierwszy w Pol-

sce nowoczesny produkt bankowo-ubezpieczeniowy. Łączy cechy korzystnie oprocentowanej lokaty bankowej oraz atrakcyjnego ubezpieczenia na życie.

- b. Tunezja. Oferta nagrodzona hitem lata '96 oraz hitem lata '97, Złoty Jaśmin przyznany przez Ministra Turystyki i Rzemiosła Tunezji oraz Globus '98 za najlepszy produkt w turystyce wyjazdowej – Tunezja. Promocyjna sprzedaż, ceny od 999 zł. Ilość miejsc ograniczona.
- c. Przedstawiamy Państwu nowy produkt naszej firmy – Ubezpieczenie Młodzieżowe.
- d. Wprowadzając nowy regulamin Superkonta, stawiamy również do dyspozycji klientów dwa rodzaje kredytów – kredyt odnawialny oraz kredyt gotówkowy. Kredyt gotówkowy jest nowym produktem, z którego można skorzystać po 6 miesiącach posiadania rachunku.
- e. Sztab republikańskiego Dwighta Eisenhowera zdecydował się wówczas, by zamiast nadawać w TV fragmenty przemówień, „sprzedać prezydenta jak każdy inny produkt: za pomocą spotu reklamowego”. Kilkudziesięciosekundowy filmik ustanowił standard na lata.

3. *projekt:*

- a. Mądzik swoje warsztaty prowadzi już od roku 1973. [...] Ostatnio pojechał do Bielska-Białej, gdzie przez dwa tygodnie pracował nad projektem zatytułowanym „Trakt”.
- b. Marcin Kydryński przedstawia wieczór trzech specjalnych projektów przygotowanych na Czterdziestolecie Festiwalu Jazz Jamboree.
- c. Projekt specjalny – „Coltrane/ Hartman Tribute”.
- d. Projekt – akcja artystyczna [...].
- e. Na aktorów chyba nie mogliście narzekać? Wszyscy, a zwłaszcza ci z pierwszej linii, podeszli do tego projektu strasznie poważnie. Choć z początku niektórzy byli nieufni. Przekonali się, obejrawszy na podglądzie zarejestrowane materiały. Wiktor Zborowski miał świetny pomysł na rolę Podbięty. (o realizacji filmu J. Hoffmana „Ogniem i mieczem”)

4. *dokładnie:*

- a. – Dzień dobry, czy to firma „Anter”?
– Dokładnie!
- b. – A policja ogląda się na politycznych dysponentów i gdy nie czuje ich wsparcia, to działa nieskutecznie, opieszale, zachowawczo.
– Potwierdzam. Tak dokładnie jest. Wiem to, bo rozmawiam z policjantami i uczestniczę w różnych odprawach.

5. *system:*

- a. Rapid White. Wybielający system do zębów. Natural White jest wiodącym producentem preparatów wybielających w USA i szeroko znanym w całej Europie. Mamy przyjemność przedstawić przełom technologiczny – system Rapid White – wybielający zęby już od kilku odcieni już w pierwszym tygodniu stosowania. [...] Wybielający system Rapid White ma łagodny smak, a zawarte w nim specjalne składniki umożliwiają usunięcie osadu z zębów. Rapid White jest przetestowanym preparatem o naturalnym pH. [...]

XXIII. W podanych zdaniach proszę znaleźć wyrazy obce od niedawna obecne w polszczyźnie i ocenić je, odwołując się do konkretnych kryteriów poprawności językowej.

1. [...] głównym „newsem” w tym okresie w Polsce było odsunięcie od władzy partii postsolidarnościowych właśnie przez SLD i PSL!
2. Własny „byline” – prawo do sygnowania artykułów nazwiskiem – świadczy o wysokiej pozycji zawodowej.
3. 14 miesięcy [Celine] spędził w celi śmierci i dzięki amnestii ledwo wywinął się od egzekucji. Wyroku śmierci dla pisarza domagał się np. Sartre. [...] Jakkolwiek by nie było, nie można podważać wyjątkowego znaczenia pierwszej powieści pisarza, „Podróży do kresu nocy” (1932), w światowym dziedzictwie literatury.
4. Wprowadzenie dodatkowej opłaty celnej ma być poprzedzone monitoringiem rynkowym, a wielkości tzw. progowe cen na te towary, zaproponowane przez resort rolnictwa, obowiązywałyby tylko w 1996 roku.

5. Nawet nie wspominaj mi o ostatnim play off z SuperSonics. Gdy przechodziłem do nich przed ponad rokiem, ich coach George Karl zapewniał mnie, że sprowadził mnie z Golden State po to, by jego zespół nie doznał już więcej tak sensacyjnych porażek jak w play off 1994.
6. W barwach teamu znad Wisłoka zadebiutuje w tym spotkaniu Czech Antoni Kasper.
7. Mają jednak w związku z publikacją Ministerstwa Pracy sporą zagwozdkę, bo choć jest w spisie zawód „monter harmonijek ustnych”, to nie ma zawodu „technik ekonomista”.
8. Popis skutecznego bronienia dał natomiast golkeeper gości Szypowski, który złapał w ręce „jedenastkę” bitą przez Dymkowskiego.
9. Bitwa z policją, pożar, wandalizm na stadionie i ulicach towarzyszyły w sobotę piłkarskim derbom stolicy Polonia – Legia.

¹ Ćwic. XI zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską i Barbarę Pędzich.

² Ćwic. XIX zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

³ Ćwic. XX zostało opracowane wspólnie z Katarzyną Kłosińską.

21. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNA – ŁĄCZLIWOŚĆ

Katarzyna Kłosińska

I. Do podanych niżej wyrazów proszę dopisać rzeczowniki, które wchodzą z nimi w typowe związki wyrazowe. Na tej podstawie proszę określić zakres łączliwości podanych wyrazów.¹

1. żywić 'odczuwać' –
2. szafować –
3. frenetyczne –
4. fedrować –
5. podatny na –
6. sążnisty –
7. cieszyć się 'doświadczać czegoś' –
8. drakońskie –
9. darzyć –
10. broczyć –
11. nabawić się –
12. popełnić –
13. płonne –
14. wdrażać –
15. wybitny –

II. Proszę określić, czym jest dobór syntagmatyczny, a czym dobór paradygmatyczny wyrazów. Do podanych wyrazów proszę dopisać wyrazy pozostające z nimi w relacji: a. syntagmatycznej i b. paradygmatycznej.²

1. nobliwy
 - a. w relacji syntagmatycznej:
 - b. w relacji paradygmatycznej:
2. kradzież
 - a. w relacji syntagmatycznej:
 - b. w relacji paradygmatycznej:
3. dysponować
 - a. w relacji syntagmatycznej:
 - b. w relacji paradygmatycznej:
4. smutek
 - a. w relacji syntagmatycznej:
 - b. w relacji paradygmatycznej:

III. Proszę dopisać rzeczowniki, które łączą się z następującymi synonimami wyrazu *czarny*:³

1. kruczy –
2. kruczoczarny –
3. hebanowy –
4. smolisty –
5. kary –
6. wrony –
7. ciemny –
8. czarniawy –
9. kirowy –
10. nieszczęśliwy –
11. złowieszczy –
12. posępny –

IV. Proszę podać rzeczowniki, które są określane przez następujące przymiotniki – synonimy wyrazu *wielki*. Tam,

gdzie to możliwe, proszę określić, czy zakres łączliwości wyznaczony jest przez znaczenia słów, czy wynika ze zwyczajów językowego.

1. niebotyczny –
2. niebagatelny –
3. solidny –
4. słuszny –
5. wybuchały –
6. rozległy –
7. liczny –
8. okazały –
9. ciężki –
10. okazały –

V. Proszę zastąpić przymiotnik *przykry* synonimami.

1. przykry zapach –
2. przykra wiadomość –
3. przykre zdarzenie –
4. przykra choroba –
5. przykry charakter –

VI. Synonimy wyrazu *przykry* z poprzedniego ćwiczenia proszę połączyć z jak największą liczbą rzeczowników.

.....

.....

.....

VII. Do każdego z podanych w punktach od 1. do 7. czasowników proszę dobrać jak najwięcej rzeczowników spośród zamieszczonych poniżej:

awantura, badania, buty, ciasto, dobry uczynek, film, głupstwo, grzech, krok, krzywda, mięso, model, notatki, obiad, porządki, pranie, przyjęcie, szafa, zadanie, zastrzyk, zebranie

1. zrobić –
2. wyrządzić –
3. popełnić –
4. uczynić –
5. urządzić –
6. wykonać –
7. przyrzędzić –

VIII. Spośród podanych przymiotników proszę wybrać jak najwięcej określić rzeczowników.

1. bogaty, obfity, zamożny, ubogi, biedny
 - a. połów –
 - b. deszcze –
 - c. człowiek –
 - d. miasto –
 - e. strój –
 - f. zbiory –
 - g. osobowość –
 - h. twórczość –
 - i. słownictwo –

- j. dzień – we wrażenia;
 k. sok – w witaminy;
 2. lichy, mierny, wybitny, średni
 a. specjalista –;
 b. chirurg –;
 c. umysł –;
 d. uczeń –;
 e. zdolności –;
 f. utwór –;
 g. talent –;
 h. płaszczyk –;
 i. uroda –

IX. Proszę podać antonimy przymiotników występujących w następujących wyrażeniach:

1. zdrowy:
 a. dziecko –;
 b. wygląd –;
 c. sen –;
 d. jedzenie –;
 e. poglądy –;
 f. krytyka –;
 g. reakcje –;
 2. szeroki:
 a. ulica –;
 b. horyzonty –;
 c. oferta –;
 d. wiedza –;
 3. wysoki:
 a. dom –;
 b. człowiek –;
 c. odznaczenie –;
 d. urzędnik –;
 e. kultura –

X. Tam, gdzie to możliwe, proszę przekształcić wyrażenia „rzeczownik+przydawka przymiotnikowa” w wyrażenia „rzeczownik odprzymiotnikowy+przydawka dopełniacza”. Ćwiczenie proszę wykonać według wzoru: *wysoki dom* – *wysokość domu*.

1. a. wysokie drzewo –;
 b. wysokie odznaczenie –;
 c. wysoki urzędnik –;
 d. wysoka kultura –;
 2. a. zdrowe dziecko –;
 b. zdrowy wygląd –;
 c. zdrowy sen –;
 d. zdrowe jedzenie –;
 e. zdrowe poglądy –;
 f. zdrowa krytyka –;
 g. zdrowe reakcje –;
 3. a. szeroka ulica –;
 b. szerokie horyzonty –;
 c. szeroka oferta –;
 d. szeroka wiedza –

XI. Proszę podać, z jakimi czasownikami łączą się następujące wyrazy i wyrażenia synonimiczne:

1. a. ślub –;
 b. małżeństwo –;
 c. związek małżeński –;
 2. a. funkcja –;
 b. godność –;
 c. stanowisko –;
 d. urząd –

XII. W następujących zdaniach proszę podkreślić konstrukcje, w których w nieuzasadniony sposób doszło do naruszenia łączliwości leksykalnej, oraz: a. wyjaśnić mechanizm powstania naruszenia łączliwości, czyli opisać, dlaczego są one nieuzasadnione, b. zastąpić je formami nieinnowacyjnymi.

1. Żaden młody ankietowany nie odpowiedział, że przeznaczyłby miliard na zafundowanie dziadkom luksusowej starości.
 a.;
 b.;
 2. Pakt ten przewiduje, że kraje-sygnatariusze nie będą udzielały pomocy materialnej ani finansowej organizacjom uprawiającym terroryzm.
 a.;
 b.;
 3. Zastanawiałam się, jak to będzie, ale wierzyłam, że nasza miłość zwycięży wszelkie przeszkody.
 a.;
 b.;
 4. Bandziorów trzeba likwidować w zarodku i pokazać, że naród jest silniejszy niż bandzior.
 a.;
 b.;
 5. Przybywać też będzie informacji drobnych, o charakterze wybitnie lokalnym.
 a.;
 b.;
 6. Odkąd lekarzem wojewódzkim został Andrzej Rogaliński, objęty został dobry kierunek zmian.
 a.;
 b.;
 7. [...] jak rozstrzygać pojawiające się napięcia i różnice zdań występujące w społecznościach lokalnych?
 a.;
 b.;
 8. Nie ma wątpliwości, że ten piękny majowy wieczór, rozpoczęty dwujęzycznym nabożeństwem i kontynuowany w serdecznych rozmowach w ogrodzie parafii, był najlepszą lekcją europejskiej wspólnoty.
 a.;
 b.;
 9. Przyjeżdżał z Chorzowa dwa razy do roku, by podkurować w uzdrowisku podupadające zdrowie.
 a.;
 b.;
 10. Rzeźby Antoniego Toborowicza prowokują do uśmiechu i ciepła.
 a.;
 b.;

11. Padły dwa wnioski: jeden o „przedłużenie prezydium” poprzedniego zebrania, drugi o nowe wybory przewodniczącego.
a. ;
b. ;
12. Myślę, że wszyscy jesteśmy zmęczeni oglądaniem się na to, jakich granic przestrzega lub nie przestrzega nasza konkurencja.
a. ;
b. ;
13. Sąd rejonowy w Katowicach uniewinnił Kazimierza Świtononia od zarzutu „publicznego nawoływania do waśni narodowościowych”.
a. ;
b. ;
14. Rok temu, w zimie, w rejonie dworca PKP Radom poznała starszego o czterdzieści lat Zaliwę, z którym odbyła miesięczny konkubinat.
a. ;
b. ;
15. Zginęła jedna osoba – Artur G., ps. Kręciłapka, którego rozszarpała 21 lipca eksplozja odpalonej za pomocą radia bomby umieszczonej w bramie budynku przy ul. Jagiellońskiej.
a. ;
b. ;
16. Jego radość trwała krótko. Zepsuł ją złotnik, który stwierdził, że jednopensówek nie kupuje.
a. ;
b. ;
17. Wszyscy, którzy mają odpowiadać przed sądem, chorują – stwierdziła Skorupka, wzbudzając oklaski AK-owców.
a. ;
b. ;
18. Wybuch wojny izraelsko-egipskiej i zerwanie stosunków przez ZSRR i Polskę z Izraelem zaowocowało słynnym oświadczeniem Władysława Gomułki.
a. ;
b. ;
19. [...] atmosfera w Warszawie stawiała się coraz bardziej napięta, a jej ukoronowaniem był wybuch Powstania.
a. ;
b. ;
20. Nikt nie oczekuje, że w ciągu roku-dwóch dokonamy gwałtownego wzrostu wydatków na cele związane z wejściem do NATO.
a. ;
b. ;
21. Jeśli minister zdrowia stosuje się do wartości chrześcijańskich, co ciągle podkreśla i czule jest obejmowany przez prymasa Glempa, to ja mam w nosie takie wartości i wolę być ateistą.
a. ;
b. ;
22. [...] w rokowaniach nie dokonano praktycznie żadnego postępu [...] .
a. ;
b. ;

23. Referendum odbędzie się 23 kwietnia – na dwa dni przed postawionym przez Zachód ostatecznym terminem przystąpienia do rozmów z kosowskimi Albańczykami.
a. ;
b. ;

XIII. W następujących zdaniach proszę podkreślić innowacje polegające na naruszeniu łączliwości leksykalnej. Proszę także wyjaśnić mechanizm ich powstania.

1. Jeśli mieli wątpliwości, powinni je stracić.
.....
2. [...] dwustronne rozmowy doprowadziły do powołania komisji muzułmańskich duchownych – ulemów, którym by powierzono znalezienie politycznego rozwiązania toczącego się w Afganistanie konfliktu.
.....
3. W drugim orzeczeniu TK orzekł, że złamaniem konstytucji było uwłaszczenie OPZZ majątkiem Funduszu Wczasów Pracowniczych.
.....
4. Pomysł zorganizowania takiej debaty spotkał się z dużym odzewem ze strony środowisk, które kształtują twarz miasta.
.....
5. Sądzę, że wśród tych ludzi było przekonanie, że nikt poza nimi nie zajrzy do tych dokumentów.
.....
6. Kredyt w BS da już w tym roku oszczędność w wysokości 1,8 miliona zł.
.....
7. Wiele wybuchów jest spowodowanych ludzką głupotą i złym korzystaniem z urządzeń gazowniczych.
.....
8. Mężczyzna z piątego piętra uległ zawałowi.
.....
9. Takie praktyki to duży obowiązek.
.....
10. W tej samej gonitwie prawdziwy popis nieudolności dali jeźdźcy na koniach trenowanych przez Bogdana Chrzastowskiego.
.....
11. Wielka Brytania przoduje w europejskiej klasyfikacji przypadków wymuszania okupu za produkty przemysłowe.
.....
12. Doskonale radziły sobie w I kwartale stosunkowo nowe na rynku Powszechne Świadcstwa Udziałowe.
.....
13. Wobec nieudostępnienia mi przez konkubinę i jej rodzinę kontaktów z dzieckiem [...] informuję, że przejmuję władzę rodzicielską nad swoim synem [...].
.....
14. Za taką próbę uznaje sądowe orzeczenie [...], które zapadło w przeddzień sierpniowej rocznicy robotniczego zwycięstwa z 1980 roku.
.....
15. [...] jeśli ktoś [...] sprawuje jakieś ważne stanowisko, powinien liczyć się z krytyką.
.....

16. Posłowie AWS nadrobili swój błąd natychmiast [...].
.....
17. Ministrowie [...] rozpoczęli w Bonn obrady nad ewentualnym wzmocnieniem sankcji wobec Belgradu.
.....
18. [...] rząd wytyczył sobie zupełnie inny priorytet [...].
.....
19. [...] zażądała od Rady Warszawy wprowadzenia korekty.
.....
20. Irak długo przeciwstawiał się udostępnieniu pałaców rządowych komisji ONZ [...].
.....
21. Powzięte przeze mnie próby dotarcia do oskarżonej lub do jej opiekunów spełzły na niczym.
.....
22. Rada Naczelna katolicko-narodowego Ruchu Odbudowy Polski [...] wyraziła słowa wdzięczności dla Prymasa Polski [...].
.....
23. Natychmiast podjęli więc zobowiązanie, że uchwałą odpowiednie uchwały, które pomogą ten stan zmienić.
.....

¹⁻³ Ćwicz. I-III zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

22. POPRAWNOŚĆ FRAZEOLOGICZNA

Katarzyna Kłosińska

I. W poniższym tekście proszę podkreślić wszystkie związki frazeologiczne.

Starania Józefa o pracę zostały uwieńczone sukcesem. Do stał ciepłą posadkę – został zastępcą dyrektora Telewizji „XYZ”. Co prawda, na dziennikarstwie znał się jak kura na pieprzu, ale zdawał sobie sprawę z tego, że gdzie indziej lepiej mu nie będzie. Był teraz tak ważną osobą, że każdy reżyser, który pragnął, by jego film wszedł na antenę, próbował dać mu łapówkę.

Swoje urzędowanie zaczął od zatrudnienia nowej sekretarki – młodej blondynki o piwnych oczach, do której od razu zapalał miłością. Następnym krokiem było wyrzucenie na śmietnik maszyny do pisania i kupno komputera. Poza tym nie podjął żadnych innych działań, ponieważ na niczym się nie znał. Wyjaśnił krótko i wężłowo swoim podwładnym, że jeśli będą wobec niego lojalni, to on odpłaci im się tym samym. Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie. O nic innego się nie martwił, telewizyjny młyn kręcił się sam, a Józef liczył tylko na to, że żadna burza go stamtąd nie zmiecie.

II. Każde wyrażenie i każdy zwrot proszę zakwalifikować do odpowiedniej kategorii grupy I i grupy II.

1. czarny marsz;
2. mokry piach;
3. pić kawę;
4. pieska dola;
5. smalić cholewki;
6. wszcząć postępowanie;

Grupa I:

- a. związek frazeologiczny stały:
- b. związek frazeologiczny łączliwy:
- c. związek frazeologiczny luźny:

Grupa II:

- a. związek frazeologiczny:
- b. połączenie z łączliwością normatywną:
- c. połączenie z łączliwością systemową:

III. Proszę określić, które cechy frazeologizmów wysuwają się na pierwszy plan, gdy porówna się użyte w poniższych zdaniach związki frazeologiczne z luźnymi grupami syntaktycznymi.

Cechy:

- globalność znaczenia,
- nieciągłość składu,
- stałość formy,
- utrwalenie w systemie polszczyzny.

1. a. Matka musiała zawsze świecić oczami za syna.
b. Matka musiała zawsze wstydić się za syna.
2. a. Ta sprawa spędzała mu sen z powiek.
b. Ta sprawa go niepokoiła
3. a. Anna miała nóż na gardle – do końca miesiąca musiała spłacić wszystkie długi.
b. Gdy się odwróciła, dopadł ją bandyta z nożem w rękę. Po chwili miała nóż na gardle.

4. a. Nie można sprowadzać do wspólnego mianownika wszystkich tych okropności.
b. Dziecko podeszło do tablicy i sprowadziło wszystkie liczby do wspólnego mianownika.
5. a. Premier rzucił na szalę cały swój autorytet, aby obronić ministra.
b. Premier rzucił cały swój autorytet, aby obronić ministra.
6. a. Wszystkie wróble ćwierkają, że zarządzenie Rady Miejskiej nie ma podstaw prawnych.
b. Wszystkie dobrze poinformowane wróble ćwierkają, że zarządzenie Rady Miejskiej nie ma podstaw prawnych.
7. a. Wszystkie znaki na niebie i ziemi wskazują, że nie masz racji.
b. Wszystkie ślady na niebie i ziemi wskazują, że przeleciał tędy helikopter.
8. a. Zapytał, czy może usiąść obok mnie. Zmierzyłam go od stóp do głów.
b. Krawcowa zmierzyła go od stóp do głowy.
9. a. Klamka zapadła. Skreślono mnie z listy studentów.
b. Pieczęć przybita. Skreślono mnie z listy studentów.
10. a. Przyszła na przyjęcie wystrojona jak stróż w Boże Ciało.
b. Przyszła na przyjęcie wystrojona jak pudel na wystawę psów rasowych.

IV. W miejsce kropek proszę wpisać w odpowiednich formach wyrazy podane w nawiasach, a następnie proszę podać schematy składniowe frazeologizmów występujących w poniższych zdaniach.

1. Mieliliśmy dosyć ciągłych zmagających z prezesem, więc machnęliśmy (na; ta sprawa) ręką.
2. Próbowali dobrać się (my) do skóry.
3. Przymknęliśmy oczy (na; ta nieścistość) i wydaliśmy zezwolenie.
4. Anna obgadywała sąsiadów, wieszała (na; oni) psy.
5. Premier rozdzierał szaty (nad; stan państwa)
6. Pasierbica była zawsze (macocha) solą w oku.
7. Wnuczek był oczkiem w głowie (dziadek)
8. Nie szczędził środków, by przychylić nieba (ukochana żona)
9. Nasze dzieci ostrzyły sobie zęby (na; ta willa)
10. Nawet najlepszy reżyser połamałby sobie zęby (na; ta sztuka)

V. Proszę uzupełnić poniższe wyrażenia tak, aby powstały związki frazeologiczne, oraz podać ich znaczenie.

1. łapać w żagle,
‘ ’;
2. sypać w oczy,
‘ ’;

3. stroić się w cudze,
',
4. dzielić na niedźwiedziu,
',
5. podrzucić komuś jajo,
',
6. w piętke,
',
7. u wagi,
',
8. kłać w żywy,
',
9. porwać się z na słońce,
',
10. trącić,
',
11. głuchy jak,
',
12. podbijać (komuś),
',
13. androny,
',
14. fałdów,
',
15. pobielany,
',
16. Janusowe,
',
17. pyrrusowe,
',
18. chłopiec do,
',
19. robić z cholewę,
',
20. w czambuł,
',
21. wylać dziecko z,
',
22. kłaść zdrową głowę pod,
',
23. pokazać pazur,
',
24. szyć (komuś),
',
25. zmyć (komuś),
',
26. szpakami,
',
27. Rubikon,
',
28. srebrniki,
',
29. wdowi,
'

VI. Proszę uzupełnić brakujące człony przysłów i podać przybliżone znaczenie tych przysłów.¹

1. jaskółka wiosny

2. Tak krawiec
3. Panu Bogu świeczkę
4. garnki lepią.
5. Nie miała baba kłopotu
6. Na bezrybiu
7. Bogatemu
8. Kto wiatr sieje
9. swój ogonek chwali.
10. Czym skorupka
11. zawinił, a powieszono.
12. Pan Bóg kule nosi.
13. od miecza ginie.
14. Zły to ptak
15. Łaska pańska
16. Przyganiał kociół garnkowi
17. konia tuczy.
18. Nie od razu zbudowano.
19. Czego oko nie widzi
20. tam wióry lecą.
21. czyni złodzieja.
22. Na złodzieju
23. Nie dla psa kielbasa
24. Plotka wyleci, a wraca
25. zagląda się w zęby.

VII. Na podstawie analizy poniższych związków proszę określić, jaki obraz 1. kobiety i mężczyzny oraz 2. człowieka i zwierząt został utrwalony w polszczyźnie.

1. babskie gadanie; kobieca logika; babskie plotki; męska rozmowa; zachować się jak prawdziwy mężczyzna; męska decyzja; Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle; Baba z wozu, koniom lżej;
2. podłożyć komuś szwinie; uparty jak osioł; głupia geś; kura domowa; małpia złośliwość; wieszać psy na kimś; barani łeb; wyjść na ludzi; człowiek przez duże „C”; zrobić z ko-

gość człowieka; zachowywać się jak człowiek; robić coś po ludzku; postąpić po ludzku.

VIII. Proszę określić, jaką ocenę desygnatów przynoszą frazeologizmy mówiące o:

1. ludziach mało inteligentnych:

ciężka artyleria, głupi jak but, głupi jak noga stołowa, barani łeb, ośli łeb, zakuta pała, kurzy/ptasi mózdzek, nie mieć oleju w głowie, mieć siano w głowie, mieć spóźniony zapłon;

2. ludziach niezrównoważonych psychicznie:

mieć fioła, mieć fisia, komuś się pomieszało w głowie, mieć nie po kolei w głowie, mieć źle w głowie, mieć źle poukładane w głowie, upaść na głowę, mieć hopla, mieć hysia, komuś brakuje piątej klepki, dostać kuku na muniu, rzuciło się komuś na mózg, mieć odbicia, padło komuś na mózg/na rozum/na umysł, mieć niepoukładane/nierówno pod sufitem, mieć szmery pod czaszką/pod kopułą, dostać/mieć szmergla, być nie tego;

3. oszukiwaniu innych:

robić kogoś w konia, robić kogoś w trąbę, robić kogoś w balona, zrobić kogoś w bambuko, nabić kogoś w butelkę, bawić się z kimś w ciuciubabkę, wystrychnąć kogoś na dudka, wpuścić kogoś w kanał, wykręcić/zrobić komuś numer, wystawić kogoś do wiatru;

4. lekceważeniu innych:

traktować kogoś per noga, zadzierać nosa, mieć kogoś w głębokim poważaniu;

5. dokuczaniu innym:

chodzić komuś po głowie, wchodzić komuś na głowę, jeździć po kimś jak po tysej kobyłe, ciosać komuś kołki na głowie, wiercić komuś dziurę w brzuchu, psuć komuś krew, działać komuś na nerwy, grać komuś na nerwach, zależeć komuś za skórę, dać komuś wciry.

IX. Proszę zastąpić podkreślone połączenia wyrazowe związkami frazeologicznymi.

Zenon był bardzo biedny, nie starczało mu pieniędzy na utrzymanie, często nie miał co jeść. Chciał załatwić sobie dobrze płatną pracę, chodził po różnych urzędach, ale odsyłano go z jednego miejsca do drugiego i z każdego urzędu wychodził, nie załatwiwszy sprawy. Był bardzo nerwowy i mówił wszystko wszystkim otwarcie, więc nikt nie chciał z nim rozmawiać. Po paru tygodniach takiego załatwiania spraw Zenon zaczął rozpaczać. Robił wszystko, by znaleźć pracę. Wreszcie stało się! Nieoczekiwanie zaproponowano mu pracę w filharmonii. Poczuł się bardzo szczęśliwy. Zatrudnił się w filharmonii, mimo że nie był muzykalny i w ogóle na muzyce się nie znał. Niestety, po paru dniach wszystko się wydało i zwolnili z pracy biednego Zenona. Ten już całkiem się załamał, gdy nagle się okazało, że zwrócił na siebie uwagę jednej niezbyt urodziwej i niezbyt młodej, ale za to bardzo bogatej wdowy. Zenon udał, że nie widzi jej wad, szybko ja sobie podporządkował i nie minęły dwa miesiące, a zamieszkał razem z nią. Żyli w miarę spokojnie, nie kłócili się, jednak Zenon czuł się nieszczęśliwy, bo nie kochał Zenobii. Miał teraz trudny problem do rozstrzygnięcia: udawać, że nie widzi tego, że jest nieszczęśliwy, i zostać z Zenobią, czy opuścić ją i być samotnym?

X. Podane niżej frazeologizmy proszę pogrupować według stylów, do których należą.

1. Styl potoczny:
2. Styl książkowy (erudycyjny):
3. Styl literacki:
4. Styl oficjalny:

brzydkie kaczątko, ciemna strona, gadać jak najęty, judaszowe srebrniki, kamień na kamieniu nie został, kraj lat dziecińczych, małe piwo, masz babo płacék, miecz Damoklesa, nie ma sprawy, nie w ciemię bity, odwaga cywilna, opływać w dostatki, palec Boży, płaszczyzna współpracy, scena dziejów, światło w tunelu, torować sobie drogę, uszyć komuś buty, wąskie gardło, zielone światło (dla kogoś, czegoś), zdać życiowy egzamin.

XI. Na podstawie poniższych przykładów proszę omówić mechanizmy powstawania następujących innowacji frazeologicznych:

1. Rozszerzających:

- a. Czyżby prawo chyliło czoła przed mamoną?
.....

- b. W tej dolegliwości palce maczają pewne bakterie.
.....

- c. Okazuje się, że i pani Alicja miała kogoś w zanadru.
.....

- d. Bo wiele trudu trzeba, by stawić czoła przeciwnościom, nierównościami pól i lasów.
.....

2. Skracających:

- a. Ścisłe regulacje austriackiej ustawy bankowej i prawa dewizowego wystarczają, by zapobiec praniu pieniędzy poprzez anonimowe konta oszczędnościowe.
.....

- b. Gaża była nielicha, co dało się zauważyć natychmiast. Co bowiem robi Amerykanin, któremu podniosła się stopa? Zmienia dom.
.....

- c. A przecież bezrobocie to nie jest jedyny orzech do zgryzienia.
.....

- d. Wcześniej jednak, daleką i nie zawsze usłaną drogę musiały przebyć kobiety, zanim dopuszczono je do głosu.
.....

3. Rozwijających:

- a. Szczęśliwym wybrankiem jej kapryśnego serca został ponoć prezydent.
.....

- b. Toczy się śledztwo, które – miejmy nadzieję – oddzieli plewę od procesowego ziarna.
.....

- c. Mimo to zdążyła urodzić trzecie dziecko, zagrać w „Czterech weselach i pogrzebie” i wypłynąć na szerokie wody kina.
.....

- d. Szef uwagę zbagatelizował i odkrył karty do końca.
.....

- e. Prawdziwym kijem włożonym w mrowisko był niedawny wywiad słynnego aktora udzielony telewizji CNN.
.....

4. Wymieniających:

- a. To też zresztą nie najtańsze rozwiązanie – trzy rzędy siedzeń w klasie turystycznej samolotu kosztują 27 tys. marek. Salomonowe wyjście zaproponowała prokuratura.
- b. Jerzy Brzostek z Myszyńca jest człowiekiem operatywnym i raczej majątnym. Już dawno temu chwycił sprawę w swoje ręce. Od tamtej pory trzyma ją mocno i nie popuszcza.
- c. Planowali się związać węzłem matrymonialnym.
- d. Kilka minut przed przerwą Robert Baggio dał do zrozumienia zgromadzonemu na San Siro, że Milan ma tytuł w zasięgu widelca.

5. Regulujących:

- a. Wytyka wszystko palcem, co śmiechu warte.
- b. Wicepremier Kołodko – znany z impulsywnego charakteru – tym razem przeszedł sam siebie. Najpierw dał podatnikom prezent w postaci darowizn, a teraz niewybrednymi słowami besztą ich za korzystanie z ulg.
- c. Dwa dni (14-15 marca) spędzi w Warszawie nowy szef dyplomacji rosyjskiej Jewgienij Primakow. Program jego rozmów jest dopiero dopinany na ostatni guzik.
- d. Mecz był bardzo emocjonujący dla widzów i z minuty na minutę stojący na coraz wyższym poziomie.
- e. Uczestnicy dowiedzieli się o wszystkim dosłownie na minuty przed akcją.

6. Kontaminujących:

- a. Był tylko trybikiem w wielkiej i bardzo niebezpiecznej grze, do której dał się wciągnąć.
- b. Dziwię się bardzo, po jakie trzy grosze prokuratura i sądy ceregielały się z bandziorami i trzymają ich w więzieniach.
- c. Już nie mogła odgrywać w ich stadle pierwszych skrzypiec.
- d. Na pięknym stadionie „Kontrida”, gdzie mecz obejrzało 8 tysięcy kibiców [...], wiatr od zimnego o tej porze roku Morza Adriatyckiego wiał niestety polskim piłkarzom w oczy.
- e. Historia aferzysty Cziczikowa, opowiadana w konwencji komedii typów, to dla reżysera [...] pretekst do innej, dziwnie znajomej historii przekupnych urzędników, prawników gmatwujących sprawy i łajdaków, którzy w tej mętnej wodzie pływają jak ryby.

7. Uzupełniających:

- a. Jeśli chcemy, by partner wynosił korzyści i był zadowolony, nie musi to być bezinteresowne. Chodzi o to,

że tylko, gdy obie strony wyjdą na swoje, związek jest kompletny.

- b. Szymborska przekroczyła narodowy Rubikon – jej poezja jest na wskroś europejska.

XII. Proszę poprawić i scharakteryzować błędy frazeologiczne w następujących zdaniach.

1. Wielu uznałoby to spotkanie za zły omen, ale nasi „muszkieterowie” dalecy byli nie tylko od wszelkich przesądów, ale i zdrowego rozsądku.
2. Na drugiej pozycji, między mieszkaniem i autem, plasuje się ludzka zapobiegliwość.
3. Gdy składnica miała nóż na gardle, dynamicznie rozwijały się prywatne hurtownie księgarskie.
4. Negocjatorzy obydwu stron podpisują układ o zawieszeniu ognia.
5. Jest autorem kilku książek, które mają takie tytuły, że ciarki biorą gęsią skórę.
6. Nie powiem, ściągając koszulę, wszyscy patrzyli na mnie, jakbym postradał piątą klepkę.
7. Wszak gwiazdor muzyki pop przyzwyczaił świat do tego, że dziewczyny zmieniał jak koszulę.
8. Irlandzka Armia Republikańska planowała zdmuchnąć z powierzchni Ziemi gmach brytyjskiego parlamentu oraz symbol Londynu, słynnego Big Bena.
9. Nie pamięta, ile razy pluć sobie w twarz i mówiła: „Nigdy więcej!”.
10. Im była bardziej słaba, tym na wyższych obrotach pracowała jej świadomość.
11. Intencja odstawienia na aut prezydenta w tej materii była czysta jak łąza.
12. Przyrost informacji o podjęciu leczenia powinien przynajmniej dotrzymać kroku przybywaniu nowych przypadków nadciśnienia.
13. Filmy, które zostały odsądzone przez krytyków od czci i wiary, szybko zniknęły z ekranów.
14. Jestem bardzo szczęśliwa, że nie muszę do tego przywiązywać uwagi.
15. Tej deski ratunku chwyciły się nawet koncerny hotelowe, które wykorzystując wzory najtańszych kompleksów turystycznych, oferują mieszkania socjalne po bezkonkurencyjnie niskich cenach.

16. Trafiłem w stowę z tym zawodem.
.....
17. W drugiej odśłonie ciężar wokalu wziął na siebie Darek Fijałkowski.
.....
18. Mafia zreorganizowała swoje struktury, natomiast akcja antymafijna rządu włoskiego przeszła do przeszłości.
.....
19. Pierwszy rząd, powstały po odzyskaniu władzy, najczęściej skazany jest na pożarcie.
.....
20. Skrywany przez rząd tajny kosztorys stworzenia i utrzymywania wydziałów teologicznych na wyższych uczelniach może przewyższyć najśmielsze oczekiwania.
.....
21. Gdy na drewnianej łopacie wyjmowano z pieca upieczone ciasto, napięcie kobiet było w zenicie.
.....
22. Dziecko, to dla jednych radość, dla innych kamień u nogi.
.....
23. Wybiła historyczna chwila.
.....
24. Światelko nadziei dla „Czerwoniaka”.
.....
25. Co pani patrzy jak sroka na malowane wrota?
.....
26. Rząd chce natomiast, aby silną władzę w rękach mieli wojewodowie.
.....
27. Na pierwszych miejscach szef MSZ wymienił integrację z NATO i Unią Europejską.
.....
28. Ze strzępków rozmów, z rzuconych mimochodem słów odtwarzam koleje losów dziewczynki.
.....
29. Do funkcji wychowawczych przykładamy wiele wagi.
.....
30. Na pierwszy ogień wytypowano 4-kilometrowy odcinek od przejścia granicznego do stacji benzynowej.
.....
31. Z całkiem innego powodu zagotowała się krew w Albańczykach.
.....
32. Jestem solą w oku „Pruszkowa” – twierdzi Henryk N.
.....
33. Również nowo upieczony rząd Giuliano Amato z trudem zdobył wotum zaufania w izbie deputowanych.
.....
34. Ale ta ekspansywność ma oczywiście swoją cenę – w słownych honorariach za prawdę.
.....
35. PSL chce dopuścić do bajońskiej inflacji.
.....
36. Przewodniczący rosyjskiej Dumy – Giennadij Sielezniov – oskarżył amerykańską sekretarz stanu Madeleine Albright o wbijanie klina między Moskwę i byłe republiki radzieckie podczas jej wizyty w Azji Środkowej.
.....

37. Dzięki członkostwu w UE Irlandia zyskała miano tygrysa Europy z rocznym wzrostem rzędu 10 proc.
.....

XIII. Poniższe zdania zawierają zamierzone innowacje frazeologiczne. Proszę określić przyczyny powstania tych innowacji.

1. Wydawało się, że goście już nie dadzą rady, gdy sprawy w swoje nogi wziął Leszek Pisz. Kapitan wojskowych dwukrotnie w popisowy sposób wykonał rzuty wolne.
.....
2. Start w Brnie nie uszedł kolarzom na sucho. Po raz pierwszy tego dnia padał deszcz, który w środku dystansu „spompował” wszystkich równo.
.....
3. Wszystko na nic. Żarłoczne świny najwyraźniej postanowiły puścić go z torbami.
.....
4. Wędkarzy było w weekend nad Zegrzem mrowie, lecz ryba niestety nie dopisała.
.....
5. Coldrex to lek na wagę zdrowia.
.....
6. Mydła wysuszają skórę. Dove odsyła je do lakmusa.
.....
7. Komu w drogę, temu Żywiec.
.....
8. Pijany mecenas z Lublina spadł z wokandy.
.....

XIV. Proszę scharakteryzować oraz ocenić innowacje frazeologiczne w poniższych zdaniach.

1. Ostatnio pojawiły się nowe światelka w narkotycznym tunelu, nowe sposoby na dłuższe życie.
2. Ten ostatni krzyk narciarskiej nowoczesności został wymyślony przez Salomona.
3. Postać Eugeniusza L. wyskoczyła jak przysłowiowy Filip z konopi.
4. Nie przejmuj się problemami Byka, on spadnie na cztery łapy.
5. Oczywiście, pierwsze skrzypce są nadal w jego rękach, ale jak może być inaczej na płycie gitarzysty.
6. Podczas akcji policjanci zatrzymali na gorącym uczynku produkcji narkotyku trzech mieszkańców Warszawy w średnim wieku.
7. Kiedy tylko pociąg zniknął w sienie doli, nasz bohater ruszył do najbliższego aparatu telefonicznego, by sprosić znajomków na kawalerską balangę.
8. W dniu ogłoszenia przez policję kolejnej akcji „Trzeźwość na drodze” jedna z katowickich gazet rzuciła kłody przed radiowozy.
9. Pani Kucharska, choć bardzo się stara, nie potrafi ukryć wzruszenia. Ale nikt się temu specjalnie nie dziwi. Przecież to JEJ syn. A i kolegom kręca się lzy.
10. Odchodzą jak muchy.
11. Jedynym wyjściem z sytuacji wydaje się być ostre zaciągnięcie pasa.
12. Za drzwiami z szyldem „Pracownia” można się zakuć w zbroję od stóp po łeb!

13. Podpisaliśmy traktat pokojowy, któremu sądzone jest odegrać historyczną rolę, ponieważ stawia on kropkę nad 400-letnimi zaszłościąmi.
14. Pozostawili w tyle Sebastiana Ułamka i Rafała Dobruckiego, po czym walczyli niemal w łeb.
15. Studenci wymieniają tylko kilka nazwisk profesorów przez duże P. Według nich jest ich tylu, ile palców u jednej ręki.
16. Jest zadaniem Syzyfa stworzyć znak, który mógłby odzwierciedlić wszystkie najważniejsze w dziejach miasta zdarzenia.
17. Przy jednej pieczeni dwie rzeczy załatwiono.
18. Zamiast zadowolić się skromną posadą kaprała pniemy się po różnych stołkach, dochodząc wreszcie do upragnionego celu.
19. Każdego roku na likwidację skutków tragedii powinna ona [Ukraina] łożyć około dwóch miliardów dolarów. – Samemu naszemu państwu jest zbyt trudno udźwignąć taki krzyż.
20. „Jeśli równowaga nie zostanie zachowana, związek popadnie w tarapaty.
21. Nasz futbol cienko przędzie, więc ewentualny występ Polaka w finale Ligi Mistrzów byłby jakąś pociechą.
22. Francuzi na własnym boisku zagrali jednak jak z nut.
23. Gospodarze rozpoczęli z wysokiego „C”; już w 42. sekundzie, po błędzie obrońców Legii, Szamotulskiego pokonał Jan Woś. To były jednak miłe złego początki.
24. Deszcz lał jak z cebra.
25. Coś złego czuł w powietrzu.
26. [...] służba zdrowia z 69 procentami ocen złych, która także zadebiutowała w tym rankingu, „pobiła na łeb na szyję” najgorzej dotąd oceniane instytucje – policję (48 proc.) i prokuraturę (40 proc.).
27. „Skóra jest kamieniem węgielnym zdrowia i życia”, ponieważ przez skórę wydalone są produkty przemiany materii, a od jej stanu zależy skuteczność samoobrony organizmu.
28. Monika nie ukrywa, że pierwsze skrzypce są jej specjalnością i potrzebą. – Po prostu nie znoszę, gdy ktoś mną kieruje lub w czymś mnie wyręcza. Ja pod rządami pana męża?
29. Oznacza to postawienie Polaków przed faktami dokonanymi o nieobliczalnych skutkach.
30. Trener Hubert Wagner wielokrotnie przyznawał, że bojkot igrzysk skrzył kark drużynie, która nigdy później nie odniosła sukcesów odpowiadających potencjalnym możliwościom.
31. Krwią ociekła pierwsza strona „EW” 10 stycznia. Zamordowano dozorcę szkoły podstawowej na Żoliborzu.
32. Podobno decydujący „cynk” otrzymali policjanci od byłego oficera Stasi.
33. W tym sezonie kłopoty finansowe spowodowały, że Sokół przypominał podrzucone kukiełcze piskłę.
34. Jedna z kul utkwiała ochroniarzowi w kamizelce kuloodpornej. Trzech pracowników agencji ochroniarzkiej nie straciło głowy. Też zaczęli strzelać.

XV. Podane związki wyrazowe proszę zaklasyfikować do odpowiednich grup zgodnie z podziałami S. Skorupki i A.M. Lewickiego.²

bawić się jak kot z myszką, bądź... bądź..., całą gębą, chory z urojenia, ciosać kolki na głowie, Co człowiek, to drugiego

sędzia., hiobowa wieść, iść jak z płatka, Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzają., kocie łby, kolos na glinianych nogach, kości zostały rzucone, Kto się buduje, ten się rujnuje., lecieć z rąk, Łatwiej wór pcheł upilnować niż jedną kobietę., Masz babo placek!, na oko, niedzielny kierowca, obiecywać gruszki na wierzbie, Od wódki rozum krótki., otóż to, paść na mózg, patrzeć wilkiem, pełnej krwi, psim śwędem, szewska pasja, umarł w butach, w związku z..., że też....

Podział wg

S. Skorupki

(ze wzgl. na budowę
związku):

Podział wg

A.M. Lewickiego

(ze wzgl. na odrębność
i funkcję składniową
związku):

Wyrażenia:

Wyrażenia rzeczownikowe:

Wyrażenia określające:

Wyrażenia frazeologiczne:

Zwroty:

Zwroty:

Frazy:

Frazy:

Przysłowia:

Przysłowia:

¹ Ćwicz. VI zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

² Ćwicz. XV zostało opracowane przez Agatę Hącię.

23. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – METAFORY

Katarzyna Kłosińska

I. W poniższych zdaniach proszę wskazać wyrażenia, zwroty i frazy metaforyczne oraz określić ich strukturę i podstawę porównania.

1. Uśmiechając się, odsłoniła perły zębów.
2. Zwiedzaliśmy prawdziwą perłę architektury.
3. Ciągłe jeździsz tym trupem?
4. Dorobiła się świetnie zarabiającego męża.
5. Nie kupuj sobie samochodu, który będzie skarbonką.
6. Ta fabryka jest hamulcem naszej gospodarki.

II. Proszę wyjaśnić, jak doszło do powstania wtórnych znaczeń podanych wyrazów.

1. *rączka*:
 - ‘mała ręka’, np.: *Dziecko wzięło jabłko do rączki.*
 - ‘uchwyt walizki, torby, garnka itp.’ *W torebce urwała się rączka;*
2. *kalendarz*:
 - ‘system rachuby czasu’, np.: *kalendarz gregoriański;*
 - ‘spis dni całego roku’, np.: *Dostałam ładny kalendarz;*
 - ‘planowany układ dat, terminów itp.’, np.: *kalendarz wyborczy, kalendarz spotkań;*
3. *świnia*:
 - ‘zwierzę’, np.: *Świnia chrząkała w chlewiku;*
 - ‘człowiek podły’, np.: *Okazał się świnią;*
4. *głowa*:
 - ‘część ciała’, np.: *Boli mnie głowa;*
 - ‘najważniejsza osoba’, np.: *głowa państwa, głowa rodziny;*
5. *bank*:
 - ‘instytucja zajmująca się przechowywaniem pieniędzy, udzielaniem kredytów, dokonywaniem różnych operacji finansowych itp.’;
 - ‘instytucja, która coś gromadzi’, np.: *bank danych, bank krwi, bank fotografii, bank genów, bank twarzy* (por. *Przyślij swoją fotografię do naszego banku twarzy. Może wystąpisz w reklamie*);
6. *czapa*:
 - ‘nakrycie głowy’, np.: *Sprawił sobie baranią czapę;*
 - środ.: ‘kara śmierci’, np.: *Za takie coś możesz dostać tylko czapę.*

III. Proszę wskazać motywację określeń metaforycznych w poniższych wypowiedzeniach i określić „stopień żywości” tych metafor.¹

1. Film nakręcony na kanwie powieści Aleksandra Dumasa.
2. Płatki śniegu tańczyły na wietrze.
3. Cała przyroda tęskniła już za słońcem.
4. Tłumy poruszały się w powodzi światła.
5. Na trasie wyjazdowej na Poznań doszło do karambolu ośmiu samochodów.
6. Parowóz sapał, pokonując wzniesienie.
7. Ta dziewczyna to anioł.
8. W koronie dębu świergotały ptaki.

9. Na emigracji przeszedł istną gehennę.
10. Ten zakład to prawdziwa menażeria.

IV. Proszę określić, jaką funkcję pełnią metafory w podanych tekstach.

1. Gwiazdy jej oczu błyszczały jakimś dziwnym nieokreślonym blaskiem.
2. Nasza gospodarka przypomina rozpędzoną lokomotywę, która jedzie po torowisku nieprzystosowanym do takich prędkości. W dodatku maszynista dosypał w zeszłym roku za dużo węgla.
3. Trzeba popierać lewicę, ponieważ zdrowy organizm musi mieć silne obie nogi – i lewą, i prawą.
4. Przedmażeńskie stosunki po to, „aby się wypróbować”, przypominają zrywanie gałązek z kwitnącej jabłoni. Wyglądają prześlicznie po wstawieniu do wazonu, potem jednak usychają.
5. Osoba stosująca metody antykoncepcyjne może być porównana do takiej, która bez względu na pogodę cały czas chodzi pod parasolem. Zupełnie nie zwraca uwagi, że deszcz pada tylko czasami (tak jak kobieta jest zdolna do poczęcia tylko przez część cyklu). Czy takie postępowanie uznamy za rozsądne?

V. Proszę ocenić fortunność metafor użytych w poniższych zdaniach, biorąc pod uwagę:

1. Ich łączliwość z pozostałymi słowami w zdaniu i stworzony przez nie obraz:
 - a. Po wprowadzeniu zmian ta nowa droga do mieszkania natychmiast straci całą atrakcyjność.
 - b. Tomasz G. aż palił się do gaszenia pożarów.
 - c. Do pracy dojeżdżam autobusem. Tego dnia nie dojechałam, bo przy ruszaniu z przystanku silnik nagle wyzionął ducha.
 - d. Zaparkowany na osiedlowym parkingu samochód przywitał go smętnie czterema flakami, czyli poprzebijanymi oponami we wszystkich, poza zapasowym, kołach.
 - e. Bezkompromisowy obrońca kloszardów – kapucyn ojciec Pierre spadł na złamany kark z samego wierzchołka sondaży popularności, gdzie utrzymywał się prawie przez pół stulecia.
 - f. Z czasem ulica obrosła legendą. Dla jednych stała się „gniazdem terroru”, dla innych oazą wolności, centrum antyfaszystowskiego oporu, symbolem walki alternatywnych ze „zgniłym mieszczaństwem”. Na Hafenstrasse poślizgnął się były burmistrz Hamburga, Klaus von Dohany.
 - g. Łódzcy prokuratorzy uznali, że Anioła dokładał wszelkich starań, by wyjaśnić okoliczności napadu na „Redutę”, a ponadto nie znał całego planu wybielenia policjantów, który opracowali oficerowie odpowiedzialni za zbadanie sprawy.

- h. Wielbiciele jej [Hanki Bielickiej] talentu mogą ją podziwiać przede wszystkim na scenie Teatru Syrena, którego pani Hanka jest filarem.
- i. Dzieci przedwojennych ziemian wyrastały w cieniu cudem ocalałych portretów przodków i resztek porcelany.
- j. To orzeczenie jest jaskółką dla innych spraw dotyczących naszego państwa, które będą rozpatrywane.
- k. Aby się zbliżyć do obserwowanej osoby albo zrobić rozpoznanie, policjanci mogą się przebierać za osobę, która w danej sytuacji nie będzie budziła podejrzeń, na przykład za listonosza, kelnera czy pielęgniarza. Jednak każda przykrywka, jak twierdzą funkcjonariusze, może napotkać na różne trudności.
- l. Nasz kraj zaś stał się prawdziwym importerem nóg: ilekroć wypłynie jakiś zdolny piłkarz, natychmiast sprzedaje się go do państwa, które płaci.
- ł. Młody Cruyff był w trudnej sytuacji. Stał tyłem do bramki, a na plecach wieszał mu się Solozbal. Mimo to zdołał musnąć piłkę.
- m. Moses Taniu już obejrzał plecy Cosmusa przed rokiem, więc tym razem wołał pokazać mu swoje.
- n. Sześć kul przerwało jego życie w momencie, kiedy po raz kolejny poderwał się do lotu.
- o. I tak oto kobiety, z wielkim krzykiem protestu i miotaniem na prawo i lewo białą niewolnicą, uciskiem człowieka przez człowieka [...], dyskryminacją płci, oraz innymi podobnymi bredniami, osiągnęły wielki sukces w postaci galerniczej pracy własnej i niebotycznych ulg dla mężczyzn.
- p. Tu także mieścił się mózg Państwowych Zakładów Lotniczych.
- q. Ta czwórka i jeszcze kilku innych obcokrajowców to importowy plon przerwy zimowej.
- r. Zobaczyłam Sławka w szklanym pudełku.
- s. Znowu więc odgrzano Pawlaka.
- t. Pani J. Kowalska [...] starała się „wmówić” mi, że ma dowody na współpracę kina z konikami, a wszystko ukryte jest pod płaszczykiem biletów grupowych, które stanowią przykrywkę, bo faktycznie bilety te trafiają do koników.
- u. Bucha ze mnie energia, kwitnę, nie muszę niczego udawać ani wpinać piór, żeby wyglądać i czuć się fantastycznie.
- w. Z bokserskich maszynek zrezygnowała już federacja bokserska USA. Być może Europa również pójdzie po rozum do głowy i korzystając ze świątecznej okazji, pozbędzie się śmierzącego, sędziowskiego jaja.
- x. Mimo że ich szlaki są żelazne, także kolejarze postanowili nagiąć tory w stronę kapitalizmu.
- y. Co zrobić z pasztetem, z którego trudno będzie zmystrować wyborczą kiełbasę?
- z. Wydawać by się mogło, że nic nie jest w stanie przeszkodzić w tym, by odbył się największy na świecie wyścig. Jak się jednak okazuje, niezbadane są wyroki przyrody. W środę wieczorem Dubaj nawiedziła straszna ulewa. Pustynia zaiskrzyła się od wody niczym lustrzana tafla.
- ż. [Reportaż] zakończony pełną nadziei beczką miodu.

2. Ich motywację:

- a. Nic nie usprawiedliwia naszej gry bez zęba, bez zacięcia.
 - b. Prasa, przeciwna wynikom wyborów prezydenckich, uderzyła w dzwony na trwogę, bo oto Polska znalazła się na krawędzi dziejowej czeluści, na dnie której czają się złe moce pragnące naszej zguby.
 - c. Uważam, że propozycja organizacji olimpiady na tym terenie jest po prostu pustą purchaseką.
 - d. Myślę, że przyniesie to ulgę wszystkim, a szczególnie dzieciom, które nie znoszą niedomówień i stanu zamrożenia.
 - e. Podczas zagrożenia dorosły człowiek odruchowo reaguje całym ciałem, a dziecko jest bezwolne jak galareta.
 - f. Oprócz tysięcy prostych bloków mieszkaniowych są w Warszawie także bloki krzywe, czyli nie łapiące pionu, niczym pijak.
 - g. [...] dla polskiego cietrzewia jenot jest jak dawny Układ Warszawski, a amerykańska norka niczym NATO.
 - h. Przemysłana operacja asów propagandy, z rozpaczliwą próbą uczynienia z księdza biskupa Pieronka primabaleriny mediów [...] skończyła się klapą.
 - i. Nie przejmujcie administracji budynków do czasu wydobycia dokumentów. Inaczej będziecie zawsze traktowani jak misie proszalne.
 - j. Norbert A. – tak przynajmniej wynika z dochodzenia – był jednym z mózgow doskonale zorganizowanego procederu.
- ## 3. Stopień ich zharmonizowania stylistycznego z pozostałymi słowami w zdaniu:
- a. I tak niewinna łapówka wręczona gliniarzowi na drodze przeradza się z biegiem lat w apokalipsę życia codziennego, w chorobę, która żeruje na naszej obojętności wobec zła.
 - b. [...] służba zdrowia – uzdrowiona, sterylna – wyłoni się jak królowa z żaby.
 - c. Jacek F. natychmiast zapomniał o meandrach hipokratesowej spuścizny, którą właśnie z mozołem sobie przyswajał.
 - d. Nie może federacja piłkarska kraju w środku Europy, który w dodatku ofiarował światu Mikołaja Kopernika – ekonomistę, twórcę prawa o lichym pieniądzu wypierającym pieniądź solidny – pozwalać sobie, by grano jej na nosie wybrane standardy oparte na motywach wiedeńskiej operetki.
 - e. [Tenisistka] nie tłucze każdej piłki jak młotkiem, lubi sprytnie zmienić rytm, speszyc przeciwniczkę drop-shotem. [...] W minionych dniach Kurnikowa pokonała Monicę 7:5, 6:4. Wcześniej zawiesiła u pasa skalp Mariany Łucić 6:4.
 - f. Jeśli w warszawskim procesie zapadnie wyrok skazujący redakcję „Życia”, istnieje obawa, że dziennikarze, redaktorzy i wydawcy będą obawiali się publikowania „złych nowin”, a polskie media przybiorą postać papierowych tygrysów, których funkcja sprowadzi się do smarowania warstw balsamu na wiecznie zapracowane dusze społeczeństwa.

VI. Proszę ocenić kształt językowy poniższych wypowiedzi.

1. Wyborcy w miastach głosowali przede wszystkim według klucza politycznego. W Radomiu duet SLD-AW „S” okazał się drogowym walcem, który zmiażdżył pozostałych 8 komitetów wyborczych. Wszelkie próby wyjścia poza ten układ skończyły się tragicznie. Radomska AW „S” wystawiła ludzi młodych i często nawet nieznanych, a mimo to zdobywali oni głosy wyborców. [...] AW „S” wystawiła ludzi młodych również dlatego, że większość najbardziej znanych nazwisk, niczym rodziniki z drożdżówki, wyłuskał do swojego komitetu prezydent Radomia, Ryszard Fałek. Możliwe, że chciał stworzyć wokół swojej osoby partię pravicową, będącą alternatywą dla zdominowanej przez działaczy związków zawodowych AW „S”. Niestety, eksperyment zakończył się kląpą – „Centroprawica '98” zdobyła zaledwie 3 mandaty i jako partia polityczna raczej trafi do politycznego folkloru. [...] Wynik wyborów w Radomiu to raj dla małych komitetów, które mogą trzymać drogowy walec SLD-AW „S” na smyczy i żądać czego tylko zapragną. [...] W mniejszych ośrodkach decydują koleżeńskie układy, a silne osobowości startują w oddzielnych komitetach jeszcze chętniej niż w ćwierćmilionowym Radomiu. Na wsi dochodzi do głosu trzecia siła polityczna – Polskie Stronnictwo Ludowe. Partia ta w tym roku startowała wspólnie z Unią Pracy oraz Krajową Partią Emerytów i Rencistów pod nazwą Przymierze Społeczne. Uwzględniając zmianę nazwy, można śmiało stwierdzić, że we wszystkich radach powiatowych trójka wielkich SLD-PSL-AW „S” zmiotła z drogi wszystko, co żywe. [...] Niekiedy wystarczy jedna energiczna osoba, by wpływać na bieg wydarzeń. Na terenie województwa radomskiego Unia Wolności niemal nie istnieje, a i w samym Radomiu balansuje na krawędzi. Jednak w Szydłowcu mieszka działaczka tej partii, Ewa Kopacz, która potrafiła wokół siebie zgromadzić tyle osób, że kandydaci UW zdobyli aż 5 mandatów [...]. Również w Radomiu są

nazwiska będące prawdziwymi maszynkami do wygrywania wyborów.²

2. [...] ogłaszam koniec w tym roku z działalnością złodziejskich spółek. Czerwone światło stop – dla złodziejskiej prywatyzacji, stop – dla wywłaszczenia narodu polskiego, stop – dla złodziei, a otwarte drzwi i więzienia dla przestępców. Będę głosował przeciwko tej ustawie, będę głosował za odrzuceniem w całości tej ustawy jako sprzecznej z interesami narodu i państwa polskiego. [...] Oto za komuny mój ojciec i ja, gospodarując na 20 ha ziemi V i IV klasy, nazywani byliśmy kułakami i wyzyskiwaczami, zmuszani byliśmy do produkcji rolnej, która była potrzebna komunie, a nam się nie opłacała. Za tę produkcję płacono nam połowę wartości, a czasami i mniej. Prasa, gazety, radio opluwały nas w bardzo niekulturalny sposób [...]. Ci ekspartyjniacy gloryfikowali leniów, ludzi bez żadnej wartości moralnej, bez honoru i ambicji, ludzi, którzy żywili się potem i krwią uczciwie pracujących Polaków. Zachowywali się jak trutnie w pracowitej rodzinie pszczelej, żrąc owoce pracy robotnic i zanieczyszczając ul. Ci sami ludzie, czyli te same trutnie, przeniosły się do nowego ula, by zjeść ostatni plaster miodu. To samo robią, czyli żrą miód z ostatniego piastra. Zanieczyszczają dom zbudowany przez ludzkie polskie robotnice, marnując ich ciężką pracę. Znane są nam takie polskie trutnie, czyniące przy tym taki huk, że to uniemożliwia normalne życie i pracę w polskim ulu. Te trutnie to polityczne akty polskiej prywatyzacji. [...] Tyle ugorów po trutniewskiej pracy Balcerowicza i jego kumpli trutniów, tyle ruin zakładów pracy zniszczonych przez krajowych trutniów Lewandowskiego i Kaczmarka i ich podtrutniów. Wypędzić ich z nieswoich ramek miodu, a niech obsiadą ugory i zaczną żyć owocami swojej pracy! Ucichnie buczenie i dopiero wtedy naród polski będzie mógł rozpocząć swoją nową twórczą wiosnę.³

¹ Ćwicz. III zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

² „Echo Dnia”, 16 października 1998, nr 241, s. 11.

³ Fragment wystąpienia senatora RP, październik 1996.

24. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – KONSTRUKCJE REDUNDANTNE

Anna Ciesielska

I. Proszę wskazać te właściwości, którymi charakteryzuje się połączenie wyrazowe będące pleonazmem.

1. Jest to konstrukcja zawierająca co najmniej dwa wyrazy.
2. Jest to połączenie wyrazów znaczeniowo tożsamy.
3. Jest to związek wyrazowy, w którym składnik podrzędny gramatycznie (człon określający) i wyraz nadrzędny (człon określany) mają takie samo znaczenie.
4. Jest to związek wyrazowy, w którym człon podrzędny gramatycznie powtarza część treści wyrazu nadrzędnego.
5. Jest to związek wyrazowy o stałej formie i zmiana jego elementów składowych jest niemożliwa.
6. Jest to połączenie, którego składniki wykluczają się nawzajem pod względem znaczeniowym.
7. Jest to połączenie wyrazów charakteryzujące się globalnością znaczenia, tzn. znaczenie połączenia nie jest sumą znaczeń elementów składowych.

II. W podanych wyrażeniach proszę usunąć ten człon, który w odniesieniu do znaczenia połączenia jako całości jest elementem semantycznie „pustym”, powielającym część treści innego składnika związku, i który decyduje o pleonastyczności całego połączenia wyrazów.

1. tradycyjny zwyczaj;
 2. interesująca ciekawostka;
 3. praktyczne działanie;
 4. przychylna aproba;
 5. ściśle sprecyzować;
 6. potencjalne możliwości;
 7. zamierzenia na przyszłość;
 8. anachroniczne przeżytki;
 9. najbardziej optymalny (sposób działania);
 10. wzajemna kooperacja;
 11. wspólna wymiana poglądów.
- Na czym polega poprawa połączenia pleonastycznego?
- Czy elementem nadającym się do usunięcia może być dowolny człon pleonazmu?

III. W podanych zdaniach proszę wskazać pleonazmy, a następnie tam, gdzie jest to możliwe, opisać mechanizm powstania pleonazmu lub określić przyczynę użycia pleonastycznego połączenia wyrazów oraz poprawić błędne konstrukcje.

1. [...] jedynym ratunkiem dla byłego eksboksera jest przeszczep nerki [...].
2. Z naszych obserwacji wynika, że najbardziej preferowane są dwa języki: angielski i niemiecki.
3. [...] stosunki z Rosją nadal będą jednym z czołowych priorytetów Białego Domu.
4. Największe apogeum popularności przeżywał dwa, trzy lata temu.
5. Piłkarz ten już przebił Brazylijczyka Ronalda. Znalazł sobie bowiem osobistego rzecznika prasowego ds. kontaktu z mediami.

6. Planowali przestępstwa z precyzyjną dokładnością.
7. W woj. szczecińskim zaczął się długi maraton podwyżek cen.
8. Koncertowi towarzyszył kiermasz „pamiątek” chopinowskich [...] i sannickiej sztuki ludowej [...] oraz wernisaz otwarcia wystawy.
9. Wizualnie patrząc, pijaczków na ulicach miast nie było.
10. Taki test na pewno ułatwi nam wybranie kilkorga bardziej zdolniejszych dzieci.

IV. Proszę określić, czy znaczenie elementów podrzędnych w połączeniach pleonastycznych, użytych w poniższych zdaniach, są tożsame z najważniejszymi czy z drugorzędnymi cechami znaczeniowymi elementów nadrzędnych. Które z tych pleonazmów są całkowicie błędne, a które – akceptowalne?¹

1. Mimo że matka ciężko harowała jako szwaczka, nie podjął pracy.
2. Wiedziałem, że gra ta polega na strzelaniu goli do bramki.
3. Jednym duszkiem wypił szklankę piwa.
4. Został zwolniony z pracy, wyrzucony z partii i skazany na przymusowe wygnanie na wieś.
5. Czy reforma oświaty będzie panaceum na wszystkie problemy szkół?
6. Długotrwałe oglądanie telewizji może zaburzać sen i utrudniać uczniom koncentrowanie uwagi w czasie lekcji.
7. Słynny reżyser obchodził niedawno 95-lecie urodzin.
8. Teraz policja dysponowała kompletem odcisków wszystkich jego palców.
9. To miasto znajduje się w bardzo trudnej sytuacji, jest skłócone i wewnętrznie rozdarte przede wszystkim z powodu partykularyzmu własnego radnych i członków zarządu.
10. W szranki o zwycięstwo stanęło kilkadziesiąt szkół.
11. Nie możemy potępiać w czambuł wszystkich dziennikarzy pracujących w takich tygodnikach.
12. Eugeniusz żył ostentacyjnie na pokaz. Nie krył się ze swoim bogactwem.

V. Proszę wybrać zestaw zawierający wyłącznie związki pleonastyczne, które ustabilizowały się w powszechnym użyciu i stały się środkami normatywnymi (nie są uznawane za niepoprawne).

1. straszne nieszczęście, eksport zagraniczny, akwen wodny, wejść (po schodach) na górę;
2. całkowicie zlikwidować, widzieć na własne oczy, obligatoryjny obowiązek, stary dziadek;
3. mały domek, młoda dziewczyna, zupełnie pusty, zejść na dół;
4. całkiem pełny, końcowa puenta, wzajemna współpraca, aktywna działalność.

VI. Proszę wyjaśnić, dlaczego wskazanych związków wyrazowych nie uznajemy za pleonazmy.

1. Od niedawna biała bielizna pościelowa jest znów chętnie kupowana.
2. Nie lepsza jest sytuacja uczniów o wybitnych zdolnościach, ponieważ dla nich też nie opracowano specjalnych programów nauczania.
3. Także leżące w tym regionie miasto Bobolice zasługuje na większe zainteresowanie turystów i zagranicznych inwestorów.
4. Od niedawna, w tak skomplikowanych sytuacjach, państwa Unii Europejskiej mogą zawierać specjalne umowy multilateralne, czyli wielostronne.
5. Promienny uśmiech malował się na twarzy dziecka.
6. Nazwy osób wykonujących czynności zawodowe: dźwigowy dźwigu towarowego; szklarz szkła galanteryjnego.
7. Mówię ci, słyszałam na własne uszy, jak się z nią umawiał na wtorek.
8. Nad jakąś rzeką, w jakimś mieście,
gdzie ślubowałem ślub niewieście,
gdzie dom stworzyłem jej i sobie
z myślą o jednym wspólnym grobie.
S. Wyspiański, „Gdy przyjdzie mi ten świat porzucić”
9. Żegnaj, królowo, żegnaj, dziewo,
we złotym dyjademie,
Wiśła ci śpiewkę śpiewa śpiewna
przez Polską płynąc ziemię.
S. Wyspiański, „Legenda II”

VII. Proszę ocenić, czy związek wyrazowy stały bywalec (np. kawiarni, teatru itp.) jest pleonazmem.

Aby właściwie wykonać zadanie, należy skorzystać z następujących słowników języka polskiego:

„Słownika języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego,
„Słownika języka polskiego” pod red. M. Szymczaka,
„Słownika współczesnego języka polskiego” pod red. B. Dunaja,

„Innego słownika języka polskiego” pod red. M. Bańki.

W każdym ze słowników (w kolejności, w jakiej zostały wymienione) należy wnikliwie przeanalizować odpowiednie części artykułów hasłowych bywalec i stały – ważne są nie tylko definicje znaczeniowe, ale także przykłady użycia obu wyrazów.

VIII. Proszę ocenić, czy wyróżniony związek wyrazowy stanowi połączenie pleonastyczne.

[...] przedstawił stan polskich teatrów dramatycznych i ministerialny program animowania życia teatralnego.

Właściwe wykonanie zadania umożliwią:

- przeanalizowanie artykułu hasłowego hasła czasownikowego animo, -are ze „Słownika łaciny średniowiecznej w Polsce” pod red. M. Plezi,
- porównanie artykułów hasłowych czasownika animować (należy uwzględnić: definicje znaczeń czasownika; rodzaj kwalifikatorów, jakimi opatrzone interesujące nas znaczenie; przykłady użycia wyrazu w tym znaczeniu; informacje o etymologii czasownika) umieszczonych w następujących słownikach (ważna jest podana kolejność źródeł):
J.A. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiecki, „Słownik języka polskiego”,
„Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego,

- „Słownik języka polskiego” pod red. M. Szymczaka,
- „Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny” pod red. H. Zgólkowej,
- „Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe” pod red. E. Sobol,
- „Słownik współczesnego języka polskiego” pod red. B. Dunaja,
- „Inny słownik języka polskiego” pod red. M. Bańki;
- przeanalizowanie odpowiednich części artykułu hasłowego życie w dowolnym słowniku ogólnym języka polskiego.

IX. Na podstawie analizy podanych przykładów tautologii proszę określić, czym charakteryzuje się tautologiczna konstrukcja składniowa. Proszę poprawić każdą z błędnych konstrukcji przez usunięcie tego jej członu, który jest elementem semantycznie nadmiarowym. Proszę także wyjaśnić, czy elementem nadającym się do usunięcia może być dowolny człon tautologii.

1. zimne i wolne od emocji kalkulacje;
2. dobre rozpoznanie słabych stron i słabostek innych ludzi;
3. wykorzystują ich bezgraniczną ufność i ślepa wiarę;
4. klimat i atmosfera spotkania;
5. adaptacja i przystosowanie do nowych warunków ekonomicznych;
6. bogate dzieje i długa historia naszej organizacji;
7. arcydzieła i perły mieszają się ze zwykłą szmirą;
8. poprawa i polepszenie usług telefonicznych;
9. jedyny i niepowtarzalny smak;
10. cena terenu podwoiła się i wzrosła o 100%;
11. [...] jest to po prostu powszechnie stosowany przez wszystkich proceder.
12. Wbrew pozorom – z przewodnikiem – nie jest to tak niebezpieczny sport, jakby się mogło wydawać.

X. W podanych zdaniach proszę wskazać tautologie, a następnie tam, gdzie jest to możliwe, opisać mechanizm powstania błędu lub określić przyczynę użycia konstrukcji tautologicznej oraz poprawić błędne konstrukcje.

1. Ja mogę tylko wygłosić swoją opinię i zdanie.
2. Jak dotychczas nie pobito jeszcze rekordu.
3. Pruszkowscy koszykarze mogą wciąż jeszcze trenować na swoich obiektach.
4. Ten program według prezenterów ma tylko same zalety.
5. Czy są to praktyki legalne i zgodne z prawem?
6. Najtańsza wiertarka tej firmy kosztuje ok. 480 zł, a cena najdroższej zaś to grubo ponad 3000 zł.
7. Popularność programów telewizyjnych typu „ukryta kamera” zadziwia mnie nieustannie. Jakżeż bardzo lubimy, kiedy ekipa filmowa robi kogoś w konia, a sprowokowany delikwent wychodzi na idiotę.
8. Nasz zawodnik mógł być najlepszym na świecie piłkarzem, futbolistą, baseballistą.
9. Oskarżanie każdego polityka próbującego porozumieć się w tej sprawie z lewicą, że jest na utrzymaniu komunistów, to obelga, potwarz i oszczerstwo.
10. Jednocześnie w tym samym czasie całej sprawie nadano bieg służbowy.
11. Od pewnego czasu budowa schroniska dla zwierząt bulwersuje i oburza mieszkańców tego osiedla oraz liczną

- grupę użytkowników działek rekreacyjno-wypoczynkowych.
12. Wiem, że każda z tych osób tak ciężko pokrzywdzonych przez los potrafi być twórcza i kreatywna.
 13. Pieniądze (środki finansowe) przewidywane na budowę dworca proponujemy przeznaczyć na budowę lokalnej obwodnicy.
 14. Stały stres, napięcie, w jakim żyją, mszczą się nerwicami i zawałami.
 15. Niech cię piekło pochłonie, ty zdrajco i Judaszu!
 16. Policjanci dokładnie i skrupulatnie spisali zeznania świadka zuchwałej kradzieży.
 17. Oskarżony jest butny i zbyt pewny siebie, co nie uszło uwagi ławników.
 18. Z racji swojego wykształcenia wywyższała się, wynosząc się nad inne sekretarki.
 19. Teraz policja dysponowała kompletem odcisków wszystkich jego palców.

¹ Ćwicz. IV zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

25. REDUNDANCJA A ŁĄCZLIWOŚĆ LEKSYKALNA

Agata Hącia

I. Na podstawie *Słownika języka polskiego* pod red. M. Szymczaka, *Uniwersalnego słownika języka polskiego* pod red. S. Dubisza i *Innego słownika języka polskiego* pod red. M. Bańki proszę wypisać szkieletowe definicje kolejnych znaczeń podkreślonych wyrazów użytych w zdaniach a i b oraz zastanowić się nad następującymi kwestiami:

1. Które znaczenia uaktywniają się w tych konkretnych kontekstach? Co łączy te znaczenia?
2. Które znaczenia poszczególnych wyrazów są bardzo odległe od tych wybranych w punkcie 1.? Czy coś je łączy?
3. Dzięki czemu wypowiedzenia te są najlepiej rozumiane?
4. Czy wnioski z powyższych obserwacji mogą być podstawą do sformułowania jakiegoś prawa językowego?
 - a) Po całym pokoju fruwały koty, gnieźdzące się tu już od kilku dni.
 - b) Cegła i szkło są bardzo popularne we współczesnym wzornictwie.

PRZYKŁAD:

W lesie liściastym rosną różne grzyby, na przykład kozaki.

LAS: 1. 'skupisko drzew'; 2. 'wielka liczba długich (wysokich), sterzących przedmiotów (*las rąk, las dzid*)'; 3. 'gęsta i bujna roślinność'

LIŚCIASTY: 1. 'mający liście (a nie igły) – o drzewach i krzewach'; 2. 'mający liście lub postać liści (*warzywa liściaste, herbaty liściaste*)'

ROSNAĆ: 1. 'stopniowo stawać się coraz większym, dłuższym, wyższym'; 2. 'zmieniać się w istotę dorosłą'; 3. 'znajdować się i żyć w jakimś środowisku (głównie o roślinach)'; 4. 'stawać się coraz większym, pęcznieć'; 5. 'zwiększać swoją liczebność, wartość, intensywność (*temperatura rośnie, ceny biletów rosną* itp.)'

GRZYB: 1. 'organizm żywy, mający postać kapelusza i nóżki, rosnący w lesie'; 2. 'chorobotwórczy organizm żywy występujący na powierzchni czegoś (*grzyb na ścianach*)'; 3. 'przedmiot przypominający kształtem grzyb'; 4. 'stara i zniechęcająca osoba'; 5. 'szup radioaktywnych pyłów i dymów (*grzyb atomowy*)'

KOZAK: 1. 'mężczyzna narodowości kozackiej'; 2. 'osoba odważna i lubiąca ryzyko'; 3. 'rodzaj wysokiego buta, zwłaszcza na zimę'; 4. 'grzyb jadalny'

W rozumieniu zdania uaktywniają się następujące znaczenia: LAS – 1, LIŚCIASTY – 1, ROSNAĆ – 3, GRZYB – 1, KOZAK – 4 (ich wspólne elementy znaczeniowe: 'las' – występuje w leksemach LAS, GRZYB, KOZAK; 'roślina, cechy roślinne' – występuje w leksemach LAS, LIŚCIASTY, ROSNAĆ).

Najbardziej oddalone są od siebie następujące znaczenia wyrazów: LAS – 2, LIŚCIASTY – 2, ROSNAĆ – 5, GRZYB – 4, KOZAK – 3.

a) Po całym pokoju fruwały koty, gnieźdzące się tu już od kilku dni.

CAŁY: ...

POKÓJ: ...

FRUWAĆ: ...

KOT: ...

GNIEŹDZIĆ SIĘ: ...

DZIEŃ: ...

W rozumieniu zdania uaktywniają się następujące znaczenia: CAŁY – ..., POKÓJ – ..., FRUWAĆ – ..., KOT – ..., GNIEŹDZIĆ SIĘ – ..., DZIEŃ – Ich wspólne elementy znaczeniowe to:

Bardzo oddalone od powyższych znaczeń są następujące znaczenia wyrazów: CAŁY – ..., POKÓJ – ..., FRUWAĆ – ..., KOT – ..., GNIEŹDZIĆ SIĘ – ..., DZIEŃ –

b) Cegła i szkło są bardzo popularne we współczesnym wzornictwie wnętrzkim.

CEGŁA: ...

SZKŁO: ...

POPULARNY: ...

WSPÓLCZESNY: ...

WZORNICTWO: ...

WNĘTRZARSKI: ...

W rozumieniu zdania uaktywniają się następujące znaczenia: CEGŁA – ..., SZKŁO – ..., POPULARNY – ..., WSPÓLCZESNY – ..., WZORNICTWO – ..., WNĘTRZARSKI – Ich wspólne elementy znaczeniowe to:

Bardzo oddalone od powyższych znaczeń są następujące znaczenia leksemów: CEGŁA – ..., SZKŁO – ..., POPULARNY – ..., WSPÓLCZESNY – ..., WZORNICTWO – ..., WNĘTRZARSKI –

II. Proszę przeanalizować związki wyrazowe z grup a) i b) oraz określić, w jaki sposób ich człony są połączone składniowo i znaczeniowo, a następnie uzupełnić podaną niżej wypowiedź.

a) swoisty fenomen, malutkie wysepki, złudne miraż, pada na dworze, stoczyć się w dół, kopnąć nogą, nie widzieć na oczy, wypłacać pieniądze
b) ale jednak, i jeszcze w dodatku, więc w takim razie, przyjęcie i akceptacja [wniosku], w ogóle nie stało się nic, w ogóle nie ma tego wcale, niechcący znowu mu wyszedł mimochodem [wierszyk], ciekawa i interesująca debata
W związkach pierwszej grupy wyrazy są połączone w stosunku, a w związkach drugiej grupy – w stosunku lub Połączenia pierwszego typu, czyli takie, w których element treści wyrazu jest w treści wyrazu, nazywa się Połączenia drugiego typu, czyli takie, w których wyrazy mają lub znaczenie, nazywa się
Związki obu typów łączy
Zjawisko to nazywamy

III. W poniższych zdaniach proszę znaleźć połączenia redundantne i wskazać ich przyczyny.

1. Rzadko która kobieta nie lubi tego okresu swojego życia, kiedy była młodą dziewczyną.
2. Trzeba konieczności zakręcać gaz, kiedy się na dłużej wyjeżdża z domu.

3. Niestety, Wacław przejrzał na oczy ponieważ, a wtedy było już za późno na ratowanie jego małżeństwa.
4. Nasza firma oferuje nie tylko doskonałej jakości sprzęt, ale także i fachową obsługę.
5. Tych tragicznych wydarzeń nie mogliśmy przewidzieć wcześniej, dlatego nikogo nie ostrzeżliśmy.
6. Mimo niepłacenia czynszu od kilkunastu miesięcy wielu lokatorów nadal pozostaje w swoich mieszkaniach.
7. Nie gniewaj się, musiałem skorzystać z Twojej pomocy, bo ponieważ to zadanie było dla mnie za trudne.
8. Dlaczego sobie tego nie przyswoiłeś? Przecież to najbardziej podstawowe zasady naszej pracy.
9. Badania pokazują, że firmy, które weszły na nasz rynek w latach 90., dobrze prosperują mimo przejściowych trudności.
10. Sąd okręgowy w Warszawie ma poważny problem – musi jeszcze w tym tygodniu zakończyć sprawę wielokrotnego mordercy.
11. Czy mógłbyś podać mi tę kartkę papieru?
12. Takie zjawisko naprawdę rzadko się zdarza – wykorzystajmy okazję, że możemy je obserwować.
13. Młodzi, ambitni ekonomiści pną się w górę i bardzo szybko robią karierę.
14. Jeśli chodzi o poruszoną kwestię, to – niestety – musimy się pogodzić z tym, że czeka nas długi proces przemian społecznych i gospodarczych.

IV. Co można powiedzieć o pleonastyczności połączeń typu: *psy szczekają, szczekanie psów, ptaki ćwierkają, ćwierkanie ptaków, broczyć krwią, wykluwać się z jaj, wykluwanie się z jaj, zasy pyłowe, zasy pyłu, wypieki na twarzy*? Jak je można ocenić ze względu na powtórzenie treści? Czy zawsze da się usunąć redundancję z tych związków?

V. Proszę porównać wyrażenia i zwroty z grupy A z ich odpowiednikami z grupy B. W której z tych grup występują połączenia redundantne? Czy redundancja ta jest czymś uzasadnioną?

- A.1. ciężko harować
2. straszna tragedia
3. nadęty bufon
4. zdać pomyślnie
5. dobrze sobie poradziła
6. sroga nagana
7. bardzo fascynujące
8. kolor bluzki dobrze harmonizuje z...
9. poważny problem
B.1. harować ciężiej od kogoś
2. tragedia straszniejsza od innych
3. jeden bufon bardziej nadęty od drugiego
4. zdać pomyślniej od kogoś
5. poradziła sobie lepiej od kogoś
6. nagana sroższa od poprzedniej
7. bardziej fascynujące od czegoś innego
8. kolor lepiej harmonizuje z...
9. problem poważniejszy od innych

C. najbardziej podstawowy; silniej nierozstrzygalny.

Czym się różnią pod względem stopniowości członów nadrzędnych i podrzędnych połączenia z grupy A od wy-

rażeń z grupy C? Dlaczego wyrażenia z grupy C są niepoprawne?

VI. Podkreślone połączenia wyrazów proszę przeanalizować według poniższych kryteriów i przyporządkować w sposób niewykluczający się (czyli taki, że jedno połączenie można zaklasyfikować do odpowiednich grup według co najmniej dwóch kryteriów) do odpowiednich podgrup. Czy według przedstawionych kryteriów da się ocenić każde połączenie?

1. Takich rzeczy nie można wypowiadać na głos.
2. Janek był głównym prowadzącym zajęcia.
3. Mam nadzieję, że końcowy efekt Państwa zadowoli.
4. Przecież jego słowa to tylko puste frazesy!
5. Muszę napisać trzy wypracowania, posprzątać cały dom, odebrać brata z przedszkola i jeszcze w dodatku nie mam czasu na wyjście z koleżankami!
6. Popeliłeś błąd, więc w takim razie muszę wyciągnąć z tego konsekwencje.
7. Ten chłopiec to rzeczywiście nadęty bufon!
8. Często stosowaną karą wobec dzieci jest sroga nagana.
9. Ta wycieczka to była – mimo obaw – wesoła zabawa.
10. W tamtej klasie najbardziej dominują trzy dziewczynki: Kasia, Ania i Małgosia.
11. Lusią, którą widać na zdjęciu, to kotka o lekko brązowej sierści.
12. Trzeba się więc przyjrzeć ewolucji zmiany znaczenia wybranych leksemów.
13. Pytasz, jak mi poszło? Ogólnie generalizując, to nawet nieźle.
14. Niestety, zaufałem mu, a on wszedł w tajne konszachty z moim największym wrogiem.
15. Jak sądzisz, czy tym kamieniem przebiję na wylot tamtą tekturową ściankę?
16. Jedno z jego ulubionych powiedzonek to: „Czasem tak bywa”.
17. A teraz spróbujmy scalić w całość nasze obserwacje.
18. Nowy system ochrony budynków jest bardziej nowoczesny niż dotychczasowy.
19. Spróbujmy zestawić ze sobą argumenty za tezą i przeciwnie.
20. Oprawcy okrutnie zakatowali więźnia na śmierć.
21. Kto jak kto, ale my doskonale rozumiemy się wzajemnie.
22. Wiele domowych sprzętów to wygodne samoregulujące się urządzenia.
23. Masz niewątpliwie rację, ale jednak spróbuj zrozumieć i mnie!

KRYTERIA:

a) łączliwość:

- luźna obu członów
- luźna jednego członu, ograniczona – drugiego
- ograniczona obu członów

b) frazeologizacja:

- połączenia sfrazeologizowane (czyli te, które są usankcjonowane np. zapisem w słownikach języka polskiego)
- połączenia frazeologizujące się – częste, ale nieskodyfikowane
- połączenia rzadkie, indywidualne

- c) możliwości gramatyczno-semantyczne członu podrzędnego:
 - z redundancją usuwalną przez stopniowanie członu podrzędnego
 - z redundancją nieusuwalną mimo stopniowania członu podrzędnego
 - z niestopniowalnym semantycznie członem podrzędnym

d) obecność wyrazu obcego:

- zawierające wyraz obcy
- niezawierające wyrazu obcego

e) morfologiczne wykładniki redundancji:

- tę samą treść przekazuje jeden człon [wyraz] związku i morfem drugiego
- tę samą treść przekazują morfemy obu członów [wyrazów] związku
- redundancja ma wykładniki leksykalne, a nie morfologiczne

f) cechy składniowe

- członowie pełnią różną funkcję składniową
- tę samą funkcję składniową pełnią oba wyrazy
- tę samą funkcję pełni jeden wyraz i morfem drugiego.

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA ŁĄCZLIWOŚĆ

luźna obu członów

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

luźna jednego członu, ograniczona – drugiego

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ograniczona obu członów

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

podział ze względu na frazeologizację

.....

.....

z redundancją nieusuwalną mimo stopniowania członu podrzędnego

tę samą treść przekazują morfemy obu członów [wyrazów]
związku

redundancja ma wykładniki leksykalne, a nie morfologiczne

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA REDUNDANCJĘ SKŁADNIOWĄ

człony pełnią różną funkcję składniową

te samą funkcję składniową pełnią oba wyrazy

te samą funkcję pełni jeden wyraz i morfem drugiego

VII. Proszę określić, czy poniższe zdania są poprawne językowo mimo występowania w nich redundancji. Zdania niepoprawne proszę poprawić. Ćwiczenie zostało napisane na podstawie ankiety do pracy magisterskiej. Badanie zostało przeprowadzone w 2001 r.; wzięło w nim udział 205 osób w różnym wieku i z różnych środowisk w całej Polsce. Wyniki ankiety, a także badania Internetowego Archiwum „Gazety Wyborczej” [IAGW] (zawierającego w roku 2001 około miliona siedmuset tekstów) dały podstawę do oceny oraz określenia statusu normatywnego niektórych redundantnych połączeń wyrazowych polszczyzny.

1. Zimą leżały w naszym mieście ogromne zasy śniegu.
2. Ranny broczył krwią przez wiele godzin.
3. Nie mogła nic wymyślić z głowy, mimo że się bardzo starała.
4. Zosia zeszła w dół po schodach.
5. Nie zakładaj z góry, że nie zdasz egzaminu.
6. To jest moja dobra przyjaciółka Anna.
7. Teraz przedstawimy Państwu wiadomości naszego serwisu informacyjnego.
8. Dobrze wychowana dama zawsze wie, jak się zachować.
9. Jest już szesnasta po południu, a Mirek jeszcze nie przyjechał, choć miał być rano.
10. Mój syn zdał pomyślnie ostatni egzamin.
11. Kolor tej bluzki dobrze harmonizuje z kolorem Twoich oczu.
12. Przedstawiam Państwu najbardziej podstawowe założenia matematyki.
13. Janek i Franek żyli ze sobą w dobrej komitywie.
14. Teraz trzeba scalić w całość to, co już wiadomo.
15. Donosiciele donieśli premierowi o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
16. Ten samochód jest bardziej nowocześniejszy od tamtego.
17. Komisja musiała zestawić ze sobą wyniki kontroli przeprowadzonych we wszystkich grupach.
18. Ciągłe napotykam w pracy na jakieś przeszkody.
19. Przysuń bliżej krzesło do stolika.
20. Trwało to tylko krótką chwilkę.
21. Ucho, niestety, czasami mnie pobolewa.
22. Jesteśmy przyjaciółmi i świetnie się rozumiemy nawzajem.
23. Pożyczyłem Ci mój sweter.
24. Załóżmy razem spółkę!
25. Nie poinformowano ich wcale o niczym.
26. Ależ w ogóle nic się nie stało!
27. Myślałem, że Ci się uda, ale jednak się pomyliłem.
28. Wielu wynalazców chciałoby skonstruować samonapędzający się samochód.
29. W tym gronie zwykle mówi się o ludziach dobrze.
30. Ciągłe bezwiednie chce mi się spać.

26. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – SZABLON JĘZYKOWY, WYRAZY MODNE, POPRAWNOŚĆ SEMANTYCZNA

Anna Ciesielska

I. Proszę określić, z jakich wyspecjalizowanych odmian polszczyzny pochodzą podane wyrazy i wyrażenia, które w języku ogólnym stały się jednostkami leksykalnymi nadużywanymi, modnymi. Zdania w nawiasach ilustrują użycie tych jednostek jako modnych elementów językowych.

1. akcent (np.: *Położono akcent na sprawę kultury osobistej uczniów*);
2. posiadać (np.: *Płyn posiada właściwości bakteriobójcze*);
3. aktualnie (np.: *Aktualnie tą kwestią zajmuje się zarząd*);
4. aktualny (np.: *Przedstawiono aktualną sytuację ekonomiczną gminy*);
5. adekwatny (np.: *I uważasz, że jej zachowanie było adekwatne do jej wieku albo do stanowiska?*);
6. ambiwalentny (np.: *Ich postępowanie budzi w nas ambiwalentne uczucia*);
7. prawidłowy (np.: *Nie podała pani prawidłowego numeru konta*);
8. asortyment (np.: *Narty można wypożyczać już od tego tygodnia, a asortyment mamy naprawdę szeroki*);
9. szeroki (np.: *Zależy nam na szerokim udziale młodzieży w wyborach*);
10. realizować (np.: *Nie mamy pieniędzy na to, żeby realizować wszystkie żądania uczniów*);
11. aspekt (np.: *Z pewnością takie zagadnienie można przedstawić w tylu aspektach, ilu jest rozmówców*);
12. poprzez (np.: *Może poprzez jakąś darowiznę pana firma wsparłaby działalność naszego ośrodka?*);
13. super (np.: *A nie mówiłam, że ta oferta jest super – pięćset złotych za tydzień w Alpach!; Po tych kilku dniach na Mazurach czuję się po prostu super*);
14. dysponować (np.: *W naszym pensjonacie nie dysponujemy już wolnymi miejscami*);
15. szczebel (np.: *Sprawę można załatwić na szczeblu powiatu*);
16. ekstra (np.: *Drogi ten kurs, ale – mówię ci – jest ekstra!*);
17. szereg (np.: *Znowu czeka szereg spraw do załatwienia*);
18. ekstremalny (np.: *A co do jego poglądów – przecież to ekstremalny liberał!*);
19. fajny (np.: *Fajny ten nasz nowy szef!*);
20. test (np.: *Każdy element mebla poddajemy testom na wytrzymałość*);
21. testować (np.: *Czy dziennikarze w ten sposób testują wiarygodność rządu?*);
22. istnieć (np.: *W tym zakresie istnieją spore niedociągnięcia*);
23. totalny (np.: *To jest totalna nieodpowiedzialność*);
24. kondycja (np.: *Dyskutowano o kondycji polskiej oświaty*);
25. transza (np.: *Firma znalazła się w drugiej transzy przedsiębiorstw przeznaczonych do prywatyzacji*);
26. trend (np.: *To nowe trendy w naszej polityce gospodarczej*);
27. na luzie (np.: *Zachęcamy dorosłych, aby i oni do takich egzaminów podchodzili na luzie*);
28. w temacie (np.: *Nic nie możemy zrobić w temacie dofinansowania szpitala*);

29. obligatoryjny (np.: *To wy nie wiecie, że w tym roku szkolnym te zajęcia są obligatoryjne?*);
30. wiodący (np.: *Dla wiodących placówek oświatowych przewidziano nagrody*).

II. Na przykładzie rzeczownika *fiskus* proszę określić, jaką rolę w zjawisku mody językowej odgrywają środki masowej komunikacji. Właściwe wykonanie zadania umożliwi przeanalizowanie użycia jednostek leksykalnych *fiskus* oraz *urząd skarbowy* w poniższych zdaniach (pochodzących wyłącznie z jednego artykułu informacyjnego zamieszczonego w „Gazecie Wyborczej” z 12 stycznia 2001 r.):

1. Od lat namawiamy czytelników, by o swoich podatkach myśleli przez cały rok, a nie tylko wtedy, gdy przychodzi pora rozliczeń z fiskusem.
2. Niestety, wiele osób myśli o podatkach tylko raz w roku – przy rocznym rozliczeniu z fiskusem.
3. Nie będą potrzebne żadne nerwowe ruchy i poszukiwanie sposobów na uratowanie pieniędzy przed fiskusem.
4. Jeśli bowiem cena działki będzie „rażąco” odbiegać od cen gruntów w tej okolicy, może to wzbudzić podejrzenia fiskusa i zostać zakwestionowane.
5. Jeśli budujesz i odliczasz, poproś swój urząd skarbowy, by nie pobierał od twoich zarobków miesięcznych zaliczek na podatek. Zasada jest taka: jeśli masz udokumentowane wydatki mieszkaniowe [...] fiskus może „zaniechać poboru” całości bądź części [...] zaliczek na podatek.
6. Inaczej fiskus zwróci ci je dopiero w kilka miesięcy po zakończeniu roku podatkowego.
7. Fiskus zgodził się, że od dochodu mogą odliczać także ci, którzy kontynuują budowę domów [...].
8. Do tej pory [...] – urzędy skarbowe odmawiały rodzicom prawa do ulgi, jeśli ich dzieci zarobiły jakiegokolwiek pieniądze [...].
9. Jeśli na braku dokumentu przyłapie cię fiskus, to zakwestionuje twoje prawo do ulgi.
10. Od początku 1999 r. tylko część naszych zaliczek na podatek dochodowy trafia do urzędu skarbowego.
11. [...] ktoś, kto wydaje dużo pieniędzy na cele objęte ulgami podatkowymi, może nie odzyskać w całości tego, co fiskus powinien mu zwrócić.

oraz porównanie artykułów hasłowych rzeczownika *fiskus* umieszczonych w następujących słownikach (ważna jest podana kolejność źródeł):

„Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego,
„Słownik języka polskiego” pod red. M. Szymczaka,
„Słownik współczesnego języka polskiego” pod red. B. Dunaja,
A. Markowski, „Leksykon najnowszych wyrazów obcych”,
„Inny słownik języka polskiego” pod red. M. Bańki.

III. Wszystkie podane niżej zdania zawierają modne jednostki leksykalne, których użycie powoduje, że zdania te albo wyrażają określone treści w sposób szablony, albo są niejednoznaczne, albo też zupełnie niepoprawne. Proszę ocenić pod

tym względem każde ze zdań i zastąpić wskazane wyrazy ich bardziej precyzyjnymi znaczeniowo bądź poprawnymi odpowiednikami tak, aby wypowiedź stała się mniej szablonowa, bardziej zrozumiała czy jednoznaczna lub poprawna.

1. a. Z przykrością to mówię, ale te objawy i wyniki badań wskazują, niestety, na poważną chorobę.

b. Myślę, że jest pani poważna osobą i nie nakarmi dziecka z celiakią chlebem czy herbatnikami.

c. Znamy pani kwalifikacje i zdecydowaliśmy się właśnie pani powierzyć to poważne zadanie.

d. Nie zawracałbym ci głowy, gdyby to, z czym przychodzę, nie było naprawdę poważną sprawą.

e. W tym kwartale nastąpił poważny spadek liczby eksporterów drobiu.

f. Już jako młody badacz miał poważny dorobek naukowy.

g. To nie są jakieś nieprzemyślane uwagi, ale poważne wątpliwości i pytania, nad którymi warto się zastanowić.

h. Trzeba się z nim liczyć, bo ma poważne kontakty w ministerstwie i niejedno może załatwić.

2. a. Znów popadliśmy w dług i mamy problemy finansowe.

b. Brakiem przyjać i złym samopoczuciem nie możesz usprawiedliwiać wszystkich swoich problemów w szkole.

c. Zawsze, jak tylko będziesz miał jakiś poważny problem, przychodź do mnie.

d. Przede wszystkim musimy zająć się problemem zaopatrzenia mieszkańców tych miejscowości w wodę pitną.

e. Teraz moim największym problemem jest pogarszający się stan jego zdrowia.

f. Chciałbym w swoim wystąpieniu poruszyć kilka problemów, mających dla całej sprawy nieco mniejsze znaczenie, myślę jednak, że chodzi nam o jakieś całościowe spojrzenie na omawiane kwestie.

3. a. Myślę, że w tych wszystkich naszych oddziałach, gdzie istnieje ksero, można kopiować ten poradnik.

b. Należy zgłaszać nam wszystkie miejsca, gdzie istnieją ograniczenia w odbiorze naszego programu.

c. Stolik nocny – płyta paździerzowa, okleina naturalna; istnieje w kolorach: brzoza, buk, wiśnia.

d. A istnieją też takie przypadki kradzieży pieniędzy, o których uczniowie nie informują nauczycieli.

4. a. Funkcjonariusz służby cywilnej to zawód, który wymaga kompleksowego przygotowania.

b. Nauczanie, także w przedszkolnych zerówkach, powinno mieć charakter kompleksowy.

5¹ a. To właśnie filozofia działania organizacji pozarządowych powoduje, że są one częstokroć niezwykle skuteczne.

b. Nowy premier ma po prostu inną niż jego poprzednik filozofię sprawowania władzy.

c. Myślę, że w stosunku do wszystkich, zarówno mieszkańców miast, jak i ludzi mieszkających na wsi, powinniśmy stosować filozofię równych szans i możliwości.

d. Filozofia postępowania takich pseudoministrów jest prosta – traktują oni rząd jak trampolinę, z której można się odbić i wskoczyć na bardziej lukratywną posadę.

e. Osiągnięcia naszej szkoły nauczania języków obcych znacznie przewyższają wyniki innych szkół. Jest to między innymi efekt zupełnie innej, nowocześniejszej filozofii kształcenia językowego.

Proszę przeanalizować podane zdania i określić, jakie są negatywne językowe konsekwencje nadużywania w wypowiedziach pewnych elementów leksykalnych, czyli posługiwania się wyrazami modnymi.

IV. Proszę ocenić poprawność użycia czasownika *posiadać* w poniższych zdaniach oraz określić zakres jego łączliwości. Proszę poprawić błędne zdania.²

1. Dziadek posiadał majątek ziemski na Wileńszczyźnie.

2. Posiadam cztery domy.

3. Posiadam komplet garnków aluminiowych.

4. Każde dziecko powinno posiadać zeszyt w linie.

5. Każda Australijka, kończąc 30 lat, posiada sztuczne uzębienie.³

6. Prawdopodobnie obecnie posiada włosy krótkie w kolorze ciemnej szatynki.

7. Nie posiadam nałogów.

8. Posiadam trochę wolnego czasu.

9. Ten sportowiec posiadał niezwykłą popularność.

10. W szpitalu przebywali pacjenci, którzy posiadali schorzenia kończyn górnych.

11. Przeciwnicy posiadali kilka ładnych pozycji.⁴

12. Ulica Sienna posiada dobrą nawierzchnię.⁵

13. Autobus posiada 30 miejsc siedzących.

14. Przedszkole posiada pięć wychowawczyń.

15. Letni rozkład pociągów posiada wiele zasadniczych zmian.⁶

16. Kłosek drzewa posiada 9 m³ surowca.⁷

17. Tekst posiadał liczne błędy.

18. Kasza jęczmienna posiada całą gamę witamin i minerałów.

19. Zdajemy sobie sprawę, jakie znaczenie dla rządu posiada kwestia poprawy bezpieczeństwa.

20. Wypadek w ogóle nie posiadał miejsca.⁸

21. Ministerstwo posiada zrozumienie dla potrzeb.⁹
.....
22. Muzyka posiada wyjątkową możliwość przemawiania do nas.
.....

V. Proszę wskazać w zdaniach modne elementy językowe, a następnie zastąpić je odpowiednikami bardziej precyzyjnymi znaczeniowo lub poprawnymi (jeśli w wyniku użycia modnej jednostki leksykalnej została naruszona norma językowa). Proszę wskazać także wyrażenia i zwroty szablonowe.

1. Działalność tego ministra jest wysoce szkodliwa nie tylko dla reformy [...].
.....
2. Zarówno Barcelona, jak i PSG straciły już praktycznie szanse na zdobycie mistrzostwa w swoich krajach.
.....
3. Przeszukiwany jest praktycznie każdy pojazd, a kontrolowane są nawet drugie śniadania.
.....
4. Totalna wyprzedaż mebli.
.....
5. Wielu posłów z naszej partii optuje za usunięciem z klubu parlamentarnego tych, którzy głosowali za odrzuceniem ustawy.
.....
6. Nasza oferta adresowana jest do tzw. drobnych ciułaczy.
.....
7. W tej chwili poprzez fundację będziemy promowali stypendium dla zdolnego ucznia ze środowiska wiejskiego.
.....
8. Duża grupa respondentów negatywnie oceniła agresywną kampanię wyborczą i postawę przywódców kilku partii, którzy bez zahamowań artykułowali swoje poglądy na temat braku możliwości dotrzymania obietnic przedwyborczych składanych przez ich przeciwników politycznych.
.....
9. Paniom zapewne przypadną do gustu supernowoczesne kuchnie gazowe.
.....
10. Jest to tak rozległy kompleks różnorodnych zagadnień, że Zarząd Miasta nie zdąży nawet pobieżnie zapoznać się z nimi w czasie jednego posiedzenia.
.....
11. Sprawę należy rozpatrywać nie tyle w aspekcie gospodarczym, co w politycznym.
.....
12. Fakt, że zawody wygrał polski skoczek, zaskoczył wielu miłośników lekkoatletyki.
.....
13. Strona rządowa i przedstawiciele nauczycieli osiągnęli konsensus w sprawie podwyżki płac.
.....
14. Nie próbujemy nawet definiować warunków wstępnych, żeby nie zniechęcać naszych partnerów do negocjacji.
.....
15. Pan, jako minister, wielokrotnie deklarował gotowość do podjęcia rozmów z protestującymi lekarzami.
.....

16. Niezadowolony z werdyktu jury aktor demonstrował swoje oburzenie.
.....
17. W efekcie zatrudniono kogoś bardziej doświadczonego w działalności wydawniczej.
.....
18. Zwykle podziwiamy tylko obrazy lub rzeźby, a czy zauważamy jak wiele z tych ekspozycji zdobią piękne bukiety, ułożone według barokowej czy rokokowej ikonografii?
.....
19. Do końca kampanii trzeba walczyć o ten niezdecydowany elektorat.
.....
20. Na prośbę widzów ponownie rozpoczęliśmy emisję tego lubianego serialu.
.....
21. Nic dziwnego, że taki system zakupu surowców, organizowania produkcji tych urządzeń i późniejszej ich dystrybucji generuje straty.
.....
22. Nasze procedury rozliczania się z bankami nie są kompatybilne z procedurami Financial Management S.A.
.....
23. Nowy image niezbyt lubianego dotąd polityka wykreowały media.
.....
24. Posłowie ci potwierdzili tylko znaną prawdę, że optyka się zmienia w zależności od tego, czy jest się w koalicji, czy w opozycji.
.....
25. Niestety, nasza łuczniczka, z którą wiązaliśmy tak wielkie nadzieje, plasuje się dopiero na dziesiątym miejscu.
.....
26. Jak zorganizowane są eurowybory do parlamentu w Strasburgu?
.....
27. Działanie nowego preparatu na organizm ludzki testujemy wyłącznie na chorych, którzy wyrażą na to zgodę.
.....
28. Otóż obserwuje się wyraźną przemianę z totalnego przeciwnika w poważnego partnera w promocji programów z zakresu ekorozwoju.
.....
29. – Jak to, szef tak cię chwalił, tak dziękował za przygotowanie konferencji i dał ci tylko pięćdziesiąt złotych podwyżki?! – Dokładnie!
.....

VI. W jakim znaczeniu został użyty wyraz *formuła* w każdym z następujących zdań? Proszę porównać te znaczenia ze znaczeniami leksemu *formuła* podanymi w „Słowniku języka polskiego” pod red. M. Szymczaka (lub w „Komputerowym słowniku języka polskiego”) i w „Innym słowniku języka polskiego” pod red. M. Bańki oraz w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN” pod red. A. Markowskiego. Czy podane tu użycia można uznać za innowacyjne? Jeśli tak jest, to proszę postarać się tak przekształcić zdania, by nie występowały w nich te wyrazy. Czy wszędzie jest to możliwe?¹⁰

1. Za rok będziemy może spotykali się w troszeczkę innej formule.
.....
2. Dobra to chyba okazja, żeby odpowiedzieć na pytania związane z objęciem konsumenta ochroną przed żywołowem rozwijającą się formuła rynku.
.....
.....
3. To zapowiedź zmian w formule matury.
.....
4. Dzięki najnowszej formule nowy szampon jest dwa razy skuteczniejszy od zwykłych szamponów.
.....
.....

VII. Podane niżej zdania proszę uzupełnić jedną z form podanych w nawiasie (w wypadku trudności z ustaleniem znaczenia wyrazów proszę odwołać się do słowników ogólnych i odpowiednich specjalnych języka polskiego).

1. Dopiero po kilku dniach chłopiec (zaadaptował się/ zaadaptował się) w nowej klasie.
2. Firma oferuje do sprzedaży budynek mieszkalny, obecnie (zaadaptowany/ zaadaptowany) na mały hotel.
3. W końcu (adaptowali/ adoptowali) dwoje dzieci – rodzeństwo.
4. Nawet szybko przebiegająca (klimatyzacja/ aklimatyzacja) dzieci nad morzem potrwa kilka dni.
5. Wszystkim odradzam ten hotel, ponieważ zwykle są tam kłopoty z niesprawną (klimatyzacją/aklimatyzacją)
.....
6. Na swojej działce możesz posadzić nawet egzotyczne rośliny. Po kilku latach niektóre z nich będą znakomicie (klimatyzowane/ zaaklimatyzowane) do naszych warunków.
7. Pomyśl tylko, taki oportunistą przez tyle lat (formułował/ formował) poglądy naszych dzieci.
8. Zadaniem tamtej grupy jest (sformułowanie/ sformowanie) oddziałów terenowych naszego koła, a waszym – (sformułowanie/ sformowanie) zasad ich działalności.
9. Te przepisy są chyba specjalnie tak (formułowane/ formowane) , żeby nikt nie mógł ich zrozumieć.
10. Niepokoi (konsumpcjonizm/ konsumeryzm) młodzieży, ale taka postawa jest w dużym stopniu odbiciem świata wartości dorosłych.
11. Niestety, (konsumpcjonizm/ konsumeryzm) nie jest jeszcze u nas zbyt silny. Nie wspiera go też postawa konsumentów, którzy z góry zakładają, że nie uda im się wygrać z handlem, i nie dochodzą swoich praw.
12. W najbliższym czasie przedstawiciele Sejmu i Senatu spotkają się z (parlamentariuszami/ parlamentarzystami) niemieckimi.
13. (Parlamentariuszom/ parlamentarzystom) udało się ustalić korzystne warunki kapitulacji.
14. Już w młodości ujawniły się jej bioenergoterapeutyczne (predestynacje/ predyspozycje).....

15. Mimo że warunki fizyczne nie (predysponowały/ predestynowały) go do uprawiania jeździectwa, ma w tej dziedzinie niemałe osiągnięcia.
16. Tradycje rodzinne (predestynują/ predysponują) ją do zostania farmaceutką.
17. Kiedy po raz kolejny zaproponowano mu stanowisko zastępcy, tym razem ministra, uznał, iż pełnienie funkcji czyjegoś zastępcy to jego (predestynacja/ predyspozycja)
.....
18. Ciekawe, jak politycy wyobrażają sobie (reprzywatyzację/ prywatyzację) takich molochów, jak na przykład Huta Katowice?!
19. Z fuzją obu spółek łączy się zmiana ich (statutu/ statusu) prawnego.
20. Zatwierdzony właśnie (statut/ status) naszej organizacji wyraźnie określa, kto nie może zostać jej członkiem.
21. Związkowcy jeszcze raz zaprotestowali przeciw temu, że dość wysoki (status/ statut) nauczycieli w społeczeństwie nie znajduje odzwierciedlenia w ich zarobkach.
22. W zamierzeniu organizatorów konferencja ma skłonić jej uczestników do refleksji nad niezwykle ważnym zagadnieniem – jak odbudować (zdezawuowany/ zdevaluowany) autorytet dorosłych.
23. Kilku delegatów próbowało (dezawuować/ dewaluować) deklaracje lidera partii.
24. Już od roku jestem (abonamentem/ abonentem) telewizji kablowej Net City.

VIII. Proszę zaznaczyć, które z wymienionych poniżej błędów słownikowych polegają na:

1. Użyciu wyrazu w niewłaściwym znaczeniu (zbędnej neosemantyzacji);
2. Pomyleniu znaczeń wyrazów podobnych brzmieniowo lub morfologicznie i ich niepoprawnym wymiennym użyciu;
3. Posłużeniu się zbędnym pleonazmem;
4. Nadużyciu wyrazu modnego.¹¹
 - a. *nadał kontynuować* 'robić coś w dalszym ciągu';
 - b. *dywagacje* 'rozważania';
 - c. *generować* 'wytwarzać';
 - d. *enigmatyczny* 'zdwakowy, lapidarny';
 - e. *dokładnie* 'właśnie tak, zgoda, aha!';
 - f. *lider* 'przywódca';
 - g. *adoptować* 'przystosować';
 - h. *rozpłaszczyc się* 'zdjąć płaszcz';
 - i. *wnioskować* 'zgłaszać wniosek';
 - j. *formować (wnioski)* 'krótko i zwięźle wyrażać jakąś myśl';
 - k. *kreować* 'tworzyć';
 - l. *efektowny* 'skuteczny, wydajny';
 - l. *akwen wodny* 'zbiornik wodny';
 - m. *opcja* 'jedna z możliwości do wyboru';
 - n. *nostalgia* 'tęsknota';
 - o. *technologia (wydawnicza)* 'oparty na teorii sposób wykonania, metoda'.

IX. W podanych zdaniach podkreślone wyrazy zostały użyte w sposób innowacyjny. Proszę podać ich znaczenia tradycyjne oraz określić znaczenia występujące w tych zdaniach, a także określić przyczynę powstania innowacji. Czy wszystkie innowacje są błędne?¹²

1. Jeśli takich oportunistów jak ci, którzy dziś odmówili udziału w akcji, będzie więcej, plan na pewno nie zostanie zrealizowany.
.....
.....
2. Wystrój wnętrza nie koresponduje z funkcją pomieszczenia.
.....
.....
3. Takich pasjonatów jak pan Tomasz H., od piętnastu lat zbierający modele śmigłowców wojskowych, jest w naszej jednostce niewiele.
.....
.....
4. Po długich rozmowach okazało się, że prolongata pobytu polskiej ekipy na Malcie jest niemożliwa.
.....
.....
5. Liderzy opozycji praktycznie zgadzali się z przedstawicielami rządu.
.....
.....
6. Ciosów było znacznie więcej, ale nie będę ich już cytował.
.....
.....
7. Producenci przecenili jednak ten film, publiczność bowiem przyjęła go bez entuzjazmu.
.....
.....
8. Znamienna część polskiego społeczeństwa opowiada się za przystąpieniem Polski do NATO.
.....
.....
9. – Czy jest pan tego pewien?
– Zdecydowanie.
.....
.....
10. Termin szczytu Unii Europejskiej w sprawie interwencji NATO w Kosowie nie został jeszcze określony.
.....
.....
11. Niestety kierownictwo nie jest w stanie zabezpieczyć środków finansowych na tę inwestycję.
.....
.....
12. Wczoraj doszło do kolejnej konfrontacji wojsk libańskich i izraelskich w południowej części Libanu.
.....
.....
13. Ofertę tę adresujemy w szczególności do młodzieży szkolnej.
.....
.....

14. Trener powiedział, że aktualna kondycja zawodnika uniemożliwia mu wzięcie udziału w rozgrywkach.
.....
.....
15. Poinformowano nas o aktualnie występującej sytuacji na polskich drogach.
.....
.....
16. W Kaliszu ta gałąź jest strategiczna, bez niej miasto niewątpliwie przestałoby się rozwijać.
.....
.....
17. Głównym elementem planu było obniżenie kosztów produkcji energii, a ponadto poprawa kondycji środowiska naturalnego w mieście.
.....
.....
18. Drażni mnie miejscowy folklor, nie lubię małomiasteczkowości i plotek.
.....
.....
19. Zapraszamy do siebie wszystkich małych jubilatów – zorganizujemy im wspólnie przyjęcie urodzinowe z udziałem przeżabawnych klaunów!
.....
.....
20. Z uwagi na przykre incydenty z nietrzeźwymi klientami kierownik kategorycznie zabronił prowadzenia alkoholu w restauracji.
.....
.....

X. W poniższym tekście proszę znaleźć wyrazy, które budzą wątpliwości poprawnościowe. Następnie proszę uzasadnić błędność ich użycia i zastąpić formy błędne poprawnymi.¹³ Podczas spotkania liderzy zaakcentowali także problem poważnego bezrobocia w kraju. Szerokie grono członków partii zaniepokojone tym faktem było zgodne co do tego, że jeśli sytuacja szybko nie ulegnie poprawie, trzeba będzie interweniować u władz najwyższego szczebla. Największe kłopoty ze zdobyciem pracy posiadają mieszkańcy północnozachodnich regionów i to właśnie im przede wszystkim trzeba, zdaniem uczestników spotkania, zabezpieczyć zatrudnienie.

XI. Proszę podać właściwe znaczenia i przykłady użycia poniższych wyrazów. W jakich znaczeniach są one błędnie używane?¹⁴

1. burzliwy – ;
2. wiodący – ;
3. zdjąć – ;
4. autor – ;
5. generacja – ;
6. podszyć się – ;
7. adekwatny – ;
8. enigmatyczny – ;
9. abnegacja – ;
10. apologeta – ;
11. biodegradacja – ;

12. anachronizm –
13. konsensus –
14. alternatywa –
15. optyka –
16. filozofia –
17. serwować –
18. resentyment –

XII. Proszę przeanalizować innowacyjne użycia wyrazów *nominacja, ekskluzywny, elitarny, inteligentny, agresywny, nostalgia, chemia, lustracja (lustracyjny), spolegliwy, molestować (molestowanie)*. Jakie znaczenie przypisuje się tym słowom? Następnie proszę porównać te znaczenia z podanymi poniżej definicjami znaczeń tych słów, zaczerpniętymi ze „Słownika języka polskiego” pod red. M. Szymczaka oraz ze „Słownika języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego. Jakie zmiany znaczeniowe zaszły w tych wyrazach – rozszerzenie (generalizacja) znaczenia, zawężenie (specjalizacja) znaczenia czy przeniesienie znaczenia?¹⁵

1. NOMINACJA

a. Użycia innowacyjne:

- Miał szansę na uzyskanie olimpijskiej nominacji.
- Ogłoszono nominacje do Oscarów.
- Po ogłoszeniu w styczniu listy nominacji uroczystość rozdania Oscarów zapowiadała się nieciekawie.
- Kogo nominujesz do opuszczenia programu? [Big Brother, TVN]

b. Użycie tradycyjne:

- Oczekiwał oficjalnej nominacji na redaktora.
Nominacja – ‘ostateczne wyznaczenie na stanowisko’ (najpierw w hierarchii kościelnej – na stanowisko biskupie, później także wojskowej i urzędniczej),

2. EKSKLUZYWNY

a. Użycia innowacyjne:

- drzwi płycinowe z ekskluzywnej klejonki sosnowej;
- Ekskluzywny narkotyk zdobywa polski rynek.
- Śmiertelność mamy ekskluzywną jak na te warunki.
Sytuuje nas to w gronie państw bogatych.

b. Użycia tradycyjne:

- Pracownicy tworzyli bardzo ekskluzywne koło, pisujące wyłącznie dla siebie o rzeczach nikogo nie interesujących.
- ekskluzywne stowarzyszenie
Ekskluzywny – ‘przeznaczony dla zamkniętej grupy’

3. ELITARNY

a. Użycia innowacyjne:

- Wiersze czyta elitarnym tonem Jan Englert.
- Elitarne włamanie na Uniwersytecie Princeton.
- Na Beverly Hills grasuje elitarny element przestępczy.

b. Użycie tradycyjne:

- Szkoła średnia i wyższa przestała być szkołą elitarną, przeznaczoną przede wszystkim dla dzieci bogatych.
Elitarny – ‘przeznaczony, dostępny dla elity’

4. INTELIGENTNY

a. Użycia innowacyjne:

- Dzięki inteligentnej podkoszulce nie pocila się wcale.

- Piwo schłodzone w inteligentnej lodówce.
- Niewiele banków ma inteligentne bankomaty.

b. Użycia tradycyjne:

- Inteligentny człowiek sam odgadnie, co miałem na myśli.
- Chłopczyk miał inteligentne oczy.
- Miała 18 lat, uśmiech dziecka, twarz inteligentną. [...]
- Prowadziliśmy inteligentne rozmowy.
Inteligentny – ‘rozumny, zdolny, bystry, pojętny’ (o człowieku, rzadko o zwierzętach takich jak: pies, koń, słoń, delfin); także: świadczący o takich cechach charakteru.

5. AGRESYWNY

a. Użycia innowacyjne:

- Dla inwestorów dobrym pomysłem jest zakup jednostek uczestnictwa agresywnych funduszy inwestycyjnych.
- Absolwenci są coraz bardziej ambitni i agresywni. Agresywni, bo coraz aktywniej poszukują pracy.
- Auto zwraca uwagę agresywną, wydłużoną jak cygaro linią karoserii.
- Najlepiej byłoby upodabniać się do twarzy z reklam zdrowym blaskiem oczu (...), lecz nie agresywnym użębieniem.

b. Użycia tradycyjne:

- Byłem wobec niego opryskliwy i agresywny.
- agresywna polityka
- agresywny głos
Agresywny – 1. ‘stosujący metody agresji, dokonujący zbrojnej napaści’; 2. ‘zachowujący się wrogo, napaściwie, zaczepnie’

6. NOSTALGIA

a. Użycia innowacyjne:

- Nostalgia jest słodką pułapką: oferuje jasne i trwałe miary wartości zaczerpnięte z czasu minionego.
- Po roku 1918 nikt nie gloryfikował zaborów, choć gdzieś istniała nostalgia po starych, dobrych czasach.
- Jeszcze bardziej na czułych nutach nostalgii zagrał Volkswagen.
- W Rosji powrót do produkcji krajowej ma jeszcze jeden zaskakujący skutek uboczny – pączkującą nostalgię za sowieckim jedzeniem i piciem.
- Nie jest to chyba jednak nostalgia za samą Ireną Dziedzic.

b. Użycie tradycyjne:

- Niechęć do wychodźstwa objaśniał przywiązaniem do swych gór i nostalgią, która ciągnie każdego Darwaza z powrotem do gniazda rodzinnego.
Nostalgia – ‘ tęsknota za krajem’

7. CHEMIA

a. Użycia innowacyjne:

- Na pytanie, czy ta decyzja nie popsuje chemii w drużynie, odpowiedział. [...]
- W przypadku wyższych stanowisk, kiedy chemia między szefem a zespołem nie zagra, doradzałbym odejście.

b. Użycie tradycyjne:

- Interesował się chemią od wczesnej młodości.

Chemia – ‘nauka zajmująca się badaniem właściwości i budowy różnych substancji oraz badaniem przemian jednych substancji w inne’

8. LUSTRACJA, LUSTRACYJNY

a. Użycia innowacyjne:

- *Lustracji polityków domaga się 80 proc. Polaków.*
- *Lustracja byłaby aktem sprawiedliwości dziejowej.*
- *Jest już uchwałą lustracyjna.*

b. Użycia tradycyjne:

- *Postanowił zrobić lustrację majątku i wezwać oficjalistów na rodzaj odprawy.*
 - *lustracja pomieszczeń po remoncie*
- Lustracja – ‘ogłędziny, przegląd, kontrola’

9. SPOLEGLIWY

a. Użycia innowacyjne:

- *On mógłby być [...] zbyt spolegliwy wobec ewentualnego rządu Millera.*
- *Partia uderza w spolegliwy ton, jakby stepił się chłopski pazur.*
- *Przekażmy spolegliwym mediom elektronicznym, że w Polsce źle się dzieje.*

b. Użycia tradycyjne:

- *Godny szacunku jest opiekun spolegliwy.*
- Spolegliwy – ‘ktoś, na kim można polegać’, ‘ktoś niezawodny’

10. MOLESTOWAĆ, MOLESTOWANIE

a. Użycia innowacyjne:

- *Czy zapisać w kodeksie karnym, że molestowanie seksualne to przestępstwo?*
- *Tyłu facetom pchała się do łóżka, że żadne molestowanie w jej przypadku nie wchodzi w grę.*
- *Trzy tygodnie po opisanii przypadków molestowania [...] w poznańskiej diecezji odczytano list. [...]*

b. Użycia tradycyjne:

- *Na Ksawerego posypały się listy i depesze molestujące o przyjazd.*
 - *Jeli mnie molestować, abym wybrał się z nimi na bal do szkoły morskiej.*
- Molestować – ‘natrętnie o coś prosić, nudzić ciągłymi prośbami, naprzykrzać się’.

XIII. W podanych przykładach proszę zastąpić zaznaczone wyrazy użyte w znaczeniach innowacyjnych wyrazami o znaczeniach tradycyjnych rejestrowanych w słownikach języka polskiego.¹⁶

1. American Airlines otworzyły na lotniskach salony z prysznicami w odpowiedzi na posunięcie British Airways.
2. Pistolety na strzelnicy i czołgi w akcji oraz najnowocześniejszy polski sprzęt wojskowy będzie można zobaczyć w Kielcach na II Międzynarodowym Salonie Przemysłu Obronnego.
3. Takie wzory spotkać można tylko w salonie dywanów orientalnych.
4. Victory Spa to ekskluzywna linia waniń firmy Technik Industry.
5. To pierwsza ujawniona przez nas próba hurtowego handlu kokainą i jedna z nielicznych takich spraw w kraju. Świadczy to o tym, że ten ekskluzywny narkotyk zdobywa polski rynek.

6. To typowy gadżet komputerowy, w zamyśle taki sam jak ekskluzywna mysz bezprzewodowa czy zestaw ładnych głośników.
7. Każdy specjalny wysłannik, rasowy dziennikarz, dociekliwy reporter musi mieć ekskluzywny wywiad.
8. W naturę festiwalu opolskich wpisana jest nostalgia za socjalizmem.
9. Reklama nowej generacji próbuje udowodnić, że potrafi być bardziej subtelna: umie wywołać łyzy wzruszenia, nostalgie, rozrzewnić, rozśmieszyć.
10. Jednak czytając i słuchając o tych ciągłych rozsadach, o nieustannej siatkarskiej, koszykarskiej czy piłkarskiej wędrówce ludów, człowieka doprawdy zdejmuje nostalgia.
11. Pierwsza inteligentna podkoszulka Sensateksu przypomina zwykłą podkoszulkę z miękkiej, bawełnianopodobnej dzianiny.
12. W tym czasie możesz spokojnie popijać piwo ochłodzone do idealnej temperatury przez inteligentną lodówkę.
13. Kłopoty publicznych finansów pośrednio przekładają się na kondycję gospodarstw domowych.
14. Znaczna liczba kobiet i mężczyzn przejawia głęboko osadzone skłonności homoseksualne i nie wybiera swej homoseksualnej kondycji.
15. Do naszego języka napływa coraz więcej zapożyczeń. Jak Pan Profesor ocenia kondycję polszczyzny?
16. W tamtych czasach panowała moda na agresywne transakcje handlowe, szkoły prawnicze i długie limuzyny.
17. Robert z innymi „nawróconymi” rockmanami założył bardzo agresywny muzycznie zespół wykonujący biblijne teksty.
18. Auto zwraca uwagę agresywną, wydłużoną jak cygaro linią karoserii i dużym jak paszcza rekina wlotem powietrza.
19. Być może już niedługo Condoleezza Rice zostanie architektem polityki zagranicznej jedynego światowego mocarstwa.
20. Kapitan drużyny Urugwaju uważany jest za głównego architekta zwycięstwa nad Brazylią.
21. Anatomia każdego kryzysu walutowego jest nieco inna.
22. Aż trzy filmy są anatomia bezinteresownych morderstw dokonanych przez młodych, wrażliwych ludzi.
23. Związkowcy okazywali się niekiedy bardziej spolegliwi wobec rządzącej koalicji.
24. Przekażmy spolegliwym mediom elektronicznym, że w Polsce źle się dzieje.
25. W przypadku wyższych stanowisk, kiedy chemia między szefem a zespołem nie zagra w sprawach zasadniczych, doradzałbym odejście.

¹ Por. też rozdz. 20, ćwic. XXII.

^{2, 10} Ćwicz. IV i VI zostały opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

³⁻⁷ Zd. z: D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, „Kultura języka polskiego”, Warszawa 1987, t. II, s. 131, 132.

^{8, 9} Zd. z: W. Pisarek, „Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie”, Wrocław 1978, s. 86.

¹¹⁻¹⁴ Ćwicz. VIII-XI zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

^{15, 16} Ćwicz. XII i XIII zostały opracowane przez Teresę Kruszonę.

27. POPRAWNOŚĆ STYLISTYCZNA – ŚRODKI STYLISTYCZNE W TEKSTACH UŻYTKOWYCH

Adam Wolański

I. Poniżej przytoczono definicje 9 figur stylistycznych: animizacji, personifikacji, metonimii, synekdochy, peryfrazy, epitetu, eufemizmu, hiperboli i porównania. Proszę przyporządkować nazwy poszczególnych figur do odpowiednich definicji.

1.
– przesadny opis przedmiotu lub zjawiska (najczęściej pod względem ilościowym), np.: *tysiąc razy ci powtarzałem* zamiast *wiele razy*.
2.
– użycie nazwy całości lub ogółu przedmiotów na oznaczenie części lub jednego przedmiotu (albo na odwrót), np.: *liczył siedem wiosen* zamiast *lat*.
3.
– zastąpienie dosadnego, drastycznego, ordynarnego lub nieprzyzwoitego wyrazu, wyrażenia lub zwrotu innym elementem leksykalnym, np.: *zamknął powieki na zawsze* zamiast *zmarł*.
4.
– przypisanie przedmiotom martwym, zjawiskom przyrody lub pojęciom abstrakcyjnym cech właściwych człowiekowi, np.: *los się uśmiecha*.
5.
– zestawienie dwu przedmiotów lub zjawisk na podstawie jakiejś cechy wspólnej, występującej jednak w różnym stopniu natężenia, np.: *nogi jak patyki*, czyli nogi cienkie, chude jak patyk.
6.
– przypisanie przedmiotom martwym, zjawiskom przyrody lub pojęciom abstrakcyjnym cech istot żywych, np.: *wiatr wyje*.
7.
– zastąpienie nazwy przedmiotu, czynności, osoby lub cechy bardziej rozbudowanym opisem, np.: *autor „Pana Tadeusza”* zamiast *Mickiewicz*.
8.
– zastąpienie właściwej nazwy przedmiotu nazwą innego przedmiotu związanego z poprzednim stosunkiem przyczyny do skutku, zawartości do zawierającego itp., np.: *żyje z oszczędności*, czyli z zaoszczędzonych pieniędzy.
9.
– dodanie do rzeczownika określenia uwydatniającego cechy ludzi, przedmiotów, zjawisk lub wskazującego na wartość uczuciową, np.: *szumiący las*.

II. Do poniższych rzeczowników – będących określeniami przedmiotów martwych, zjawisk przyrody i pojęć abstrakcyjnych – proszę dopisać czasowniki, tak by powstały zwroty oparte na animizacji lub personifikacji.

1. bieda
2. buty
3. ceny

4. ciemność
5. deszcz
6. dług
7. dom
8. fakty
9. fale
10. handel
11. idee
12. kolory
13. miłość
14. prawda
15. przyroda
16. rozpacz
17. rzeka
18. serce
19. temperatura
20. wiatr
21. zegar

III. Proszę dopisać utarte określenia przymiotnikowe ukazujące charakterystyczną cechę zwierzęcia przeniesioną na człowieka lub jego zachowanie. Proszę wyjaśnić znaczenie powstałych wyrażen.

1. serce,
‘
2. apetyt,
‘
3. krok,
‘
4. wzrok,
‘
5. żołądek,
‘
6. upór,
‘
7. nos,
‘
8. szyja,
‘
9. rozum,
‘
10. praca,
‘
11. zdrowie,
‘
12. robota,
‘
13. pęd,
‘
14. chód,
‘
15. oczka,
‘

16. łyż,
17. mózdzek,
18. złośliwość,

IV. Proszę podać znaczenia poniższych czasowników utworzonych na podstawie obserwacji zachowania i życia zwierząt oraz wyglądu drzew.

1. gruchać, ‘
2. rozindyczyć się, ‘
3. spsieć, ‘
4. zasępić się, ‘
5. osowieć, ‘
6. najeżyć się, ‘
7. stchórzyć, ‘
8. zbaranieć, ‘
9. zdębieć, ‘
10. uświerknąć, ‘

V. Proszę wyjaśnić znaczenia poniższych określeń przymiotnikowych o charakterze animistycznym.

1. głucha wieś, ‘
2. głupia sprawa, ‘
3. naga prawda, ‘
4. ślepa ulica, ‘

VI. Proszę objaśnić mechanizm powstania metonimii występujących w poniższych wyrażeniach, zwrotach i frazach. Następnie proszę zakwalifikować owe wyrażenia, zwroty i frazy do 12 typów metonimii wyróżnianych przez tradycyjne stylistyki.

1. Cała Wisła cieszyła się ze zwycięstw Małysza. –
2. Cała szkoła poszła dziś do kina. –
3. Czeka nas pot, krew i łyż. –
4. Czytam Balzaka. –
5. Dostała Nobla. –
6. Jeździł fordem. –
7. Kupił Rubensa. –
8. Lubił słuchać Chopina. –
9. matczyne serce –
10. Niech cię Niebo ma w swojej opiece. –
11. Oczekiwali wsparcia Brukseli. –
12. Oddział liczył 200 koni. –

13. Ostry język przysparzał mu kłopotów. –
14. Dziennikarze okrzyknęli go pierwszą rakieta Wimbledonu. –
15. Podał mu śmierć w ampułce. –
16. Pozostali przy życiu obrońcy twierdzy przynieśli gałązkę oliwną. –
17. tęga głowa –
18. W kamienicy pogasły okna. –
19. W ostatnim meczu wygrała Polska. –
20. Wypił kielich do dna. –
21. Wizyta katolickiego dostojnika na krótko zażegnała spór między krzyżem a półksiężycem. –
22. Zginął od kuli. –
23. Współcześni cenili go bardziej jako znakomity pędzel niż jako mistrza pióra. –
24. Podczas karnawałowego balu został zabity przez tajemniczą maskę. –
25. Żyje z handlu. –
26. Zakład odzieżowy daje chleb 300 osobom z okolicznych wsi. –
 - a. metonimia przyczyny (przyczyna zamiast skutku):
 - b. metonimia skutku (skutek zamiast przyczyny):
 - c. metonimia autora (autor zamiast dzieła):
 - d. metonimia narzędzia (narzędzie zamiast wytworu lub osoby):
 - e. metonimia zawartości (przedmiot zamiast zawartości):
 - f. metonimia miejsca (miejsce zamiast przedmiotu lub osoby tam zlokalizowanej):
 - g. metonimia znaku/symbolu (znak zamiast rzeczy oznaczanej):
 - h. metonimia konkretności (pojęcie konkretne zamiast abstraktu):
 - i. metonimia patrona (imię/ nazwisko patrona zamiast rzeczy oznaczanej):
 - j. metonimia rzeczy (przedmiot zamiast innego przedmiotu będący z nim w związku przyczynowym):
 - k. metonimia ubioru (elementy stroju zamiast osoby): ...
 - l. metonimia posiadacza (przedmiot zamiast posiadacza):

VII. Proszę objaśnić mechanizm powstania synekdoch występujących w poniższych wyrażeniach, zwrotach i frazach.

Następnie proszę zakwalifikować owe wyrażenia, zwroty i frazy do 8 typów synekdoch wyróżnianych przez tradycyjne stylistyki.

1. chodzące nieszczęście –
2. Cieszyła się na myśl, że zmusiła tego donżuana do kapitulacji –
3. Ośrodkiem kultu gromowładnego była świątynia Trójcy Kapitołińskiej. –
4. Kolejny wykład będzie poświęcony zmiennocieplnym kręgowcom lądowym: hatteriom, żółwiom, jaszczurkom, wężom i krokodylom. –
5. kraj Koperników, Modrzewskich, Kołłątajów –
6. Londyn był zawsze rywalem Paryża. –
7. Mam tysiące spraw do załatwienia. –
8. W miasteczku miał opinię lowelasa. –
9. Morderczy sztylet przerwał jego próżniaczy żywot. –
10. Mówiłem ci sto razy. –
11. Na gołe ciało nosi tylko bawełnę. –
12. Nad polami unosiły się dymy. –
13. Nie samym chlebem człowiek żyje. –
14. Olbrzymie ssaki morskie wpłynęły na płytkie wody zatoki. –
15. Jego sakiewka wypchana była złotem. –
16. rycerz zakuty w żelazo –
17. Syty głodnego nie zrozumie. –
18. Uderzył w klawisze instrumentu. –
19. W czasie bitwy było słychać szczęk żelaza. –
20. Przyjął go pod swój dach. –
21. Wiódł wystawne życie, jak na krezusa przystało. –
22. Wziął deski i poszedł na stok. –
23. zamglone źrenice –
24. Znalazł szczodrego mecenasa. –
25. znana piękność –
26. Została wyrzucona na bruk. –

27. Zwykłych śmiertelników na to nie stać. –
28. Żołnierz polski walczył na wielu frontach II wojny światowej. –
29. Naprawił samochód, w którym brakowało świateł stopu. –
- a. synekdocha części (część zamiast całości, *pars pro toto*):
- b. synekdocha całości (całość zamiast części, *totum pro parte*):
- c. synekdocha materiału (materiał zamiast wytworu z niego zrobionego):
- d. synekdocha liczby (liczba pojedyncza zamiast liczby mnogiej lub liczba określona zamiast nieokreślonej):
- e. synekdocha gatunku (gatunek zamiast rodzaju):
- f. synekdocha rodzaju (rodzaj zamiast gatunku):
- g. synekdocha abstrakcji (pojęcie abstrakcyjne zamiast konkretnego):
- h. synekdocha imienia (imię własne zamiast imienia pospolitego albo na odwrót; antonomazja):

VIII. Proszę zastąpić podane nazwy peryfrazami.

1. Nazwy pospolite:
 - a. angielszczyzna –
 - b. bibliografia –
 - c. czołg –
 - d. mikrofalówka –
 - e. modlitewnik –
 - f. premier –
 - g. prezydent –
 - h. prezydentowa –
 - i. przychodnia –
 - j. senat –
 - k. stolarnia –
 - l. średniowiecze –
 - ł. żurnal –
2. Nazwy własne osobowe:
 - a. Homer –
 - b. Leonardo da Vinci –
 - c. Mikołaj Kopernik –
 - d. Jan III Sobieski –
 - e. Ignacy Krasicki –
 - f. Jan Matejko –
 - g. Henryk Sienkiewicz –
 - h. Erwin Rommel (dowódca niemiecki, twórca Afrikkorps) –
 - i. Enrico Caruso (śpiewak włoski) –
 - j. Nicolae Ceaușescu (rumuński działacz komunistyczny) –
 - k. Agatha Christie (pisarka angielska) –
 - l. Alfred Hitchcock (amerykański reżyser filmowy) –
 - ł. Elvis Presley –

- m. James Brown (wokalista amerykański) – ;
 n. Wisława Szymborska – ;
 3. Nazwy własne geograficzne:
 a. Afryka – ;
 b. Europa – ;
 c. Japonia – ;
 d. Chiny – ;
 e. Francja – ;
 f. Watykan – ;
 g. Rzym – ;
 h. Petersburg – ;
 i. Kraków – ;
 j. Warszawa – ;
 k. Gniezno – ;
 l. Zakopane – ;
 ł. Hollywood – ;
 m. Warmia i Mazury – ;
 n. Kaszuby – ;

IX. Proszę zastąpić poniższe peryfrazy gramatyczne, tzw. orzeczenia peryfrastyczne składające się z czasownika i rzeczownika, prostymi formami czasownika o równoważnym znaczeniu. Następnie proszę określić, które konstrukcje analityczne stanowią zwroty powszechnie przyjęte i akceptowane, zwroty dopuszczalne, nadużywane w stylach oficjalnych oraz zwroty niepoprawne.

1. brać udział – ;
2. czynić starania – ;
3. dać odpowiedź/ udzielić odpowiedzi – ;
4. dać wyraz – ;
5. dobiec końca – ;
6. dokonać kontroli – ;
7. dokonać mianowania – ;
8. dokonać morderstwa – ;
9. dokonać oceny – ;
10. dokonać przesunięcia – ;
11. dokonać włamania – ;
12. dołożyć starań – ;
13. mieć litość – ;
14. mieć miejsce – ;
15. mieć szacunek – ;
16. mieć wpływ/ wywierać wpływ – ;
17. mieć zaufanie/ żywić zaufanie – ;
18. odbywać podróż – ;
19. odbywać spacer – ;
20. okazywać pomoc – ;
21. posiadać znajomość – ;
22. prowadzić grę – ;
23. prowadzić sprzedaż – ;
24. udzielać pomocy – ;
25. ulec obniżce – ;
26. ulec panice – ;
27. ulec polepszeniu – ;
28. ulec poprawie – ;
29. ulec wywróceniu – ;
30. ulec zatruciu – ;
31. ulec zbutwieniu – ;
32. ulec zepsuciu – ;

33. ulec zmianie – ;
34. wprawić w zdumienie – ;
35. wyrazić zgodę – ;
36. wystąpić z propozycją/ wyjść z propozycją – ;

X. Proszę zamienić nadużywane w stylu prasowym i urzędowym orzeczenia peryfrastyczne na neutralne, proste formy czasowników.

1. Ceny komputerów uległy obniżce o 5 procent.
2. Chcemy dokonać oceny wyników trzech kwartałów.
3. Kilkadziesiąt osób z pensjonatu „Jantar” uległo zatruciu.
4. Na całym obszarze kraju pogoda nie ulegnie zmianie.
5. Nasi eksperci będą próbowali dać odpowiedź na pytania czytelników.
6. Turyści nie posiadali znajomości języka niemieckiego.
7. Obecnie czynimy starania, aby pozyskać środki pomocowe z Unii Europejskiej.
8. Policjant musiał udzielić pomocy osobie, która uległa wywróceniu na łodzi.
9. Poprawie uległa praca urzędów zatrudnienia.
10. Trzeba dołożyć starań, aby palacze podjęli próbę wstrzymania się od palenia.

XI. Każdy z podanych poniżej wyrazów proszę zastąpić co najmniej 4 wyrazami lub wyrażeniami o charakterze eufemistycznym.

1. gruby – ;
2. kłamać – ;
3. umrzeć – ;
4. zabić się (umyślnie) – ;

XII. Proszę wyjaśnić znaczenie poniższych wyrazów i zwrotów o charakterze eufemistycznym.

1. brat śmierci, ‘ ;
2. być w błogosławionym stanie, ‘ ;
3. być w wieku balzakowskim, ‘ ;
4. chleb w płynie, ‘ ;
5. choroba francuska, ‘ ;
6. córa Koryntu, ‘ ;
7. czesać się na Kojaka, ‘ ;
8. cztery litery, ‘ ;
9. dolna część bielizny, ‘ ;
10. dom pod czerwoną latarnią, ‘ ;
11. dysfunkcja erekcji, ‘ ;
12. film się komuś urwał, ‘ ;
13. jechać do Rygi, ‘ ;
14. kowbojskie nogi, ‘ ;
15. mieć nierówno pod sufitem, ‘ ;
16. mieć rubensowskie kształty, ‘ ;
17. mieć za długie ręce, ‘ ;
18. ministerskie czoło, ‘ ;
19. nie móc związać końca z końcem, ‘ ;
20. nie wylewać za kółkiem, ‘ ;
21. okna można przy kimś trzymać otwarte, ‘ ;
22. oprzeć sprawę o bufet, ‘ ;
23. pigułka po, ‘ ;
24. pikantne zdjęcie, ‘ ;
25. pocałunki słońca, ‘ ;

26. przyprawiać komuś rogi, '.....';
27. sztuczne poronienie, '.....';
28. tam, gdzie plecy tracą swą szlachetną nazwę, '.....';
29. trzecie zęby, '.....';
30. ustronne miejsce, '.....';
31. żyć z kimś na kocią łapę, '.....'.

XIII. Proszę wyjaśnić znaczenie i mechanizm powstania poniższych eufemizmów.

1. adidas –
2. d... –
3. dać sobie w szyję –
4. fioletowe wino –
5. ja-pier-o-kur –
6. kur Warszawa nie hoduje –
7. los alpagos –
8. marycha –
9. napić się wódki z grabarzem –
10. narządy –
11. niewysoki –
12. odruch dekonsumpcyjny –
13. przeczyć nazwie bielizna –
14. sałata –
15. sprawny inaczej –
16. świerszczyk –
17. ty wiśnio –
18. volkswagen –

XIV. W poniższych zdaniach proszę wskazać eufemizmy, podać ich „mocne” odpowiedniki, a następnie określić powody, dla których zostały użyte.

1. a. Polacy często posługują się słowem na k.
b. Czy mógłby się pan odkopulować ode mnie?
c. Koncert był zarąbisty.
d. Po ostatniej wywiadówce dostał opeer od ojca.
2. a. Ogłoszenia prasowe w rubryce „zdrowie”: „Absolutnie wszystkie usługi”, „Zabiegi w narkozie – pełen zakres”, „Wywoływanie miesiączki”.
b. Ogłoszenia prasowe w rubryce „towarzyskie”: „Agencja towarzyska «INA» zaprasza”, „Salon masażu «AMOR» zaprasza”.
3. a. Gazeta z 1981 roku: „W poniedziałek bojkot pracy miał miejsce w dwóch kopalniach – «Ziemowit» i «Piast»”.
b. Gazeta z 1956 roku: „Od pewnego czasu agentura imperialistyczna i reakcyjne podziemie starały się wykorzystać trudności ekonomiczne i bóleczki w niektórych zakładach Poznania dla sprowokowania wystąpień przeciw władzy ludowej”.
c. Gazeta z 1976 roku: „W sklepie nr 28 przy ul. Żelaznej kierowniczką p. Alina Pawlicka prosi, aby podziękować na łamach gazety za wprowadzenie biletów towarowych na cukier”.
d. Gazeta z 1976 roku: „Wczoraj przedłożyłem Sejmowi i społeczeństwu rządowy projekt zmiany poziomu i struktury cen dotyczących niektórych artykułów rolno-spożywczych”.
4. a. Jak babcię kocham, nie wiem, gdzie ona była!
b. O rany koguta, co on narobił najlepszego!

5. a. Operacja na otwartym sercu jest bardzo ryzykowna i trzeba się liczyć z najgorszym.
b. W Warszawie został uruchomiony zakład spoielania zwłok.

XV. Proszę zastąpić poniższe wyrażenia, zwroty i frazy środkami językowymi o charakterze hiperbolicznym.

1. a. głęboka miłość –
- b. mnóstwo kwiatów –
- c. niezwykła siła –
- d. piękna suknia –
2. a. Powtarzał mu to wiele razy –
- b. Ta powieść jest dużo lepsza od poprzedniej –
- c. Z czoła spływał mu obfity pot –

XVI. Proszę dopisać odpowiednie czasowniki, tak by powstały zwroty o charakterze hiperbolicznym.

1. z radości, ze śmiechu, z zazdrości, ze złości;
2. z ciekawości, ze strachu, z nudów, ze zmęczenia;
3. z radości, z rozpaczy, z wściekłości, z zazdrości;
4. ze wstydu;
5. z bólu.

XVII. Człony porównania są łączone nie tylko spójnikiem *jak*, lecz także innymi spójnikami lub wyrażeniami pełniącymi ich funkcję: *jakby, jak gdyby, jako, jakoby, niby, niczym, niż, podobnie jak*. Proszę użyć tych spójników do połączenia członów porównania w poniższych zdaniach. Każdego ze spójników można użyć tylko raz.

Proszę także wyjaśnić, kiedy w porównaniu występuje spójnik *niż*.

1. Jest dla nich matka.
2. Postępował ojciec.
3. Siostra była zdolniejsza brat.
4. Był mizerny z krzyża zdjęty.
5. Czuł się źle miał zemdleć.
6. Żołnierze stali mur.
7. Używała panieńskiego nazwiska pseudonimu.
8. Biegł skrzydła wyrosły mu z ramion.

XVIII. Proszę zastąpić poniższe wyrażenia i zwroty porównaniami o charakterze związków frazeologicznych, funkcjonującymi w języku potocznym.

1. chude nogi –
2. duży, mięsisty nos –
3. bardzo biały –
4. bardzo czarny –
5. bardzo potulny –
6. bardzo głodny –
7. bardzo pracowity –
8. bardzo uparty –
9. bardzo wierny –
10. bardzo twardy –
11. bardzo zdrowy –
12. bardzo silny –
13. bardzo zły –

14. bardzo odważny – ;
15. nic niewiedzący – ;
16. bardzo zblednąć – ;
17. drżeć bardzo silnie – ;
18. żyć w niezgodzie –

XIX. Poniższe wyrażenia z epitetami proszę zakwalifikować do podanych grup. Proszę wyjaśnić znaczenie połączeń wyrazowych z epitetami sfrazeologizowanymi.

barania głowa, czarna rozpacz, czarny koń, kary koń, martwa cisza, męki Tantała, nić Ariadny, niebieskie oczy, odrażający postępek, pęd samochodu, pięta Achillesa, prawa ręka, pyrrusowe zwycięstwo, salomonowy wyrok, szum topól, tańcząca para, twarde głazy, wieża gigant, wysokie drzewa, zburzone szczęście, złota rączka

1. Epitety zwykłe:

a. przymiotnikowe i imiesłowowe:

.....

b. rzeczownikowe:

.....

2. Epitety sfrazeologizowane:

a. przymiotnikowe:

.....

 ;

b. rzeczownikowe:

.....

Jaką funkcję w zdaniu pełnią epitety przymiotnikowe i imiesłowowe oraz rzeczownikowe?

.....

5. *marek* 'dusza pokutująca, potępieniec':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenia: '
6. *myszka* 'specyficzny zapach starego wina':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
7. *palma* 'tryumf':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
8. *pastwa* 'pokarm, żer, zdobycz':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
9. *pielesz* 'legowisko dzikiego zwierza':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
10. *posada* 'fundament, podstawa':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
11. *rej* 'szereg, rząd':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
12. *rozpuk* 'rozpęknięcie się':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
13. *sedno* 'rana na grzbiecie końskim powstała od ucisku siodła':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
14. *słomiany* 'nierzeczywisty, pozorny, fałszywy':
 - a. frazeologizmy:
 - b. znaczenia: '
15. *sukurs* 'pomoc, wsparcie':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
16. *sumpt* 'nakład pieniężny, wydatek':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
17. *szranki* 'walka, pojedynek':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
18. *sztok* 'pień, kłoda':
 - a. frazeologizmy:
 - b. znaczenia: '
19. *tapet* 'sukno, którym nakrywa się stół':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
20. *umór* 'śmierć, zguba, zagłada':
 - a. frazeologizmy:
 - b. znaczenia: '
21. *wstręt* 'przeszkoda, trudność':
 - a. frazeologizm:

- b. znaczenie: '
22. *złupić* 'zedrzeć z czegoś zewnętrzną warstwę':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '

Historyzmy:

1. *czambul* 'zbrojny oddział tatarski zapuszczający się na obce terytorium':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
2. *funt* 'jednostka wagi obowiązująca w dawnej Polsce, równa 350-560 g':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
3. *kopia* 'rodzaj broni drzewcowej o długości 3,5 m używanej przez husarię polską do połowy XVIII w.':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
4. *korzec* 'dawna polska miara objętości ciał sypkich, równa około 120 l':
 - a. frazeologizmy:
 - b. znaczenia: '
5. *lut* 'dawna jednostka ciężaru, wynosząca 1/32 części funta':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
6. *nawiazka* 'odszkodowanie za wyrządzoną krzywdę moralną lub ból fizyczny':
 - a. frazeologizm:
 - b. znaczenie: '
7. *pręgierz* 'słup, do którego przywiązywano skazanych na chłostę':
 - c. frazeologizm:
 - d. znaczenie: '

VI. Proszę podać współczesne odpowiedniki poniższych archaizmów i wyrazów przestarzałych (wychodzących z użycia).

Archaizmy:

1. *alkierz* –
2. *azali* –
3. *bałamutka* –
4. *bezdeń* –
5. *bydlić* –
6. *gospodzin* –
7. *gzło* –
8. *hardosz* –
9. *juzyna* –
10. *klecha* –
11. *kmieć* –
12. *łożnica* –
13. *macierz* –
14. *mlódka* –
15. *samotrzcęć* –
16. *samowtór* –
17. *spożyć* –
18. *stągiew* –

19. *świekra* –
20. *wartko* –
21. *wierzeje* –
22. *włodyka* –
23. *zawždy* –
24. *zoczyć* –

Wyrazy przestarzałe (wychodzące z użycia):

1. *admirator* –
2. *adwersarz* –
3. *aerodrom* –
4. *afekt* –
5. *atoli* –
6. *baczenie* –
7. *bawialnia* –
8. *birbant* –
9. *cyklista* –
10. *dalibóg* –
11. *dezabil* –
12. *dusery* –
13. *dykteryjka* –
14. *estyma* –
15. *frasunek* –
16. *jednaki* –
17. *kokota* –
18. *łacniej* –
19. *obaczyć* –
20. *ochronka* –
21. *onegdaj* –
22. *ostać* –
23. *ozwać się* –
24. *śladnie* –

VII. Poniższe wyrazy proszę uporządkować ze względu na typ ograniczenia geograficznego.

ajusci ('tak właśnie'), *akuratnie* ('właśnie, tyle samo'), *bańka* ('bombka na choinkę'), *cepak* ('młocarz'), *ciągiem* ('bezustannie'), *dłaboga* ('na litość boską'), *drzewko* ('choinka'), *dychać* ('dyszeć, sapać'), *fiakier* ('dorożka'), *ichni* ('należący do nich'), *jadzić się* ('ropieć'), *ładzić* ('porządkować, doprowadzać do ładu'), *nazad* ('z powrotem'), *oprzątnąć* ('oporażdzić'), *ośróodka* ('wnętrze czegoś'), *prażucha* ('potrawa z prażonej maki żytniej lub gryczanej'), *prymariusz* ('naczelnik lekarz szpitala'), *sklep* ('piwnica'), *skład* ('sklep'), *skopowina* ('baranina'), *taksówka* ('samochód osobowy'), *tuk* ('tłuszcz'), *tum* ('katedra'), *tytka* ('torebka papierowa')

1. Dialektyzmy (gwaryzmy):

.....

2. Regionalizmy (provincjonalizmy):

.....

VIII. Wiele dialektyzmów z gwary podhalańskiej weszło – jako zapożyczenia wewnętrzne – do polszczyzny ogólnej. Proszę wyjaśnić znaczenie poniższych dialektyzmów (gwaryzmów).

1. *baca* –
2. *bryndza* –
3. *gazda* –

4. *juhas* –
5. *kierpce* –
6. *oscypek* –
7. *perć* –
8. *redyk* –
9. *siklawa* –
10. *smrek* –
11. *turnia* –
12. *upłaz* –
13. *wanta* –
14. *watra* –
15. *wierch* –
16. *żętyca* –

IX. Proszę podać ogólnopolskie odpowiedniki poniższych regionalizmów.

1. Regionalizmy warszawskie:

- a. *cielak* –
- b. *czarna jagoda* –
- c. *kubetek* –
- d. *na dwór* –
- e. *żrebak* –

2. Regionalizmy krakowskie:

- a. *blawatek* –
- b. *borówka* –
- c. *flasza* –
- d. *jarzyna* –
- e. *kremówka* –
- f. *kwaśne mleko* –
- g. *na pole* –
- h. *ożyna, ostrężyna* –
- i. *plutki talerz* –
- j. *sagan* –
- k. *sznytka* –

3. Regionalizmy poznańskie:

- a. *czerwona jagoda* –
- b. *gula* –
- c. *herbatnik* –
- d. *kokot* –
- e. *miałki talerz* –
- f. *modrak* –
- g. *petronelka* –
- h. *pyrka* –
- i. *świętojanka* –
- j. *węborek* –
- k. *porannik* –

X. Poniższe wyrazy proszę uporządkować ze względu na typ ograniczenia środowiskowego.

Uwaga: niektóre wyrazy występują więcej niż w jednej gwarze.

basior, blotka, chawira, chewra, cool, dać cynk, doliniarz, dzia-
dek, fala, figura, grać pod stół, grać z odkręconym potencjo-
metrem, jarzyć, jucha, knerać, korki, kot, metal się komuś
obsunął, odlotowy, ogonista, przyciąć kota na ogona, rekon-
tra, skoki, słuchy, ściema, tankomat, wkuwać

1. Gwara złodziejska:

2. Gwara łowiecka:
3. Gwara aktorska:
4. Gwara żołnierska:
5. Gwara brydżystów:
6. Gwara młodzieżowa:

XI. Do poniższych wyrazów neutralnych proszę dopisać jak największą liczbę bliskoznacznych ekspresywizmów i określić ich tzw. barwę emocjonalną.

1. chłopak:
2. dziecko:
3. dziewczyna:
4. kobieta:

XII. Proszę wyjaśnić mechanizm powstania tzw. barwy emocjonalnej w poniższych wyrazach.

adwokacina, anarch, biurwa ('biuro + kurwa'), *brudas, bubblicystyka* ('bubel + publicystyka'), *chytrus, dziewczynisko, ideolo, pętał, piczka* ('Porozumienie Centrum'), *piśmidło, ponureska* ('ponura humoreska'), *pracus, rozpylacz* ('karabin maszynowy'), *smarkacz, socjał, staruch, tłusciuch, urzędniczyna, zmoralista* ('moralista, dręczący jak zmora')

XIII. W języku nieustannie trwa proces odnawiania środków ekspresji. Słownictwo mało wyraziste jest wypierane przez „uintensywnione” synonimy. W wykropkowane miejsca proszę wstawić potoczne przysłowki oznaczające intensywność (synonimy przysłówka *bardzo*). Raz użytego ekspresywizmu nie można powtórzyć w kolejnych zdaniach.

1. To była miła dziewczyna.
2. Zrobiło się późno.
3. W nowym towarzystwie czuł się nieswojo.
4. Podczas ostatniej projekcji filmu się nudził.
5. Dostrzegł błądą twarz.
6. Po intensywnym treningu był zmęczony.
7. Najnowsza wersja kabrioletu mu się podobała.
8. Ten samochód był drogi.
9. Wyemitowany w sobotę film był głupi.
10. W nowej pracy musiał się starać.
11. Od piątku było gorąco.
12. Idolem nastolatków był przystojny piosenkarz.
13. W sobotę zrobiło się zimno.

14. Widok splądrowanego mieszkania go przeraził.

XIV. Proszę podać nienacechowane stylistycznie odpowiedniki poniższych poetyzmów.

1. a. bezkres –
- b. brzask –
- c. dziewica –
- d. gorzeć –
- e. korab –
- f. krasa –
- g. lazur –
- h. nadobny –
- i. niwa –
- j. odmęt –
- k. ronić –
- l. ruczaj –
- ł. rumak –
- m. siejba –
- n. skra –
- o. smutek –
- p. spowieć –
- q. szkarłat –
- r. wonność –
2. a. fale burzanów –
- b. kir nocy –
- c. królowa kwiatów –
- d. nocny towarzysz zakochanych –
- e. płowa kosa –
- f. płynące po niebie barany –
- g. pora babiego lata –
- h. ściana jesiennego płaczu –
- i. zwiastunka burzy –

XV. Wykorzystując wzorce derywacji prostej lub kompozycji, proszę utworzyć poetyzmy o poniższych znaczeniach.

1.
'charakteryzujący się brakiem kwiatów';
2.
'mający białe skrzydła';
3.
'mający jasną twarz';
4.
'mający kasztanowe włosy';
5.
'mający rumiane lica';
6.
'mieszkaniec nieba';
7.
'nadać czemuś srebrzysty połysk';
8.
'mieniący się barwami jak oka piór pawich';
9.
'mający pióra srebrnego koloru';
10.
'pokryć gwiazdami';
11.
'mający złociste kłosa'.

XVI. Proszę zastąpić podane kancelaryzmy środkami leksykalnymi typowymi dla języka ogólnego:

1. akcja siewna –
2. nawiązać stosunek pracy –
3. obszar leśny –
4. opłata za przejazd –
5. przeprowadzić kontrolę –
6. środek płatniczy –
7. uiścić opłatę –
8. wylew rzeki –

XVII. Proszę znaleźć potoczne odpowiedniki następujących wyrazów:

1. dać –
2. gotować –
3. naśladować –
4. ociemniały –
5. specjalista –
6. ukraść –

XVIII. Które z poniższych wyrazów mają nacechowanie książkowe, przynależą do stylu podniosłego? Proszę podać ich odpowiedniki stylistycznie neutralne.

zglądzić, upadek, gniew, gnuśny, podążać, ohydny, plucha, niezapominajka, woń, spopielić, honorarium, wiarołomny, zapłata, konieczny, postradać, afisz, rubież

XIX. Proszę określić, jakie odmiany stylowe reprezentują poniższe fragmenty. Na podstawie przytoczonych tekstów proszę wskazać charakterystyczne cechy poszczególnych stylów.²

1. Są takie tragiczne chwile historycznych rozliczeń, kiedy nie ma się żadnej ochoty powiedzieć: – a jednak na moje wyszło, raczcie spojrzeć na fakty. Nie potrafię jednak zapomnieć aroganckiej buty zjazdu Unii Wolności, który górnicy i chłurnie, wykorzystując do tego niezwykle zasłużoną, a najwidoczniej słabo poinformowaną osobę, przyrównywał protest przeciwko bombardowaniu Serbii do popierania ludobójstwa. Bo i cóż się okazało po roku intensywnych poszukiwań, które miałyby stworzyć alibi dla zrzucania supernowoczesnych bombek? Nie znaleziono bodaj w Kosowie ani jednego masowego grobu, nie potwierdziły się oficjalne albańsko-natowskie sensacje.³
2. Badania struktury tekstu spójnego ujawniły, że pewne charakterystyczne ukształtowania wypowiedzi występują także na skraju wewnętrznej przestrzeni tekstu objętej ramą. Dotyczy to w szczególności początku tekstu. W tej pozycji pojawiają się często (tak jest z zasady w wypowiedziach narracyjnych) omówione już wcześniej zdania egzystencjalne, a więc nie rozczłonkowane wypowiedzenia czysto rematyczne.⁴
3. W oparciu o zarządzenie nr 231/200, Administracja Domów Mieszkalnych „Robotnik” informuje, że użytkownik lokalu obowiązany jest dokonać wpłaty należności za lokal w terminie do 10 każdego miesiąca w wysokości podanej w specyfikacji opłat, pod rygorem dochodzenia od niezapłaconych należności, odsetek ustawowych za zwłokę. Książeczka opłat jest ważna tylko na nazwisko

i imię osoby, na którą została wystawiona, oraz adres w niej wskazany. Przepisywanie książeczki na nazwisko innej osoby jest niedopuszczalne.

4. Nasza obecna wiedza o ruchu ciała wywodzi się od koncepcji Galileusza i Newtona. Przedtem ludzie wierzyli Arystotelesowi, który twierdził, że naturalnym stanem ciała jest spoczynek i że porusza się ono tylko pod wpływem siły lub pchnięcia. Wynikało stąd, że ciężkie ciała powinny spadać szybciej niż lekkie, ponieważ są mocniej przyciągane w kierunku Ziemi.⁵
5. Medal dla Pavarottiego. Słynny włoski tenor Luciano Pavarotti otrzymał Medal Nansena, najwyższe odznaczenie Wysokiego Komisariatu ONZ ds. Uchodźców. To nagroda za zaangażowanie artysty w pomoc dla uchodźców z całego świata. Pavarotti organizował m.in. wielkie koncerty na rzecz Bośni, Gwatemali, Kambodży, Liberii i Kosowa. Medal wręczono w Modenie podczas koncertu, z którego dochód (ponad 1,5 mln dol.) przeznaczony zostanie na pomoc dzieciom w obozach afgańskich uchodźców w Pakistanie.⁶
6. Jadę ja kiedyś z nim na, wiesz, wuef, dziesiątką, tłok taki, że nie wiem co, a on mówi, żebyśmy się przesiedli do ósemki, bo pusta. No to wysiedliśmy na przystanku, podjeżdża ósemka, ale wcale się nie zatrzymuje. Patrzę, a to, kurde, do zajezdni. I staliśmy jak głupek na tym przystanku, czekaliśmy na następny tramwaj; przyjechał dopiero po półgodzinie. Wściekłem się jak cholera, bo mieliśmy być o 11⁰⁰ na wuefie, a tak w ogóle nie weszliśmy na salę, no bo byliśmy spóźnieni ponad pół godziny.
7. Panie Marszałku! Wysoka Izbo! Dwa dni temu, 26 maja, obchodziliśmy Dzień Matki. Jest to święto najbliższe sercu każdego z nas. Matka rodzicielka, matka żywicielka, matka ziemia i matka ojczyzna. Tyle znaczeń ma najpiękniejsze słowo matka. Tyle ról musi ona pełnić, a każda z nich jest wielka. To nasze matki dały nam życie, wiarę, przekazały tradycję. Nauczyły mówić i kochać ludzi i Polskę. Stworzyły nam dom rodzinny i były dla nas tarczą obronną. Niech mi będzie wolno z trybuny Wysokiej Izby złożyć z okazji minionego święta hołd wszystkim polskim matkom i podziękować im za całe dobro, jakie od nich otrzymaliśmy. Składam każdej z nich gorące życzenia tego, co najlepsze, a także wiary i nadziei, że wszystkie oczekiwania matek spełnią się w ich dzieciach. Szczęść Boże wszystkim polskim matkom.

XX. Proszę napisać dwie wersje stylistyczne tego samego listu na dowolny temat: pierwsza jest adresowana do przyjaciółki; druga – do osoby starszej.

XXI. W podanych niżej zdaniach proszę wskazać te wyrazy, które nie harmonizują stylistycznie z resztą zdania tekstu prasowego.⁷

1. W łóżeczku darło się niemowlę płci męskiej, Bartek, obiekt nienawiści obu starszych sióstr.
2. Zdjęcia trupa Pol Pota mają zostać przedstawione dzisiaj.
3. Wicepremier Balcerowicz twierdzi, że jeśli epidemia zwolnień chorobowych będzie postępowała w takim tempie, to wypłaty rozwałą budżet ZUS i państwa.

4. Zdarza się jednak, iż nawet jedząc niewiele, odczuwamy bóle poniżej łuków żebrowych i w centrum brzucha.
5. Posłowie gotowi są wprowadzić w Polsce instytucję świadka koronnego na wzór amerykański [...]. By usprawnić walkę z mafiami, policja i resort sprawiedliwości od dawna chcą mieć prawo nagradzania przestępcy, który sygnalizuje kumpli.
6. Generał zatrudnił konstruktora Oscara V. Paine'a i zlecił mu zaprojektowanie właśnie pistoletu maszynowego. 10 listopada 1918 r. pierwszą partię pistoletów dostarczono do portu, aby je wysłać do wojującej Europy, ale ta nazajutrz złośliwie przestała się rżnąć.
7. Kiedy biedaczysko stanął na własnych nogach na ziemi rodzicielce, natychmiast przystąpili doń policjanci molestowani przez właściciela knajpy.
8. Jankowi nauka zawsze szła opornie. Skończył już 15 wiosen i nadal kiblował w 7. klasie podstawówki.
9. Może pod skrzydłami pierwszej damy Rzeczypospolitej poprawi się zespołowi, któremu wkrótce stuknie 45 lat.
10. Facet w maskującej panterce stał w odległości dwudziestu kroków, strzelając w okienny otwór domu oznaczonego numerem 17.
11. Spojrzenie zatrzymuje się na ułamek sekundy na twarzy, koncentruje się na biuście, schodzi w dół – na chwilę zawisa na miednicy, zdecydowanie dłużej na nogach i znów wraca do twarzy.
12. W tymże lokalu, jak to teraz modne, dla uciechy gości do napojów wysokowych serwowano striptiz, a głębokimi nocami – odważniejsze obyczajowo „numery”, czyli tańcowanie rozdzielanych do rosołu najętych niewiast wokół tzw. rury.

XXII. Proszę określić, jakim stylem napisany jest każdy z tekstów. Czy użycie tego stylu jest uzasadnione?⁸

1. Gospodarz otworzył i w tym samym momencie zainkasował mocny cios pięścią w głowę, po którym upadł na podłogę.
2. Ciekawe, że nawet słonie urodzone w niewoli, które nigdy nie chłwały, kiedy podsunie się im alkohol [...].
3. Francuskich chłopów wkurza taka polityka i zbudowali piramidę z niechcianych warzyw i owoców.
4. Redaktor Klaudia Michalak w lokalnej „Trybunie Śląskiej” wałnęła tytułem „Żegnaj, piesku”.
5. Prezes kopalni, Józef Matysik, który stał na czele załogi, pierwszy został capnięty przez policję.
6. Do „Victorii” przybyły osobistości z pierwszych stron gazet, z wyjątkiem lewicowców, chociaż pojawił się Jerzy Urban, który przez ostatnie lata harował jak wół, żeby Lech Wałęsa przegrał prezydenturę.
7. Ledwie dziewczęta wysypały się z autobusu, gdy nagle z odległości ok. 30 metrów żołnierz arabski, stojący w wieżyczce strzelniczej, bez ostrzeżenia zaczął pruć do nich z karabinu. Seria skosiła kilkanaścioro dzieci.

XXIII. Proszę podać, jakim stylem napisany jest każdy z poniższych tekstów, oraz wskazać cechy charakterystyczne tego stylu i przereklamować tekst tak, by był napisany językiem ogólnym.⁹

1. W Dziale Listów i Interwencji będą wykonywane zadania w zakresie nie zmienionym w stosunku do roku 1996. Na-

leży oczekiwać, że będzie postępował dalszy, obserwowany obecnie wzrost liczby spraw kierowanych do Działu przez senatorów.

2. Podstawowe zadania Biura wynikające z regulaminu Organizacyjnego polegające na zapewnieniu obsługi organizacyjno-technicznej posiedzeń plenarnych Senatu, dystrybucji materiałów dla senatorów i Prezydium Senatu, przygotowywaniu porządków dziennych obrad Senatu oraz obsługę komisji senackich ulegną w 1997 r. zwiększeniu w związku z zakończeniem III kadencji Senatu RP.
3. Po przeprowadzeniu wnikliwej analizy aktualnych możliwości ruchowych w rejonie ul. Nowy Świat, która wykazała istnienie rezerwy przepustowości tego odcinka, Zarząd Transportu Miejskiego informuje, że powstały warunki dla przywrócenia kursowania autobusów linii 175 na ul. Nowy Świat, a więc trasą obowiązującą przed remontem wzmiankowanej ulicy.

XXIV. Proszę przeczytać poniższe teksty i ocenić zastosowane w nich środki stylistyczne.¹⁰

1. Panie Marszałku! Wysoki Sejmie! Panie Premierze! Było prezydentów wielu, ale żaden z nich nie mógł stanąć przy... Tu przerwę parafrazę cytatu z książki narodu i odniosę tę myśl do tej Izby, najwyższej izby państwa polskiego w ostatniej dekadzie XX wieku, demokratycznie wybranej, odzwierciedlającej w takim stopniu, na jaki zasługuje, głos swoich wyborców, a więc Polaków, którym dobro ich matki Rzeczypospolitej leży na sercu. [...] Wysoki Sejmie! Z tej okazalej mównicy wygłosiłem już swoje poselskie credo. Nie będę więc spóźnionym echem samego siebie. Ale dzisiaj, po wysłuchaniu tych poniekąd niezrozumiałych dla mnie, retorycznie pięknych, oratorsko wspaniałych mów sejmowych, zwracam się do pana marszałka Sejmu i do 460 wspaniałych i szlachetnych Polek i Polaków III Rzeczypospolitej – my nie jesteśmy „oni”, lecz „my”.

Wysoki Sejmie! Oczekuje tego od nas Ojczyzna, polskie społeczeństwo, ludzie, którzy przestają wierzyć w uczciwość i prawość, bo postrzegają symulowanie pracy. Czy ta Izba lub poza nią ten wspaniały naród nie widzi tej postaci mecenasa Olszewskiego, która przełamie tę niemoc? Pytam więc w tym krótkim wystąpieniu: czy uchwalimy najpierw mądre i dobre prawo, czy czeka nas narodowa tragedia? Na Śląsku mówią: „Modlitwą i pracą ludzie się bogacą”. Pracujmy aż do skutku. Modlitwą bowiem możemy się umocnić, ale pracę musimy wykonać rzetelnie i uczciwie. Głosem wołającego na puszczy zwracam się do Wysokiej Izby: nie wyjeżdżajmy stąd, dopóki nie wybierzemy najlepszego rozwiązania. Czyż przytoczony na początku przeze mnie cytat ma dalej funkcjonować w naszym narodzie? Oczywiście, użyłem metafory, ale ufam, że Wysoki Sejm moją intencję rozumie. Wyrażając moją najwyższą uwagę Wysokiej Izbie, dziękuję za uwagę.

2. Ocknęła się z bolącą głową, przyklejona taśmą do fotela. Usta miała uszczelnione na amen. Nawet pisku nie mogła z nich wydobyć. Pan K. już od progu wiedział, że stało się coś złego. Drzwi były zamknięte tylko na klamkę. Przeraził się jednak na widok straszliwego bałaganu i żony

skrępowanej taśmami jak przesyłka pocztowa. Sporo czasu zajęło mu przecinanie klejących więzów. Potem dopiero zadzwonił na policję. Dowiedział się, że właśnie wysłali ekipę do sąsiedniego budynku, do podobnego wypadku w mieszkaniu państwa U. Więc jak policjanci skończą tam robotę, przyjdą do państwa Z. [...]. W kilka godzin po napadzie pani U. słyszała dzwonek i walenie do drzwi. Pracownicy, którzy przyjechali wymieniać okna, wściekali się, gdy nikt im nie otwierał. W tym czasie Bożena U. skrępowana taśmą jak baleron siedziała przyklejona do fotela.

XXV. W podanym tekście proszę wskazać oraz omówić te elementy językowe, które można uznać za stylistycznie nie stosowne i nieestetyczne.

„Ronaldo rozpięty”

Popatrzmy na dwa zdjęcia – 1 i 2.

Czym się one różnią? Mnóstwem nieistotnych szczegółów. Łączy je natomiast to, że obiekty na obu zdjęciach występują z rozłożonymi ramionami. To naturalna ludzka poza, występująca w różnych sytuacjach.

Jednak tylko fotografia nr 2 dostąpiła zaszczytu zaskarżenia przez sfanatyzowanych kleryków w Polsce, żądających zdjęcia z ulic tego plakatu, na którym jakiś aktor występuje na tle damskich bioder. Na przykład Ryszard Bender, przewodniczący Stowarzyszenia Obrony Radiosłuchacza i Telewidza, donosząc prokuraturze o popełnieniu przestępstwa i wnosząc o ukaranie winnych, stwierdzał, że plakat obraża uczucia religijne w Polsce, znieważając przedmiot czci religijnej, jakim jest symboliczna postać ukrzyżowanego Chrystusa. Wynika z tego, że obraża jest naśladowanie pozycji rozpiętego na krzyżu Jezusa.

Popatrzmy teraz na zdjęcia 1 i 3.

Na pierwszym jest dość znany kopacz piłki, Brazylijczyk Ronaldo, stojący nad dużym miastem. Na trzecim – figura Chrystusa stojąca nad brazylijskim miastem Rio de Janeiro. Podobieństwo na nasz gust jest uderzające, a pejzaż ten sam.

Plakat z wizerunkiem Ronaldo reklamuje doskonale opony firmy Pirelli i był rozpowszechniany w Polsce i jakoś nikomu to nie przeszkadzało. Nie wiadomo, gdzie podział się czujny jak żuraw Ryszard Bender, co robił seksuolog Jan Szafraniec, członek krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, który plakat z filmu „Skandalista Larry Flynt” natychmiast wskazał prokuraturze, i dlaczego zgrzeszył zaniedbanie kardynał Franciszek Macharski, tak pryncypialny podczas poganiania krakowskiej prokuratury, by wzięła za mordę dystrybutorów plakatu z filmu o Larrym Flyncie. Nie wiadomo, dlaczego leni się prawnik prokuratury Mirosław Lewandowski, który w procesie cywilnym pozwał przed sąd Mieczysław Majcherczyka, prowadzącego przedsiębiorstwo „FilMOTECHNIKA” Zakład Plakatowania, i domagał się, by ten zapłacił karę za wykonanie swojej roboty, czyli za rozklejanie plakatów do filmu.

Nasze najważniejsze pytanie: dlaczego wymienieni obrońcy wiary są tak nieruchawi, gdy chodzi o plakat z wizerunkiem Ronaldo, naśladowającego Chrystusa? Czy dlatego, że pan papież przyjął na audyencji futbolistę Ronaldo, przez co ten

stał się nietykalny? A może z innego powodu? Przy okazji, ciekawe na jakich oponach jeździ papamobile?

A przecież nie powinno być wątpliwości. Komentarz do artykułu 198 kk o obronie uczuć religijnych wyraźnie mówi, że przedmiotem ochrony są uczucia religijne wyznawców religii, której atrybutem są przedmioty czci religijnej [...]. Chodzić więc musi o wizerunek ukrzyżowanego, a nie o tło, na którym się znajduje. Jeżeli mimo to plakat do filmu urażał uczucia, to reklama opon z Ronaldo, też idealnie nadaje się do ciągnięcia po sądach.

Ale bądźmy spokojni – nic się nie stanie.

Ronaldo po spotkaniu z papieżem jest już pod prawną ochroną. Może nawet reklamować prezerwatywy i pies z kulawą nogą nic mu nie powie. Reżyser Miłoś Forman też miałby spokój, gdyby przed wejściem „Skandalisty” na ekrany cmoknął świętego papę w pierścionek. Mógłby nawet wypuścić pornosa do rozpowszechniania w przedszkolach.

Kto ma błogosławieństwo Kościoła kat. jest zawsze OK. Kościół funkcjonuje tak od wieków.

To się nazywa obłuda czy jakoś podobnie.¹¹

XXVI. W poniższym tekście Mrożka proszę podkreślić elementy leksykalne należące do stylu urzędowego. Proszę wyróżnić także słowa, które pozostają w wyraźnej stylistycznej dysharmonii ze stylem pism urzędowych. Czemu służy taka stylizacja tekstu?

DO DYREKCJI MUZEUM W ŁÓWR (sic!), ZAGRANICĄ

Niniejszym donoszę, że mam dla Dyrekcji niespodziankę. Przy kopaniu na działce wykopałem dwie ręce w stanie dobrym, z kamienia.

Orientuję się, że Dyrekcja jest w posiadaniu starożytnej rzeźby greckiej bogini Wenus Zmilo (sic!). Dyrekcja nie zaprzeczy, bo są świadkowie.

Wyżej wzmiankowana rzeźba nie ma rąk, bo jej brakują. Ja o tym wiem z dobrego źródła.

Sytuacja jest teraz taka, że ja ręce znalazłem.

Mogę te ręce dostać Dyrekcji za uiszczeniem opłaty pocztowej przy odbiorze. Za to proszę Dyrekcję o spełnienie moich życzeń.

Moje życzenia są takie: Wycofanie obcych wojsk z terenu mojego kraju.

Rozpisanie wolnych wyborów do Sejmu drogą powszechnego głosowania.

Niezwłoczne zaopatrzenie nas w mydło, buty i pastę do zębów.

Jeżeli Dyrekcja nie może tego załatwić sama, to niech się porozumie z Narodami Zjednoczonymi. Im chodzi o kulturę światową i jest jasne, że albo bogini będzie dalej bez rąk, albo już będzie z rękami.

Dla mnie osobiście proszę za fatywę o wysłanie mi puszek kawy mielonej w proszku marki Nescafe. Proszę o wysłanie przesyłką poleconą, bo kradną.

Z wyrazami poważania

Sławomir Mrożek – polak (sic!)

XXVII. Proszę zastąpić podkreślone zdania wyrażeniami i wyjaśnić, na czym polega różnica stylistyczna (jeśli w ogó-

le będzie zauważalna) między zdaniami złożonymi a zdaniami pojedynczymi ze składnikiem znominalizowanym.

1. Sprawę skomplikowało to, że ojciec zachorował.
2. To, że była arogancka, wynikało z różnych kompleksów.
3. Spodziewaliśmy się, że nasi zawodnicy osiągną na olimpiadzie sukces.
4. Słoneczna jesień sprzyja temu, że szybko dojrzewają w sadach owoce.
5. Sąd udowodnił oskarżonemu, że jest winny.
6. Rząd grozi, że wprowadzi stan wojenny.
7. Matki zasługują, żebyśmy je szanowali.
8. Wszyscy cenili dziekana dlatego, że był odważny i bezkompromisowy.
9. Dzieci często skarżą się, że ich rodzice są nietolerancyjni.
10. Ludzie obrażają się, gdy krytykujemy ich postępowanie.
11. Urzędnicy SB namawiali mnie do tego, żebym z nimi współpracował.
12. Nowe władze skończyły z tym, że nikt za nic nie odpowiadał.
13. Nigdy nie śmiej się z tego, że ktoś wierzy w lepszą przyszłość.
14. Premier się zastrzegł, by nie interpretowano jego wypowiedzi jako pogroźki.
15. Codziennie mamy możliwość przeczytania w prasie, że nasz tenisista robi zawrotną karierę.

XXVIII. Na podstawie poniższych fragmentów proszę omówić stylistyczną funkcję zdań współrzędnie i podrzędnie złożonych.

Od godziny byłem sam i mogłem pisać. Na dworze ciemniało. Z ogrodu, od strony czerwonych palmir, rozlegał się coraz namiętniejszy odgłos świerszczy, a dziwaczne żaby, również mieszkanki ogrodu, zaczynały szczekać jak psy, obwieszczając nadejście tropikalnej nocy. Było duszno i gorąco. Ktoś zapukał. Otworzyłem. Młoda Indianka [...] uśmiechała się filuternie i wesoło jak dziecko [...] Szczerzyła białe, zdrowe zęby.¹²

XXIX. Proszę określić, jakie stylistyczne środki składniowe zastosowali autorzy w poniższych tekstach.

1. [...] W białym jest nieco czarnego, w czarnym – domieszka białego.¹³
2. Dobre dziecko. Strzec się należy, by nie mieszać dobre – z wygodne. Mało płacze, w nocy nas nie budzi, ufne, pogodne – dobre. Złe – kapryśne, krzykliwe, bez widomego powodu daje matce więcej przykrych wzruszeń niż miłych. [...] Jedno ospałe – ruchy leniwe, ssanie powolne, krzyk bez żywego napięcia, wyraźnego efektu. Drugie pobudliwe – ruchy żywe, sen czujny, ssanie zapalczywe, krzyk aż do sinicy.¹⁴
3. Dobrze było harcować bosymi piętami po nie ogrodzonym jeszcze parku, zapuszczać się na pustacie wiślane, błądzić w wyprawach odkrywczych uliczkami Marymontu [...]: Dobrze było po takiej wyprawie leżeć na dywanie w bibliotece przy ogniu buzującym w kominku [...]. Dobrze było szmyrgać do klubu, gdzie rozbawieni starsi panowie wtajemniczali obdraponogich Tatarów w coraz to nowe sporty, a nawet nauczyli grać w brydża.¹⁵

4. Niedoświadczone. Patrzy ciekawie, chciwie słucha i wierzy. „Jabłuszko, ciocia, nie wolno” – wierzy. „Daj buzi, ukłoń się, podziękuj” – wierzy. Dziecko się uderzyło; „daj, mama pocałuje, już nie boli”. Uśmiecha się przez łzy; mama pocałowała, już nie boli. Uderzyło się, więc biegnie po lekarstwo, pocałunek. Wierzy.¹⁶
5. Świat był i jest niesprawiedliwy. Wiedzieli to ludzie prości, biedni, niewykształceni, bo byli głodni. Wiedzieli to ludzie światli, zamożni, wykształceni, bo współczuli tamtym.¹⁷
6. Mickiewicz, czując tę nieadekwatność (brrr...) słowa, proponował wprowadzenie wizualnych znaków pisarskich (pokręca wąsa, uśmiecha się, przymruża oko, zdumiewa się, rozkłada ręce, szydzi, waha się, uderza pięścią w stół itd.). Jakże by żywiej było słuchać Paska niż czytać jego nagi tekst, pozbawiony wizualnego sukursu: „Kazałem ja swoim wołać «Jezus Maria», lubo insi wołali «hu, hu, hu!», bom się spodziewał, że mi więcej pomoże Jezus niżeli ten pan Hu” (znak szyderstwa). Zaproszony przez bojarów „na huzine koleno i lebedye huzno”, pisze: „markotno mi było; myślę sobie, co za moda zapraszać kogo na kolano i...” (pokręcenie wąsa). A jeszcze nie wiedział, co jest bieługa. Jużem chciał wymówić: niechże to huzno sam zje, ale się zatrzymałem (pokręcenie głowy). Odpowiedziałem, że „jestem wdzięczny za tę Cara Imości łaskę, tylko że ja, prosty żołnierz nierad się specyalami pasę (rozkłada ręce), lubo się stawię, to tylko dlatego, że się spodziewam znaleźć co innego do zjedzenia, bo te specyały, tak znamienite, zalecam panom posłom”(przymrużenie oka).¹⁸
7. Dziś trudno nam docenić, jakim przewrotem wprowadzonym przez chrześcijaństwo, było np. zlikwidowanie walk gladiatorów (pomyślmy co za koszmar: miesiącami w koszarach trenuję, żeby zabić lub zostać zabitym na arenie, wiem, że już za chwilę albo ja umrę, albo on).¹⁹
8. Świat urządzony jest na zasadzie żywienia się jednych drugimi. Z punktu widzenia jedzącego – jest dobry, z punktu widzenia zjadanego – niekoniecznie.²⁰
9. Jeśli [dziecko] ma posłuch, czym go uzyskało, jak z niego korzysta; jeśli nie, czy go pożąda, czy cierpi, czy gniewa się, czy dąsa, czy biernie zazdrości, nalega, czy ustępuje? Czy oponuje często czy rzadko, ma słuszość czy nie, kieruje się ambicją czy kaprysem, taktownie czy brutalnie narzuca swą wolę? Czy unika tych, którzy przewodzą, czy lgnie do nich?²¹
10. Cóż, zapytałem sam siebie, jaką miarę przykładąć do człowieka, co wymagał od nas, byśmy się stali mądrzejsi, człowieka utożsamiającego się ze swoimi uczniami, człowieka, który tak ofiarnie kochał swoją żonę. Dziwak? Może dziwak!²²

XXX. Do rzeczownika miłość proszę dopisać kilka przydawek nierzeczownikowych np.: moja, młodzieńcza, pierwsza, ta w różnej kolejności, a do rzeczownika gruszek – dorodne, dwie, żółte. Który szyk jest stylistycznie neutralny, który zaś stylistycznie nacechowany (np. archaiczny, poetycki itp.)?

1. miłość:

.....
.....;

2. gruszki:

XXXI. Podkreślone konstrukcje składniowe proszę zastąpić konstrukcjami synonimicznymi. Proszę się zastanowić, czy takie konstrukcje składniowe różnicują się pod względem stylistycznym.

1. Gdy piszemy o czasie zdarzenia:

a. Kiedy Tomasz był w Polsce, poznał wielu przyjaciół.

b. Kiedy tłumaczyłem artykuł na język angielski, korzystałem aż z 4 słowników.

c. Agata była nieśmiała, dopóki nie wyszła za mąż.

d. Dziecko zostało u nas, dopóki nie wrócili jego rodzice.

e. Pisał listy, dopóki o nas nie zapomniał.

f. Odkąd nie ma matki, dom jest pusty i smutny.

g. Pierwsze wiersze drukował, jeszcze zanim skończył studia.

h. Kiedy profesor wygłosił referat, rozpoczęła się ożywiona dyskusja.

i. Kiedy tylko lekarz zbadał chorego, skierował go do szpitala.

2. Gdy piszemy o przyczynie zdarzenia:

a. Poszedł do lekarza, bo czuł się coraz gorzej.

b. Nie mogła nic powiedzieć, bo tak się denerwowała.

c. Jechali powoli, bo stan pacjenta był coraz gorszy.

d. Andrzeja W. skazano na 10 lat, bo kradł samochody.

e. Szybko wracał do zdrowia, bo troskliwie opiekowali się nim najbliżsi.

f. Popsuła sobie wzrok, bo po kilka godzin dziennie pracowała przy komputerze.

g. Zapach kwiatów był tak silny, że bolała głowa i nie można było spać.

h. Ponieważ mam coraz słabszą pamięć, wszystko zapisuję w kalendarzu.

3. Gdy piszemy o celu czynności:

a. Przyszedł do nas, abyśmy mu poradzili.

b. Ubierał się i zachowywał dziwnie, bo chciał na siebie zwrócić uwagę.

c. Redakcja odesłała tekst, aby autor zrobił korektę.

d. Wołał wszystkich, aby mu pomogli.

e. Podjęto różnorodne działania, aby zreformować służbę zdrowia.

4. Gdy piszemy o utrudnieniach w realizacji czynności:

a. Chociaż miała niełatwe życie, nie traciła optymizmu.

b. Aresztowano go, mimo braku dowodów.

5. Gdy piszemy o warunkach, które muszą być spełnione:

a. Jeśli matka wyzdrowieje, dzieci staną się spokojniejsze.

b. Lekceważyłeś zasady diety, więc teraz masz nadwagę.

c. Dostanie posadę na uczelni, jeśli zrobi doktorat.

d. Jeśli się zmęczysz, przerwij na chwilę ćwiczenie.

e. Nasi zawodnicy przegrają ten mecz, jeśli nie będą intensywnie trenować.

f. Oskarżonego nie aresztują, jeśli nie będzie wyroku sądowego.

g. Jeśli dziecko ciągle ogląda filmy pełne agresji, samo staje się agresywne.

h. Jeśli dzieci są kochane przez rodziców, lepiej się rozwijają.

i. Jeśli mężczyzna ma takie poglądy, nie powinien się żenić.

XXXII. Proszę wyjaśnić, na czym polega nieudolność stylistyczna poniższych zdań.

1. Dokładne okoliczności śmierci Świerczewskiego nigdy nie zostały dokładnie wyjaśnione.

2. Piłka nożna była pasją Jego życia, którą interesował się do ostatnich chwil swojego życia.
3. Taki sposób życia może prowadzić do choroby, a nawet do osłabienia organizmu.
4. Opóźnienie nie niepokoiło nikogo.
5. Problem ten interesował wielu uczonych i ludzi.
6. Także niemieckie mercedesy odnosiły sukcesy.

¹ Ćwicz. III zostało opracowane przez Ewę Rudnicką.

² Ćwicz. XIX zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską i Ewę Rudnicką.

³ L. Stomma, „Na dwa świerszcze” [w:] „Polityka”, 2001, nr 14.

⁴ T. Dobrzyńska, „Tekst” [w:] „Encyklopedia kultury polskiej XX w.”, t. II, „Językoznawstwo”, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993, s. 288, 289.

⁵ S. W. Hawking, „Krótka historia czasu. Od wielkiego wybuchu do czarnych dziur”, tłum. P. Amsterdamski, Poznań 2000, s. 25.

⁶ „Medal dla Pavarottiego” [w:] „Gazeta Wyborcza”, 1 czerwca 2001, nr 127, s. 2.

⁷⁻¹⁰ Ćwicz. XXI-XXIV zostały opracowane wspólnie z Katarzyną Kłosińską.

¹¹ M. Wiśniowski, „Ronaldo rozpięty” [w:] „Nie”, 1998, nr 39, s. 8.

¹² A. Fiedler, „Ryby śpiewają w Ukajali”, Warszawa 1971, s. 79.

¹³ S. Kruś, „Felietony przekorne”, Warszawa 1995, s. 142.

¹⁴ J. Korczak, „Jak kochać dziecko?”, Warszawa 1992, s. 15.

¹⁵ M. Wańkowicz, „Ziele na kraterze”, Warszawa 1973, s. 114, 115.

¹⁶ J. Korczak, *op. cit.*, s. 64.

¹⁷ S. Kruś, *op. cit.*, s. 71.

¹⁸ M. Wańkowicz, „Karafka La Fontaine’a”, Kraków 1972, t. I, s. 271.

¹⁹ S. Kruś, *op. cit.*, s. 83.

²⁰ *Ibidem*, s. 83.

²¹ J. Korczak, *op. cit.*, s. 76.

²² S. Kruś, *op. cit.*, s. 48.

29. REDAGOWANIE TEKSTU

Dorota Zdunkiewicz-Jedynak

I. Pamiętając o tym, aby wypowiedź pisemna miała ton indywidualny, proszę zredagować krótki, kilkuzdaniowy, stylistycznie neutralny opis:

1. skowronka;
2. ziemi.

Proszę zaproponować plan krótkiego opisu:

1. żmii;
2. nietoperza;
3. raka.

II. W kilku zdaniach proszę porównać:

1. sól i cukier;
2. lato i zimą.

III. Proszę napisać streszczenie następującego tekstu:

Spróbujmy [...] opisać niektóre najwyraźniejsze zjawiska w zakresie współczesnego polskiego mówienia politycznego i dociec przyczyn tak powszechnie wyrażanego obecnie braku satysfakcji z formy wypowiedzi naszych polityków.

Za stałą cechą publicznych wypowiedzi, zwłaszcza politycznych, uważa się niebezzasadnie wielosłowie i pustosłowie, objawiające się w obfitości elementów retardacyjnych, meta-tekstowych, modalnych. W tych tekstach spodziewane są abstrakcyjne ogólniki, brak jednoznaczności, niechęć do stwierdzeń weryfikowalnych. To tu najczęściej pojawiają się szablonowe formuły typu: *sprawa ma wiele interesujących aspektów, musimy z całą mocą podkreślić, powinniśmy stale dążyć itp.*, formuły wielokrotnie ośmieszane jako składniki stylu urzędowo-oficjalnego, znamienne dla dawnego zrytualizowanego języka polityki, ale trwale obecne i w dzisiejszych wypowiedziach. Niechęć do konkretności pozwala na tworzenie takich tekstów, jak *coś, co moglibyśmy nazwać być może czymś w rodzaju, czy chcę stwierdzić w sposób w moim przekonaniu stanowczy*. Znaczna przewidywalność obecności tych właśnie cech współtworzy wyobrażenie o języku polityki.

Kolejną, także językową cechą politycznego mówienia jest wypowiadanie się za innych. Po długim okresie narzuconego, fikcyjnego porozumienia *Narodu z Partią*, już wkrótce po przełomie 1989 r. w wypowiedziach przedstawicieli dotychczasowej opozycji, a nowej władzy, pojawiło się nowe „my” wspólne. Te zachowania językowe przypominające przemawianie w imieniu społeczeństwa, które teraz przeżywało wspólne obalenie komunizmu, mogły nie tylko u osób związanych z dawnym układem władzy wywołać wrażenie nadmiernej, a nawet uzurpacyjnej identyfikacji. W tekstach o funkcji politycznej z upodobaniem używano charakterystycznej topiki solidarnościowej (*godność, etos, umęczone społeczeństwo*), zwracano uwagę na radykalność przełomu w publicznym mówieniu, deklaracyjnie wprowadzając *prawdę* w miejsce *propagandy* (negowano nawet prowadzenie polityki informacyjnej, co było tylko pozornie formułowane jako zarzut), a zwłaszcza eksponowano deiktyczne wskazania na czas. Retoryka przełomu zakładała negowanie kontynuacji i podkre-

ślała ważność chwili. Niektóre hasłowe pojęcia, odwołując się do niebywale nośnej perswazyjnej kategorii czasu, wprowadzały nieporozumienia interpretacyjne, jak sławna *gruba linia*, znana też jako *gruba kreska*. Z innych czasowych określeń wskazać można na zabiegi numeracyjne (*I kadencja, III Rzeczpospolita*), liczne odwołania do przełomu (*od nowa, nowy początek*), a także na jawne sloganowe *teraz!* i *przyspieszenie*.

Tej wspólnotowej frazeologii po stosunkowo niedługim czasie zaczęło towarzyszyć w tekstach politycznych odwoływanie się do specyficzności instytucji i instrumentów demokracji, pojawiły się znamiona języka polityki jako zbioru terminów i fraz politycznych – podobnie jak wprowadzanie gospodarki rynkowej do świadomości odbiorców odbywało się za pomocą onieśmielającej mnogości terminów ekonomicznych. Można było zauważyć satysfakcję, z jaką politycy i dziennikarze wymieniali *rząd* na *gabinet*, mówili o *filozofii rządzenia, artykułowaniu interesów, kształtowaniu opinii*; określali własne ugrupowanie mianami nie tylko *chadecji* czy *socjaldemokracji*, ale także *nowoczesnej orientacji prawicowej* czy wręcz *umiarkowanej centroprawicy*. Celebrowanie terminów szczególnie było widoczne, gdy mówiono o zjawiskach raczej niepomyślnych, ale przecież pokazujących rzetelność naszej *rodzącej się demokracji: o przesileniach, kryzysach, patach gabinetowych i parlamentarnych*. Już nie tyle prezydent „dawał do zrozumienia”, ile Belweder wysyłał *sygnały*, rzecznik zaś rządu z lubością korzystał z formuły: *nie potwierdzam, ale też nie zaprzeczam*.

W wypowiedziach politycznych pojawiły się też wyraźne sygnały ogólnej retoryki politycznej: patetyczna teatralizacja, odwołująca się do wzorców mowy wysokiej, i populistyczne chwytły, czerpiące z wzorów mowy niskiej.

Podniosłe wypowiedzi, z wyraźnie obecnym przeświadczeniem ważności chwili, może najlepiej zilustrować początek exposé jednego z premierów: *Mam pełną świadomość wielkiej powagi tej chwili, kiedy stoję tutaj, przed pierwszym wolnym Sejmem Trzeciej Rzeczypospolitej*. Dodać można, że patetyczność wzmagał sposób wygłoszenia tego zdania. Patoś ma także odmianę „czarną”, w której pojawiają się łatwo takie określenia, jak: *zbrodnie, hańba, mordercy narodu, śmietnik historii* czy *cywilizacja śmierci*.

Do zabiegów populistycznych zaliczyć wypada elementy słownictwa agresywnego, humorystycznego i potocznego (czasem nawet wulgarnego), które spektakularnie obniżały normę języka publicznego: język nieparlamentarny zagościł w parlamencie. Niewybredne żarty językowe prezydenta Wałęsy dawały się, choć z trudnością, usprawiedliwić osobliwą rubaszością, ale liczne zachowania posłów, przywódców partyjnych i związkowych, ministrów, a nawet premierów – są już trudniejsze do ogólnego zaakceptowania. Dodać trzeba, że media, oburzając się często na zbyt potoczne wyrażenia, skwapliwie je cytują, przez co przyczyniają się do ich rozpowszechnienia – i dalszego obniżenia normy publicznego mówienia. W tytułach

i cytatach z wystąpień pojawiają się takie sformułowania, jak: *pracę się, gówniarstwo i chamstwo, dać na luz, rznąć głupa, [...] obudziliśmy się z ręką w nocniku* i wiele innych. W takich politycznych wystąpieniach, jak okrzyki podczas manifestacji już żadnych ograniczeń językowych oczywiście nie ma.

Te wszystkie wyliczone cechy są powszechnie postrzegane i opisywane, a nawet potępiane. Współkształtują one publiczny obraz jeśli nie języka, to wypowiedzi politycznych.¹

IV. Proszę przygotować argumenty przemawiające za wskazaną tezą. Proszę ocenić ich przydatność perswazyjną. Które są najmocniejsze, a które najsłabsze?

1. Należy znieść karę śmierci.
2. Kobiety XXI wieku są skazane na brak sukcesu w pracy zawodowej.

V. Proszę zgromadzić wyrazy, wyrażenia i zwroty, które ułatwią łagodne wprowadzenie do tekstu polemicznych opinii i przekonań bądź krytykę stanowiska innych.

VI. Proszę przygotować szczegółowy plan tekstu ulotki informacyjnej o schizofrenii.

VII. Proszę przeredagować poniższe teksty, zwiększając ich spójność przez dodanie wyrazów spajających, dobranych spośród podanych niżej:

dlatego, dlatego też, więc, toteż, zatem, żeby, aby, ponieważ, a ponieważ, potem, a następnie, jednak, jednakże, a, zaś, który, to, gdy, lecz, oraz, czyli, i oto, następnie

1. Wieże mariackie były budowane przez dwóch braci. Jeden chciał być lepszy od drugiego i wyżej wybudować swoją wieżę, każdy z nich śpieszył się z robotą. Starszy brat szybciej zakończył budowę. Nie chciał, aby wieża młodszego dorównywała jego dziełu, zabił brata nożem. Wyrzuty sumienia nie dawały mu spokoju, tym samym nożem przebił własne serce. Nóż ten – symbol zbrodni – wisi do dziś w tzw. krzyżu Sukiennic, w miejscu skrzyżowania się dwóch przejść przez tę najstarszą i najpiękniejszą halę targową w Polsce.²
2. Krzysztofor – stary pałac przy Rynku Głównym, pod nim licznie rozgałęzione lochy, piwnice, tajemne przejścia. Podobno przechowywano tam niegdyś złoto mieszkającego w Krzysztoforach alchemika. Pewnego dnia kucharka z Krzysztoforów miała zabić na obiad koguta. Wyrwał się jej, uciekł do lochów. Ona pobiegła za nim, zabłądziła. Wtem coś błysnęło, stanął przed nią kogut, przemówił ludzkim głosem: wskazał kucharce drogę do wyjścia, dał garść złota, zakazał oglądać się za siebie. Kucharka poszła. Wychodząc z piwnicy, obejrzała się, drzwi zatrzasnęły się z hukiem, złoto zamieniło się w śmieci. Skarb krzysztoforski został w podziemiach, po latach część lochów zawałiła się, odcięła dojście do skarbu.³

VIII. Proszę przeredagować poniższy tekst tak, aby tworzył spójną wypowiedź. W tym celu można:

1. Zmienić, gdzie trzeba, szyk wyrazów w sąsiadujących zdaniach, tak aby treść końcowa jednego zdania wiązała się z treścią początku zdania następnego;

2. Usunąć powtarzający się podmiot, stworzyć podmiot domyslny;
3. Usunąć powtórzenia wyrazowe, stosując zaimek lub elipsę;
4. Dodać wyrazy spajające.

Wanda – córka Kraka, która objęła po jego śmierci panowanie nad Krakowem. Była panną wielkiej urody i rozumu. Usłyszał o urodzie książę niemiecki Rydgiei i przysłał do Krakowa posłów z prośbą o rękę, a gdyby odmówiła – groził wojną. Niemieckiego księcia nie chciała poślubić Wanda: jej – wolnej pani wolnego królestwa – siłą chciał swą wolę narzucić. Odmówiła swej ręki. Na czele wojsk wkroczył w granice królestwa. Zgromadziła rycerzy i mężnie stawiała czoła najeźdźcy, odnosząc wspaniałe zwycięstwo. Uznała, że po takim zwycięstwie należy się bogom ofiara dziękczynna i złożyła ją z życia, w nurty Wisły rzucając się. Ku jej czci poddani usypali wysoki kopiec pod Krakowem. Dziś Nowa Huta rozciąga się dookoła kopca Wandy.⁴

IX. W podanych zdaniach proszę wskazać leksykalne elementy służące spójności zdań.

1. Wczoraj wieczorem porywacze oddali rodzicom porwaną przed tygodniem dziewczynkę. Dziewczynka jest w szoku i wymaga opieki psychologa.
2. Dziś przylatuje do Polski Ojciec św. Papież pozostanie w ojczyźnie do 14 czerwca.
3. W ogrodzie kwitły żonkile i tulipany. Kwiaty tworzyły na trawniku barwny kobierzec.
4. Często rozmawiam z kobietami mającymi problem z nadwagą. Na ogół są one zdziwione, gdy słyszą o możliwości kształtowania swojej sylwetki.
5. Nauczanie nie jest dziś zajęciem ani łatwym, ani wdzięcznym. Nauczyciel jest narażony na wiele przykrych doświadczeń.
6. Lubię twórczość Lema. Fantastyka naukowa to mój ulubiony gatunek literatury.

X. Proszę prześledzić łańcuch powiązań między kolejnymi zdaniami gwarantujący spójność następującego tekstu.

Pajęczyna jest bardzo wytrzymałym materiałem: pięć razy odporniejszym na rozciąganie niż stal, 30% elastyczniejszym od nylonu. Przyczyną jej wytrzymałości i elastyczności zajęli się naukowcy z Uniwersytetu Wyoming. Uчени stwierdzili, że pojedyncza nić pajęczyny składa się z maleńkich cząsteczek wyposażonych na końcach w mikroskopijne „zatrzaski” pozwalające im łączyć się jak klocki lego. Tajemnica niezwykłych właściwości „zatrzasków” tkwi w genach odpowiedzialnych za powstawanie protein tworzących szkielet konstrukcyjny pajęczyny. Odkrycie tych genów i wprowadzenie ich do komórek pewnych bakterii pozwoli uzyskać proteiny identyczne jak w pajęczynie. Podobne proteiny będą zastosowane w produkcji na przykład nici chirurgicznych cieńszych, lecz mocniejszych od stosowanych dotychczas. Takie nici proteinowe zmniejszą krwawienie i urazy tkanek.

XI. Proszę wyjaśnić, na czym polega niespójność podanych tekstów. Proszę je przeredagować tak, aby były spójne.⁵

1. Listem gończym poszukiwany jest 60-letni Janusz M. z Gdańska, który przez trzy lata współżył z 15-letnią

dziewczyną. M. uciekł z budynku prokuratury po przesłuchaniu. Zanim jednak prokuratura zdążyła wystąpić do sądu o areszt, mężczyźnie udało się zbiec.

2. W miejscowości Nowogrodziec w woj. jeleniogórskim w pobliżu dyskoteki „Maks” znaleziono zwłoki żołnierza z jednostki w Żaganiu. Policja zatrzymała trzech ochroniarzy z dyskoteki. Według świadków, ochroniarze około czwartej nad ranem szarpali się z żołnierzem. Jego zwłoki znaleziono dwie godziny później.

XII. Proszę zgromadzić wyrażenia i zwroty metatekstowe, podkreślające porządek i logiczność wypowiedzi.

XIII. Proszę napisać akapit wstępny do tekstu na temat: „Wartości w życiu człowieka”. Proszę wykorzystać 3 konwencjonalne sposoby rozpoczynania tekstu:

1. Opowiedzenie historii, która zilustruje argumentowaną tezę;
2. Zakwestionowanie powszechnego poglądu;
3. Zinterpretowanie cytatu, który wiąże się z tematem.

XIV. Niżej podano początkowe fragmenty tekstów na temat „Motyw pychy w Biblii”. Proszę przeprowadzić ich krytykę i wyjaśnić, dlaczego takie rozpoczynanie tekstu jest niezręczne.

1. Na ogół mieszkańców Sodomy i Gomory kojarzy się z ludźmi, którzy zatracili się bezrefleksyjnie w grzechu i materialnych uciechach. Wydaje się jednak, że dokładniejsza lektura Biblii może przynieść rozleglejsze spojrzenie na problem grzechu, w tym grzechu pychy.
2. Grzech ten z punktu widzenia religii chrześcijańskiej to nie zarozumiałstwo czy wynoszenie się nad innych, ale poczucie, że Bóg nie jest nam potrzebny, a co za tym idzie świadome odrzucenie jego osoby.
3. Zerwanie jabłka z rajskiego drzewa – przejaw ludzkiej pychy – zmusiło człowieka do samodzielności, do pracy, w efekcie do rozwoju kultury – materialnej i duchowej.
4. Biblia to księga, która składa się ze Starego i Nowego Testamentu. Nowy Testament – w naszej kulturze lepiej znany – tworzą Ewangelie, Listy, Dzieje Apostolskie i Apokalipsa.

XV. Proszę zanalizować budowę poniższych trzech akapitów i wyjaśnić, w jaki sposób rozłożona jest w nich treść.

1. Przemiany wielu sfer życia wpływają na sytuację języka. Odzyskanie niepodległości państwowej zmniejsza zapotrzebowanie na podniosły język religijno-narodowej retoryki przez długie lata tak skutecznie podtrzymującej wśród Polaków ducha wspólnoty i oporu. Postęp demokracji i pluralizmu politycznego przynosi zwycięstwo zasady językowej wielopodmiotowości i dialogu. Liberalizm gospodarczy i rozwój indywidualnej aktywności ekonomicznej otwiera pole dla rozwoju nowego słownictwa technicznego i handlowego. Intensyfikacja kontaktów ze światem i Europą oznacza nieuniknione szerzenie się w języku obcych słów.⁶
2. Wypada [...] zauważyć, że w dobie współczesnej w wyniku migracji i zmian granic państwowych ukształtowała

się obiektywnie nowa relacja między językiem a wspólnotą narodową, związki wzajemne stały się w nim ściśle. Liczni Polacy mieszkający za granicą tracą znajomość polskiego języka, niektórzy z wielkim wysiłkiem próbują wracać do języka ojców. Z drugiej strony, osoby znające polszczyznę biegle deklarują się jako obcy narodowo, a wielu cudzoziemców uczy się polskiego ze względów czysto praktycznych, chcąc w Polsce studiować lub prowadzić interesy. Osiągamy pod tym względem status właściwy językom światowym. Przestaje być więc język mechanicznym kryterium narodowości, pozostaje jednak dalej w szerokim odczuciu społecznym istotnym czynnikiem identyfikacji narodowej i najbardziej oczywistą więzią łączącą Polaków.⁷

3. Obóz koncentracyjny Gross-Rosen – obecnie Rogoźnica, woj. wrocławskie – założono 2 sierpnia 1940 r. jako filię obozu Sachsenhausen-Oranienburg. Miejsce pod obóz wyznaczono w bezpośrednim sąsiedztwie miejscowego kamieniołomu, a więźniów traktowano jako siłę roboczą. Warunki życia w Gross-Rosen należały do najcięższych. Głodowe wyżywienie, praca ponad siły w kamieniołomach, brak pomocy lekarskiej, bicie i maltretowanie powodowały wysoką śmiertelność. 1 maja 1941 r. podobóz przekształcono w samodzielny obóz koncentracyjny. Wśród więźniów tego obozu byli obywatele belgijscy, czescy, holenderscy, niemieccy, polscy, radzieccy. Od jesieni 1941 r. Gross-Rosen stał się również obozem zagłady jeńców radzieckich.⁸

XVI. Proszę podzielić tekst na akapity. Proszę pamiętać, że każdy akapit powinien stanowić odrębną całość treściową. Słowo, jeśli nie jest sztucznym tworem terminologicznym, powstaje zawsze w jakimś tekście, jest słowem moim, twoim, słowem dziecka lub poety. Lubimy takie słowa czyjeś – zaskakujące nas, świeże, czasem śmieszne, czasem coś nowego odkrywające w rzeczywistości. Takie Wańkowiczowskie *chciejstwa*, *nadobłocza* Słowackiego, *niepotrafi* i *mironczarnie* Białoszewskiego, *dziecięce trzymaczki* zamiast rąk, *doroślaków* zamiast dorosłych, *kradników* zamiast złodziei, publicystycznych *oklaskiwaczy*, *schemaciarzy*, *papierojadów* i *państwobójstwa*. Jednakże podstawowe nasze porozumienie musi się odbywać za pomocą słów nam wspólnych, słów, które z indywidualizmów przeobraziły się w wyrazy języka ogólnego czy przynajmniej słowa jakiegos jego odmiany, stały się tym, co tradycja oświeceniowa określała metaforą „słowa – wymiennej monety”. Co to właściwie znaczy, że słowo jest wspólne, że słowo jest wymienną monetą? Czy tylko to, że np. dla nas wszystkich *brat* to syn tej samej matki, a *matka* to ta, która nas urodziła, wychowała? – Nie tylko, to także fakt, że i *brat*, i *matka* to słowa niosące poczucie bezpieczeństwa, oparcia, bliskości, zrozumienia, dobre konotacje odzywające się w przesunięciach znaczeń takich, jak *brat* ‘ktoś bliski’ – stąd także *brat* ‘zakonnik’ – w użyciach przenośnych takich, jak Franciszkowe *brat słońce* i *brak wilk*, jak *matka ziemia* i *matka ojczyzna*. Jednakże są znaczenia i są zwłaszcza konotacje słów, które nas łączą, i takie, które nas dzielą, nawet w obrębie jednego języka, zasadniczo jednego kręgu kulturowego. Bywają układy rodzinne, doświadczenia życiowe takie,

w których słowo *brat*, a nawet słowo *matka* stają się nienawistne, doświadczenia, które niszczą całe przez pokolenia stworzone otoczki ciepła i światła wokół tych słów. Człowiekowi o takim balaście doznań nic nie powie czyjaś deklaracja: „chcę być dla ciebie bratem”, „chcę być dla ciebie matką”. Słowo nie funkcjonuje tu jako moneta wymienna, to samo słowo dwóch ludzi rozumie różnie w ich aksjologicznym nacechowaniu, ich dialog przestaje być dialogiem porozumienia. Nie tylko jednak różnice indywidualnych doświadczeń niszczą mit słowa – wymiennej monety. Niszczy go również znamieny dla współczesności, ale przecież zawsze w jakimś stopniu obecny pluralizm kulturowy, światopoglądowy. Co innego znaczy słowo *religia* dla człowieka wierzącego, co innego dla zagorzałego ateisty. Innymi konotacjami obrasta słowo *posłuszeństwo* we wspólnotach zakonnych – i w środowiskach młodych kontestatorów, podobnie jak różne są konotacje słowa *socjalizm*, *komunista*, a z drugiej strony *ksiądz*, *Kościół* w rozmaitych odłamach naszego społeczeństwa, w innych także społeczeństwach współczesnego świata. I wreszcie wieloznaczność i nieostrość znaczeniowa słów, tylu słów tak dla nas ważnych. Ileż dyskusji wokół słowa *godność*, słowa *prawda* czy *wolność*. Ileż razy ci, którzy używają tych słów, rozumieją je całkiem inaczej niż ci, którzy ich słuchają, którzy je czytają. Wnioski z tego oczywiste – słowa wcale nie zawsze stanowią monetę wymienną o stałym kursie, słowa nie zawsze prowadzą do zrozumienia, bardzo często – do nieporozumień.⁹

XVII. Na podstawie niżej przytoczonych fragmentów tekstów proszę omówić najważniejsze zasady obowiązujące podczas cytowania, tj. sposoby odsyłania do źródeł cytatów oraz sposoby ingerowania w cytaty (oznaczenia i wyróżnienia stosowane w cytatach).

1. W prasie manifestowana jest coraz częściej nieufność do pojęć: polityki i polityka. Politycy „są [...] postrzegani jako dyletanci, amatorzy” [1], ludzie zajęci wyłącznie własną karierą, a nie dobrem publicznym.
1. „Rzeczpospolita” 1992, nr 50, s. 3.
2. W IV księdze kroniki Wincenty Kadłubek wspomina o konfrontacji króla Mieszka II Starego z biskupem krakowskim Gedeonem, który, jak powiada kronikarz, „nie mógł [...] bez narażenia własnego zbawienia zlekceważyć lub milczeniem pokryć tak przykrego ucisku swej trzody”¹⁰.
3. „Jakkolwiek by było, dla człowieka dorosłego i odpowiedzialnego zabawa jest funkcją, której równie dobrze może zaniechać. Zabawa jest zbyt cenna. Potrzeba jej staje się tylko o tyle gwałtowna, o ile wywodzi się z niej przyjemność [podkreślenia D.Z.J.]”¹¹
4. „Jeżeli stan ogólny chorego nie pozwala na zastosowanie tej pozycji [siedzącej – D.Z.J.], masaż należy wykonywać w pozycji leżącej tyłem”¹².
5. Żałuski uważany jest za „pierwszego historyka naszego Oświecenia, dlatego że docenił w zupełności znaczenie źródeł”¹³.
6. Poetka pisze: „jeśli zechcesz odejść ode mnie/ nie zapominaj o uśmiechu/ możesz zapomnieć kapelusza”¹⁴.

7. Czytamy u poety:

*Raj tu nielichy,
graj pan – muzyki!
ja pantofelkami
radi-radi-ra!
Maj
mi po głowie
ow-
szem, nie powiem
radi-radi-radi-
ra-ra!!*

(M. Białoszewski, „Ballada z makaty”)

XVIII. Proszę przeczytać fragment tekstu, w którym autor wprowadza do własnej wypowiedzi cudze myśli, jednak nie przez cytowanie, lecz parafrazowanie. Czym różni się zabieg cytowania od parafrazowania?

Ostatnio ważnymi w życiu publicznym Polski słowami stały się *uropejskość* i *normalność* – wyrazy nie będące dotąd nazwami wartości. Dziś tymczasem dla jednych są one nacechowane pozytywnie. Dla innych zaś niosą złe skojarzenia: pamiętamy np., jak hasło droga do Europy zostało skomentowane przez Papieża Jana Pawła II w czasie jednej z pielgrzymek do kraju. O negatywnych asocjacjach normalności pisał w „Tygodniku Powszechnym” M. Król, nazywając ją normalnością afatyków, amnezjaków, alergików. (por. „Tygodnik Powszechny” 1992, nr 50, s. 1-6)

XIX. Proszę poprawić błędy w poniższym spisie literatury.

- Bartoszyński K., „Zagadnienie komunikacji literackiej w utworach narracyjnych” [w:] „Problemy socjologii literatury”, red. J. Sławiński, Wrocław-Gdańsk 1971.
- Chatman S., „O teorii opowiadania”, „Pamiętnik literacki” 1984, 4.
- R. Ingarden, „O poznaniu dzieła literackiego”, tłum. D. Gierulanka, Warszawa 1976.
- Korolko M., „Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny”, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990.
- U. Eco, „Lector in fabula, Współdziałanie w interpretacji tekstów narracyjnych”, Warszawa 1994.
- M. Głowiński, „Bohater zbiorowy” [w:] „Słownik Terminów Literackich”, red. J. Sławiński, Wrocław-Lódź 1988.
- Ong W. J., „Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii”, tłum. J. Japola, Lublin 1992.

XX. Proszę przeczytać następujące fragmenty tekstów. Na tej podstawie proszę określić, jakie znaczenie ma dla stylu zastosowanie zdań krótkich, a jakie długich.

1. Mój dom. Piec kaflowy, lampa o łagodnym świetle, adapter technicznie tradycyjny, książki pełne najnowocześniejszej mądrości, sprawdzonej od kilku tysięcy lat. Lampka wina z Hanią i chłopcami, najlepszy mazurek orzechowy świata, niech to trwa, niech nasze sukcesy i porażki rozkładają się na czworo (przepraszam, na sześcioro), nas sześcioro, życzących sobie dobrze [...].
Mój dom. Przez jakiś czas go nie miałem. Chłopcy pojechali trochę w świat w nadziei na pieniądze. Pozostały nam ich głosy, słuchane z taśmy stale od początku. Dwoje starzejących się ludzi – czekało. Wrócili.¹⁴

⁹ H. Poświatowska, „Jeśli zechcesz odejść...”, *op. cit.*

2. Wzruszenia. Upadła na trawę, ryzyko podjęcia. Zginęła, poszukiwania. Omal szyby nie wybiła. Wleciała na szafę, jak ją zdjąć? – narada. Uderzył czy nie? Kto winien: ten, co krzywo rzucił, czy ten, który nie złapał? Ożywiony spór. Indywidualne urozmaïcenia. Zwodzi: udaje, że rzuci; celuje w jednego, a w drugiego bije; schował zręcznie, niby że nie ma. Dmucha w rzuconą piłkę, żeby prędzej leciała; niby się przewrócił przy chwytaniu; próbuje łapać ustami; udaje, że się boi, gdy do niego rzucają; udaje, że go mocno uderzyła. Biję piłkę: „Ty, piłka, ja ci dam! Tam coś stuka w piłce, potrząsają, słuchają”.¹⁵

3. Mowa ojczysta to nie wybredne i dobrane dla dziecka przepisy i morały, a powietrze, którym dusza jego oddycha na równi ze zbiorową duszą narodu. Prawda i wątpliwość, wiara i obyczaj, miłość i niechęć, swawola i powaga, cała dostojność i poziomość, bogactwo i ubóstwo, wszystko, co stworzył w natchnieniu wieszcz i wyrzygał w pijanym bredzeniu zbir, stulecia pracy zbożnej i lata niewoli.

Kto nad tym myślał, kto o tym pisał, kto badał, jak tępić bakterie i przesycać ten żywioł ozonem? Może by się okazało, że nie zdrowe ludowe „srać”, a salonowe „warta grzechu” zawiera zarodki rozkładu?¹⁶

XXI. Proszę przeredagować podane zdania, zamieniając je na kilka zdań krótszych. Jaki efekt stylistyczny jest konsekwencją takiego zabiegu?

1. Gdy zbliżamy się do końca XX wieku i oceniamy go z perspektywy różnych dziedzin życia, to patrząc na niego

z punktu widzenia badań biblijnych, musimy powiedzieć, że zaznaczył się on w teologii biblijnej znacznym rozwojem, dla którego wyraźnym impulsem było ogłoszenie w dniu 18 XI 1969 r. Konstytucji Soboru Watykańskiego II „O Objawieniu Bożym”, która inspirowała badania w tym kierunku, a stąd też i wiek XX nazywa się coraz częściej „stuleciem teologii biblijnej”.

2. Święta żydowska to świat na ziemiach polskich już zaginiony, ale przecież żydowska kultura, wiara, tradycja żyją, zwłaszcza w Izraelu, dlatego chęć ich poznania, w tym świąt i obrzędów, może być motywowana nie tylko uczuciem nostalgii za utraconym kolorytem dawnej Polski, ale także mieć znaczenie dla zrozumienia narodu, który zarówno w Palestynie, jak i w innych częściach świata, odgrywa ogromną rolę.

3. Pamiętam z dzieciństwa nasz dom, z którego rozciągał się piękny widok na jezioro.

4. Baobaby, których wiek dochodzi czasem do kilku tysięcy lat, należą do najstarszych drzew.

5. Na południu Polski powódź zalała rozległe tereny, co spowodowało ogromne straty gospodarcze.

6. Dzieci powinny spędzać wakacje na wsi, gdzie powietrze jest dużo lepsze niż w mieście.

¹ J. Bralczyk, „Język polityki i polityków” [w:] „O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny”, Wrocław 1996, s. 121-135.

² J. Adamczewski, „Kraków od A do Z”, Kraków 1980, s. 51, 52.

³ *Ibidem*, s. 52.

⁴ *Ibidem*, s. 51.

⁵ Ćwic. XI zostało opracowane przez Katarzynę Kłosińską.

⁶ „Encyklopedia kultury polskiej XX w.”, t. II, „Językoznawstwo”, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993, s. 15.

⁷ *Ibidem*, s. 17.

⁸ J. Jaworska, „Nie wszystek umrę. Twórczość plastyczna Polaków w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych 1939-1945”, Warszawa 1975, s. 53.

⁹ J. Puzyńska, „Czym jest słowo” [w:] „Słowo – wartość – kultura”, Lublin 1997, s. 12-14.

¹⁰ W. Kadłubek, „Kronika Polska”, Warszawa-Wrocław 1992, s. 183.

¹¹ I. Huizinga, „Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury”, Warszawa 1985, s. 20, 21.

¹² Z. Prochowicz, „Podstawy masażu leczniczego”, Warszawa 1990, s. 55.

¹³ K. Bartoszewicz, „Józef Jędrzej Załuski i jego niewydane dzieło” [w:] „Szkice i portrety literackie”, Kraków 1930, t. I, s. 197.

¹⁴ S. Kruś, „Felietony przekome”, Warszawa 1995, s. 130.

¹⁵ J. Korczak, „Jak kochać dziecko?”, Warszawa 1992, s. 72.

¹⁶ *Ibidem*, s. 91, 92.

30. REMANENTY GRAMATYCZNE

Ewa Rudnicka

I. Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi formami nazw własnych podanych w nawiasach, określenia: „mieszkańca miejscowości X” proszę zastąpić jednowyrazową nazwą mieszkańca danej miejscowości.

Pan Idzi Wiaterek zżymał się zawsze, ilekroć błędnie odmieniał jego imię czy nazwisko i mówiono na przykład: „Przedstawiam państwu pana Idzia Wiatra”. Postanowił więc poszukać dla siebie odpowiedniego towarzystwa.

W ubiegłe wakacje w (Dwikozy)
 niedaleko (Tarnobrzeg)
 odbył się zjazd Towarzystwa Miłośników Fleksji Polskiej, na który wybrał się również pan Idzi. Była to dla niego wspaniała okazja do zawarcia znajomości z wieloma osobami, które miały kłopoty podobne do jego własnych. Poznał m.in. (mieszkańca miejscowości Bełżyce)
 (Alojzy Konca)
 (mieszkańca miejscowości Giżycko)
 (Eustachy Plocio)
 (mieszkańca miejscowości Dąbrowa Górnicza)
 (Tomasz Wojtków)
 (mieszkanke miasta Elbląg)
 (Ruth Ziaja)
 (mieszkańców miasta Drezno)
 (bracia Wróbel)
 (mieszkańców miasta Gdańsk)
 (państwo Morowy)
 (mieszkańca miasta Gniezno)
 (Cezary Pobóg-Malinowski)
 Zaprzyjaźnił się też z (Hiacynta Miodunka)
 mieszkającą w (Końskie)
 (Anastazy Ryto)
 mieszkającym w (Gołdap)
 (Marek Rakoczy)
 mieszkającym w (Kwidzyn)
 (Jakub Chrościenka)
 mieszkającym w (Krasne)
 (Bronisława Rola-Żymierska)
 mieszkającą w (Subkowy)
 państwem (Stępień – M. lp.)
 mieszkającymi w (Wysokie Mazowieckie)

 (bracia Miziowie)
 mieszkającymi w (Nowogród)
 (Paweł Ostoja-Chrostowski)
 mieszkającym w (Kargowa)
 (Otto Lehr-Spławiński)
 mieszkającym w (Konstancin-Jeziorna)

 Przekonał się, że mili są państwo (Polowy)
 z (Rydułtowy)
 (Żwirko) z (Suchożebry)
 (Raducha) z (Jodłowa)
 (Obłomow) z (Krutyn)

(Kwiecień) z (Charzykowy)
 (Gajcy) z (Golub-Dobrzyń)
 (Dudek) z (Międzywodzie)
 (Sęp Szarzyński) z (Kołobrzeg)
 (Lato) z (Suwałki)
 (Łesiów) z (Głucholazy)
 Pan Idzi często prowadził z różnymi osobami długie dyskusje na temat polskich nazwisk. Dużo czasu poświęcił m.in. (Konstancja Krukówna)
 z (Karczew)
 (Samuel Górców)
 z (Strzelce)
 (Hugo Reszko)
 z (Duszniki Zdrój)
 (Antoni Świdrygiełło)
 z (Krzna)
 (państwo Szafraniec – M. lp.)
 z (Przysucha)
 (Luiza Szajnocha)
 z (Łask)
 (Romualda Okrzeja)
 z (Małogoszcz)
 (Tytus Ferency)
 z (Łobez)
 (państwo Kieł)
 z (Murzasichle)
 Ponadto pan Wiaterek wiele dowiedział się też o odmianie imion i nazwisk obcych, więc nie ma już teraz kłopotów z (Gabriel d'Annunzio)
 (Friedrich Murnau)
 (Sean O'Kelly)
 (Tom Christie)
 (Piotr Curie)
 (Hans Weigel)
 (Bertrand Russell)
 (Evangelista Torricelli)
 (Ruggiero Leoncavallo)
 (Giambattista Vico)
 (Dezső Kosztolányi)
 (Nikołaj Trubieckoj)
 nie warto też już wspominać o (Nikolaus Lenau)

 (François Mitterrand)
 (Pierre Beaumarchais)
 (Jakob Boehme)
 (Imre Nagy)
 (Andriej Biły)
 (Tatiana Tołstaja)
 (Władimir Solowiow)
 (Walt Disney)
 (Edgar Wallace)
 (Ała Pugaczowa)
 (Francisco Franco)

(Iwan Franko)
 Wszyscy miło spędzali czas, lecz niestety część osób musiała
 wyjechać nieco wcześniej. Siostry Zielińskie z Kalisza wyru-
 szyły ku Warszawie, państwo (Bukiel)
 z (Babimost) ku (Wrocław)
 bracia (Gołąb)
 z (Białobrzegi)
 ku (Międzyzlesie)
 siostry (Janowicz – panny)
 z (Gniew)
 ku (Supraśl)
 bracia (Malec)
 z (Bielsko-Biała)
 ku (Dąbie)
 siostry (Pług – panny)
 z (Chyżne)
 ku (Kobyle-Gródek)
 państwo (Kolicki)
 z (Turek)
 ku (Ruciane-Nida)
 państwo (Mały)
 z (Cieplice Śląskie Zdrój)
 ku (Krasnystaw)
 panna (Ordon)
 z (Golub-Dobrzyń)
 ku (Makoszowy)
 pani (żona pana Puzyny)
 z (Istebna)
 ku (Hradec Králové)
 siostry (Struge – panny)
 z (Lidzbark)
 ku (Piotrków)
 Jako ostatni z (Dwikozy)
 wyjechał nasz bohater. Niezwykle zadowolony ze spotkania,
 nucąc piosenki (Frank Sinatra)
 skierował się ku (Miłosna)

II. Proszę uzupełnić zdanie odpowiednimi formami nazw pasm górskich.

W przeciwieństwie do mojej siostry bardzo lubię góry. Ona
 nie lubi ani (Andy)
 ani (Bieszczady)
 ani (Himalaje)
 ani (Harc/ Harz)
 ani (Pieniny)
 ani (Apeniny)
 ani (Atlas)
 ani (Kordyliery)
 ani (Gorce)
 ani (Alpy)
 ani (Pireneje)
 ani (Karpaty)

III. Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi formami nazwisk podanych w nawiasach. W wypadku nazwisk odnoszących się do kobiet, a oznaczonych gwiazdką, proszę utworzyć w tradycyjny sposób odpowiednie nazwisko panięńskie lub odmeżowskie.

„Niewyżyta spikerka”

Siedziałam właśnie zaszuchana w słodki głos (Salomea Sie-
 maszkówna)
 gdy nagle piosenkę przerwano, a na antenie radiowej dał się
 słyszeć zgrzytliwy alt mojej sąsiadki, pani (Hortensja Rokita)

Znana ze swej wścibskości trajkotka zaczęła prowadzić rado-
 sny monolog na temat mieszkańców naszego spokojnego mia-
 steczka, tj. (Narkowy)
 Największe zainteresowanie pani (Hortensja)
 budziły zawsze romanse. Zaczęła więc szczegółowo opowia-
 dać o znajomościach panny (Elwira Skarga*)
 z panem (Polikarp Radziwiłł)
 pana (Marceli Bień)
 z panią (Kinga Swarna)
 pani (Daria Wolska)
 z panem (Pankracy Mech)
 pana (Bartosz Kycia)
 z panią (Sława Kopania)
 panny (Cecylia Horawa*)
 z panem (Wawrzyniec Mrzygłód)
 pana (Jarema Wojnar)
 z panią (Eliza Nagrodzka)
 panny (Klarysa Małkiewicz*)
 z panem (Barnaba Merkel)
 pana (Maciej Podsiadło)
 z panią (Andrea Pućka)
 pani (Gryzelda Nałęcz*)
 z panem (Dionizy Kopyto)
 pana (Bruno Pytel)
 z panią (Amelia Korfanty)
 pani (Łucja Bałdyga*)
 z panem (Kacper Jarzab)
 pana (Ludwik Kwapień)
 z panią (Ludwika Zaręba*)
 pani (Marcjanna Kołpyś*)
 z panem (Antoni Dzień)

Po godzinie rozochocona pani Hortensja zostawiła wreszcie
 w spokoju biednych (mieszkańców miejscowości Narkowy)
 i zaczęła snuć opowieści o własnych
 adoratorach. Wspominała czasy swoich podróży po świecie
 oraz wszystkich uwodzicielskich mężczyzn, których wtedy
 poznała: (Louis Georges Auber)
 (Charles Jaques Pompidou)
 (Charles George O'Hara)
 (Heinz Beckenbauer)
 (Frank Tschudi)
 (Giuseppe Luigi Craxi)
 (Benito Giovanni Malaparte)
 (Zoltan Ormandy)
 (Ferenc Eugene Kodály)
 (Pietia Kołokolcew)
 (Wasilij Stawrogin)
 (Harry Moore)
 (Brad Spencer Murphy)
 (Jean Pierre Marais)
 Padały coraz dziwniejsze nazwiska, a ja – znużona paplaniną
 pani (Rokita) – zasnęłam.

Nie mogłam jednak uwolnić się od myśli o tych wszystkich flirtach. Śniłam więc o romansach pana (Polikarp Skarga) z panną (Elwira Radziwiłłówna) ,
 pani (Kinga Bień) ,
 z panem (Marcel Skwarny) ,
 pana (Pankracy Wolski) ,
 z panią (Daria Mech) ,
 pani (Sława Kycia) ,
 z panem (Bartosz Kopania) ,
 pana (Wywrzyniec Horawa) ,
 z panią (Cecylia Mrzygłód) ,
 pani (Eliza Wojnar) ,
 z panem (Jarema Nagrodzki) ,
 pana (Barabasza Małkiewicz) ,
 z panną (Klarysa Merkel) ,
 pani (Andrea Podsiadło) ,
 z panem (Maciej Pućka) ,
 pana (Dionizy Nałęcz) ,
 z panią (Gryzelda Kopyto) ,
 pani (Amelia Pytek) ,
 z panem (Bruno Korfanty) ,
 pana (Kacper Bałdyga) ,
 z panią (Łucja Jarzab) ,
 pani (Ludwika Kwapien) ,
 z panem (Ludwik Zaręba) ,
 pana (Antoni Kołpys) ,
 z panią (Marcjanna Dzień) ,
 Na koniec przysnił mi się oczywiście romans (Bill Clinton) z (Monika Lewinsky)

IV. W poniższych zdaniach proszę znaleźć błędy, polegające na niewłaściwej odmianie nazw własnych, omówić je i poprawić. Uwaga: nie wszystkie zdania zawierają błędy.

- Owego czasu o Apollinaire'em krążyło mnóstwo plotek.
- Znajomi zgodnie twierdzili, że z Beaumarchaisem trudno było wytrzymać.
- Podróże Marco Pola i Vasci da Gamy były inspiracją dla wielu młodych chłopców.
- Bracia Jan i Pieter Bruegelowie byli kontynuatorami dzieła swego ojca, najwybitniejszego malarza niderlandzkiego XVI wieku.
- Pissarro dostrzegł w Cézannie wielki talent i postanowił wspierać młodego malarza.
- W drugiej sali galerii znajduje się m.in. słynny portret Marii Ludwiki Gonzagi.
- Bierność współczesnych wobec zła do głębi wstrząsała Antonim Czechowym.
- Wysłuchali państwo „Popołudnia fauna” Clauda Debussy.
- Starszy Wereszczak, jeden z braci tej Wereszczakównej, w której swego czasu zakochał się Mickiewicz, chętnie gościł siostrę w Tuhanowiczach.
- Dramaty Garcii Lorki nie były często wystawiane na polskich scenach. (M. lp. Federico Garcia Lorca)
- Prekursorzy naturalizmu, bracia Goncourt, rozpoczęli swą twórczość wspólnymi monografiami na temat literatury i sztuki XVIII wieku.

- Poezję Mariny Cwietajewy cechowała podniosła retoryka i bliska akmeizmowi przedmiotowość widzenia poetyckiego.
- Absolutystyczne rządy Hirohito zakończyły się po wojnie, w roku 1945, kiedy to cesarz musiał zrezygnować z prerogatyw cesarskiej „boskości”.
- Dramat Szekspira w tłumaczeniu Jerzego Sito.
- Z okazji rocznicy wybuchu insurekcji kościuszkowskiej na ostatnich stronach czasopisma zamieszczono artykuł o Hoenem-Wrońskim.
- Sędzia przyznał 28-letniemu Watsonowi odszkodowanie ze strony Kevin Graya, sprawcy brutalnego zagrania [...].
- Jednocześnie jeszcze krytyczniej odnoszę się do ludobójstwa, którego dopuszczają się serbscy oprawcy na czele z Miloševiciem, którego stawiam w jednym szeregu z Hitlerem.
- Cóż za kontrast przy pełnym uroku George’u Clooneyu i odpowiedzialnym Anthony Edwardsie!
- Nawet czerwona kartka dla Figo nie jest w stanie odebrać im tytułu.
- Zjawiła się razem z kolegą, sierżantem sztabowym Janem Patynko.

V. Każdy z poniższych podpunktów zawiera zdanie, w którym występują błędne formy fleksyjne różnych nazw własnych. Proszę podkreślić błędy i podać formy poprawne.

- Panien Weroniki Podbielskiej i Justyny Ordonówny z Makoszewych nie było w tym miesiącu w pracy, gdyż obie wybrały się ze swoimi narzeczonymi panem Ottem Kowadełkiem i panem Antonim Pyziem na wczasy do Przysuchy niedaleko Skarżyska-Kamiennej, a w drodze powrotnej spędziły jeszcze parę dni w Sandomierzu i Zawichostcie.
Formy mianownikowe: Weronika Podbielska, Justyna Ordonówna, Makoszewy, Otto Kowadełko, Antoni Pyzio, Przysucha, Skarżysko-Kamienna, Sandomierz, Zawichost.
- Od godziny na dworcu kolejowym w Krasnystawie pan Roman Lasota oczekiwał z niecierpliwością swojej kuzynki Moniki Kuświkówny z Lidzbarku Warmińskiego. Miała ona przyjechać wraz ze swoim narzeczonym panem Ignacem Iwanaszka, cechującym się urodą boskiego Apolla. Wieczór zbliżał się coraz szybciej, a pociągu z Elblągu wciąż nie było widać.
Formy mianownikowe: Krasnystaw, Roman Lasota, Monika Kuświkówna, Lidzbark Warmiński, Ignacy Iwanaszko, Apollo, Elbląg.

VI. Proszę podkreślić formy poprawne.

- wyblaknięte kolory – wyblakłe kolory;
- nie mądrz się – nie mądrzy się;
- zdejm płaszcz – zdejmij płaszcz;
- ścielę łóżko – ślę łóżko.

VII. Proszę podać odpowiednie formy czasowników.

- miać (1. os. lp., cz. teraźniejszy, tr. orzekający)
 – ;
- strzyc (1. os. lp., cz. teraźniejszy, tr. orzekający)
 – ;

3. rozpamiętywać (1. os. lp., cz. terażniejszy, tr. orzekający)
..... ;
4. strzyc (3. os. lp., cz. terażniejszy, tr. orzekający)
..... ;
5. śmieć (3. os. lm., cz. przeszły, r.m.os., tr. orzekający)
..... ;
6. klęknąć (3. os. lp., cz. przeszły, r.m., tr. orzekający)
..... ;
7. umieć (3. os. lm., cz. przyszyły, tr. orzekający)
..... ;
8. zemleć (1. os. lm., cz. przeszły, r.m.os., tr. orzekający)
..... ;
9. zełgać (1. os. lp., cz. przyszyły, tr. orzekający)
..... ;
10. wypleć (2. os. lm., r.m.os., tr. przypuszczający)
..... ;
11. żąć (3. os. lp., cz. przeszły, r.ż., tr. orzekający)
..... ;
12. dąć (1. os. lp., cz. terażniejszy, tr. orzekający)
..... ;
13. dokonywać (2. os. lp., cz. terażniejszy, tr. orzekający)
..... ;
14. przesłuchiwać (1. os. lp., cz. terażniejszy, tr. orzekający)
..... ;
15. oddziaływać (3. os. lm., r.m.os., tr. przypuszczający)
..... ;

VIII. Proszę wybrać poprawne formy nazwisk i uzupełnić nimi podane zdania.

1. Owego czasu o
krążyło mnóstwo plotek. (M. lp. – Guillaume Apollinaire)
a. Guillaume'em Apollinaire'em;
b. Guillaumie Apollinairem;
c. Guillaumie Apollinaire'em;
d. Guillaumie Apollinairze;
2. Wysłuchali państwo „Popołudnia fauna”
..... (M. lp. – Claude Debussy)
a. Claudela Debussy;
b. Claude'a Debussy'ego;
c. Claude'a Debussiego;
d. Claude'a Debussyego;
3. Zainspirowany
zaczął pisać esej. (M. lp. – Michel de Montaigne)
a. Michelem de Montaigne;
b. Michelem de Montaigne'em;
c. Michel de Montaigne'm;
d. Michelem de Montaigne'm;
4. Na przyszyły tydzień jest zapowiedziana wizyta
..... (M. lp. – François Mitterrand)
a. François Mitterrand;
b. François Mitterranda;
c. François Mitterranda;
d. François Mitterrand'a.

IX. W każdym z punktów podano 4 nazwiska. Proszę wybrać ciąg zawierający wyłącznie poprawne formy odpowiedniego przypadku podanych nazwisk:

1. Marlowe, Canaletto, Borgia, Taranienko – Ms. lp.:

- a. Marlowie, Canaletto, Borgii, Taranienku;
b. Marlowe, Canaletcie, Borgiu, Taranience;
c. Marlowe, Canaletcie, Borgii, Taranience;
d. Marlowie, Canalet'cie, Borgiu, Taranienku;
2. Goya, Remarque, Montaigne, Rabelais – N. lp.:
a. Goya, Remarque'm, Montaigne'm, Rabelais'm;
b. Goja, Remarkiem, Montaigne'em, Rabelais'em;
c. Goya, Remarkiem, Montaigne'em, Rabelais'm;
d. Goja, Remarque'm, Montainiem, Rabelais;
3. Voltaire, Szewczenko, Rimbaud, Toeplitz – Ms. lp.:
a. Voltairze, Szewczenku, Rimbaud, Toeplitzu;
b. Volterze, Szewczenku, Rimbaudzie, Toepliku;
c. Volterze, Szewczence, Rimbaud, Toeplitzu;
d. Voltairze, Szewczence, Rimbaudzie, Toeplitzu;
4. Borgia, Beaumarchais, Canaletto, Hesse – D. lp.:
a. Borgi, Beaumarchais'go, Canaletty, Hessa;
b. Borgii, Beaumarchais'go, Canaletta, Hessego;
c. Borgi, Beaumarchais'ego, Canaletty, Hessego;
d. Borgiego, Beaumarchais, Canaletta, Hessa.

X. Proszę podkreślić te ciągi wyrazowe, które zawierają wyłącznie poprawne formy.

1. porównujący, przekonywający, przechowujący;
2. oddziaływający, pokonywujący, przesłuchujący;
3. przechowujący, dokonywający, pokonujący;
4. przekonujący, oddziaływający, wykonujący;
5. wykonywający, porównujący, przesłuchujący;
6. oddziaływający, przechowujący, pokonujący;
7. przesłuchujący, porównujący, pokonujący;
8. oddziaływający, przekonujący, przechowujący;
9. dokonywający, przechowujący, pokonujący.

XI. W każdym z punktów podano 4 ciągi złożone z różnych form czasownikowych. Proszę wybrać ciąg, w którym wystąpiła błędna forma fleksyjna:

1. a. kopnąłem, kopnęłam, kopnął, kopnęła;
b. szarpnąłem, szarpnęłam, szarpnął, szarpła;
c. błysnąłem, błysnęłam, błysnął, błysła;
d. stygłem, stygłam, stygnął, stygła;
2. a. zasnąłem, zasnęłam, zasnął, zasnęła;
b. klepnąłem, klepnęłam, klepnął, klepnęła;
c. moknąłem, mokłam, moknął, mokła;
d. miękłem, miękłam, mięknął, miękła;
3. a. marzłem, marzłam, marznął, marzła;
b. zamknąłem, zamknęłam, zamknął, zamkła;
c. gasnąłem, gasłam, gasł, gasła;
d. kłakłem, kłakłam, kłakł, kłakła.

XII. Proszę podkreślić właściwą formę wyrazową (niekiedy można podkreślić więcej niż jedną).

1. Czy Wasza Eminencja dobrze spał/ spała?
2. Jej Magnificencja Rektor Uniwersytetu Śląskiego otworzył/ otworzyła obrady.
3. Czy Wasza Ekscelencja jest gotów/ gotowy/ gotowa do drogi?
4. Gdzie są moje okulary? Zostawiłem ich/ je chyba na biurku.
5. Podgrzałam ci mleko, wypij go/ je, zanim wyjdiesz.
6. Poddani z namaszczeniem bili pokłony królowi/ przed królem.

7. Jadę w delegację / na delegację/ w delegacji.
8. Jako cel/ Za cel stawiał sobie przede wszystkim założenie własnej firmy.
9. Co/ Czego chcesz?
10. Nic/ Niczego nie rozumiem.
11. Decyzję podjęto na podstawie opinii/ opierając się na opinii/ opierając się o opinię/ w oparciu o opinię eksperta.
12. Niewiele rodzin stać na to, aby tylko jeden rodzic pracował/ jeden z rodziców pracował/ jedno z rodziców pracowało.
13. Oszczędzaj prąd/ prądu.
14. Od tygodnia poszukuje się sprawcę/ sprawcy tej zbrodni.
15. Mięso dusiła na oleju, a masła roślinnego/ masło roślinne używała do smażenia ryb.
16. Uznali go jako winnego/ winnym/ za winnego morderstwa.
17. Nie wystarcza przestrzegać przepisy/ przepisów, trzeba je też aprobować.
18. W nowej pracy napotykał/ napotykał na/ natrafiał/ natrafiał na liczne przeszkody.
19. Tubylcy czczą go i uważają jako bóstwo/ za bóstwo.
20. Kasjerka zaczęła wypłacać stypendia dla studentów/ studentom.
21. Jako pierwszy/ Pierwszy na metę przyjechał kolarz australijski.
22. Nazwy państw piszemy od wielkiej litery/ wielką literą/ z wielkiej litery/ dużą literą/ z dużej litery.
23. Już od dawna planował wyjechać/ wyjazd za granicę.
24. Zamierzamy wkrótce wyjechać/ wyjazd w góry.
25. Rodzice postulowali wprowadzić nowy system ocen/ wprowadzenie nowego systemu ocen.
26. Widział ją z daleka, ale bał się do niej/ doń podejść.
27. Rozbijaliśmy skałę przy pomocy różnych narzędzi/ za pomocą różnych narzędzi/ przy użyciu różnych narzędzi/ różnymi narzędziami/ używając różnych narzędzi.

XIII. Proszę poprawić błędy fleksyjne w poniższym tekście.

Krzyś zawsze był bardzo bojaźliwym dzieckiem. Bał się niemal wszystkiego, co się tylko ruszało, to znaczy wszelkich ćmów, czerw, pcheł, krokodyłów, wydr. Pewnego razu, gdy Krzyś zjadł już na śniadanie kawałek tosta i codzienną porcję müsli oraz wypił kubek kakaa, ojciec zabrał go ze sobą na pole, bowiem był to czas żniw. I podczas gdy tata żnął zboże, chłopiec bawił się zielonymi gałęziami rosnącego w pobliżu krzaku głogu. Nagle na najpiękniejszym kwiecie zauważył coś poruszającego się delikatnie. Okazało się, że była to mała muszka. W pierwszej chwili chłopiec złknął się i chciał ucieknąć, ale pomyślał sobie: „Eee, wytrzymam i przełamie swój strach”. A kiedy minęło 15 minut, jeden ze żniwiarzy odpoczywający nieopodal usłyszał radosny okrzyk Krzysia: „Człowiecze, ozdrowiałem, zły czar prysnął!”.

XIV. Proszę znaleźć zdania zawierające błędy gramatyczne, określić typ błędu, uzasadniając swoją ocenę, i podać formy poprawne.

1. Krótko po wyjeździe na wczasy do Włoch dom został doszczętnie okradziony przez trzech nastolatków znanych już policji z podobnych wykroczeń.

2. Przychodząc do nas, twoje problemy znikną: spokojni instruktorzy zrobią z ciebie kierowcę.
3. Od dwóch lat z dużym powodzeniem reklamował i handlował swoimi wyrobami cukierniczymi.
4. Jednak kierując wreszcie samodzielnie firmą ojca, miała zawał i musiała przerwać pracę.
5. Trzeba szukać i wykorzystywać rezerwy produkcyjne.
6. W wypadku przemoczenia trzeba z nóg zdjąć buty i porządnie je wytrzeć.
7. Przyjeżdżając w piątek, pogoda była dość dobra.
8. Projekt został zgodnie z planem przyjęty przez komisję statutową. [...] Chcąc zrobić zadymę, szuka się różnych pretekstów. Żeby tylko jak najdłużej nękać się, przeciągać uchwalenie statutu w nieskończoność.
9. Ci, którzy nie piją i nie bawią ich tańce, spróbowali swych sił w sylwestrowym biegu.
10. Ubrania leżały na i pod krzesłem.
11. Dziś Marek chodzi w eleganckich marynarkach, jednak zakładając do nich często dżinsy.
12. Po odejściu z Urzędu Rady Ministrów Ewa Wachowicz powróciła do Krakowa. Na serio zajęła się studiami, z Akademii Rolniczej przenosząc się na Akademię Ekonomiczną.
13. Chłopiec wydawał się być chory.
14. Zatrudnili ją na ponad pięć miesięcy.
15. Posiadając odpowiednie uprawnienia, możliwe jest wykonywanie samodzielnych lotów.

-
.....
.....
16. Proszę łykać tabletki trzy razy dziennie, przed lub po jedzeniu.
.....
.....
17. Przeszkadzało mu to, ponieważ kończył w pośpiechu jakiś artykuł, a mając oczy w tak złym stanie, pisanie było dla niego ciężką próbą, biedactwo.
.....
.....
18. [...] nikomu nieznanemu przybysz mógł konkurs taki wygrać, eliminując miejscowego ustosunkowanego kandydata.
.....
.....
19. On ma zawsze jakieś uwagi odnośnie każdego wystąpienia.
.....
.....
20. Podszedł doń i nieśmiało spytał ją o drogę.
.....
.....
21. Irak wydaje się gotów do wznowienia rozmów pokojowych.
.....
.....
22. Napotykając coraz większe trudności, zaczęło mu brakować zapału do tego, czym kiedyś zajmował się z pasją.
.....
.....
23. Zainteresował się i zgłębił dokładnie to zagadnienie.
.....
.....
24. Na łamy prasowe wróciła znów sprawa zaboru policyjnej pałki przez pana Serafina.
.....
.....
25. Kierowców bardzo proszę o ostrożność, zwłaszcza jadąc tą trasą.
.....
.....
26. Proponuję pójść do kina.
.....
.....
27. Matka oczywiście współczuje i próbuje usprawiedliwiać winowajcę za wszelką cenę.
.....
.....
28. Nie potrzebuję dziś wracać do domu.
.....
.....
29. Został wybrany na to stanowisko, zdając sobie doskonale sprawę z obowiązków, które na siebie bierze.
.....
.....
30. Kupując paczkę proszku, mydło gratis.
.....
.....
31. Co by nie powiedział, zawsze miała do niego pretensje.
.....
.....
32. Zaczął się przyjaźnić z Wojtkiem, pod wpływem którego zupełnie się zmienił.
.....
.....
33. [...] młody człowiek nie nadający się do pracy naukowej, odchodząc do innej pracy, miałby taki staż zaliczony.
.....
.....
34. Prezes banku, w którym ulokowaliśmy pieniądze, okazał się być hochszaplerem.
.....
.....
35. Patrząc w przyszłość, gnębiła go świadomość popełnionej zbrodni.
.....
.....
36. Został zatrzymany, uderzając policjanta kijem baseballowym.
.....
.....
37. Zapisując się do nas na kurs prawa jazdy, zapewniamy ci kodeks gratis, nowe samochody [...].
.....
.....
38. Wydawał się szczerym, lecz mimo to nie ufaliśmy mu.
.....
.....
39. Przekazał życzenia chorej żonie od wszystkich jej współpracowników.
.....
.....
40. Jadąc na czerwonym świetle, staruszka została potrącona przez samochód.
.....
.....
41. Na placu zgromadziło się kilkaset mieszkańców miasta.
.....
.....
42. Wisząca groźba przegranej nad zespołem podziałała na zawodników mobilizująco.
.....
.....
43. Nie znajdując okoliczności łagodzących, sąd stanowy skazał go na karę śmierci.
.....
.....
44. Mimo hałasu za oknem i kartek, leżących w nieładzie na i wokół stołu, pracował w skupieniu.
.....
.....
45. Jak wiemy, stosunki społeczne za Ludwika XVI a dzisiejsze różnią się między sobą bardzo.
.....
.....

XV. Do podanych niżej wyrazów proszę dopisać odpowiednie formy:

1. margrabia (Ms. lp.) –
2. tarcza (D. lm.) –
3. kisiel (D. lp.) –
4. mirra (Ms. lp.) –
5. monokl (D. lm.) –
6. niuans (M. lm.) –
7. bilecik (D. lp.) –
8. kalesony (D. lm.) –
9. żrebię (D. lm.) –
10. cudzysłów (D. lp.) –
11. pacholę (Ms. lp.) –
12. krosno (D. lm.) –
13. mokka (Ms. lp.) –
14. turniej (D. lm.) –
15. szympan (M. lm.) –
16. torcik (D. lp.) –
17. sędzia (Ms. lp.) –
18. rajstopy (D. lm.) –
19. topór (D. lp.) –
20. hrabia (Ms. lp.) –
21. cudzysłów (Ms. lp.) –
22. maść (M. lm.) –
23. niedziela (D. lm.) –
24. rajtuzy (D. lm.) –
25. kocię (N. lp.) –
26. kolec (D. lm.) –
27. stateczek (D. lp.) –
28. sążeń (D. lm.) –

XVI. Proszę podkreślić formy poprawne.

1. klaskać dłońmi – klaskać dłońiami;
2. rzucać kośćmi – rzucać kośćiami;
3. duża przerębel – duży przerębel;

4. metalowe strzemie – metalowe strzemiono;
5. kolorowa frędzla – kolorowy frędzel;
6. ta latorośla – ta latorośl;
7. biały swetr – biały sweter;
8. tę cerkwię – tę cerkiew;
9. mocna dratew – mocna dratwa;
10. trzy tułowia – trzy tułowię;
11. ostatni łazanek – ostatnia łazanka;
12. jechać sańmi – jechać saniami;
13. szeleścić liśćmi – szeleścić liśćiami;
14. rozstawić rożen – rozstawić rożno;
15. czerwony gerber – czerwona gerbera;
16. zrąb skały – zręb skały;
17. dużo okruszek – dużo okruszków;
18. tych listw – tych listew;
19. dwaj premierowie – dwaj premierzy;
20. sto gramów – sto gram;
21. bawoli ozor – bawoli ozór;
22. z łamów gazet – z łam gazet;
23. dalekie peryferia – dalekie peryferie;
24. kilku pedofili – kilku pedofilów;
25. dwa kilo mąki – dwa kila mąki;
26. poruszać gałęziami – poruszać gałęźmi;
27. słodki strudel – słodka strucla;
28. ciasny podkoszulek – ciasna podkoszulka;
29. powozić końmi – powozić koniami;
30. słodki winogron – słodkie winogrono;
31. używać różnych styli – używać różnych stylów;
32. kilka świni – kilka świń;
33. wszyscy ministrowie – wszyscy ministrzy;
34. skwar poranka – skwar poranku;
35. przyglądać się statule – przyglądać się statui;
36. pięć medali – pięć medalów;
37. jednego punktu – jednego punkta.

31. PISAĆ KAŻDY MOŻE...

Katarzyna Kłosińska

I. Proszę poprawić i omówić wszystkie błędy językowe w poniższych tekstach.

1. Obecna reforma przygotowywana wspólnymi siłami przez poprzednią i obecną koalicję pogłębia ubóstwo, bezrobocie i marginalizację osób, którzy z jakichś powodów są słabsi.
2. Odnotowano też w tym czasie tendencję wzrostową udziału sektora prywatnego w gospodarce narodowej i jednocześnie malejącą udziału wydatków inwestycyjnych w budżetach gmin.
3. Wiemy doskonale, że ruch i ćwiczenia intensywnie oddziałują na całe nasze ciało, wpływając korzystnie na czynności narządów wewnętrznych, poprawiając ich funkcjonowanie.
4. Wyjściem naprzeciw oczekiwaniom młodszej publice ma być trójwymiarowa gra komputerowa „Polski wiatr”.
5. Nie powstrzymała gabinetowych polityków wisząca nad całą operacją perspektywa referendum, co dodatkowo obnaża bezwstyd głowy państwa i jego rozmówców z koalicji.
6. Wybuch wojny izraelsko-egipskiej i zerwanie stosunków przez ZSRR i Polskę z Izraelem zaowocowało słynnym oświadczeniem Władysława Gomułki [...].
7. Zamiast tłumów mieszkańców zjawiła się garstka, którzy, jak tłumaczyli – z obawy o utratę członkostwa postanowili nie przedstawiać swoich zarzutów nie tylko prezesowi, ale nawet nie ujawniać ich dziennikarzom.
8. Jeśli w mieście wojewódzkim są 2 lub 3 tysiące osób zatrudnione w urzędach administracji państwowej – gdy doliczyć ich rodziny – zmiany struktury urzędów mogą skomplikować sytuację nawet 10 tysięcy osób.
9. W obsłudze liturgicznej udział wzięła młodzież z Technikum Budowlanego, Szkoły Podstawowej nr 4 oraz harcerze ze Szczawina Kościelnego.
10. W konkursowym starciu najbardziej preferowanymi językami jest angielski i niemiecki.
11. Program imprezy umili swoimi występami: Piotr Bukartyk z kabaretu „Pod Egidą” oraz zespół „Bambi” [...].
12. Oprócz dokumentacji i fotografii w eleganckiej sepii, książka prezentuje fragmenty recenzji poświęconym płockim spektaklom.
13. Przestrzegam młode matki i ojców przed uleganiem tyranii nadużywającego alkoholu współmałżonka.
14. Wyniki badań, w których uwzględniono wpływ diety, styl życia i inne czynniki na występowanie raka piersi, brały się z masowych badań u 322.647 kobiet w USA, Holandii, Szwecji i Kanady, które poddano obserwacji przez 11 lat.
15. [...] cyfrowe komórki są następcą ich analogowej generacji [...].
16. Jeżeli najmłodsze pokolenie jest związane z Mitterandem wyłącznie w sposób uczuciowy, dwa następne połączył z lewicowym prezydentem gordyjski węzeł oczekiwań, nadziei i rozczarowań.
17. Dyskusyjny Klub Filmowy „Ekran” w Rybniku nowy rok zaczyna porcją kolejnych wrażeń, których zaletą jest m.in. to, że tym razem będzie to zupełnie obce naszym rodakom kino albańskie [...].
18. Jeśli chcemy, by partner wynosił korzyści i był zadowolony, nie musi to być bezinteresowne. Chodzi o to, że tylko, gdy obie strony wyjdą na swoje, związek jest kompletny.
19. Gdyby jednak stwierdzili, że małżonek popełnił przestępstwo na swej współmałżonce, [...] wówczas wzywają pogotowie lub izolują sprawcę.
20. Statek ten nocą 14 I 1993 r. w mocnym sztormie zatonął u wybrzeży Rugii pociągając za sobą 55 śmiertelnych ofiar.
21. Mam 60 lat, jestem samotny, ale mam możliwości seksu z miłymi paniami. Obawiam się jednak zaczynać, ponieważ mam bardzo słaby wzwód, jak też szybko przychodzi mi wytrysk. Gdybym się zdecydował na seks, mogę zostać ośmieszony za moją nieudolność i dlatego bardzo uciekam zbliżeń z panią, która mocno pragnie seks ze mną. Tłumaczę się różnymi wymówkami.
22. 36 proc. ma odczucie upośledzenia pod względem dostępu do służby zdrowia [...].
23. Program pielęgnacyjny dr Ireny Eris dla cer z rozszerzonymi naczynekami [...].
24. Prawdą jest, że Izrael zrezygnował z okupowania przygranicznego pasa Libanu także w następstwie strat, jakie doznał od partyzantów Hezbollahu. [...] Zasiane ziarna mogą wydać więcej owoców. Pod warunkiem jednak, że izraelskie posłanie nie zostanie odrzucone lub fałszywie zinterpretowane.
25. [...] przedstawiciele przestępczych imperiów na wyspie Aruba dokonali porozumienia z kolumbijskimi narkotykowymi kartelami.
26. Wprawdzie w obliczu strajku odwołano pomysł o zwolnieniu 670 pracowników, ale zmiany w zarządzie i tak okazały się konieczne.
27. Jechali więc do Izraela wczorajsi dygnitarze i oczekujący lepszego jutra przeciętni obywatele. Jedni wysiadali na przejściowych etapach podróży, inni zmierzali do końcowego celu.
28. Obecnie panuje pogląd, że pogrom był „spontaniczny”, tj. dokonany przez mieszkańców Kielc [...].
29. Urzędnik konsularny nie może podlegać jakimkolwiek pozbawieniu lub ograniczeniu wolności oprócz wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego.
30. Umawiające się Strony popierać będą dokonywanie przekładów i wydawanie dzieł naukowych, literackich i artystycznych partnera oraz nawiązywanie kontaktów między wydawnictwami obu krajów, jak również poprzez przyznawanie stypendiów dla tłumaczy dzieł literackich kraju drugiej Strony.
31. (Białostocczyzna ma w małym stopniu skażone środowisko naturalne). Niemniej jednak nie posiadając większego przemysłu, rzeki są coraz mocniej zanieczyszczone wpływającymi do nich ściekami.

32. Rolnicze warunki (ostre zimy, przewaga gleb lekkich) sprawia, że żyto odgrywa poważną rolę w gospodarce zbożowej.
33. Wszystkie prace zostały ukończone, stawiając fabrykę w rzędzie najbardziej nowoczesnych zakładów.
34. Szansę na porozumienie zdecydowanie pogorszyło piątkowe zabójstwo bośniackiego wicepremiera Hakiji Turajlicia przez uzbrojonego Serba, gdy jechał on transportem opancerzonym „błękitnych hełmów”.

II. Proszę wyjaśnić, jakie błędy językowe spowodowały komizm poniższych wypowiedzi.

1. Kryminalna historia o detektywie poszukującym rodziny bogatej klientki, rozproszonej podczas rewolucji bolszewickiej po świecie.
2. Pięć osób przeżyło katastrofę samolotu TU-154, który rozbił się wczoraj na Spitsbergenie i znajduje się obecnie w szpitalu.
3. [...] dzieci i młodzież konkurować będą w następujących dyscyplinach: 60 metrów dziewcząt i chłopców.
4. A te zwierzaki są tak mądre, że od razu nauczyły się, jak podchodzić do dojenia. Mają rozległe plany. Chcą zwiększyć produkcję mleka.
5. Mężczyzna osiąga szczyt rozbudzenia seksualnego już pod koniec wieku nastoletniego, kobieta w połowie lat trzydziestych.
6. Po nocnej podróży na boisku poruszali się jak muchy w smole.
7. Samotny żołnierz w upale i w ciepłym berecie krąży wytrwale między ambasadą a konsulem.
8. Z zagrody wielbłądziej rodzina Netanjahu udała się na pustynię dwukołowym wózkiem ciągniętym przez osiołka. Przed wózkiem premiera i za nim identyczne ośle zaprzęgi wiozły w ciemnych okularach agentów ochrony osobistej, zgodnie ze stylem obowiązującym w FBI.
9. Sąd Konstytucyjny, który poparł wniosek Dumy w sprawie ustawy o restytucji dóbr kultury, a nie prezydenta, wymierzył mi i rządowi policzek [...].
10. Dwie godziny po wyjściu Jacka rodzice otrzymali telefon z policji o znalezieniu samochodu syna pływającego w jeziorze.
11. Tych zaś, którzy chcieli zachować jedność z Rzymem, prześladowano aż po męczeństwo.
12. Prenumeratę mogą zamawiać wszyscy mieszkańcy woj. warszawskiego z wyjątkiem lokali, gdzie dostęp jest utrudniony, np. bloki z domofonem [...].
13. O pięć żrebaków powiększyło się stado koników polskich na Roztoczu. Przyszyły one na świat w Ośrodku Hodowli Zachowawczej Konika Polskiego w Zwierzyńcu. Jan Słomiany, kierownik ośrodka, spodziewa się kolejnych pięciu żrebiąt.
14. Pianista, którego trasa koncertowa rozpoczyna się dwoma koncertami w Londynie, obejmuje Danię, Szwecję, Niemcy i Szkocję.
15. Żona zmarłego dwukrotnie, w akcie rozpacz, próbowała rzucić się na trumnę [...].
16. Według danych komendy stołecznej wzrasta liczba przestępstw popełnianych przez nieletnich, szczególnie tych najcięższych.
17. Grand Prix konkursu zdobył zespół „Iwanici” z Białorusi, z Mereszowszczyzny – miejsca urodzenia T. Kościuszki, który brawurowo wykonał m.in. pieśni „Bartoszu, Bartoszu”.
18. Mimo usilnych starań nie udawało mu się utrzymać przy życiu żadnej rośliny, chociaż starannie je podlewał, nawoził i pielęgnował z nie mniejszą troską niż ludzkich pacjentów.
19. [...] kobieta technik konserwator urządzeń telekomunikacyjnych jest w naszym kraju raczej męskim zawodem.
20. Pielęgniarka zawiązuje fartuch żonie prezydenta Czech Dagmarze Havel udającej się wczoraj z wizytą do męża Vaclava Havla w szpitalu w Innsbrucku. Prezydent Havel przeszedł we wtorek bardzo skomplikowaną operację pęknięcia dwunastnicy.
21. Elegantki lubią, żeby ich kożuch był rustykalny, pozbawiony zapieć, z frędzlami, dziwnymi klamrami, nawet dwuczęściowy, odsłaniający brzuch, który swym wyglądem bardziej przypomina dzieło sztuki niż masową produkcję.
22. Janek kupił rower do spółki z Markiem, którym teraz dojeżdża do pracy.
23. Wydaje się niemożliwe, aby kilkunastoletni chłopcy [...] byli zdolni do zabicia człowieka z zimną krwią.
24. W sprawie państwa Mandugequich rząd polski powinien podziękować pozarządowym organizacjom obrony praw człowieka za zachowanie i honoru, i – pośrednio – kontraktów na chińskie trampki, które tak bardzo naszym politykom leżą na sercu.
25. Akcję na 0:2 rozpoczął Maciej Szczęsny, który dalekim wykopem ożywił Cezarego Kucharskiego.
26. Włoski liryk Giambattista Marino (1569-1625) zapładniał twórczo licznych poetów barokowych, ale potomność oceniła go niżej.
27. Zarzniętych i wyczerpanych uczniów GOPR-owcy zabrali ze szlaku i bezpiecznie przetransportowali do Wetliny.
28. W tej dolegliwości palce maczają pewne bakterie.
29. Szczęście może się do ciebie uśmiechnąć podczas mycia zębów.
30. Padły dwa wnioski: jeden o „przedłużenie prezydium” poprzedniego zebrania, drugi o nowe wybory przewodniczącego [...].
31. [...] chciałbym im życzyć, aby ich życie potoczyło się tak, że Franek Kimono zmarłby na śmietniku zapomnienia.
32. Korepetycji chwytamy się jak brzytwy, gdy dziecko ma nóż na gardle.
33. Podobnie i tragiczna historia naukowca, pozbawionego w wyniku zamachu na jego życie skóry, doczekała się kontynuacji.
34. Idzie o wydanie ciał i o wyprawienie pogrzebu, co zostaje uwieńczone powodzeniem przy pomocy Tezeusza ustylizowanego na idealnego władcę.
35. Spółdzielczość była siłą twórczą, niosła dobro i dach nad głową nam, zwykłym ludziom – robotnikom, nauczycielom, pielęgniarkom itp.
36. Młodzież można skłonić do szacunku wobec mienia społecznego, mnożąc siły policji pilnującej dyskotek i angażując coraz więcej wykidajłów.

37. Piłkarz GKS był podglądany przez trenera belgijskiego zespołu.
38. Drugie miejsce i dwa punkty otrzymała piosenka „Wielka zima” w wykonaniu Krystyny Prońko, którą niezwykle subtelnie, posługując się małym zestawem instrumentów, zaaranżował Wojciech Trzeciński.
39. Zabrakło toalet i młodzież załatwiała swoje fizjologiczne potrzeby w krzakach. Do tych kilku, ustawiały się niemal kilometrowe kolejki.
40. Po trzech godzinach wędkowania leszcze stały się ostrożniejsze.

III. Proszę wskazać nielogiczne sformułowania w poniższych zdaniach.

1. Na sali wypełnionej po brzegi publicznością, w domach przed telewizorami i przed trzynastoosobowym jury [...] wystąpiło dziesięć dziewczyn ubiegających się o miano najpiękniejszej [...].
2. Wprowadzenie obowiązkowych szczepień noworodków, osób z grup ryzyka, jak również zaszczepionych w ramach trwającego od dwóch lat Programu Edukacyjnego WZW B, zaowocowało wyraźnym spadkiem liczby zgłaszanych zachorowań.
3. Akt oskarżenia zawiera prócz morderstw, handel narkotykami, przynależność do zbrodniczego stowarzyszenia [...].
4. Ich starcie na gruzach ojczyzny było w istocie lamentem za utraconym pokojem, który próbuje Kreon zabić prawem, a Antygona uczuciem.
5. Od momentu wejścia w życie w ubiegłym roku we Francji nowego prawa imigracyjnego, około 60 tys. osób utraciło ważność wiz pobytowych.
6. Nasze wysiłki na rzecz dobra drugiego człowieka przetrwają nawet próg śmierci.
7. Zdaniem rodziców i nauczycieli uniform utrudnia uczestniczenie w szkolnych bandach i wagarach oraz ogranicza liczbę przestępstw dokonywanych przez nieletnich i na nieletnich.
8. Rozmnażające się chomiki umożliwiają także obdarowywanie nimi kolegów i znajomych [...].
9. Głównym bohaterem spektaklu jest mężczyzna i jego stosunek do dwóch kobiet – kolejnych żon.
10. Były to więc stroje naturalne, preferowane przez młodzież, zmierzające w kierunku niekrępującego, wygodnego ubioru, noszące jednocześnie charakter wizytowy i wieczorowy.
11. Wnoszono nie tylko bukiety, wręcz całe kosze z imponującym, złożonym z 70 pąsowych róż, bukietem.

IV. Proszę scharakteryzować oraz poprawić błędy językowe w poniższych zdaniach.

1. Na wystawie można było zobaczyć dziewiętnastowieczne zabawki i przedmioty codziennego użytku i w ogóle tu jest masę innych takich ciekawostek.
2. Ofiara wypadku trafiła na zwolnienie lekarskie.
3. Cały wysiłek koncentrujemy na profilaktykę i wczesne leczenie zachowawcze.
4. Zespół uczniów, zwykle trzy – cztery osoby, otrzymują za każdym razem inne zadanie do wykonania.

5. Zapraszam państwa do obejrzenia dziesiątego odcinka serialu.
6. Można dotknąć i obejrzeć twarze modelek.
7. Rząd powinien trochę zreflektować się nad tym, co zostało zrobione.
8. Kiedy koledzy zagwizdają na niego, świat przestaje istnieć.
9. Kilka grup, potwierdzających początkowo odkrycie fuzji, znalazło błędy w swoich doświadczeniach i, zwykle po cichu, odwołały uprzednie oświadczenia.
10. Kiedy płatki spęczniają, dosypujemy kaszę manną.
11. Rodzice zawodnika byli odwiedzani przez działaczy sportowych, którzy oferowali im złote góry.
12. U wielu kosmonautów radzieckich i amerykańskich występowały zakłócenia zmysłu równowagi, które charakteryzowały się zawrotami i bólami głowy, a czasem nawet nudnością.
13. Wiceminister pracy Andrzej Bączkowski obiecał przedyskutowanie pod koniec maja problemu podwyżek.
14. Dziewczynka ze zdjęcia ma zadartego noska.
15. Obwieszane siatkami kobiety moknęły w ulewnym deszczu, czekając na autobus.
16. 50-letni aktor na łeb na szyję poprosił o rękę długoletnią przyjaciółkę.
17. Andrzej Telko, prezydent Oświęcimia, twierdzi, że nie wyraził zgody na demonstrację.
18. Ten, kto przyszedł na Stegny, mógł się przekonać, że panczenistki to zgrabne dziewczyny, a ich koledzy to przystojne chłopcy na schwał.
19. Zorganizowano konkursy mistrzów, przyjacieli i wychowawców młodzieży.
20. Strajkujący mieszkańcy Skokowej chcą bronić swoje prawa.
21. Pytał, czy ja bym mu nie ułatwił wystartować w branży.
22. Zapoznaliśmy się z życiem muzułman.
23. W rundzie jesiennej w Krakowie w meczu Wisła – Polonia padł wynik bezbramkowy.
24. Jak dziś ministerstwo widzi rolę domów kultury i co się od nich wymaga?
25. Od tamtej pory wszyscy zatrudnieni tutaj ludzie zaczęli nabierać wody w usta.
26. Skutki tej lekkomyślności są fatalne, bo nie dość, że stamtąd nie można się wydostać taksówką do miasta, to również nie można taksówką wrócić, ponieważ taksówkarze nie chcą w tamtą stronę jechać, gdyż nie mają się gdzie zatrzymać, aby złapać pasażera z powrotem.
27. Przywrócono kopcu jego dawny wygląd.
28. Mocarstwa sprawujące nadzór nie zawahały się podjąć decyzję o interwencji wojskowej.
29. Codziennie ryzykuje swoim życiem i zdrowiem.
30. Opiekunowie czekają na weterynarza, który przed odlotem do ciepłych krajów zbada bociany.
31. Musimy pamiętać o dobrze, którym należy walczyć ze złem.
32. Dzieje się tak dlatego, że wiele jego kolegów i koleżanek traktuje swoją karierę poważnie.
33. A ja przypominam, że słuchamy jeszcze polskich przeboi.

34. Do utworzenia wspólnego bloku prawicy po raz kolejny zaapelowało w sobotę i niedzielę kilka ugrupowań z tej strony sceny politycznej.
35. Premier Bashim Fino pojechał wczoraj na południe kraju, by wesprzeć na duchu lokalne władze.
36. Za ich produkcję i rozpowszechnianie grozi kara dwóch lat więzienia, a w przypadku, gdy ktoś sam organizuje i kieruje działalnością piracką, może pójść do więzienia na 5 lat.
37. Wyniki spotkań: Serock – Wieliszew 1:1, Serock – Nieporęt 1:1. Podczas meczu Wieliszewa z Nieporętem nie było już salomonowego wyniku.
38. PGM-y przygotowały około czterystu pięćdziesięciu piecy akumulacyjnych, olejowych i dmuchaw.
39. Sam Ibisz dementuje tę sensacyjną informację według formuły „nie potwierdzam, ale i nie zaprzeczam”.
40. Majątek placówki wychowania przedszkolnego może być przekazywany lub zbywany na zasadach i w trybie określonym odrębnymi przepisami.
41. Sprawa jest tym trudniejsza, gdyż do wielu wsi nie zawsze docierają autobusy PKS.
42. W związku z tym od 6 kwietnia trwa w tej sprawie korespondencja pomiędzy zarządem PKN a NIK.
43. PKS w Krakowie zakupiło 20 nowych autobusów.
44. W majowe, wolne dni kierowcy ze szczególną uwagą powinni przestrzegać przepisy.
45. Nie jest to wcale proste zadanie, bowiem Mustafa zażądał, aby niewiasta była koniecznie Włoszką.
46. [...] równie wielu podobnych pośredników pojawia się u naszych kontrahentów, proponując ułatwienia w handlu z nami.
47. Zamiast palić papierosa, ssam cukierka.
48. Na rynku pracy panuje spory bałagan, na którym usiłują żerować zarówno nieuczciwi pracodawcy, jak i nieuczciwi pracownicy.
49. Przysnaje się do niego cyganeria i pacyfiści.
50. Ofiara jest podobna do niego jak dwie krople wody.
51. Turcy, którzy uważali się za przywódców świata islamskiego, chcieli być zwierzchnikami nad całym zjednoczonym niegdyś przez proroka Mahometa Półwyspem Arabskim.
52. Kolejne 400 samochodów importer dostanie po rozliczeniu się z poprzedniej puli samochodów, udokumentowując ich sprzedaż konkretnym osobom.
53. Spodziewał się pan, że urwiecie aż trzy punkty Wybrzeżowi?
54. Jak dotychczas nie pobito jeszcze rekordu sprzed ośmiu lat.
55. Wystąpią niewielkie wzrosty ciśnienia.
56. W beczce miodu łyżka dziegcia czyni miód bezużytecznym.
57. Prasa pisała o sprawie nielegalnego przywozu i handlu benzyną na terenie zachodnich województw.
58. Chociaż wiele osób poddaje w wątpliwość sens Waszej pracy, nie powinniście się załamywać.
59. Damian i Justynka przyszły na świat w Cynkowie pod Kozięglówami.
60. Groll zajmował się szeregiem rozmaitych innych spraw nie związanych z samym księgarstwem – on nie tylko handlował, ale i drukował książki.
61. Przychodzi taka do pracy i nawet nie pokraja dobrze warzyw.
62. Powszechnie znanym jest fakt, że Węgry podczas II wojny światowej były wielkim ośrodkiem polskiej konspiracji.
63. Na uwagę, że jako opiekun miał prawo proponować organizatorom i pomysłodawcom imprezy wyjazdowej inną alternatywę, machnął ręką i powiedział „A co, miałem się narażać?”.
64. Była to mąka przydatna do pyzów ziemniaczanych.
65. Bank nie decydował o tym, czy udzielić pożyczki kopalni, hucie czy też innemu kolosowi na strasznie glinianych nogach.
66. Bruksela nie kryje, że część ciężarów będą musiały ponieść aspiranci do Wspólnoty – Polska, Czechy, Słowacja i Węgry.
67. W niedzielę rano z Paryża do Maszchadu wyleciał samolot transportowy z 39 tonami pomocy humanitarnej.
68. Spał przykryty warstwą kocy.
69. Poeta wytyka u Chłopickiego brak wiary w zwycięstwo.
70. Dobrze pracują przemysły wydobywcze.
71. Dwudziestogodzinny program telewizyjny na pewno usatysfakcjonuje tak zwane nocne marki.
72. Mamy coraz mniej ropy naftowej i coraz mniej benzyn: ołowiowej i bezołowiowej.
73. Zdenerwowana nauczycielka postawiła czworgu najbardziej rozrabiających uczniów pały.
74. Reżyser będzie chciał w najbliższej przyszłości adoptować to dzieło literackie.
75. Kościół zdaje sobie sprawę, że trzymając się kurczowo starej polityki, będzie musiał uznać Afrykę za straconą.
76. Senatorowie nie uznali natomiast za słuszne skreślenie w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych przepisu, nakładającego na wspólników odpowiedzialność majątkiem osobistym za zobowiązania podatkowe spółek.
77. To osiedle projektował znany architekt, Halina Skibniewska.
78. Fundacja będzie udzielała bezrobotnym niskoprocentowe pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej i organizowała inkubatory przedsiębiorczości.
79. Jego autorytet nie był widocznie tak wielki, skoro wybrano go prezesem stowarzyszenia dopiero w trzecim głosowaniu.
80. W firmie pierwsze skrzypce odgrywała sekretarka, a dyrektor właściwie nie miał nic do gadania.
81. Trudno jej było uwierzyć w to, że sąsiad nie żyje. Widzieli się przecież jeszcze przed półtorej godziną.
82. Otworzył okno i wyrzucił przezeń doniczkę, która spadła tuż obok przejeżdżającego samochodu.
83. Jest to giełda przeznaczona dla majsterkowiczy.
84. Szansę powiększenia przewagi gospodarze przegrali po pierwszym rzucie.
85. Materia jest jednak delikatna, bowiem te właśnie podatki, niestety, są poważnym źródłem dochodów państwa. Zaś każda, nawet z pozoru drobna zmiana, wywołuje skutki liczone w milionach złotych.
86. Również nowo upieczony rząd Giuliano Amato z trudem zdobył wotum zaufania w izbie deputowanych.

87. Zemsta i zaślepienie kierowało jego postępowaniem.
88. Przedstawione w niedzielę przez Serbów propozycje mówią także o przeprowadzeniu referendum w trzy miesiące po zaprzestaniu działań zbrojnych, które zadecydowałyby o przebiegu granic.
89. Brytyjskie firmy otrzymują 1,5 miliarda funtów na badania, m.in. nad bronią laserowymi i elektromagnetycznymi.
90. Każdego dnia około dwa tysiące wagonów odprawianych jest z górki rozrządowej.
91. Wnieśli go do przedziału pijanego jak bełę.
92. Takimi siećmi tego nie wyłowimy.
93. I pos. Zemke faktycznie się martwił, a owocem tego zmartwienia jest projekt przyjęty przez sejmową Komisję Obrony Narodowej.
94. W zastraszająco szybkim tempie rośnie także krąg ludzi będących na zasiłkach lub pobierających świadczenia przedemerytalne.
95. [...] wpuszcza żyłkę z błyskiem na przynętę i... wyciąga dorszyka polarnego, jakieś 20 cm. [...] Macha, zakręca i wyciąga dorszyka rekordzistę – 40 cm!
96. Mogę zagrać w każdym filmie, czy to będzie thriller lub najzwyklejsza komedia.
97. Jerzy Lejk [...] był entuzjastą szwedzkiego rozwiązania, gdzie we wszystkich miastach, liczących powyżej 10 tys. mieszkańców, działa ten sam system płatnego parkowania.
98. Komisja nie podpisała protokołu zdawczo-odbiorczego, ponieważ przy trzech schodach nie było poręczy.
99. Premierostwo Izraela zamieszkało w willi należącej do biznesmena przebywającego za granicą.
100. Na dobre się przestraszył dopiero wtedy, gdy się dowiedział, że nie dotarł na miejsce tysięcy pielgrzymów.
101. Sprawę przekazano doświadczonemu policjantowi, który od dawna rozpracowywuje ten gang.
102. Lekarze nieoficjalnie przestrzegają przed zażywaniem tabletek z krzyżykiem, które tylko na krótko uśmierzają ból, a czynią w organizmie spustoszenie i są najlepszym przyczynkiem do uzależnień.
103. Po przebadaniu wykrywaczem kłamstw prokurator nie dał wiary zeznaniom.
104. Nasz futbol cienko przedzie, więc ewentualny występ Polaka w finale Ligi Mistrzów byłby jakąś pociechą.
105. Nigdy nie było łatwiej schudnąć. Nasz preparat pozwoli Wam stracić ok. 5-7 kg w ciągu dwóch tygodni. Zobaczycie, to naprawdę spektakularne.
106. Wszystko się jej w mężu podobało, a rodzinną atmosferę starała się podgrzewać własnoręcznie przygotowywanymi obiadami.
107. Ciotka, chociaż nie kochała dziecka, dbała o niego i starała się, by niczego mu nie brakowało.
108. Wieś głosowała na Kwaśniewskiego z resentymentu za realnym socjalizmem.
109. Wychowawcy pochowali głowy w piasek i odrzucili wniosek o ukaranie młodego bandyty.
110. Po ucieczce z kraju mieszkanie zostało skonfiskowane przez UB.
111. Nie zwlekaj. Już dziś kup depilator dla pięknych nóg.
112. Gdy kawiarnia splajtowała, nie poddał się – założył towarzyską agencję, której pracownicy świadczyły usługi spragnionym mocnych wrażeń panom.
113. Będąc we Włoszech, zabrakło mi pieniędzy.
114. Do administracji wpłynęła skarga mieszkańców na dozorcę domu, który wyciął w pień trzy topole rosnące na podwórku.
115. Prekursorem mostu tego typu był Ralf Modrzejewski, syn sławnej polskiej aktorki Heleny Modrzejewskiej.
116. Nikt nie przypuszczał, że ten kongenialny bramkarz nie obroni rzutu karnego.
117. Pomogliśmy prawie tysiącu sierot, które nie miały żadnych szans na wyjazd.
118. Oświetlenie owe ma i tę zaletę, że wypłoszyło gnieźdzące się na drzewach ptactwo.
119. Błędnie zapisano w kartotekach wagę i datę urodzenia sześciu niemowląt.
120. Płacąc rachunki na pocztę, zapodziała mi się gdzieś rękawiczka.
121. Nie bądź taki pewny siebie, bo jak cię sąsiad przydyba na kradzeniu jabłek, to ci dopiero pokaże, gdzie raki zimują!
122. [...] przeżyć życie w konwencjach porządnego człowieka, nie waląc głową w twardą ścianę ludzkich nieszczęść.

32. PODSTAWY LEKSYKOLOGII

Katarzyna Kłosińska

I. Proszę opisać strukturę znaczenia podanego wyrazu.

– *kot* ‘nieduże miłe, ale też często fałszywe i mające dystans wobec ludzi, puszyste, najczęściej szare zwierzę udomowione, które miauczy’;

.....
.....
.....

II. Proszę przeanalizować pierwotne i wtórne znaczenia podanych słów i określić, jakie zmiany semantyczne w nich zaszły w ciągu wieków.¹

1. *grawitować*:

- ‘o ciele niebieskim – być przyciąganym przez inne ciało’;
- ‘skłaniać się ku czemuś’;

2. *kończyna*:

- ‘koniec, kraniec’;
- ‘ręka albo noga’;

3. *laureat*:

- ‘zwycięzca uwieńczony laurem’;
- ‘zdobywca jakiegś nagrody’;

4. *letarg*:

- ‘stan śmierci pozornej, uśpienie połączone z bezwładem i niewrażliwością na bodźce’;
- ‘bezwład, bezczynność społeczeństwa lub jakiegś osoby w pewnej dziedzinie’;

5. *Lynch/ lincz*:

- Lynch* – ‘nazwisko osiemnastowiecznego sędziego amerykańskiego, który zalecał, by społeczeństwo samo wymierzało karę przestępcom’;
- lincz* – ‘samosąd’;

6. *magnat*:

- ‘bardzo bogaty arystokrata’;
- ‘bardzo bogaty i wpływowy człowiek’: *magnat prasowy*, *magnat przemysłowy*;

7. *majestat*:

- ‘godność i władza monarchy’;
- ‘godność jakiegś władzy’: *Reprezentować majestat prezydenta*;

8. *Mecenas/ mecenas*:

- Gaius Cilnius Maecenas* – bogaty rzymski arystokrata, który był opiekunem i dobroczyńcą artystów;
- mecenas* – ‘osoba lub instytucja, która dba o rozwój sztuki albo nauki, m.in. finansuje działalność artystyczną i naukową’;

9. *opona*:

- ‘zasłona okrywająca, opinająca coś’;
- ‘gumowa obręcz nakładana na koło pojazdu’;

10. *paralela*:

- ‘prosta równoległa do innej prostej’;
- ‘zestawienie dwóch lub więcej rzeczy ukazujące „równoległość” pod pewnym względem i różnice pod innym względem’;

11. *piwo*:

- ‘to, co się pije’;
- ‘napój o małej zawartości alkoholu, otrzymywany z chmielu, drożdży i wody’;

12. *plajta*:

- ‘czyjeś umyślne bankructwo spowodowane chęcią ukrycia przed wierzycielami części majątku’;
- ‘bankructwo’;

13. *Polaroid/ polaroid*:

- Polaroid Land Corporation* – ‘amerykańska firma produkująca aparaty fotograficzne, w których po raz pierwszy zastosowano technikę pozwalającą otrzymać wykonane zdjęcie już po kilkudziesięciu sekundach’;
- polaroid* – ‘aparat fotograficzny wyprodukowany przez tę firmę’;
- polaroid* – ‘każdy aparat fotograficzny do fotografii natychmiastowej’;
- polaroid* – ‘zdjęcie wykonane takim aparatem’;

14. *prezerwatywa*:

- ‘środek zapobiegawczy lub ochronny’;
- ‘osłonka z gumy zabezpieczająca przed zainfekowaniem’;

15. *ukraina/ Ukraina*:

- ukraina* – ‘kraj nad granicą, kresy’;
- Ukraina* – ‘państwo leżące za wschodnią granicą Polski’;

16. *złodziej*:

- ‘ten, kto czyni zło’;
- ‘ten, kto kradnie’;

III. W „Komputerowym słowniku języka polskiego”, „Innym słowniku języka polskiego” pod red. M. Bańki oraz „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN” pod red. A. Markowskiego proszę znaleźć znaczenie słów *autor* (*autorstwo*) oraz ocenić poprawność użycia tych wyrazów w podanych zdaniach. Proszę wyjaśnić, jakie zmiany znaczeniowe w nim zachodzą.

1. Chcieliśmy się spotkać z autorami tej oceny.
2. Policja schwyciła autora tego strasznego mordu.
3. Autorem tej dewastacji jest przedsiębiorstwo ustrzyckie.
4. Te bezładne krzyki dowodzą, że ich autorzy nie rozumieją, o co chodzi.
5. Wszyscy gratulowali autorowi bramki.
6. Autor tych mieszkań dostał nagrodę.
7. Kazimierz Ł. nie wypierał się autorstwa dziecka.²

IV. Proszę podać, ile jest wyrazów, a ile leksemów w zdaniu:

Człowiek człowiekowi wilkiem.

.....

V. Wśród podanych par wyrazów proszę wskazać synonimy:

1. Całkowite;
2. Częściowe, nacechowane chronologicznie;
3. Częściowe, o różnym zasięgu terytorialnym;
4. Częściowe, nacechowane stylistycznie;
5. Częściowe, o innej intensywności;
6. Częściowe, różniące się cechami znaczeniowymi;
7. Częściowe, różniące się zakresem łączliwości.
 - a. abecadło – alfabet
 - b. aktualny – obecny
 - c. biustonosz – stanik
 - d. bramka – gol
 - e. całkiem – zupełnie
 - f. centralny – środkowy
 - g. chaber – bławatek
 - h. chęć – ochota
 - i. czubek – szpic
 - j. dworzec – stacja
 - k. fotografia – zdjęcie
 - l. kłamstwo – nieprawda
 - ł. naumyślnie – specjalnie
 - m. swoboda – wolność
 - n. ślepa kiszka – wyrostek robaczkowy
 - o. ślub – związek małżeński

VI. Podane wyrazy proszę pogrupować w pary: hiperonim – hiponim:

pies, krzesło, mebel, miłość, przestępczość, uczucie, zjawisko, zwierzę

.....

VII. Proszę określić, jaka cecha znaczeniowa wiąże oba człony każdej z wymienionych par antonimicznych.

1. górny – dolny ⇒
2. stary – młody ⇒
3. lekceważyć – szanować ⇒
4. blondyn – brunet ⇒

Proszę wyjaśnić, dlaczego wyrazy w podanych niżej parach nie są antonimami.

1. górny – środkowy;
2. stary – w średnim wieku;

3. lekceważyć – być obojętnym;
4. blondyn – szatyn.

.....

VIII. Z każdym z podanych wyrazów proszę ułożyć zdanie któregoś typu:

1. „A jest x-owe (x-owy), ale mogłoby (mógłby) być bardziej x-owe (x-owy).”
2. „Każde A, które nie jest x-owe, jest niex-owe” lub: „Każdy A, kto nie jest X-em, jest nie-X-em.”
3. „A jest X-em B, co znaczy, że B jest Y-em A”.

Następnie proszę dobrać do podkreślonych słów inne słowa (oznaczone jako y, znajdujące się pod przykładami a-f.) i utworzyć z nimi oraz z wyrażeniami (B) zdania podobne do tych z wyrażeniami (A) i (x).

- a. – moja uczelnia (A): cywilny (x-owy)
– twoja uczelnia (B)
- b. – Jan (A), kat (X)
– Maria (B):
- c. – ten drut (A): długi (X)
– tamten drut (B):
- d. – on (A): pacjent (X)
– ona (B):
- e. – mój samochód (A): polski (x-owy)
– twój samochód (B):
- f. – ona (A): madry (x-owy)
– on (B)

y: lekarz, zagraniczny, głupi, krótki, ofiara, wojskowy

Proszę podać, jak się nazywają pary wyrazów, które można opisać w sposób podany w:

1. punkcie 1.;
2. punkcie 2.;
3. punkcie 3.

IX. Na podstawie obserwacji zdań z poprzedniego ćwiczenia proszę zbudować definicje pojęć: „antonimia”, „komplementarność”, „konwersywność (konwersja)”, używając podanych niżej słów i wyrażen.

1. dwa uzupełniające się podzbiory; 2. dwa nieuzupełniające się podzbiory; 3. dwumiejscowy; 4. niestopniowalny; 5. przeciwność; 6. sprzeczność; 7. stopniowalny;

1. Antonimia to relacja, zachodząca między dwoma, wyrażeniami, które tworzą
2. Komplementarność to relacja, zachodząca między dwoma wyrażeniami, które tworzą
3. Konwersywność (konwersja) to relacja, zachodząca między dwoma wyrażeniami, z których jedno można w danym kontekście zastąpić drugim, pod warunkiem że jednocześnie zamieni się miejscami ich argumenty. Konwersywność szczególnie często występuje wśród wyrazów odnoszących się do relacji społecznych między ludźmi.

X. Proszę połączyć słowa z obu kolumn tak, aby każda para tworzyła relację antonimii, komplementarności lub

konwersji. Proszę wyjaśnić, czy ze wszystkimi wyrazami można to zrobić.

1. amatorski	1. babcia
2. dziadek	2. czerwony
3. psuć	3. mąż
4. przykrywać	4. młodość
5. pycha	5. naprawiać
6. różowy	6. odkrywać
7. starość	7. ojciec
8. syn	8. owalny
9. trójkątny	9. skromność
10. żona	10. zawodowy

XI. Na podstawie podanych wyrażen proszę wskazać cechy semantyczne przymiotników *kwaśny*, *gorzki*, *słodki*, które spowodowały powstanie wtórnych znaczeń.

1. *kwaśny*:
 - a. kwaśne jabłko, kwaśne porzeczki;
 - b. kwaśna mina, kwaśny nastrój, kwaśny uśmiech;
2. *gorzki*:
 - a. gorzki lek, gorzkie zioła, gorzki migdał;
 - b. gorzki zapach, gorzka woń;
 - c. gorzkie doświadczenie, gorzka prawda, gorzkie myśli, gorzka mądrość, gorzki humor, gorzki uśmiech, gorzkie wymówki;
3. *słodki*:
 - a. słodka kawa, słodkie ciasto, słodkie lody, słodkie owoce;
 - b. słodki zapach, słodka woń;
 - c. słodka melodia, słodkie dźwięki;
 - d. słodkie wspomnienia, słodki spokój;
 - e. słodka dziewczyna, słodki uśmiech, słodki charakter.

XII. Przymiotniki z poprzedniego ćwiczenia proszę zastąpić:

- synonimami (czym się różnią te wyrazy bliskoznaczne?);
- antonimami (czy wszędzie jest to możliwe?).

XIII. Wyrazy z przytoczonych niżej gniazd (zaczepniętych ze „Słownika antonimów” A. Dąbrowski i E. Geller) proszę zestawzić w pary antonimiczne i podać kontekst, decydujący o ich przeciwstawności.³

211 ciepły

gorący, letni, letni, rozżarzony, gorejący↑, płomienisty, ogniasty ♦ rozgrzany, rozmarzniony ♦ ocieplany, gruby, zimowy, ciepły ♦ przytulny, przyjemny, rozgrzewający;

212 zimny

chłodny, mroźny, srogi, lodowaty, przejmujący ♦ zmarznięty, zziębnięty, przemarznięty ♦ zdrętwiały, zeszywniały, sztywny, skostniały, zgrabiały ♦ nieprzytulny, nieprzyjemny, przewiewny ♦ rybi.

XIV. Proszę określić związek znaczeniowy między wyróżnionymi wyrazami w każdym ze zdań. Proszę wyjaśnić, czy wszędzie jest to możliwe, oraz podać, jaki typ relacji wyrazowych ilustrują poniższe przykłady.

1. *szkoła*:
 - a. Trzeba zreformować polską szkołę.
 - b. Latem wyremontowaliśmy szkołę.

c. Cała szkoła pojechała na wycieczkę.

2. *szklanka*:

- a. Stłukł 2 szklanki.
- b. Wypił 2 szklanki soku.

3. *skóra*:

- a. Dermatolog leczy choroby skóry.
- b. Uszył sobie płaszcz ze skóry.
- c. Przyszła do kościoła w skórze.

4. *noga*:

- a. Ona ma zgrabne nogi.
- b. Naprawił nogę krzesła.

5. *kożuch*:

- a. Ubrał się w kożuch.
- b. Zdjął kożuch z mleka.

6. *klapa*:

- a. Podniósł klapę do piwnicy.
- b. Płaszcz miał za szerokie klapy.
- c. Nikt się nie spodziewał, że ta sztuka zrobi taką klapę.

7. *pokój*:

- a. W mieszkaniu są dwa pokoje.
- b. Po 6 latach wreszcie zapanował pokój.

8. *poczytać*:

- a. Czy możesz mi poczytać książkę?
- b. Mogę go poczytać za wariata.

9. *klon*:

- a. Przed domem rośnie piękny klon.
- b. Kupiłem meble z klonu.
- c. Wyhodowaliśmy klon owcy.

XV. Proszę wyjaśnić, które relacje wyrazowe (semantyczne lub formalne) zostały wyzyskane w poniższych zdaniach.

1. Jan udusił żonę i grzyby.
2. Dwie babki i małą czarną – rzekł kanibal, wchodząc do kawiarni.
3. – Pieniądze albo śmierć!
– To ja już wolę śmierć!
4. – Jedziesz do Ameryki z Tadkiem?
– Statkiem się płynię, nie jedzie.
5. – Idę jutro na przyjęcie.
– To się już nie struj, tak jak poprzednio.
– Czego ty ode mnie chcesz, wcale się nie stroiłam!
6. Ksiądz wyraził zadowolenie z faktu, że w Polsce jest tak wielu młodych komunistów.

7. – Jakiego są cele rządu?
– Cele, jak cele: ciasne i niewygodne.
.....
8. – Zadzwoń do mnie na komórkę.
– To ty trzymasz telefon w komórce?
.....

XVI. Proszę podać znaczenia podkreślonych wyrazów, określić typ relacji, jaka między nimi zachodzi, a następnie w każdym ze zdań podkreślony wyraz zastąpić jego synonimem.⁴

1. a. Postanowili wreszcie zaprowadzić porządek w pokoju na poddaszu.
.....
- b. Dzieci dbały o porządek w swoim pokoju.
.....
- c. Wykaz przedmiotów został sporządzony w porządku alfabetycznym.
.....
- d. Musimy przedyskutować porządek dnia.
.....

- e. Porządek wyrazów w zdaniu jest niewłaściwy.
.....
2. a. Na ścianie wisiły rogi jelenia.
.....
- b. Uciekający mężczyzna biegł prosto ulicą, a po chwili zniknął za rogiem.
.....
- c. Wtuliła się w róg kanapy.
.....
3. a. W ciągu jednego popołudnia posadził trzysta młodych drzewek.
.....
- b. Nauczyciel posadził mnie w ostatniej ławce.
.....
- c. Posadzili go za włamanie.
.....
- d. Dziadek posadził sobie wnuka na kolanach.
.....

¹ Definicje znaczeń większości wyrazów za: R. Pawelec, „Wieża Babel. Słownik wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty”, Warszawa 1999.

² Zd. z: W. Pisarek, „Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie”, Wrocław 1978, s. 174.

^{3,4} Ćwicz. XIII i XVI zostały opracowane przez Ewę Rudnicką.

Odpowiedzi i omówienia wybranych zagadnień (klucz)

1. PODSTAWOWE POJĘCIA KULTURY JĘZYKA

I.

➤ **System językowy** jest to zbiór elementów językowych (są nimi fonemy, morfemy i leksemy – wyrazy) i reguł gramatycznych, pozwalających na wyrażanie relacji między tymi jednostkami (np. na tworzenie nowych wyrazów, form gramatycznych czy zdań). W systemie znajdują się wyłącznie formy regularne; reguły systemowe obejmują całe klasy jednostek – te klasy, które można wyodrębnić na podstawie jakichś kryteriów (np. fonetycznych czy semantycznych) – nie dotyczą zaś wyjątków, czyli tych form językowych, które trzeba zapamiętywać z osobna.

➤ **Norma językowa** jest to zbiór form językowych uznanych przez daną społeczność w danym okresie za poprawne. W normie znajdują się zatem wyłącznie formy poprawne.

➤ **Uzus językowy** jest to panujący w danym środowisku powszechny zwyczaj używania określonych form językowych. W uzusie znajdują się zatem wszystkie formy (poprawne i niepoprawne) używane powszechnie.

1. *przyjacieli* (D. lm.):

- a. system: + (ponieważ w D. lm. rzeczowników męskich zakończonych na *l* występuje końcówka *-i*, por. *nauczyciel* – *nauczycieli*, *myśliciel* – *myślicieli*);
- b. norma: – (jest to forma niepoprawna);
- c. uzus: +/- (jest to forma spotykana, lecz niezbyt często);

2. *przyjaciół* (D. lm.):

- a. system: – (ponieważ jest to wyjątek);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

3. *bratowi* (C. lp.):

- a. system: + (ponieważ w C. lp. rzeczowników męskich występuje końcówka *-owi*, por. *wuj* – *wujowi*, *profesor* – *profesorowi*; dawną końcówkę celownikową *-u* przybierają współcześnie nieliczne rzeczowniki, np.: *pies*, *kot*, *brat*, *pan*, *ksiądz*, *ojciec*);
- b. norma: – (jest to forma niepoprawna);
- c. uzus: – (jest to forma nieużywana);

4. *bratu* (C. lp.):

- a. system: – (ponieważ klasa rzeczowników męskich przybierających w C. lp. końcówkę *-u* jest nieliczna i zamknięta);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

5. *koniami* (N. lm.):

- a. system: + (ponieważ w N. lm. rzeczowników występuje końcówka *-ami*, por. *dom* – *domami*, *matka* – *matkami*, *słoń* – *słońcami*; dawną końcówkę celownikową *-mi* przybierają współcześnie nieliczne rzeczowniki miękkotematowe, np.: *dziecko*, rzeczownik ten ma w liczbie mnogiej temat *dzieć-*; *liść*, *gość*, *nić*);
- b. norma: – (jest to forma niepoprawna);
- c. uzus: +/- (jest to forma spotykana, lecz niezbyt często);

6. *końmi* (N. lm.):

- a. system: – (ponieważ klasa rzeczowników przybierających w N. lm. końcówkę *-mi* jest nieliczna i zamknięta);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

7. *gałęziami* (N. lm.):

- a. system: + (ponieważ w N. lm. rzeczowników występuje końcówka *-ami*);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

8. *gałęźmi* (N. lm.):

- a. system: – (ponieważ klasa rzeczowników przybierających w N. lm. końcówkę *-mi* jest nieliczna i zamknięta);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

9. *zaczęłem* (1. os. r.m. lp. cz. przeszłego):

- a. system: – (ponieważ w czasownikach zakończonych w bezokoliczniku na *-ąć* *ą* wymienia się na *ę* w 1. os. r.m. lp. cz. przeszłego);
- b. norma: – (jest to forma niepoprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana);

10. *zacząłem* (1. os. r.m. lp. cz. przeszłego):

- a. system: + (ponieważ w czasownikach zakończonych w bezokoliczniku na *-ąć* *ą* wymienia się na *ę* w 1. os. r.m. lp. cz. przeszłego);
- b. norma: + (jest to forma poprawna);
- c. uzus: + (jest to forma używana).

II.

➤ Norma językowa jest zróżnicowana wewnętrznie – wyróżnia się jej dwa poziomy: poziom wzorcowy i użytkowy. Na normę wzorcową składają się staranniejsze elementy języka i wypowiedzi, na normę użytkową zaś – elementy bardziej swobodne. Przestrzeganie normy wzorcowej powinno obowiązywać w oficjalnych kontaktach językowych, szczególnie wówczas, gdy mówiącego (np. nauczyciela, dziennikarza, aktora) uważa się za autorytet kulturalny. Norma użytkowa obejmuje formy językowe używane przede wszystkim w kontaktach prywatnych. Normy użytkowej nie należy utożsamiać z uzusem – nie wszystkie formy używane przez społeczeństwo weszły w jej skład.

pościeliłeś ⇒ NU; *mełł* ⇒ NW; *zjadłem ten kotlet* ⇒ NW; *kaktusa podlewam* ⇒ NU; *sańmi* ⇒ NW; *tą* ⇒ NU; *w oparciu o* ⇒ NU; *na adres* ⇒ NU; *siadajcie państwo* ⇒ NU; *nałożniono* ⇒ NU.

III.

➤ Formy 1.a., 1.b. mieszczą się w normie regionalnej (są poprawne, choć „zdradzają” pochodzenie geograficzne mówiącego).

➤ Formy 1.c., 1.d. oraz 2. są poprawne, choć przestarzałe.

IV.

Kryteria wewnętrzny językowe:

1. Kryterium wystarczalności językowej ⇒ *Dobre to, co wypełnia lukę w języku* (innowacje uzupełniające);
2. Kryterium ekonomiczności ⇒ *Dobre to, co krótsze* (innowacje skracające); *Dobre to, co precyzyjne* (innowacje precyzujące); *Dobre to, co regularne* (innowacje regulujące);

Kryteria zewnętrzny językowe:

3. Kryterium uzualne ⇒ *Dobre to, co powszechnie używane*;
4. Kryterium autorytetu kulturalnego ⇒ *Dobre to, co używane przez wielopokoleniową inteligencję humanistyczną*;
5. Kryterium narodowe ⇒ *Dobre to, co polskie*;
6. Kryterium estetyczne ⇒ *Dobre to, co nie budzi niepożądanych skojarzeń*.

V.

1. *mieliła* ⇒ innowacja regulująca – usunięcie wyjątku – zaakceptowana w normie użytkowej;
2. *Nie przywiązali uwagi* ⇒ innowacja nawiązująca, powstała pod wpływem frazeologizmu *zwracać uwagę na coś*; błąd językowy;
3. *te* ⇒ innowacja rozszerzająca – formy zaimków r.n. z końcówką *-o* w M. lp. (*to, tamto, owo*) są wyjątkami; regularne są formy z *-e* (*moje, twoje* itd.); błąd językowy;
4. *promocje* ⇒ innowacja uzupełniająca – dotychczas nie było nazwy działań zmierzających do zwiększenia sprzedaży jakiegoś produktu; zaakceptowana;
5. *przewodniki* ⇒ innowacja precyzująca – *przewodnicy* ‘ludzie’, *przewodniki* ‘książki’; zaakceptowana;
6. *meczy* ⇒ innowacja alternatywna, powstała obok istniejącej formy *meczów*; błąd językowy;
7. *odgrywa znaczenie* ⇒ innowacja nawiązująca, powstała pod wpływem frazeologizmu *odgrywać rolę*; błąd językowy;
8. *przed i po reklamach* ⇒ innowacja skracająca – użycie krótszej konstrukcji składniowej zamiast tradycyjnej (*przed reklamami i po nich*); błąd językowy;
9. *cztery kocięta* ⇒ innowacja rozszerzająca – reguła używania liczebników zbiorowych obejmuje mniejszą klasę wyrazów niż reguła używania liczebników głównych; błąd językowy.

VI.

- a. *Dobre jest to, co ja akceptuję* ⇒ puryzm egocentryczny;
- b. *Dobre jest to, co rodzime, a więc należy walczyć z zapożyczeniami. Należy bronić języka przed wpływami obcymi* ⇒ puryzm nacjonalistyczny;
- c. *Dobre jest to, czym się posługuje stara inteligencja, więc należy walczyć z formami, których używają ludzie z innych warstw społecznych* ⇒ puryzm elitarny;
- d. *Język jest czymś naturalnym, zwyczajnym, więc nie będę się zastanawiał, jak go używać* ⇒ naturalna (spontaniczna) postawa wobec języka;
- e. *Język nic mnie nie obchodzi, nie jest dla mnie wartościowy* ⇒ abnegacja;
- f. *Język powinien być precyzyjny i logiczny, więc należy usuwać niejednoznaczności i sformułowania nielogiczne* ⇒ logizowanie w języku;

g. *Język powinien być precyzyjny i zgodny z systemem, więc należy dążyć do ograniczenia wariantowości w języku i odstępstw od systemu. Należy walczyć z formami nieprecyzyjnymi i wyjątkowymi, zarówno dawnymi, jak i innowacyjnymi* ⇒ perfekcjonizm;

h. *Język się zmienia, bo zmienia się rzeczywistość i społeczeństwo. Niektóre zmiany językowe są potrzebne, inne są zbędne. Język jest używany w różnych sytuacjach i przez różnych ludzi, dlatego należy akceptować jego wielostylowość i wielopoziomowość jego normy* ⇒ umiarkowany liberalizm;

i. *Język się zmienia, bo zmienia się rzeczywistość i społeczeństwo. Niektóre zmiany językowe są potrzebne, inne są zbędne. Aby ocenić te innowacje, trzeba dobrze poznać mechanizmy rządzące językiem. Zjawisk językowych nie można oceniać przez pryzmat własnych doświadczeń i emocji, lecz w wyniku ich dogłębnej analizy* ⇒ racjonalizm;

j. *Nie mam zdania na temat języka* ⇒ indyferentyzm;

k. *Wszystkie formy językowe są jednakowo dobre; skoro są używane, to znaczy, że są potrzebne. Nie należy ingerować w rozwój języka* ⇒ leseferyzm;

l. *Kiedy byłem młody, język był poprawny i bardziej precyzyjny niż dziś, więc należy bronić języka przed niepotrzebnymi, używanymi głównie przez młode pokolenie wyrazami i formami, ponieważ dawne wyrazy i formy w zupełności wystarczają* ⇒ konserwatyzm;

ł. *Dawniej język był poprawny i elegancki, a więc należy walczyć z innowacjami. Należy uświadamiać młodemu pokoleniu, że mówi źle i nieelegancko* ⇒ puryzm tradycjonalistyczny.

VII.

1. Słowniki ogólne języka polskiego:

- „Słownik języka polskiego”, red. W. Doroszewski, t. I-XI, Warszawa 1958-1969.
- „Słownik języka polskiego”, red. M. Szymczak, t. I-III, Warszawa 1978-1981, wyd. 1. scalone, Warszawa 1998.
- „Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny”, red. H. Zgólkowa, t. I, Poznań 1994.
- „Podręczny słownik języka polskiego”, red. E. Sobol, Warszawa 1996.
- „Słownik współczesnego języka polskiego”, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.
- „Inny słownik języka polskiego”, red. M. Bańko, Warszawa 2000.

2. Słowniki specjalne języka polskiego:

- a. wyrazów obcych:
 - W. Kopaliński, „Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych”, Warszawa 1967.
 - „Słownik wyrazów obcych”, red. J. Tokarski, Warszawa 1971.
 - „Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe”, red. E. Sobol, Warszawa 1995.
 - A. Markowski, „Leksykon najnowszych wyrazów obcych”, Warszawa 1996.
 - R. Pawelec, „Wieża Babel. Słownik wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty”, Warszawa 1999.
 - A. Markowski, R. Pawelec, „Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych”, Warszawa 2001.

- b. frazeologiczne:
 - S. Skorupka, „Słownik frazeologiczny języka polskiego”, t. I, II, Warszawa 1967-1968.
 - S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek, „Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego”, Warszawa 1995.
 - K. Mosiołek-Kłosińska, A. Ciesielska, „W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego”, Warszawa 2001.
 - c. porządkujące słownictwo według relacji znaczeniowych:
 - S. Skorupka, „Słownik wyrazów bliskoznacznych”, Warszawa 1957.
 - D. Buttler, „Słownik polskich homonimów całkowitych”, Warszawa 1988.
 - W. Cienkowski, „Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych”, Warszawa 1993.
 - A. Dąbrowka, E. Geller, R. Turczyn, „Słownik synonimów”, Warszawa 1993.
 - Z. Kurzowa i in., „Słownik synonimów polskich”, Warszawa 1998.
 - A. Dąbrowka, E. Geller, „Słownik antonimów”, Warszawa 1995.
 - d. dotyczące określonej sfery słownictwa:
 - M. Grochowski, „Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów”, Warszawa 1995.
 - J. Anusiewicz, J. Skawiński, „Słownik polszczyzny potocznej”, Warszawa-Wrocław 1996.
 - A. Dąbrowska, „Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie”, Warszawa 1998.
 - e. poprawnościowe:
 - „Słownik poprawnej polszczyzny”, red. W. Doroszewski, H. Kurkowska, Warszawa 1973.
 - I. Bartmińska, J. Bartmiński, „Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych”, Olsztyn 1992.
 - M. Bańko, M. Krajewska, „Słownik wyrazów kłopotliwych”, Warszawa 1994.
 - f. ortograficzne i interpunkcyjne:
 - „Słownik ortograficzny języka polskiego PWN”, red. M. Szymczak, Warszawa 1975.
 - „Nowy słownik ortograficzny PWN”, red. E. Polański, Warszawa 1996.
 - J. Podracki, „Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania”, Warszawa 1998.
3. Wydawnictwa poprawnościowe:
- E. i F. Przyłubscy, „Gdzie postawić przecinek?”, Warszawa 1967.
 - D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, „Kultura języka polskiego”, t. I, Warszawa 1973, t. II, Warszawa 1982.
 - A. Cegiela, A. Markowski, „Z polszczyzną za pan brat”, Warszawa 1982.
 - B. Klebanowska, W. Kochański, A. Markowski, „O dobrej i złej polszczyźnie”, Warszawa 1989.
 - S. Bąba, B. Walczak, „Na końcu języka. Poradnik leksykalno-gramatyczny”, Warszawa-Poznań 1992.
 - „Polszczyzna płata nam figle. Poradnik językowy dla każdego”, red. J. Podracki, Warszawa 1992.
 - A. Markowski, „Polszczyzna znana i nie znana”, Warszawa 1993.
 - J. Miodek, „Rozmyślajcie nad mową!”, Warszawa 1998.
 - J. Bralczyk, „Mówi się. Porady językowe”, Warszawa 2001.
 - „Język Polski”, miesięcznik, Kraków.
 - „Poradnik Językowy”, miesięcznik, Warszawa.

2. POPRAWNOŚĆ FONETYCZNA

I.

1. *Zdalibyście* ⇒ akcent na 4. sylabie od końca; uzasadnienie systemowe i historyczne (2. os. lm. tr. przyp.); *egzaminy* ⇒ akcent paroksytoniczny; inny sposób akcentowania nie ma uzasadnienia; *uniwersytet* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie normatywne (kontynuacja akcentu w łacińskim wyrazie *universitas*); *zajmowałby się* ⇒ akcent na 4. sylabie w zestroju akcentowym; uzasadnienie systemowe i historyczne (3. os. lp. tr. przyp.); *epoką* (dopuszczalne też: *epokę*) ⇒ akcent paroksytoniczny; drugi sposób akcentowania ma uzasadnienie normatywne (tradycja); *kilkuset* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (zaimki liczebne z częstkami *-kroć*, *-set*, *-sta*);

przeprowadzałby ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (3. os. lp. tr. przyp.); *analizy/ analizy* ⇒ akcent paroksytoniczny; drugi sposób akcentowania ma uzasadnienie normatywne (kontynuacja akcentu w greckim słowie *análisis*); *kosmetyków/ kosmetyków* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy pochodzenia greckiego zakończone na *-yka/ -ika*); forma z akcentem paroksytonicznym jest innowacją regulującą, powstała w wyniku działania tendencji do ujednolicania systemu; *zostałbyś* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (2. os. lp. tr. przyp.); *Rzeczypospolitej/ Rzeczypospolitej* ⇒ akcent proparoksytoniczny ma uzasadnienie normatywne (przeniesienie akcentu z łacińskiego słowa *res publica*), akcent paroksytoniczny – systemowe (wyraz *Rzeczpospolita* nie należy do żadnej grupy słów, które mają akcent inny niż paroksytoniczny);

2. *arcymistrz/ arcymistrz* ⇒ akcent oksytoniczny ma uzasadnienie systemowe (jednosylabowe wyrazy z przedrostkiem *arcy-* akcentowane są oksytonicznie); forma z akcentem paroksytonicznym jest innowacją regulującą, powstała w wyniku działania tendencji do ujednolicania systemu;
- eksmaż* ⇒ akcent oksytoniczny; uzasadnienie systemowe (jednosylabowe wyrazy z przedrostkiem *eks-* akcentowane są oksytonicznie);
- czterystu* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy złożone z dwusylabowego liczebnika głównego);
- matematykom/ matematykom* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy pochodzenia łacińskiego zakończone na *-yka/ -ika* oraz utworzone od nich nazwy osób związanych z daną dziedziną nauki); forma z akcentem paroksytonicznym jest innowacją regulującą, powstała w wyniku działania tendencji do ujednolicania systemu;
3. *Oficer* ⇒ akcent paroksytoniczny; inny sposób akcentowania nie ma uzasadnienia;
- chemicy* ⇒ akcent paroksytoniczny; inny sposób akcentowania nie ma uzasadnienia (nie jest to wyraz pochodzenia greckiego ani łacińskiego);
- zwiadziłoby* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (3. os. lm. tr. przyp.);
- Kostarykę* ⇒ akcent paroksytoniczny; inny sposób akcentowania nie ma uzasadnienia (nie jest to wyraz pochodzenia greckiego ani łacińskiego);
- pojechałoby* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (3. os. lm. tr. przyp.);
- Korsykę* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy pochodzenia łacińskiego zakończone na *-yka/ -ika*);
- prezydent/ prezydent* ⇒ akcent proparoksytoniczny ma uzasadnienie normatywne (tradycja), akcent paroksytoniczny – systemowe (wyraz *prezydent* nie należy do żadnej grupy słów, które mają akcent inny niż paroksytoniczny);
- fizyka/ fizyka* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy pochodzenia łacińskiego zakończone na *-yka/ -ika* oraz utworzone od nich nazwy osób związanych z daną dziedziną nauki); forma z akcentem paroksytonicznym jest innowacją regulującą, powstała w wyniku działania tendencji do ujednolicania systemu;
4. *Chociażbyś* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (spójniki połączone z ruchomy mi końcówkami czasownika);
- muzeum* ⇒ akcent paroksytoniczny; inny sposób akcentowania nie ma uzasadnienia;
- Afryce* ⇒ akcent proparoksytoniczny; uzasadnienie systemowe i historyczne (wyrazy pochodzenia łacińskiego zakończone na *-yka/ -ika*);
5. *peesel, eselde, uwy, awues, pekape, pebek* ⇒ akcent oksytoniczny; uzasadnienie systemowe (literowce);
6. *cebos, obop* ⇒ akcent paroksytoniczny; uzasadnienie systemowe (skrótowiec mieszany i głoskowiec);

zbowid, Polmos ⇒ akcent paroksytoniczny; uzasadnienie systemowe (skrótowiec mieszany);

pekaes ⇒ nazwa przedsiębiorstwa; PKS jest skrótowcem (literowcem), więc akcent oksytoniczny ma uzasadnienie systemowe;

7. *pekaes* ⇒ potoczna nazwa autobusu kursującego między miastami; PKS – skrótowiec zaautonomizował się jako odrębny wyraz, więc akcent paroksytoniczny tego rzeczownika pospolitego ma uzasadnienie systemowe.

II.

➤ W połączeniach „jednosylabowy przyimek+jednosylabowy zaimek” akcent pada na przyimek:

1. Zrób to dla mnie; 2. Czekaj na mnie; 3. Myśl o nas.

➤ W połączeniach „jednosylabowy przyimek+jednosylabowy rzeczownik” akcent pada na rzeczownik. Czasami w wyrażeniach sfrageologizowanych pada na przyimek:

4. Idę na mszę; 5. Dał na mszę (wyrażenie sfrageologizowane); 6. Wszedł po pas; 7. Czekał na głos; 8. Czytał na głos (wyrażenie sfrageologizowane); 9. Brał ją pod włos; 10. [...] liczył tylko na wieś; 11. Wybrał się na wieś (wyjątek); 12. Wyjechał na rok; 13. Robi to raz na rok (wyjątek); 14. Oparł się o mur; 15. Przekreślił się na bok (wyrażenie sfrageologizowane); 16. [...] skarży się na bok; 17. Założył szelki na krzyż (wyrażenie sfrageologizowane); 18. Patrzył na krzyż, na ścianie; 19. Spojrzał najpierw w górę, a potem na dół (wyrażenie sfrageologizowane); 20. Popatrzył na dół w ziemi; 21. Wyszedł na dwór (wyrażenie sfrageologizowane); 22. Poszła za dom; 23. Wyszła za mąż (wyrażenie sfrageologizowane).

III.

1. *la-ur-ka – laur* (nie: *la-ur!!!*) – *lau-ro-wy – lau-re-at*;
2. *di-no-zatr* (nie: *di-no-za-ur!!!*) – *di-no-za-ur-ry*;
3. *na-u-ka* (nie: *na-ka!!!*) – *na-u-ko-wy – na-u-ko-wiec – na-u-czy-ciel – na-u-czka*;
4. *mo-za-ka* (nie: *mo-za-i-ka!!!*) – *mo-zaj-ko-wy* (nie: *mo-za-i-ko-wy!!!*);
5. *roz-ma-i-ty* (nie: *roz-maj-ty!!!*);
6. *bo-i-sko* (nie: *bojsko!!!*);
7. *pla-ne-toj-da* (nie: *pla-ne-to-i-da!!!*).

➤ W wyrazach *laur, laurowy, laureat, dinozaur* (też: *farmaceut, terapeuta* i in.) mamy do czynienia z *u* niezgłoskotwórczym (wymawianym jak *l*, por. *Europa, autobus*), a w wyrazach *mozaika, mozaikowy, planetoida* – z *i* niezgłoskotwórczym (wymawianym jak *j*). W słowie *nauka* występuje *u* zgłoskotwórcze (wymawiane zgodnie z pisownią), gdyż jest ono na granicy morfologicznej słowa. W słowie *laurka* też występuje *u* zgłoskotwórcze.

IV.¹

1. *maż* ➤ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
- czmychno!* ⇒ przed spółgłoską półotwartą samogłoska nosowa jest realizowana jako ustna;
- stont* ⇒ przed spółgłoską zwartą samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;

- bojunc* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;
- się/ sie* ⇒ *ę* w wygłosie zachowuje lekką nosowość lub jest odnosowione;
- ukąszenia* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
- węza* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
2. *wziół* ⇒ przed spółgłoską półotwartą samogłoska nosowa jest realizowana jako ustna;
 - zomp* ⇒ przed spółgłoską zwartą samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;
 3. *chlusnął* ⇒ przed spółgłoską półotwartą samogłoska nosowa jest realizowana jako ustna;
 - wodą* ⇒ *ą* w wygłosie zachowuje nosowość;
 - rence* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;
 - wąsy* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
 4. *gąszczu* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
 - wywęszył* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
 - łabeńdzie* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową miękką samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i miękkiej spółgłoski nosowej;
 - depczonce* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;
 - zoleńdzie* ⇒ przed miękką spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i miękkiej spółgłoski nosowej;
 5. *odpendzał* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;
 - regką* ⇒ przed spółgłoską zwartą tylnojęzykową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i tylnojęzykowego *n* (*ŋ*); w wygłosie *ą* zachowuje nosowość;
 - bonka* ⇒ przed spółgłoską zwartą tylnojęzykową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i tylnojęzykowego *n* (*ŋ*);
 - weggiel* ⇒ przed spółgłoską zwartą tylnojęzykową miękką samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i tylnojęzykowego miękkiego *n* (*ɲ*);
 6. *pieńciu* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową miękką samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i miękkiej spółgłoski nosowej;
 - zieńców* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową miękką samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i miękkiej spółgłoski nosowej;
 - księży* ⇒ przed spółgłoską szczelinową samogłoska nosowa zachowuje nosowość;
 - koleńdzie* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową miękką samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i miękkiej spółgłoski nosowej;

pieniondze ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową samogłoska nosowa jest realizowana jako połączenie samogłoski ustnej i spółgłoski nosowej;

7. *idą* ⇒ *ą* w wygłosie zachowuje nosowość;
- matką* ⇒ *ą* w wygłosie zachowuje nosowość;
- msze/ msze* ⇒ *ę* w wygłosie zachowuje lekką nosowość lub jest odnosowione.

V.

1. *Spontanicznie* ⇒ przed spółgłoską zwartą połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
- powiśzowałem* ⇒ przed spółgłoską szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *i* nosowe); dopuszczalna jest też wymowa zgodna z pisownią; *powiśzowałem*;
- inteligentnemu* ⇒ przed spółgłoską zwartą połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
- inżynierowi* ⇒ w wyrazach pochodzenia obcego, zaczynających się na *in-*, *kon-*, połączenia *in*, *on* wymawiane są zgodnie z pisownią, ponieważ *in-*, *kon-* są genetycznymi przedrostkami; jeżeli *in* występuje przed spółgłoską szczelinową, może być wymawiane jako *i* nosowe: *inżynier*;
- awasu* ⇒ przed spółgłoską szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *a* nosowe); dopuszczalna jest też wymowa zgodna z pisownią;
- bezprecedensowe/ bezprecedesowe* ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *e* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;
- kunstowne/ kűsztowne* ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *u* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;
- zsynchronizowanie/ zsűchronizowanie* ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *y* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;
- konspiracji* ⇒ w wyrazach pochodzenia obcego, zaczynających się na *in-*, *kon-*, połączenia *in*, *on* wymawiane są zgodnie z pisownią, ponieważ *in-*, *kon-* są genetycznymi przedrostkami; jeżeli *on* występuje przed spółgłoską szczelinową, może być wymawiane jako *o* nosowe: *konspiracja*);
2. *blondyn* ⇒ przed spółgłoską zwartą połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
- Antek* ⇒ przed spółgłoską zwartą połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
- pretensje/ pretesje* ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *e* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;

planszy/ plāszy ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *a* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;
trāwaju ⇒ przed spółgłoską szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *a* nosowe); dopuszczalna jest też wymowa zgodna z pisownią: *tramwaju*;
džinsów/ džisów ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *i* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;

3. *Arogancki* ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
elegancik ⇒ przed spółgłoską zwarto-szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią;
pasjansa/ pasjāsa ⇒ wymowa zgodna z pisownią lub połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” jest wymawiane jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *a* nosowe), gdyż występuje przed spółgłoską szczelinową;
anāse ⇒ przed spółgłoską szczelinową połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest jako samogłoska nosowa (w tym wypadku *o* nosowe); dopuszczalna jest też wymowa zgodna z pisownią: *anonse*;
kundlach ⇒ przed spółgłoską zwartą połączenie „samogłoska+spółgłoska nosowa” wymawiane jest zgodnie z pisownią.
- W wyrazach obcego pochodzenia połączenia „samogłoska+spółgłoska nosowa” przed głoskami szczelinowymi wymawia się zgodnie z pisownią (jako *om*, *em* itd.) lub jako samogłoskę nosową (*a*, *ę*, *ū*, *ī* itd.). Należy pamiętać, że ten drugi sposób artykulacji – charakterystyczny np. dla wymowy scenicznej – jest staranniejszy.

VI.

1. hiperpoprawne, pretensjonalne; 2. poprawne, bardzo staranne; 3. poprawne; 4. *ę* wymawiane ustnie ⇒ poprawne; *ą* wymawiane ustnie ⇒ w normie ogólnopolskiej niepoprawne; gwarowe (por. ćwic. XX); 5. w normie ogólnopolskiej niepoprawne; gwarowe (por. ćwic. XX); 6. niepoprawne, choć bardzo rozpowszechnione.

VII.

- W wyrazach obcego pochodzenia *n* przed *k*, *g* powinno być wymawiane tylnojęzykowo (jako *ŋ*; por. przykł. 1.a., 1.b., 1.e., 1.f., 2.a., 2.d., 2.f., 3.a., 3.b., 3.c.). Wymowa z *n* przedniojęzykowo-zębowym jest niestaranna. W wyrazach rodzimych tylnojęzykowa wymowa *n* przed *k*, *g* jest regionalna (małopolska), w normie ogólnopolskiej niezalecana (por. przykł. 1.c., 1.d., 2.b., 2.c., 2.e., 2.g., 3.d., 3.e., 3.f.).
1. a. *baŋku*; b. *parkiŋgu*; c. *okienku*; d. *panienka*; e. *taŋgo*; f. *Koŋgu*;
 2. a. *buŋkrze*; b. *cinkciarz*; c. *lysinka*; d. *driŋka*; e. *drabinę*; f. *kiŋ'kiet*; g. *babinki*;
 3. a. *Adiuŋkt*; b. *Baŋgkoku*; c. *cyŋk*; d. *blondynki*; e. *altanka*; f. *wyszyŋku*.

VIII.

1. „*Pogoŋ*”, *dzieciŋstwa*, *afrykaŋskie*, *paŋstwo*, *blazeŋski*, *barbarzyŋski* ⇒ *ń* przed głoską szczelinową przekształca się w *j* nosowe (występuje tu rozsuniecie artykulacyjne);
 2. *końcu*, *pań*, *koń* ⇒ przed głoskami innymi niż szczelinowe oraz w wygłosie litera *ń* wymawiana jest zgodnie z pisownią.
- Asynchroniczna wymowa *ń* przed głoską zwarto-szczelinową – z nosowym *j* (*ŋ*) i *n* (*fkoŋcu*) jest niepoprawna.
- Twarda wymowa *ń*: *fkoncu* jest niepoprawna.

IX.

1. *kopie*, *kopje*; 2. *Dańja*, *dania*; 3. *utopi*, *utopji*; *utopia*, *utopia*; 4. *Manię*, *mańje*; 5. *linie*, *lińje*; 6. *Wielkiej Brytańji*, *ortografji*; 7. *euforji*, *Czecenńja*, *Uńji*.
- W wyrazach obcego pochodzenia po spółgłosce miękkiej należy wymawiać *j*. W wyrazach rodzimych zachowujemy miękkość synchroniczną spółgłoski (por. np.: *kopie* – *kopie* ze zd. 1., *Dania* – *dania* ze zd. 3.).

X.

1. *Inteligentny ewangelik Genio/ Gienio był najgenialniejszym dyrektorem Pegieeru* ⇒ wymowa *inteligentny*, *ewangelia*, *gieniałny* jest przestarzała, ale poprawna. Należy jednak pamiętać o tym, że w środowisku aktorskim wymowa wyrazów *inteligencja*, *inteligentny*, *ewangelia*, *ewangelista* (i innych z tych rodzin) z miękkim *g* (*inteligencja*, *ewangelia* itd.) jest uznawana za wzorcową. W imieniu *Genio* może wystąpić *g* lub *g'*, podobnie jak w innych formach tego imienia (np. *Eugeniusz*, *Geniek*). W skrótownicy *PGR* wymawia się miękkie *g*, gdyż tak właśnie wymawiana jest dziesiąta litera alfabetu;
2. *Przeczytałem biografię/ bjografię tego biologa/ bjologa* ⇒ wymowa *bijografia*, *bijolog* jest dziś przestarzała, ale poprawna.

XI.

1. *džin*, *jesziwa*, *žigolo*, *lodžia*, *džins*, *režim* ⇒ są to wyrazy pochodzenia obcego, w których występują głoski miękkie dźwiękowe (*dži*, *sz*, *ži*), nienależące do polskiego systemu (*cz*, *dź*, *sz*, *ź* są wprowadzone historycznie miękkie, ale stwardniałe, dlatego nie ulegają już zmiękczeniu);
2. *s-inus*, *maks-imum*, *c-irca*, *c-issus*, *Zanz-ibar* ⇒ są to wyrazy obcego pochodzenia, w których występują głoski palatalne (przedniojęzykowo-zębowe miękkie *s'*, *c'*, *z'*), nienależące do polskiego systemu (w polszczyźnie występują tylko głoski spalatalizowane – środkowojęzykowe miękkie, takie jak w wyrazach *siła*, *siano*, *ciało*, *zima*, *ziemia*).

XII.

- *bransoletka*, *chromosom*, *defensywa*, *glista*, *huśtawka*, *kon-sul*, *liposomy* ⇒ w tych wyrazach w ogólnopolskiej normie wzorcowej głoska *s* i połączenia *st*, *št* nie powinny być udźwięczniane (wymowa *branzoletka*, *chromozom*, *defenzywa*, *huźdawka*, *lipozomy* jest charakterystyczna dla Wielkopolski i Małopolski; wymowa – i pisownia – *glizda* jest potoczna);

- liczba [wym.: *lidźba*], prośba [wym.: *proźba*], transakcja [wym.: *trāzacja/ tanzacja*] ⇒ udźwięcznienie akceptowane w ogólnopolskiej normie wzorcowej.

XIII.

1. *raz byłem, nad morzem*; 2. *Jusz stawiałem, domuf s piasku*; 3. *Jaź wieczorem, piędź gwiast świeci*; 4. *Juź wiedział, obraz zginął*; 5. *Brat mówił, samochut ojca*.

- Przed nagłosową spółgłoską dźwięczną inną niż półotwarta wygłosowa spółgłoska wymawiana jest zawsze dźwięcznie, niezależnie od tego, czy jest to głoska dźwięczna czy bezdźwięczna (*raz byłem, obraz zginął, piędź gwiast, Jaź wieczorem, juź wiedział*).
- Przed nagłosową spółgłoską półotwartą oraz samogłoską wygłosowa spółgłoska wymawiana jest bezdźwięcznie (*brat mówił, samochut ojca*). Udźwięcznianie charakterystyczne jest dla Polski południowej (tzw. wymowa krakowsko-poznańska; typ: *brađ mówił, samochód ojca*; por. ćwic. XX).
- Wyjątek stanowią przyimki, które przed nagłosową spółgłoską półotwartą oraz samogłoską w wymowie ogólnopolskiej zachowują dźwięczność ostatniej spółgłoski (*nad morzem*).
- Przed nagłosową spółgłoską bezdźwięczną wygłosowa spółgłoska wymawiana jest bezdźwięcznie (*jusz stawiałem, domuf s piasku, gwiast świeci*).

XIV.

1. *dwadzieścia* ⇒ należy wymawiać zgodnie z pisownią; wymowa *dwajeścia* i *dwajścia* jest niepoprawna; *cienkich* ⇒ jedyna poprawna wymowa to *cieńkich*; wymowa *ciénkich* (z miękkim *ŋ*) i *cienkich* (z *n* przedniojęzykowo-zębowym) jest niepoprawna; *sześćset* ⇒ starannie należy wymawiać *sześset*; potocznie dopuszczalna jest też wymowa *szejset*, natomiast wymowa *szessset* i literowa (*sześćset*) jest niepoprawna;
2. *Krakowska* ⇒ staranna wymowa: *krakofśka*; potocznie dopuszczalne jest też *krakoska*; *wyprzedaż* ⇒ wymowa *wypszedasz*; *trzydziestu* ⇒ staranna wymowa: *tszydziestu*; potocznie dopuszczalne jest też *czszydziestu*; wymowa z uproszczoną grupą *tsz*: *czydziestu* jest niepoprawna (jest to wymowa gwarowa, charakterystyczna m.in. dla części Małopolski i Wielkopolski); niepoprawna jest też wymowa *tszyestu*; *garnków* ⇒ staranna wymowa *garnkuf*; potocznie dopuszczalne jest też *garkuf*; *strzał* ⇒ staranna wymowa: *stszal*; potocznie dopuszczalne jest też *szczszal*; wymowa z uproszczoną grupą *tsz* i *s* upodobnionym do *cz* pod względem miejsca artykulacji (*szczszal*) jest niepoprawna (jest to wymowa gwarowa, charakterystyczna m.in. dla części Małopolski i Wielkopolski);
3. *Według* ⇒ wymowa *wedłuk* (nie: *weduk*); *Andrzeja* ⇒ staranna wymowa: *and-żeja*, poprawna jest również z *d* upodobnionym do *ż* pod względem miejsca artykulacji i stopnia zbliżenia narządów mowy: *andźżeja*. Wymowa z uproszczoną grupą spółgłoskową (*andżeja*) jest niepoprawna;

- wszystkiemu* ⇒ wymowa: *fszystkiemu* (nie: *fszyskiemu*, *szyskiemu*, *szyskiemu*); wymowa z twardym *k* (*fszyske-mu*) jest niepoprawna (jest to wymowa gwarowa, charakterystyczna dla Mazowsza; por. też ćwic. XX); *winni* ⇒ wymowa *winni* lub *wiinni* (nie: *wini*); *współtwórcy* ⇒ wymowa: *fspułtfurcy* (nie: *spułtfurcy*); *pierwszego* ⇒ staranna wymowa: *pierfszego*, potocznie dopuszczalna jest też *pierzego*; *trzech* ⇒ staranna wymowa: *tszech*; potocznie dopuszczalne jest też *czszech*; wymowa z uproszczoną grupą *tsz*: *czech* jest niepoprawna (jest to wymowa gwarowa, charakterystyczna m.in. dla części Małopolski i Wielkopolski); *budżetów* ⇒ staranna wymowa: *bud-żetuf*, poprawna jest również z *d* upodobnionym do *ż* pod względem miejsca artykulacji i stopnia zbliżenia narządów mowy: *budźżetuf*; wymowa z uproszczoną grupą spółgłoskową (*budżet*) jest niepoprawna;
4. *Wreszcie* ⇒ wymowa: *wreszcie* (nie: *wreście*); *jest spoza* ⇒ staranna wymowa: *jest spoza*, pot.: *jesspoza*; *koalicji* ⇒ wymowa: *koalicji* (nie: *kalicji*);
5. *Przynajmniej* ⇒ wymowa: *pszynajmniej* (nie: *pszynaj-miej*); *porządny* ⇒ wymowa: *porzondny* (nie: *porzonny*);
6. *zjadł* ⇒ staranna wymowa: *zjadł*, pot.: *zjał*, jeszcze bardziej pot.: *zjat*; *jabłko* ⇒ staranna (ale rzadka) wymowa: *jabłko*, mniej staranna *iapłko*, potoczna z uproszczoną grupą spółgłoskową: *japko*; *przed śniadaniem* ⇒ staranna wymowa: *przet śniadaniem*; pot.: *przeć śniadaniem*;
7. *Mistrz* ⇒ staranna wymowa: *mistsz*; potocznie dopuszczalne jest też *misczsz* oraz *miszczsz*; wymowa z uproszczoną grupą *tsz*: *miszcz* jest niepoprawna (jest to wymowa gwarowa, charakterystyczna m.in. dla części Małopolski i Wielkopolski); *spod Tczewa* ⇒ staranna wymowa: *spot tczewa*; wymowa z uproszczoną grupą spółgłoskową (*spoczczewa*) jest niepoprawna; *oryginalne* ⇒ wymowa: *oryginalne* (nie: *orginalny*); *drzwi* ⇒ staranna wymowa: *dźwi*; potocznie dopuszczalne jest też *dź-źwi*; wymowa *d-źwi* jest niepoprawna, podobnie jak *dźwi*.

XV.

- W wyrazach: *lekka*, *wanna*, *zaaferowana*, *bystrooka*, *Wioletta*, dla *przeciwwagi*, *Hanna*, *surrealistycznych*, *fontann*, *bezzębny*, *buddysta*, *nieefektywnej*, *mrozoodpornej*, *errate*, *motto*, *wwiezie*, *arrasy*, *willi*, *mułty*, *idyllicznym*, *radioofi-cer*, *biennale*, *hobby*, *graffiti*, *wojenne*, *nieelegancka*, *hostessa*, *terrorowi*, *mammografię*, *panna*, *staccatem*, *lobby-sta*, *bessy*, *narrator*, *mokkę*, *brytfanny*, *poranny*, *horror* ⇒ podwójne litery należy wymawiać jako przedłużone lub podwójne głoski.
- Połączenie *oo* w wyrazie *dookoła* należy wymówić z pauzą (*do-okola*), choć możliwa jest też wymowa *dokoła*, będąca realizacją zapisu *dokoła*.
- Połączenie *ee* w słowie *pełrełowski* należy wymówić z pauzą (*pe-erelowski*), gdyż każde z *e* należy do innego wyrazu

tworzącego skrótowiec PRL (i utworzony od niego przymiotnik *peerelowski*).

- W wyrazach: *mięka*, *happeningiem*, w *legginsach*, *jazzu*, *jogging*, *cellulitis*, *włosiemnicy*, *bestsellera*, *yuppie*, *seppuku*, *zeppelin*, *reggae*, *collage*, *offsetowe*, *bossa*, *dessous*, *hippis* wyróżnione głoski należy wymawiać pojedynczo.

XVI.

1. *apropo*; 2. *arebur*; 3. *atergo*; 4. *ejts/ ajts*; 5. *āsza/ansza*; 6. *aperitif/ aperitif*; 7. *ar deko*; 8. *atelię*; 9. *atasze*; 10. *o kurā*; 11. *autodafe*; 12. *bejbi s-itter*; 13. *barachło*; 14. *bidermajer*; 15. *bigbent*; 16. *bą mo*; 17. *bą ta*; 18. *bum*; 19. *brejkdans/ brejkdens*; 20. *bizneslumen*; 21. *kalanejiks*; 22. *kapuczyno*; 23. *castijk*; 24. *kasus* (uwaga: możliwa jest też pisownia i wymowa *kazus*); 25. *szarżę dafer*; 26. *c-irka*; 27. *klu*; 28. *konczerto grosso*; 29. *kreszendo*; 30. *deża wū*; 31. *disk dżokej*; 32. *dabijk*; 33. *dampijk*; 34. *ekrü*; 35. *i-mejl*; 36. *āplua*; 37. *āblok*; 38. *āfā teribl*; 39. *er-zac*; 40. *ekspoze*; 41. *fer plej*; 42. *fo pa*; 43. *fam fatal*; 44. *fę de s-iekl*; 45. *fondii*; 46. *frote*; 47. *garni*; 48. *gieroj*, pot. *gieroj*; 49. *grā pri*; 50. *gro*; 51. *hendikep/ handicap*; 52. *hepenijk*; 53. *hewi metal*; 54. *haj laif*; 55. *hobbi*; 56. *aj kju/ i-ku*; 57. *iglo*, rzad. *iglu*; 58. *imasz/ imicz*; 59. *intermeccol/ intermedzdzo*; 60. *interwju*; 61. *dżogijk*; 62. *dżojnt wenczer*; 63. *żożoba/ chochoba*; 64. *dżojstik*; 65. *chunta*; 66. *żiiri*; 67. *kaput*; 68. *khaki/ kaki*; 69. *noł hal*; 70. *lejburzysta*; 71. *liz-ijk*; 72. *leginsy*; 73. *lobby*; 74. *lancz*; 75. *maczo*; 76. *maks-imum*, pot. *maks-imum*; 77. *menü*; 78. *mecosopran/ medzosopran*; 79. *minimum*, pot. *minimum*; 80. *motokros*; 81. *papie masze*; 82. *par ekselās*; 83. *paczłork/ peczłork*; 84. *picca*; 85. *plejbek*; 86. *pojnter*; 87. *ponczo*; 88. *port parol*; 89. *pablik rilejszyns*; 90. *pablis-ity*; 91. *paŋk*; 92. *kfaz-i*; 93. *kfis*; 94. *rimejk*; 95. *rāde wu*; 96. *riszelje*; 97. *rizotto*; 98. *ragby*; 99. *sawuar wiwr*; 100. *skerco*; 101. *szoł*; 102. *s-ik*; 103. *stiuart*; 104. *supermen*; 105. *serfijk*; 106. *tabło*; 107. *tim*; 108. *tetatel*; 109. *triler*; 110. *tlist*; 111. *wakacja legis*; 112. *wizawi*; 113. *japi*.

XVII.

1. *koń ze stadniny*; 2. *klacz ze źrebięciem*; 3. *woda z sokiem* – forma *woda ze sokiem* jest regionalna (występuje w Małopolsce); 4. *w śróde/ we śróde*; 5. *zagrody we wsi*; 6. *weź mnie ze sobą*; 7. *kamienice we Lwowie*; 8. *kamienice we Wrocławiu*; 9. *kamienice w Wiedniu* – forma *kamienice we Wiedniu* jest regionalna (występuje w Małopolsce); 10. *w czwartek/ we czwartek*.

- Form *we*, *ze* używa się zawsze w połączeniu z wyrazami zaczynającymi się od *w* lub *f*, po których następuje inna spółgłoska (por. 1., 2., 5., 6., 8.) oraz – niekiedy w połączeniu z wyrazami zaczynającymi się zbitką spółgłoskową (por. p. 4., 7., 10.). W Małopolsce używa się ich w połączeniu z każdym wyrazem zaczynającym się od *w*, *f* (por. p. 9.) oraz – czasami – w połączeniu z innymi wyrazami zaczynającymi się spółgłoską szczelinową (por. p. 3.).

XVIII.

1. *leconcym* (nie: *lecący*); *ukraińa/ ukraińa* (nie: *ukrajna*); *aeroplanie* (nie: *areoplanie*); *piegna* (nie: *pięna*); *stjuardesa* (nie: *stewardesa*); *wyjęła* (nie: *wyjęła*); *liposomami* (nie: *lipozomami*);

2. *chijskiej*; *instytucji/ instytucji*; *detektyw* (nie: *dedektyw*); *prawnikiem* (nie: *prawnikiem*); *cierpioncym* (nie: *cierpiącym*); *ischjas* (nie: *jischjas*, *iszjas*, *isjasz*);
3. *staszyc* (nie: *staszica*); *dźwi*; pot. też *dż-żwi* (nie: *d-żwi*, *dźwi*); *d-żemał*, pot. też: *dżżemał* ⇒ grupa *d-ż* nie może ulec uproszczeniu do *dż*; *watykan* (nie: *watykan*);
4. *kontrofęsywie/ kontrofensywie* ⇒ *s* nie może być wymawiane dźwięcznie; *pszet siebie* (*pszeć siebie* jest dopuszczalne tylko w wymowie potocznej); *feerję* (nie: *ferję*, *ferię*, *feerję*);
5. *naszalancka/ nonszalancka*; *blondynka* (nie: *blądynka*); *oryginalną* (nie: *orginalną*); *brāsoletą/ bransoletą* ⇒ *s* nie może być wymawiane dźwięcznie; *renku* (nie: *renku*); *biblioteka*, rzad. *biblioteka*; *sondasz* (nie: *sądasz*); *respondeńci* (nie: *respądeci*, *respądenci*, *respondęci*, *respondenci*); *opiñje* (nie: *opinie*); *dotyczonce* (nie: *dotyczące*); *trāzackij/ tranzakcji* ⇒ *s* musi być wymawiane jako *z*; *pietnaście* (nie: *piętnaście*, *piętnaście*); *spāsoreml/ sponsorem*; *mienjkiego* (nie: *miękiego*, *miękkiego*, *mienjkiego*);
6. *f chfilach* (nie: *•filach*); *stresuf* (nie: *stressuf*); *graliście*, potocznie dopuszczalne jest *graliście* (nie: *graliście*); *badmintona* (nie: *babingtona*, *bagmintona*, *badminingtona*); *uprawialiście*, potocznie dopuszczalne jest *uprawialiście* (nie: *uprawialiście*); *ragby* (nie: *rugby*); *zadowala* (nie: *zadawala*); *uspokajajonych* (nie: *uspakajajonych*, *uspakajajonych*, *uspokajajonych*); *włonzanie* (nie: *włączanie*, *włączanie*);
7. *w okolicach/ w okolicach*; *skānsenu/ skansenu*; *westerplate/ westerplatte* (nie: *westerplatte*); *hydraulik*, pot. *hydraulik*; *narbuta* (nie: *narbuta*); *trałguta* (nie: *trałgutta*, *traugutta*);
8. a. *glista*, pot. *glizda*; b. *śliskim* (nie: *ślizgim*);
9. *przeczytaliśmy*, potocznie dopuszczalne jest *przeczytaliśmy* (nie: *przeczytaliśmy* – wymowa mazowiecka, nie: *przeczytaliżmy* – wymowa krakowsko-poznańska); *naŋki* (nie: *naliki*); *centaŋr* (nie: *centaur*); *ipsylon* (nie: *ips-ilon*, *yps-ilon*).

XIX.

XX.

1. *brad matki* ⇒ fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (dialekty: wielkopolski, małopolski, śląskie, gwary kujawskie, chełmińsko-dobrzyńskie);
2. *kobzieta*, *pieskiem*, *mniasto* ⇒ asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych miękkich (dialekt mazowiecki – gwara kurpiowska);
3. *kedy*, *geldzie*, *kieks*, *cuker*, *gjęsi* ⇒ mieszanie grup *ke*, *kie*, *ge*, *gie* (gwary mazowieckie);
4. *gupi*, *chop*, *kucil* ⇒ uproszczenia grup *lu*, *ło* (gwary małopolskie i śląskie);
5. *włożył capke i salik* ⇒ mazurzenie (gwary mazowieckie, małopolskie i północnośląskie);
6. *zuobouczył ptouka* ⇒ dyftongiczna wymowa samogłosek (gwary wielkopolskie, niektóre śląskie, częściowo małopolskie);
7. *dżemał*, czy, *dżewem* ⇒ uproszczenia grup spółgłoskowych *tsz*, *dż* (gwary małopolskie, wielkopolskie);

8. *idom tom drogom* ⇒ dyftongiczna wymowa wygłosowych samogłosek nosowych (gwary Polski południowo-zachodniej i środkowej);
9. *sedzec, cebie* ⇒ kaszubienie (gwary kaszubskie);
10. *ido to drogo* ⇒ ustna wymowa wygłosowych samogłosek nosowych (gwary mazowieckie);
11. *siedział pod lypą i pisał lyst* ⇒ twarda wymowa *l* przed *i* (gwary mazowieckie);
12. *staliźmy, dostaliźmy* ⇒ udźwięcznianie wewnątrzwyrazowe (Polska południowa, szczególnie Małopolska);
13. *klupił łowies, kłozę* ⇒ labializacja (niektóre gwary wielkopolskie, małopolskie, śląskie);
14. *szipko cziongnoł cziotkę* ⇒ jabłonkowanie – szianianie (gwara cieszyńska, gwary ostródzko-lubawskie, gwary warmińskie).

XXI.

1. a. wymowa ogólnopolska: *stszeszmy, zrupmy, ksionc jan, napisaliźmy, eselde, peeselu, zostawiliźmy, okienku*;

- b. wymowa południowopolska: *szczeźmy, zrubmy, ksiondz jan, napisaliźmy, ezelde, peezełu, zostawiliźmy, okieńku*;
2. a. wymowa ogólnopolska: *poszliźmy, chłopakami, rzeke/ rzeke, cegielni, jedliźmy, maliny, kielbase/ kielbasę, zemdliło, chytrego, gienka*;
- b. wymowa mazowiecka: *poszłyźmy, chłopakamy, rzekie, cegelni, jedłyźmy, małyńy, kełbase, zemdlyło, chitrego, genka*;
3. a. wymowa ogólnopolska: *gluchy, słuchaj, kłamie/ kłamię, chrapie/ chrapię*;
- b. wymowa małopolska: *guchy, suchaj, klame, chrape*.

¹ W zapisie wymowy używane są litery alfabetu polskiego oraz następujące litery alfabetu fonetycznego: *ā* – awans [awās], *ī* – inżynier [ĕynier], *ĵ* – barbarzyński [barbarzyŋski], *ŋ* – bank [bagk], *ū* – kunszt [kūsz], *ȳ* – zsynchronizować [zsyŋchronizować], *ū* – jury [żūri].

3. POPRAWNOŚĆ ORTOGRAFICZNA

I.

Nowo wybrana przewodnicząca komisji skrutacyjnej w antycellulitisowych legginsach, ze szczerozłotą, pseudorokokową kolia na szyi, niejawnie, półschylając się, wyjęła spomiedzy kartek jakieś ekstraspiczaste żelastwo.

– Popatrzcie no na ten arcypiękny dortmundzki sworzeń znaleziony nad jeziorem Leman przez Genia, mojego hożego eksmęża i wicedyrektora zarazem, adiunkta w Instytucie Planetologii i Planetoid.

– Gdzież Dortmund, a gdzież Jezioro Genewskie! – krzyknął w furii przedstawiciel Związku Myślistwa Suwalskiego i w okamgnieniu skonsumował kogel-mogel z zawartością skrobi oraz szalwii przeciwgrypowej.

– Ależ nie krzyczcie tak pan! Przecież bym nie mówiła, gdybym nie wiedziała. To kilkucentymetrowe cudo wysunęło się spod gąsienicy późno-zimno-wojennego austriacko-niemieckiego czolgu marki Ford.

– Klituś-bajduś! Gdybym nie był zwycięzcą konkursu na temat dwudziestowiecznych armii, tobym może uwierzył. Śmiem wątpić w znawstwo tego supermana. Ten niby-sworzeń to kawałek sierpa, którym żęto zboże, zwykle dziadostwo, a nie część forda. Na pewno chce go pani zhandlować za paręset rupii i szuka pani naiwnego klienta. Doprawdy, na podstawie ustawy Prawo o nieoszukiwaniu należałoby panią zamknąć za taką transakcję!

– A panu za nicnierobienie trzeba by, zgodnie z Ustawą o przeprowadzaniu głosowań, zawiesić członkostwo w komisji!

– O, kurdebalans! Nie ścierpię już tej żmii! – wrzasnął chyży ćwierć-Łużyczanin, czmychnął za przepierzenie i jał kreślić wszędy i wzdłuż kartek do głosowania esy-floresy. – Che, che [popr. też He, he]! Hi, hi [popr. też Chi, chi]! Mażę kartki! Niezadługo nie będzie śladu po tym idiotycznym głosowaniu. Niechybnie czeka cię ponadtrzyipółroczna odsiad-

ka w największym więzieniu Kielecczyzny. Aby uratować swój honor, musisz zeżreć cyjanek lub popełnić seppuku.

OMÓWIENIE

1. *nowo wybrany* ⇒ połączenie „przysłówek+imiesłów lub przymiotnik” pisze się oddzielnie;
2. *antycellulitisowy, pseudorokokowy, arcypiękny, eksmaż, niby-sworzeń, wicedyrektor* ⇒ przedrostki te z innymi wyrazami pisze się łącznie; wyjątki stanowią przedrostki: *niby-* i *quasi-*, które pisze się z łącznikiem (np.: *niby-sworzeń*);
3. *szczerozłoty, późno-zimno-wojenny, dwudziestowieczny, kilkucentymetrowy, ponadtrzyipółroczny, austriacko-niemiecki* ⇒ przymiotniki złożone pisze się razem, jeśli wchodzące w ich skład człony tworzą związek nadrzędno-podrzędny (np.: *szczerozłoty, dwudziestowieczny, kilkucentymetrowy, ponadtrzyipółroczny*). Wyjątek stanowią przymiotniki utworzone od trzech podstaw słowotwórczych, jeżeli dwie pierwsze są rzeczownikami lub przymiotnikami połączonymi spójką *-o-* (np.: *późno-zimno-wojenny*). Jeśli składniki przymiotnika złożonego tworzą związek współrzędny, pisze się je z łącznikiem (dywizem), np.: *austriacko-niemiecki*;
4. *przewodnicząca, adiunkt* ⇒ wyrażenie *przewodnicząca komisji skrutacyjnej* nie jest nazwą urzędu jednoosobowego, więc pisze się je małą literą; *adiunkt* to nazwa stanowiska, więc także pisze się ją małą literą;
5. *komisja skrutacyjna* ⇒ nie jest to nazwa instytucji, więc pisze się ją małą literą;
6. *skrutacyjny* ⇒ przez *u*, gdyż pochodzi od łac. *scrutatio* ‘badanie’;
7. *kolia, austriacki, adiunkt, rupii, klient, idiotyczny, cyjanek* ⇒ po *l*, *r*, *d* pisze się *i* (wyjątki: *cyjanek, Syjam, Syjon*). Literę *j* pisze się tylko po *c*, *z*, *s* (np.: *lekcja, pasja, Gruzja*);

8. *na szyi, żmii, planetologii, furii, armii, artylerii, szalwii, skrobi, rupii* ⇒ D., C. i Ms. rzeczowników żeńskich obcego pochodzenia przybiera końcówkę *-ii*, a te same formy rodzimych rzeczowników żeńskich mają końcówkę *-i*;
9. *na szyi, żmii* ⇒ po samogłosce *a* przed *i* litera *j* zanika;
10. *niejawnie, nieprzezroczyście* ⇒ partykułę *nie* z przysłówkami w stopniu równym pochodzącymi od przymiotników pisze się łącznie;
11. *pólschylając się, ćwierć-Lużyczanin* ⇒ liczebniki *pół, ćwierć*, jeżeli nie oznaczają – odpowiednio – ‘połowy’, ‘ćwiartki’ (czyli jeżeli nie łączą się z D.), pisze się łącznie z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami odprzymiotnikowymi, czasownikami, liczebnikami. Jeżeli wyraz, z którym jeden z tych liczebników wchodzi w połączenie, jest nazwą pisaną wielką literą, oddzielamy go od niej łącznikiem (dywizem);
12. *wyjęła, krzyknął, wrzasnął, jął, wysunęło się* ⇒ w czasie przeszłym czasowników zakończonych na *-ąć* pisze się, niezgodnie z wymową, *a, e*;
13. *spomiędzy* ⇒ przyimki powstałe z połączenia dwóch przyimków pisze się łącznie; jeśli drugi człon zaczyna się literą oznaczającą spółgłoskę bezdźwięczną, to w pierwszym członie występuje litera *s*; jeśli drugi człon zaczyna się literą oznaczającą spółgłoskę dźwięczną, to w pierwszym członie występuje litera *z* (np.: *znad*);
14. *żelastwo, członkostwo, dziadostwo, myślistwo, znawstwo* ⇒ cząstkę *-wstwo* pisze się tylko wtedy, kiedy dany rzeczownik powstał od czasownika lub rzeczownika mającego w zakończeniu literę *w* (np.: *znawca – znawstwo*); w pozostałych wypadkach pisze się *-stwo*. (W wyrazie *myślistwo* nie ma litery *w*, gdyż genetycznie *myśliwy* to przymiotnik);
15. *popatrzcie no, gdzież, ależ, krzyczcie* ⇒ partykuły *-ż, -że* pisze się łącznie z czasownikami; partykułę *-no* – osobno;
16. *dortmundzki* ⇒ wyraz ten pisze się małą literą, ponieważ jest to przymiotnik; w zakończeniu jest *-dz*, ponieważ w podstawie słotwotwórczej (*Dortmund*) występuje litera *d*;
17. *jeziro Leman, Jezioro Genewskie* ⇒ wyrazy typu *morze, góra, jezioro* pisze się małą literą, jeśli następujący po nich wyraz jest rzeczownikiem w M. (np.: *jeziro Leman*) – wówczas tylko drugi człon wyrażenia stanowi nazwę geograficzną. Jeśli drugi człon wyrażenia jest przymiotnikiem lub rzeczownikiem w D., całość stanowi nazwę geograficzną i oba wyrazy pisze się wielką literą (np.: *Jezioro Genewskie*);
18. *czołg marki Ford; część forda* ⇒ nazwy marek i firm pisze się wielką literą, gdyż są to nazwy własne (np.: *czołg marki Ford*), a nazwy wyrobów firm – małą literą, gdyż są to nazwy pospolite (np.: *część forda*);
19. *zarazem, na pewno, niezadługo, doprawdy* ⇒ *zarazem, doprawdy* i *niezadługo* to dawne połączenia przyimkowe, które we współczesnej polszczyźnie są zrostami; *na pewno* to przyimek z dawnym przysłówkiem;
20. *Instytut Planetologii i Planetoid, Związek Myślistwa Suwalskiego* ⇒ są to nazwy instytucji, więc pisze się je wielkimi literami;
21. *w okamgnieniu* ⇒ *okamgnienie* to zrost;
22. *skonsumować, zhandlować, ścierpieć* ⇒ w czasownikach przed literą oznaczającą spółgłoskę bezdźwięczną pisze się *s*, a przed literą oznaczającą spółgłoskę dźwięczną pisze się *z*;
23. *skonsumować* ⇒ w większości wyrazów obcego pochodzenia pisze się *-om-, -on-, -em-, -en-*;
24. *kogel-mogel, klituś-bajduś, esy-floresy* ⇒ są to tzw. pary bliźniacze, które pisze się z łącznikiem (dywizem);
25. *przeciwgrypowy* ⇒ w wyrazie powstałym z wyrażenia przyimkowego (*przeciw grypie*) przyimek pisze się łącznie;
26. *przecieżbym, gdybym, tobym, trzeba by, należałoby* ⇒ partykułę *by* pisze się łącznie z innymi partykułami (np.: *przecieżbym*) i ze spójnikami (np.: *tobym, gdybym*). Z czasownikami w formie nieosobowej oraz z czasownikami niewłaściwymi partykułę *by* pisze się osobno (np.: *trzeba by*);
27. *zwycięzca* ⇒ jest to pisownia niezgodna z zasadą morfologiczną, według której jeśli w wyrazie podstawowym występuje *ż*, to w derywacie powinno się pojawić *-żca* (np.: *krążyć – domokrażca*); w tym wypadku pisze się *-zca*;
28. *śmiej* ⇒ jest to jeden z nielicznych czasowników (oprócz *umiem, rozumiem, wiem, jem, powiem*), w którym 1. os. lp. ma końcówkę *-em*;
29. *ustawa Prawo o nieoszukiwaniu, Ustawa o przeprowadzaniu głosowań* ⇒ w nazwach aktów prawnych tylko pierwsze słowo pisze się wielką literą (np.: *ustawa Prawo o nieoszukiwaniu* – tu słowo *ustawa* pisane jest małą literą, ponieważ nie wchodzi w skład nazwy aktu prawnego);
30. *nieoszukiwanie, nicnierobienie* ⇒ *nie* z rzeczownikami pisze się łącznie;
31. *(ćwierć-)Lużyczanin* ⇒ nazwy narodowości pisze się wielką literą;
32. *mażę* ⇒ bezokolicznik *mazać*; wymiana *z:ż*;
33. *Kieleccyzna* ⇒ nazwy regionów geograficznych pisze się wielką literą; końcowe *c* z podstawy *kielecki* przekształca się w *cz*.

II.

1. *Zanimby, zhańbiony niebuddysta, agrafki, superukucie, tu-recczyźnie, chryi, nie można by, półhusycie, warząchwi*; 2. *Jeżelibyśmy, czmychnąć, paskudztwie, niby-bulterierów, superchartów, zhajduczonego, austriackich, nieodpisywania, ponadtrzystuletnim herbarzu*; 3. *półdarmo, volvo, ponadstuletni, kobiety wampa, Cieśniną Meksykańską, białostoczanka, zawiei, liposomami, ohydztwami, ekstraświeżo*; 4. *daleko idących, półzartobliwych, ponadosiemdziesięcioletniego, Kaszuba, wyspy Uznam, statek cysternę, oplem, ekstraokazyjnej, „Księgi odkryć”, hipochondrii*; 5. *ćwierć-Ślązak, cerkwi, nie najnowszym, mercedesem, nie sposób, tulei, zawieźć*; 6. *Wyżyny Małopolskiej, Psów Przewodników, supermanifestację, nie-rejestrowaniu, nowo powstałych; półkiwając się, rakii*; 7. *artysta malarz, unii lubelskiej, agrafkę, półleżąc, lśniaco białym, soi; wychodźstwie*; 8. *Opolszczyzny, inżynierem górnikiem, wszech czasów, pustynię Gobi; chininy, supernagrode, hołdu pruskiego*; 9. *wszech czasów, dopóty by, rybołówstwem; półpracował; w głąb, nieryby, niby-ślimaki, czteroipółkilogramowymi, średniowieczna, kniei*.

III.

1. **niedoważony*, popr.: *niedowarzony* ⇒ w zn. ‘niedojrzały umysłowo, niepoważny’ wyraz pisze się przez *rz*, ponie-

- waż pochodzi on od czasownika *warzyć* 'gotować' i ma przenośny sens przypisany imiesłowowi *niedowarzony*;
2. **artystą-rysownikiem*, popr.: *artystą rysownikiem* ⇒ zestawienia tego typu pisze się rozdzielnie, ponieważ członny nie są równorzędne, człon drugi jest członem podrzędnym, pełni funkcję określenia członu pierwszego; łącznika używa się w przypadku równorzędności członów w zestawieniu, np.: *kucharz-dietetyk*;
 3. **myk-myk*, popr.: *myk, myk* ⇒ pisownię z łącznikiem stosuje się w przypadku ustalonych połączeń wyrazów, jeśli są to dwa różne wyrazy, np.: *stuk-puk, rach-ciach, czary-mary*. Jeśli natomiast zostaje powtórzony ten sam wyraz – oddziela się go przecinkiem, por.: *stuk-puk*, ale: *stuk, stuk, ciach-mach*, ale: *ciach, ciach*;
 4. **ponad dziesięcioipółmetrowy*, popr.: *ponaddziesięcioipółmetrowy* ⇒ przymiotniki pochodzące od liczebników porządkowych oraz od liczebników zawierających człon *pół* pisze się łącznie;
 5. **srebrzysto-błękitnej*, popr.: *srebrzystobłękitnej* ⇒ przymiotniki złożone z członów nierównorzędnych, w których główne znaczenie zawiera się w członie drugim, a pierw-

szy człon je doprecyzowuje, piszemy łącznie, np.: *blad-żółty* 'żółty o bladym odcieniu', ale: *biało-żółty* (częściowo biały, częściowo żółty);

6. **niby arkadii*, popr.: *niby-arkadii* ⇒ w pisowni połączeń wyrazowych z członem *niby-* (z wyjątkiem terminów medycznych) stosuje się łącznik. Wyraz *arkadia* jest zapisany poprawnie małą literą, ponieważ w tym wypadku występuje nie jako nazwa krainy geograficznej, lecz jako eponim oznaczający miejsce wiecznej szczęśliwości;
7. **pół leżąc*, popr.: *półleżąc* ⇒ jeśli wyraz *pół* nie występuje w funkcji zwykłego liczebnika ułamkowego, lecz jest elementem wyrazu złożonego (niezależnie od tego, czy drugi człon jest rzeczownikiem, przymiotnikiem, czasownikiem, imiesłowem, przysłówkiem czy innym liczebnikiem), stosujemy pisownię łączną; jedynie w przypadku, gdy w zdaniu występują dwa wyrazy z częścią *pół*, a służą nazwaniu jednej czynności, rzeczy, jednego pojęcia itp., obowiązuje pisownia rozdzielna, np.: *pół realistyczny, pół fantastyczny; pół zabawa, pół nauka; pół kłęcząc, pół siedząc; pół żartem, pół serio*.

4. POPRAWNOŚĆ INTERPUNKCYJNA

I.

1. prawda;
2. nieprawda ⇒ w takich sytuacjach używa się przede wszystkim dwukropka, np.: *Kasia powiedziała ze smutkiem: „Ochodzę”*. Jeśli przytaczany jest dialog, poszczególne kwestie rozmówców są poprzedzane myślnikiem, np.:
– *Powiedz mi, jak mnie kochasz.*
– *Powiem.*
3. prawda ⇒ np.: *Był człowiekiem tolerancyjnym: akceptował wszystkie ludzkie dziwactwa*;
4. prawda ⇒ np.: *Myślę, że masz dużo racji, i dlatego nie będę dłużej dyskutował*;
5. nieprawda ⇒ nie wydziela się przecinkiem tylko porównań krótkich, jednowyrazowych, np.: *słodki jak miód, białszy niż śnieg*. Każde porównanie będące zdaniem oraz porównanie dłuższe, rozwinięte oddziela się przecinkiem, np.: *Przyjmując nagrodę, miała minę tak obojętną, jakby to należało do jej codziennych obowiązków*;
6. nieprawda ⇒ usuwa się przecinek otwierający zdanie wplecione, pozostawia zaś przecinek zamykający takie zdanie, np.: *Chodził w swetrze albo gdy było trochę ciepło, w wełnianej koszuli*;
7. prawda ⇒ np.: *Na strychu leżały stare abażury lamp, ze-psuty odkurzacze, porzuczone szczątki roweru, słowem – było to cmentarzysko przedmiotów wycofanych z użytku*;
8. prawda;
9. nieprawda ⇒ np.: *W szufladzie kuchennego stołu można było znaleźć różne przedmioty, jak stare kłódki, klucze, baterie, gwoździe i gumki*;
10. prawda;
11. nieprawda ⇒ przecinek można zastąpić dwukropkiem lub można go pominąć, np.:

Po pierwsze, nie znaliśmy angielskiego.

Po pierwsze: nie znaliśmy angielskiego.

Po pierwsze nie znaliśmy angielskiego.

12. nieprawda ⇒ np.: *cdn.*;
13. prawda ⇒ np.: *p.n.e.*;
14. prawda;
15. prawda ⇒ np.: *do dr Załogi* (kobieta) – *do dr. Załogi* (mężczyzna); *t.* – tom, *t* – tona;
16. prawda ⇒ gdyż wtedy kropka kończąca zdanie może być mylnie odczytana jako należąca do skrótu;
17. częściowo prawda ⇒ jeżeli zdanie kończy się skrótem z kropką, to na końcu zdania można postawić dodatkowo inny znak interpunkcyjny: wykrzyknik, pytajnik itp., jednak nie drugą kropkę;
18. prawda ⇒ należy jednak pamiętać, że kropkę stawia się po liczbach rzymskich wprowadzających wyliczenia;
19. nieprawda ⇒ po liczebnikach porządkowych oznaczonych cyframi arabskimi należy stawiać kropkę, chyba że cyfry oznaczają godziny bez minut (przy czym wyraz *godzina* jest wymieniony, np.: *Będę o godzinie 12 po południu*); dni miesiąca, po których jego nazwa podana jest słowami (np.: *2 grudnia*); numer strony w opisie bibliograficznym (np.: *s. 32 i nast.*).

II.

1. *W 1. klasie było 20 dzieci.*
2. *W 2. (lub 2) grupie znalazło się 5 chłopców.*
3. *Dziadek należał do 2. pułku piechoty.*
4. *Po ulicy snuły się tłumy ludzi: chłopców, dziewcząt, dorosłych obywateli miasteczka; samochody z trudem torowały sobie drogę między nimi.*
5. *Problem: dlaczego dziecko zaczęło się w nocy moczyć? nie został rozwiązany.*

6. Na biurku leżą: pióro, linijka, ołówek.
7. Na stole stoi wazon z kwiatami, świecznik i porcelanowy aniołek.
8. Każdego dnia czuł się coraz gorzej: choroba czyniła spustoszenie w jego ciele i umyśle.
9. Jej główny cel: zdobycie I miejsca w konkursie chopinowskim, nie mógł być osiągnięty.
10. Pierwszy tom powieści wydawał mi się pasjonujący, drugi – piekielnie nudny.
11. Stare okna, zniszczona elewacja, butwiejące podłogi – wszystko czekało na remont.
12. Andrzej (ten najstarszy) był najzdolniejszy.
13. Wróć do Wrocławia, do rodzinnego miasta.
14. Idziemy, chociaż jesteśmy bardzo zmęczeni, i na pewno dojdziemy.
15. Lekarz, przystojny bardzo, zaprosił nas do gabinetu.
16. Przyjedzie jutro rano.
17. Był między młotem a kowadłem.
18. Jest mały, ale mądry.
19. Była bardzo pracowita, więc ponieważ roboty miała dużo, powodziło się jej całkiem dobrze.
20. Pracował jak się patrzy.
21. Mimo choroby była bardzo samodzielna.

III.

1.a., 2.b., 3.b., 4.b.

IV.

1. *lp.*; 2. *zł*; 3. *s* (sekunda); 4. *itd.*; 5. *itp.*; 6. *dol.*; 7. *mgr*;
8. *kg*; 9. *str.*; 10. *dr.*; 11. *ha*; 12. *ds.* (do spraw); 13. *wg*;
14. *p.n.e.*; 15. *e.i.* (eo ipso); 16. *cm*; 17. *oprac.*; 18. *plk*;
19. *inż.*; 20. *przyp.* (przypis); 21. *p.m.* (post meridem);
22. *cdn.*; 23. *cos*; 24. *m.in.*

- W polskich skrótach wielowyrazowych, których drugi lub kolejny człon zaczyna się od spółgłoski, kropkę piszemy po ostatniej literze skrótu.
- W skrótach nazw jednostek miar, wag, rodzimych jednostek monetarnych, symbolach matematycznych, skrótach stosowanych w matematyce i w fizyce nie używa się kropki.
- Po skrótach nazw obcych jednostek monetarnych stawia się kropki.
- Po skrócie, którego ostatnia litera nie jest jednocześnie ostatnią literą skracanego wyrazu lub formy wyrazowej, należy postawić kropkę.
- Po skrócie, którego ostatnia litera jest jednocześnie ostatnią literą wyrazu, nie stawia się kropki, jednak jeśli tego typu skrót użyty jest w odniesieniu do formy, w której ostatnia litera nie jest ostatnią literą skrótu, to kropkę się stawia, np.: *W szpitalu pracuje dr Wielgus*; ale: *W szpitalu nie ma dr. Wielgusa*.
- W skrótach jednowyrazowych zapożyczonych na ogół nie ma kropki.
- W skrótach obcych nazw wielowyrazowych zawsze stawia się kropkę po każdej literze skrótu.
- W polskich skrótach wielowyrazowych, których drugi lub kolejny człon zaczyna się od samogłoski, kropkę pisze się po skrócie każdego wyrazu.

V.

1. Kiedy wiał wiatr od wschodu, do przystani dolatywały zapachy z przetwórnicy, ale dziś ledwie się je czuło, bo wiatr przesunął się na północ, więc na plaży było przyjemnie.
2. I wtedy okazało się, że okulary, których szukał od godziny, miał... na nosie.
3. Wrócił do domu i choć był zmęczony, zaraz usiadł do pisanego artykułu.
4. Film składa się z szeregu statycznych obrazów, tzw. klatek.
5. Nie spodziewał się, że gdy przyjdzie, drzwi będą zamknięte.
6. Spotkamy się pojutrze, czyli we wtorek.
7. Pasażerowie przechadzali się grupkami, żywo rozprawiając o ostatnich wydarzeniach, albo, oparci o balustradę, wpatrywali się w przestrzeń.
8. Paweł, który jak mu się to często zdarzało, przyszedł ostatni, stał na progu.
9. Znam ją z liceum, tj. prawie 10 lat.
10. W całym domu jest ciemno, czyli nie ma nikogo.
11. Orzeczenie zaprzeczone wymaga rzeczownika w dopełniaczu, jak np. w ostatnim zdaniu.
12. Nauczyciel poczekał chwilę, żeby uczniowie umilkli, i rozpoczął lekcję.

VI.

1. W ogrodzie botanicznym rosło wiele rzadkich roślin: palmy, drzewa pomarańczowe, eukaliptusy i oliwki.
2. Odległe gwiazdy i mgławice, góry i oceany, człowiek i bakterie – wszystko zbudowane jest z atomów.
3. Przeżyłem wielką niespodziankę: przeczytałem książkę, która miała być nudna, a okazała się niezwykła.
4. W X konkursie wzięli udział studenci z różnych krajów: Austrii, Szwecji, Węgier i Litwy.
5. Kupił samochód, dom, jacht – słowem, spełnił swoje marzenia.
6. Wieczorem zmierzyłem gorączkę: miałem 37,8.

VII.

1. Pokoje na 3. piętrze były droższe, ale ładniejsze.
 - Po cyfrach oznaczających liczebniki porządkowe należy umieszczać kropkę.
2. Nagrodę roku przyznano dr. Antonowiczowi.
 - Po skrócie, którego ostatnia litera jest jednocześnie ostatnią literą wyrazu, kropkę się pomija. Jeśli jednak tego typu skrót użyty jest w odniesieniu do formy, w której ostatnia litera nie jest ostatnią literą skrótu, kropkę należy postawić.
3. Za 5 zł nic dzisiaj nie kupisz.
 - W skrótach nazw rodzimych jednostek monetarnych nie używa się kropek.
4. Na koncie mam jeszcze 2000 dol. i jakieś złotówki.
 - W skrótach nazw obcych jednostek monetarnych używa się kropek.
5. Urodziłem się 15.09.1957 roku.
 - Po cyfrach arabskich użytych dla oznaczenia dnia i miesiąca używa się kropek.
6. I wojna światowa wybuchła 1 IX 1939 r.
 - Jeśli w dacie miesiąc oznaczony jest cyframi rzymskimi, to w takim zapisie nie stosuje się kropek oddzielających.

jących dzień oraz miesiąc. Jeśli zdanie kończy się skrótem z kropką, to na końcu zdania nie stawia się drugiej kropki.

VIII.

1. kropka;

2. średnik, przecinek;

➤ Przecinkiem zawsze oddziela się zdania podrzędne i imiesłowowe równoważniki (np.: *Idąc, rozmyślała o wakacjach*), jak również zdania (lub człony zdania) współrzędne bezspójnikowe, przeciwstawne (np.: *Nie miał ochoty wychodzić z domu, ale musiał wyprowadzić psa*), wynikowe (np.: *Zachowali się bezczelnie, więc zostali ukarani*), synonimiczne (np.: *W oknie dostrzegłam światło i poruszające się cienie, czyli ktoś był w mieszkaniu*); nie oddzielamy zaś przecinkiem zdań (lub członów zdań) współrzędnych łącznych (np.: *Mówiła z pasją i gestykulowała przy tym żywo*), rozłącznych (np.: *Popołudniami chodziła na spacer albo pracowała w ogródku*), wyłączających (np.: *Nie odrobiły lekcji ani nie posprzątały pokoju*). Nie oddzielamy też przecinkiem przydawki precyzującej (np.: *Pierwsze wolne wybory; Moi bliscy znajomi*) i okoliczników różnego typu (np.: *Wieczorem w ogrodzie było cicho*).

Ponadto warto pamiętać, że przecinek stawiamy: 1. przed członami dopowiedzianymi, wtrąconymi (pomimo spójników np. rozłącznych lub łącznych), np.: *Był człowiekiem żartobliwym, lub raczej złośliwym; Kochała go, i to od bardzo dawna; Zmęczony rzucił się na łóżko, czy raczej stary tapczan*; 2. przed podwojonym spójnikiem,

obojętnie jakiego rodzaju, np.: *Albo napisz do mnie, albo lepiej zadzwoń; I śmiał się, i płakał jednocześnie*; 3. przed przykładowym wyliczeniem i wyszczególnieniem, wprowadzanym słówkiem *jak*, np.: *Kupili wiele różnych owoców, jak jabłka, gruszki, pomarańcze, winogrona*.

3. wielokropek, myślnik, pytajnik;

4. wykrzyknik, pytajnik, myślnik, wielokropek;

5. wielokropek, myślnik;

➤ Opuszczenie fragmentu cytowanego tekstu oznaczamy za pomocą wielokropka umieszczonego w nawiasie kwadratowym lub okrągłym, np.: *Nikodem był niegdyś fornałem [...]. Trudno mu wymawiać, że się nie leczył, gdyż leczył się przez piętnaście lat. [...] na koniec, gdy już zaczął być do ludzi niepodobny, wysłali go na koszt dworu do szpitala do Kalisza lub: Ulicą Słowackiego (...) pierwsi drżący przechodnie przemykali pod ścianami domów (...). W tych okolicznościach nikt nie dostrzegł, że na balkonie starego domu z wieżyczką płonie ognisko*.

➤ Umieszczenie myślnika w zdaniu złożonym często pozwala uniknąć powtórzenia orzeczenia, np.: *Rano pił kawę, wieczorem – herbatę*.

6. dwukropek;

➤ By użyć dwukropka do wprowadzenia wyliczenia, należy uprzednio treść wyliczenia ująć i zasygnalizować w sposób ogólny. Poprawne jest więc zdanie: *W skład komisji oceniającej wchodzi: dyrektor, lektor i członek niezależny*; błędne zaś: **Egzamin oceniają: dyrektor, lektor i członek niezależny*.

7. nawias, dwa przecinki, dwa myślniki (otwierający i zamykający), cudzysłów.

5. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY WŁASNE

I.

Imrego Nagya, Eustachego Dąba, Alę z Otwinowów, Henri Matisse'a; Alle; Harry'emu Little'owi, Gaborze Kossucie, Dąbów; Jaremy i Anny Dowgiałłów, Jamesie Joysie, Beckettzie, Waciu, Gidzie, Prouście, Rabelais'm, Lindem, MÉRIMÉEM, Victorze Hugo; Kossutha, Komenskigo, Chomsky'ego/ Chomskiego; Kosmie Żyrze, Remarque'a, Beaumarchais'go, Newerlego, Paula Valery'ego i Jules'a Verne'a; Goi, Anny Ondraszkovej; Langów, Rendem; Sadowi; Turnaua, Wajdy; Turnau i Wajdzie, Andrew Monroe'a/ Monroe'go, Jerome'owi Kuziowi; Gabora i Alę; Harry'emu Little'owi; Harry'ego Little'a, Gabora Kossutha, Istvana Hortyego; Leniewiczówien; Clarka Gable'a, Józefa Sidły, Picassa; Hugonie Marcowie, Ruckim; Hortyemu, Alle; Kennedym, Jakiem Chirakiem i Georges'em Pompidou, Hawłów i Carterów, Mobutu Seseseko; Bonapartów, Richelieum; Dąbówi, Butrosa Ghalego, Klausa Kinkela, Kim Ir Sena czy Mariana Pilki; Gudzwelerami, Cyziami, Kuleszami, Sitami, Hadkami, Katonimi, Kłosińskimi, Miłymi, Borkowymi; Gudzwelero-wie, Cyziowie, Kuleszowie, Sitowie, Hadkowie, Katoniowie, Kłosińscy, Miłi/ Miłowie, Borkowi; Little'owi, Dąbówi, Otella, Otellowi.

1. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) spółgłoską:

a. przykłady z tekstu: *Little, Nagy, Dąb, Otwinow, Matisse, Gabor, Kossuth, James, Joyce, Beckett, Watt, Gide, Proust, Paul, Victor, Remarque, Jules, Verne, Turnau, Monroe, Jerome, Istvan, Clark, Gable, Józef, Marców, Jacques, Chirac, Georges, Havel, Carter, Butros, Kim Ir Sen, Marian, Gudzweler*;

b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa męska, jak w wyrazach pospolitych zakończonych spółgłoską:

M. *Camus, Little* (jak: *generał, myśliciel*)

D. *Camusa, Little'a* (jak: *generała, myśliciela*)

C. *Camusowi, Little'owi* (jak: *generałowi, myślicielowi*)

B.=D.

N. *Camusem, Little'em* (jak: *generałem, myślicielem*)

Ms. o *Camusie, o Littlu* (jak: o *generale, o myślicielu*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męskoosobowa, jak w podobnych wyrazach pospolitych:

M. *Camusowie, Little'owie* (jak: *generałowie*)

- D. *Camusów*, *Little'ów* (jak: *generalów*)
 C. *Camusom*, *Little'om* (jak: *generalom*)
 B.=D.
 N. *Camusami*, *Little'ami* (jak: *generalami*)
 Ms. o *Camusach*, o *Little'ach* (jak: o *generalach*)

Uwaga:

- Nazwiska zakończone *l* zapisywane jako *-oe*, *-au*, *-aw*, *-owe* (np.: *Ramlau*) mają Ms.=M.
- Oboczności zachodzące w N. i Ms. zapisujemy zgodnie z wymową: *Joyce* – Ms. o *Joysie*; *Horvath* – Ms. o *Horvacie*; *Eric* – N. *Erikiem*; *Braque* – N. *Brakiem*.
- Apostrof służy zaznaczeniu różnicy ilościowej (nie: jakościowej) między wymową a pisownią zakończenia tematu nazwiska.

2. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) *-a*:

- a. przykłady z tekstu: *Jarema*, *Kosma*, *Goya*, *Wajda*, *Piłka*, *Kulesza*;
 b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa żeńska, jak w wyrazach pospolitych zakończonych *-a*:
 M. *Jarema* (jak: *głowa*)
 D. *Jaremy* (jak: *głowy*)
 C. *Jaremie* (jak: *głowie*)
 B. *Jaremę* (jak: *głowę*)
 N. *Jaremą* (jak: *głową*)
 Ms. *Jaremie* (jak: *głowie*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męskoosobowa:

- M. *Jaremowie* (jak: *generalowie*)
 D. *Jaremów* (jak: *generalów*)
 C. *Jaremom* (jak: *generalom*)
 B.=D.
 N. *Jaremami* (jak: *generalami*)
 Ms. o *Jaremach* (jak: o *generalach*)

Uwaga:

- *C* wymawiane jako *k* w D. zapisujemy jako *k*: *de Sica* – *de Siki*.

3. Słowiańskie nazwiska męskie zakończone (w wymowie) *-o*, poprzedzonym spółgłoską twardą:

- a. przykłady z tekstu: *Dowgiałło*, *Żyro*, *Sidło*, *Sito*;
 b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa żeńska, jak w wyrazach pospolitych zakończonych *-a*:
 M. *Żyro*
 D. *Żyry* (jak: *wiary*)
 C. *Żyrze* (jak: *wierze*)
 B. *Żyrę* (jak: *wiarę*)
 N. *Żyrą* (jak: *wiarą*)
 Ms. o *Żyrze* (jak: o *wierze*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męskoosobowa:

- M. *Żyrowie* (jak: *generalowie*)
 D. *Żyrów* (jak: *generalów*)
 C. *Żyrom* (jak: *generalom*)
 B.=D.
 N. *Żyrami* (jak: *generalami*)
 Ms. o *Żyrach* (jak: o *generalach*)

Uwaga:

- Z imieniem, tytułem lub innym wyrazem wskazującym na funkcję składniową nazwiska dopuszcza się nie-

odmienianie nazwisk tego typu, np.: *Spotkałem się z panem Sidło*; *Pojechaliśmy do Józia Lato*.

4. Słowiańskie nazwiska męskie zakończone (w wymowie) *-o*, poprzedzonym spółgłoską miękką:

- a. przykłady z tekstu: *Kuzio*, *Cyzio*;
 b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa męska:

- M. *Kuzio* (jak: *Józio*)
 D. *Kuzia* (jak: *Józia*)
 C. *Kuziowi* (jak: *Józiowi*)
 B.=D.
 N. *Kuziem* (jak: *Józiem*)
 Ms. o *Kuziu* (jak: *Józiu*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męskoosobowa:

- M. *Kuziowie* (jak: *generalowie*)
 D. *Kuziów* (jak: *generalów*)
 C. *Kuziom* (jak: *generalom*)
 B.=D.
 N. *Kuziami* (jak: *generalami*)
 Ms. o *Kuziach* (jak: o *generalach*)

Uwaga:

- Z imieniem, tytułem lub innym wyrazem wskazującym na funkcję składniową nazwiska dopuszcza się nieodmienianie nazwisk tego typu, np.: *Spotkałem się z panem Kuzio*; *Pojechaliśmy do Adama Pyzio*.

5. Niestowiańskie nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) *-o*:

- a. przykłady z tekstu: *Picasso*, *Otello*;
 b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa męska żywotna, jak w wyrazach pospolitych zakończonych spółgłoską:

- M. *Picasso* (jak: *student*)
 D. *Picassa* (jak: *studenta*)
 C. *Picassowi* (jak: *studentowi*)
 B.=D.

- N. *Picassem* (jak: *studentem*)
 Ms. o *Picassie* (jak: o *studencie*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męskoosobowa:

- M. *Picassowie* (jak: *generalowie*)
 D. *Picassów* (jak: *generalów*)
 C. *Picassom* (jak: *generalom*)
 B.=D.
 N. *Picassami* (jak: *generalami*)
 Ms. o *Picassach* (jak: o *generalach*)

Uwaga:

- Oboczności zachodzące w N. i Ms. zapisujemy zgodnie z wymową: *Enrico* – N. *Enrikiem*, *Figaro* – Ms. o *Figarze*, *Canaletto* – Ms. o *Canaletcie*.

6. Słowiańskie imiona męskie zakończone (w wymowie) *-o*:

- a. przykłady z tekstu: *Hugo*;
 b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa męska, z rozszerzonym tematem:
 M. *Hugo*
 D. *Hugona*
 C. *Hugonowi*

B.=D.

N. *Hugonem*

Ms. o *Hugonie*

- c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męska, z rozszerzonym tematem:

M. *Hugonowie*

D. *Hugonów*

C. *Hugonom*

B.=D.

N. *Hugonami*

Ms. o *Hugonach*

Uwaga:

➤ Rozszerzony temat.

7. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -e:

- a. przykłady z tekstu: *Imre, Rabelais, Linde, Mérimée, Beaumarchais, Lange, Rende, Monroe, Bonaparte, Richelieu, Hadke*;

- b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Imre, Mérimée, Beaumarchais* (jak: *dobre*)

D. *Imrego, Mériméego, Beaumarchais'go* (jak: *dobrego*)

C. *Imremu, Mériméemu, Beaumarchais'mū* (jak: *dobremu*)

B.=D.

N. *Imrem, Mériméem, Beaumarchais'm* (uwaga!)

Ms. *Imrem, Mériméem, Beaumarchais'm* (uwaga!)

- c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa męsko-osobowa:

M. *Imrowie, Mérimée'owie, Beaumarchais'owie* (jak: *generałowie*)

D. *Imrów, Mérimée'ów, Beaumarchais'ów* (jak: *generałów*)

C. *Imrom, Mérimée'om, Beaumarchais'om* (jak: *generałom*)

B.=D.

N. *Imrami, Mérimée'ami, Beaumarchais'ami* (jak: *generalami*)

Ms. *Imrach, Mérimée'ach, Beaumarchais'ach* (jak: *generalach*)

Uwaga:

➤ W N., Ms. lp. występuje końcówka deklinacji -em.

8. Nazwiska męskie zakończone -ski, -cki, -dzki, -ckij, -skij, -ckoj, -skoj:

- a. przykłady z tekstu: *Komensky, Chomsky, Ruckoj, Kłosiński*;

- b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Kłosiński, Ruckoj* (jak: *polski*)

D. *Kłosińskiego, Ruckiego* (jak: *polskiego*)

C. *Kłosińskiemu, Ruckiemu* (jak: *polskiemu*)

B.=D.

N. *Kłosińskim, Ruckim* (jak: *polskim*)

Ms. o *Kłosińskim, o Ruckim* (jak: o *polskim*)

- c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Kłosińscy, Ruccy* (jak: *polscy*)

D. *Kłosińskich, Ruckich* (jak: *polskich*)

C. *Kłosińskim, Ruckim* (jak: *polskim*)

B.=D.

N. *Kłosińskimi, Ruckimi* (jak: *polskimi*)

Ms. o *Kłosińskich, o Ruckich* (jak: o *polskich*)

Uwaga:

➤ Nazwiska nie-Słowian, np. *Chomsky*, mogą w D. lp. przybierać dwojakie formy: *Chomsky'ego* lub *Chomskiego*.

9. Nazwiska męskie zakończone -owy, -y, -i, mające postać przymiotnika:

- a. przykłady z tekstu: *Sadowy, Borkowy, Miły*;

- b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Sadowy* (jak: *nowy*)

D. *Sadowego* (jak: *nowego*)

C. *Sadowemu* (jak: *nowemu*)

B.=D.

N. *Sadowym* (jak: *nowym*)

Ms. o *Sadowym* (jak: o *nowym*)

- c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Sadowi* (jak: *nowi*)

D. *Sadowych* (jak: *nowych*)

C. *Sadowym* (jak: *nowym*)

B.=D.

N. *Sadowymi* (jak: *nowymi*)

Ms. o *Sadowych* (jak: o *nowych*)

10. Nazwiska i imiona męskie zakończone (w wymowie) -y; pozostałe nazwiska męskie zakończone (w wymowie) -i, imiona zakończone (w wymowie) -i:

- a. przykłady z tekstu: *Harry, Eustachy, Newerly, Valery, Horthy, Keneddy, Ghali, Katoni*;

- b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Katoni, Eustachy* (jak: *tani, cichy*)

D. *Katoniego, Eustachego* (jak: *taniego, cichego*)

C. *Katoniemu, Eustachemu* (jak: *taniemu, cichemu*)

B.=D.

N. *Katonim, Eustachym* (jak: *tanim, cichym*)

Ms. o *Katonim, o Eustachym* (jak: o *tanim, o cichym*)

- c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ mieszana:

M. *Katonioi, Eustachowie* (jak: *generałowie*)

D. *Katonich, Eustachych* (jak: *tanich, cichych*)

C. *Katonim, Eustachym* (jak: *tanim, cichym*)

B.=D.

N. *Katonimi, Eustachymi* (jak: *tanimi, cichymi*)

Ms. o *Katonich, o Eustachych* (jak: o *tanich, o cichych*)

Uwaga:

➤ Nazwiska węgierskie odmieniają się według wzorca: *Horthy – Horthyego*; nazwiska niewęgierskie według: *Debussy – Debussy'ego*.

➤ Nazwiska, w których przed *i* jest *l*, odmieniają się według wzoru: *Casarolli – Casarollego, Casarollemu* itd.

11. Nieodmienne nazwiska i imiona męskie:

- a. przykłady z tekstu: *Henri, Hugo, Andrew, Pomidou, Mobutu, Seseko*.

12. Nazwiska i imiona żeńskie zakończone (w wymowie) -ska, -cka, -dzka, -owa:

- a. przykłady z tekstu: *Ondraszková*;

- b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Ondraszková* (jak: *nowa*)

D. *Ondraszkowej* (jak: *nowej*)

C. *Ondraszkowej* (jak: *nowej*)

B. *Ondraszkową* (jak: *nową*)

N. *Ondraszkową* (jak: *nową*)

Ms. *Ondraszkowej* (jak: *nowej*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ przymiotnikowa:

M. *Ondraszkowe* (jak: *nowe*)

D. *Ondraszkowych* (jak: *nowych*)

C. *Ondraszkowym* (jak: *nowym*)

B.=M.

N. *Ondraszkowymi* (jak: *nowymi*)

Ms. *o Ondraszkowych* (jak: *o nowych*)

13. Pozostałe nazwiska i imiona żeńskie zakończone (w wymowie) -a oraz zakończone -ówna:

a. przykłady z tekstu: *Alła, Anna, Leniewiczówna*;

b. odmiana w liczbie pojedynczej ⇒ rzeczownikowa:

M. *Leniewiczówna* (jak: *wiosna*)

D. *Leniewiczówny* (jak: *wiosny*)

C. *Leniewiczównie* (jak: *wiośnie*)

B. *Leniewiczównę* (jak: *wiosnę*)

N. *Leniewiczówną* (jak: *wiosną*)

Ms. *o Leniewiczównie* (jak: *o wiosnie*)

c. odmiana w liczbie mnogiej ⇒ rzeczownikowa:

M. *Leniewiczówny* (jak: *wiosny*)

D. *Leniewiczównien* (jak: *wiosen*)

C. *Leniewiczównom* (jak: *wiosnom*)

B.=M.

N. *Leniewiczównami* (jak: *wiosnami*)

Ms. *Leniewiczównach* (jak: *o wiosnach*)

II.

1. *de Gaulle'a, Joffre'ów, Charles'a, Gore'a*; 2. *Descartes'em, Descarcie*; 3. *Jacques'owi, Jakiem*; 4. *Baleya, Brytaua, Erica, Chevailliera, Enrica, Botellego*; 5. *Andrégo, Brichais'go, Leclanché'ami*; 6. *de Vigny'ego, de Vignym*; 7. *Kandinsky'ego/ Kandinskiego, Kandinskim*; 8. *Horthyego*.

➤ Apostrof służy zaznaczeniu różnicy ilościowej (nie: jakościowej) między wymową a pisownią zakończenia tematu nazwy.

III.

1. a. *Domżale*; b. *Strejlau*.

➤ Nazwiska zakończone w wymowie na *ł* zapisywane jako -*oe*, -*au*, -*aw*, -*owe* mają Ms. lp. równy M. lp.

2. a. *Burowie*; b. *Capocie, Fabrze, Rollandzie*.

➤ Końcowe spółgłoski tematu, zmiękczone przez końcówkę, zapisuje się zgodnie z wymową, nawet jeśli spowoduje to znaczną różnicę w pisowni między formą podstawową a formą z obocznością.

3. a. *Nowakiem*; b. *Enrikiem*.

➤ Por. 2.

4. a. *Toremaki*; b. *de Siki*.

➤ Por. 2.

5. a. *z Ciepłym, o Białym*; b. *z Merlem, o Lindem*.

➤ Nazwiska męskie zakończone na -*e* mają w N. i Ms. dawną końcówkę przymiotnikową -*em*.

6. a. *Pananiego*; b. *Batollego*.

7. a. *Pananiemu*; b. *Batollemu*.

➤ W odmianie nazwisk męskich zakończonych na -*i*, poprzedzonym *l*, *i* wypada.

IV.

Jacques'owi Santerowi, Ester Aguirre, Augustowi Pinochetowi, Hilary Clinton, Butrosowi Ghalemu, Geenie Davis, Cristianowi Pinzautiemu, Lucelli Santos, Michałowi Boniemu, Edwardowi Wendemu, Janowi Szyszce, Emmie Thompson, Joschce Fischerowi, Sarze Miles, Claude'owi Perry'emu, Debrze Winger, Olafowi Lubaszence, Izabelli Scorupco, Aleco-wi Baldwinowi, Grecie Scacchi, Jeremiemu Ironsowi, Deborze Foreman, Carlosowi Moi, Krystynie Jandzie, Pete'owi Samprasowi, Margaret Thatcher, Leonidowi Kuczmie, Barbarze Labudzie, Suhartowi, Fiodorowi Szczerbatskiemu, Gien-nadijowi Sielezniowowi, Martinie Hingis, Yusufowi Habiebie-mu, Gabrieli Sabatini.

V.

1. *Tłalków*; 2. *Mojców*; 3. *Mokry*; 4. *Jeskego*; 5. *Morzycy, Morzycy, Grudkowie*; 6. *Renkemu*; 7. *Toniowi*; 8. *Ryszków*; 9. *Kością*; 10. *Strudela/ Strudla*; 11. *Brunona Kędzia*; 12. *Eustachemu Wańkowowi, Kojry*; 13. *Ciepłych*; 14. *Kwirężówny*; 15. *Cyzia*.

VI.

1. *Grzegorzem Kołodką, Janusza Korwin-Mikkego, Andrzeja Ostoję-Owsianego, Mariana Pilkę*; 2. *Renkego, Tłalkówien*; 3. *Dąba-Kociola, Leopolda Ryszki*; 4. *Staszkiem Ozimkiem, Cześkiem Kościem, Jurkiem Kędzią, Luckiem Surdelem/ Sur-dlem, Rysiem Daleczką*; 5. *Tkaczówny, Kwirężynie, Ciepły*; 6. *Langem, Brunona Mecha, Mechowi, Okrzei, Stefana Ba-leya*; 7. *Tadeusza Piniego, Zygmuntem Bravem, Bernardem Wernerem*; 8. *Rosatim, Labudzie, Kołodce, Oleksego, Bende-ra, Korwin-Mikkego*; 9. *Józefem Waczkowem*; 10. *Siłę, Be-skostego, Ryniego, Bałoga, Stepnia, Cyzia, Kojrę*; 11. *Staszka Kociola, Jankiem Gołąbem, Jurkiem Gałąziem*; 12. *Igora Jan-kego, Juliusza Kaziowa*; 13. *Krzemienia, Stepnia, Wedla*; 14. *Ziei, Pużyny, Weryże, lepiej: Werysze*; 15. *Zofii Borowy, Tadeuszu Gajcym, Ewy i Jacka Woźniców, Ottona Byzia*; 16. *Pawła Jeskego, Janku Radusze, Marysi Mazurównie, Wojt-ka Kędzi*; 17. *Emilii Latosze-Marczak, Piotrze Biedze*; 18. *Bia-ły, Salonich*; 19. *Krzysztofa Brei, Stanisława Tekielego, Bru-nonowi Lesiowowi*; 20. *Bogdanie Czeszce, Romanowi Błach-ni, Leona Bójki*.

VII.

1. *Hugona*; 2. *Otona*; 3. *Stach i Jasio*; 4. *Barnabą Żegotą*; 5. *Salomeę Niemenową*; 6. *Kołodką*; 7. *Jaskierni*; 8. *Hejke-mu*; 9. *Stefana Turnaua*; 10. *Bohuszewiczównie*; 11. *Gaw-lów*; 12. *Humiei*; 13. *Latosze-Walenckiej*; 14. *Benniego*; 15. *Pająków*.

VIII.

1. *Benny'ego Lesneya, La Fayette'a*; 2. *Claude'a Moneta, Edo-uarda Maneta, George'a Boleya*; 3. *Rabelais'm i Goethem, Corneille'a, Manzonięgo*; 4. *Karla Mladego, Grigorijowi Ły-sence*; 5. *Hansa Bessego, Claude'a Debussy'ego, Stephane'a Mallarmęgo*; 6. *Benoit, Samuelu Beckettzie*; 7. *Hirohita, Hi-rohitem* ⇒ o nieodmienianiu takich nazwisk zdecydował uzus.

jednak brak systemowych przeciwwskazań do ich odmiany;
8. *Gabriela d'Annunzia*; 9. *La Fontaine'a, Charles'a Perraulta*; Kryłowa; 10. *Auguste'a Virane'a, Daniela Defoe, Bernardem Canalettem*; *Pierre'owi Corneille'owi, Dumasie, Beaumarchais'go*; 11. *Gene'a Kelly'ego, Jacques'a Cousteau*; 12. *Paulu McCartneyu, Jimmym Hendriksie*; 13. *Louisa Marraulta, Mendelssohnie-Bartholdym*; 14. *Boba Dole'a; Gregory'ego Blake'a, Johnny'ego Staircase'a, Garym Pete'em Donahue, Luthera Copansky'ego*; 15. *Żytniego, Pankratenkę, Suchoruczenkowowi*.

IX.

1. *Murata, Mauriakim, Rabelais'mu, Rimbaudzie*; 2. *Andreottiego; Scarlattim; Bragi, Pietrem Sorellim, Bettina Craxiego, Nodellego, Gianluce Cornetcie*; 3. *Voltaire'a, Goethego, Rousseau; Descartes'owi*; 4. *el Greca, Auguste'a Renoira, Leonarda da Vinci*; 5. *Hume'a, Locke'a, Taine'a; Berkeleyem, Nietzschego, Jeana Paula Sartre'a*; 6. *Descartes'a, Rousseau, Locke'a, Heideggera; Voltairze, Millu, Spinozie, Blaisie Pascalu*; 7. *Jacques'a Etienne'a Montgolfiera*; 8. *Remarque'u, Prouscie, Rimbaudzie, Joysie*; 9. *Lwa Tolstoja, Walta Disneya*; 10. *Viscardiemu, Joyce'owi, Syzdołowi, Ratanowowi, Charles'owi Cocteau*; 11. *Philippe'a Candelora*; 12. *Miguela Induraina, Tony'ego Romingera*; 13. *Luke'owi Hidy'emu, Gregory'ego White'a, Luciana Shwarzera; Kryłowowi, Bradleyowi Cone'owi*; 14. *Santego Graciottiego, Luigiiego Marinello*; 15. *Ghandiego, Kennedy'ego, Horthyego, Imre Nagya*.

X.

1. *Reyem*; 2. *Jamesa*; 3. *Gregory'emu*; 4. *Cole'em, Boyesa*; 5. *Rina, Luciana Leggii*; 6. *Teddy'ego*; 7. *Billy'ego Wildera*; 8. *Kryłowem*; 9. *Lynna White'a*; 10. *Bradleya*.

XI.

1. Nazwy niezłożone:

- deklinacja rzeczownikowa męska twar-dotematowa – forma podstawowa w lp.: *Babimost, -u; Kołobrzeg, -u; Kwidzyn, -a; Parczew, -a; Pisz, -a; Sochaczew, -a; Tarnobrzeg, -a; Tczew, -a*; M. *Ten Babimost jest piękny*, D. *Jadę do Babimostu*, C. *Jadę ku Babimostowi*, B. *Jadę przez Babimost*, N. *Jestem przed Babimostem*, Ms. *Mieszkam w Babimostcie*;
- deklinacja rzeczownikowa męska mięk-dotematowa – forma podstawowa w lp.: *Chocim, Jarosław, Okocim, Oświęcim, Prokocim, Toruń, Wodzisław, Wrocław, Zamość*; M. *Ten Chocim jest piękny*, D. *Jadę do Chocimja*, C. *Jadę ku Chocimiowi*, B. *Jadę przez Chocim*, N. *Jestem przed Chocimiem*, Ms. *Mieszkam w Chocimiu*;
- deklinacja rzeczownikowa męska – forma podstawowa w lm.: *Białobrzegi, -ów; Charzykowy, ø; Katowice, ø; Lapy, ø; Makoszowy, ø; Międzyzdroje, -ów; Psary, ø; Suwałki, ø; Tychy, ø*; M. *Te Białobrzegi są piękne*, D. *Jadę do Białobrzegów*, C. *Jadę ku Białobrzegom*, B. *Jadę przez Białobrzegi*, N. *Jestem przed Białobrzegami*, Ms. *Mieszkam w Białobrzegach*;
- deklinacja rzeczownikowa nijaka – twar-dotematowa (Ms. -'e): *Jasło, Mielno, Ryty* i mięk-dotematowa (Ms.

-u): *Międzyzlesie, Międzywodzie, Murzasichle*; M. *To Jasło, Międzyzlesie jest piękne*, D. *Jadę do Jasła, Międzyzlesia*, C. *Jadę ku Jasłu, Międzyzlesiu*, B. *Jadę przez Jasło, Międzyzlesie*, N. *Jestem przed Jasłem, Międzyzlesiem*, Ms. *Mieszkam w Jasle, Międzyzlesi*;

- deklinacja rzeczownikowa żeńska – twar-dotematowa (C., Ms. -'e): *Częstochowa, Jabłonna, Włoszczowa, Wschowa* i mięk-dotematowa (C., Ms. -i, -y): *Choroszcz, Gołdap, Trzebież*, M. *Ta Częstochowa, Choroszcz, Gołdap jest piękna*, D. *Jadę do Częstochowy, Choroszczy, Gołdapi*, C. *Jadę ku Częstochowie, Choroszczy, Gołdapi*, B. *Jadę przez Częstochowę, Choroszcz, Gołdap*, N. *Jestem przed Częstochową, Choroszczą, Gołdapią*, Ms. *Mieszkam w Częstochowie, Choroszczy, Gołdapi*;
- deklinacja przymiotnikowa męska – forma podstawowa w lp.: *Chyżne, Hrebennie, Równe, Zakopane*; M. *To Chyżne jest piękne*, D. *Jadę do Chyżnego*, C. *Jadę ku Chyżnemu*, B. *Jadę przez Chyżne*, N. *Jestem przed Chyżnem*, Ms. *Mieszkam w Chyżnem*;
- deklinacja przymiotnikowa męska – forma podstawowa w lm.: *Końskie*; M. *Te Końskie są piękne*, D. *Jadę do Końskich*, C. *Jadę ku Końskim*, B. *Jadę przez Końskie*, N. *Jestem przed Końskimi*, Ms. *Mieszkam w Końskich*;
- deklinacja przymiotnikowa żeńska: *Istebna, Limanowa, Piwniczna, Poniatowa*; M. *Ta Istebna, Limanowa jest piękna*, D. *Jadę do Istebnej, Limanowej*, C. *Jadę ku Istebnej, Limanowej*, B. *Jadę przez Istebną, Limanową*, N. *Jestem przed Istebną, Limanową*, Ms. *Mieszkam w Istebnej, Limanowej*.

2. Nazwy złożone:

- nazwy z fleksją wewnętrzną: *Białystok, Krasnystaw*; M. *Ten Białystok jest piękny*, D. *Jadę do Białegostoku*, C. *Jadę ku Białemustokowi*, B. *Jadę przez Białystok*, N. *Jestem przed Białymstokiem*, Ms. *Mieszkam w Białymstoku*;
- rzeczownik+rzeczownik (litery odsyłają do odpowiednich typów nazw jednoczłonowych): *Busko Zdrój* (d.+b.), *Golub-Dobrzyń* (b.+b.), *Kędzierzyn-Koźle* (a.+b.), *Konstancin-Jeziorna* (a.+f.), *Świeradów Zdrój* (a.+b.);
- rzeczownik+przymiotnik: *Bardo Śląskie* (d.+przym. r.n.), *Bielsko-Biała* (d.+h.), *Ostrów Mazowiecka* (e.+h.), *Ostrów Wielkopolski* (a.+f.), *Skarżysko-Kamienna* (d.+h.);
- przymiotnik+rzeczownik: *Borne-Sulinowo* (przym. r.n.+a.), *Nowy Targ* (f.+a.), *Ruciane-Nida* (przym. r.n.+e.);
- przymiotnik+przymiotnik: *Biała Podlaska* (h.+h.), *Wysokie Mazowieckie* (przym. r.n.+przym. r.n.).

XII.

- z *Babimostu*, do *Pisza, Tarnobrzega* ⇒ końcówka -a/ -u w D. lp. r.m. wynikają ze zwyczaju językowego; współcześnie brak uzasadnienia systemowego;
- Radomiowi* ⇒ miękki temat (śląd dyspalatalizacji głosek wargowych miękkich), końcówka C. -owi charakterystyczna dla r.m.; *Tczewowi* ⇒ końcówka C. -owi, charakterystyczna dla r.m.; *Jasłu* ⇒ końcówka C. -u, charakterystyczna dla r.n.;

3. *Białobrzegów, Charzyków, Łap* ⇒ *o/-ów* w D. lm. r.m. wynikają ze zwyczaju językowego; współcześnie brak uzasadnienia systemowego;
4. *Rytrze* ⇒ końcówka Ms. *-e* charakterystyczna dla rzeczowników twar-dotematowych; *Murzasichlu* ⇒ końcówka Ms. *-u* charakterystyczna dla rzeczowników miękko-tematowych;
5. *Jabłonny, Trzebieży, (Nowej) Słupi* ⇒ odmiana rzeczownikowa; *Istebnej, Nowej (Słupi)* ⇒ odmiana przymiotnikowa;
6. *Włoszczowie, Ostrowi (Mazowieckiej)* ⇒ odmiana rzeczownikowa; *Piwnicznej, Limanowej, (Ostrowi) Mazowieckiej* ⇒ odmiana przymiotnikowa;
7. *Hrebennem, Wysokiem Mazowieckiem* ⇒ odmiana przymiotnikowa w lp.; *Końskimi* ⇒ odmiana przymiotnikowa w lm.;
8. *Chyżnem, Zakopanem* ⇒ odmiana przymiotnikowa w lp.; *Końskich* ⇒ odmiana przymiotnikowa w lm.;
9. *Ostrowa Wielkopolskiego, Bielska-Białej, Skarżyska-Kamiennej*;
10. *Bardu Śląskiemu, Bielsku-Białej, Skarżysku-Kamiennej, Ostrowowi Wielkopolskiemu, Rucianemu-Nidzie*.

XIII.

1. *Jabłonie, Brzegu, Starej Miłośnie/ Starej Miłosnej (uzus)*;
2. *Aten, Chyżnego*; 3. *Bieszczad, rzad. Bieszczadów, Sudetów*;
4. *Czarnobyła*; 5. *Lasek, Marek, Suwałk*; 6. *Krasnem, Bogatem*; 7. *Poznańskiem, województwie poznańskim*; 8. *Mulicznem, Końskich*; 9. *Gołdapi, Supraśla, Brzegu, w Górnem Bystrzem*; 10. *Andów, Himalajów, Apeninów, Kordyliów, Malborka, Bydgoszczy, Zakopanem*; 11. *Nowogrodu*; 12. *Liverpoolu*; 13. *Gorkim*; 14. *Michajłowski*; 15. *Białej Podlaskiej, Bielska-Białej*; 16. *Tych, reg. Tychów*.

XIV.

1. *Krasnegostawu*; 2. *Wysokiem Mazowieckiem*; 3. *Gołdapi*;
4. *Rytra*; 5. *Końskimi*; 6. *Apeninów, Andów*; 7. *Dwikożów*;
8. *Chamonix*.

XV.

1. *Nowogródka, Tarnopola, Manteufflem, Skowronkiem, Mroczką, Poppem, Holzerem, Małowistem, Tantym, Jarosła-*

wiu, Igora Seńki, Romanówów; 2. *Rabelais 'go, Montaigne 'a, Goethego, Rousseau; Hugona Kollątaja, Victorem Hugo*; 3. *Białymstoku, Palków, Ryszarda Dyi*; 4. *Ingrid Nienacką, Birigitte Boldyge, Karin Religę, Teresę Zarembinę*; 5. *Mai Kowalówny, Krasnegostawu, Makoszków, Ottona Srebrzy*; 6. *Stefana Walerycha, Józefem Kopanią, Elżbietą Sadowy, Suwałk*; 7. *Wendem, Wysokiem Mazowieckiem, Międzyzdrojów, Światle, Zakopanem*; 8. *Kazia Stasiowa, Gide 'a, Maupassanta, Saint-Exupéry 'ego*; 9. *Złotoryi, Dusznik, Brunonem Lesiowem, Kosówien; Zoi Birtusówny, Jabłonny, Popowów, Bułgarii*; 10. *Magdeburga, René Descartes 'a, Jacques 'a-Pierre 'a Bretegniera, Innsbrucku*; 11. *Joasi Nowakównie, Chęcin, Gołbowski, Ostrowa Wielkopolskiego, Gołdapi, Jurkowa, Camusa*; 12. *Dudy-Gracza, Kai Wesoły, Pabłowi Picassowi, Dzi-dzie-Graczowi, Picasse*; 13. *Bardzie Śląskim, Jerzym Lacie, Jana Mroza, Babimostu*; 14. *Bogusławien, Jules 'a Verne 'a, Poego (lub: Poe), Brunona Schulza, Jamesie Joysie*; 15. *Jurka Dąba, Prokocimia, Staszka Gałgizia, Żar*.

XVI.

1. *Boticellego, Verlaine 'a, Gajcego, François Dubois*; 2. *Chondrokostasowi, Romanem Grzesiowem, Mokrej, Beaumarchais 'go*; 3. *Schwarzwaldu, Bielego, Spassowskiego, Proszczenki, Smirnowów*; 4. *Kwidzyna, Hugona Boniego, Okocimia*; 5. *Piwnicznej, Radusze, Jeskemu, Beskidów, Sudetów, Karkonoszy*; 6. *Pieczchnę, Dużego, Gratkę, Wesołej, Błachni, Końskich; Zdenkowi Veselemu, Hradca Kralove, Iwanowi Łysence, Mińska, Konewów, Drohobycza; Zuzi Balukówny, Jabłonny, Elżuni Biały, Brzegu, Zoi Kalety, Kwidzyna*; 7. *Jacka Mildego, Limanowej, Dębego Wielkiego*; 8. *Chocimiu, Jastrzębów, Szewcowów, Ryk, Ostrowi Mazowieckiej*; 9. *Boticellego, Galtieriego, Landaua*; 10. *Farinellego, Ewy Małas-Godlewskiej, Dereka Regina*; 11. *Toricellemu, Sylwii Biały, Elku, Pizzu*; 12. *Pabłowi Picassowi, Ernesta Hemingwaya, o Michelu Butorze, Kazimierza Dobrychłopa*; 13. *Andrégo Malraux, Camusem, Nascogny 'emu, Martinowi, Strasburga*; 14. *Machiavellego*; 15. *Piatigorska*; 16. *Kuzniecowski, Magnitogorska, Bielowej, Thackeraya*.

6. POPRAWNOŚĆ SŁOWOTWÓRCZA – NAZWY WŁASNE

I.

1. *augustowski, zambrowski, dzieżoniowski, głogowski, wolowski* ⇒ *-ski*;
2. *parczewski, tczewski, pleszewski* ⇒ *-ski*;
3. *legionowski, wejherowski, działdowski, mragowski* ⇒ *-ski*;
4. *grajewski, braniewski, wegorzewski* ⇒ *-ski*;
5. *wschowski, limanowski, włoszczowski, kolbuszowski, częstochowski* ⇒ *-ski*;
6. *lubiński, strzeliński, gostyński, garwoliński, kościerski/kościerzynski, pszczyński* ⇒ *-ski*;
7. *lubański, biłgorajski, gdyński, gostyński* ⇒ *-ski*;
8. *zgierski, bydgoski, grudziądzki, chodzieski, piski* ⇒ *-ski*;
9. *sokółski, suwalski, wałbrzyski, włocławski, tarnobrzyski, przysuski, łęborski, kluczborski, tyski, elbląski, morąski* ⇒ *-ski*;
10. *laski, brzeski, leski, leżajski, przeworski, lipski* ⇒ *-ski*;
11. *siemiatycki, polkowicki, milicki, oleśnicki, zgorzelecki, lubliniecki, wągrowiecki* ⇒ *-cki*;
12. *gnieźnieński, chełmiński, kutnowski, lipnowski, lipieński, wąbrzeski, jaworzański* ⇒ *-ski* (z ucięciem tematycznego *-no*), *-eński, -ański, -iński/-yński, -owski*.

II.

1. *bronowicki*, daw. *bronowski*; 2. *lipowski*, daw. *lipieński*; 3. *proszowicki*, lok. *proszowski*; 4. *sobieszyński*, daw. *sobiecki*; 5. *szczuciński*, daw. *szczucki*; 6. *szczytnowski*, daw. *szczycieński*; 7. *turkowski* (nowe, nienormat.), trad. *turecki*; 8. *zebrzydowski*, ale: *Kalwaria Zebrzydowska*.

- Tendencja do upraszczania systemu; zwyciężają formy utworzone za pomocą najpopularniejszego modelu (najbardziej regularne), bez wymian, które umożliwiają wprowadzenie formy podstawowej.
- Do zaniku tradycyjnej (starszej, lokalnej) formy przymiotnika od nazwy niewielkiej miejscowości przyczynia się wejście tej nazwy do ogólnonarodowego obiegu polszczyzny, użytkownicy nieznający tradycyjnej formy tworzą przymiotnik w sposób regularny (np.: *szczytnowski* — od czasu założenia w miasteczku szkoły policyjnej).

III.

babimojskiej, koneckim, leszczyńskimi, niżańskim, sądeckie, ujejskie, lubelskiego, średzkiego, zamojskiego, tarnogórskich, zawichojskich.

- Derywaty te ze współczesnego punktu widzenia są nieregularne, gdyż zostały utworzone według dawnych zasad lub od dawnych form (np. dawna nazwa *Leszna* brzmiała *Leszczno*, *Niska* – *Niżsko*, *Sącza* – *Sądcz*, *Lublina* – *Lubel* lub *Lubla*).

IV.

1. *Biała, Biała Podlaska*; 2. ⇒ *Bielsko-Biała, Bielsk Podlaski*; 3. *Brześć, Brzesko, Brzeg*; 4. *Łeba, Łebsko*; 5. *Międzyrzec, Międzyrzecz, Międzyrzecze*; 6. *Pasłęk, Pasłęka*; 7. *Słupsk, Słupia*; 8. *Strzelin, Strzelno*; 9. *Supraśl* (r.m.), *Supraśl* (r.ż.); *Sucha, Susz*.

V.

1. *białskopodlaski, bialski*; 2. *bielski, bielsko-bialski*; 3. *golubsko-dobrzyński*; 4. *grodziski*; 5. *jeleniogórski*; 6. *miński*; 7. *nowohucki*; 8. *nowodworski*; 9. *świętokrzyski*.

- Od dwuczłonowych nazw miejscowych, składających się z przymiotnika i rzeczownika, następującego po tym przymiotniku, tworzy się przymiotniki oparte na dwóch podstawach, pisane bez łącznika (np.: *Jelenia Góra* – *jeleniogórski*).
- Od dwuczłonowych nazw miejscowych, składających się z rzeczownika i przymiotnika, następującego po tym rzeczowniku, tworzy się przymiotniki jedynie od członu rzeczownikowego (np.: *Mińsk Mazowiecki* – *miński*).
- Od dwuczłonowych nazw miejscowych, składających się z elementów współrzędnych (pisanych z łącznikiem), tworzy się przymiotniki dwuczłonowe, pisane z łącznikiem (np.: *Golub-Dobrzyń* – *golubsko-dobrzyński*).

VI.

- Derywaty od polskich nazw geograficznych – przede wszystkim kryterium uzualne (zgodność z lokalną tradycją), np.: *szczycieński*, nie: *szczytnowski*.
- Derywaty od obcych nazw geograficznych – przede wszystkim kryterium systemowe (tworzenie formacji regularnych, analogicznych), np.: *kongijski*, bo *belgijski*.

VII.

1. *Anglik, Angielka*; 2. *augustowianin, augustowianka*; 3. *Azjata, Azjatka*; 4. *bartoszyzanin, bartoszyczanka*; 5. *bydgoszczanin, bydgoszczanka*; 6. *Czeczen[ø]/Czeczeniec, Czeczenka*; 7. *Kurp[ø], Kurpianka*; 8. *Laotańczyk, Laotanka*; 9. *Lapończyk, Laponka*; 10. *magdeburczyk, magdeburka*; 11. *Palestyńczyk, Palestynka*; 12. *paryżanin, paryżanka*; 13. *Pers[ø], Persyjka, Persjanka*; 14. *Poleszuk, Poleszuczka*; 15. *Saksończyk, Saksonka*; 16. *Słowak, Słowaczka*; 17. *Słoweniec, Słowenka*; 18. *Ślązak, Ślązaczka*; 19. *Walon[ø]/Walończyk, Walonka*; 20. *Warmiak, Warmiaczka*; 21. *wiedeńczyk, wiedenka*; 22. *Wielkopolanin, Wielkopolanka*.

VIII.

- *-anin* to najczęstszy formant tworzący nazwy mieszkańców od polskich nazw miast.
- *-czyk* to częstszy formant tworzący nazwy mieszkańców od obcych nazw miast.
- *-ak* to formant wprowadzający nacechowanie potocznością.
- Od wielu nazw polskich i obcych nie tworzy się nazw mieszkańców.

IX.

1. *Ormianin, Ormianka* ⇒ nazwy narodowości; *Armeńczyk, Armenka* ⇒ nazwy obywateli państwa (rzadko);
2. *Azerbejdżanin, Azerbejdżanka* ⇒ nazwy obywateli państwa; *Azer, Azerka* ⇒ nazwy narodowości;
3. *Finlandczyk, Finlandka* ⇒ nazwy obywateli państwa; *Fin, Finka* ⇒ nazwy narodowości;
4. *krakowiak, krakowianka* ⇒ gorsze, pot.; polisemiczne względem nazwy tańca; *krakowianin, krakowianka* ⇒ lepsze, niepot.;
5. **lidzbarczyk, *lidzbarczanka* ⇒ niepopr.; *lidzbarczaniec, lidzbarczanka* ⇒ popr., ponieważ formant *-anin* najczęściej tworzy nazwy mieszkańców od nazw polskich;
6. *moskwiczaniec, moskwiczanka* ⇒ gorsze, pot.; *moskwianin, moskwianka* ⇒ lepsze, poprawnie utworzone;
7. **radomiak, *radomianka* ⇒ niepopr.; *radomianin, radomianka* ⇒ popr.;
8. *warszawiak, warszawianka*; *warszawianin, warszawianka* ⇒ obydwie formy możliwe, druga ma charakter bardziej oficjalny.

X.

Gdzie? Dokąd?

- a. *na Białorusi, na Białoruś*; dziś nazwa państwa, daw. nazwa części;
- na Bornholmie, na Bornholm*; nazwa wyspy;
- na Cyprze, na Cypr*; nazwa wyspy;
- na Gibraltarze, na Gibraltar*;
- na Grenlandii, na Grenlandię*; nazwa wyspy;
- na Kubie, na Kubę*; nazwa wyspy;
- na Litwie/ w Litwie, na Litwę*; dziś nazwa państwa, daw. nazwa części;
- na Łotwie, na Łotwę*; dziś nazwa państwa, daw. nazwa części;
- na Majorce, na Majorkę*; nazwa wyspy;
- na Słowacji, na Słowację*; dziś nazwa państwa, daw. nazwa części;

- na Tasmanii, na Tasmanię; nazwa wyspy;
na Ukrainie, na Ukrainę; dziś nazwa państwa, daw. nazwa części;
na Węgrzech, na Węgry – wyjątek (tradycja);
- b. w Anglii, do Anglii;
w Australii, do Australii;
w Austrii, do Austrii;
w Czechach, do Czech;
w Estonii, do Estonii;
w Holandii, do Holandii;
w Niemczech, do Niemiec;
w Nowej Zelandii, do Nowej Zelandii;
w Prusach, do Prus;
w Rosji, do Rosji;
- c. na Białostocczyźnie, na Białostocczyznę;
w Kieleckiem, w Kieleckie;
w Krakowskiem, w Krakowskie;
na Lubelszczyźnie, na Lubelszczyznę;
w Małopolsce, do Małopolski – wyjątek;
w Rzeszowskiem, w Rzeszowskie;
w Siedmiogrodzie, do Siedmiogrodu; dziś nazwa części, daw. nazwa samodzielnego terytorium;
w Wielkopolsce, do Wielkopolski – wyjątek;
- d. na Kurpiach, na Kurpie;
na Mazurach, na Mazury;
na Podhalu, na Podhale;
na Podlasiu, na Podlasie;
na Polesiu, na Polesie;
na Pomorzu, na Pomorze;
na Suwalszczyźnie, na Suwalszczyznę;
na Syberii, na Syberię;
na Śląsku, na Śląsk;
- e. w Alpach, w Alpy;
w Beskidach, w Beskidy;
w Bieszczadach, w Bieszczady;
na Kaukazie, na Kaukaz – wyjątek;
w Sudetach, w Sudety;
- w Tatrach, w Tatry;
na Uralu, na Ural – wyjątek;
- f. w Białoleśce, do Białoleki; dziś część miasta, daw. jego nazwa;
na Bielanach, na Bielany;
na Bródnie, na Bródno;
na Gocławiu, na Gocław;
na Grochowie, na Grochów;
w/ na Kabatach, do Kabat/ na Kabaty; dziś nazwa dzielnicy, daw. nazwa odrębnej jednostki;
na Mokotowie, na Mokotów;
w/ na Natolinie, do Natolina/ na Natolin; dziś nazwa dzielnicy, daw. nazwa odrębnej jednostki;
na Ochocie, na Ochotę;
na Pradze, na Pragę;
na Sadybie, na Sadybę;
na Saskiej Kępie, na Saską Kępę;
na Starym Mieście, na Stare Miasto;
w Śródmieściu, do Śródmieścia – wyjątek;
w/ na Tarchominie, do Tarchomina/ na Tarchomin; dziś nazwa dzielnicy, daw. nazwa odrębnej jednostki;
na Targówku, na Targówek;
w Ursusie, do Ursusa; dziś nazwa dzielnicy, daw. nazwa odrębnej jednostki;
na Ursynowie, na Ursynów;
we Włochach, do Włoch; dziś nazwa dzielnicy, daw. nazwa odrębnej jednostki;
na Woli, na Wolę;
na Żoliborzu, na Żoliborz.
- Przyimki *do* i *w* łączą się z nazwami terytoriów (np.: *Jadę do Jabłonn*), a przyimek *na* z nazwami części składowych większych terytoriów (np.: *Jadę na Suwalszczyznę*; *Jestem na Suwalszczyźnie*). Od tej zasady są wyjątki – obejmują one przede wszystkim nazwy terytoriów, które historycznie były częściami jakichś większych całości, a obecnie są samodzielne, np.: *Białoruś*, *Ukraina*.

7. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – RZECZOWNIK

I.

1. a. *tego bandaża*, rzad. *bandażu*; b. *tego baobabu*; c. *tego dębu*; d. *tego afisza*; e. *tego termometru*; f. *tego kilofa*, rzad. *kilofu*; g. *tego konia*; h. *tego wołu*;
➤ Rzeczowniki nieżywotne rodzaju męskiego mogą przybierać w D. lp. końcówki *-a* lub *-u*. Niekiedy obie końcówki występują obocznie. Zasady ich doboru nie są ściśle określone, a ich „rywalizacja” trwa od początków języka polskiego. Wszystkie rzeczowniki żywotne rodzaju męskiego, z wyjątkiem *wół*, *bawół* od XVI w. przybierają zawsze końcówkę *-a*.
2. a. *temu stołowi*; b. *temu kłowi*; c. *temu diabłu*; d. *temu człekowi*, rzad. *czleku*; e. *temu orłowi*, rzad. *orłu*; f. *temu kotu*;
➤ Końcówką ekspansywną w C. lp. r.m. jest *-owi*. Tylko kilkanaście rzeczowników (np.: *pies*, *kot*, *pan*, *ojciec*, *ksiądz*, *diabeł*) przybiera recesywną końcówkę *-u*. Stan

współczesny jest odmienny od dawnego – po języku prasłowiańskim polszczyzna odziedziczyła trzy zakończenia C. lp. r.m.: *-u*, *-i* oraz *-owi*. W prasłowiańszczyźnie oraz w początkowym okresie rozwoju polszczyzny *-owi* była bardzo rzadką końcówką – przybierały ją tylko rzeczowniki nielicznej deklinacji *-u-* (np.: *syn*, *dom*). Rozpowszechnienie się tej końcówki jest wynikiem działania we fleksji tendencji do precyzji i wyrazistości – końcówka *-owi* nie jest bowiem wykładnikiem żadnej innej kategorii fleksyjnej.

3. a. *temu biur*; b. *temu prześcieradłu*; c. *temu srebru*;
➤ W C. lp. r.n. zawsze występuje końcówka *-u*.
4. a. *jeden kotlet*, pot. *jednego kotleta*; b. *jednego hamburgera*; c. *jeden banan*/ *jednego banana*; d. *jeden batonik*, pot. *jednego batonika*;
➤ Rzeczowniki męskie nieżywotne mają w zasadzie B. równy M. (np.: *Mam stół*; *Kupiłem obraz*), co wy-

stępowało już w prasłowiańszczyźnie. Istnieje jednak kilka kategorii nazw (potraw – p. 4., gier sportowych – p. 5., gatunków muzycznych – p. 6., wyrobów fabrycznych – p. 7., pieniędzy – p. 8.), które mogą przybierać w bierniku końcówkę *-a*. Słowo *papieros* i jego synonimy oraz hiponimy (p. 9.) zawsze mają w B. końcówkę *-a*. Natomiast B. wyrazu *ząb* i jego synonimów oraz hiponimów (p. 10.) zawsze jest równy M.

5. a. *tenisa*; b. *krykieta*; c. *bilard*, pot. *bilarda*;
6. a. *smutnego poloneza*; b. *smutnego walca*; c. *smutnego marsza*;
7. a. *nowego fiata*; b. *nowego panasonica*; c. *nowego rovera*;
8. a. *jednego rubla*; b. *jednego dolara*; c. *jednego franka*;
9. a. *jednego papierosa*; b. *jednego carmena*; c. *jednego skreťa*;
10. a. *zdrowy ząb*; b. *zdrowy siekacz*; c. *zdrowy kiel*;
11. a. *jeden faks*; b. *jeden e-mail*, pot. *jednego e-maila*; c. *jeden SMS*, pot. *jednego SMS-a*;
12. a. *tę wychowawczynię*; b. *tę gospodynię*; c. *tę monarchinię*;

➤ W rodzaju żeńskim wszystkie rzeczowniki zakończone na *-a* oraz *-i* (z wyjątkiem *pani*) mają w B. końcówkę *-ę*. Formy z końcówką *-ą* (*Spotkał tę *wychowawczynią*) są rażącymi błędami.

13. a. *wredny chłopcze*; b. *wstrętny złośliwcu*; c. *wstrętny zuchwalcu*, rzad. *zuchwalcze*; d. *złośliwy malcu*, podn. *malcze*; e. *zrzędlivy starcze*; f. *podły stoczniovcu*;
- Pierwotnie rzeczowniki męskie zakończone na *-ec* przybierały w wołaczu końcówkę *-e* (np.: *ojcze!*, *chłopcze!*). Ponieważ jednak pozostałe rzeczowniki miękkotematowe przybierają końcówkę *-u* (np.: *żołnierzu!*, *gościu!*), jest ona coraz powszechniej stosowana także dla rzeczowników zakończonych na *-ec*. Formy z końcówką *-e* są dziś rzadkie, uznawane za przestarzałe lub podniosłe.
14. a. *kości*; b. *goście*; c. *śmieci/śmiecie*; d. *postacie/postaci*; e. *baśnie*, rzad. *baśni*; f. *wsie*; g. *dnie/dni* (ale tylko: *dwa*, *trzy... dni*);

➤ Rzeczowniki męskie miękkotematowe mają w M. Im. końcówkę *-e* (np.: *liście*, *ogień*, *pierscienie*). W paradygmacie żeńskim panuje rozchwianie – część rzeczowników (te, które wywodzą się z prasłowiańskiej deklinacji *-ja-*, np.: *bogini*) przybiera końcówkę *-e*, część zaś (te, które wywodzą się z prasłowiańskiej deklinacji *-i-*, np.: *kość*) przybiera końcówkę *-i*. Występują też formy oboczne, zarówno w rodzaju żeńskim (*postać*), jak i męskim (*śmieć*, *dzień*).

15. a. *szare myszy*; b. *małe wszy*; c. *śliczne twarze*; d. *białe noce*;
- Bezkońcówkowe rzeczowniki żeńskie zakończone spółgłoską półtwardą przybierają w M. Im. końcówkę *-e*. Rzeczowniki *mysz*, *wesz* są wyjątkami.
16. a. *psycholodzy/psychologowie*; b. *astronomowie*; c. *chirurdzy*; d. *kynolodzy*; e. *ministrowie*; f. *premierzy*; g. *fotografowie*; h. *opiekunowie*; i. *lotrzy*; j. *szpiedzy*;
- Niektóre rzeczowniki twar-dotematowe męskie osobowe przybierają w M. Im. końcówkę *-owie*. Pierwotnie

(w czasach prasłowiańskich) była ona charakterystyczna dla deklinacji *-u-* (np.: *syn – synove*, *vol – volove*, *dom – domove*). W średniowieczu zaczęły ją przybierać także inne rzeczowniki męskie, gdyż była bardzo wyrazista (por. *krukowie*, *orłowie*, *językowie*). W XVI w. zaczął się jej regres. Współcześnie jej zakres użycia nie jest dokładnie określony, choć można wskazać pewne grupy rzeczowników twar-dotematowych męskich osobowych, które ją przybierają (np. te zakończone na *-f*).

17. a. *lasy*; b. *frazyse*; c. *szympansy*; d. *alianse*; e. *rezonanse*, rzad. *rezonansy*; f. *pasjansel/pasjansy*; g. *seanse/seansy*; h. *transy*;

➤ Rzeczowniki męskie pochodzenia łacińskiego zakończone na *-ans* przybierały dawniej końcówkę *-e* (np.: *alians*, *rezonans*, *pasjans*, *seans*). Pod wpływem pozostałych rzeczowników twar-dotematowych (np.: *las*, *frazes*) zaczęły przyjmować także końcówkę *-y* (por. *rezonans*, *pasjans*, *seans*, *trans*).

18. a. *Polacy*; b. *chłopi*; c. *ksenofobi*; d. *cherlaki*, rzad. *cherlacy*; e. *ciemniaki*, rzad. *ciemniacy*; f. *cwaniacy*, ekspr. *cwaniaki*; g. *łajdacy*, ekspr. *łajdaki*; h. *chamy*; i. *groszobroby*; j. *draby*; k. *bliźniaki/bliźniacy*; l. *chłopaki*, rzad. *chłopacy*;

➤ Rzeczowniki męskoosobowe w liczbie mnogiej przybierają końcówki charakterystyczne dla swojego rodzaju: twar-dotematowe końcówkę *-i* (np.: *chłop*, *ksenofob*), zakończone na *-k* i *-g* – końcówkę *-y* (np.: *Polak*). W niektórych pogardliwych nazwach (np.: *cherlak*, *ciemniak*, *cwaniak*, *łajdak*, *cham*, *groszobób*, *drab*) mogą współistnieć jednak dwie końcówki – właściwa rzeczownikom niemęskoosobowym oraz właściwa rzeczownikom męskoosobowym. Takie oboczności występują też w kilku rzeczownikach nie mających charakteru ekspresywnego (np.: *chłopak*, *bliźniak*). Trzeba pamiętać także o składni tych wyrazów – tego typu rzeczownik wymaga od pozostałych wyrazów w zdaniu występowania w formie, którą sam przybiera (np.: *Te cherlaki tu przyszły*, ale: *Ci cherlacy tu przyszli*).

19. a. *fora dyskusyjne*; b. *centra operacyjne*; c. *antidota*; d. *cy-melia*; e. *kondominia*;

➤ Mianownik Im. rzeczowników nijakich zakończonych na *-um* ma końcówkę *-a*, z pominięciem cząstki *-um*.

20. a. *żołnierzy*; b. *stróżów*; c. *marszów*; d. *funduszy/funduszów*; e. *tluszczów*; f. *proboszczów*; g. *przybyszów*, rzad. *przybyszy*; h. *spinaczy*; i. *rydów*; j. *koszy/kosów*; k. *me-czów*; l. *hamulców*; ł. *kagańców*; m. *materaców*; n. *zajęcy*, rzad. *zajaków*; o. *kolców*; p. *koców*; q. *kojców*; r. *walców*; s. *palców*;

➤ Za końcówkę D. Im. charakterystyczną dla rzeczowników męskich zakończonych spółgłoską miękką uznaje się *-i* (np.: *koń*, *gość*), dla rzeczowników zakończonych spółgłoską stwardniałą – końcówkę *-y* (np.: *żołnierz*, *talerz*), a dla twar-dotematowych końcówkę *-ów* (np.: *kot*, *dom*). Od tej zasady jest jednak wiele odstępstw – końcówkę *-ów* przybierają nie tylko rzeczowniki twar-dotematowe. Niewątpliwie należy to uznać za wynik działania tendencji do precyzji i wyrazistości (końcówka *-ów* nie jest wykładnikiem żadnej innej kategorii gra-

matycznej), chociaż trzeba także pamiętać o tym, że już w czasach prasłowiańskich niektóre rzeczowniki zakończone spółgłoską stwardniałą (te, które należały do deklinacji *-jo-*) miały końcówkę *-ów*.

21. a. *gości*; b. *liści*; c. *koni*; d. *uczniów*;
22. a. *pokojów/ pokoi*; b. *napojów/ napoi*; c. *złodziei*, rzad. *złodziejów*; d. *lokajów/ lokai*; e. *burżujów*; f. *naboi/ nabojów*; g. *klejów*; h. *słojów/ sło*; i. *tramwajów*, pot. *tramwai*;
23. a. *cywilów/ cywili*; b. *nauczycieli*; c. *hotel*; d. *metali*; e. *medali*; f. *idoli*; g. *korali*, rzad. *korarów*; h. *stylów*; i. *konsulów*; j. *symboli*;
24. a. *chemikaliów*; b. *akcesoriów*; c. *tekstyliów*; d. *fekaliów*;
➤ Rzeczowniki nijakie zakończone na *-um* (np.: *akcesorium*) oraz męskie singularia tantum zakończone na *-a* (np.: *chemikalia*) w D. lm. zawsze mają końcówkę *-ów*. Formy typu **chemikalii*, **akcesorii* są rażącymi błędami.
25. a. *anglikanów*; b. *luteranów*; c. *wegetarianów*; d. *samaritan*; e. *mieszczan*; f. *powodzian*;
➤ Nazwy zakończone na *-anin* mogą mieć D. lm. bezkońcówkowy (np.: *mieszczanin*, *powodzianin*, *arianin*) lub z końcówką *-ów* (np.: *anglikanin*, *luteranin*, *wegetarianin*). Przy ich odmianie należy także pamiętać o ucięciu tematycznej części *-in*.
26. a. *babć*; b. *ciuchci*; c. *mamuś*; d. *skromnisi/ skromniś*; e. *truś/ trusi*; f. *spółdzielni*, rzad. *spółdzielń*; g. *cegielni*, rzad. *cegielń*; h. *patelni*, rzad. *patelń*; i. *czereśni*; j. *stajni/ stajen*; k. *kuchni*, rzad. *kuchen*; l. *bagażowni*; ł. *brzoskwiń*; m. *ceremonii*;
➤ Rzeczowniki żeńskie miękkotematowe zakończone w M. lp. końcówką *-a* mają D. lm. bezkońcówkowy (np.: *babcia*, *brzoskwinia*) lub – częściej – zakończony na *-i* (w wyrazach obcego pochodzenia *-ii*). W wielu rzeczownikach występują oboczne końcówki (zerowa oraz *-i*). Wypieraniu końcówki zerowej sprzyja trudność wymowy zbiegu dwóch wygłosowych spółgłosek – łatwiej wymówić *cegielni*, *patelni* niż *cegielń*, *patelń*.
27. a. *sał*; b. *fał*; c. *auli*; d. *aureoli*; e. *kropli/ kropel*; f. *dziupli*; g. *pęli*; h. *szabli/ szabel*; i. *jędz*; j. *prycz/ pryczy*; k. *oberż*, rzad. *oberż*; l. *obroży*; ł. *wieczery*; m. *pomarańcz/ pomarańczy*;
➤ Rzeczowniki żeńskie zakończone w M. lp. końcówką *-a*, których temat kończy się spółgłoską stwardniałą, mają D. lm. bezkońcówkowy (np. *sala*, *fala*, *jędza*) lub zakończony na *-y*. W wielu rzeczownikach występują oboczne końcówki (zerowa oraz *-y*).
28. a. *końmi*; b. *liśmi*; c. *gośćmi*; d. *słoniami*; e. *gwoździ*, rzad. *gwoździ*; f. *gałęziami*, rzad. *gałęzi*; g. *wiadomości*;
➤ Współcześnie rzeczowniki miękkotematowe (obu rodzajów) przybierają w N. lm. końcówkę *-ami* (która jest charakterystyczna także dla rzeczowników twar-dotematowych). Nieliczne nazwy tworzą N. lm. za pomocą końcówki *-mi*. Rozpowszechnienie się końcówki *-ami* jest wynikiem działania we fleksji tendencji do wyrazistości i precyzji – końcówka *-ami* nie jest bo-

wiem wykładnikiem żadnej innej kategorii fleksyjnej. Warto zwrócić uwagę, że końcówka *-ami* powstała dopiero w XVI w. (z prasłowiańszczyzny odziedziczyliśmy trzy końcówki N. lm.: *-y*, *-i* oraz *-mi*).

II.

1. a. *kisielu*; b. *pumpernika/ pumperniku*; c. *wiatr*; d. *sweater*; e. *filtr*; f. *ceper*; g. *kolumn*; h. *kalk*; i. *bitew/ bitw*; j. *sprzęgieł*;
 2. a. *widnokrag*; b. *wyrąb*; c. *żołądz*;
 3. a. *łóż*; b. *Soból*;
 4. a. *powiecie*; b. *gwieździe*; c. *pszczołe*.
- Odmiana wyrazów polega nie tylko na doborze końcówek, lecz także na stosowaniu wymian tematycznych. W języku polskim występują cztery rodzaje oboczności samogłoskowych: e:[ø] (np.: *pies-psa*), a:ę (np.: *záb-zęby*), ó:o (np.: *wóz-wozy*) oraz e:o i e:a (np.: *anioł – aniele*, *kwiat – kwiecie*). Nie zachodzą one jednak we wszystkich wyrazach, w których mogłyby wystąpić.

III.

1. *getcie* [wym. *gećcie/ gecie*]; 2. *mokce* [wym. *mokce*]; 3. *mulle*; 4. *mirrze* [wym. *mirze*]; 5. *passze* [wym. *passze/ paszsz*]; 6. *watasze/ wataże*; 7. *yamasze*.
- W rzeczownikach z podwojoną spółgłoską (np. *getto*, *mokka*, *mirra*) wymienia się tylko ostatnia. Wyjątek stanowią nazwy, których temat kończy się podwójnym *l* – w nich wymianie ulegają obie głoski (np.: *mułla*). Tematyczne *ch* wymienia się na *sz* (np.: *mucha, pascha*), a *h* – na *sz* (wbrew systemowi, pod wpływem uzusu) oraz *ż* (zgodnie z systemem).

IV.

1. *ten cytat* – r.m.; 2. *ta cytata* – r.ż. (forma rzadka; regionalizm krakowski); 3. *to derby* – r.n. (o gonitwie konnej) oraz *te derby* – lm. (o meczu piłkarskim); 4. *ten doktor* – r.m. (o mężczyźnie) oraz *ta doktor* – r.ż. (o kobiecie); 5. *to exposé* – r.n.; 6. *ten frędzel* – r.m. (forma rzadka; częściej: *ta frędzla*); 7. *ta frędzla* – r.ż.; 8. *ta gaduła* – r.ż. (o kobiecie) oraz *ten gaduła* – r.m. (o mężczyźnie); 9. *ta goleń* – r.ż.; 10. *ten informatyk* – r.m.; 11. *to jury* – r.n.; 12. *ta kaleka* – r.ż. (o kobiecie) oraz *ten kaleka* – r.m. (o mężczyźnie); 13. *ten klomb* – r.m.; 14. **klomba* – forma niepoprawna (popr.: *ten klomb*); 15. *ten klusek* – r.m. (forma rzadka; częściej: *ta kluska*); 16. *ta kluska* – r.ż.; 17. *to kocisko* – r.n. (rzad. *ten kocisko* – r.m.); 18. **kontrol* – forma niepoprawna (popr.: *ta kontrola*); 19. *ta kontrola* – r.ż.; 20. *ta łamaga* – r.ż. (o kobiecie) oraz *ten łamaga* – r.m. (o mężczyźnie); 21. *ten magiel* – r.m. oraz – regionalnie w Poznańskim i Krakowskim – *ta magiel*; 22. *to matczyisko* – r.n.; 23. *to memento* – r.n.; 24. *ten minister* – r.m. (o mężczyźnie) oraz *ta minister* – r.ż. (o kobiecie); 25. *ta oferta* – r.ż. (o kobiecie) oraz *ten oferta* – r.m. (o mężczyźnie); 26. *to opus* – r.n.; 27. *ta piszczał* – r.ż./ *ten piszczał* – r.m.; 28. *ten podkoszul* – r.m. (forma należąca do normy wzorcowej); 29. *ta podkoszulka* – r.ż. (forma potoczna); 30. **pomarańcz* – forma niepoprawna (popr.: *ta pomarańcza*); 31. *ta pomarańcza* – r.ż.; 32. *ten premier* – r.m. (o mężczyźnie) oraz *ta premier* – r.ż. (o kobiecie); 33. *ten profesor* – r.m. (o mężczyźnie) oraz *ta profesor* – r.ż. (o kobiecie); 34. *ta prosperity* – r.ż.; 35. *ten*

radca – r.m.; 36. *ten rębajło* – r.m.; 37. *ten safandula* – r.m. oraz – z silnym zabarwieniem ekspresywnym – *ta safandula* – r.ż. – obie tylko o mężczyźnie; 38. *ten sędzia* – r.m. (o mężczyźnie) oraz *ta sędzia* – r.ż. (o kobiecie); 39. *ten show* – r.m.; 40. *ten sierota* – r.m./ *ta sierota* – r.ż.; 41. *ten skwarek* – r.m. (poprawna jest też forma *ta skwarka*); 42. *ta skwarka* – r.ż.; 43. *ta sługa* – r.ż. (o kobiecie) oraz *ten sługa* – r.m. (o mężczyźnie); 44. **strucel* – forma niepoprawna (popr.: *ta strucla*); 45. *ta strucla* – r.ż.; 46. *to tabu* – r.n.; 47. *ten telegram* – r.m.; 48. *ta torbiel* – r.ż.; 49. *to tournée* – r.n.; 50. *to wideo* – r.n.; 51. *ten wykidajło* – r.m.; 52. *ten zapisek* – r.m. (poprawna jest też forma *ta zapiska*); 53. *ta zapiska* – r.ż. (forma rzadka; częściej: *ten zapisek*); 54. *ten zawias* – r.m. (poprawna jest też forma *ta zawiasa*); 55. *ta zawiasa* – r.ż. (forma rzadka; częściej: *ten zawias*); 56. *ta zgorzel* – r.ż.; 57. *ta żołądź* – r.ż. (termin anatomiczny) oraz *ten żołądź* – r.m. (l. o owocu dębu, 2. ‘kolor w kartach’).

- Niektóre wyrazy (np.: *cytat/ cytata, magiel, frędzla/ frędzel, klusek/ kluska, podkoszulek/ podkoszulka*) cechuje wariantowość rodzajowa – wówczas na ogół jedna z form jest rzadka (np.: *ten frędzel, ta kluska*), regionalna (np.: *ta cytata, ta magiel*) lub mniej staranna (np.: *ta podkoszulka*).
- W niektórych wyrazach (np.: *derby, żołądź*) rodzaj zależny jest od znaczenia.
- Istnieje także grupa rzeczowników dwurodzajowych (np.: *premier, doktor, ofermia, sędzia*), które – w zależności od tego, czy odnoszą się do mężczyzny czy do kobiety – są rodzaju męskiego lub żeńskiego. Należy pamiętać o tym, że rzeczowniki żeńskie o bezkońcówkowym M. lp. (np.: *ta doktor, ta minister*) są nieodmienne (*Rozmawiałem z nową minister Kowską*) albo odmieniają się tak jak rzeczowniki męskie (*Rozmawiałem z nowym ministrem Kowską*).
- Niektóre nazwy zawodów, funkcji, stanowisk itp. występują tylko w rodzaju męskim, nawet jeśli odnoszą się także do kobiet (np.: *informatyk, radca*). Wówczas wymagają określeń w rodzaju męskim (*Rozmawiałem ze zdolnym informatykiem Kowską*).
- Kłopot mogą sprawiać wyrazy, których zakończenie jest charakterystyczne dla innego rodzaju niż ten, który wynikałby z ich znaczenia (np.: *safandula, matczyńsko, kocisko, wykidajło*).
- Bezkońcówkowe nazwy „medyczne” z miękką wygłosową spółgłoską (np.: *goleń, piszczel, zgorzel*) tradycyjnie są rodzaju żeńskiego. Niektóre z nich (np.: *piszczel*) pod wpływem rzeczowników męskich zakończonych na *l* (np. *nauczyciel, myśliciel*) są używane także w rodzaju męskim (działa tu prawo analogii we fleksji).

V.

1. *Benzyyny* trafiają do stacji, natomiast oleje napędowe – głównie do rezerw państwowych, które zostały naruszone dla ratowania rynku ⇒ wyraz *benzyna* nie ma liczby mnogiej;
2. *Sprzedam ręczniki (ceny fabryczne) oraz pościele „Cora”, firany, tkaniny obiciowe i inne* ⇒ wyraz *pościel* nie ma liczby mnogiej;
3. *Uczestnicy konferencji będą się domagać rezygnacji USA z umieszczenia nowych broni jądrowych w Europie* ⇒ wyraz *broń* nie ma liczby mnogiej;

4. *Jutro temperatury będą wysokie* ⇒ wyraz *temperatura* nie ma liczby mnogiej.

- Błędy fleksyjne w tych zdaniach polegają na utworzeniu nieistniejących form.

VI.

1. *sędziego* (przestarz. *sędzi*); 2. *hrabiego* (przestarz. *hrabię*); 3. *sędzi* (przestarz. *sędzim*), *hrabi* (przestarz. *hrabim*); 4. *Ci książęta*; 5. *księżmi*; 6. *kamei, orchidei, statui*; 7. *kamee, orchidee, statuy*.

- Rzeczowniki *kamea, idea, orchidea, statua* odmieniają się tak jak miękotematowe żeńskie z *-a* w M. lp. (np. *babcia, kawiarnia*). Wyjątkowo w M. lm. wyrazu *statua* jest końcówka *-y* (a nie *-e*, jak w pozostałych rzeczownikach należących do tej kategorii).
- Rzeczowniki *sędzia* i *hrabia* mają w liczbie pojedynczej odmianę mieszaną – współczesne formy D., C. i B. są typowe dla rzeczowników, podczas gdy N. i Ms. mają formy przymiotnikowe.

VII.

1. *żurawiem*; 2. *stawu*; 3. *gołębia*; 4. *zęba*; 5. *karpia*; 6. *stupa*; 7. *grobu*; 8. *jedwabiu*.

- W części rzeczowników męskich zakończonych spółgłoską wargową (*b, p, m, w, f*) występuje zmiękczenie tematu (*żuraw, karp, gołąb, jedwab*, też np.: *tułów, jastrząb*), w części zaś – temat twardy (*staw, ząb, słup, grób*). Do XVI w. większość wygłosowych spółgłosek wargowych była miękka, później zaczął następować proces dyspalatalizacji tych głosek.

VIII.

1. *z lamów*; 2. *na dworze*; 3. *w cudzysłowie*; 4. *mysz*; 5. *wesz*; 6. *smycz*; 7. *labędź*.

IX.

1. popr.: *ucha*; *uszy* ‘narząd słuchu’, *ucha* ‘część torby’;
2. popr.: *balów*; *balów* ‘zabawa’, *bali* ‘kłoda’;
3. popr.: *świerku*; *świerku* ‘drewno’, *świerka* ‘drzewo’;
4. popr.: *stracha*; *stracha* – konkret, *strachu* – abstrakt, nazwa uczucia;
5. popr.: *przypadka*; *przypadka* – kategoria gramatyczna, *przypadku* ‘zdarzenie’;
6. popr.: *akty*; *akty* ‘część sztuki’, *akty* ‘czyn, działanie’, *akty* ‘dzieło sztuki przedstawiające nagą postać’, *akta*, rzad. *akty* ‘dokument’;
7. popr.: *organy*; *organy* ‘narządy wewnętrzne’, *organy/ organa* ‘urząd, instytucja’;
8. popr.: *awanse*; *awanse* ‘załoty’, *awanse/ awansy* ‘przejście na wyższe stanowisko’;
9. popr.: *na czole*; *na czole* ‘część twarzy’, *na czele* ‘z przodu’;
10. popr.: *wesz*; *wesz* ‘stworzenie’, *wsza* – pogardliwie o człowieku;
11. popr.: *grafiku*; *grafiku* ‘rozkład zajęć’, *grafika* – o człowieku.

X.

1. baronostwo:
 - a. *ci baronostwo* – o tych *baronostwu* ⇒ ‘baron z żoną’;
 - b. *to baronostwo* – tym *baronostwie* ⇒ ‘godność barona’;

2. hrabiostwo:
 - a. *ci hrabiostwo* – o tych *hrabiostwu* ⇒ ‘hrabia z żoną’;
 - b. *to hrabiostwo* – tym *hrabiostwie* ⇒ ‘godność hrabiego’;
3. państwo:
 - a. *ci państwo* – o tych *państwu* ⇒ ‘pan i pani’;
 - b. *to państwo* – tym *państwie* ⇒ ‘kraj’.

XI.

1. *kakao* ⇒ wyraz nieodmienny;
2. *derby* ⇒ wyraz nieodmienny w zn. ‘gonitwa konna’;
3. *w studiu* ⇒ wyraz odmienny, choć poprawna jest również nieodmienna, przestarzała forma Ms. *w studio*;
4. *woltów* ⇒ wyraz odmienny;
5. *trzy lewy* ⇒ wyraz odmienny;
6. *widzimi się* ⇒ wyraz nieodmienny;
7. *procentów* ⇒ rzeczownik *procent* się odmienia, jeśli nie jest poprzedzony liczebnikiem (o połączeniach rzeczownika *procent* z liczebnikami patrz rozdz. 10 „Poprawność fleksyjna i składniowa – liczebnik”);
8. *gramów* ⇒ wyraz odmienny;
9. *chargé d'affaires* ⇒ wyraz nieodmienny.

XII.

1. **na grilla*, popr.: *na grill* ⇒ zła końcówka B. lp.;
2. **tarczy*, popr.: *tarcz* ⇒ zła końcówka D. lm.;
3. **motorniczy*, popr.: *motorniczowie* ⇒ zła końcówka M. lm.; w zdaniu występuje też błąd składniowy – zaimek *nimi* odnosi się do rzeczownika *motorniczowie*;
4. **laseru*, popr.: *lasera* ⇒ zła końcówka D. lp.;
5. **luteran*, popr.: *luteranów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
6. **szpon*, popr.: *szponów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
7. **goleniu*, popr.: *na goleni* ⇒ przypisanie rzeczownikowi *goleń* niewłaściwego rodzaju (męskiego zam. żeńskiego);
8. **siemia*, popr.: *siemienia* ⇒ niewłaściwa postać tematu;
9. **gospodynią*, popr.: *gospodyni* ⇒ zła końcówka M. lp.;
10. **rodzaji*, popr.: *rodzajów*, **napoji*, popr.: *napojów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
11. **przedzie*, popr.: *na przodzie* ⇒ niewłaściwa postać tematu;
12. **pesetów*, popr.: *peset* ⇒ zła końcówka D. lm. lub przypisanie rzeczownikowi niewłaściwego rodzaju (**ten peset* zam. *ta peseta*);
13. **Mysza*, popr.: *mysz* ⇒ zła końcówka M. lp.;
14. **temperatury (ujemne)*, popr.: *temperaturę (ujemną)* ⇒ utworzenie nieistniejącej formy fleksyjnej;
15. **gigantu*, popr.: *giganta* ⇒ zła końcówka D. lp.;
16. **ruszta*, popr.: *ruszty* ⇒ zła końcówka M. lm.;
17. **klei*, popr.: *klejów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
18. **na dworzu*, popr.: *na dworze* ⇒ zła końcówka Ms. lp.;
19. **wegetarian*, popr.: *wegetarianów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
20. **wszę*, popr.: *wesz* ⇒ zła końcówka B. lp.;
21. **królowę*, popr.: *królową* ⇒ zła końcówka B. lp.;
22. **w cudzysłowie*, popr.: *w cudzysłowie* ⇒ zła końcówka Ms. lp.;
23. **plastr*, popr.: *plaster* ⇒ niewłaściwa postać tematu;
24. **brzytew*, popr.: *brzytwa* ⇒ zła końcówka M. lp.;
25. **koniami*, popr.: *końmi* ⇒ zła końcówka N. lm.;
26. **muzeum*, popr.: *muzeom* ⇒ zła końcówka C. lm.;
27. **kolegia*, popr.: *kolegium* ⇒ zła końcówka D. lp.;
28. **strucel*, popr.: *strucę* ⇒ przypisanie wyrazowi niewłaściwego rodzaju;

29. **ugor*, popr.: *ugór* ⇒ niewłaściwa postać tematu;
30. (potrzebne inne) **rožno*, popr.: (potrzebny inny) *rožen* ⇒ przypisanie wyrazowi niewłaściwego rodzaju, a w konsekwencji niepoprawna postać M. lp.;
31. **krokwia*, popr.: *krokiew* ⇒ zła końcówka M. lp.;
32. **Parku*, popr.: *Parkowi* ⇒ zła końcówka C. lp.;
33. **przywilei*, popr.: *przywilejów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
34. **marynatów*, popr.: *marynat* ⇒ zła końcówka D. lm. lub przypisanie rzeczownikowi niewłaściwego rodzaju (**ten marynat*, zam. *ta marynata*);
35. **módl*, popr.: *modłów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
36. **mannej*, popr.: *manny* ⇒ wybór niewłaściwego wzorca odmiany (przymiotnikowego zam. rzeczownikowego);
37. **medalów*, popr.: *medali* ⇒ zła końcówka D. lm.;
38. **kregu*, popr.: *kregowi* ⇒ zła końcówka C. lp.;
39. **zwiastunu*, popr.: *zwiastuna* ⇒ zła końcówka D. lp.;
40. **telenoweli*, popr.: *telenowel* ⇒ zła końcówka D. lm.;
41. **om*, popr.: *omów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
42. **rajtuz*, popr.: *rajtuzów* ⇒ zła końcówka D. lm.;
43. **Statule*, popr.: *Statui* ⇒ zła końcówka Ms. lp. i zła postać tematu;
44. **longplayu*, popr.: *longplaya* ⇒ zła końcówka D. lp.;
45. **kiermaszy*, popr.: *kiermaszów* – zła końcówka D. lp.;
46. **podeszew*, popr.: *podeszewę* ⇒ zła końcówka B. lp. (konsekwencja błędnej formy M. lp. **podeszew*);
47. **pomarańcz*, popr.: *pomarańczę* ⇒ zła końcówka B. lp. (konsekwencja błędnej formy M. lp. **ta pomarańcz*);
48. **(czarny) gardziel*, popr.: *(czarna) gardziel* ⇒ przypisanie wyrazowi złego rodzaju.

XIII.

Oboczności samogłoskowe.

XIV.

1. *nie przesol* ⇒ popr. *nie przesól*; błąd w temacie wyrazu – brak oboczności „o”: „ó”;
2. *gwizdam* ⇒ popr. *gwiżdżę*; wybór niewłaściwego wzorca odmiany – zamiast do koniugacji na „-ę, -esz”, przypisano czasownik do koniugacji na „-am, -asz” (konsekwencją tego jest wybór złej końcówki, a konsekwencją wyboru złej końcówki jest brak w temacie oboczności „zd”: „żdż”);
3. *(poznał) wdową* ⇒ popr. *wdowę*; wybór niewłaściwego wzorca odmiany – *wdowa* została odmieniona według modelu przymiotnikowego zamiast rzeczownikowego;
4. *ta miąźsz* ⇒ popr. *ten miąźsz*; wybór niewłaściwego rodzaju gramatycznego;
5. *te życia* ⇒ popr. *to życie*; odmienienie wyrazu w kategorii, w której się on nie odmienia (tu: w liczbie mnogiej);
6. *wachlarzów* ⇒ popr.: *wachlarzy*; wybór niewłaściwej końcówki;
7. *(tysiąc) forint* ⇒ popr.: *tysiąc forintów*; nieodmienienie wyrazu, który się odmienia;
8. *(pod) logiem* ⇒ popr.: *pod logo*; odmienienie wyrazu, który się nie odmienia;
9. *wymyśleć* ⇒ popr.: *wymyślić*; niewłaściwa postać wyrazu.

8. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – PRZYMOTNIK I ZAIMEK

I.

- Stopniają się tylko przymiotniki jakościowe, czyli takie, które nazywają cechy bezwzględne przedmiotu (osoby).
- Nie stopniają się przymiotniki relacyjne, czyli takie, które nazywają cechy zależne od sytuacji, charakteryzujące podmiot przez odniesienie do sytuacji innych przedmiotów, osób.

1. *ważniejszy*; 2. *gęstszy*, rzad. *gęściejszy*, rzad. *bardziej gęsty*; 3. *uprzejmiejszy/ bardziej uprzejmy*; 4. *mniej*; 5. *bardziej rozwlekły*; 6. Nie stopniuje się, ponieważ jest to przymiotnik relacyjny; 7. *czerwieńsza/ bardziej czerwona*; 8. *rychlejsze*; 9. *chytrzejszy/ bardziej chytry*; 10. *czerstwiejszy/ bardziej czerstwy*; 11. *czystsza/ czyściejsza*; 12. *łagodniejszy*; 13. *bardziej płochy*; 14. Nie stopniuje się, ponieważ jest to przymiotnik relacyjny; 15. *bardziej skąpy*; 16. *brudniejszy*; 17. *bardziej zarozumiały*, rzad. *zarozumialszy*; 18. *łżejszy*; 19. *bardziej chory*; 20. *zieleńsza/ bardziej zielona*; 21. Nie stopniuje się, ponieważ jest to przymiotnik relacyjny; 22. *bezlitośniej/ bardziej bezlitośnie*; 23. *wątlej*; 24. *wężiej*; 25. *racjonalniej*; 26. *bledziej/ błędziej*, rzad. *bardziej błado*; 27. *plycej*; 28. *bardziej nowatorско*; 29. *czynniej*; 30. *gładziej*, rzad. *bardziej gładko*.

II.

- Przymiotniki, które się nie stopniają: *drewniany, gratisowy, nagi, pusty*;
- Przymiotniki, które stopniają się wyłącznie opisowo: *chyży, cierpki, demokratyczny, doświadczony, hoży, krepny, łysy, niechętny, nieprzyjazny, populistyczny, rzutki, sprawdzalny, sypki, śliski, wrogły, zaborczy, zmęczony*;
- Przymiotniki, które stopniają się wyłącznie syntetycznie: *barwny, ciekawy, drogi, jaskrawy, modny, potulny, przebiegły, ubogi, wesoły, wolny*;
- Przymiotniki, które mogą być stopniowane na dwa sposoby: *dumny, inteligentny, miękki, nachalny, pobłażliwy, szczery, tępy*.

III.

- węższe*; 2. *bardziej miękki*, rzad. *miększy*; 3. *bystrzejszy*; 4. *bardziej płaski*; 5. *czystsze/ czyściejsze*; 6. *gęstszy*, rzad. *gęściejszy/ bardziej gęsty*; 7. *tlustszy/ bardziej tłusty*, rzad. *tlusciejszy*.

IV.

On jest...	Oni są...	Oni są jeszcze...
obcy	<i>obcy</i>	<i>bardziej obcy</i>
hoży	<i>hoży</i>	<i>bardziej hoży</i>
chyży	<i>chyży</i>	<i>bardziej chyży</i>
zasadniczy	<i>zasadniczy</i>	<i>bardziej zasadniczy</i>
duży	<i>duży (wyjątek!)</i>	<i>wiekszy</i>
łakomy	<i>łakomi</i>	<i>bardziej łakomi</i>
uprzejmy	<i>uprzejmi</i>	<i>uprzejmiejsi/ bardziej uprzejmi</i>
tępy	<i>tępi</i>	<i>bardziej tępi</i>
bystry	<i>bystry</i>	<i>bystrzejsi</i>
płochy	<i>płosi</i>	<i>bardziej płosi</i>
lichy	<i>lisi</i>	<i>bardziej lisi</i>

tęgi	<i>tędzy</i>	<i>tężsi</i>
lekki	<i>lekcy</i>	<i>łżejsi</i>
biegły	<i>biegli</i>	<i>bieglejsi</i>
czuły	<i>czuli</i>	<i>czulsi</i>
dojrzały	<i>dojrzali</i>	<i>dojrzalsi</i>
drętwy	<i>drętwi</i>	<i>drętwiejsi</i>
siwy	<i>siwi</i>	<i>bardziej siwi</i>

V.

- Łysi, goli i bosy, ale już całkiem susi mężczyźni biegli po trawie.*
- Ci cisi, łysi mnisi stali obok nas.*

VI.

	Oni całkiem...	...ludzie wyszli stamtąd.
schamieć	<i>schamieli</i>	<i>Schamiali</i>
wyłysieć	<i>wyłysieli</i>	<i>Wyłysiali</i>
odrętwieć	<i>odrętwieli</i>	<i>Odrętwiali</i>
osiwieć	<i>osiwieli</i>	<i>Osiwiali</i>
oniemieć	<i>oniemieli</i>	<i>Oniemiiali</i>
osłupieć	<i>osłupieli</i>	<i>Oslupiali</i>

Nazwa formy: 3 os. lm. r.m.os. cz. przeszłego; imiesłów przymiotnikowy przeszły (który często się leksykalizuje, por. np.: *dojrzały, zmurszały*).

VII.

- Zdrowy*; 2. *gotów/ gotowy*; 3. *Wesoły*; 4. *pelen*.
- Bezkońcówkowe formy przymiotników (będące pozostałością tzw. rzeczownikowej odmiany przymiotników) używane są tylko jako orzeczniki w orzeczeniach imiennych.

VIII.

Pewien pan – ‘jakiś pan’, tymczasem – jak można przypuszczać – autorzy sloganu chcieli wyrazić treść ‘pan, który jest pewien tego, że kupuje w dobrym sklepie’. W tym znaczeniu przymiotnik *pewien* występuje tylko w orzeczeniu imiennym, por. *Jestem tego pewien*, ale: *Pewny swych racji klócił się dalej*.

IX.

- Zdania 1.-3. ⇒ utworzono formę skrótową z połączenia przyminka i zaimków *ona* (zd. 1., 2.) i *ono* (zd. 3.). Poprawne jest tylko tworzenie form skrótowych, stanowiących połączenie przyminka i zaimka *on* w B. lub D. Poprawnie: 1. *przez nią*; 2. *do niej*; 3. *do niego*.
- Zdanie 4. ⇒ utworzono formę skrótową z połączenia przyminka w, rządzącego M., i zaimka *on*. Poprawne jest tylko tworzenie form skrótowych, stanowiących połączenie przyminka i zaimka *on* w B. lub D. Poprawnie: w *nim*.
- Zdania 5.-8. ⇒ błędnie utworzona forma B. zaimka *ono*: **go*, zam. *je*. Jest to najprawdopodobniej wynik tendencji do regulowania systemu – paradygmat zaimków *on, ono* różni się tylko formą M. i B. Poprawnie: 5. *na nie*; 6.-8. *je*.
- Zdania 9.-11. ⇒ błędnie utworzona forma B. zaimka *one*: **ich*, zam. *je*. Jest to najprawdopodobniej wynik tendencji do regulowania systemu – paradygmat zaimków *oni, one* różni się tylko formą M. i B.

- Zdanie 12. ⇒ błędnie utworzona forma B. zaimka *ona*: **tą*, zam. *tę*. Forma *tą* jest zgodna tylko z normą potoczną. Powstanie i szerzenie się formy *tą* jest wynikiem tendencji do regulowania systemu – żywa jeszcze w XIX w. końcówka -ę zaimków żeńskich (*ta, owa, tamta, moja* itp.) pod wpływem paradygmatu przymiotnikowego ustąpiła miejsca końcówce -ą.
- Zdania 13.-15. ⇒ błędna końcówka zaimków *takie samo, to, owo*.

X.

1. *Mnie*; 2. *tobie, mnie*; 3. *Jego, ciebie*; 4. *mu, mi*; 5. *go*; 6. *jemu*; 7. *cię/ ciebie*; 8. *mu*; 9. *ciebie*; 10. *Mnie*.

XI.

1. *Nie ma sensu walczyć o to rozporządzenie* – nawet jeśli się je uchwali, to nie ma szans wejść w życie.
**te rozporządzenie* ⇒ błędna końcówka M. zaimka *to*;
**uchwali się go (rozporządzenie)* ⇒ błędna forma B. zaimka *ono*;
2. *To ktoś naprawdę godny zaufania.*
**godzien* ⇒ użycie bezkońcówkowej formy przymiotnika jako przydawki;
3. *Twoje pranie może być jeszcze bardziej miękkie* (możliwe też: *miększe*), jeśli użyjesz nowego płynu do płukania.
**bardziej miększy* ⇒ forma pleonastyczna, zdublowanie komparatywności;
4. *Lecy jak ptaki ruszamy do pracy czy po zakupy.*
**leccy* ⇒ błędna forma stopnia wyższego;
5. *Architekci zaprojektowali je za darmo.*
**zaprojektowali go (hospicjum)* ⇒ błędna forma B. zaimka *ono*;
6. *Uderzył go w tylny zderzak.*

**tylni* ⇒ błędna forma M.;

7. *Posłowie przekrzykiwali się wzajemnie, a każdy jeden miał inne zdanie* (lepiej: *każdy miał inne zdanie*).
**każden* ⇒ błędna forma M.;
8. *Przypomnijmy, że rząd otrzymał już wstępny projekt.*
**bardzo wstępny* ⇒ intensyfikacja cechy wyrażonej przymiotnikiem relacyjnym;
9. *Do tej pory, jeżeli ktoś zatrudniał powyżej dwudziestu osób, mógł ubezpieczyć je grupowo.*
**ubezpieczyć ich (osoby)* ⇒ błędna forma B. zaimka *one*;
10. *Teren stawał się coraz bardziej płaski.*
**plasszy* ⇒ błędnie utworzona forma stopnia wyższego;
11. *Kibice Legii byli zawiedzeni ostatnim meczem.*
**zawiedzeni* ⇒ błędny temat;
12. *Dam ci zaraz pieniądze na książki.*
**tobie* ⇒ nieuprawnione użycie długiej formy zaimka (nie znajduje się na początku zdania i nie pada na nią akcent logiczny);
13. *Weź szklankę i wsyp do niej dwie łyżki kawy.*
**doń (do szklanki)* ⇒ nieuprawnione utworzenie formy skróconej z połączenia przymiotnika *do* i zaimka *ona*;
14. *Jestem pewny siebie.*
**pewien siebie* ⇒ nieuzasadnione użycie bezkońcówkowej formy przymiotnika we frazeologizmie;
15. *Kiedy ojciec otworzył okno, Jurek zaraz chciał je zamknąć.*
**zamknąć go (okno)* ⇒ błędna forma B. zaimka *ono*;
16. *Wstaliśmy rano świeży i wypoczęci.*
**świezi* ⇒ błędna forma M. Im. r. m.os.;
17. *Oni byli zbyt śmiali w stosunku do dziewcząt.*
**śmiali* ⇒ błędna forma imiesłowu przymiotnikowego przeszłego (utożsamienie jej z formą 3 os. cz. przeszłego czasownika *śmieć*).

9. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA – NAZWY POSPOLITE – CZASOWNIK

I.

miąć; pachnieć; rzednąć/ rzednieć; spolszczać; zastępować; zawiadywać; zaspokajać; żąć; wziąć; gęstnieć/ gęstnąć; upokarzać; udowadniać.

II.

1. *bielić – bieleć; skruszyć – skruszyć; niszczyć – niszczyć; okupować – okupywać;*
2. *lubić (nie: lubieć); nienawidzić (nie: nienawidzieć); wymyślić (nie: wymyśleć);*
3. *patrzeć – patrzyć; swędzieć – swędzić; świerżyć – świerżyć;*
4. *rozpatrzeć, rzad. rozpatrzyć.*

III.

1. *bazgrze – bazgrze; 2. belkocze – belkocze; 3. depcze – depcze;*
4. *dygocze – dygocze; 5. jazgocze – jazgocze; 6. laskocze – laskocze;*
7. *rechocze – rechocze; 8. żebrze – żebrze; 9. karze – karze;*
10. *terkocze – terkocze; 11. świszcz, rzad. świstam – świszcz;*
rzad. *śwista*; 12. *głaszcz, rzad. głąskam – głaszcz, rzad. głąska;*
13. *pluszcz/pluskam – pluszcz/pluska; 14. kołacz, rzad. kołatam – kołacz;*
rzad. *kołata*; 15. *szczebiocze, rzad. szcze-*

biotam – szczebiocze, rzad. szczebiota; 16. klaszcz, rzad. klaszka – klaszcz, rzad. klaszka; 17. mlaszcz, rzad. mlaszka – mlaszcz, rzad. mlaszka; 18. babrze się, rzad. babram się – babrze, rzad. babra się; 19. ssę – ssie; 20. kracze – kracze;
21. *łże – łże; 22. szamocze, książk. szamocę, rzad. szamotam – szamocze, książk. szamocę, rzad. szamota.*

IV.

1. *(nie) kłopot się (nie: nie kłopotaj się); 2. krój (nie: kroy);*
3. *gol/gól; 4. objaśnij (nie: objaśń); 5. oclij (nie: ocl); 6. usprawiedliw (nie: usprawiedliwij); 7. zdejmij (nie: zdejm); 8. tęsknij (nie: tęskni); 9. jeżdż (nie: jeżdziej); 10. ciągnij (nie: ciąg).*

V.

1. *dorównujący; 2. oddziałujący/ oddziaływający; 3. porównujący; 4. przekonujący/ przekonywający; 5. wykonujący, przestarz. wykonywający.*

VI.

2. *przekonywujący, oddziaływujący;*
3. *przerysowywuje, rozpamiętywuje, oddziaływuje, odbudowywuje.*

VII.

1. *ociemni*li mężczyźni; 2. *zgorzkn*iali starcy; 3. *wyh*ysiali wujowie; 4. *ocal*ali z wypadku chłopcy; 5. *osiw*iali ojcowie; 6. *przygn*iecen*i* (nie: *przygniecenie*) skalami turyści; 7. *wie*dz*e*ni (nie: *wiedzieni*) intuicją nauczyciele.

VIII.

1. -ą czy -eją:

a. oni *umieją* (nie: *umią*); b. oni *rozumieją* (nie: *rozumią*);
c. oni *śmieją*/śm*ię*ją (!);

2. -ą czy -ają:

a. oni *dają* (nie: *dawają*); b. oni *lżą* (nie: *łgają*); c. oni *gwizdzą* (nie: *gwizdają*); d. oni *paplą*/pap*l*ają; e. oni *skaczą* (nie: *skakają*); f. oni *orzą* (nie: *orają*); g. śniegi *tają* (nie: *tajają*).

IX.

Czasowniki z obocznością: *biorę* – *bierzesz*; *gniotę* – *gnieciesz*; *plotę* – *pleciesz*; *wiozę* – *wieziesz*.

Czasowniki, w których oboczność nie jest wymagana: *włokę*, rzad. *wlekę* – *wleciesz*; *oblokę*, rzad. *oblekę* – *obleczesz*.

X.

➤ Jeśli przed wskazaną częstką jest samogłoska – zawsze jest ona zachowana w odmianie; błędy w użyciu takich czasowników są bardzo rzadkie:

plunąć – *plunął*; *ginać* – *ginał*; *minąć* – *minął*.

➤ Jeśli częstka -ną sygnalizuje formę dokonaną, jednokrotną – najczęściej jest ona zachowywana w odmianie:

dźwignąć – *dźwignął*, *dźwignęła*; *kopnąć* – *kopnął*, *kopnęła*; *zamknąć* – *zamknął*, *zamknęła*; *błysnąć* – *błysnął*, *błysnęła*/błysła, też: *błysnęło*/błysto; *trzasnąć* – *trzasnął*, *trzasnęła*; *sięgnąć* – *sięgnął*, *sięgnęła*; wyjątek: *zgadnąć* – *zgadł*, *zgadła*.

➤ Niektóre czasowniki dopuszczają formy oboczne, jednak z wyraźną preferencją dla form dłuższych:

– w obu rodzajach:

prysnąć – *prysnął*, rzad. *prysł*; *prysnęła*, rzad. *prysła*;
klęknąć – *klęknął*, rzad. *kląkł*; *klęknęła*, rzad. *klękła*;

– tylko w rodzaju męskim:

pełznąć – *pełznął*/pełzł, ale tylko: *pełzła*.

➤ Jeśli częstka -ną wskazuje na nabywanie jakiejś cechy, to w czasie przeszłym przeważają formy oboczne dla rodzaju męskiego (z wyraźną preferencją dla form krótszych) oraz formy bez -ną dla rodzaju żeńskiego:

chudnąć – *chudł*, rzad. *chudnął*, ale tylko: *chudła*; *moknąć* – *mókł*/moknął, ale tylko: *mokła*; *schnąć* – *sechł*/schnął, ale tylko: *schła*; *ucichnąć* – *ucichł*/ucichnął, ale tylko: *ucichła*; *gasnąć* – *gasł*/gasnął, ale tylko: *gasła*; *stygnać* – *stygł*/stygnął, ale tylko: *stygła*; *krzepnąć* – *krzepł*/krzepnął, ale tylko: *krzepła*; *ślepnąć* – *ślepl*/ślepnął, ale tylko: *ślepla*; *ziębnąć* – *ziąbl*/ziębł/ziębnął, ale tylko: *ziębła*.

➤ Niektóre czasowniki dopuszczają w obu rodzajach wyłącznie formy bez -ną:

rosnąć – *rósł*, *rosła*.

➤ Niektóre czasowniki dopuszczają formy oboczne w obu rodzajach:

kwitnąć – *kwitł*, rzad. *kwitnął*; *kwitła*, rzad. *kwitnęła*; *niknąć* – *nikł*/niknął; *nikła*/niknęła.

XI.

1. *bieg*łem, *bieg*łam, *biegł*, *biegła*;

2. *blad*łem, *blad*łam, *bladł*, rzad. *bladnął*, *blednął*; *bladła*, rzad. *bledła*;

3. *błys*nąłem, *błys*nęła, *błys*nął, *błys*nęła/ *błysła*;

4. *chud*łem, *chud*łam, *chudł*, rzad. *chudnął*; *chudła*;

5. *cich*łem, *cich*łam, *cichł*/ *cichnął*, *cichła*;

6. *gas*łem, rzad. *gas*nąłem; *gas*łam, *gasł*, rzad. *gasnął*; *gasła*;

7. *klęk*nąłem/ *kląk*łem, *klęk*nęłam/ *klęk*łam, *klęk*nął, rzad. *kląkł*; *klęk*nęła, rzad. *klękła*;

8. *kop*nąłem, *kop*nęłam, *kop*nął, *kop*nęła;

9. *marz*łem, *marz*ła, *marzł*/ *marz*nął, *marzła*;

10. *mięk*łem/ *mięk*nąłem, *mięk*łam, *miękł*/ *mięk*nął, *mięk*nęła;

11. *mok*łem, *mok*łam, *mókł*/ *mok*nął, *mokła*;

12. *ros*łem, *ros*łam, *rósł*, *rosła*;

13. *styg*łem, *styg*łam, *stygł*/ *styg*nął, *stygła*;

14. *szarpn*ąłem, *szarpn*ęłam, *szarpn*ął, *szarpn*ęła;

15. *uleg*łem, *uleg*łam, *uległ*, *uległa* (uwaga: częściej używaną formą bezokolicznika jest *ulec*);

16. *więd*łem, *więd*łam, *wiądł*, rzad. *więd*nął; *więdła*;

17. *wzią*łem, *wzią*łam, *wziął*, *wzięła*;

18. *zamkn*ąłem, *zamkn*ęłam, *zamkn*ął, *zamkn*ęła;

19. *złąk*łem się, *złęk*łam się, *złąkł* się, *złękła* się.

XII.

1. *bóść*, *bódź*; 2. *dobóść*, *dobódź*; 3. *ubóść*, *ubódź*; 4. *rosnąć*, rzad. *rósć*; *rośnij*; 5. *wziąć*, *weź*; 6. *wymyślić*, *wymyśl*; 7. *owdowieć*, *owdowiej*; 8. *osamotnieć*, *osamotnij*; 9. *mleć*, *miel*; 10. *stać*, *ściel* oraz: *ścielić*, *ściel*.

XIII.

Stać: *ściele*, *ścielesz*, *ściele*, *stał* ⇒ formy należące do normy wzorcowej;

Ścielić: *ściele*, *ścielisz*, *ścieli*, *ścielił* ⇒ formy należące do normy użytkowej, pochodzenia regionalnego;

Mieścić: *miele*, *mielisz*, *mieliliśmy* ⇒ formy należące do normy użytkowej;

Mleć: *miele*, *mielesz*, *melliśmy* ⇒ formy należące do normy wzorcowej;

Pielić: *piele*, *pielisz*, *pielil* ⇒ formy należące do normy użytkowej;

Pleć: *piele*, *pielesz*, *pell* ⇒ formy należące do normy wzorcowej.

XIV.

1. *potrafić* dk. i ndk. ⇒ nie ma żadnych form imiesłowowych, forma *potrafiąc* (podobnie jak *potrafiący*) jest niepoprawna;

2. *zdolać* dk. ⇒ nie ma formy aspektowej ndk., imiesłów od formy dk.: *zdoławszy*;

3. *abdykować* dk. i ndk. ⇒ nie ma imiesłowu od formy dk., imiesłów od formy ndk.: *abdykując*;

4. *wychować* dk. – *wychowywać* ndk. ⇒ nie ma imiesłowu od formy dk., imiesłów od formy ndk.: *wychowując*;

5. *anulować* dk. i ndk. ⇒ nie ma imiesłowu od formy dk., imiesłów od formy ndk.: *anulując*;

6. *awansować* dk. i ndk. ⇒ nie ma imiesłowu od formy dk., imiesłów od formy ndk.: *awansując*.

XV.

1. *potrafię*; 2. *każe*; 3. *jeżdż*; 4. *wypełnij/ wypełni*; 5. *rwą*; 6. *ukorzyć się/ ukorzyć się*; 7. *dokonywać/ dokonywa*; *porównywać/ porównywa*; 8. *pluczę*; 9. *drażnij/ drażni*; 10. *belta*, rzad. *belcze*; 11. *dęło*; 12. *dmg*; 13. *śmiali się*; 14. *rozpostrzą*; 15. *zga-dła*; 16. *wziąłem*; 17. *kołaczę/ książk. kołace*, rzad. *kołata*; 18. *doszedłeś*; 19. *trzasnęły*; 20. *zdejmij*.

XVI.

1. *bywać*; 2. *dołączać*; 3. *grywać*; 4. *mawiać*; 5. *pijać*; 6. *pisy-wać*; 7. *przelączać*; 8. *sypiać*; 9. *włączać*.

XVII.

1. *Codziennie rano ściele łóżko* (ale: *śle pozdrowienia*).
2. *Wyżnę sweter z wody* (ale: *wyżnę coś z drewna*).
3. *Gdzie się podzieliście?* ⇒ zd. popr., choć trzeba pamiętać, że forma *podzieliście* jest regionalna; w starannej pol-szczyźnie lepiej zastąpić ją ogólnopolską: *podziałście*;
4. *Zamknęła po cichu drzwi*.
5. *Gad pełzi w naszym kierunku* ⇒ zd. popr., forma obocz-na: *pełznął*;
6. *W końcu zgał, kto z nas narysował jego portret*.
7. *Jej kariera sięgnęła szczytu*.
8. *Nie pastw się nad zwierzętami!* ⇒ zd. popr., forma obocz-na: *nie pastw się*;
9. *Zgódź się na nasz wyjazd!* ⇒ zd. popr.;
10. *Nie słódź tyle, bo cukier jest niezdrowy* ⇒ zd. popr., for-ma oboczna: *słodź*;
11. *Porozumiej się z dyrektorem szkoły* ⇒ zd. popr., forma oboczna: *porozum się*;
12. *Małe dzieci często ssą palce*.

XVIII.

1. *pokraje*; 2. *się domyślić* (lepiej również: [...] *że tradycja polska jest inna*); 3. *Nie śmiej*; 4. *miąć*; 5. *nie ścielesz*; 6. *wy-myślić*; 7. *mokły*; 8. *lżesz*; 9. *rozumieją*; 10. *oddziaływające/ oddziałujące*; 11. *lubić*; 12. *orzą*; 13. *jeżdżcie*; 14. *podjąłem*; 15. *zdejmij*.

XIX.

1. **zaczerpnęłem* ⇒ niewłaściwa postać tematu; brak wy-mian *ą;ę*;
2. **obdarowywują się* ⇒ niewłaściwa postać tematu; zdu-blowanie cząstki *-yw-*;
3. **zaspakając* ⇒ niewłaściwa postać tematu; niepotrzebna wymiana *o:a* (*zaspokoić* – **zaspakając*);
4. *właśnie *udawał się do domu* ⇒ w zn. 'pójść dokądś, zmierzać dokądś' występuje czasownik dokonany *udać się*, jego forma niedokonana *udawać się* ma charakter ite-ratywny – używana jest tylko na oznaczenie wielokrotno-ści czynności (*Codziennie rano udawał się do pracy*). W zdaniu: [...] *właśnie udawał się do domu* czasownik wyraża początkowy moment czynności, na co zresztą wskazuje użycie przysłówka *właśnie*;
5. **zostali [...] bici i ciągnięni* ⇒ niewłaściwe utworzenie strony biernej: **zostali bici*, **zostali ciągnięni* (popr.: *zostać*+czasownik dk., *być*+czasownik ndk.); popr.: *byli bici i ciągnięni*;

6. **Skłusowany* ⇒ czasownik *skłusować* nie ma odpowied-nika dokonanego *skłusować*;

7. **oznajmując* ⇒ błędnie utworzona forma (popr.: *oznaj-miać* – *oznajmiając*). W zdaniu występuje też błąd skła-dniowy – imiesłowowy równoważnik zdania wyraża czyn-ność, która następuje po czynności opisanej w zdaniu nad-rzędnym (por. rozdz. 16 „Poprawność składniowa – imie-słowowe równoważniki zdań”);

8. **szepiają* ⇒ wybór złego wzorca odmiany (*-am, -asz, za-miać* – *-ę, -esz*), co spowodowało błąd w temacie;

9. *mało *pija* ⇒ przypisanie czasownikowi *pijać* błędnego znaczenia, utożsamienie go z czasownikiem *pić* (błąd se-mantyczny, nie fleksyjny) lub: autor użył czasownika *pić* z błędną końcówką (błąd fleksyjny);

10. **podsumowywują* ⇒ niewłaściwa postać tematu; zdublo-wanie cząstki *-yw-*.

XX.

1. **pochowując*, popr.: *chowając* ⇒ błąd fleksyjny, od cza-sowników dokonanych nie tworzy się form imiesłowu przysłówkowego współczesnego;
2. **tluczę*, popr.: *tlukę* ⇒ błąd fleksyjny, brak oboczności w temacie;
3. zdanie popr.;
4. zdanie popr., można też użyć formy *wystygł*;
5. **umią*, popr.: *umieją* ⇒ błąd fleksyjny, wybór niewłaści-wej postaci tematu fleksyjnego;
6. zdanie popr., możliwe jest też użycie formy *śmiać*, która jest nawet częściej spotykana;
7. **skupywać*, popr.: *skupować* ⇒ błąd fleksyjny, wybór nie-właściwego przyrostka tematowego przy wtórnym two-rzeniu postaci bezokolicznika;
8. zdanie popr., choć częściej używaną postacią bezokolicz-nika jest: *wynajdywać*;
9. zdanie popr., można też użyć formy *niknęły*;
10. zdanie popr., choć częściej spotykane są formy *prysnęłam* oraz *prysnęła*;
11. zdanie popr., choć częściej spotykana jest forma *przysiąc*;
12. **nienawidzieć*, popr.: *nienawidzić* ⇒ błąd fleksyjny, wy-bór niewłaściwej postaci wyrazu przez analogię do cza-sownika *widzieć*;
13. **domyśleć się*, popr.: *domyślić się* ⇒ błąd fleksyjny, wy-bór niewłaściwej postaci wyrazu w odniesieniu do zna-czenia, istnieje czasownik *domyśleć*, ale ma on znaczenie 'dokończyć myślenie nad czymś';
14. zdanie popr., choć częściej używaną postacią bezokolicz-nika jest: *polec*;
15. **ssaj, *ssam*, popr.: *ssij, ssę* ⇒ błędy fleksyjne, wybór niewłaściwego wzorca odmiany;
16. **trzęsłem się*, popr.: *trząsłem się* ⇒ błąd fleksyjny, wybór niewłaściwej postaci tematu fleksyjnego;
17. zdanie popr., choć lepsza i częściej spotykana jest forma *spójrz*;
18. zdanie popr.

XXI.

1. a. zdanie niepopr. ⇒ osobowych cząstek czasowników nie dołącza się do partykuły *że*;
- b. zdanie popr.;

- c. zdanie popr.;
- 2. a. zdanie popr.;
- b. zdanie niepopr. ⇒ por. p. 1.a.;
- c. zdanie popr.;
- d. zdanie popr.;
- 3. a. zdanie popr.;
- b. zdanie niepopr. ⇒ czasowników z częstkami osobowymi raczej nie umieszczamy na ostatniej pozycji w zdaniu, chyba że nie ma innej możliwości, por. zd. 2.d. lub np.: *Najpierw się pożegnaliśmy z gospodarzami, a potem wyszliśmy*;

- 4. a. zdanie popr. ⇒ w tym wypadku *że* występuje nie w funkcji partykuły, lecz spójnika;
- b. zdanie popr.

10. POPRAWNOŚĆ FLEKSYJNA I SKŁADNIOWA – LICZEBNIK

I.

1. *troje szczeniąt*; 2. *sześć kurczaków*; 3. *dwa okna*; 4. *dwanaście* (trad. *dwanaścioro*) *dziewcząt*; 5. *trzy pary* (rzad. *troje*) *spodni*; 6. *pięcioro kociąt*; 7. *sześć kaloryferów*; 8. *siedmioro sań/ sani*; 9. *dwoje oczu*; 10. *dwoje drzwi*; 11. *osiemnaście lamp*; 12. *trzydziestu dzieci*; 13. *czternastu/ czternaścioro* (jeśli są różnej płci) *pracowników*; 14. *szesnaście par* (rzad. *szesnaścioro*) *nożyc*; 15. *dziewięć puszek*; 16. *siedmioro kaczek*; 17. *dwadzieścia trzy osoby*; 18. *trzy dania*; 19. *dwie ręce/ dwoje rąk* (jeśli są to ręce tej samej osoby); 20. *dziesięcioro/ dziesięć przykazań*; 21. *ośmioro skrzypiec*; 22. *troje schodów*.

II.

1. *Dwaj alpiniści dotarli/ Dwóch alpinistów dotarło*; 2. *Piętnastu chłopców nie przyszło*; 3. *trzech stron*; 4. *dwudziestu jeden kandydatek*; 5. *tysiąc ośmiuset trzydziestu siedmiu narzędzi*; 6. *pięćdziesięciu pięciu osobom*; 7. *dwóm/ dwom/ dwu panom*; 8. *dziewięciu tysiącom siedmiuset czterdziestu jeden żołnierzom*; 9. *dwóch/ dwu kolegów*; 10. *pięciuset kandydatów*; 11. *trzy tysiące sześćset dziewięćdziesiąt sześć uczennic*; 12. *ośmioma/ ośmiu głosami*; 13. *szesnastoma/ szesnastu kotami*; 14. *tysiącem pięciuset dwudziestoma sześcioma absolwentami*; 15. *czterdziestoma/ czterdziestu tysiącami trzystu pięćdziesięcioma robotnikami*; 16. *trzystu tysiącami bezrobotnych*; 17. *sześciu uczniach*; 18. *dwudziestu jeden pokojach*; 19. *pięciu tysiącach trzystu siedemnastu pracownikach*.

III.

1. *było pięcioro schodów*; 2. *Tysiąc osiemset siedemdziesięcioro jeden niemowląt chorowało*; 3. *Dwoje zawodników wróciło*; 4. *Oboje rodzice przyszli*; 5. *pięcioro dzieci*; 6. *dwojga skrzypiec*; 7. *pięćdziesięciorga jeden kociąt*; 8. *obojga państwa młodych*; 9. *obojgu dziadkom*; 10. *ośmiorgu szczeniętom*; 11. *obojgu wujostwu*; 12. *dwóm/ dwom/ dwu tysiącom siedmiuset dziewięćdziesięciorgu jeden dzieciom zdającym*; 13. *oboje uszu*; 14. *zdrowe oboje oczu*; 15. *obojga/ oboje profesorostwa*; 16. *ośmiorgiem piskląt*; 17. *tysiącem ośmiuset siedemdziesięciorgiem jeden zabytkowych drzwi*; 18. *obojgiem rodzeństwa*; 19. *trojgu drzwiach*; 20. *dwojgu światłach*; 21. *dwadzieścioru pięciorgu/ dwudziestu pięciu imieninach*; 22. *tysiącu pięciuset dziewięćdziesięciorgu jeden kociętach*.

IV.

- 1. *dwoje rodzeństwa* ‘brat i siostra’ – *dwa rodzeństwa* ‘dwie grupy dzieci mających wspólnych rodziców’;
- 2. *dwoje wujostwa* ‘wuj i ciotka’ – *dwa wujostwa* ‘dwie pary, wuj i ciotka’;

- 3. *dwoje kochanków* ‘kochanek i kochanka’ – *dwóch kochanków* ‘dwóch mężczyzn, będących czyimiś kochankami’ (albo: ‘dwóch kochanków homoseksualistów’);
- 4. *dwoje narzeczonych* ‘narzeczony i narzeczona’ – *dwóch narzeczonych* ‘dwóch mężczyzn, będących czyimiś narzeczonymi’ (albo: ‘dwóch narzeczonych homoseksualistów’);
- 5. *dwoje dziadków* ‘dziadek i babcia’ – *dwóch dziadków* ‘dwóch mężczyzn, będących czyimiś dziadkami’;
- 6. *dwoje zawodników* ‘zawodnik i zawodniczka’ – *dwóch zawodników* ‘dwóch mężczyzn, będących zawodnikami’.

V.

1. *piętnaście tysięcy siedemset sześćdziesięciu jeden żołnierzy*; 2. *Trzech dziewcząt/ trojga dziewcząt nie było*; 3. *trzy pary, rzad. troje spodni*; 4. *trzy młotki, pięć par, rzad. pięcioro kombierek*; 5. *dwadzieścia dwie ręce*; 6. *dwoje skrzypiec*; 7. *trojga niemowląt*; 8. *tysiąc pięciuset trzydziestu czterech złotych*; 9. *Dwustu pięćdziesięciu trzech żołnierzy pojechało*; 10. *dwadzieścioro siedmioro chłopców i dziewcząt*; 11. *trojgiem cieląt*; 12. *czterech/ czworga zwierząt*; 13. *istniało pięcioro takich skrzypiec*; 14. *dwanaścioro pleców*; 15. *czworgu saniach*; 16. *dziesięcioro/ dziesięć przykazań*; 17. *dwojga/ dwóch/ dwu/ obojga/ obydwójga/ obu rąk*; 18. *trzema dziewczętami/ trojgiem dziewcząt*; 19. *dwunastu par, rzad. dwanaściora nożyczek*; 20. *Troje drzwi, piętnaścioro*; 21. *Trzydzięciorga ptasząt*; 22. *Cztery niemowlaki krzyczały*; 23. *piętnaściora sań*; 24. *przyszło dwadzieścioro jeden niemowląt*; 25. *trzystu sześćdziesięcioma pięcioma/ trzystu sześćdziesięciu pięciu dniami*; 26. *dwadzieściora jeden szczeniąt*; 27. *dwadzieścia dwa psy szczekały*.

VI.

- 1. *Obaj panowie wyszli z pociągu*.
- 2. Zdanie popr. (możliwe też: z *sześcioma*).
- 3. *Rozmawialiśmy o kilkorgu dzieciach*.
- 4. *W wielu skrzypcach były wady*.
- 5. *Rozmawiam z dziesięciorgiem dzieci*.
- 6. *Przyjdź do szkoły z obojgiem rodziców*.
- 7. Zdanie popr.
- 8. *Dwadzieścioro jeden niemowląt leżało na tym oddziale*.
- 9. Zdanie popr. (możliwe też: z *tych dwóch*).
- 10. *Dzięki tym pięciorgu szczeniętom hodowca dostał medal*.
- 11. *Troje dzieci najlepiej znających historię Polski weźmie udział w konkursie*.
- 12. *Zastanawialiśmy się nad sześciorgiem drzwi, z których wyrwano klamki*.
- 13. *Przeglądałem się pięciorgu kurczętom, chodzącym po podwórku*.

14. *Tych/ te osiem rur na naszym osiedlu, które naprawiano w zeszłym tygodniu, znowu pekło.*
15. *Przy dwojgu drzwiach stoją szafy.*
16. Zdanie popr.
17. *Oboje podróżnych wysiadło w Łodzi.*

VII.

1. *Pół grupy czekało; 2. Upłynęło, miesiąca; 3. porcji zostało sprzedanych; 4. Polaków; 5. pracowników; 6. klasy; 7. kandydatów; 8. kawalka; 9. części; 10. pracowników; 11. roku; 12. odcinka; 13. odcinka; 14. miesiąca; 15. grupy; 16. klasy; 17. miesiąca; 18. rokiem (wyjątek: rzeczownik rok w połączeniu z liczebnikiem półtora i przymkiem przed występującym w N.); 19. tygodnia; 20. uczniów; 21. fragmentu; 22. miesiąca; 23. miesiąca; 24. miesiącach.*

VIII.

1. *Sześć i pół dnia; 2. dwie trzecie wina z dwóch trzecich butelki; 3. bez jednej trzeciej klasy; 4. półtora tygodnia; 5. półtorej godziny; 6. dla dwóch i jednej trzeciej grupy; 7. ośmiu i jednej czwartej grupy; 8. o dziewięciu i jednej ósmej grupy; 9. za dwa i jedną trzecią roku; 10. po sześciu i jednej czwartej godziny.*

IX.

1. *przed półtora tygodnia; 2. przez pięć i pół miesiąca; 3. Półtora roku; 4. przed półtorej godziny; 5. obie formy popr.; 6. na dziesięć i pół punktu;*
 ➤ **Napisałem test na dziesięć i pół punktów ⇒ błąd składniowy, polegający na złym doborze formy rzeczownika punkt (D. lm. zam. lp.).*
 ➤ **Napisałem test na dziesięć i pół punkta ⇒ błąd fleksyjny, polegający na wyborze niewłaściwej końcówki D. lp. rzeczownika punkt.*
7. *Przez sześć i jedną dziesiątą miesiąca; 8. dwa i pół razy (wyjątek: rzeczownik raz w połączeniu z liczebnikami występuje w formie razy; por. też p. 9.); 9. półtora raza (wyjątek od zasady opisanej w p. 8., po liczebniku półtora rzeczownik raz przybiera formę raza).*

X.

1. *Nie widzieli jeszcze tych siedmiorga cieląt.*
2. *Oni mają piecioro dzieci.*
3. *W naszej klasie jest jedenastu chłopców.*
4. Zdanie popr. (możliwe też: o „Dziesięciorgu przykazaniach”).
5. *Czekał na nich pół godziny.*
6. *Kupiłem dwa i trzy czwarte metra materiału w kropki.*
7. *Studiował tylko dwa i pół roku.*
8. *Spóźnili się dwie i pół godziny!*
9. *W tym roku otrzymałem dwa i pół razy więcej walentynek niż w ubiegłym.*
10. *Zdawała sobie sprawę, że trudno jest się opiekować kilkanaściorgiem dzieci.*

XI.

- 1.-3. *procent; 4. procentu (wyjątek: po liczebniku jeden wyraz procent w D. się odmienia i przybiera formę procentu);*

5.-8. *procent; 9. procentu (por. p. 4.); 10. procent; 11., 12. procentom; 13. procentami; 14. procent; 15. procentami; 16., 17. procentach; 18. procent.*

XII.

1. *kilkuset mieszkańców; 2. kilkaset lat; 3. Kilkanaścioro dzieci; 4. została nominowana; 5. zostało/ zostały; 6. zostało/ zostały; 7. poszła; 8. zostało/ zostały; 9. zostało/ zostały; 10. leżały; 11. Zginęło; 12. zginęło; 13. zginęło/ zginęły; 14. wyszło/ wyszły; 15. odwiedziło; 16. odwiedziło/ odwiedził; 17. odwiedziło/ odwiedził; 18. odwiedziły/ odwiedziło; 19. odwiedziło/ odwiedziły; 20. wracała; 21. wyszła; 22. się nie pojawiło; 23. leżał; 24. zatrzymywało się; 25. cofnął się; 26. Wielu, czekało; 27. wiedziała.*

XIII.

1. *nie zdawało; 2. wypadków; 3. osób; 4. ...szeregowi osób;*
 ➤ **Przysłuchiwałem się szeregu osób ⇒ błąd fleksyjny, polegający na wyborze złej końcówki C. lp. wyrazu szereg (-u zam. -owi).*
 ➤ **Przysłuchiwałem się szeregowi osobom ⇒ błąd składniowy, polegający na zastosowaniu niewłaściwej konstrukcji z wyrazem szereg. W połączeniu „szereg+rzeczownik” wyraz szereg jest nadrzędny i wchodzi z rzeczownikiem w związek rzędu (rządzi D.). W powyższym zdaniu natomiast połączenie „szereg+rzeczownik” błędnie uznano za związek zgody, w którym wyraz szereg jest podrzędny.*
5. *zwiedziło; 6. obie formy popr.; 7. Świeciło; 8. przyszło; 9. wielu; 10. wielu pracowników; 11. zostało przethumaczonych; 12. Poszkodowanych, wniosło; 13. była karana.*

XIV.

1. *dziewięćset sześćdziesiątym szóstym; 2. tysiąc dwudziestym piątym; 3. dwutysięcznym; 4. dwa tysiące pierwszym; 5. sto dwudziestym czwartym; 6. trzechsetnym; 7. pięć tysięcy pięćset pięćdziesiątej piątej osobie; 8. pięciotysięcznemu; 9. dwumilionowym; 10. sześć milionów trzysta czterdzieści sześć tysięcy siedemset dwudziestą trzecią.*

XV.

1. *przed półtora miesiąca; 2. przed półtora tygodnia; 3. za półtora tygodnia; 4. przed półtorej godziny; 5. o ośmiu i pół procent punktów; 6. jednego punktu; 7. na dziesięć i pół punktu; 8. punktów; 9. z szeregiem osób; 10. szeregowi pracowników; 11. dwa i pół razy; 12. trzy i pół razy; 13. wielu; 14. nie zostało wykonanych/ nie zostało wykonane; 15. wyjechała; 16. pojechały trzy dziewczęta/ pojechało troje dziewcząt; 17. patrzyło dziesięciorgo oczu; 18. zdrowe oboje oczu; 19. tych dwanaściorga oczu; 20. na piętnaściorgu plecach; 21. w siedemdziesięciu pięciu parach nożyczek, rząd. w siedemdziesięciorgu pięciorgu nożyczkach; 22. o pięciorgu skrzypcach; 23. tysiąca ośmiuset pięćdziesięciorga jeden niemowląt; 24. Przy szesnaściorgu drzwiach; 25. pięć kureczaków chodziło; 26. Dziewięćset pięćdziesięciorgo jeden szczeniąt; 27. W piętnaściorgu saniach; 28. Dzięki trojgu niemowlętom; 29. Oboje nauczycieli postawiło; 30. o obojgu rodzicach; 31. Oboje wujostwo przyjechali; 32. z obojgiem rodzeństwa; 33. poszło, tysiąc trzysta pięćdziesięciu dwóch/ dwu pracowników (możliwe też: tysiąc trzysta*

pięćdziesięcioro dwoje pracowników, jeśli są to kobiety i mężczyźni); 34. dostało, stu sześćdziesięciu jeden żołnierzy; 35. tysiącem sześciuset pięćdziesięcioma trzema głosami.

XVI.

1. *trzy dni dzieli*;
**trzy dni dzieli* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w lp. (na wzór *pięć dni dzieli*) zamiast konstrukcji z orzeczeniem w lm., wymaganej przez wyrażenie *trzy dni*;
2. *dziesięciu/ dziesięciorgu dziewczętom*;
**Udało się to tylko 10 dziewcząt* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie związku rzędu zamiast związku zgody w konstrukcji z liczebnikiem w C.;
3. *z tysiącem pięciuset dwudziestu/ dwudziestoma jeden osobami* (lub – jeśli miał to być liczebnik porządkowy – *z tysiąc pięćset dwudziestą pierwszą osobą*);
**z tysiąc pięćset dwudziestu jedną osobą* ⇒ błąd fleksyjny; niewłaściwa odmiana liczebnika głównego – odmienienie członu *jeden* na końcu wielowyrazowego liczebnika spowodowało powstanie błędu składniowego (rzeczownik *osoba* w N. lp.); lub błąd fleksyjny, polegający na niewłaściwej odmianie liczebnika porządkowego;
4. *procent*;
**o 12,5 procentu* ⇒ błąd fleksyjny; zastosowanie w D. lp. formy z końcówką *-u* zamiast bezkońcówkowej – *procent*;
5. *chce*;
**dwoje ludzi chcą* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w lm. (na wzór *dwaj ludzie chcą*) zamiast konstrukcji z orzeczeniem w lp., wymaganej przez liczebnik zbiorowy;
6. *procentom*;
**Przyznano nagrody dwudziestu procent uczniów* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z bezkońcówkową formą rzeczownika *procent* zamiast formy *procentom* właściwej dla C. lm. – związek zgody;
7. *odpowiedziała*;
**połowa odpowiedziało* ⇒ błąd składniowy; naruszenie związku zgody pod względem rodzaju; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w r.n., charakterystycznej dla liczebników, zamiast konstrukcji z orzeczeniem uzgodnionym pod względem rodzaju z podmiotem, charakterystycznej dla rzeczowników;
8. *rozesłanych*;
**200 egzemplarzy zostało rozesłane* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z imiesłowem w M. (jak w zd. *dwa egzemplarze zostały rozesłane*) zamiast konstrukcji z imiesłowem w D., wymaganej przez liczebnik *dwieście*;
9. *znalazło, odwołało*;
**Kilka grup znalazły, odwołały* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w lm. (na wzór *dwie grupy chcą*) zamiast konstrukcji z orzeczeniem w lp., wymaganej przez liczebnik *kilka*;
10. *zostały złożone 5284 wnioski, 2997 wniosków zostało zakwalifikowanych*;
**zostało złożonych 5284 wniosków, 2997 wnioski zostały zakwalifikowane* ⇒ błędy składniowe; zastosowanie konstrukcji dopełniaczowej zamiast mianownikowej i odwrotnie;
11. *poniżej jednego procentu*;
**poniżej jednego procent* ⇒ błąd fleksyjny; użycie w D. formy bezkońcówkowej wyrazu *procent* zamiast formy z końcówką (z liczebnikiem *jeden* wyjątkowo stosuje się formy odmienne w przypadkach zależnych);
12. *zabranych*;
**Czworo dzieci zostało zabrane* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji mianownikowej zamiast dopełniaczowej, wymaganej przez liczebnik zbiorowy;
13. *koźlętach*;
**o trojgu koźląt* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie związku rzędu w konstrukcji „liczebnik zbiorowy w Ms.+rzeczownik” zamiast związku zgody;
14. *wysypał się*;
**Thum pasażerów wysypało się* ⇒ błąd składniowy, zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w r.n., charakterystycznej dla liczebników i zaimków liczebnych, zamiast konstrukcji z orzeczeniem uzgodnionym pod względem rodzaju z podmiotem, charakterystycznej dla rzeczowników;
15. *W czterechsetną*;
**czterystą* ⇒ błąd fleksyjny; niewłaściwa odmiana liczebnika *czterysta* (brak fleksji wewnętrznej);
16. *zapomniała*;
**Większość posłów zapomniało* ⇒ błąd składniowy; naruszenie związku zgody pod względem rodzaju; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w r.n., charakterystycznej dla liczebników i zaimków liczebnych, zamiast konstrukcji z orzeczeniem uzgodnionym pod względem rodzaju z podmiotem, charakterystycznej dla rzeczowników;
17. *portugalskim dzieciom, pasającym*;
**trojgu portugalskich dzieci, pasających owce* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie związku rzędu zamiast związku zgody w konstrukcji z liczebnikiem w C.;
18. *trzynaćście*;
**trzynaćścioro osób* ⇒ błąd składniowy; wybór liczebnika zbiorowego zamiast liczebnika głównego, wymagane go przez rzeczownik *osoba*;
19. *dwie zostały ranne*;
**zginęło siedem osób, a dwoje zostało rannych* ⇒ błąd składniowy; wybór liczebnika zbiorowego zamiast liczebnika głównego, wymaganego przez rzeczownik *osoba*;
20. *zajmujecie dopiero dziesiąte miejsce*;
**jesteście dziesiąci* ⇒ błąd fleksyjny; użycie liczebnika porządkowego *dziesiąty* w formie, której on nie przybiera;
21. *6,5-roczny*;
**6,5-letni* ⇒ błąd słowotwórczy; utworzenie wyrazu od nieistniejącej podstawy (podstawą jest wyrażenie *sześć i pół roku*, nie zaś *sześć i pół lat*);
22. *procentach*;
**W dziewięćdziesięciu procent* ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z bezkońcówkową formą rzeczownika *procent* (związek rzędu zamiast formy *procentach* właściwej dla Ms. lm. – związek zgody);

23. procent;
*5,5 procentu ⇒ błąd fleksyjny; zastosowanie w D. lp. formy z końcówką -u zamiast formy bezkońcówkowej rzeczownika *procent*;
24. promila;
*6,28 promile ⇒ błąd składniowy; zastosowanie rzeczownika w M. lm. zamiast w D. lp., co jest wymagane przez liczebnik ułamkowy;
25. w „Tysiącu jeden drobiazgów”;
*w „Tysiącu jednym drobiazgu” ⇒ błąd fleksyjny; niewłaściwa odmiana liczebnika głównego – odmienienie członu *jeden* na końcu liczebnika złożonego; oraz ⇒ błąd składniowy, polegający na podporządkowaniu rzeczownika *drobiazg* przyimkowi *w* zamiast liczebnikowi *tysiąc jeden*;
26. obietnic;
*o szeregu obietnicach ⇒ błąd składniowy; zastosowanie związku zgody w konstrukcji „szereg+rzeczownik” zamiast związku rzędu;
27. na kilkanaściorgu;
*na kilkunastu drzwiach ⇒ błąd składniowy; wybór liczebnika głównego zamiast zbiorowego w połączeniu z rzeczownikiem *drzwi*;
28. kupuje;
*Siedem dużych hal kupują ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w lm. (na wzór *dwie hale kupują*) zamiast konstrukcji z orzeczeniem w lp., wymaganej przez liczebnik *siedem*;
29. przypadków;
*w 83% przypadkach ⇒ błąd składniowy; zastosowanie związku zgody zamiast związku rzędu w konstrukcji z wyrazem *procent*;
30. Kilkuset;
*Kilkaset widzów ⇒ błąd składniowy; niezgodnienie rodzaju liczebnika z rzeczownikiem; lub błąd fleksyjny, polegający na niewłaściwej odmianie liczebnika (brak fleksji wewnętrznej);
31. musiało;
*sześć medali musiały ⇒ błąd składniowy; zastosowanie konstrukcji z orzeczeniem w lm. (na wzór *dwa medale musiały*) zamiast konstrukcji z orzeczeniem w lp., wymaganej przez liczebnik *sześć*;
32. trzystu dwudziestu jeden;
*trzystu dwudziestu jednej szabli ⇒ błąd fleksyjny; niewłaściwa odmiana liczebnika – odmienienie członu *jeden* na końcu;

33. trojgu.

*przy trzech schodach ⇒ błąd składniowy; wybór liczebnika głównego zamiast zbiorowego w połączeniu z rzeczownikiem *schody*.

XVII.

Spośród tysiąca ośmiuset pięćdziesięciu dwóch osób, które brały udział w konkursie, tylko dwudziestu dwóm udało się dostać do finału. Czworu zawodnikom zabrakło po dwa i pół punktu, a dwojgu – po cztery punkty. Oboje pechowców pochodziło z Poznania.

Pani Maria z Kłodzka, na którą liczyło trzypółtysięczne grono widzów, miała pecha – potrafiła powiedzieć wszystko o dwóch tysiącach trzystu czterdziestu dwóch/ dwóch tysiącach trzystu czterdzięciorgu dwóch aktorach z Hollywood, lecz nie wiedziała nic o Gustawie Holoubku. Przez to zdobyła o trzy procent punktów mniej, niż sądziła.

Takie przykre niespodzianki przydarzały się też szeregowi innych osób. Pan Jarosław z Bytomia wyliczył sobie przed konkursem, że uzyska co najmniej sto osiemdziesiąt i pół punktu, co odpowiadałoby siedemdziesięciu siedmiu procentom testu. Tymczasem zamiast spodziewanych pytań o najnowsze osiągnięcia techniki dostał pytania dotyczące swojej rodziny. Był tak tym zaskoczony, że zapomniał opowiedzieć o swoich czworu dzieciach. Nie pamiętał też, że przed trzydziestoma pięcioma laty oświadczył się żonie w sylwestra, parę minut przed wpół do dwunastej. Ze zdenerwowania powiedział o szeregu niepotrzebnych rzeczy i w sumie mówił dwa i pół razy dłużej, niż powinien był. Dostał za to piętnaście i pół punktu karnego, więc mógł już przestać marzyć o siedemdziesięciu siedmiu procentach. Uzyskał jedynie trzydzieści trzy procent, ale cóż można zrobić z trzydziestoma trzema procentami?

Pani Mirosława z Radomia była pewna, że będzie odpowiadać z historii starożytnej. Ten temat przecież wylosowała przed półtora miesiąca w eliminacjach. Tymczasem kazano jej wyszukiwać wady w trzydzięciorgu sześciorgu saniach, opowiadać o dziesięciorgu skrzypcach i przyglądać się dwanaścioru zabawkowym drzwiom, aby później o nich opowiadać. Nie udało jej się więc zdobyć osiemdziesięciu i pół procent punktów, a taka liczba była potrzebna, by przejść do następnego etapu.

11. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – ZWIĄZEK ZGODY

I.

1. *obeszli, znaleźli*; 2. *tworzyli*; możliwe również (w normie potocznej): *tworzył* ⇒ w zdaniu występuje szyk orzeczenie – podmiot, a składniki podmiotu są w tym samym rodzaju gramatycznym; 3. *leżeli*; 4. *wyjechali*; 5. *wbiegli*; 6. *zobaczyły, pobiegli*; 7. *okazały się*; 8. *informowały*; 9. *pomogły*; 10. *zdecydowały*; 11. *kierowały/ kierowała* ⇒ w skład podmiotu wchodzi dwa rzeczowniki abstrakcyjne w tym samym

rodzaju gramatycznym; 12. *udał się* (względny hierarchiczno-dyplomatyczny) lub *rzad. udali się*; 13. *przygotowały* lub *przygotowała* ⇒ różnicowanie znaczenia; 14. *wyjechała*; 15. *odwiedzała*; 16. *skrytykowali*; 17. *nie lubiły/ nie lubiła*; 18. *umiliły*; 19. *nie mieliśmy*; 20. *leżał*; 21. *wysypał się*; 22. *zostało rozwiązanych*; 23. *głosowała*; 24. *było zadowolonych*; 25. *spisał się*; 26. *pokazała*; 27. *rozmawiali*; 28. *rozgrywali*; 29. *otworzył*; 30. *podpisała*; 31. *mieszkało*; 32. *zwiedzili*; 33. *byli*;

34. *przyjechało*; 35. *odjechali*; 36. *zaprosili*; 37. *zakupił* lub *zakupiła* ⇒ rodzaj czasownika zależy od tego, czy forma orzeczenia będzie dostosowywana do skrótowca czy do rozwiniętej nazwy – staranniejsza polszczyzna; 38. *nie poparła*, rzad. *nie poparło* ⇒ por. p. 37.; 39. *wykształciła*, rzad. *wykształciło* ⇒ por. p. 37.; 40. *był*.

II.

1. *się oddalały*; 2. *utrudniały*; 3. *ogarnęły*; 4. *zbiegły się*, możliwe również: *zbiegło się* ⇒ w skład podmiotu wchodzi dwa rzeczowniki abstrakcyjne w tym samym rodzaju gramatycznym; 5. *miały*, możliwe również: *miała* ⇒ por. p. 4.; 6. *opiekowali się*, możliwe również: *opiekował się* ⇒ w zdaniu występuje szyk orzeczenia – podmiot, a składniki podmiotu są w tym samym rodzaju gramatycznym (wersja z lp. dopuszczalna w normie potocznej); 7. *szli*; 8. *szała*; 9. *pracowali/pracował* ⇒ różnicowanie znaczenia; 10. *wyjechali/wyjechał* ⇒ por. p. 9.; 11. *wyjechał*; 12. *wszedł*; 13. *skrzytykował*; 14. *odleciała*; 15. *odleciała*; 16. *liczyło*; 17. *przygarnęło*; 18. *przygarnęła*; 19. *porozumiewająca, opracowała*; 20. *wstrętny, krzychał*; 21. *wspaniały*, *lepszy*; 22. *lepszym człowiekiem*; 23. *byli, imigranci*.

III.

1. *Prymas Józef Glemp, głowa Kościoła katolickiego, złożył wizytę w Paryżu* ⇒ możliwy także inny szyk; należy tylko pamiętać, że w normie wzorcowej nie powinno się budować zdania o następującej kolejności wyrazów: **Głowa kościoła katolickiego, prymas Józef Glemp, złożył wizytę*. Występuje wtedy konflikt między zgodą formalną a realnoznaczeniową, dotyczy to również zd. 2.-4.; 2. *Janowski i Kowalski, asy lotnictwa, wygrali zawody*; 3. *Adamowski, gwiazda polskiej sceny, wystąpił w Nowym Jorku*; 4. *Zofia Nowak, filar naszego przedsiębiorstwa, dostała nagrodę*.

IV.

1. *jej*; 2. *projektowała, znana*; 3. *moja, wymagająca*; 4. *zdolny*; 5. *zasłużona, badaczka, recenzentka/recenzentem*.

V.

1. Jeśli rzeczownik *premier* uznamy za rzeczownik dwurodzajowy, to mamy tu do czynienia ze zgodą formalnogramatyczną.
2. Rzeczownik *chłopak* wymaga ze względów formalnogramatycznych orzeczenia w r.m.os.; w tym zdaniu jedno z orzeczeń przybrało formę męskoosobową, co jest wyrazem niepoprawnego zastosowania zgody realnoznaczeniowej.
3. *Młodzież* to rzeczownik zbiorowy, występuje jednak w lp. i wymaga określeń w lp. Tu błędnie zastosowano zgodę realnoznaczeniową. Zastosowanie zgody formalnogramatycznej również daje zdanie nieakceptowalne. Dlatego warto zastąpić rzeczownik *młodzież* wyrażeniem *młodzi ludzie*.
4. *Młodzież* to rzeczownik zbiorowy, występuje jednak w lp. i wymaga określeń w lp. W wyrażeniu *niektórzy z nich* błędnie zastosowano zgodę realnoznaczeniową zamiast formalnogramatycznej. Ze względu na niemożliwość przekształcenia drugiego zdania (**niektórzy z niej, *niektórzy*

z niej), lepiej zamienić rzeczownik *młodzież* na wyrażenie *młodzi ludzie*.

5. *Młodzież* to rzeczownik zbiorowy, występuje jednak w lp. i wymaga określeń w lp. Tu błędnie zastosowano zgodę realnoznaczeniową zamiast formalnogramatycznej.
6. Naruszenie zgody międzyzdaniowej – w pierwszym zdaniu składowym pojawia się rzeczownik oznaczający zbiór, w drugim – błędnie zastosowano orzeczenie w lm.
7. Naruszenie zgody międzyzdaniowej – w pierwszym zdaniu składowym pojawia się rzeczownik oznaczający zbiór, w kolejnych – błędnie zastosowano zaimki w lm.; zdanie wymaga przeredagowania.
8. Naruszenie zgody międzyzdaniowej – w pierwszym zdaniu składowym pojawia się rzeczownik oznaczający zbiór, w kolejnych – błędnie zastosowano zaimek w lm.; zdanie wymaga przeredagowania.
9. *Drużyna* to rzeczownik zbiorowy, ale występuje w lp. Zastosowano tu zgodę realnoznaczeniową zamiast formalnogramatycznej, być może dlatego, że orzeczenie stoi przed podmiotem.
10. Naruszenie zgody międzyzdaniowej – w pierwszym zdaniu składowym pojawia się rzeczownik w lp. oznaczający zbiór, w drugim – błędnie zastosowano orzeczenie w lm.
11. Naruszenie zgody międzyzdaniowej – w pierwszym zdaniu składowym pojawia się rzeczownik w lp. oznaczający zbiór, w kolejnych – błędnie zastosowano zaimek w lm.
12. Pojawia się orzeczenie w r.m.os. (choć żaden ze składników podmiotu w tym rodzaju nie występuje) prawdopodobnie dlatego, że wśród członków rodziny są również mężczyźni. Zastosowano więc błędnie zgodę realnoznaczeniową. Zastosowanie zgody formalnogramatycznej jest również niemożliwe (**nie wiedzieli*), dlatego zdanie wymaga jakiegoś uzupełnienia leksykalnego, np.: *Ani Sandra, ani członkowie jej rodziny nie wiedzieli [...]*.

VI.

- a. *playboye i milionerki otaczały się* – 1.;
- b. *zawodnicy będą faworytem* – 2.;
- c. *siła i brutalność, jaką stosował, zapewniły mu* – 3. ⇒ niekonsekwentne stosowanie dwóch możliwości uzgodnienia orzeczenia z podmiotem szeregowym wyrażonym przez rzeczowniki abstrakcyjne – orzeczenie w lm. lub w lp.;
- d. *malcy dowiedzieli się tyle, ile chcieli* – 3. ⇒ forma orzeczenia w zdaniu podrzędnym lub 1. ⇒ orzeczenie nieuzgodnione z podmiotem domyślnym;
- e. *dziewczeta pytały, czy mają szansę zostać modelką* – 3. ⇒ zastosowanie lp. zamiast lm.;
- f. *osoby, które czują się osamotnieni* – 3. ⇒ forma orzeczenia w zdaniu podrzędnym lub 1. ⇒ orzeczenie nieuzgodnione z podmiotem domyślnym;
- g. *żona i dzieci są ważni* – 2.;
- h. *ostatnim jest Polak* – 2.;
- i. *Protesty poparł OPZZ, które zwróciło się* – 3. ⇒ forma zaimka względnego otwierającego zdanie podrzędne; forma orzeczenia w zdaniu podrzędnym – niekonsekwentne

stosowanie dwóch możliwości uzgodnienia orzeczenia i zaimka ze skrótownicem;

j. *PSL zamierzają* – 1.;

k. *[kobiety] które pozostają przyjacielem* – 2. ⇒ zastosowanie lp. zamiast lm.;

l. *ofiarami było małżeństwo* – 2.; *małżeństwo, których* – 3. ⇒ forma zaimka względnego otwierającego zdanie podrzędne musi być uzgodniona z formami wyrazów, do których zaimek się odnosi.

VII.

1. zdanie popr.; 2. *będą musiały*; 3. zdanie popr.; może też być: *nie czuwają*; 4. *wypadli*; 5. zdanie popr., może też być: *Możliwe są*; 6. zdanie popr. w normie potocznej; w normie wzorcowej: *mieli*; 7. zdanie popr.; może też być: *patronują*; 8. *zapraszają*; 9. *jest ujęty*; 10. *jest pochowana*; 11. zdanie popr.; 12. *nie wymaga*; 13. *przybrał*; 14. zdanie popr.; 15. *cieszą się*; 16. zdanie popr.

VIII.

1. *powoływaliby* ⇒ błąd w zw. zgody, orzeczenie powinno występować w lm., w r.m.os., bo jeden ze składników podmiotu szeregowego jest rzeczownikiem w takim rodzaju, dwa inne zaś są rzeczownikami w r.m.;

2. *miały* ⇒ błąd w zw. zgody, orzeczenie powinno występować w r.nm.os., bo w takim rodzaju jest podmiot;

3. *do tych, którzy* ⇒ błąd w zw. zgody, zaimek względny powinien występować w lm., ponieważ odnosi się do zaimka *tych* ze zdania nadrzędnego;

4. *rozkradania dokonywanego* ⇒ błąd w zw. zgody między rzeczownikiem a przydawką przymiotną; błąd w konstrukcji zdania (lepiej: *Opisano w nim przypadki systematycznego rozkradania pomocy humanitarnej z Zachodu. Przedstawiciele Związku Czarnobyla przywłaszczali sobie dary przeznaczone dla ofiar katastrofy*);

5. *audycję poświęconą* ⇒ błąd w zw. zgody między rzeczownikiem a przydawką przymiotną.

12. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – ZWIĄZEK RZĄDU

I.

1. *penicyliny* ⇒ *użyć*+D.;
2. *żadnych gorących okładów* ⇒ *nie stosować*+D.;
3. *pięciu gramów miedzi i dziesięciu mililitrów kwasu solnego* ⇒ *użyć*+D.;
4. *dziecko* ⇒ *ochronić*+B., *go* ⇒ *nie zdołał obronić*+D.;
5. *swojego stanowiska* ⇒ *bronić*+D.;
6. *takie wyniki* ⇒ *osiągnąć*+B.;
7. *piłki* ⇒ *dotknąć* w zn. czynności fizycznej+D., *jej* ⇒ *nie zdołał zatrzymać*+D.;
8. *babcię* ⇒ *dotknąć* w zn. 'sprawić przykrość'+B.;
9. *cukru* lub *cukier* ⇒ możliwy jest zarówno B. 'całą porcję', jak i D. partytywny;
10. *herbatę* lub *herbaty* ⇒ por. p. 9.;
11. *jej* lub *ją* ⇒ dopełnienie dalsze: tradycyjny B., nowszy D.;
12. *jej* lub *ją* ⇒ por. p. 11.;
13. *to, obelgę* ⇒ *traktować*+B.+jako+B.;
14. *tego* ⇒ dopełnienie orzekające: tradycyjny B., nowszy D., *obelgi* lub *obelgę* ⇒ *nie traktować*+D.;
15. *trzech godzin* lub *trzy godziny* ⇒ *nie siedział*+D. współcześnie częstszy niż tradycyjny B.;
16. *pięciu kilometrów* ⇒ *nie przejechać*+D.;
17. *swojemu oburzeniu* ⇒ *dać wyraz*+C.;
18. *kary/ karze* ⇒ *ujść*+D. lub C.;
19. *mu* ⇒ *zwrócić uwagę* 'upomnieć'+C.;
20. *sluchaczom* ⇒ *zwrócić uwagę* 'upomnieć'+C.;
21. *uczonych* ⇒ *zwrócić uwagę* 'skupić czyjąś uwagę'+D.;
22. *sluszności* ⇒ *dowodzić* 'udowadniać'+D.;
23. *kapitanowi*, rzad. *kapitana* ⇒ *salutować*+C., rzad.+B.;
24. *ich* ⇒ *przestrzegać* 'stosować się do'+D.;
25. *Marię* ⇒ *przestrzegać* 'ostrzegać'+B.

II.

1. *Janek wybił szybę sąsiadom* ⇒ *wybić* 'stłuc'+B.+C.;

2. *Rzemieślnik wybił ściany adamaszkiem* ⇒ *wybić* 'obić'+B.+N.;

3. *Jeszcze trzeba wybić desenh na płótnie* ⇒ *wybić* 'wydrukować'+B.+na+Ms.;

4. *Uczeń poci się nad zadaniem z matematyki* ⇒ *pocić się* pot. 'ślęczyć'+nad+N.;

5. *Robotnik poci się od gorąca* ⇒ *pocić się*+wyrażenie przymikowe – od+D. (przyczyna zewnętrzna);

6. *Uciekinier poci się ze strachu* ⇒ *pocić się*+z+D. (przyczyna wewnętrzna);

7. *Na tobie ciąży wina* ⇒ *ciężić* 'obciążać'+na+ Ms.;

8. *Janowi ciąży obowiązek wyprowadzania psa na spacer* ⇒ *ciężić* 'przeszkadzać'+C. lub *Na Janie ciąży obowiązek wyprowadzania psa na spacer* ⇒ *ciężić* 'obciążać'+na+Ms.;

9. *Pawłowi ciąży poranne rozmowy ze wścibskim sąsiadem* ⇒ *ciężić* 'przeszkadzać'+C.;

10. *Piotr ciąży ku poglądom liberalnym* ⇒ *ciężić* 'skłaniać się'+ku+C.;

11. *Nad tobą ciąży niebezpieczeństwo* ⇒ *ciężić* 'zagrozić'+nad+N.;

12. *Anna chce tę sukienkę* ⇒ *chcieć*+B. – rzeczownik konkretny oznaczający całość;

13. *Anna chce twojej pomocy* ⇒ *chcieć*+D. – rzeczownik abstrakcyjny;

14. *Paweł wyszukał tę książkę dla ciebie* ⇒ *wyszukać*+B.+dla+D.;

15. *Szukam tej książki już dwa tygodnie* ⇒ *szukać*+D.;

16. *Jan chelpi się swoimi dokonaniem* ⇒ *chelpić się*+N.;

17. *Kasia znowu dostała kataru* ⇒ *dostać* 'nabawić się'+D.;

18. *Dziecko dostało jabłko od matki* ⇒ *dostać* 'otrzymać'+B.+od+D.;

19. *Kobieta dotknęła czoła ręką* ⇒ *dotknąć* 'czynność fizyczna'+D.+N.;

20. *Jan dotknął żonę swoim zachowaniem* ⇒ *dotknąć* 'sprawić przykrość'+B.+N.;

21. *Rybak wybrał ryby z sieci* ⇒ *wybrać* 'wyjmować'+B.+z+D.;
22. *Nauczyciel wybrał go spośród innych uczniów* ⇒ *wybrać* 'decydować się na kogoś'+B.+spośród+D.;
23. *Członkowie zarządu wybrali Piotra na prezesa* ⇒ *wybrać* 'przeznaczyć na stanowisko'+D.+na+D.;
24. *Anna godzi pracę z wychowywaniem dzieci* ⇒ *godzić* 'łączyć'+B.+z+N.;
25. *Maria musi zgodzić niańkę do dziecka* ⇒ *godzić* 'zatrudnić' przestarzałe+B.+do+D.;
26. *Jan godzi Piotra z Jerzym* ⇒ *godzić* 'jednać'+B.;
27. *To godzi w mój honor* ⇒ *godzić* 'uwłaczać'+w+B.;
28. *On godzi w nią nożem* ⇒ *godzić* 'uderzać'+w+B.+N.

III.

➤ Można ułożyć różne zdania. Najistotniejsze jest zachowanie wymagań składniowych czasowników.

1. Maria traktuje Ankę jako domownika. Paweł uważa Jasia za przyjaciela.
2. Krytyk ocenil obraz Piotra jako arcydzieło. Przyjaciele uznali wiersz Jana za wybitny utwór.
3. Świat apeluje o zaprzestanie prób jądrowych. Opozycja postuluje powołanie nowego gabinetu.
4. Kasia wytłumaczyła się z nieobecności. Jan odpowiadał za nadużycia.
5. Mama czeka na Jasia. Ania oczekuje koleżanki.

IV.

1. wyjazd; 2. palić/ palenia; 3. rozmawiać; 4. pisanie; 5. czytanie; 6. długo leżeć; 7. skorzystać; 8. codzienne gimnastykowanie się; 9. omawiać tekst/ omawianie tekstu; 10. zamknąć okno/ o zamknięciu okna.

V.

1. a. (+) ⇒ rzad. w zn. 'spoglądać'; możliwe w zn. 'liczyć na kogoś, spodziewać się od kogoś pomocy'; b. (+);
2. a. (+); b. (+); c. (+); d. (-);
3. a. (+); b. (+); c. (-); d. (-); e. (-); f. (-);
4. a. (+); b. (-); c. (-); d. + ⇒ systemowo: *podkreślić*+B.; tu wyjątek;
5. a. (+); b. (+) ⇒ chwilowość posiadania; c. (+); d. (+) ⇒ D. częściowy;
6. a. (+) ⇒ w zn. 'gospodarzyć czymś oszczędnie'; b. (+) ⇒ rzad. w zn. 'gospodarzyć czymś oszczędnie' tylko z rzeczownikami konkretnymi; c. (+); d. (-) ⇒ por. 6.b.; zdrowie jest abstraktem; e. (+); f. (+) ⇒ 'szanować' tylko z rzeczownikami abstrakcyjnymi; g. (-);
7. a. (+) ⇒ w zn. 'spędzić czas na słuchaniu'; b. (-); c. (+) ⇒ w zn. 'spełnić prośbę'; d. (+) ⇒ w zn. 'spędzić czas na słuchaniu';
8. a. (-) ⇒ czasownik dk. *wypatrzeć*+B.; b. (+); c. (-) ⇒ czasownik ndk. *wypatrywać*+D.; d. (+);
9. a. (-); b. (+) ⇒ w zn. 'nie wziąć czegoś przez nieuwagę'; c. (-); d. (+) ⇒ w zn. 'puścić coś w niepamięć';
10. a. (+) ⇒ treść konkretna, całość; b. (+) ⇒ D. częściowy; c. (+) ⇒ treść konkretna, całość; d. (+) ⇒ D. częściowy; e. (-); f. (+) ⇒ treść abstrakcyjna;
11. a. (+); b. (+) ⇒ znaczenie konkretne; c. (+) ⇒ znaczenie abstrakcyjne; d. (-);

12. a. (-); b. (+) ⇒ w zn. 'gwałtownie poruszyć'; c. (+) ⇒ w zn. 'spowodować nagłe wzruszenie'; d. (+) ⇒ w zn. 'spowodować nagłe wzruszenie'.

VI.

1. *na dziewczynę*, ale: w zn. 'trwać w napięciu, niecierpliwie czekać' *czekać* kogoś, czegoś, np.: *dziewczyny od kilku godzin – dziewczyny*;
2. *za książkę – rachunek*;
3. *do mojego – do mojego – mojemu – z moim – jak mój*;
4. *pasty do zębów – pastę do zębów*;
5. *rodziny – rodzinę*;
6. *władzy – władzy*;
7. *dziecku – dla dziecka/ wobec dziecka*;
8. *choremu – dla chorego*;
9. *firmą – firmą – firmy*;
10. *powieść – powieści*;
11. *plan – planu*;
12. *spodnie – spodni*;
13. *do tarczy – w naukach ścisłych*;
14. *urody – plotkom*;
15. *o filmie – nad zdrajcą*;
16. *takiego leku – perswazji*;
17. *opór przeciwnika – matkę*.

VII.

1. *został wybrany na herszta*; 2. *gospodarstwa, kwiatów, zwierząt domowych*; 3. *czoła/ czoło*; 4. *czoło/ czoła*; 5. *ku ziemi/ do ziemi*; 6. *przyczyny*; 7. *pracę magisterską*; 8. *niczego*; 9. *nic/ niczego*; 10. *niczego*; 11. *dziecka*; 12. *życie*; 13. *koncertu noworocznego*, pot. *koncert noworoczny*; 14. *wina*; 15. *oprogramowania*; 16. *ołówek*, pot. *ołówka*; 17. *problemów*; 18. *jej nowego lokatora* ⇒ w zn. 'powodować, dostarczać' – por. p. 17. – czasownik *następować* ma rząd dopełniaczowy i występuje w schemacie *ktoś następować (komuś) czegoś*, natomiast w zn. 'polecać, rekomendować' – użytym w tym zdaniu – czasownik ma rząd biernikowy i występuje w schemacie *ktoś następować (komuś) kogoś, coś*; 19. *tej roboty*; 20. *swojej ciotki, ze*; 21. *jako gościa/ jak gościa*; 22. *jako kłamczuchę*; 23. *za geniusza*; 24. *od nowego wiersza*; 25. *w luksusy*.

VIII.

1. *Kasię nie swędzi nos/ Kasi nie swędzi nos* ⇒ wyrazów występujących w funkcji dopełnienia dalszego w połączeniu z czasownikami zaprzeczonymi używamy albo w B. (forma starsza i lepsza) albo w D. (forma nowsza);
2. *Nie stać ją na kupno samochodu/ Nie stać jej na kupno samochodu* ⇒ por. p. 1;
3. *Nie traktowaliśmy tego jako porażkę/ Nie traktowaliśmy tego jako porażki* ⇒ wyrazów występujących w funkcji dopełnienia orzekającego w połączeniu z czasownikami zaprzeczonymi używamy raczej w B., formy dopełniaczowe są wtórne, uznawane za gorsze i nie zawsze dopuszczalne, np.: *Traktował to jako obelgę* ⇒ *Nie traktował tego jako obelgę/ Nie traktował tego jako obelgi*, ale: *Uważali nas za przyjaciółki* i tylko: *Nie uważali nas za przyjaciółki*;

4. *Nie żał mi marnować czasu/ Nie żał mi marnować czas* ⇒ gdy w funkcji nadrzędnego członu wypowiedzenia występuje zaprzeczony człon imienny (np. rzeczownik, przymiotnik), a nie czasownikowy, istnieje możliwość użycia dopełnienia bliższego albo w B. (forma lepsza), albo w D.;
5. *Nie określił jej jako osobę zrównoważoną/ Nie określił jej jako osoby zrównoważonej* ⇒ por. p. 3.;
6. *Nie odbierali tych opinii jako krzywdzącej/ Nie odbierali tych opinii jako krzywdzących* ⇒ por. p. 3.;
7. *Nauczycielkę nie drażni takie zachowanie/ Nauczycielki nie drażni takie zachowanie* ⇒ por. p. 1.;
8. *Niezdolny był okłamać wychowawcę/ Niezdolny był okłamać wychowawcy* ⇒ por. p. 4.;
9. *Matkę nie bolał nogi/ Matki nie bolał nogi* ⇒ por. p. 1.;
10. *Nie uważał za stosowne przeprosić klientkę/ Nie uważał za stosowne przeprosić klientki* ⇒ jeśli orzeczenie w zdaniu jest złożone z rozwiniętego związku wyrazowego i bezokolicznika, wówczas dopełnienie bliższe tego bezokolicznika może wystąpić albo w B., albo w D.

IX.

➤ Większość czasowników w języku polskim ma rząd bierownikowy, często się jednak zdarza, że czasownik może wystąpić w paru różnych schematach składniowych, przy czym wybór odpowiedniego schematu ma uwarunkowanie znaczeniowe. Często na różnicowanie schematów składniowych ma wpływ to, czy czasownik oznacza czynność konkretną czy abstrakcyjną.

1. a. *Rolnik dochował ziemniaki do zimy* ⇒ *dochować* w zn. 'przechować coś do pewnego czasu'+B.;
- b. *Piotr dochował tajemnicy* ⇒ *dochować* w zn. 'nie wydać czegoś, zatrzymać coś dla siebie'+D.;
- c. *Mąż dochował żonie wierności* ⇒ *dochować* w zn. 'nie zdradzić kogoś'+C.+D.;
2. a. *Pracownicy brakowali towar* ⇒ *brakować* w zn. 'kontrolować jakość wyrobów, odrzucając braki'+B.;
- b. *Pracownikom brakowało zapалу* ⇒ *brakować* w zn. 'być w niewystarczającej ilości, nie wystarczać komuś'+C.+D.;
3. a. *Listonosz dostarczył przesyłkę* ⇒ *dostarczyć* w zn. 'sprawić, żeby się coś znalazło, w jakimś określonym miejscu; doręczyć coś' (czynność konkretna)+B.;
- b. *List dostarczył wzruszeń* ⇒ *dostarczyć* w zn. 'stać się źródłem czegoś' (czynność abstrakcyjna)+D.;
4. a. *Jej ręka dotknęła czoła matki* ⇒ *dotknąć* w zn. 'zbliżyć coś do kogoś, czegoś aż do zetknięcia' (czynność konkretna)+D.;
- b. *Jej uwaga dotknęła matkę* ⇒ *dotknąć* w zn. 'sprawić komuś przykrość, urazić czymś kogoś' (czynność abstrakcyjna)+B.;
5. a. *Karol nabył majątek ziemski* ⇒ *nabyć* w zn. 'kupić coś lub otrzymać coś na własność, np. przez wymianę' (czynność konkretna)+B.;
- b. *Karol nabył rozumu* ⇒ *nabyć* w zn. 'dojść do czegoś, zyskać, osiągnąć coś' (czynność abstrakcyjna)+D.;
6. a. *Rodzice cieszyli się z prezentu* ⇒ *cieszyć się* w zn. 'doznawać radości z tego, co miało miejsce lub ma miejsce w danym, bieżącym czasie'+z+D.;

- b. *Rodzice cieszyli się ładną pogodą* ⇒ *cieszyć się* w zn. 'doznawać radości z czegoś trwającego przez pewien czas'+N.;
- c. *Rodzice cieszyli się na przyszłoroczny wyjazd* ⇒ *cieszyć się* w zn. 'odczuwać radość z powodu czegoś przewidywanego, mającego nastąpić'+na+B.;
- d. *Rodzice cieszyli się dobrym zdrowiem* ⇒ tylko w połączeniu z nazwami oznaczającymi zjawiska korzystne: 'mieć coś jakis czas, doznawać czegoś, np. jakiegoś pozytywnego stanu lub uczucia'; *cieszyć się*+N.;
7. a. *Prelegent bronił swojego stanowiska* ⇒ *bronić* w zn. 'odpierać zarzuty w jakiejś sprawie; występować jako obrońca jakiejś sprawy, idei itp.'+D.;
- b. *Żołnierze bronili ojczyzny* ⇒ *bronić* w zn. 'odpierać atak, napaść, czynnie kogoś, coś ochraniać, zwykle z bronią w ręku'+D.;
- c. *Adwokat bronił przestępcę* ⇒ *bronić* w zn. 'ujmować się, wstawiać się za kimś; występować jako czyjś obrońca w sądzie'+B.;
8. a. *Ciotka brzydziła się kłamstwem* ⇒ *brzydzić się* w zn. 'czuć do kogoś, czegoś wstręt moralny, psychiczną odrazę'+N.;
- b. *Ciotka brzydziła się robaków* ⇒ *brzydzić się* w zn. 'czuć do kogoś, czegoś wstręt fizyczny, fizyczną odrazę'+D.;
9. a. *Monika przestrzegała zasad* ⇒ *przestrzegać* w zn. 'stosować się do czegoś, postępować zgodnie z czymś'+D.;
- b. *Monika przestrzegała koleżankę przed niebezpieczeństwem* ⇒ *przestrzegać* w zn. 'udzielać przestrogi, napomnienia, ostrzegać'+B.+przed+N.;
10. a. *Kula ziemską emanowała ciepło* ⇒ *emanować* w zn. 'wydzielać coś z siebie, promieniować czymś'+B.;
- b. *Dziewczyna emanowała urodą* ⇒ *emanować* w zn. 'uwiadczać coś, oddziaływać czymś na otoczenie'+N.;
- c. *Chłód emanował z każdej sceny filmu* ⇒ *emanować* w zn. 'dawać się odczuć, rozciąć wokół jakąś aurę'+M.+z+D.+okolicznik;
11. a. *Kamiński oszczędzał gaz (rzad. gazu, na gazie)* ⇒ *oszczędzać*+rzeczownik konkretny: 'używać czegoś z umiarem, bez rozrzutności'+B., rzad.+D., na+Ms.;
- b. *Kamiński oszczędzał zdrowie* ⇒ *oszczędzać*+rzeczownik abstrakcyjny: 'szanować coś, nie narażać czegoś na szkodę'+B.;
- c. *Kamiński oszczędzał matce zmartwień* ⇒ *oszczędzać* w zn. 'nie narażać kogoś na przykre doznania'+C.+D.;
- d. *Wróg oszczędzał kobiety i starców* ⇒ *oszczędzać* w zn. 'darować komuś życie'+B.;
12. a. *Tomek dostał grypy* ⇒ *dostać* w zn. 'zachorować na coś'+D.;
- b. *Tomek dostał komputer* ⇒ *dostać* w zn. 'otrzymać, użyć coś za darmo lub za pieniądze, za pracę itp.'+B.;
13. a. *Malinowscy godzili nową szwaczkę* ⇒ *godzić* w zn. 'najmować kogoś do pracy, umawiać się z kimś o pracę'+B.;
- b. *Malinowscy godzili pracę z rozrywką* ⇒ *godzić* w zn. 'łączyć harmonijnie dwie różne rzeczy, sprawy'+B.+z+N.;
- c. *Malinowscy godzili sąsiadów* ⇒ *godzić* w zn. 'doprowadzać do porozumienia, do zgody; jednać'+B.;

14. a. *Dziadek wypalił fajkę* ⇒ *wypalić* w zn. 'pałac, zużyć coś lub zawarty w czymś tytoń'+B.;
 b. *Dziadek wypalił ze strzelby do sarny* ⇒ *wypalić* w zn. 'wystrzelić pocisk'+do+D.

X.

1. *szukać czegoś*; 2. *rozumieć coś przez coś*; 3. *nawiązując do*; 4. *wybrać kogoś na kogoś*; 5. *winić kogoś za coś*; 6. *coś służy za dowód, za przykład*; 7. *zamienić się na coś*; 8. *odnośnie do czegoś/ w odniesieniu do czegoś*; 9. *podobny do kogoś, czegoś*; 10. *pożyczyć od kogoś*; 11. *z rzędu*; 12. *wysłać pod czymś adresem*; 13. *telefonować pod jakiś numer*; 14. *zamiast czegoś*; 15. *szampon do włosów*.

XI.

1. *których* ⇒ dopełnienie bliższe przed czasownikiem pośrednio zaprzeczonym wystąpiło w B. zamiast w D.;
 2. *wprowadzonego ograniczenia* ⇒ *przestrzegać* w znaczeniu 'stosować się do' wymaga D.;
 3. *Syntezy* ⇒ *dokonać*+D.;
 4. *zapobiegają wystąpieniu* ⇒ konstrukcja analityczna zamiast C. przy czasowniku *zapobiegać*;
 5. *leków* ⇒ *nadużywać*+D.;
 6. *ciekawej audycji* ⇒ specjalizacja znaczeniowa: *wysłuchać*+D. ('spędzić czas na słuchaniu'), *wysłuchać*+B. ('spełnić prośbę, życzenie');
 7. *napotyka przeszkody* ⇒ *napotykać*+B., nie: *napotykać na*+B. (zdublowany przedrostek);
 8. *swemu uznaniu* ⇒ *dać wyraz* + C.;
 9. *tych deficytowych tworzyw* ⇒ *używać*+D., tu: dopełnienie przed orzeczeniem, co zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia błędu;
 10. *tego krążka* ⇒ *dotknąć* w zn. czynności fizycznej+D.;
 11. *do organizowania* ⇒ *ograniczać się* do czegoś, tu: zły dobór przyminka;
 12. *dochodowe przedsiębiorstwo* ⇒ coś *dotknęło*+B., w zn. 'coś złego kogoś spotkało';
 13. zdanie popr. ⇒ coś *dotknęło* + B., w zn. 'coś złego kogoś spotkało';
 14. *a czego* ⇒ zaimek przed czasownikiem zaprzeczonym bezpośrednio wystąpił w B. zamiast w D.;
 15. *błędów* ⇒ rzeczownik po czasowniku zaprzeczonym pośrednio wystąpił w B. zamiast w D.;
 16. zdanie popr. ⇒ *ją* lub *jej*, zaimek po czasowniku zaprzeczonym pośrednio (możliwy zarówno B. jak i D.);

17. zdanie popr. ⇒ *ją* lub *jej*, zaimek w funkcji dopełnienia dalszego po czasowniku zaprzeczonym bezpośrednio (tradycyjny B., nowszy D.);
 18. *sensu* ⇒ *nabierać*+D.;
 19. *regulaminu* ⇒ *przestrzegać* w zn. 'stosować się do'+D.;
 20. *kremu* ⇒ *używać*+D., tu: dopełnienie przed orzeczeniem, co zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia błędu;
 21. *tego* ⇒ *słuchać*+D., dopełnienie przed orzeczeniem, co zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia błędu;
 22. *którego* ⇒ *szukać*+D., dopełnienie przed orzeczeniem, co zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia błędu;
 23. *zakupem* ⇒ *być zainteresowanym*+N.;
 24. *paniom* ⇒ *oferować coś* (B.) *komuś* (C.), nie: *oferować dla kogoś*; tu: rekcja analityczna zamiast syntetycznej, nadużycie przyminka *dla*;
 25. *końca* ⇒ *dobiegać*+D., nie: *dobiegać do*+D. (zdublowany przedrostek);
 26. *za filozofa* ⇒ kontaminacja: *uznać za*+B. i *potraktować jako*+B.;
 27. *której* ⇒ zaimek przed czasownikiem zaprzeczonym pośrednio wystąpił w B. zamiast w D.;
 28. *steków* ⇒ rzeczownik po czasowniku zaprzeczonym pośrednio wystąpił w B. zamiast w D.;
 29. *to* ⇒ *zadośćuczynić*+B., nie: *zadośćuczynić za*+B. (zdublowany przedrostek);
 30. *kłamał matce* ⇒ *kłamać*+C. (ale: *okłamał matkę* ⇒ *okłamać*+B.);
 31. *pieniędzy* ⇒ *potrzebować*+D.;
 32. *bezpłatnego wyważania opon, pomiaru ciśnienia [powietrza w oponach] i [pomiaru] głębokości bieżnika* ⇒ *skorzystać z*+D.;
 33. *nam/ w nasze umysły* ⇒ *wpajać*+B.+C. lub: *w*+B.;
 34. *dawki* ⇒ por. p. 31.;
 35. *na prezesa* ⇒ *wybrać*+B.+na+B.;
 36. *ją* ⇒ *pielegnować*+B.;
 37. *dofinansowania* ⇒ *potrzeba*+D.;
 38. *za dobroczyńcę* ⇒ *uważać*+B.+za+B.;
 39. *w tę dziedzinę* ⇒ *wnieść*+B.+w+B.;
 40. *postulowano zmianę* ⇒ *postulować*+B.;
 41. *zameczek, który sędziwy Aaron zamieszkuje* ⇒ *zamieszkiwać*+B. (pomyłono z rekcją częściej używanego czasownika *mieszkać*);
 42. *sześciu* ⇒ *domagać się*+D.;
 43. „godny” *współpracy* ⇒ *być godnym*+D.;
 44. *To, kto* ⇒ *to* jest podmiotem;
 45. *znanego łódzkiego ginekologa* ⇒ *pochówek*+D.

13. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – SKRÓTY

I.

1. zdanie nie wymaga rozwinięcia ⇒ oba przymyki mają ten sam rząd (dopełniaczowy);
 2. *przed obiadem i po nim* ⇒ dwa przymyki o różnych rekcjach;
 3. *jak dbać o ręce i je pielegnować* ⇒ dwa czasowniki o różnych rekcjach;
 4. *z mlekiem i bez mleka* ⇒ dwa przymyki o różnych rekcjach;

5. zdanie nie wymaga rozwinięcia ⇒ oba czasowniki mają ten sam rząd (biernikowy);
 6. zdanie nie wymaga rozwinięcia ⇒ por. p. 5.;
 7. *czytanie książek i zainteresowanie nimi* ⇒ dwa rzeczowniki o różnych rekcjach;
 8. *je zrekompensować* ⇒ dwa czasowniki (*uniknąć, zrekompensować*) o różnych rekcjach;

9. 70 lat ⇒ konieczne jest uzupełnienie leksykalne, ponieważ w obu częściach zdania złożonego występują różne liczebniki: 70 wymaga D. lm., 92 wchodzi z rzeczownikiem w związek zgody.

II.

1. nawilża włosy i nadaje im połysk; 2. na stole i pod nim; 3. kupić promowany towar lub poprosić rodziców o jego kupienie; 4. przed programem lub po nim; 5. uczestniczyła w terapii, a właściwie ją prowadziła; 6. zlokalizować miejsca awarii i dotrzeć do nich; 7. przywiązują szczególną wagę do doniosłych propozycji rozbrojeniowych i wyrażają dla nich; 8. przed programem dla najmłodszych i 15 minut po nim; 9. kupił psa i zaopiekował się nim; 10. ale który wykończyłam, urządziłam i zorganizowałam; 11. w okolicach miasta Goma i w samym mieście; 12. zainteresowanie szkołami katolickimi i ich prestiż; 13. potwierdzić informacji o nominacji Porackiego ani im zaprzeczyć; 14. o bicie dzieci oraz moralne (lepiej: psychiczne) i fizyczne znęcanie się nad nimi; 15. stworzył Spółdzielnię Usług Wysokościowych „Świetlik” i nią kierował. W spółdzielni znaleźli schronienie; 16. poznaje uroczą młodzieńką tancerkę Baletów Rosyjskich i zakochuje się w niej; 17. zainicjował wiele akcji pomocy społecznej i w nich uczestniczył; 18. zwrócono im uwagę; 19. sprowadzanie narkotyków i handel nimi; 20. zapobiegania chorobom przyzębia i służówek i leczenia ich.

III.

1. od poziomu zawodowców ⇒ konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ w zdaniu porównuje się poziomy amatorów i zawodowców;
2. przypomina tył naszego cinquecento ⇒ konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ porównuje się tyły obu samochodów;
3. będą płacili najniższe stawki opłat targowych spośród sprzedawców na wszystkich warszawskich bazarach ⇒

konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ w innym wypadku porównuje się kupców do bazarów;

4. co uratowanie żubra i niedźwiedzia ⇒ konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ w obu częściach zdania dopełnieniem czasownika uznały jest rzeczownik uratowanie;
5. Tomka Sakiewicza bolał ząb i chłopiec sepił ⇒ konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ w obu zdaniach składowych występują różne podmioty;
6. Z powodu choroby personelu ⇒ konieczne uzupełnienie leksykalne, ponieważ wyrażenie przyimkowe odnosi się do innego wykonawcy czynności (personel choruje, a sklep jest nieczynny);
7. Skoczkom, którzy wyszli z Wisły, panie składały gratulacje ⇒ nie można użyć konstrukcji przyimkowej, ponieważ wykonawca czynności wyrażonej rzeczownikiem odsłownym (wyszcie) nie jest tożsamy z wykonawcą czynności wyrażonej czasownikiem (składały);
8. żeby mogły się ogrzać przy ciepłym kaloryferze ⇒ nie można użyć konstrukcji przyimkowej, ponieważ wykonawca czynności wyrażonej rzeczownikiem odsłownym (ogrzała się) nie jest tożsamy z wykonawcą czynności wyrażonej czasownikiem (otworzyłby);
9. zostało dokonane przez, lepiej: zabójstwa dokonał ⇒ brakuje czasownika w formie osobowej (części orzeczenia w stronie biernej), lepiej użyć strony czynnej;
10. Kanarki wystawione przez warszawskich hodowców walczyły o tytuł najlepszego (kanarka)/ O tytuł (zwycięzcy) dla najlepszych kanarków walczyli warszawscy hodowcy ⇒ konieczne jest przeredagowanie zdania, ponieważ zastosowany błędnie skrót składniowy powoduje, że mamy zdanie o warszawskich hodowcach walczących o tytuł najlepszych kanarków.
11. Gdy wyjechał na wakacje..., lub: Po jego wyjeździe na wakacje (por. 7).
12. Gdy łowiliśmy już kilka godzin, leszcze... (por. 7).

14. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – WYRAZY FUNKCYJNE

I.

1. nie tyle, ile; 2. nie tylko, lecz także; 3. zarówno, jak i; 4. Im, tym; 5. Tak czy inaczej; 6. Podczas gdy; 7. trudniejsze niż; 8. nie tyle, ile; 9. Najpierw, a później; 10. Dopóki, dopóty; 11. dotąd... aż; 12. Kiedy [...] osiągnęły, [...] stwierdził; 13. Chociaż, to; 14. tak, jak i/ mogą być kapłankami, a nawet biskupami; 15. [...] nie tylko [...], lecz także w [...] eliminacjach [...] ⇒ błędnie użyty przyimek na przy rzeczowniku eliminacje w zn. 'wstępny etap konkursu'; 16. dlatego że.

II.

1. [...] i pracuje nie tylko w telewizji, ale także w dziale handlowym ambasady Brazylii.
2. Oprócz swych zwykłych pracowniczych czynności mają dodatkowe obowiązki: [...].
3. Zarzuty postawiliśmy nie tylko panu G., lecz także jeszcze jednej osobie.
4. Policja nabrała wody w usta. Tylko katowicki komendant wojewódzki udzielił nam wyrywkowych informacji.

5. [...] rzecznicy dyscypliny budżetowej są powoływani przez ministra lub wojewodę. Dotyczy to wszystkich, oprócz rzeczników regionalnych izb rozrachunkowych.

➤ Przyimki oprócz i poza tworzą wyrażenia:

– wskazujące, że ktoś, coś jest dodatkiem, nadwyżką do tego, co nazywa przyłączany rzeczownik, np.: Oprócz naleśników zjadł jeszcze kawałek ciasta; Oprócz siostry zaprosił także dwie kuzynki; Oprócz geografii interesował się zoologią;

– oznaczające, że czynność lub stan nie obejmuje osoby lub rzeczy, którą nazywa przyłączany rzeczownik, np.: Wyszli wszyscy oprócz wuja; Zwiedziłem wszystko oprócz skarbca królewskiego.

Przyimki te są współcześnie w wielu kontekstach zamieniane stosowane, jednak oprócz jest coraz częściej zastępowany przez poza (np.: Poza mną zabrało głos jeszcze kilka osób); zaleca się używanie wyrazu oprócz (lepiej: Oprócz mnie zabrało głos jeszcze kilka osób).

Należy też pamiętać o ich różnych wymaganiach składniowych – oprócz łączy się z rzeczownikiem (lub innym wyrazem w jego funkcji) w D., poza zaś z N. (lub z B. – w innych znaczeniach).

III.

➤ Przyimek dla oraz:

- nazwa istoty żywej; użytkownikiem danej rzeczy ma być ta istota lub ze względu na jej korzyść coś się dzieje, np.: *szpital dla dzieci*;
- nazwy uczuć – wymiennie z *do*, np.: *szacunek dla/ do kogoś*;
- przymiotniki oznaczające ogólnie pożytek – wymiennie z *C.* (konstrukcje celownikowe często przestarzałe), np.: *przyjazy dla ludzi* (przestarz. *ludziom*), ale: *miły sercu*;
- rzeczowniki odsłowne (często) – tworzy wyrażenia oznaczające cel, np.: *dla podkreślenia powagi sytuacji*. Przyimek *dla* jest przestarzały w funkcji przyczynowej, np.: *dla ważnych przyczyn* (lepiej: *z ważnych przyczyn*).

1. *żeby mieć piękne i zdrowe włosy* ⇒ włosy to nie nazwa istoty żywej; ze zdania może wynikać, że szamponu mogą używać tylko ci, którzy mają piękne i zdrowe włosy; *szampon do włosów suchych*;
2. *Pokarm, dzięki któremu sieraś staje się zdrowa* ⇒ por. p. 1.;
3. *kąpiel stóp* ⇒ *stopy* to nie nazwa istoty żywej, por. p. 1.; częste w Polsce północno-wschodniej;
4. *Zagrożeniem zdrowia ludzkości* ⇒ *zagrożenie*+D., nie: *zagrożenie dla*+D. – błędnie użyta konstrukcja analityczna;
5. *Małemu dziecku* ⇒ niepoprawne użycie rekcji analitycznej z przyimkiem *dla* zamiast rekcji syntetycznej (celownikowej), częste w Polsce północno-wschodniej;
6. *rozwiązań różnych problemów* ⇒ *rozwiązania*+D., nie: *rozwiązania dla*+D. – błędnie użyta konstrukcja analityczna;
7. *przydatna do/ w rehabilitacji* ⇒ *przydatny dla kogo*, nie: *dla czego*;

➤ Przyimek przy określa stosunek współwystępowania, styczności w czasie lub w przestrzeni:

- ‘przedmiot położony w pobliżu, w najbliższym sąsiedztwie’, np.: *stół przy oknie*;
- ‘czas (często przybliżony), kiedy się coś dzieje’, np.: *po-gawędka przy kolacji*;
- ‘osoba lub rzecz, której ktoś towarzyszy, współuczestnicząca w czymś’, np.: *rozmowa przy świadkach*;
- ‘okoliczność towarzysząca czemuś, przyczyna czegoś’, np.: *wypadek przy pracy*;
- ‘rzecz stanowiąca kontrast z czymś’, np.: *Gra jej zbladła przy grze wielkiego artysty*;
- ‘to, z czego ktoś korzysta, co ktoś ma, zachowuje’, np.: *być przy zdrowych zmysłach*.

8. *podczas gdy zaleca się/ chociaż zaleca się tylko*;

9. *W taką pogodę*;

10. *Wobec takich żądań*;

➤ Przyimek o oraz rzeczownik w funkcji przydawki określającej cechy charakterystyczne; wyrażenie bardziej książkowe w porównaniu z odpowiednimi wyrażeniami z przyimkiem *z*, np.: *kobieta o ciemnych włosach*.

11. *z trzema sypialniami*;

12. *z krakowskimi numerami rejestracyjnymi*;

➤ Przyimek *na* w połączeniu z rzeczownikiem w B. tworzy wyrażenia wskazujące, że ruch odbywa się ku powierzchni, górnemu punktowi czegoś albo na jakąś płaszczyznę. Wskutek znacznego rozpowszechnienia dopuszczalne są w języku środowiskowym np. takie określenia: *Iść na fabrykę, na zakład, na kopalnię* (zwłaszcza gdy chodzi o teren, a nie o konkretny budynek), *na bramę, na świetlicę, na stołówkę, na portiernię*. W starannej polszczyźnie należy posługiwać się jednak określeniami tradycyjnymi: *do fabryki, do zakładu, do kopalni, do bramy, do świetlicy, do stołówki*.

13. *w sklepie* ⇒ wyrażenie *na sklepie* oznacza, że towar znajduje się na dachu sklepu (podobnie p. 14. i 15.);

14. *w lokalu*;

15. *do sali*.

IV.

1. *30 km od Warszawy* ⇒ relacja przestrzenna; ale: *mieszkał pod Warszawą*;
2. *w pogotowiu* ⇒ konstrukcja wskazuje na instytucję; por. opis przyimka *na* w omówieniu do ćwic. III; środ. *na pogotowiu*;
3. *w świecie mody* ⇒ inny rodzaj relacji przestrzennej w wyrażeniu *w świecie mody* niż *na świecie*;
4. *dwanaście lat później* ⇒ relacje czasowe;
5. *wczesnym wieczorem* ⇒ relacje czasowe;
6. *podczas/ w czasie/ w ciągu* ⇒ relacje czasowe;
7. *kuracja odchudzająca* ⇒ relacja przyczynowo-skutkowa;
8. zdanie popr. ⇒ relacja przyczynowo-skutkowa lub czasowa.

V.

1. Spójniki łączne:
 - a. *i/ oraz*; b. *oraz/ jak również*; c. *i/ oraz*; d. *tudzież*;
2. Spójniki przeciwstawne:
 - a. *ale/ jednak/ lecz*; b. *a/ ale/ tylko*;
 - c. *ale* ⇒ niemożliwe jest w tym wypadku zastosowanie spójnika *a*, ponieważ w znaczeniu przeciwstawnym nie można go używać po zaprzeczonym członie zdania; wyjątek stanowi sytuacja, gdy następne zdanie jest przyzwalające, wynikowe lub uzupełnia ono treść zdania zaprzeczonego, por. p. d. i e.;
 - d. *a* ⇒ spójnik *a* w znaczeniu przeciwstawnym może zostać użyty przed zaprzeczonym członem zdania;
 - e. *a* ⇒ spójnik *a* może wprowadzać zdania wynikowe;
 - f. *jednak/ a*;
 - g. *a/ natomiast/ zaś* ⇒ przy uwzględnieniu zmiany szyku wyrazów: *Babcia choruje, dziadek natomiast/ zaś czuje się znakomicie*;
 - h. *a/ zaś* ⇒ przy uwzględnieniu zmiany szyku wyrazów: *Rano zwiedzimy Zamek Królewski, po południu zaś wybierzemy się na spacer do Łazienek*; nie można zastosować spójnika *natomiast*, ponieważ niepoprawne jest używanie go, aby do zdania wprowadzić dopowiedzenie, nową informację;

- i. *a/ zaś* ⇒ przy uwzględnieniu zmiany szyku wyrazów:
Michał studiuje prawo, jego brat zaś fizykę jądrową.

VI.

1. *nie tyle, ile, np.: Jest nie tyle mądry, ile zaradny.*
2. *nie tylko, lecz także, np.: Nie tylko się uśmiechnęła, lecz także ukloniła.*
3. *zarówno, jak (i), np.: Zarówno dzieci, jak (i) dorośli powinni unikać nadmiaru słodyczy.*
4. *im, tym, np.: Im bardziej się denerwował, tym szybciej szedł.*
5. *co do, to, np.: Co do mnie, to się zgadzam.*
6. *równie, jak (i), np.: Turystyka jest równie przyjemna, jak i kształcąca.*
7. *dlatego, że, np.: Został ukarany dlatego, że nie słuchał rodziców.*
8. *dopóki, dopóty, np.: Dopóki się coś nie wydarzy, dopóty będę czekać.*
9. *choć, to, np.: Choć mało pracuje, to dużo zarabia.*
10. *co, to, np.: Co chcesz, to weź.*
11. *dotąd, aż, np.: Dotąd prosił, aż się zgodziła.*
12. *zanim/ nim, wprzód, np.: Nim usiądziesz do stołu, wprzód umyj ręce.*
13. *ilekroć, tylekroć, np.: Ilekroć słyszę tę melodię, tylekroć przypominają mi się wakacje.*
14. *jak tylko, zaraz, np.: Jak tylko dojedziemy na miejsce, zaraz pójdę popływać w morzu.*
15. *jeszcze, a/ a już/ ale już, np.: Jeszcze jest lato, a już ludzie chodzą w kurtkach.*
16. *już to, już to, np.: Już to płakała, już to się śmiała.*
17. *najpierw/ naprzód, potem, np.: Najpierw pomyśl, potem odpowiadaj.*

VII.

1. *choć, mimo że; Ustąpił, acz niechętnie.*
2. *zatem, więc; Księżyc wszedł, zrobiło się przeto widniej.*
3. *i rzeczywiście, więc; Medycy zastosowali nowy lek, jakoż chory szybko zaczął wracać do zdrowia.*
4. *bo, ponieważ; Dzień był ciemny, albowiem chmury zasłaniały słońce.*
5. *inaczej, czyli; Gościem na wieczorku był Jan Brzechwa alias Lesman.*
6. *naprawdę; To zaiste trudna sprawa.*
7. a. *ale; Szli dalej, aliści sił im brakowało.*
b. *a oto; Aliści jakiś szmer ich przebudził.*
8. *wcale, zupełnie, ani trochę; Miała głos wysoki, ale bynajmniej nie piskliwy.*
9. *mimo to, a jednak, a przecież; Nie miał najmniejszej chęci, niemniej przemógł się i poszedł.*
10. *jednak, mimo to, wszakże; Kochał ją bardzo, atoli zostać nie mógł.*
11. *czy; Rodzice panny chcieli wiedzieć, azali to szlachcic.*
12. a. *choć; Powiedz bodaj parę słów.*
b. *oby; Bodaj przetrzymali tę zimę, a będzie dobrze.*
13. *czy, czyż; Alboż ci to źle ze mną?*
14. *jednak; Dom był już stary, jednakowoż wygodny.*
15. *choć, chociaż; Panienka, lubo niepiękna, dobra była i pracowita.*

16. *poza tym, ponadto; Pracowała w szkole, nadto prowadziła gospodarstwo.*
17. *niechybnie, z pewnością; Ani chybi przyszli prosić króla o łaskę.*
18. *więc; Drzwi były zamknięte, wszedł tedy przez okno.*
19. *i, oraz, a także; Szanował wuja tudzież ciotkę.*

VIII.

1. *podobny do czegoś; 2. godny naśladowania; 3. aneksja wzgórz; 4. mianować delegatem; 5. pomoc dla studentów/ pomoc studentom; 6. konieczny dla kogoś; 7. niezbędny komuś, pot. niezbędny dla kogoś; 8. krem do cery suchej; 9. materiały do badań; 10. warunki do nauki lub w innym znaczeniu: warunki nauki; 11. nienawiść do kogoś; 12. nieufność do kogoś; 13. sympatia dla kogoś/ sympatia do kogoś; 14. przychylność dla kogoś, rzad. przychylność do kogoś; 15. wdzięczność dla kogoś; 16. pogarda dla kogoś; 17. szacunek dla kogoś; 18. podstawa do decyzji lub w innym zn.: podstawa decyzji; 19. na miasto lub w innym zn.: do miasta; 20. na miejsce lub w innym zn.: w mieście.*

➤ W zakresie użycia przyimków daje się zaobserwować kilka tendencji:

- szerzenie się konstrukcji przyimkowych, które wypierają konstrukcje syntetyczne, ponieważ konstrukcje analityczne wydają się precyzyjniejsze od syntetycznych (np.: *mianować kogoś na kogoś*, zam.: *mianować kogoś kimś*, por. p. 2., 3., 7.); niekiedy jednak, zgodnie z normą, poprawne są wyłącznie konstrukcje przyimkowe (por. p. 1., 6.);
- ekspansywność przyimka *dla*, który występuje nie tylko w konstrukcjach określających przeznaczenie przedmiotu przez wskazanie osoby lub instytucji mających z niego korzystać, ale coraz częściej pojawia się w konstrukcjach niewymagających użycia przyimka w ogóle (np.: *dać coś dla kogoś*, zam.: *dać coś komuś* lub por. p. 5.); wypiera on także przyimek *do* z konstrukcji określających przeznaczenie przedmiotu przez wskazanie nieosobowego obiektu (np.: *tusz dla rzes*, zam.: *tusz do rzes*, por. też p. 8.), być może dzieje się tak pod wpływem j. ang.;
- w wypadku konstrukcji z nazwami niepozytywnych uczuć i obiektami tych uczuć można zaobserwować częstsze użycie przyimka *do* i przyimka *dla*, jeśli uczucie jest pozytywne; jednak i tu jest wiele wahań i trudno jednoznacznie określić normę;
- specjalizacja znaczeniowa konkurencyjnych konstrukcji z przyimkiem *na* i z przyimkiem *w* (także z przyimkiem *na* i z przyimkiem *do*), np.: *załatwił na mieście kilka spraw* (jeśli ktoś mieszka w mieście i załatwił sprawy w urzędach, znajdujących się w tym mieście), ale: *załatwił w mieście kilka spraw* (jeśli ktoś przyjechał do miasta np. ze wsi, żeby załatwić swoje sprawy).

IX.

1. *Do obcych* ⇒ możliwe jest także pozostawienie przyimka wtórnego, ale w zestawieniu z innym czasownikiem: *Był grzeczny w stosunku do obcych, ale przyjaćół traktował obcesowo.* Podany przykład ilustruje wypieranie przyimków prostych przez przyimki wtórne, które często

- stwarzają pozór oficjalności, urzędowości wypowiedzi, a także rozszerzanie łączliwości przyimków wtórnych;
2. *dalej w kierunku Rzeszowa jechał dalej na Rzeszów* ⇒ preferowanie konstrukcji analitycznych, które wydają się precyzyjniejsze od syntetycznych; nie należy używać wyrażań przyimkowych, gdy wystarcza użycie samego rzeczownika;
 3. *w celu wyjaśnienia* ⇒ rozszerzanie łączliwości przyimków wtórnych, w tym wypadku: przyimek *w kierunku* łączy się z określeniami przenośnymi pierwotnie związanymi z ruchem, np.: *począć kroki w kierunku*;
 4. *na pomoc* ⇒ wypieranie przyimków prostych przez przyimki wtórne, a także rozszerzanie łączliwości przyimków wtórnych; *na rzecz* nie łączy się z rzeczownikami abstrakcyjnymi;
 5. *Wobec policjantów* ⇒ preferowanie konstrukcji analitycznych, które wydają się precyzyjniejsze i bardziej urzędowe od syntetycznych (podobnie p. 6.-10. i 12.);
 6. *W mieście*;
 7. *poparcia Zachodu*;
 8. *Starania o uzyskanie dotacji ministra* ⇒ drugie wyrażenie przyimkowe należy w ogóle pominąć;
 9. *gdymby/jeśliby nie zastał*;
 10. *Przez dwa lata*;
 11. *zamiast supersamu* ⇒ rozszerzanie łączliwości przyimków wtórnych, w tym wypadku wyrażenie przyimkowe *w miejsce* łączy się z czasownikami oznaczającymi wymianę jakiegoś elementu, np. *wstawić coś w miejsce czegoś*;
 12. *za wprowadzeniem ustawy*;
 13. *z powodu złej komunikacji* ⇒ rozszerzanie łączliwości przyimków wtórnych, w tym wypadku wyrażenie przyimkowe *ze względu na* łączy się z rzeczownikami osobowymi i wskazuje na relację przyczynową zależną od osoby, np.: *Przyszli tam tylko ze względu na Marka*;
 14. *Z okazji/ w trakcie festiwalu* ⇒ szerzenie się niektórych wyrażań, uznawanych za modne, zwykle nacechowanych; *w ramach* jest wyrażeniem o nacechowaniu oficjalnym, urzędowym, zdecydowanie nadużywanym;
 15. *z powodu pogody* ⇒ por. p. 14.

X.

1. bez przyimka/ z przyimkiem *o*; 2. *z tamtą kobietą*; 3. *do działania*; 4. *do budowy domu*; 5. *między polskim zawodnikiem a liderem*; 6. *wobec/ w stosunku do przeszłości*; 7. bez przyimka, a rzeczownik i przymiotnik w D.: *spraw lokalowych*; 8. *do spraw kadrowych*; 9. bez przyimka, a rzeczownik w N.: *problemem*; 10. *do życia*; 11. *nad poprawką do ustawy*; 12. bez przyimka, a rzeczownik w C.: *poległym*; 13. bez przyimka, a rzeczownik w C.: *kariere/ dla kariery*; 14. *do celów naukowych*; 15. *do nauki*; 16. *dla pierwszej klasy*; 17. *do drogi*; 18. *od klucza*; 19. *od kaszlu/ na kaszel*; 20. *przeciw grypie*; 21. *na błędnym twierdzeniu*; 22. bez przyimka/ z przyimkiem *o*.

XI.

1. **a*, popr.: *lecz* ⇒ użycie niewłaściwego spójnika wyrażającego przeciwstawienie po zdaniu z członem zaprzecznym (jest to dopuszczalne tylko wtedy, gdy spójnik wprowadza zdanie okolicznikowe przyzwolenia, np.: *Nie studiował, a mimo to znalazł ciekawą pracę*);

2. **natomiast*, popr.: *a/ za to* ⇒ użycie spójnika wyrażającego silne przeciwstawienie w funkcji spójnika wprowadzającego dodatkową informację;
3. **nie zbankrutowała*, popr.: *zbankrutowała* ⇒ błędne użycie partykuły przeczącej; czasownik w zdaniu podrzędnym wprowadzonym spójnikiem *aż* nie może występować w formie zaprzeczonej; popr. też: *póki nie zbankrutowała*;
4. **Na (dziś)*, popr.: *do (dziś)* ⇒ czasownik *zrealizować (coś)* wymaga uzupełnienia *do kiedy*, a nie *na kiedy* (ale: *przygotować coś na kiedy*);
5. **Na ile*, popr.: *w jakim stopniu/ jak dalece* ⇒ niewłaściwie zbudowane wyrażenie przyimkowe;
6. zdanie popr. ⇒ niektóre innowacje polegające na wykorzystaniu przyimków *przed, po* jako przedrostków tworzących rzeczownikowe określenia czasu zyskały już aprobatę; inne przykłady wykorzystania podobnych konstrukcji: *od przedwojny, na powakacje*;
7. **(bunt) wobec (tradycyjnych reguł kompozycji)*, popr.: *przeciw/ przeciwko tradycyjnym regułom kompozycji* ⇒ rzeczownik *bunt* wymaga przyimka *przeciw* lub *przeciwko*; błąd polega na wykorzystaniu w wyrażeniu przyimka ogólnorelacyjnego, zamiast konkretnego, oznaczającego relację między jakąś zasadą a działaniem z nią sprzecznym;
8. **Póki co*, popr.: *na razie/ tymczasem* – kalka składniowa z j. ros.;
9. **zapamiętali o tym wszystkim*, popr.: *zapamiętali to wszystko* ⇒ kontaminacja dwóch schematów składniowych: *zapamiętać coś i pamiętać o czymś*;
10. **punktem wyjścia dla mojego wystąpienia*, popr.: *punktem wyjścia mojego wystąpienia* (ewentualnie rzad. *punktem wyjścia do mojego wystąpienia*) ⇒ wyrażenie *punktem wyjścia* wymaga rzeczownika w D. lub konstrukcji *do+D.*;
11. **dla inwestycji gospodarczych*, popr.: *na inwestycje gospodarcze* ⇒ użycie niewłaściwego przyimka na oznaczenie celu; przyimek *dla* oznacza przeznaczenie w połączeniu z nazwami osób (np. *pożyczki dla inwestorów*), w odniesieniu do działań stosuje się przyimek *na*;
12. **Dla wszystkich naszych krewnych*, popr.: *wszystkim naszym krewnym* ⇒ czasownik *przekazywać* ma rząd bezpośredni, celownikowy;
13. **Dla*, popr.: *z powodu* ⇒ użycie niewłaściwego przyimka; przyimek *dla* tworzy wyrażenia oznaczające cel, a nie przyczynę; znaczenie przyczynowe przyimka *dla* nie funkcjonuje w polszczyźnie już od dawna;
14. zdanie popr., choć możliwe jest też *na Litwę i Łotwę* ⇒ przed nazwami terytoriów samodzielnych występuje przyimek *do*, a przed nazwami części składowych kraju występuje przyimek *na* (istnieją wyjątki: *na Węgry, do Wielkopolski*); tradycyjnie więc nazwy *Litwa* i *Łotwa* użyte w B. powinny zostać poprzedzone przyimkiem *na*, ze względu jednak na pozajęzykowe zmiany w rzeczywistości dopuszczony został też wariant *do+D.*;
15. **na numer*, popr.: *pod numer* ⇒ kalka składniowa z j. ros.;
16. *Okolo *milion ton*, popr.: *około miliona ton* ⇒ przyimek *około* rządzi D.;
17. **Było blisko pierwszej w nocy*, popr.: *była blisko pierwsza w nocy* ⇒ przyimek *blisko* ma rząd dopełniaczowy lub

biernikowy, w tym wypadku należało zastosować ten ostatni; błąd mógł też wynikać z zastosowania analogicznego schematu, jaki obowiązuje w wypadku synonimu przyimka *blisko*, mianowicie przyimka *około*: *Było około pierwszej w nocy*;

18. **sprzed trzydziestu dziewięciu laty*, popr.: *sprzed trzydziestu dziewięciu lat* ⇒ kontaminacja dwóch schematów składniowych: *przed iluś laty* oraz *sprzed iluś lat*;
19. **przy takiej pogodzie*, popr.: *w taką pogodę/ podczas takiej pogody* ⇒ wykorzystanie przyimka ogólnokcesoryjnego w kontekście, w którym powinien wystąpić przyimek odnoszący się do czasu;
20. zdanie popr., choć zamiast wyrażenia *mieszkania o oknach*, lepiej użyć: *mieszkania z oknami* ⇒ przyimek łączy się zwykle z nazwami osób (np.: *dziewczynka o czarnych oczach*), w odniesieniu do przedmiotów stosuje się częściej przyimek *z* (np.: *stół z okrągłym blatem*);
21. **Dopiero w 7 lat później*, popr.: *dopiero 7 lat później/ dopiero po 7 latach* ⇒ przysłówek *później* wymaga uzupełnienia *ileś lat*; błąd mógł również wynikać z kontaminacji schematów składniowych: *zrobić* (tu dowolny czasownik dk.) *coś w ileś lat* oraz *ileś lat później/ wcześniej*;
22. **parę uwag odnośnie kwestii*, popr. *parę uwag odnośnie do kwestii* ⇒ użycie niewłaściwej – skróconej – postaci zleksykalizowanego wyrażenia przyimkowego;
23. **Idąc poprzez osiedle*, popr.: *idąc przez osiedle* ⇒ przyimek *poprzez* tworzy wyrażenia oznaczające miejsce między punktem rozpoczęcia ruchu a odległym celem (np.: *poprzez pola i lasy wędrowali do zamku*), natomiast przyimek *przez* tworzy wyrażenia oznaczające miejsce ruchu;
24. **przy poprawie stylu*, popr.: *jeśli poprawią styl* ⇒ utworzenie niewłaściwego skrótu składniowego i zastąpienie zdania okolicznikowego warunku wyrażeniem przyimkowym, zawierającym przyimek ogólnokcesoryjny;
25. **oprócz telewizji gra pani [...] w teatrze*, popr.: *oprócz tego, że pracuje pani w telewizji, gra pani [...] w teatrze* ⇒ utworzenie niewłaściwego skrótu składniowego i zastąpienie całego zdania podrzędnego jednym z jego członów; przyimek *oprócz* wymaga użycia dwóch członów w schemacie *oprócz czegoś – coś*, przy czym człon musi mieć taki sam charakter, tj. np. dwa rzeczowniki lub dwa zdania.

XII.

- Zdania typu a. są precyzyjne. Jednoznacznie określają, do kogo należy przedmiot określany przez dopełnienie (do osoby określonej przez podmiot zdania) lub z kim jest związana osoba określana przez dopełnienie (z osobą określoną przez podmiot zdania). W wypadku zdania złożonego o jednoznaczności można mówić tylko wtedy, gdy zachodzi tożsamość podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego. Zaimek *swój* zastępuje inne zaimki dzierżawcze (*mój, twój, jej, jego, nasz, wasz, ich*) i odnosi się do przedmiotu należącego do osoby nazywanej przez podmiot wypowiedzenia. W polszczyźnie potocznej jest dopuszczalna wymiennosc zaimka *swój* i zaimków *mój, twój, nasz, wasz* we wszystkich kontekstach. Natomiast zastępowalność zaimka *swój* zaimkami *jej, jego, ich* jest ograniczona, ponieważ w niektórych kontekstach może wiązać się ze zmianą sensu zdania (np. w zd.: *Rozmawiał ze swoją mamą* rzeczownik *mama* oznacza matkę osoby nazywanej przez podmiot, natomiast w zd.: *Rozmawiał z jego mamą* słowo *mama* oznacza matkę innego mężczyzny, nie tego, do którego odnosi się podmiot).

- Zdania typu b. nie zawsze są poprawne, zawsze zaś są nieścisłe. Jeżeli chcemy wyrazić myśl, że właścicielem danej rzeczy jest osoba określana przez podmiot zdania, nie wolno nam użyć przyimków *jej, jego, ich* – por. zd. 1.b., 3.b., 4.b., 6.b., 7.b. Z kolei zdania typu 2.b., 5.b. zawsze są jednoznaczne.
- Zdania typu c. zawsze są poprawne, jednak zawsze nieprecyzyjne. Nie wskazują bowiem osoby, do której przynależy dany przedmiot (określony przez dopełnienie), czy z którym związana jest dana osoba (określona przez dopełnienie).

XIII.

1. Błędnie użyty przyimek *na* w zn. 'za pomocą', popr.: *przy użyciu kosmetyków*.
2. Błędnie użyty przyimek *na* przy czasowniku *paradować*, popr.: *po ulicach paradowały*.
3. Błędnie użyty przyimek *do* przy rzeczowniku *ring* ('kwadratowa podłoga na podwyższeniu'), popr.: *wychodzę na ring*.
4. Błędnie użyty przyimek *od* (sugerujący w tym kontekście początkowy moment czynności, która trwa) przy czasowniku *stać się* (wskazującym na zdarzenie momentalne), popr.: *W XVII wieku Bastylia stała się! Od XVII wieku Bastylia jest*.
5. Błędnie użyty przyimek *po* przy zwrocie *gruchnęła wieść*, popr.: *W kraju gruchnęła wieść*.
6. Błędnie użyty przyimek *dla* przy rzeczowniku *warunki*, popr.: *warunków do przekształceń* (wg „Nowego słownika poprawnej polszczyzny PWN”: *warunki czegoś*, np.: *warunki życia, warunki naturalne terenu; warunki do czegoś*, np.: *Kuracjuszom stworzono warunki do rehabilitacji*, nie: *dla czegoś, na coś*); w zdaniu występuje też inny błąd składniowy – niepoprawna konstrukcja wypowiedzenia ze zdaniem okolicznikowym warunku, popr.: *gdyby, to byłoby*.
7. Błędne użycie przyimka *za* (może się odnosić do przyszłości) przy czasowniku w czasie przeszłym, popr.: *Po sześciu miesiącach stanęli przed ołtarzem*.
8. Błędne użycie przyimka *na*, analogicznie do *patrzeć na*, popr.: *zapatrzony w syna*.
9. Błędne użycie przyimka *dla* w zn. przeznaczenia (w połączeniu z rzeczownikiem nieżywo-tnym), popr.: *Program pielęgnacyjny [...] do cery*.
10. Błędne użycie przyimka *na* w zn. 'po czym, skutkiem czego, dzięki czemu', popr.: *po interwencji senatora/ dzięki interwencji senatora*.
11. Błędne użycie spójnika *a*, co pociąga za sobą zakłócenie szyku, popr.: *Cena wywoławcza była znacznie wyższa niż cena uzyskana z aukcji*.
12. Błędnie użyty spójnik *ale*; nie ma sensu przeciwstawianie sobie cech *skromny* i *sympatyczny*, popr.: *skromnym i sympatycznym*.
13. Błędne użycie przyimka w kontekście typu: *włosy do końca brody, do połowy ucha*, popr.: *Włosy równo przycięte do połowy policzków*.
14. Błędne użycie: *między+N+z+N*, zamiast *między+N+a+N*.

15. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – SZYK WYRAZÓW W ZDANIU

I.

- Jeśli podmiot i dopełnienie mają tę samą postać w M. i B. (por. zd. 1.g.-1.j.), to zdanie powinno mieć następujący szyk „podmiot, orzeczenie, dopełnienie”. Można również zastosować stronę bierną.
- Jeśli przydawka przymiotnikowa ma wskazywać na cechę, to powinna być umieszczana przed rzeczownikiem (np. *dypłomatyczny komentator* – ‘komentator, który zachowuje się dyplomatycznie’), jeśli zaś ma wskazywać na przynależność przedmiotu do jakiegoś zbioru (przydawka gatunkująca), to należy ją umieścić po rzeczowniku (np.: *komentator dyplomatyczny* – ‘komentator, który zajmuje się sprawami dyplomacji’); por. zd. 2.a.-2.d., por. też *kryminalna historia* w zd. 1.b. Są od tej zasady różne odstępstwa (np.: *Polskie Radio*), por. klucz do ćwiczw. II.
- Jeśli w dwuelementowej grupie syntaktycznej występują wyrazy będące przymiotnikami (z których jeden to genetyczny imiesłów), to ten, który jest użyty w funkcji rzeczownikowej (wyraz nadrzędny), znajduje się na drugiej pozycji (np.: *chory ociemniały* – ‘ociemniały, który jest chory’; *chory oskarżony* – ‘oskarżony, który jest chory’; *ociemniały chory* – ‘chory, który nie widzi’; *oskarżony chory* – ‘chory, który jest o coś oskarżony’), por. zd. 2.e., 2.f.
- Zdanie podrzędne odnosi się zawsze do najbliższej stojącego rzeczownika występującego w zdaniu nadrzędnym. Rzeczownik ten musi mieć ten sam rodzaj, co zaimek *który*, wprowadzający to zdanie podrzędne. Zmiana szyku zaimka *który* (i całego zdania podrzędnego) może spowodować zmianę znaczenia, por. zd. 1.a. *Na każdej karcie pod srebrną farbą znajduje się ukryta litera, którą należy zdrapać* [...] zam.: [...] *ukryta litera znajduje się pod srebrną farbą, którą należy zdrapać*; 1.d. [...] *nakłonił rówieśnika z Bud Kaleńskich do zarejestrowania w Urzędzie Gminy [...] mercedesa na swoje nazwisko, którego nie był właścicielem* zam.: [...] *mercedesa, którego nie był właścicielem*; 1.f. *Zabił żonę siekierą, z którą miał troje dzieci* zam.: *Siekierą zabił* (albo: *Zabił siekierą* – w zależności od tego, co chcemy uwydatnić) *żonę, z którą* [...].
- Wyraz określający powinien znajdować się jak najbliżej wyrazu określanego – nie tylko ułatwia to lekturę tekstu, lecz także pozwala uniknąć dwuznaczności, por. zd. 1.b. *To kryminalna historia o detektywie poszukującym rodziny bogatej klientki, rozproszonej podczas rewolucji bolszewickiej po świecie* zam.: *rodziny rozproszonej po świecie*; 1.c. *Małżeństwo z pierwszym mężem Barbary było nadzwyczaj udane*; może: *Pierwsze małżeństwo Barbary* [...] ⇒ dwuznaczność; 1.e. *Syna zabrało pogotowie z silnymi poparzeniami twarzy* zam.: *syna z silnymi poparzeniami* [...].
- W polszczyźnie szyk jest też wykładnikiem struktury tematyczno-rematycznej – elementy rematyczne (akcentowane) znajdują się na końcu lub na początku zdania (por. zd. 3. – akcent logiczny pada na części: *O ostatnich działaniach prokuratury, związanych ze zwalczaniem afer gospodarczych, poinformował prezydenta RP Lecha Wałęsę na spotkaniu w Belwederze minister sprawiedliwości i prokurator generalny Zbigniew Dyka*).

II.

- Akcent logiczny pada na początek i koniec zdania, dlatego też miejsca te są zarezerwowane dla wyrazów istotnych treściowo. Nie należy w tych miejscach umieszczać wyrazów niesamodzielnych znaczeniowo, nie mających samodzielnego akcentu, np. przyimków, spójników, partykuł (chyba że nie ma innej możliwości, jak np. w pytaniu: *Śmiałeś się?*).
- Szyk wyrazów w zdaniu zależy też od kontekstu, sytuacji użycia. Zasadniczo można wyróżnić trzy rodzaje szyku:
 - szyk neutralny (niezależny od kontekstu, zawsze występujący w zdaniach izolowanych, ale także często w zdaniach w tekście „grupa podmiotu+grupa orzeczenia”);
 - szyk rozwinięcia (zależny od kontekstu, występujący jedynie w zdaniach w tekście, uzupełniający, rozwijający informacje podawane przez ostatni człon zdania poprzedzającego, np.: *Piotr wyjechał na wakacje z dziewczyną. Dziewczynę tę poznał właściwie dzięki mnie*);
 - szyk nawiązania (zależny od kontekstu, występujący jedynie w zdaniach w tekście, uzupełniający treść zdania poprzedzającego przez nawiązanie do jednego z jego początkowych lub środkowych członów, np.: *Piotr wyjechał na wakacje z dziewczyną. O wakacjach marzył już od dawna i zaplanował je szczegółowo*).
- Zazwyczaj pytanie narzuca porządek członów odpowiedzi, na ogół zasadnicze informacje – te, o które pytamy – podaje człon końcowy.
 1. Zdanie może funkcjonować jako samodzielne. Możliwe są pytania: a. *Co nowego w biurze?* b. *Co się dzieje z dyrektorem?* c. *Gdzie jest dyrektor?* Pytania te mają charakter ogólny, mogą na przykład inicjować rozmowę, ale równie dobrze mogą pojawić się w dalszym ciągu rozmowy. Tego typu pytania wymagają, by szyk wyrazów w zdaniu następującym po nich był neutralny. Pytanie c. ma charakter szczegółowy i narzuca określony szyk wyrazów w zdaniu będącym odpowiedzią na pytanie: *Gdzie jest? Wyjechał do Krakowa*.
 2. Zdanie nie może funkcjonować jako samodzielne, ponieważ szyk określeń orzeczenia nie jest neutralny. Możliwe pytania: a. *Dokąd i z kim dyrektor wyjechał?* b. *Z kim i dokąd wyjechał wczoraj dyrektor?* Pytania te mają charakter szczegółowy, narzucają określony szyk wyrazów w odpowiedzi. Taka wymiana zdań zakłada sytuację oficjalną (w sytuacji potocznej odpowiedź zamknęłaby się zapewne w paru słowach: *Do Krakowa z żoną*) oraz to, że rozmówcy już jakąś wiedzą dysponują, czyli np. rozmawiali na ten temat już wcześniej.
 3. Zdanie nie może funkcjonować jako samodzielne, ponieważ szyk określeń orzeczenia nie jest neutralny. Możliwe pytanie: *Kiedy dyrektor (z żoną) wyjechał do Krakowa?* Podobnie jak w przykł. 2. pytanie ma charakter szczegółowy, narzuca określony szyk wyrazów w odpowiedzi. Taka wymiana zdań zakłada sytuację oficjalną, o czym świadczy powtarzanie w odpowiedzi informacji o tym, kto i dokąd wyjechał. Niezbędna jest też wiedza rozmówców o wyjeździe dyrektora z żoną. Taka wymiana zdań stanowi nawiązanie do jakichś wcześniejszych wymian informacji.

4. Zdanie może funkcjonować jako samodzielne. W zdaniu z neutralnym szykiem okolicznik czasu może rozpoczynać wypowiedzenie. Możliwe pytanie: *Co robił wczoraj dyrektor?* Pytanie to ma charakter ogólny, sytuację komunikacyjną można określić tak samo jak w przykł. 1.
5. Zdanie nie może funkcjonować jako samodzielne, ponieważ szyk określeń orzeczenia nie jest neutralny, ponadto przemieszczane są grupy podmiotu i orzeczenia. Możliwe pytania: a. *Kiedy w końcu dyrektor z żoną wyjechał do Krakowa?* b. *A do Krakowa to kiedy pan dyrektor wyjechał?* Pytania te mają charakter szczegółowy, chodzi w nich o doprecyzowanie posiadanych przez jednego z rozmówców informacji. Oba narzucają określony szyk wyrazów w odpowiedzi. Wymiana zdań zakłada sytuację oficjalną.

III.

1. ➤ Przydawki gatunkujące (klasyfikujące) mogą stać przed wyrazem określającym, jeżeli:
 - w zdaniu występuje także przydawka dopełniacza (por. p. 1.b. i 1.c.) lub przyimkowa (por. p. 1.e.);
 - kontekst nie rozstrzyga dostatecznie jasno, do którego wyrazu w zdaniu się odnoszą (np. w konstrukcji językowej: **ocena aktywności politycznej grupy* przydawkę *politycznej* można odnieść i do *aktywności*, i do *grupy*¹, por. p. 1.g.).
 a. *szkoła wyższa*; b. *Wyższa Szkoła Biznesu* ⇒ gdyby to nie była nazwa własna, możliwy byłby również szyk: *szkoła wyższa biznesu*; c. *Wyższa Szkoła Prawa i Administracji* ⇒ por. p. 1.b.; d. *poradnik prawny*; e. *prawny poradnik dla pracowników administracji*/ *poradnik prawny dla pracowników administracji*; f. *aktywność polityczna*; g. *ocena politycznej aktywności grupy* ⇒ inny szyk powoduje dwuznaczność.
2. ➤ Przydawki charakteryzujące mogą stać po wyrazie określającym, jeżeli:
 - pełnią funkcję przydawek orzekających (tworzą z rzeczownikiem grupę półpredykatywną; są wtedy wydzielane przecinkami lub myślnikami, por. zd. 2.g.); są składnikami wyrażen przeciwstawnych (por. zd. 2.a.);
 - wchodzą w skład wyliczeń (por. zd. 2.c.);
 - pada na nie akcent logiczny² (por. zd. 2.e.);
 a. *Miał żonę ładną, ale głupią*; b. *zdolna, energiczna i wykształcona asystentka*; c. *To uczennica pracowita, skromna i bardzo uzdolniona* ⇒ ze względu na umieszczenie ostatniego elementu wyliczenia po wyrazie określającym może wystąpić tylko taki szyk przydawek; d. *interesująca książka*; e. *To praca przeciętna, a nawet mniej niż przeciętna*/ *To przeciętna praca, a nawet mniej niż przeciętna* ⇒ lekka różnica znaczeniowa, złagodzenie zarzutu; f. *przestraszona kobieta*; g. *Kobieta, przestraszona, nie składała zeznań* ⇒ ze względu na zastosowaną w przykładzie interpunkcję – tylko taki szyk przydawki; gdyby nie było przecinków, możliwy byłby szyk: *Przestraszona kobieta* [...].
3. a. *okruchy chleba*; b. *dama z łasiczką*; c. *lekarz dentysta*; d. *ten mój stary dom*; e. *brat matki*; f. *kaplica w skale*; g. *kobieta demon*; h. *polska literatura współczesna*/ *współczesna literatura polska*; i. *amerykański prom kosmiczny*; j. *doskonała drużyna piłkarska* ⇒ możliwe również użycie

wyrazu *doskonała* w funkcji przydawki orzekającej *drużyna piłkarska* – *doskonała* ⇒ por. p. 2.; k. *nieważny bilet kolejowy*/ *bilet kolejowy* – *nieważny*, por. p. 2.; l. *znany koncert fortepianowy*/ *koncert fortepianowy* – *znany* ⇒ por. p. 2.; ł. *współczesny węgierski kompozytor*/ *współczesny kompozytor węgierski*; m. *przyjazd rodziców do domu*/ *przyjazd do domu rodziców* ⇒ różnicowanie znaczenia.

IV.

1. *Terrorysty czują się od 20 lat bezkarnie* – dwa miesiące temu *podparyski dom specjalizującego się w tekstach o korsykańskim terroryzmie dziennikarza lewicowego dziennika „Liberation” ostrzelany został z broni maszynowej* ⇒ podmiot jest zbyt oddalony od orzeczenia, a przydawka (*dziennikarza*) od określanego rzeczownika (*dom*), czego należy unikać w tak rozbudowanych zdaniach;
2. *Postulował profesor rozwój medycyny szkolnej i objęcie nią całej młodzieży* ⇒ w zdaniach izolowanych podmiot znajduje się przed orzeczeniem, a nie po nim; w tekście kolejność podmiotu i orzeczenia zależy od struktury tematyczno-rematycznej;
3. *Przytacza autor obelżywe określenia, jakich wobec króla i jego zwolenników użyli w swych pracach o insurekcji* ⇒ por. p. 2.;
4. *Miłą niespodzianką zakończyły się rozgrywane w niedzielę na basenie Legii w Warszawie w ramach międzypaństwowego meczu Polska – Czechy skoki do wody* ⇒ por. p. 3. oraz zbędne oddzielenie części określanej od określającej;
5. *Jednocześnie prosi wydział o osobiste zgłoszenie się zainteresowanych* ⇒ dwuznaczność – (ktoś) *prosi wydział o osobiste zgłoszenie* (wydział – B.; dopełnienie) lub – bardziej prawdopodobne – *wydział prosi o osobiste zgłoszenie* (wydział – M.; podmiot). Jeśli jakiś wyraz ma tę samą postać w M. i B., to podmiot powinien poprzedzać orzeczenie;
6. *Wydział rolnictwa przedstawił wniosek Bankowi Rolnemu o przyznanie pożyczki* ⇒ rozbitcie wyrażenia *wniosek o przyznanie pożyczki* dopełnieniem dalszym, które powinno stać bezpośrednio przy orzeczeniu;
7. *„Le Monde” obciąża odpowiedzialnością obecny rząd za stosunek do Algierczyków* ⇒ zły szyk dopełnień. Gdy przy jednym wyrazie określającym trzeba użyć kilku dopełnień, ich kolejność jest następująca: 1. dopełnienia w C., 2. w B./D., 3. w N., 4. dopełnienia mające formę wyrażen przyimkowych. Zgodnie z tą zasadą zdanie należy przekształcić tak: [...] *obciąża obecny rząd odpowiedzialnością za stosunek do Algierczyków*;
8. *Mamy i ciocie wycierają wzruszone nosy* ⇒ przydawka powinna stać przy wyrazie określającym. Ze zdania wynika, że to nie mamy i ciocie są wzruszone, ale ich nosy (efekt komiczny). Możliwa jest też taka postać tego zdania: *Mamy i ciocie wycierają, wzruszone, nosy* ⇒ przydawka pełni wówczas funkcję półpredykatu;
9. *Za chwilę gołą zdobytego przez Sylwestra Czereszewskiego nie uznał sędzia, który dopatrzył się spalonego* ⇒ w zdaniach izolowanych dopełnienie znajduje się po orzeczeniu, natomiast w tekście kolejność części zdania zależy od struktury tematyczno-rematycznej;
10. *Opowieścią o drapieżcy wśród drapieżców nazwał film recenzent „Kina”* ⇒ por. p. 9.;

11. *Już po kilku rundach skóra na ramionach obydwu rywali spieczona słońcem zaczęła pękać* ⇒ wyrazy określany i określający powinny stać jak najbliżej siebie albo wyrażenie *spieczona słońcem* powinno być ujęte w przecinki jako dopowiedzenie;
12. *Wezwany na przesłuchanie wyznał, że istotnie wystawił fałszywą fakturę na kwotę miliona złotych, opiewając remont kotła, którego nie widział na oczy* ⇒ określenie powinno stać jak najbliżej wyrazu określanego – *fakturę opiewającą*, a nie: *fakturę na kwotę [...], opiewającą*;
13. *Udzielamy pełnych gwarancji, bowiem każde stanowisko zostało ubezpieczone* ⇒ lepiej: *każde bowiem stanowisko*; *bowiem* tradycyjnie nie występuje na początku zdania, współcześnie szyk zaprezentowany w przykładzie jest dopuszczalny, ale oceniany jako gorszy;
14. *Zmarł w drodze do szpitala w wyniku spowodowanego urazem czaszki wylewu krwi do mózgu* ⇒ zła kolejność określeń, popr.: *w wyniku wylewu krwi do mózgu. Wylew ten był spowodowany urazem czaszki*;
15. *Kilkakrotnie chore zwierzęta znaleziono na Mokotowie* ⇒ złe miejsce okolicznika czasu (wtórny związek *kilkakrotnie chore*), popr.: *chore zwierzęta znaleziono kilkakrotnie*;
16. *Najmłodsza dziewczynka uprawiająca prostytutkę, o której słyszałem, miała 12 lat* ⇒ złe miejsce zaimka względnego *który* wprowadzającego zdanie podrzędne; w zdaniu nadrzędnym dwa rzeczowniki rodzaju żeńskiego;
17. *Janek kupił rower do spółki z Markiem, którym teraz dojeżdża do pracy* ⇒ złe miejsce zaimka względnego *który* wprowadzającego zdanie podrzędne; w zdaniu nadrzędnym dwa rzeczowniki rodzaju męskiego;
18. *Mieszkańcem Będzina jest dr Bogusz, rozmowę z którym zamieszcza cytowany tygodnik* ⇒ zły szyk zaimka względnego, popr.: *Bogusz, z którym rozmowę*;

19. *Po odejściu od kasy reklamacji nie uwzględnia się* ⇒ zły szyk zaimka *się*, popr.: *się nie uwzględnia*;
20. *W ciągu ostatnich kilkunastu lat jeszcze nigdy nie zdarzyło się, by jakieś referendum osiągnęło we Włoszech kworum* ⇒ lepszy byłby szyk, w którym zaimek *się* nie występowałby na końcu zdania – *się nie zdarzyło*.

V.

1. *Kobiety w ciąży duchy uważają za istoty nie z tego świata [...]* ⇒ Kiedy podmiot i dopełnienie biernikowe mają tę samą postać, to podmiot musi znajdować się przed orzeczeniem.
2. *[...] ośle zaprzęgi wiozły w ciemnych okularach agentów [...]* ⇒ Wyrażenie określające powinno stać jak najbliżej wyrazu określanego.
3. *towarzyska agencja* ⇒ Przydawka, która nie wskazuje na cechę, lecz na przynależność zjawiska, nazywanego rzeczownikiem, do jakiegoś zbioru (przydawka gatunkująca) powinna stać po rzeczowniku.
4. *Rozmowy, inicjatorami których byli [...]* ⇒ Zaimek *który* powinien rozpoczynać zdanie podrzędne.
5. *[...] kontraktów na chińskie trampki, które tak bardzo naszym politykom leżą na sercu.* ⇒ Zdanie podrzędne musi stać bezpośrednio przy tym członie zdania nadrzędnego, do którego się odnosi.
6. *[...] żebyście nie wychylali się!* ⇒ Zaimek *się*, towarzyszący czasownikowi, nie powinien znajdować się na końcu zdania, w którego skład wchodzi więcej wyrazów niż tylko czasownik i ten zaimek (i ewentualnie – partykuła *nie*).

¹ „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN”, red. A. Markowski, Warszawa 1999, s. 1729.

² *Ibidem*.

16. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – IMIESŁOWOWE RÓWNOWAŻNIKI ZDAŃ

I.

1. *Kiedy jechałem do pracy* ⇒ zd. ok. czasu;
2. *Kiedy oglądałam telewizję* ⇒ zd. ok. czasu;
3. *Ponieważ pracował w banku* ⇒ zd. ok. przyczyny lub: *Kiedy pracował w banku* ⇒ zd. ok. czasu;
4. *Ponieważ nie mogła znaleźć pracy* ⇒ zd. ok. przyczyny;
5. *Ponieważ czuł się zdrowy* ⇒ zd. ok. przyczyny;
6. *Ponieważ bał się konsekwencji swojego czynu* ⇒ zd. ok. przyczyny;
7. *Rolnicy protestowali w ten sposób, że blokowali drogi* ⇒ zd. ok. sposobu.

II.

1.
 - Brak tożsamości podmiotów członu nadrzędnego (zdania głównego) i członu podrzędnego (imiesłowego równoważnika zdania).
 - a. podmiot zdania głównego – *kolega*, podmiot (domyślny) imiesłowego równoważnika zdania – *ja*, dodatkowo w zdaniu wystąpiła także dysproporcja między

czasem trwania czynności opisanej w zdaniu głównym a czasem trwania czynności opisanej równoważnikiem (okres chodzenia do przedszkola obejmuje zwykle parę lat, pobicie zaś jest czynnością krótkotrwałą), popr.: *Kiedy byłem jeszcze w przedszkolu, pobił mnie kolega*;

b. podmiot zdania głównego – *nic*, podmiot (domyślny) imiesłowego równoważnika zdania, występujący zresztą w dopełniaczu – *my*, popr.: *Ponieważ mamy wysokie dochody, niczego nam nie brakuje*;

c. podmiot zdania głównego – *przypuszczenia*, podmiot (domyślny) imiesłowego równoważnika zdania – *ja*, popr.: *Kiedy słucham twoich wywodów, nasuwają mi się pewne przypuszczenia*;

d. podmiot zdania głównego – *majątek*, podmiot (domyślny) imiesłowego równoważnika zdania – *wnuczka*; dodatkowo została naruszona zasada użycia imiesłowu przysłówkowego uprzedniego, który wskazuje zawsze czynność przeszłą, wcześniejszą niż czynność (także przeszła) zdania głównego, popr.: *Kiedy państwa wnuczka dojdzie do pełnoletniości, majątek przejdzie na jej*

własność lub: *Majątek przejdzie na własność państwa wnuczki, kiedy dziewczynka dojdzie do pełnoletniości.*

2.

➤ Połączenie imiesłowowego równoważnika zdania z członem nadrzędnym, w którym wystąpiło orzeczenie w stronie biernej.

- a. popr.: *Został przyłapany, kiedy włamywał się do pobliskiego kiosku;*
- b. popr.: *Kiedy skończył studia, został zatrudniony w jednym z wydawnictw/ Po skończeniu studiów został zatrudniony w jednym z wydawnictw;*
- c. dodatkowo w zdaniu brak tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego, popr.: *Kiedy wracał do domu, został zatrzymany przez patrol policyjny;*
- d. popr.: *Kiedy składała zeznania, była pytana o szczegóły swojej znajomości z prezydentem/ Podczas składania zeznań była pytana o szczegóły swojej znajomości z prezydentem/ Kiedy składała zeznania, pytano ją o szczegóły jej znajomości z prezydentem.*

3.

➤ Pomimo braku tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego, w niektórych wypadkach dopuszcza się użycie imiesłowowego równoważnika zdania, jeśli jest to związek frazeologiczny (np.: *nawiasem mówiąc, prawdę mówiąc, szczerze mówiąc, lekko licząc, biorąc pod uwagę, wzięwszy pod uwagę, nazywając rzecz po imieniu, ogólnie rzecz biorąc*).

- a. zdanie popr.;
- b. imiesłów nie jest członem związku frazeologicznego, lecz występuje w swojej zwykłej funkcji, popr.: *Jeżeli przebieg operacji będzie pomyślny, jego wątroba powinna pracować normalnie jeszcze przez wiele lat;*
- c. zdanie popr.;
- d. zdanie popr.

4.

➤ Niezachowane relacje czasowe – błędy we wszystkich zdaniach polegają na tym, że imiesłów przysłówkowy współczesny odnosi się do czynności następczej w stosunku do czynności zdania głównego. Poprawnie jest, gdy imiesłów przysłówkowy współczesny wskazuje czynność równoczesną z czynnością zdania głównego (przeszłą lub teraźniejszą), a imiesłów przysłówkowy uprzedni wskazuje czynność wcześniejszą od czynności zdania głównego (tylko przeszłej).

- a. popr.: *Zatrzymała samochód i zapytała przygodnego przechodnia o drogę na Poznań/ Zatrzymawszy samochód, zapytała przygodnego przechodnia o drogę na Poznań;*
- b. popr.: *Wyszedł z domu i udał się do banku w celu uregulowania opłat/ Wyszedłszy z domu, udał się do banku w celu uregulowania opłat;*
- c. popr.: *Rozpoczęto poszukiwania, a po dwóch dniach odnaleziono ciało zaginionej kobiety/ Po dwóch dniach od rozpoczęcia poszukiwań odnaleziono ciało zaginionej kobiety.*

5.

➤ Niezachowane relacje czasowe – imiesłowowe równoważniki zdania nie mogą zastępować zdań oko-

licznikowych celu (zd. 5.a., 5.b.), skutku (zd. 5.c.), warunku (zd. 5.d.). Niekiedy jednak imiesłowowy równoważnik może być dwójako interpretowany, np. jako zastępujący zdanie ok. celu albo ok. przyczyny (zd. 5.e.). W takich wypadkach konstrukcje imiesłowowe są dopuszczalne, lecz jedynie w tekstach, w których nie jest wymagana precyzja informacji.

- a. równoważnik zastępuje zd. ok. celu, popr.: *Zadzwoń do mnie Tomek, żeby poprosić o podanie mu adresu mojej ciotki;*
- b. równoważnik zastępuje zd. ok. celu, popr.: *Minister spotkał się ze związkowcami, żeby omówić zasady przyszłych podwyżek płac/ Minister spotkał się ze związkowcami w celu omówienia zasad przyszłych podwyżek płac;*
- c. równoważnik zastępuje zd. ok. skutku, popr.: *Brawurowo zagrał dwie sonaty, dzięki czemu zajął pierwsze miejsce w konkursie;*
- d. równoważnik zastępuje zd. ok. warunku, popr.: *Jeżeli będziecie uprawiać tę roślinę, możecie być narażeni na wizyty kretów;*
- e. równoważnik zastępuje zd. ok. celu lub ok. przyczyny, dopuszczalne w wypowiedzi niewymagającej precyzji informacji, lepiej: *Upiekła ciasto, bo chciała zrobić mu przyjemność/ Upiekła ciasto, żeby zrobić mu przyjemność.*

6.

➤ Niezachowane proporcje długości trwania czynności wskazanych w zdaniu głównym i równoważniku zdania. By konstrukcja zawierająca imiesłowowy równoważnik zdania była poprawna, czas trwania czynności wskazanej w zdaniu głównym powinien być zbliżony do czasu trwania czynności wskazanej w członie podrzędnym (równoważniku).

- a. popr.: *W dzieciństwie, kiedy mieszkał na wsi, wpadł do rzeki;*
- b. popr.: *Kiedy na początku prowadził gospodarstwo rolne, stracił lewą nogę.*

7.

➤ Niezachowane relacje czasowe między zdaniem głównym a imiesłowowym równoważnikiem zdania. Błąd polega na tym, że imiesłów przysłówkowy współczesny odnosi się do czynności uprzedniej w stosunku do czynności zdania głównego. Poprawnie zaś imiesłów przysłówkowy współczesny wskazuje czynność równoczesną z czynnością zdania głównego, do wyrażenia zaś czynności wcześniejszej niż ta ze zdania głównego służy imiesłów przysłówkowy uprzedni.

- a. popr.: *Kiedy ukończył szkołę, zaczął pracować jako mechanik samochodowy/ Po ukończeniu szkoły zaczął pracować jako mechanik samochodowy;*
- b. popr.: *Kiedy wyjechała do Anglii, rozpoczęła studia w Oksfordzie/ Wyjechała do Anglii i rozpoczęła studia w Oksfordzie/ Po wyjeździe do Anglii rozpoczęła studia w Oksfordzie.*

8.

➤ Zdania popr. – w wypowiedzeniach bezpodmiotowych użycie imiesłowowego równoważnika zdania jest dopuszczalne, nawet w polszczyźnie starannej.

choć tradycyjna norma zaleca unikanie tego typu konstrukcji.

- a. lepiej: *Podczas przechodzenia przez ulicę należy uważać na nadjeżdżające samochody/ Kiedy przechodzimy przez ulicę, powinniśmy uważać na nadjeżdżające samochody;*
- b. lepiej: *Przed wyjazdem za granicę trzeba wykupić ubezpieczenie zdrowotne/ Kiedy wyjeżdża się za granicę, trzeba wykupić ubezpieczenie zdrowotne.*

III.

1. *Wychodząc z domu, usłyszeliśmy dziwny hałas.*
2. *Hałas usłyszeliśmy po wyjściu z domu* ⇒ czynności następują jedna po drugiej; gdyby został użyty imiesłów na -ąc, powstałoby zdanie z przykł. 1., wskazujące na to, że czynność słyszenia zachodzi w trakcie czynności schodzenia ze schodów; imiesłów przysłówkowy współczesny tworzy się od tematu czasu teraźniejszego czasowników ndk., a w zdaniu występuje czasownik dk. – wyjść.
3. *Kiedy uruchamiał samochód, pojazd głośno warczał* ⇒ w zdaniach są różne podmioty; *pojazd głośno warczał, co denerwowało sąsiadów* ⇒ zd. ok. skutku.
4. *Przygotowując pracę doktorską, zbierał materiały na małych fiskach.*
5. *Starając się o pracę, chodził codziennie do urzędu zatrudnienia, czym doprowadzał pracujące tam urzędniczki do pasji* ⇒ trzecie zdanie: *czym doprowadzał pracujące tam urzędniczki do pasji* – wyraża skutek, nie może być więc przekształcone na imiesłowowy równoważnik zdania.
6. Drugie zdanie wyraża skutek.
7. Zdania wyrażają czynności następujące po sobie.
8. Drugie zdanie wyraża skutek, ewent.: *Woda, ciągle kapiąc z nieszczelnej rury, niszczyła podłogę.*
9. *Uśmiechał się, wiedząc, że ona to lubi.*
10. Nieporównywalny czas wykonywania obu czynności – kontrakt trwał trzy lata, a złamanie kilka sekund.
11. Brak wspólnego mianownikowego podmiotu.
12. Różne podmioty.
13. *Trzeba być miłym dla ludzi, wiedząc, jak dużo jest na świecie okrucieństwa* ⇒ dawniej występowanie zdania bezpodmiotowego w tekście nienaukowym uniemożliwiało zastosowanie imiesłowowego równoważnika zdania na -ąc.
14. *Stosując tę dietę, możesz schudnąć nawet 10 kilo* ⇒ dawniej występowanie czasownika modalnego w zdaniu nadrzędnym uniemożliwiało zastosowanie imiesłowowego równoważnika zdania na -ąc.

IV.

1. (+), choć to nieco przestarzała konstrukcja; 2. (-); 3. (-); 4. (-); 5. (-); 6. (-); 7. (-); 8. (-); 9. (-); 10. (+) w zdaniu tym występują natomiast usterki leksykalne: *wpisać się* – czasownik zbyt dosłownie użyty w kontekście zdania; *małomiasteczkowy* – wyraz ma następujące znaczenie ‘mieszkający, znajdujący się w małym miasteczku, charakterystyczny dla małego miasta, prowincjonalny’; druga część definicji wskazuje na znaczenie, które współcześnie jest znacznie częściej kojarzone z przymiotnikiem *małomiasteczkowy*; aby uniknąć dwuznaczności wyrażenia *małomiasteczkowy drukarz*, należałoby napisać:

mieszkający w małym miasteczku albo prowincjonalny (w zależności od sensu); 11. (-); 12. (-); 13. (+); 14. (-).

V.

1. Zdanie błęd. ⇒ czynności nie są równoczesne, doświadczenie życiowe wskazuje, że smażenie cebuli jest czynnością następującą po jej krojeniu, popr.: *Krajała cebulę na talarki, a następnie smażyła ją na wolnym ogniu;*
2. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania warunkowego, popr.: *Jeżeli używa się komputera, trzeba się liczyć z tym, że pewnego dnia wszystkie dane mogą zniknąć;*
3. Zdanie popr.;
4. Zdanie błęd. ⇒ brak wspólnego podmiotu (dodatkowo różne relacje trwania czynności – *przypomniały* – jednokrotność), popr.: *Kiedy oglądałem zdjęcia, przypominały mi się wakacje;*
5. Zdanie błęd. ⇒ brak wspólnego podmiotu – to Polska, a nie Solana, stara się o przyjęcie do NATO, popr.: *Solana stwierdził, że Polska ma duże szanse na przyjęcie do NATO;*
6. Zdanie błęd. ⇒ brak wspólnego podmiotu, wskazującego wykonawcę czynności (zd. nadrzędne ma orzeczenie w stronie biernej) – to właściciel wraca z przyjęcia, a nie pies (ponadto właściciel najpierw wrócił do domu, a potem bił, chyba że był na przyjęciu z psem, co jest mniej prawdopodobne, możliwość dwoistej interpretacji jest kolejnym powodem uznania konstrukcji za zd. błędne), popr.: *Po powrocie z alkoholowego przyjęcia pijany właściciel bił psa/ Kiedy pijany właściciel wracał/ Pijany właściciel, wracając, bił psa;*
7. Zdanie błęd. ⇒ brak wspólnego podmiotu. W tym zdaniu występuje też błąd frazeologiczny – kontaminacja dwóch zwrotów *postradać zmysły* i *nie mieć piątej kleпки*, popr.: *Nie powiem, kiedy ściągałem koszulę, wszyscy patrzyli na mnie, jakbym postradał zmysły/ nie miał piątej kleпки;*
8. Zdanie popr.;
9. Zdanie błęd. ⇒ nieporównywalny czas wykonywania obu czynności – męczyła się cały mecz, a nie tylko przegrywając drugiego seta (ponadto może to być transformacja zdania ok. skutku; zawile relacje między częściami zdania), popr.: *Wczoraj Francuzka tak męczyła się z ciemnoskórą Randriantefy z Madagaskaru, że przegrała nawet [...];*
10. Zdanie popr.;
11. Zdanie błęd. ⇒ niezgodność czasu – czynności nie da się wykonać jednocześnie (tryb rozkazujący), popr.: *Przetestuj sama najdelikatniejsze metody depilacji, kup model Satinelle Vitesse;*
12. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania ok. celu, popr.: *[...] zadzwonił [...], żeby powiedzieć;*
13. Zdanie popr.;
14. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania ok. skutku, popr.: *21-letnia Veronique Passini weszła w jego życie jak burza i przywróciła mu radość życia. Zmieniła też jego przyzwyczajenia i upodobania;*
15. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania współrzednego o treści wyrażającej skutek, popr.: *Mimo ciągłego przeszukiwania gęstwiny przez rzesze tropicieli, czujna „świnka” tylko zostawia po sobie ślady, niczym tybetański yeti, i irytuje tym bezradnych przyrodników;*

16. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania złożonego współrzędnie o treści wyrażającej skutek; dodatkowo – błędny rząd (*spaść między+B.*, nie: **spaść między+N.*), popr.: *Dru-ga [petarda] spadła między samochody stojące przed biu-rem i spowodowała niewielki pożar*;
17. Zdanie błęd. ⇒ niezgodność podmiotów i wieloznaczność konstrukcji (zd. warunkowe – *jeżeli macie lub będziecie mieli ciało bardziej powabne*; zd. ok. przyczyny – *ponie-waż macie, wyobraźcie sobie*), popr.: *Balsam sprawi, że wasze ciało będzie bardziej powabne. Wyobraźcie sobie zmiany, które potem nastąpią [...]*;
18. Zdanie błęd. ⇒ niezgodność podmiotów, popr.: *Czytając ten artykuł, myślałem, że jest on szalenie poważny i na-ukowy*;
19. Zdanie błęd. ⇒ transformacja zdania o treści skutkowej, popr.: *Bandy ci odcięli prąd i unieruchomili ciepłownię, co spowodowało zamrożenie szyb*;
20. Zdanie błęd. ⇒ niezgodność podmiotów, popr.: *Kiedy przegląda się te rezultaty, nasuwa się pytanie, czy nie mogło być lepiej*;
21. Zdanie błęd. ⇒ imiesłowy równoważnik zdania wyra-ża czynność uprzednią, popr.: *Wystawił fabrykę na prze-targ, doprowadziwszy ją do ruiny*.

VI.

1. zd. ok. celu (–); 2. zd. ok. celu: *nabierając wysokości* (–), zd. ok. sposobu: *wznosząc się i opadając* (–) ⇒ ponieważ zda-nie jest niejednoznaczne; 3. zd. skutkowe (–); 4. zd. skutkowe (–); 5. zd. warunkowe (–); 6. zd. złożone współrzędnie albo zd. ok. sposobu lub zd. ok. skutku (–), por. p. 2.; 7. zd. złożo-ne współrzędnie (–) ⇒ brak jednoznaczności czynności; 8. zd. ok. sposobu (+); 9. zd. złożone współrzędnie bądź zd. z ok. akcesoryjnym (+); 10. zd. wtrącone; wyrażenie *nie licząc* to zwrot s frazeologizowany (+).

VII.

1. (–) niezgodność podmiotów; 2. (–) zd. ok. skutku; 3. (–) zd. ok. skutku; 4. (–) zd. ok. skutku; 5. (+); 6. (–) nieporówny-walny czas wykonywania czynności; 7. (+); 8. (–) różny wy-konawca czynności (strona bierna); 9. (+).

VIII.

1. (+) zd. ok. przyczyny (ewent. zd. ok. przyzwolenia); 2. (–); 3. (–); 4. (+) zwrot s frazeologizowany; 5. (–); 6. (–); 7. (–); 8. (–); 9. (+) zd. ok. czasu (choć niezręczne jest użycie obok siebie dwu imiesłowych równoważników, z których jeden – uprzedni – jest konstrukcją nieco archaiczną); 10. (–).

17. POPRAWNOŚĆ SKŁADNIOWA – BUDOWA ZDANIA ZŁOŻONEGO

I.

1. *Na lotnisku młodzie ludzie powitali swojego idola, na któ-rego występ czekali już od dawna* ⇒ zaimek względny musi stać po przyimku, a przed rzeczownikiem (niepopr. więc: **na występ którego*);
2. *Aresztowany został jeden z uczniów ostatniej klasy, w któ-rego mieszkaniu znaleziono 1,5 kg narkotyku* ⇒ por. p. 1.;
3. *Był jedynym nauczycielem w naszej szkole, któremu przy-znano nagrodę ministerstwa za szczególne osiągnięcia/ Był nauczycielem w naszej szkole, któremu jako jedynemu przy-znano nagrodę ministerstwa za szczególne osiągnięcia*;
4. *Ostatecznie zrezygnowali z wyjazdu, który kosztowałby ich ponad trzy tysiące złotych/ Ostatecznie zrezygnowali z wy-jazdu, ponieważ kosztowałby ich ponad trzy tysiące złotych*;
5. *Chodziło o tę powieść Mniszkówny, którą nie cieszyła się uznaniem krytyków* ⇒ żeby uniknąć dwuznaczności, trzeba jeszcze uzupełnić zdanie zaimkiem wskazującym, które-go wstawienie uniemożliwia odniesienie zdania podrzęd-nego do przydawki *Mniszkówny*;
6. W tym wypadku wstawienie po prostu zaimka *którzy* jest niemożliwe, ponieważ zdanie sugerowałoby, że zgubili się sąsiedzi: **Od dwóch godzin poszukiwano synów są-siadów, którzy najprawdopodobniej zgubili się w hiper-markecie*. Trzeba więc przeformułować całe zdanie, np.: *Od dwóch godzin sąsiedzi wraz z innymi poszukiwali swoich synów, którzy najprawdopodobniej zgubili się w hipermarkecie*;
7. *Oddał odkurzacza do naprawy, którą trwała dwa tygodnie* ⇒ konieczna w tym wypadku jest zmiana szyku wyrazów w zdaniu nadrzędnym;

8. *Na konferencji kierownik naszej katedry wygłosił referat, który wzbudził wiele kontrowersji* ⇒ żeby uniknąć dwu-znaczności konieczna jest zmiana szyku wyrazów w zda-niu nadrzędnym;
9. *W poniedziałek odbyło się spotkanie z rodzicami, na któ-rym omawiano sprawę opłat za naukę* ⇒ błędne byłoby w tym wypadku użycie zaimka *gdzie*;
10. *Weszli do sali, w której siedziało już kilkanaścioro dzieci/ Weszli do sali, gdzie siedziało już kilkanaścioro dzieci*;
11. *Poznaliśmy się na imprezie u Marka, na której zna-la-złem się zupełnie przypadkiem/ Poznaliśmy się na im-prezie u Marka, gdzie znalazłem się zupełnie przypad-kiem*;
12. *Rozmawiano o ustawie, nad której wprowadzeniem zasta-nawiano się przeszło miesiąc* ⇒ por. p. 1. (niepopr.: **nad wprowadzeniem której*);
13. *Prowadzą zajęcia praktyczne, w czasie których wszyscy uczestnicy muszą być bardzo aktywni* ⇒ w wypadku przy-imków wtórnych zaimek względny umieszcza się nie bez-pośrednio po przyimku, lecz po całości (niepopr. więc: **w których czasie*);
14. *Przyniósł dowody, na podstawie których określił sprawcę napadu* ⇒ por. p. 13.;
15. *Był pisarzem, w którego utworach zawierało się dużo ele-mentów autobiograficznych* ⇒ por. p. 1.

II.

Propozycje zdań złożonych:

1. *Ismena pragnęła pochować swojego brata, ale się waha-ła* ⇒ zd. współrzędne względem 1., przeciwstawne; *po-*

- nieważ obawiała się o swoje życie ⇒ zd. podrzędne względem 2., ok. przyczyny;
2. W ostatnich dniach dał się zauważyć wyraźny wzrost temperatury, co nie oznacza jednak końca zimy ⇒ zd. podrzędne względem 1., rozwijające;
 3. Rano na drogach w wielu miejscach jazdę utrudniał padający śnieg, wieczorem zaś lokalnie widoczność ograniczały mgły ⇒ zd. współrzędne względem 1., przeciwstawne; ponadto zasy wciąży blokują ośmiem odcinków szos długości 21 km ⇒ zd. podrzędne względem 1. i 2., rozwijające;
 4. Warunki żeglugi w dalszym ciągu są bardzo trudne, ponieważ pola lodowe wzdłuż brzegów sięgają do 50 mil morskich ⇒ zd. podrzędne względem 1., ok. przyczyny; a pokrywa lodu gdzieś tam jest tak gruba ⇒ zd. współrzędne względem 2., łączne; że można chodzić po niej bez obawy o przykry wypadek ⇒ zd. podrzędne względem 3., ok. stopnia i miary;
 5. Europa wschodnia jest pod wpływem niżu, natomiast Skandynawia ma pogodę wyżową ⇒ zd. współrzędne względem 1., przeciwstawne;
 6. Jutro w Polsce będziemy niewątpliwie odczuwać sąsiedztwo wyżu skandynawskiego, lecz w ciągu dnia w zachodniej części kraju wystąpi niż ⇒ zd. współrzędne względem 1., przeciwstawne; który spowoduje napływ nieco cieplejszego powietrza ⇒ zd. podrzędne względem 2., przydawkowe; z czym można wiązać pewne nadzieje na ocieplenie ⇒ zd. podrzędne względem 3., rozwijające;
 7. Obok niej siedział wysoki i chudy człowiek o rudych włosach, który miał na głowie czapkę ⇒ zd. podrzędne względem 1., przydawkowe; a na szyi wełniany szalik w kratę ⇒ zd. współrzędne względem 2., przeciwstawne; w ustach zaś trzymał fajkę ⇒ zd. współrzędne względem 2. i 3., przeciwstawne; która była taka sama jak moja ⇒ zd. podrzędne względem 4., przydawkowe;
 8. Zadzwoń do swego mieszkania, ale nikt nie otwierał ⇒ zd. współrzędne względem 1., przeciwstawne; co mnie bardzo zdziwiło ⇒ zd. podrzędne względem 2., rozwijające; gdym gospodyni o tej porze nigdy nie opuszczała domu ⇒ zd. podrzędne względem 3., ok. przyczyny; zaczęłem więc głośno pukać do drzwi ⇒ zd. współrzędne względem 2., wynikowe;
 9. Nie jest rzeczą przyjemną czekać na stacji parę godzin, więc wypowiedziawszy w myśli krytykę pod adresem dyrekcji kolejowej ⇒ imiesłowowy równoważnik zdania pełniący funkcję zd. podrzędnego względem 3., ok. czasu; siadłem zrezygnowany w salce restauracyjnej ⇒ zd. współrzędne względem 1., wynikowe; która była zarazem poczekalnią ⇒ zd. podrzędne względem 3., przydawkowe; i popatrzyłem na plakaty rozwieszone na ścianach ⇒ zd. współrzędne względem 3., łączne; następnie wstałem ⇒ zd. współrzędne względem 3. i 5., łączne; i zbliżyłem się do ubogiego bufetu ⇒ zd. współrzędne względem 6., łączne; za którym siedziała panienska czytająca książkę ⇒ zd. podrzędne względem 7., rozwijające;
 10. Jednego z ostatnich poranków lipca ujrzelśmy na drodze z Kalińca czarną chmurę, która szybko pęczniała ⇒ zd. podrzędne względem 1., przydawkowe; i zdażała ku Skalmierzycom ⇒ zd. współrzędne względem 2., łączne; to-

warzył jej przeraźliwy, ustawicznie rosnący krzyk podobny do ujadania psów ⇒ zd. współrzędne względem 1., łączne.

III.

1. Każda spółdzielnia ma swój zarząd, radę zakładową i co pewien czas urządza się walne zgromadzenia ⇒ w pierwszym członie zd. złożonego współrzędnie występuje podmiot (spółdzielnia), drugi człon zaś to zd. bezpodmiotowe;
2. Ambicją budowlanych jest nie tylko dotrzymanie terminu, ale równocześnie starają się oni, aby nowy obiekt otrzymał estetyczną oprawę ⇒ niewłaściwa postać spójnika złożonego nie tylko, lecz także, niezharmonizowanie podmiotów w zd. składowych: dotrzymanie (terminu) jest ambicją – starają się oni (budowlani), wielosłowie;
3. W Moskwie rozgrywany jest mecz między Michałem Talem i Michałem Botwinnikiem, który jest twórcą radzieckiej szkoły szachowej i jednocześnie wielu widzi w nim najlepszego szachistę świata ⇒ brak konsekwencji w konstrukcji zd. podrzędnego (brak tożsamości podmiotów) – który jest [...] i wielu w nim widzi [...];
4. Chłopka z gminy Jędrzejów swoje przemówienie, przerywane często burzliwymi oklaskami, które skierowała również do prezydium, tak je zakończyła [...] ⇒ złe wprowadzone zd. podrzędne, zaimek anaforyczny wprowadzony jak w wypowiedzi mówionej; anakolut (konstrukcja składniowa typowa dla języka mówionego);
5. [...] chciałbym im życzyć, aby ich życie potoczyło się tak, że Franek Kimono zmarłby na śmietniku zapomnienia ⇒ złe wprowadzenie zd. ok. sposobu; brak związku logicznego pomiędzy członami zd. złożonego, zły wskaźnik zespolenia;
6. Unici opowiadają się za oddaniem zdrowia jako zadanie samorządom, a składka powinna wynosić nieco ponad 6 proc. ⇒ błędnie zbudowane zd. współrzędne; drugi człon zd. nie jest powiązany składniowo z jego pierwszą częścią; występuje także inny błąd składniowy (naruszenie związku rządu – za oddaniem zdrowia jako zadanie);
7. Jaki ostatecznie będzie podział administracyjny kraju, i czy w ogóle, trudno dziś przesądzić ⇒ zd. wtrącone jest anakolutem, w którym brakuje orzeczenia;
8. Nie ulega wątpliwości, że opowieść Henryka Błazczyka o tym, że został on porwany przez Żydów i trzymany w piwnicy została zmyślona, że była to prowokacja, zaś wiele śladów prowadzi do UB ⇒ ostatnia część zd. jest niepowiązana składniowo z poprzedzającą ją częścią; zd. niezręczne stylistycznie (składniowo też) ze względu na kilkakrotne użycie spójnika że wprowadzającego różne zd. podrzędne (być może wpływ języka mówionego); występują także inne błędy – fleksyjny został trzymany i naruszenie szyku – wyraz zaś powinien pojawić się na co najmniej drugim miejscu po przecinku;
9. Nic nie wiem na temat tego, iż policjanci przymykają oko na łamania prawa przez przestępców ⇒ zd. podrzędne powinno zostać wprowadzone spójnikiem wskazującym na to, że wyrażoną w nim treść podaje się w wątpliwość – Nic nie wiem na temat tego, iżby policjanci przymykali oko [...];

10. *Ten stan rzeczy – kpiny z prawa przez przedstawicieli prawa jest demoralizujący i paraliżujący działania państwa polskiego* ⇒ zamiast rozwinięcia zd. pojedynczego przez rozbudowany człon paraliżujący działania państwa polskiego należało wprowadzić zd. złożone;
 11. *Zegarki z kolekcji Baby-G są kolorowe i z podświetlaną tarczą* ⇒ zwrot *zegarek jest z podświetlaną tarczą* jest niepoprawny (popr.: *zegarek ma podświetlaną tarczę*, jak: *on ma jasne włosy*, nie: **on jest z jasnymi włosami*), dlatego należało użyć zd. współrzędnego – *są kolorowe i mają podświetlaną tarczę*;
 12. *To nie jest najszcześniejszy pomysł, że pacjentka przebywa akurat u nas* ⇒ zd. podrzędne powinno być wprowadzone spójnikiem wskazującym na to, że wyrażoną w nim treść podaje się w wątpliwość – *żeby*;
 13. *Brakowało jednak przepisów wykonawczych, które określały wielkość sfery ochronnej wokół dawnych obozów zagłady [...]* ⇒ w zd. podrzędnym powinien zostać zastosowany tryb przypuszczający – *określałyby* (wynika to z treści zd. nadrzędnego – *brakowało*);
 14. *Wprawdzie podczas odsiadki wyroku Koszut pracował, jednak jego zarobki były za niskie, by otrzymać prawo do zasiłku* ⇒ błędnie wprowadzone zd. ok. celu; ponieważ podmiot zd. podrzędnego nie jest tożsamy z podmiotem zd. nadrzędnego, należy w zd. podrzędnym użyć konstrukcji osobowej – *by mógł otrzymać*;
 15. *Żeby zastosować podsłuch, nasze podejrzenia muszą być uzasadnione, a sprawa poważna [...]* ⇒ błędnie wprowadzone zd. ok. celu; ponieważ podmiot zd. podrzędnego nie jest tożsamy z podmiotem zd. nadrzędnego, należy w zd. podrzędnym użyć konstrukcji osobowej – *Żebyśmy mogli zastosować podsłuch [...]*;
 16. *Jeśli pojawią się nowe, nieznanne dowody czy okoliczności, które mogą jednoznacznie wyjaśnić wątpliwości co do wyroku, wtedy przewód może zostać wznowiony* ⇒ błędnie wprowadzone zd. ok.; z jego konstrukcji **jeśli [...]*, wtedy nie można wywnioskować, czy wyraża ono warunek czy czas;
 17. *Chyba Krzaklewski musi jeszcze popracować, żeby dostał Nobla i wiele odznaczeń* ⇒ błędnie wprowadzone zd. ok. celu; ponieważ podmiot zd. podrzędnego jest tożsamy z podmiotem zd. nadrzędnego, należy w zd. podrzędnym użyć konstrukcji bezokolicznikowej – *żeby dostać*;
 18. *Robaki mięsne i mączne zakładamy na haczyk lekko tylko zaczepiając jego grot o oskórek dlatego, żeby nie deformować ciała i nie spowodować wylania się zawartości jamy ciała* ⇒ błędnie wprowadzone zd. ok. celu **dlatego, żeby zam.: po to, żeby*;
 19. *Belgijski pederf Dtroutroux zagłodził w piwnicy swoje nieletnie ofiary, gdy sam trafił do więzienia* ⇒ nieuzasadnione wprowadzenie zd. ok. czasu;
 20. *Ponieważ więc na wielkanocnym stole królować będzie, oczywiście poza jajkiem, szynką, niech nie zabraknie i chrzanu* ⇒ błędne wprowadzenie zd. ok. przyczyny **ponieważ więc*;
 21. *Więc można się nawet nie dziwić sokistom, że niezbyt żywo protestowali przeciw wysypywaniu ziarna, bo kiedy sąd – zgodnie z tradycją – uznałby, że rolnicy bronili swojego uzasadnionego interesu, okazałoby się jeszcze, że funkcyjna*
- riusze SOK im to utrudniali* ⇒ wprowadzenie zd. podrzędnego ok. warunku zaimkiem *kiedy* zam. *gdyby, jeżeli*; spójnik więc nie powinien rozpoczynać zdania.
- IV.
1. *Minister poinformował, że głównym zadaniem, które powierzył mu prezydent, jest uspokojenie i wyciszenie burzy oraz poprawienie „nieprzyjemnej atmosfery” w MSW.*
 2. *Bandyci pocięli nożem siedemdziesięcioletnią kobietę i złamali jej rękę.*
 3. *Najprostszym i najczęstszym zarzutem, który stawia się dziennikarzom, jest brak rzetelności.*
 4. *Wieloletnia praktyka wszystkich szkół językowych wysokiej klasy i opinie autorytetów z dziedziny metodyki nauczania języków obcych wskazują, że rzeczywiście dobre efekty edukacyjne daje tylko nauka w międzynarodowych grupach, w których jedynym wspólnym językiem jest język kraju, w którym odbywa się kurs.*
 5. *Sokołowski (Sokołowsko) jest miejscowością, w której każdy czuje się dobrze – kuracjusz, turysta, a nawet zwykły przechodzień. Każdy, kto szuka odpoczynku, ciszy czy spokoju, znajdzie je tutaj. Mogą to potwierdzić panowie, którzy przeprowadzają z nami wywiad.*
 6. *Chciałem państwu zaproponować do obejrzenia poniedziałkowy film, który poświęcony jest historii, ale historii pokazanej w mój ulubiony sposób, w formie artystycznego paradokumentu (takiego przetworzenia, odtworzenia wydarzeń historycznych).*
 7. *Katowiczanie już od dawna nie dostali pensji ani premii. Wybierając się do Warszawy, zrobili więc grzeczność swoim działaczom.*
 8. *Przyczyną jest chęć pozbycia się dokuczliwej konkurencji.*
 9. *Aparat do treningu psychicznego działa na następującej zasadzie: wysokość tonu, który osoba badana słyszy w słuchawkach, wskazuje poziom natężenia reakcji emocjonalnych w jej organizmie.*
 10. *To, że ta dyscyplina po raz pierwszy została włączona do mistrzostw Europy, sprawiło, że coraz więcej zawodniczek ją uprawia.*
 11. *W tej relacji generał Berling opowie między innymi o swej słynnej rozmowie ze Stalinem, w której zdecydowano o powstaniu nowych jednostek Ludowego Wojska Polskiego po wyjściu armii Andersa ze Związku Radzieckiego.*
 12. *Ludzie powiedzieli, że byli ogromnie zastraszeni. Dwa miesiące temu, kiedy przyjechałem do Oryszewa i robiłem wstępną kontrolę, powiedzieli, że wszystko jest w porządku. Odstąpiłem więc od swojej propozycji dodania pani Lucynie dwojga ludzi do pomocy.*
 13. *Usłyszawszy od członków zarządu miasta, że Suchodolski popełnił błąd, pytał ich, co złego Suchodolski zrobił.*
- V.
1. *Cale szczęście, że rzeka przepływająca przez miasto nie jest głęboka i zwykle kończy się na katarze, a w najgorszych przypadkach na zapaleniu płuc* ⇒ skrót: *Wypadki (kapięle w rzece) kończą się [...]*;

2. *W moim domu jest koszyk i płaska, prostokątna torba z uszami, które wprost uwielbiam* ⇒ zd. podrzędne odnosi się do słowa *uszy*;
3. *Jednak nasze miasto należy oczyścić od paskudztwa, ponieważ jego rozmiar wzrasta* ⇒ animizacja paskudztwa;
4. *Jeśli chodzi o walca angielskiego, fokstrota, tango argentyńskie, więc pary są w ścisłym złączeniu, tak żeby materiał przylegał do materiału, ale nie ciało do ciała* ⇒ nieporadność w określeniu sposobu obejmowania partnerki w tańcu;
5. *Partner obejmuje partnerkę prawym ramieniem, umieszcza ją na wysokości pod jej lewą łopatką* ⇒ ze zd. wynika, że partnerka się rozdwa;
6. *I tak rozwiązanie zagadki stojącej w parku okalającym pensję figury kobiecej, którą dziewczęta nazywają Abigel,*

u której szukają pomocy i pośrednictwa, jest kresem młodzieńczych złudzeń i otwarciem wrót świata dojrzałości niosącego zagrożenia, ale też świata uczuć prawdziwych ⇒ zagadka stoi w parku, park okala pensję figury kobiecej, a kobieca figura ma pensję;

7. *Tragedią narodową było, że kraj będący niemal ustawicznie w stanie wojny, najeżdżany przez sąsiadów, był stale narażany na podeptanie i spalenie przez wojska nieprzyjacielskie dzieł kultury zaczętych, których nie można było dokończyć, lub nawet produktów już gotowych* ⇒ zd. skomplikowane składniowo, usterki w szyku, wielość, niewłaściwy dobór leksykalny;
8. *Włoski liryk Giambattista Marino (1569-1625) zapładniał twórczo licznych poetów barokowych, ale potomność oceniła go niżej* ⇒ tzn. jednak nie zapładniał wielu...

18. WSTĘP DO POPRAWNOŚCI LEKSYKALNEJ

I.

1. Neologizmy [termin „neologizm” używany jest w dwóch znaczeniach: szerszym – jako nowy element leksykalny, utworzony na gruncie tego języka (np. *dresiarz*) lub zapożyczony (np. *dealer*); węższym – jako nowy element leksykalny utworzony na gruncie tego języka (np. *dresiarz*). W tej pracy posługujemy się terminem „neologizm” w drugim rozumieniu]: *dresiarz, oglądacz, okablować, oszołom, paker, pakernia, telegap/ telegapa*;
2. Neosemantyzmy: *chodnik, kabel, komórka, konkurs, kultowy, promotor, różowy*;
3. Neofrazeologizmy: *czarny marsz, disco polo, muzyka chodnikowa, okrągły stół, republika kolesiów, wojna na górze, żeglować po Internecie*;
4. Zapożyczenia leksykalne:
 - a. wewnętrzne: *dzieciak*;
 - b. zewnętrzne: *hipermarket, dealer, internauta, Internet, leasing, logo, pracoholik* (jest to kalka słowotwórcza – por. ang. *workaholic*), *szopoholik/ shopoholik, zapping/ zaping*;
5. Zapożyczenia frazeologiczne:
 - a. wewnętrzne: *drobny ciulacz* (z gwary środowiskowej pracowników giełdy papierów wartościowych);
 - b. zewnętrzne: *zarządzanie zasobami ludzkimi* (ang. *human resources management*), *surfować po Internecie* (ang. *to surf on Internet*);
6. Zapożyczenia semantyczne:
 - a. wewnętrzne: *browar* (z gwary młodzieżowej, w której jest to neosemantyzm), *kasa* (z gwary młodzieżowej, w której jest to neosemantyzm), *małolat* (z języka potocznego);
 - b. zewnętrzne: *asystentka, garaż, klinika, promocja, promować, restauracja, sponsor*.

II.

1. *ulicznica na kiju ‘miotła’* ⇒ nie spełnia kryterium wystarczalności (nie wypełnia luki w słownictwie) ani kryterium estetycznego (wywołuje komiczne skojarzenia);

2. *market ‘sklep’* ⇒ nie spełnia kryterium wystarczalności (nie wypełnia luki w słownictwie); spełnia kryterium systemowe (wyraz całkowicie zaadaptowany w polszczyźnie); mógłby się przyjąć jako nazwa wielkiego sklepu (hipermarketu) i wtedy spełniałby kryterium ekonomiczności (zam. *hipermarket* mówiłoby się *market*);
3. *liczarka ‘urządzenie do liczenia pieniędzy’* ⇒ spełnia kryterium systemowe (wyraz utworzony zgodnie z modelem słowotwórczym, przez co jest też precyzyjny, por. *zmywarka, suszarka, koparka*), wystarczalności (wypełnia lukę w słownictwie), ekonomiczności (jest krótszy niż wyrażenie *maszyna do liczenia pieniędzy*) oraz estetyczne (nie wywołuje negatywnych skojarzeń);
4. *spolegliwy ‘uległy’* ⇒ nie spełnia kryterium wystarczalności (nie wypełnia luki w słownictwie) ani systemowego (nie wiadomo, co jest jego podstawą słowotwórczą);
5. [...] *Kazimierz Ł. nie wypierał się autorstwa [dziecka]* ⇒ nie spełnia kryterium wystarczalności (istnieje słowo *ojcostwo*) ani estetycznego (wywołuje komiczne skojarzenia);
6. *Pomysł zorganizowania takiej debaty spotkał się z dużym odzewem ze strony środowisk, które kształtują twarz miasta* ⇒ nie spełnia kryterium wystarczalności ani estetycznego;
7. *Następne kilka dni można określić tylko jako polityczne tornado [...]* ⇒ spełnia kryterium wystarczalności (nie istniała tak ekspresywna nazwa wielkich zmian politycznych).

III.

- 1.i.; 2.f.; 3.c.; 4.j.; 5.e.; 6.d.; 7.b.; 8.a.; 9.h.; 10.g.; 11.g.; h.; 12.k.

19. POPRAWNOŚĆ SŁOWOTWÓRCZA – NAZWY POSPOLITE

I.

- We współczesnym słowotwórstwie polskim działają silnie dwie przeciwstawne sobie tendencje, mianowicie tendencja do skrótu i tendencja do precyzji.
1. Wszystkie derywaty z tego ciągu powstały na skutek derywacji wstecznej, są więc efektem tendencji do tworzenia konstrukcji skrótowych.
 2. Ten ciąg składa się z derywatów utworzonych od czasowników za pomocą sufiksu *-alny*, który we współczesnym języku wyspecjalizował się w tworzeniu przymiotnikowych derywatów odczasownikowych o znaczeniu 'możliwy do czegoś, umożliwiający wykonanie jakiejś czynności' – jest to przejaw tendencji do precyzji językowej. (Ponadto sufix ten tworzy także przymiotnikowe formacje od rzeczowników obcych, np. *diecezjalny*, *ekstremalny*).
 3. Tego typu złożenia są właściwie przejawem obu tendencji. Działa tu tendencja do skrótu, ponieważ wyrazy te zastępują dwuczłonowe zestawienia rzeczownikowe o członach równorzędnych: *chłop-robotnik*, *klub-kawiarnia*, *chłodziarka-zamrażarka*, *pralka-suszarka*. Z drugiej zaś strony uwiadczenia się tu tendencja do precyzji, ponieważ derywaty te przekazują pełną informację semantyczną zawartą w poszczególnych członach odpowiednich zestawień.
 4. W tym ciągu wystąpiły dwa typy derywatów, mianowicie konstrukcje utworzone z użyciem cząstek *-dawca* i *-chlony*. Są one przejawem tendencji do precyzji językowej, ponieważ odznaczają się całkowitą regularnością znaczeniową (definicja realna w pełni odpowiada definicji strukturalnej).
 5. Każdy z wyrazów w tym ciągu jest nacechowanym, potocznym odpowiednikiem neutralnego określenia dwuwyrazowego (*odrzutowiec* ← *samolot odrzutowy*, *motorówka* ← *łódź motorowa*, *przegubowiec* ← *autobus przegubowy*, *poprawczak* ← *zakład poprawczy*, *ogólniak* ← *liceum ogólnokształcące*, *ekonomik* ← *liceum ekonomiczne*), obrazują zatem tendencje do skrótu. Charakterystyczny dla konstrukcji tego typu jest ponadto brak precyzji znaczeniowej.

II.

- Przytoczone poniżej przykłady obrazują, w jaki sposób dokonuje się w języku specjalizacja znaczeniowa w sytuacji, gdy jeden wyraz stanowi podstawę słowotwórczą kilku synonimicznych derywatów. We wszystkich trzech wypadkach utworzone derywaty funkcjonowały początkowo jako synonimy, a tym samym były względem siebie formami konkurencyjnymi. Z punktu widzenia użytkowników języka było to oczywiście niefunkcjonalne, żeby więc nie zanikła żadna z form, musiał się dokonać podział funkcji między nimi.

1. owoc:

- a. *owocny* 'taki, który przynosi korzyści, daje dobre rezultaty': *owocne dyskusje*, *obrad*, *rozmowy*; *owocna praca*;
- b. *owocowy* 1. 'sporządzony z owoców; dotyczący przetwarzania owoców': *dżem*, *sok owocowy*; *przetwory*

owocowe; *przetwórstwo owocowe*; 2. 'taki, który wydaje jadalne owoce': *drzewa*, *krzewy owocowe*; *ogród owocowy*;

2. wiek:

- a. *wieczny* 'nieograniczony w czasie, niemający początku ani końca, trwający ciągle, nieustannie, nieskończony': *wieczny byt*; *wieczna chwała*, *sława*; *wieczne kłopoty*, *nieporozumienia*; *wieczne zmartwienie*; *życie wieczne*; *wieczny odpoczynek*;
- b. *wiekowy* 1. 'taki, który ma bardzo wiele lat, stary': *wiekowa budowla*; *wiekowa kultura*, *tradycja*; *wiekowe drzewa*; *wiekowy człowiek*; 2. 'taki, który dotyczy określonego wieku': *kategoria*, *klasa wiekowa w dyscyplinie sportowej*; *grupy wiekowe w przedszkolu*;
- c. *wiekuisty* 'trwający zawsze, nieograniczony w czasie, nieskończony' (wyraz nacechowany podniosłością, dziś występujący głównie w terminologii religijnej): *świątłość wiekuista*; *wiekuista chwała*; *wiekuiste szczęście*;
- d. *wieczysty* 'trwający od wieków, nieprzemijający' (wyraz przestarzały, dziś występujący głównie w terminologii prawniczej i religijnej): *księgi wieczyste*; *dzierżawa wieczysta*; *śluby wieczyste*. Użycia przestarzałe: *wieczysta sława*, *chwała*; *wieczyste drzewa*;

3. kultura:

- a. *kulturalny* 1. 'odnoszący się do kultury, związany z kulturą, stanowiący jej przejaw': *placówka kulturalna*; *wydarzenie kulturalne*; *życie kulturalne*; *centrum kulturalne*; 2. 'odznaczający się dużą kulturą, wykształcony, dobrze wychowany, obyty; właściwy człowiekowi o dużej kulturze': *kulturalny sposób bycia*; *kulturalna jazda samochodem*; *kulturalny starszy pan*;
- b. *kulturowy* 'związany z kulturą, odnoszący się do kultury jako całokształtu dorobku materialnego i duchowego ludzkości; stanowiący wyodrębnioną całość w jej zakresie': *trendy*, *prądy kulturowe*; *różnice kulturowe*; *kontekst kulturowy*.

III.

- Należy sprawdzić, czy nowe derywaty wpisują się w ciąg istniejących już struktur analogicznych, tzn., czy charakteryzują się regularnością strukturalną i semantyczną. (W poszukiwaniu derywatów analogicznie zbudowanych można wykorzystać „Indeks a tergo” do „Słownika języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego lub „Komputerowy słownik języka polskiego i wyrazów obcych PWN”).

1. *cepliada* ⇒ mieści się w ciągu struktur *robinsonada*, *jeremiada*, *klaunada*, *arlekinada*, *żakinada*, czyli nazw czynności pochodzących od nazwy własnej (jak *Robinson* czy *Jeremiasz*) czy nazwy osoby (osób) uczestniczącej w wykonywaniu tej czynności i nadającej charakter działaniu (jak *klaun*, *arlekin*, *żak*). Formant *-ada* niesie tu znaczenie 'działanie takie, jakie jest charakterystyczne dla obiektu wskazywanego przez podstawę słowotwórczą'. Można więc uznać, że derywat jest poprawny; 2. *cułkiniada* ⇒ jako struktury analogiczne można tu jedynie

wskazać wyrazy oznaczające napoje *cytrynada*, *lemonjada*, *oranżada*. Wyodrębniający się tu formant *-ada* powinien nieść znaczenie '(orzeźwiający) napój o smaku owoców wskazanych przez podstawę słowotwórczą'. Nie można więc uznać analizowanego derywatu za poprawny; nie jest tu wykorzystane żadne z dotychczasowych znaczeń formantu *-ada*, znaczenie neologizmu nie wynika z jego struktury; 3. *familiada*; 4. *gimnazjada*; 5. *parafiada* ⇒ jako struktury analogiczne można tu wskazać wyrazy oznaczające zawody sportowe *olimpiada*, *spartakiada*, *uniwersjada*. Formant *-ada* niesie znaczenie 'zawody (zwykle sportowe), w których biorą udział zawodnicy reprezentujący miejsca, organizacje wskazane w podstawie słowotwórczej'. Można więc uznać analizowane derywaty za poprawne.

IV.

1. *akwanauta*, 9. *infonauta* ⇒ derywaty te wpisują się w ciąg analogiczny utworzony przez formacje takie jak: *argonauta*, *astronauta*, *kosmonauta*, *lunonauta*, *selenonauta*; człon *-nauta* 'żeglarz' jest dodawany do części obcych wskazujących na teren eksploracji. Obydwa derywaty należy uznać za poprawne.

2. *alkomat*, 3. *bankomat*, 11. *lottomat*, 12. *parkomat*, 14. *rollomat* ⇒ częśćka *-mat* wyodrębniona ze słowa *automat* informuje o automatycznym charakterze czynności wskazywanej przez podstawę słowotwórczą lub związaną z nią; wszystkie derywaty poza *rollomatem* należy uznać za regularnie zbudowane, poprawne; *rollomat* nie zawiera w swoim znaczeniu schematu 'zautomatyzowane urządzenie do...', nie mieści się w ciągu analizowanych struktur analogicznych, należy więc uznać ten derywat za niepoprawny;

4. *domofon*, 5. *dyktafon*, 16. *wideofon* ⇒ analizowane derywaty wpisują się w liczną grupę derywatów (47 w „Komputerowym słowniku języka polskiego PWN”) z częstką *-fon* niosącą ogólne znaczenie 'związany z dźwiękiem'. Mimo że derywaty te są do siebie podobne, nie tworzą jednego ciągu analogicznego. *Domofon* i *wideofon* tworzą ciąg analogiczny z wyrazem *telefon*, natomiast *dyktafon* – z wyrazem *megafon*. Taka homonimiczność części słowotwórczej jest potencjalnym utrudnieniem zrozumienia nowych struktur. W ostatecznej ocenie należy wziąć pod uwagę kryterium uzualne, które w tych wypadkach przemawia na korzyść omawianych formacji;

6. *filMOTEKA*, 7. *fonOTEKA*, 8. *groTEKA*, 13. *plýTOTEKA*, 15. *taśmOTEKA*, 17. *wideOTEKA* ⇒ analizowane derywaty należą do licznej grupy derywatów (14 w „Komputerowym słowniku języka polskiego PWN”) z częstką *-teka* niosącą znaczenie 'zbiór, kolekcja'. Są przejrzyste znaczeniowo, poprawnie tworzone od podstaw obcych, a także od tych, które są odczuwane jako rodzime (np.: *taśma*). Spośród podanych słów wątpliwości poprawnościowe budzi jedynie *groTEKA*; trudno jest odczytać jej znaczenie strukturalne ze względu na krótką podstawę słowotwórczą (*gra*) i skojarzenie brzmieniowe ze słowem *grota*;

10. *infostrada* ⇒ ten derywat tworzy ciąg słowotwórczy z wyrazami *autostrada*, *nartostrada*, *Wisłostrada*. Jego znaczenie realne pokrywa się ze znaczeniem strukturalnym tych formacji 'droga (dla aut, narciarzy, wzdłuż Wisły)'. Z punktu wi-

dzienia kryterium systemowego można zaakceptować ten neologizm, o jego wejściu do zasobów leksykalnych polszczyzny przesądzi uzus.

V.

c. *kablówka*, h. *zdrapka*, i. *znakowarka* ⇒ neologizmy utworzone poprawnie, mające przejrzystą strukturę słowotwórczą (*kablówka*: *kablowy*+*-ówka*, por. inne uniwerbizacje, np.: *podstawówka*, *budżetówka*; *zdrapka*: *zdrapać*+*-ka*, por. np.: *zapalka*, *zabawka*; *znakowarka*: *znakować*+*-arka*, por. np.: *suaszarka*, *zmywarka*), powszechnie używane;

a. *babownica* ⇒ użycie formantu *-ownica* do nazwania prostego narzędzia nie jest fortunne, gdyż tworzy on najczęściej nazwy urządzeń – terminy techniczne, por. np.: *bramownica*, *bruzdownica*, *cechownica*. Z punktu widzenia kryteriów wystarczalności i ekonomiczności taką nazwę można uznać za potrzebną – w języku funkcjonuje tylko nazwa ogólna *forma* (*foremka*) *do ciasta*. Neologizm nie jest powszechnie używany;

b. *hermetyk* ⇒ jest to poprawna nazwa nosiciela cechy, utworzona z ucięciem tematu słowotwórczego (*hermetyczny* → *hermetyk*), wątpliwości poprawnościowe można mieć ze względu na kryterium wystarczalności (czy w języku rzeczywiście jest potrzebna oddzielna nawa dla hermetycznego naczynia?) i kryterium uzualne (nazwa nieużywana powszechnie) oraz estetyczne (podobieństwo do słowa *heretyk*);

d. *odmechacz* ⇒ neologizm utworzony poprawnie (*mechacić* – *zmechacić*, **odmechacić* – *odmechacz*); może jednak wzbudzać wątpliwości, ponieważ nie da się umieścić jego domniemanej podstawy w schemacie: *odkurzyć* 'usunąć kurz' → *odkurzacz*, *odrdzewić* 'usunąć rdzę' → *odrdzewiacz*, *odtłuścić* 'usunąć tłuszcz' → *odtłuszczacz*. Z punktu widzenia kryteriów wystarczalności i ekonomiczności taką nazwę można uznać za potrzebną, jest lepsza niż pojawiająca się na etykietach *golarka do swetrów*. Nazwa rzadko używana;

e. *pizzer*, f. *rozbiecacz* (*mięsa*), g. *ściemniacz* (*oświecienia*) ⇒ neologizmy utworzone poprawnie; budzą jednak wątpliwości poprawnościowe ze względu na skojarzenia, jakie wywołują: *pizzer* – *picer* 'ten, kto picuje', *rozbiecacz* – 'ten, kto kogoś rozbieca', a więc za podstawę słowotwórczą może być wzięty czasownik *rozbiecać* w znaczeniu 'zdejmuwać z kogoś ubranie, bieliznę', a nie *rozbiecać* (*mięso*, *zwierzynę*) w znaczeniu terminologicznym 'oprawiać ubitą zwierzynę i dzielić na części mięso', *ściemniacz* – 'ten, kto mówi nieprawdę' (a więc za podstawę słowotwórczą może być wzięty czasownik *ściemniać* używany w odmianie środowiskowej 'mówić nieprawdę', a nie *ściemniać* 'czynić coś ciemnym, ciemniejszym lub mniej świecącym niż poprzednio).

VI.

1. *arbitrografo*:

- a. k. systemowe ⇒ derywat zbudowany niepoprawnie, nieuzasadnione ucięcie części podstawy *arbitr*, nieuzasadnione rozszerzenie części *-grafo* końcowe *-o*;
- b. k. wystarczalności ⇒ lepsza nazwa opisowa, ponieważ desygnat jest specyficznym miernikiem, niezwykle rzadko spotykanym;
- c. k. uzualne ⇒ wyraz nieużywany;

d. ocena poprawnościowa \Rightarrow niepopr.;

2. *czteropak*:

- a. k. systemowe \Rightarrow kalka z j. ang. (*fourpack*), która z powodu podobieństwa do polskiego wyrazu *opakowanie* może być odczuwana jako złożenie od polskich podstaw *cztery* i *opakowanie* lub *paka*, *paczka*; z powodu podobieństwa ta kalka stała się podstawą ciągu derywatów *sześciopak*, *ośmiopak*, *duopak* (tu wyraźnie zapożyczenie właściwe, pierwsza część nie została przetłumaczona); parafraza słowotwórcza derywatu – ‘cztery (sztuki) w opakowaniu lub w paczce’ – pokazuje taki związek między podstawami, który nie jest zwykle punktem wyjścia do powstania złożenia, ponadto powstający tu mechanizm słowotwórczy zakłada nieuzasadnione ucięcie jednej podstawy (*-pak* z *opakowania* lub *paczki*); analizowana kalka jest obca polskiemu systemowi słowotwórczemu;
- b. k. wystarczalności \Rightarrow słowo potrzebne, nie ma w polszczyźnie precyzyjnego określenia nowego typu opakowania;
- c. k. uzualne \Rightarrow słowo używane, szczególnie często w reklamach sklepowych;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow lepszy byłby **czterosztuk*, zgodny z normą słowotwórczą; kryterium uzualne zmusza jednak do zaakceptowania niepoprawnej formy analizowanego derywatu;

➤ Nieuchronna akceptacja ma jednak groźne konsekwencje dla polskiego systemu słowotwórczego. Ciąg formacji nowego typu przyzwyczajają użytkowników polszczyzny do możliwości słowotwórczego odzwierciedlania połączeń gramatycznych, które do tej pory mogły być oddawane jedynie za pomocą zestawień (por. *maszyna do pisania*). Poza tym utrwała to przeświadczenie o możliwości prawie dowolnego ucinania wyrazów (*opakowanie*, *paczka*);

3. *czujgaz*:

- a. k. systemowe \Rightarrow derywat zbudowany niepoprawnie – nieuzasadnione ucięcie obydwu podstaw (‘czujnik gazowy’); odczucie niepoprawności tej formacji zwiększa homonimiczność w stosunku do związku zawierającego tryb rozkazujący (*czuj gaz*);
- b. k. wystarczalności \Rightarrow można przypuszczać, że istnieje potrzeba wyodrębnienia za pomocą nazwy specyficznego czujnika;
- c. k. uzualne \Rightarrow wyraz nieużywany;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow niepopr.;

4. *elektroskrob*:

- a. k. systemowe \Rightarrow wobec funkcjonujących nazw narzędzi *skrobak*, *skrobaczka* zastosowanie tu derywacji wstecznej jest niefortunne; wrażenie niefortunnoci całej formacji pogłębiają trudności w wymowie (dwie sąsiadujące grupy spółgłosek, zaciemniające znaczenie, ubezdźwięcznienie na końcu wyrazu);
- b. k. wystarczalności językowej \Rightarrow można przypuszczać, że istnieje potrzeba nazwania tego specyficznego narzędzia;
- c. k. uzualne \Rightarrow wyraz nieużywany;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow niepopr.;

5. *kipichron*:

- a. k. systemowe \Rightarrow derywat najprawdopodobniej utworzony od dwóch podstaw czasownikowych (*kipieć*, *chronić*) lub za pomocą nieuzasadnionego ujęcia jednej z podstaw (‘chroni przed wykipieniem’ \rightarrow **wykipichron*), obydwa sposoby są niezgodne z normą słowotwórczą;
- b. k. wystarczalności \Rightarrow można przypuszczać, że istnieje potrzeba nazwania tego specyficznego urządzenia;
- c. k. uzualne \Rightarrow wyraz nieużywany;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow niepopr.;

6. *majtopasy*:

- a. k. systemowe \Rightarrow forma *majt-* wskazuje, że podstawą formacji jest zgrubienie *majty*; nieuzasadniona jest liczba mnoga drugiej podstawy; powoduje to efekt komiczny; powinno być **majtkopas*;
- b. k. wystarczalności językowej \Rightarrow można przypuszczać, że istnieje potrzeba nazwania tej specyficznej części garderoby;
- c. k. uzualne \Rightarrow słowo używane raczej rzadko;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow niepopr.;

7. *międzyświącie*:

- a. k. systemowe \Rightarrow derywat utworzony poprawnie, por. *międzywojnie*, *międzygórze*, *międzyżebro*;
- b. k. wystarczalności \Rightarrow potrzebny;
- c. k. uzualne \Rightarrow wyraz rzadko używany;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow popr.;

8. *próżnostan* ‘wolne mieszkanie’:

- a. k. systemowe \Rightarrow derywat utworzony popr., por.: *błogostan*, *drzewostan*, ale znaczenie strukturalne jest zbyt oddalone od znaczenia realnego, nacechowana stylistycznie podstawa *próżny* powoduje też efekt komiczny (**‘mieszkanie w stanie próżnym’*); ostatniej niezręczności unika neologizm *pustostan*;
- b. k. wystarczalności \Rightarrow niespełnione, gdyż istnieje już *pustostan*;
- c. k. uzualne \Rightarrow wyraz rzadko używany;
- d. ocena poprawnościowa \Rightarrow raczej niepopr.

VII.

- 1. a. *Rozbranżowiony*; b. *podmęczyć*; c. *podredagować*; d. *Podremontowano*; e. *przenawożonej*; f. *rozjeżdżanie*; g. *podreanimować*; h. *dotowarować*; i. *przefotografowanie*; j. *przewerbowanego*; k. *uchodźczych*, *podtuzlańskich*; l. *niedoszacowało*; ł. *doposażenie* \Rightarrow utworzone neologizmy obrazują tendencję do precyzji oraz do skrótu, por. przykł. k. – *uchodźczych*, *podtuzlańskich*. Nowe słowa są poprawnie utworzone, funkcjonalne i używane; można przypuszczać, że utrzymają się w odmianach środowiskowych, w których w tej chwili funkcjonują, a te najczęściej używane być może wejdą do polszczyzny ogólnej. Należy jednak zrezygnować z derywatów, które są homonimiczne w stosunku do już istniejących form (przykł. f. – *rozjeżdżanie*), są niejasne oraz wywołują efekt komiczny;
- 2. a. *obsesjonatka*; b. *Komisarki*; c. *Adwokatka*; d. *przestępczynią* \Rightarrow utworzone nazwy żeńskie obrazują tendencję do precyzji i ekonomiczności. O potrzebie tego typu derywatów może świadczyć, przykł. c. – *adwokatką*; nazwa

ta pojawia się coraz częściej w polszczyźnie pisanej, mimo że do tej pory nie została uznana za formację poprawną. Należy jednak zrezygnować z derywatów, które ze względu na skojarzenia z innymi słowami mogą sugerować jakieś nacechowanie neologizmu, śmieszność, por. przykł. b. – *komisarka* ('czapka');

3. a. *wytrzeźwialnia*; b. *depnąć*; c. *filmek*; d. *strzelacze*; e. *discojapostudio*; f. *całozyciowy*; g. *kurokrad* ⇒ utworzone derywaty pełnią funkcję ekspresywną, są indywidualizmami. Do polszczyzny ogólnej mają szansę wejść te neologizmy, które są częściej używane;
4. a. *rolkowców*; b. *grafficiarzy*; c. *Fiskalizuj* ⇒ derywaty są poprawnie utworzone, nazywają nowe elementy rzeczywistości. To, czy zostaną w polszczyźnie, zależy w dużej mierze od istnienia desygnatów;
5. a. *deregulacji*; b. *obieracz*, *obierak*; c. *nielat*; d. *do pomocy kuchennej*; e. *antynarkotycznej*; f. *zgwalcenia*; g. *antystarzeniowy* ⇒ neologizmy zastosowane w powyższych zdaniach miały zapewne odświeżyć teksty, brzmieć nowocześnie (modnie), wzbudzają jednak wątpliwości poprawnościowe: dublują istniejące już formacje (przykł.: b. – *obieraczka*, c. – *nieletni*, e. – *antynarkotykowy*, f. – *gwałt*), są utworzone niepoprawnie (przykłady: a. – *deregulacja*, d. – *pomoc kuchenna*, g. – *antystarzeniowy*). Można przewidywać, że nie wejdą do polszczyzny.

VIII.

1. *seksiarka* ⇒ forma ze zmiękczeniem (*seks* – *seksiarz* – *seksiarka*) może się kojarzyć ze słowem *seksciarz* – z tego powodu lepsza *sekserka*; nazwa jest używana;
2. *grill* ⇒ oznacza inne urządzenie niż *opiekacz* i *toster*, które wskazują na urządzenie do opiekania tostów; obydwa neologizmy równie dobre, za *tosterem* przemawia także to, że jest internacjonalizmem, za *opiekaczem* zaś – jego przejrzystość słowotwórcza;
3. *obligacionariusz* ⇒ regularnie utworzony od rzeczownika *obligacja/e* za pomocą formantu *-ariusz* z rozszerzeniem *-on-* jak *akcjonariusz*, *cesjonariusz*; budowa *obligatariusz* jest niejasna: podstawą powinna być *obligacja/e*, w derywacie ucięcie *oblig-* i rozszerzenie *-at-*, którego nie da się wyjaśnić *sygnatariuszem* (od *sygnatura*);
4. *UD* ⇒ skrót neutralny, *udecja* derywat utworzony od skrótu, nacechowany pejoratywnie (wzbudza skojarzenia z *ubecją*);
5. *solidarka/ solidarityca* ⇒ obydwa formanty niefortunne; formant *-ka* jest tu niejasny (nazwa czynności z odcięciem potoczności), *solidarityca* urobiona na wzór cyrylicy jest lepsza, ale *cyrylica* (z analogicznym użyciem formantu *-ica/-yca*) jest słowem rzadkim, skojarzenia *solidarycy* mogą dotyczyć nazw ekspresywnych typu *aktorzyca*;
6. *pager/ przywoływacz* ⇒ ze względu na kryterium uzualne należy zaakceptować wyraz obcy, można propagować jego polską pisownię; za *przywoływaczem* przemawia przejrzystość słowotwórcza;
7. *wystandaryzować* ⇒ derywat modyfikacyjny o znaczeniu np. 'wytworzyć przedmiot za pomocą akcji podstawy' (por.: *wykuć*, *wystrugać*, *wymyślić*) lub 'ogarnąć akcją wszystkie przedmioty zbiorowości' (por. *wylapać*,

wytruć, *wyginąć*, *wygnąć*); wy- duża ilość znaczeń fakultatywnych wnoszonych przez formant;

zstandaryzować ⇒ prefiks *z-* najczęściej wyraża aspekt dokonany, tu należy go zastąpić formą rozszerzoną *ze-* ze względu na zbitkę spółgłoskową (w słownikach notowane tylko *zstąpić*); analogia do *normalizować* – *znormalizować*;

8. *ekspercki/ ekspertowy* ⇒ najnowsze słowniki notują *ekspercki* z przykładami użycia: *zaplecze eksperckie*, *fundusz szkoleń i fundusz ekspercki*, z tego wynika znaczenie przymiotnika 'dotyczący działalności ekspertów'; drugi przymiotnik – też poprawnie utworzony – może się przydać w innym znaczeniu, np.: *inform. system ekspertowy*;
9. *budżeting/ budżetowanie*;
10. *kontroling/ kontrolowanie*;
11. *monitoring/ monitorowanie*;
12. *sponsoring/ sponsorowanie/ sponsorat* ⇒ zapożyczenia z częstką *-ing* zdecydowanie rażące; można przypuszczać, że po pojawieniu się *monitoringu* został wyodrębniony obcy formant *-ing*, który zaczyna wchodzić do polskiego systemu słowotwórczego jako niepotrzebny dublet przyrostków *-anie*, *-enie*, *-cie*; derywat *sponsorat* urobiono na wzór nazw stanowisk i urzędów (por. *kalfat*, *notariat*, *wikariat*), znaczenie strukturalne tego neologizmu nie jest jasne. Poprawne są więc formacje z formantem *-anie* (*budżetowanie*, *kontrolowanie*, *monitorowanie*, *sponsorowanie*).

IX.

1. We współczesnej polszczyźnie dwurodzajowe nazwy zawodów i stanowisk wypierają odpowiedniki żeńskie istniejące i do niedawna jeszcze używane w polszczyźnie ogólnej. Formy żeńskie tych rzeczowników w różnym stopniu zyskują w tej chwili nacechowanie potocznością, por. *lekarka* w wypowiedzi oficjalnej może być odczuwana jako określenie z niewystarczająco wyrażonym szacunkiem.
2. Wszystkie derywaty są utworzone poprawnie, za pomocą typowych – w większości – formantów. Warto zanalizować ciekawsze formacje:
 - *pankowa* ⇒ forma utworzona od *pank* (*punk*) za pomocą formantu *-ówka*, który po zgrubieniu zyskał formę *-ówka*;
 - *dawajka* ⇒ forma utworzona za pomocą rzadkiego formantu *-ajka* od czasownika *dawać* (por. *szachrajka* od *szachrować*); pejoratywne nacechowanie derywatu pochodzi od podstawy;
 - *obsesjonatka* ⇒ forma utworzona mimo nieistniejącego **obsesjonat*, analogicznie do *pasjonat* – *pasjonatka*, *posesjonat* – *posesjonatka*;
 - *wójcina* ⇒ próba urobienia formy żeńskiej za pomocą żeńskiego przyrostka *-ina* 'żona'; wykorzystany przyrostek ma odróżnić regularnie utworzoną *wójtową* 'żonę wójta' od 'kobiety sprawującej funkcję wójta'; mimo istniejących precedensów (por. *posłanka*) próba niefortunnna ze względu na odczuwalny związek ze znaczeniem 'żona wójta' oraz homonimiczność *wójcina* 'pobłażliwie, pogardliwie o wójcie' (por. *chłopina*).

3. Formy nieakceptowane w polszczyźnie ogólnej, używane w odmianie mówionej, są nacechowane potocznością.
- Z przyczyn pozajęzykowych ogranicza się użycie derywatów żeńskich na oznaczenie zawodów i stanowisk, które mogą się cieszyć prestiżem społecznym. Może to doprowadzić do osłabienia tego regularnego typu derywacji.

X.

1. a. b. ⇒ zdrobnienia wyrazów angielskich utworzone za pomocą polskich środków słowotwórczych. Takie zabiegi nie znajdują aprobaty poprawnościowej głównie ze względu na kryterium wystarczalności języka – w polszczyźnie istnieją odpowiedniki słów *baby* i *chicken*; kryterium systemowe nie dopuszcza tworzenia derywatów od słów (niezapożyczonych) z języków obcych. Analizowane wyrazy można uznać za zabawę językową, szczególnie w przypadku fonetycznego zapisu słowa *baby* (jest to zabieg już wykorzystany, por.: nazwę mleka dla niemowląt *Bebiko*), jednak nie jest to działanie fortune – nazwy nie są zrozumiałe po pierwszym odczytaniu;
- c. ⇒ połączenie obcej podstawy (por. ang. *roller blind*) i części *-mat* (por.: *automat*, *bankomat*), która wnosi znaczenie ‘automat służący do/ jako’. W tym wypadku analizowany derywat można odczytywać jako ‘automatyczne rolety’, co nie było – jak można przypuszczać – intencją autora nazwy; ocena negatywna;
2. a.-g. ⇒ neologizmy słowotwórcze utworzone od podstawy za pomocą nowego formantu *-ex/-ix*. Nowy formant pochodzi ze skrótowców lub złożzeń z obcym słowem *eksport* i należałoby oczekiwać, że będzie wnosił znaczenie związane z tym słowem. W przytoczonych przykładach jedyną funkcją tej części to modny, obcy ornament, który w zestawieniu z polskimi podstawami daje wręcz efekt komiczny (por. przykł. c., d., g. utworzone od nazwiska bądź imienia właścicieli). Takie zabiegi słowotwórcze trzeba zdecydowanie potępić.
3. a. ⇒ drugi człon złożenia jest wyraźnie obcy i to powoduje brak akceptacji poprawnościowej;
- b., c., f., i., j., l., m. ⇒ połączenie rzeczowników o prozaicznym znaczeniu, odnoszących się do sfery bytowej z obcą częścią wywołuje efekt komiczny; takie konstrukcje językowe są szczególnie rażące; w derywacie *mebel-land* dodatkowo rażące jest niezręczne podwojenie głosek *l*;
- d. ⇒ złożenie od podstawy *ciuch* nacechowanej stylistycznie (potoczność) i obcego *-land*; połączenie szczególnie rażące;
- e. ⇒ nazwa niezrozumiała; nawet jeśli przetłumaczymy oba człony, to nie zastępują one nazwy *myjnia* funkcjonującej w polszczyźnie; połączenie szczególnie rażące;
- g., h. ⇒ połączenia z obco brzmiącym nazwiskiem, z wyrazem obcym; dobre przykłady złożzeń z częścią *-land*;
- k. ⇒ rażące połączenie polskiej i obcej podstawy; w tym wypadku można jednak złagodzić zarzuty ze względu na obecność w polszczyźnie łacińskiego słowa *vita* w nazwach (por. nazwa margaryny *Vita*);
- l. ⇒ poprawnie utworzone złożenie, jednak można się zastanawiać nad fortunnością takiej nazwy, która odsyła do

dziwnego skrzyżowania psa i kota, a nie do znaczenia ‘zwierzęta domowe’, o które – jak można się domyślać – chodziło właścicielowi sklepu;

4. a., d., e. ⇒ skrótowce, potępiane w polszczyźnie ze względu na sposób utworzenia; dodatkowym zarzutem jest tu połączenie wyrazów polskich i obcych, szczególnie w przykładzie e. – *Weddpoł*, czyli *wedding polski (po polsku)*;
- b. ⇒ zestawienie niepoprawne ze względu na niejasny związek składniowy obydwu członów; *But* można interpretować jako ucięcie od (*Hala*) *butów*, z *butami* lub jako rzeczownik *but* zestawiony (bez połączenia składniowego) z drugim członem; rażąca działalność słowotwórcza;
- c. ⇒ przykład całkowicie niefortunnej nazwy, która jest utworzona z uciętych wyrazów, łączy elementy rodzime z wyrazem obcym oraz jest za długa.

XI.

- *ciapciusz*, *domowy ulubieniec*, *domuś*, *kanapowiec*, *menażeria domowa*, *milusiński*, *miluś*, *pieszczoch*, *pieszczoch domowy*, *pieszczoszek*, *pupilek*, *ulubieniec*, *zwierzaczek*, *zwierzak*, *żywa maskotka* ⇒ neosemantyzmy, dotychczasowe znaczenia wykorzystanych wyrazów są bliskie znaczeniu słowa *pet*, częściowo się na nie nakładają; z tego względu innowacje są niezbyt fortune;
- *domowy ulubieniec*, *menażeria domowa*, *pieszczoch domowy*, *zwierzątko domowe*, *żywa maskotka* ⇒ innowacje dwuwyrazowe, a tym samym za długie i bez względu na miejsce przydawki (w innowacjach *menażeria domowa*, *pieszczoch domowy*, *zwierzątko domowe* – przydawki klasyfikujące) niezbyt fortune;
- *domisio*, *domiś*, *domkowiec*, *domowiec*, *domowniczek*, *kłopotek*, *miłek*, *miluśnik*, *pieszczak*, *pieszczątko*, *pysiak*, *ulubiątko*, *zwierzusiek*, *zwierzus* ⇒ neologizmy słowotwórcze poprawnie utworzone od podstaw: *dom*, *domek*, *domownik*, *kłopot*, *miły*, *pieszczoch*, *pieszczota*, *pys/pysio*, *ulubiony*, *zwierz* za pomocą formantów: *-owiec*, *-ek*, *-uś*, *-ątko*, *-ak*. Powstały w ten sposób zdrobniałe derywaty onomazjologiczne, luźno związane (por. *kłopotek* – swego rodzaju żart językowy) ze znaczeniem słowa *pet*. Za bardziej udane można uznać innowacje *domowiec* (ze względu na możliwą analogię do *dachowiec*) i *ulubiątko* (deminutywna nazwa subiektu od imiesłowu *ulubiony*);
- *domokot*, *domotrządko*, *domozwierz*, *domkozwierz*, *domozwierzak*, *domozwierzaczek*, *domozwierzątko* ⇒ złożenia, z których żadne nie oddaje trafnie znaczenia słowa *pet*; zakresy znaczeń są zbyt wąskie (*domokot*) lub szerokie (*domotrządko*, *domozwierz*, *domkozwierz*, *domozwierzak*, *domozwierzaczek*, *domozwierzątko*). Sposób tworzenia wyrazów za pomocą formantu *-o-* nie jest w pełni akceptowalny;
- *futrzak*, *muflon*, *muflonik*, *niuniek*, *przyjaciół domu*, *żyjątko* ⇒ neosemantyzmy, których znaczenia są bliskie znaczeniu słowa *pet* i częściowo się na nie nakładają (*futrzak*, *przyjaciół domu*, *żyjątko*). Są też słowa o znaczeniach dalekich (*futrzak*, *muflon*, *muflonik*, *niuniek*), ale niemające żadnego związku z poszukiwanym odpowiednikiem słowa *pet*;
- *domiątko*, *domowiak*, *domowiątko*, *domowniaczek*, *kochotek* ⇒ innowacje *domiątko*, *domowiak*, *domowniaczek*, *do-*

- domiátko* urobione od podstaw *dom* lub *domowy* to formacja nieregularna, znaczenie strukturalne jest trudne do wyprowadzenia (*domowniaczek*) lub wręcz mylące (*domiátko*). *Domowiátko* można zinterpretować jako błędnie utworzony derywat lub jako swoisty skrótowiec (złożeniowiec) od *domowe zwierzątko*. *Kochotek* można także potraktować jako zabawę słowotwórczą – skrótowiec powstały od *kochany kotek*;
- *głaskadło, maskotnik, porcelanownik* ⇒ w innowacji *głaskadło* wykorzystano formant *-adło*, który może wskazywać na obiekt lub środek czynności; powstały derywat jest niejasny. Z podobnych względów należy zdyskwalifikować innowacje *maskotnik* i *porcelanownik* – formant *-nik* jest wielofunkcyjny, połączony z podstawą *maskotka, porcelanowy* nie buduje zrozumiałego słowa (można się tu doszukiwać analogii do terminów przyrodniczych, które są derywatami onomazjologicznymi, np.: *jedwabnik, kornik*). Do negatywnej oceny innowacji *porcelanownik* należy dołączyć zarzut dotyczący nieuzasadnionego wyboru podstawy słowotwórczej;
 - *prztylaczek, prztylak, prztylanek, prztylasek* ⇒ innowacje te są związane z czasownikiem *prztylać*, powstały w wyniku regularnej derywacji. Ciekawa jest innowacja *prztylanek* – jako czytelny żart językowy (męska forma od *prztylanki*) słowo to mogłoby mieć szansę na zaakceptowanie, jednak czasownik będący źródłem tych derywatów nie oddaje w pełni znaczenia słowa *pet* (zwierzęta hodowane w domu dla towarzystwa to nie tylko takie, które można prztylać);
 - *rodzimek, ulubieniczek, zagrodnik, zwierzasiek, zwierzas* ⇒ innowacje utworzone poprawnie i poza innowacją *zagrodnik* (nietrafna podstawa) mogą mieć szansę na zaakceptowanie;
 - *domolubnik, domomieszkacz* ⇒ innowacje są poprawnie utworzonymi złożeniami, jednak znaczenie obydwu derywatów jest zbyt ogólne, aby słowa mogły być zaakceptowane jako dobre odpowiedniki wyrazu *pet*;
 - *domozjad, zwierzodomek, pupilzwierz* ⇒ innowacje nieudane; dwie pierwsze ze względu na niejasne znaczenie (*domozjad* ‘ten, który zjada w domu’, a może analogia do *darmozjad*?, *zwierzodomek* ‘domek zwierza’?), trzecia ze względu na człon *-zwierz*, który można potraktować jako zgrubienie lub słowo o znaczeniu niepokrywającym się z poszukiwanym słowem *pet*;
 - *pikor* ⇒ skrótowiec mieszaný; może się kojarzyć z takimi derywatami jak *jęzor, gąsior, kędzior*, sugerowane przez nie zgrubienie może potwierdzić jeszcze jedna asocjacja *Pikuś – pikor*. Z tych powodów innowacja nie ma raczej szans na zaakceptowanie społeczne;
 - *petek, petik* ⇒ zdrobnienia od zapożyczonego *pet* są utworzone niepoprawnie (bez koniecznej tu palatalizacji – *pe-cik*), prawdopodobnie, aby uniknąć skojarzenia ze znaczeniem polskiego słowa *pet* ‘niedopałek’. Nie zaleca się ponadto tworzenia derywatów od wyrazów, które nie istnieją w polszczyźnie, a takim jest niewątpliwie słowo *pet*;
 - *goguś, muminek* ⇒ niefortunne neosemantyzmy wyrazów nacechowanych emocjonalnie, ograniczonych stylistycznie i środowiskowo;

- *dziabąg, losiek, michalik, puciatek, piecurzak, sierściuch* ⇒ innowacje zupełnie nieprzejrzyste;
- *gucek, gucuś* ⇒ innowacje, dla których podstawą było nazwisko Gucwińskich – prowadzących ogród zoologiczny we Wrocławiu, znanych jako miłośnicy wszelkich zwierząt w domu; deminutywne formanty można kojarzyć ze znaczeniem ‘traktować z czułością’; żart językowy, który może być ciekawą propozycją zastąpienia słowa *pet*;
- *domorek, domowik* ⇒ innowacje zagadkowe – niejasne jest rozszerzenie *-or-* (może to ucięcie od *Azorek*?) oraz znaczenie wnoszone przez formant *-ik* (deminutywność lub nosiciel cechy?);
- *domowlak, hodowlak* ⇒ pojawia się tu być może nowy formant *-lak*, ale niejasne jest jego znaczenie (por. *bydlak, cielak, chuderlak, niemowlak, pisklak, przedszkolak, umarlak, wróblak, zdechlak*), trudno jest tu także określić podstawy słowotwórcze (*domowy*, ale *hodować, hodowla, hodowlany*);
- *domił, domilek, domomilek* ⇒ *domił, domilek* – można się tu domyślać nieakceptowanych w polszczyźnie skrótowców (złożeniowców) od słów *dom* i *miły*. *Domomilek* to złożenie o niejasnym znaczeniu; nie wiadomo, w jakim stosunku do siebie są dwie podstawy *dom* i *miły* lub *milek* (ten, który jest miłkiem domowym, który jest miły w domu, miłuje dom itp.);
- *domizwierz, domoz, hodzwierz* ⇒ złożenia zbudowane niepoprawnie – nieodpowiedni w formacji rzeczownikowo-rzeczownikowej interfixs *-i-*, zagadkowo ucięte podstawy (*hod-* od *hodować, hodowli, -z* od *zwierzę*?) niepozwalające na odczytanie znaczenia derywatu;
- *zoodomownik* ⇒ złożenie, którego budowa narusza regułę o niełączeniu ze sobą obcych podstaw; ze względu na podwojone *o* wyraz może być trudny do wymówienia;
- *dźwil, uppcin* ⇒ niefortunne skrótowce. *Dźwil* może się kojarzyć z pejoratywnym *debil*. Innowacja *uppcin* trudna do wymówienia.

XII.

Tworzenie nowego wyrazu:

1. Zwierzę, które jest trzymane w domu dla towarzystwa i traktowane z czułością.
2. Zwierzę, które jest trzymane w domu dla towarzystwa i traktowane z czułością; nazwa subiekta czynności, procesu lub stanu.
3. Zwierzę, które jest trzymane w domu dla towarzystwa i traktowane z czułością.
4. a. *-acz, -ca, -iciel, -ator*; b. *-arz, -nik, -ak, -ec*; c. *-ek, -ik, -uch, -un, -eniec, -(t)or*; d. *-elec, -aniec, -uła, -och, -ątko, -uś*.
5. a. ten, który jest ulubiony; b. ten, na którego chucha się i dmucha; c. ten, którego traktuje się czule.
6. a. *ulubieniec*; b. *chuchuś*; c. *czuluś*.

XIII.

1. a. *przezpieczny – bezpieczny*; b. *przebył – pobyt* ⇒ w języku staropolskim często funkcjonowały w tym samym czasie wyrazy pochodne utworzone od tej samej podstawy słowotwórczej za pomocą różnych przedrostków, a ma-

jące to samo znaczenie, jednak część z nich zaginęła. Wyszły z użycia te z wyrazów równoznacznych, w których przedrostek nie miał wyrazistego znaczenia. Działała w tym wypadku tendencja do precyzji językowej związana z procesem specjalizacji znaczeniowej formantów;

2. a. *pokłonienie* – *pokłon*; b. *władanie* – *władza*; c. *rozkazanie* – *rozkaz* ⇒ sufiksy *-anie*, *-enie* w wyraźny sposób zachowują czynnościowy charakter wyrazu. Tendencja do wyrazistości środków językowych zdecydowała o odróżnieniu rzeczownikowych określeń czynności (w tej funkcji wspomniane sufiksy) od „efektów” tychże czynności (w tej funkcji derywacja wsteczna). Na wykorzystanie derywacji wstecznej miały także wpływ gwary, w których derywaty wsteczne są powszechne;
3. a. *poważność* – *powaga*; b. *niechętność* – *niechęć* ⇒ nazwy cech abstrakcyjnych oderwanych tworzono w XVI w. i wcześniej za pomocą przyrostka *-ość*, kategoria ta jednak była nieliczna. Niektóre z tych wyrazów już nie funkcjonują we współczesnej polszczyźnie (np.: *dowierność*, *krewność*), inne zmieniły postać, sama jednak kategoria słowotwórcza znacznie się rozbudowała. Tendencja do tworzenia nowych kategorii słowotwórczych wynika z potrzeb użytkowników języka i wiąże się ściśle z przemianami w rzeczywistości społecznej. Język staropolski wykazywał się dużo większym stopniem konkretności niż współczesny;
4. a. *miłosirdy* – *miłosierny*; b. *wszemogący* – *wszechmogący* ⇒ w tym wypadku także mamy do czynienia z przykładem bogacenia zasobu typów słowotwórczych. Złożeń w staropolszczyźnie było mało (przykład mogą stanowić staropolskie imiona dwuczłonowe, np. *Dobiesław*, *Cieszymysł*, *Sławomir*), w leksykonie zdecydowanie przeważały wyrazy proste i derywaty. Wyrazy złożone były najczęściej kalkami z greki lub łaciny (*benedicere* – *błogosławić*; *misericordia* – *miłosierdzie*). Typ ten jednak rozpowszecznił się głównie dzięki wykorzystywaniu tego greko-łacińskiego modelu przez polskich pisarzy (m.in. przez Kochanowskiego); dziś złożenia są powszechne.

XIV.

- O homonimii słowotwórczej mówimy wówczas, gdy między derywatami utworzonymi od różnych podstaw słowotwórczych zachodzi identyczność brzmieniowa (a zwykle także graficzna), czemu towarzyszy brak wspólnych elementów znaczeniowych. Mogą to być:
- jednostki derywowane od zupełnie różnych podstaw (np. *łączka I* ← *łąka* // *łączka II* ← *łączyć*, por. też p. 2. i 6.);
 - jednostki derywowane od podstaw tożsamy brzmieniowo (najczęściej również graficznie), które już są homonimami (np.: *piłeczka I* ← *piłka I* // *piłeczka II* ← *piłka II*, *rakietowy I* ← *rakieta I* // *rakietowy II* ← *rakieta II*, por. też p. 4.);
 - jednostki derywowane od różnych podstaw, które cechuje homonimia w obrębie tematu słowotwórczego (np.: *gazowy I* ← *gaz* // *gazowy II* ← *gaza*, por. też p. 5.);
 - jednostki o odmiennych granicach między formantem a tematem (np. *podróż-ować I* ← *podróż* // *pod-róż-ować II* ← *różować*, por. też p. 1., 3.).

Nie są zaś homonimami jednostki derywowane od różnych znaczeń wyrazów polisemicznych (np.: *balonowy* a. ‘mający związek ze statkiem latającym – balonem w zn. 1.’: *pilot balonowy*, *zawody balonowe*; b. ‘mający związek z oponą samochodową lub rowerową – balonem w zn. 5.’ – *opony balonowe*, por. też p. 7.).

1. *nadrobić*:
 - a. ‘uzupełnić braki, zaległości lub straty’ (← *nad+robić*);
 - b. ‘pokruszyć coś *drobno*’ (← *na+drobić*);
2. *kapka*:
 - a. ‘kropla, zwłaszcza spływająca z czegoś’ (← *kapać*);
 - b. ‘mała kapa, narzutka’ (← *kapa*);
3. *studniowy*:
 - a. ‘mający związek ze studnią’ (← *studnia*);
 - b. ‘mający sto dni; trwający sto dni’ (← *sto dni*);
4. *barowy*:
 - a. ‘mający związek z barem – lokalem gastronomicznym’, np.: *stolek barowy* (← *bar I*);
 - b. ‘mający związek z barem – metalem, pierwiastkiem chemicznym’, np.: *siarczan barowy* (← *bar II*);
5. *barkowy*:
 - a. ‘obejmujący całość lub część zespołu kości tułowia kręgowców, służących do umocowania kończyny górnej lub przedniej’, np.: *staw barkowy*, *obręcz barkowa* (← *bark*);
 - b. ‘mający związek z barką – statkiem do przewozu towarów, głównie wodami śródlądowymi’, np.: *port barkowy* (← *barka*);
6. *molowy*:
 - a. ‘mający związek z molem – jednostką chemiczną’, np.: *roztwór molowy* (← *mol*);
 - b. ‘mający związek z gamą muzyczną, tonacją opartą na małej tercji’, np.: *skala molowa* (← *moll*);
7. *skrzydłowy* (to nie jest przykład homonimii, lecz polise-mii):
 - a. ‘dotyczący skrzydeł ptaków, owadów’, np.: *pokrywy skrzydłowe* (← *skrzydło* w zn. 1.);
 - b. ‘okrażający z boku, boczny’, np.: *natarcie skrzydłowe*, *atak skrzydłowy* (← *skrzydło* w zn. 2.);
 - c. ‘zawodnik grający na bocznej części (skrzydle) boiska’ (← *skrzydło* w zn. 3.).

XV.

1. *de-/dez-* ⇒ przedrostek pochodzenia łac.: *demonopolizować**, *deszyfrować**, *dekapitalizować**, *dechryścianizacja**, *decentralizacja*;
2. *super-* ⇒ przedrostek pochodzenia łac.: *superkolor**, *superkomfortowy**, *supermęski**, *superoszczędny**, *superwyczyn**, *supersoniczny*, *superrecenzent*;
3. *anty-* ⇒ przedrostek pochodzenia grec.: *antyatomowy**, *antypowieść**, *antychrup**, *antygen*, *antytoksyna*, *antyaborcyjny*, *antytotalitarny*;
4. *pseudo-* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia grec.: *pseudokredyt**, *pseudoturystyka**, *pseudogóralski**, *pseudosocjalistyczny**;
5. *mini-* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia ang.: *minispódniczka**, *miniscenka**, *miniosiedle**, *minimetr*, *minikomputer*;

6. *mikro-* ⇒ przedrostek pochodzenia grec.: *mikrospołeczność**, *mikrocząsteczka**, *mikrosonda**, *mikroanaliza*, *mikrochirurgia*;
7. *tele-* cząstka słowotwórcza pochodzenia grec. ⇒ *telerek**, *teleplotki**, *telezakupy**, *telenowela**, *teleturniej**, *telewiz**, *telefotografia*, *telekineza*;
8. *wideo-/video-* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia łac.: *wideopiractwo**, *wideozabawa**, *wideopornografia**;
9. *neo-* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia grec.: *neopopiwiek**, *neoglobalizm**, *neoliberalny**, *neoplatonizm*;
10. *eko-* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia grec.: *ekorozwój**, *ekoturystyka**, *ekokonwersja**, *ekopolityka**, *ekoton*;
11. *post-* ⇒ przedrostek pochodzenia łac.: *postkomunistyczny**, *postsolidarnościowy**, *postponować*, *postscriptum*;
12. *-land* ⇒ cząstka słowotwórcza pochodzenia ang.: *ciuchland**, *komputerland*;
13. *-izm* ⇒ przyrostek pochodzenia grec.: *tumiwisizm**, *europaizm**, *ekumenizm*, *politeizm*.

Uwaga: oznaczone formy to twory hybrydalne.

➤ Wszystkie z wymienionych cząstek słowotwórczych należą do grupy szczególnie produktywnej, jeśli chodzi o tworzenie hybryd językowych. Hybrydy to derywaty, których człony mają różne pochodzenie językowe, czyli np. złożenia polsko-obce lub wyrazy o budowie: „obcy przedrostek+polSKI temat słowotwórczy” (szczególnie popularny model). Hybrydami są również wyrazy w całości zbudowane z cząstek obcych, zaczerpniętych z dwóch różnych języków, choć tego rodzaju wyrazy zwykle nie są postrzegane jako hybrydy, a norma językowa nie kwestionuje ich poprawności. Na początku XX w. derywaty zbudowane z cząstek polskich i obcych były zdecydowanie krytykowane i odrzucane przez normatywistów. W tej chwili, głównie ze względu na intensywny wzrost liczby takich konstrukcji, są one tolerowane, norma staranna jednak zdecydowanie zaleca unikanie ich i używanie konstrukcji omownych (np.: *spódniczka mini* zam. *minispódniczka*, *wyjątkowo oszczędny* zam. *superoszczędny*).

20. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNA – ZAPOŻYCZENIA

I.

1. Elementy fonologiczne (obce głoski): [cz 'ipsy] ⇒ zmiękczone *cz*; [te^k'no] ⇒ *k* z przydechem;
2. Elementy fleksyjne ⇒ **Magdalenas* – utworzenie liczby mnogiej przez dodanie ang. końcówki *-s*, popr.: *Magdalenki*; **McDonald'sa* połączenie ang. formy D. *McDonald's* z rodzimą końcówką *-a*, popr.: (*pójść do*) *McDonald*; *McDonald* (bar samoobsługowy); *McDonald*, *McDonaldowi*, *McDonaldzie* itd.; *McDonald's* (sieć barów samoobsługowych) ndm.;
3. Elementy słowotwórcze ⇒ *euro-* i *multi-*.
4. Wzorce składniowe ⇒ **Syndy – która jest wszystkim, o czym marzysz*, popr.: *Syndy – twoje jedyne marzenie*; **biznes informacja*, popr.: *informacja biznesowa*;
5. Elementy leksykalne ⇒ obca forma i treść: *lunch*, *tipsy*;
6. Elementy frazeologiczne ⇒ kalki frazeologiczne: *szampon i odżywka w jednym*, popr.: *szampon razem z odżywką*; *numer jeden na świecie*, lepiej i po pol.: *najlepszy na świecie*;
7. Elementy semantyczne ⇒ kalki semantyczne: **prezydent (firmy)*, popr.: *prezes (firmy)*; *kondycja (gospodarki)*, popr.: *stan (gospodarki)*.

II.

1. Zapożyczenia właściwe: *analiza*, *atom*, *atrament*, *bar*, *biennale*, *brydż*, *butik*, *chipsy*, *hamburger*, *handel*, *interfejs*, *keczup*, *kemping*, *pager*, *ping pong*, *pizza*, *relaks*;
2. Zapożyczenia semantyczne: *dieta*, *dokładnie*, *dywagacje*, *trywialny*, *zabezpieczyć*;
3. Zapożyczenia strukturalne: *brakoróbstwo*, *czasokres*, *czasopismo*, *listonosz*, *nastolatek*, *ogniotrwały*, *rozwarstwienie*, *światłoczuły*, *światopogląd*;
4. Zapożyczenia sztuczne: *autopoprawka*, *ciucholand*, *domofon*, *telewiz*, *transgraniczny*.

III.

1. *filozofia rządzenia* – zapożyczenie semantyczne ⇒ tu *filozofia* w zn. 'sposób'; trad. – 'nauka zajmująca się rozważaniami dotyczącymi bytu ludzkiego' i 'czyjś system wartości';
2. *nieuchwytny hacker* – zapożyczenie właściwe;
3. *przewód światłoczuły* – zapożyczenie strukturalne (niem. *lichtempfindlich*);
4. *warsztaty piosenkarskie* – zapożyczenie semantyczne ⇒ tu *warsztaty* w zn. 'zajęcia o charakterze ćwiczeń', trad. – 'pomieszczenia, w których się wykonuje określone prace rzemieślnicze';
5. *nowy organizator* – zapożyczenie właściwe;
6. *uciążliwe brakoróbstwo* – zapożyczenie strukturalne (ros. *brakodielstwo*);
7. *prezydent banku* – zapożyczenie semantyczne ⇒ tu *prezydent* w zn. 'prezes, przewodniczący', trad. – tylko 'głowa państwa';
8. *nowoczesny notebook* – zapożyczenie właściwe;
9. *optyka widzenia* – zapożyczenie semantyczne ⇒ tu *optyka* w zn. 'punkt widzenia', trad. – 'dział fizyki';
10. *straszne rozwarstwienie* – zapożyczenie strukturalne (ros. *rossłoienie*).

IV.

1. Cytaty (wtręty): *à propos*, *ab ovo*, *con amore*, *erzac*, *explicit*, *fair play*, *notabene*, *okay*, *par excellence*, *pro forma*, *qui pro quo*, *sorry*, *vis-à-vis*;
2. Zapożyczenia częściowo przyswojone: *bantu*, *bikini*, *ka-kao*, *konfetti*, *martini*, *sake*, *tabu*;
3. Zapożyczenia całkowite: *budżet*, *bursztyn*, *dżem*, *majster*, *sałata*, *sojusz*.

V.

1. *baby-sitter* – wymowa (-); pisownia (-); odmiana (-); derywacja (-) ⇒ cytat;
2. *biznesmen* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (+); derywacja (+) ⇒ całkowicie przyswojony;
3. *dealer* – wymowa (+); pisownia (-); odmiana (+); derywacja (+) ⇒ częściowo przyswojony;
4. *dżins* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (+); derywacja (+) ⇒ całkowicie przyswojony;
5. *kakao* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (-); derywacja (+) ⇒ częściowo przyswojony;
6. *pejdżer* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (+); derywacja (-) ⇒ częściowo przyswojony;
7. *sportsmen* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (+); derywacja (+) ⇒ całkowicie przyswojony;
8. *weekend* – wymowa (+); pisownia (-); odmiana (+); derywacja (+) ⇒ częściowo przyswojony;
9. *wideo* – wymowa (+); pisownia (+); odmiana (-); derywacja (-) ⇒ częściowo przyswojony.

VI.

1. a. 'do rzeczy, wrócić do właściwego tematu';
b. 'w sprawie, co się tyczy';
c. 'w dodatku, nawiasem mówiąc';
d. 'dla zachowania pozorów';
e. 'dla dobra publicznego, dla dobra ogółu';
f. 'patrz, zobacz (wskazówka odsyłająca do innego miejsca w tekście)';
2. a. ' prostytutka zgłaszająca się na zamówienie telefoniczne';
b. 'człowiek wszystko zawdzięczający tylko sobie, swoim zdolnościom i pracowitości';
c. 'osoba opiekująca się dziećmi podczas nieobecności rodziców';
d. 'uczciwa gra, uczciwe postępowanie w stosunkach z ludźmi';
e. 'przyjęcie popołudniowe, odbywające się zwykle o godzinie piątej';
f. 'młoda aktorka, której zdjęcia umieszczane są w piśmiech ilustrowanych';
3. a. 'przy sposobności, w związku z tym';
b. 'nieograniczone pełnomocnictwo, swoboda działania';
c. 'brak zainteresowania, obojętność';
d. 'w całości, ogółem';
e. 'z przodu, twarzą do patrzącego';
f. 'uchylenie formom towarzyskim, gafa';
4. a. 'grzane wino z korzeniami';
b. 'zdenerwowanie przed wyjazdem';
c. 'zła radość (np. z czyjegoś niepowodzenia)';
d. 'błyskotliwy, zdolny do ciętej odpowiedzi';
e. 'okrzyk z sali przerywający przemówienie';
5. a. 'śpiew bez akompaniamentu instrumentów muzycznych';
b. 'na poczet, na rachunek (należności)';
c. 'malowanie na suchym tynku';
d. 'z zamiłowaniem, z upodobaniem';
e. 'forma koncertu instrumentalnego okresu baroku';
f. 'beztroskie życie'.

VII.

1. Kalki słowotwórcze:

- a. *nastolatek* – j. ang., popr.;
 - b. *parostatek* – j. niem., popr.;
 - c. *rzeczoznawca* – j. niem., popr.
2. Kalki znaczeniowe:
 - a. *autor* – j. ang., błędne w zn. 'ten, kto coś zdobył, dokonał czegoś, wykonawca, sprawca itp.', popr. po pol.: *sprawca, wykonawca, zdobywca* itp.;
 - b. *cienka aluzja* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *subtelna, delikatna aluzja*;
 - c. *konferencja* – j. ang., błędne w zn. 'grupa rozgrywek koszykówki amerykańskiej', popr. po pol.: *grupa rozgrywek*;
 - d. *obraz* – j. ang., nadużywane w zn. 'film', lepiej po pol.: *film*;
 - e. *wiodący* – j. ros., błędne w zn. 'główny', popr. po pol.: *główny, przewodni, podstawowy, przodujący, kierowniczy, najlepszy*;
 - f. *zabezpieczyć* – j. ros., błędne w zn. 'zagwarantować, zapewnić coś', popr. po pol.: *zagwarantować, zapewnić*.
 3. Kalki frazeologiczne:
 - a. *być na tapecie* – j. niem., lepiej po pol.: *być omawianym, być tematem*;
 - b. *być na topie* – j. ang., lepiej po pol.: *być u szczytu popularności*;
 - c. *być w posiadaniu* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *mieć*;
 - d. *dośćgnąć celu* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *osiągnąć cel*;
 - e. *iść w odstawkę* – j. ros., lepiej po pol.: *odstawiać kogoś na boczny tor*;
 - f. *narkotyki miękkie* – j. ang., lepiej po pol.: *narkotyki słabe*;
 - g. *nie być w stanie* – j. niem., lepiej po pol.: *nie móc*;
 - h. *numer jeden* – j. ang., lepiej po pol.: *najpopularniejszy, najlepszy*;
 - i. *od przypadku do przypadku* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *od czasu do czasu*;
 - j. *okazywać pomoc* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *udzielać pomocy, przychodzić z pomocą*;
 - k. *pornografia twarda* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *pornografia ostra, mocna*;
 - l. *póki co* – j. ros., lepiej po pol.: *na razie, tymczasem*;
 - ł. *rzecz w tym* – j. ros., lepiej po pol.: *chodzi o to*;
 - m. *szampon i odżywka w jednym* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *szampon razem z odżywką*;
 - n. *tu leży pies pogrzebany* – j. niem., lepiej po pol.: *o to właśnie chodzi*;
 - o. *tym niemniej* – j. ros., popr. po pol.: *niemniej jednak*;
 - p. *w pierwszym rzędzie* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *przede wszystkim*;
 - q. *wlec się w ogonie* – j. ros., lepiej po pol.: *pozostawać w tyle*;
 - r. *zdyć ze stanowiska* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *usunąć ze stanowiska*.
 4. Kalki składniowe:
 - a. „A” *klasa* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *klasa „A”, klasa pierwsza*;
 - b. *but hala* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *hala z butami*;
 - c. *jak by nie było* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *jakkolwiek by było*;

- d. *kredyt bank* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *bank kredytowy*;
- e. *krem dla cery suchej* – j. ang., błędne, popr. po pol.: *krem do cery suchej*;
- f. *na numer* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *pod numerem*;
- g. *odnośnie czegoś* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *odnośnie do czegoś*;
- h. *pod rząd* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *z rzędu, z kolei*;
- i. *podobny czemuś* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *podobny do czegoś*;
- j. *służyć przykładem* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *służyć jako dowód*;
- k. *szukać za czymś* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *szukać czegoś*;
- l. *w nawiązaniu do* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *nawiązując do*;
- ł. *w odpowiedzi na* – j. niem., błędne, popr. po pol.: *odpowiadając na*;
- m. *wybrać czymś* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *wybrać na co*;
- n. *wziąć się za coś* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *wziąć się do czegoś*;
- o. *z dużej litery* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *dużą, wielką literą*;
- p. *za wyjątkiem* – j. ros., błędne, popr. po pol.: *z wyjątkiem*.

VIII.

1. Zapożyczenia brzmieniowe: *biuro, cukinia, dżem, fryzjer, giermek, grejpfrut, kajet, karabin, majster, spacer*;
2. Zapożyczenia graficzne: *barman, brylant, buble, bufet, derby, ewenement, girlsa, nylon, run, sweter, taxi*.

IX.

1. Anglicyzmy: *bekon, bokser, dżentelmen, hokej, poker, raut*;
2. Bohemizmy: *czyhać, hańba, pawlacz, robot, spartakiada, spolegliwy*;
3. Galicyzmy: *baleron, biżuteria, bulion, deser, muszkieta, peruka*;
4. Germanizmy: *blacha, burmistrz, jarmark, kindersztuba, ratusz, rura, rynsztok*;
5. Hungaryzmy: *deresz, dobosz, giermek, hajduk, orszak, szereg*;
6. Italianizmy: *bankiet, fontanna, inżynier, kalafior, marcepan, sztylet*;
7. Latynizmy: *atrament, balsam, dedykacja, komisja, recepta, religia*;
8. Rusycyzmy: *czajnik, gulag, okutać, robotny, samowar, zsyłka*;
9. Turcyzmy: *atlas, chałwa, dywan, haracz, kawa, torba*;
10. Ukrainizmy: *hultaj, jarmulka, kniaź, krynica, manowce, wiedźma*.

X.

1. Język niem.: *folksdojcz, kacet, kapo, wajcha, wihajster*;
2. Język ros.: *aparaczek, chałtura, chlām, gazik, gieroj, harmoszka, kołchoz, kufajka, kukuruźnik, kulak, pierepalki*;
3. Język ang.: *bikini, blezer, brojler, drybling, džins, keczup, komputer, laser, mokasyny, motel, prezenter, prosperity, protest song, radar, serial, skuter, slogan*;

4. Język franc.: *bagietka, baskinka, bouclé, butik, solejka, szmizjerka*;
 5. Język wł.: *aggiornamento, biennale, cassate, espresso, impresario, loggia, ortalion*;
- Polszczyzna po 1939 r. pozostawała w sferze oddziaływania dwóch języków – najpierw języka rosyjskiego, a następnie angielskiego. Pożyczenia z innych języków zdarzały się wyjątkowo. Nowe zapożyczenia niemieckie weszły do języka polskiego w okresie okupacji i dotyczyły realiów wojennych (np.: *auswajs, bunkier, kenkarta, szmugiel*). Obecnie w większości należą do słownictwa biernego. Wpływy francuskie dotyczyły głównie mody i kosmetyki. Pożyczenia z języka włoskiego zdarzały się niezwykle rzadko i nie tworzyły określonych zespołów semantycznych czy stylistycznych.

XI.

1. *Hrabia* (czes. z niem.) w *koszuli* (czes. z łac.) z *jedwabiu* (czes.) *dryfował* (ros.) *lajbą* (fiń.) i *grał na gitarze* (hiszp.).
2. *Proboszcz* (czes. z niem.) w *sutannie* (franc. z wł.) *leżał na hamaku* (franc. z hiszp.) *na ganku* (niem.) *swojej chaty* (ukr.) i *jadł z filiżanki* (rum. z osm.tur.) *bigos* (niem.) z *papryką* (węg., serb.chorw.).
3. *Admirał* (niem, hol., ang.) *drukował* (niem.) w *maglu* (niem.) *banknoty* (niem. z ang.) z *wizerunkiem* (niem.) *hetmana* (czes. z niem.) *trzymającego berło* (czes.).
4. *Na bankiecie* (wł.) *ten bubek* (niem.) *szpieg* (czes. z niem.) *bumelował* (niem.), *zamiast meldować* (niem.) *o kosztach* (niem. z wł.) *produkcji* (niem., ang., franc. z łac.) *roboty* (czes.) *montowanego* (franc.) w *budzie* (niem.) *między regałem* (niem.) a *zegarem* (niem.).
5. *W dorożce* (niem. z ros.), *którą kierował* (niem.) *wampir* (franc. z niem.austr.), *na bankiera* (wł.) *czyhał* (czes.) *nasz bohater* (ukr.), *który miał zamordować* (niem.) *go cegłą* (niem.) *wyjętą z dachu* (niem.) *altany* (wł.).
6. Wszystkie słowa są rodzime, wywodzą się z prasłowiańszczyzny.

XII.

Internacjonalizmy: *alienacja, analiza, biologia, chemia, frustracja, kakao, komputer, magnetofon, metr, mikrofon, nuklearny, perfumy, pizza, polityka, radio, sputnik, telefon, telewizja, totalitaryzm*.

- Internacjonalizmy to wyrazy charakteryzujące się podobieństwem formy, treści i funkcji, które są rozpowszechnione w przynajmniej trzech językach należących do różnych gałęzi indoeuropejskiej rodziny językowej (romańskiej, germańskiej i słowiańskiej).

XIII.

1. 'tytuł wyższego duchownego u muzułmanów szyickich', z j. nowoper.;
2. 'terenowy organ władzy państwowej w Mongolii', z j. mong.;
3. 'chiński czerwonogwardzista, uczestnik rewolucji kulturalnej w Chinach', z j. chiń.;
4. 'sztuka układania kwiatów, szczególnie rozwinięta w Japonii', z j. jap.;
5. 'kolektywne gospodarstwo rolne w Izraelu', z j. nowohebr.;

6. 'długa, luźna szata z jedwabiu, będąca tradycyjnym strojem japońskim', z j. jap.;
 7. 'potrawa składająca się z płatów makaronowego ciasta przełożonych mielonym mięsem, serem, pieczarkami, bezszamelem', z j. wł.;
 8. 'uczestnik ruchu religijnego, społecznego lub wyzwolenczego w krajach muzułmańskich', z j. arab.;
 9. 'napój alkoholowy wyrabiany w Japonii', z j. jap.;
 10. 'strój kobiecy, noszony przez kobiety Indii, Ceylonu i Indonezji', z hindi;
 11. 'państwowe gospodarstwo rolne w ZSRR', z j. ros.;
 12. 'cienki placek kukurydziany z mięsem, serem itp., popularny w Ameryce Łacińskiej', z j. hiszp.
- Wyrazy nazywające obce realia to egzotyzy (ksenizmy).

XIV.

1. Orientalizmy: *basza, bazar, bohater, buhaj, bukłak, buzdycan, chan, hajdamaka, haracz, horda, janczar, jasyr, kolczan, kurhan, saraj, szarańcza, wataha*;
2. Okcydentalizmy: *biskup, dama, dragon, dżentelmen, galant, jacht, jałmużna, klomb, kruchta, mnich, reduta, rewolwer, szpada, szparag, tort, trener, tulipan*.

XV.

1. agresywny (błęd., popr.: rzutki, energiczny) pracownik działu sprzedaży;
2. burzliwy (błęd., popr.: intensywny, szybki) rozwój gospodarczy;
3. dynamiczny (nadużywane w publicystyce, lepiej: gwałtowny, szybki) wzrost produkcji;
4. inteligentny (błęd.) proszek do prania;
5. kluczowe (nadużywane, lepiej: główne, podstawowe) gałęzie przemysłu;
6. kreatywna (nadużywane, lepiej: twórcza) osobowość;
7. prawidłowa (błęd., popr.: stosowna, właściwa) decyzja;
8. przyjazny (nadużywane, lepiej: nieszkodliwy, dobry) dla środowiska;
9. trywialne (nadużywane, lepiej: oczywiste, banalne) zadanie;
10. unikalny (nadużywane, lepiej: jedyny w swoim rodzaju, niepowtarzalny, wyjątkowy, unikatowy) obiekt muzealny;
11. wiodący (błęd., popr.: główny, przewodni) temat dyskusji;
12. znacząca (błęd., popr.: istotna, ważna) powieść w dorobku autora.

XVI.

1. wypoczynek na wsi; 2. przeciwnatarcie; 3. części samochodowe; 4. żywność ekologiczna; 5. wybory europejskie; 6. wodolecznictwo; 7. nowe związki; 8. gwiazda porno; 9. posolidarnościowy; 10. ustawa specjalna; 11. widownia telewizyjna.

XVII.

1. odpowiedni, stosowny, właściwy (do potrzeb, oczekiwań), przystosowany; 2. dwuznaczny, niejednorodny, mieszany (o uczuciach); 3. cecha, właściwość; 4. skuteczny, wydajny; 5. krańcowy, radykalny, skrajny; 6. zbiorowy; 7. składnik, czynnik, element; 8. uzgadniać, ujednolicać, zestawiać; 9. sprawa, zagadnienie; 10. stale, nieprzerwanie, bezustannie; 11. za-

gadnienie, sprawa, kłopot, zmartwienie; 12. wybitny, przodujący, wyróżniający się; 13. podawać, oferować, proponować; 14. widowiskowy, pokazowy; 15. tendencja, prąd, kierunek, skłonność.

XVIII.

1. *promocja* ⇒ 'reklamowanie i lansowanie jakiegoś towaru'; *A właściwie do kolejnego aktu szerzenia słowackiego fałszu i zakłamania*;
2. *alibi* ⇒ 'dowód stwierdzający, że osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa nie przebywała w miejscu przestępstwa w tym czasie, gdy zostało ono popełnione'; *gdzie miał wymówkę*;
3. *dywagacje* ⇒ 'mówienie lub pisanie bezładne, rozwlekłe'; *ponieważ nie chcę się wgłębiać w polityczne rozważania*;
4. *establishment* ⇒ 'osoby, instytucje, grupy społeczne, wywierające wpływ na życie publiczne'; *Bareja otoczy się najprawdopodobniej urzędnikami samorządowymi*;
5. *consensus* ⇒ 'porozumienie, osiągnięte przez kompromisy i stopniowe uzgadnianie stanowisk'; *przyjęto stanowisko rządowe jako obowiązujące* (albo: kompromisowe).

XIX.

1. *wiodącej* (głównej, ważnej) roli; 2. *Kwestia* (sprawa) rozbudowy; 3. *Globalnie* (ogólnie); 4. *Wykończenie akcji* (ataków) piłkarskich szwankowało; 5. *Generalnie* (ogólnie) rzecz biorąc; 6. *permanentne* (ciągle) braki; 7. obiecującą *prognozę* (zapowiedź); 8. dokonali *rekonesansu* (rozeznania); 9. *monitorować* (kontrolować, sprawdzać, śledzić na bieżąco) sytuację dziecka (lepiej: dzieci) w szpitalach; 10. *realizację* (budowę) metra; 11. *manifestuje się* (objawia się) podwyższonym; 12. Na *briefingu* (konferencji prasowej) zorganizowanym po *pikiecie* (proteście) *arbitr* (rozjemca, sędzia) w tym *konflikcie* (sporze) wyraźnie *wyartykułował* (powiedział), że winę za *impas* (opóźnienie) w *negocjacjach* (rozmowach) ponosi *lider* (przywódcą) *formacji* (ugrupowania) *oponującej* (opowiadającej się) za forsowaniem reformy. Wiadomo, że gdy dochodzi do takiej *kolizji* (sprzeczności) interesów, to każdy *populista* (osoba licząca na poklask) znając *kondycję* (stan) sfery budżetowej wybierze projekt *optymalny* (najlepszy) tylko dla swojego *elektoratu* (wyborców) wyłącznie po to, by w następnej *elekcji* (wyborach) *uplasować się* (zająć) na wysokiej pozycji.

XX.

Tekst ten jest żartem ze współczesnej mody na zapożyczenia angielskie.

➤ Nagromadzono w nim anglicyzmy. Pojawiają się one nie tylko we właściwych sobie znaczeniach i kontekstach, lecz także w całkiem nietypowych użyciach, co czyni tekst absurdalnym i komicznym, por.: *Przeróżne formy aktywności weekendowej (np. jogging, tramping, caravaning, body-building, surfing, face-lifting, petting, marketing, billing, leasing, factoring, patch-working, god-save-the-king, tudzież snowboard) [...]*.

➤ Występują w nim hybrydy złożone z rodzimych lub dawno przyswojonych słów i obcych formantów (*spacing, hiperwentylacja, relaksacja*).

➤ Do nazwania zwykłych czynności wyzyskane są angielskie słowa tradycyjnie nazywające czynności mniej prozaiczne

(*mailing* 'wyjście na pocztę', *monitoring* 'sprawdzanie, co robi bliska osoba', *sponsoring* 'zafundowanie biletu do kina').

- Występuje w nim stylizacja na język ulotek reklamowych, kolorowych pism itp., w których polskie określenia tłumaczone są dodatkowo na język obcy (*erupcja energii witalnej* – *vital energy eruption*; w *deblu* – tzw. *one-to-one*) oraz nadużywa się zapożyczeń należących do środowiskowych odmian języka, często opatrując te zapożyczenia wskaźnikami dystansu (wyrażeniem *tak zwany* lub cudzysłowem – tzw. *free-time*, „*life-schedule*”).
- Zadomowione w języku wyrażenia obcego pochodzenia stosuje się w innym znaczeniu, wyzyskując podobieństwo brzmieniowe tychże zapożyczeń do polskich słów (*talk-show* 'obserwacja tokujących cietrzewi');

XXI.

1. *lobby* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang.; przyswojone na poziomie słowotwórczym, ale nie ma ustalonych wzorów derywacyjnych, por. przykł. a., b. oraz c.; nieustalona łączliwość składniowa, por. przykł. d.; raczej potrzebne w polszczyźnie (kryterium wystarczalności), za zaakceptowaniem przemawia także kryterium uzualne;
2. *spot* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang., w polszczyźnie ogólnej funkcjonuje jako zapożyczenie wewnętrzne z odmiany środowiskowej; w polszczyźnie ogólnej nie jest potrzebne, może być zastąpione przez wyraz *reklama* lub *reklamówka*;
3. *VIP* ⇒ zapożyczenie właściwe skrótu z j. ang., internacjonalizm, przyswojone na poziomie fleksyjnym; potrzebne (kryterium wystarczalności); używane;
4. *performer* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang., przyswojone na poziomie fleksyjnym, słowotwórczym; potrzebne (kryterium wystarczalności), chociaż wątpliwości budzi niejasność znaczenia, por. *performer* – *aktor* – *happeningowiec*; częste użycia mogą być wynikiem mody językowej;
5. *shop* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang., dubluje znaczeniowo wyraz *sklep*, niepotrzebne (kryterium wystarczalności); nie należy akceptować go mimo uzusu; *market* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang., niepotrzebne (kryterium wystarczalności); nie należy akceptować go mimo uzusu; *supermarket*, *hipermarket* ⇒ zapożyczenia właściwe, potrzebne przynajmniej jedno z nich do nazwania wielkiego sklepu samoobsługowego (kryterium wystarczalności); za zaakceptowaniem przemawia także kryterium uzualne;
6. *notebook*, *laptop*, *palmtop* ⇒ zapożyczenia właściwe z j. ang., potrzebne (kryterium wystarczalności); używane;
7. *manager* ⇒ zapożyczenie właściwe z j. ang., także w spolszczonej wersji *menedżer*; w polszczyźnie nie ma odpowiednika tego słowa, zapożyczenie można więc uznać za potrzebne (kryterium wystarczalności), pod warunkiem jednak że nie jest używane w zn. 'kierownik';
8. *native speaker* ⇒ zapożyczenie cytatu z j. ang., przyswajane na poziomie fleksyjnym (*native spekaera*, *native speakerzy*); polskie odpowiedniki tego określenia są znacznie dłuższe: *rodzimy użytkownik języka*; zapożyczenie można więc uznać za potrzebne (kryterium wystarczalności); jest też używane;
9. *baby-sitter* ⇒ zapożyczenie cytatu z j. ang., przyswajane na poziomie słowotwórczym (*baby-sitterka*); zapożycze-

nie można zaliczyć do potrzebnych (kryterium wystarczalności).

XXII.

1. *filozofia* ⇒ neosemantyzm, nowe znaczenie 'sposób' jest pożyczką z j. ang., doprowadza do rozszerzenia tradycyjnego zakresu znaczenia i zatarcia (rozmycia) treści znaczenia pierwotnego; innowacja szkodliwa ze względu na kryterium systemowe (zmiana znaczenia doprowadza do zakłócenia komunikacji) i zbędna ze względu na kryterium wystarczalności (istnieją precyzyjne słowa, np.: *sposób*, *zasady*, *reguły*);
 - a. *filozofia uczenia* ⇒ 'sposób uczenia', użycie wyrazu *filozofia* na granicy poprawności;
 - b. *filozofie edukacyjne* ⇒ 'sposoby uczenia', 'podejście do tego problemu', znaczenie wyrazu *filozofia* niejasne, zastosowany wzór łączliwości wprowadza w błąd, ponieważ sugeruje odwołanie do jakiejś teorii, szkoły filozoficznej, por. *filozofia mistyczna*, *materialistyczna* itp.;
 - c. w *filozofii Opla* ⇒ 'sposób traktowania pracownika przez pracodawcę', użycie błędne, związek ze znaczeniem podstawowym bardzo daleki;
 - d. *filozofia chodzenia spać* ⇒ 'przyzwyczajenia dotyczące chodzenia spać', użycie błędne: odniesienie *filozofii* do konkretnego działania, związek ze znaczeniem podstawowym bardzo daleki (przyzwyczajenie 'stały sposób robienia czegoś'); *zrewidować filozofię* – błędna łączliwość;
 - e. *zmiana filozofii przyjmowania emigrantów* ⇒ 'sposób przyjmowania emigrantów', użycie błędne ze względu na odniesienie *filozofii* do konkretnego działania;
 - f. *jego filozofią są piękne włosy* ⇒ znaczenie *filozofii* niejasne, całkowite zakłócenie komunikacji;
 - g. *filozofia metody polega na* ⇒ znaczenie *filozofii* niejasne; być może: 'istota metody polega na';
2. *produkt* ⇒ zapożyczenie wewnętrzne z odmiany środowiskowej, jednocześnie być może neosemantyzm, pożyczka z j. ang.; w polszczyźnie ogólnej doprowadza do rozszerzenia zakresu znaczenia i zarazem łączliwości leksykalnej; w polszczyźnie ogólnej innowacja niepotrzebna ze względu na kryterium systemowe (niepotrzebne rozszerzanie słownika), kryterium wystarczalności (istnieją w polszczyźnie precyzyjne określenia „produktów poszczególnych firm”), ekonomiczności (określenia precyzyjne skracają komunikację); w odmianie specjalistycznej języka innowacja uzasadniona ze względu na kryteria wystarczalności i ekonomiczności (np. w teorii zarządzania: *produkt* 'to, co sprzedaje dana firma'); oraz kryterium systemowe (rozszerzenie dotychczas istniejącego znaczenia nie spowoduje zakłócenia komunikacji);
 - a. *produkt bankowo-ubezpieczeniowy* ⇒ użycie błędne w polszczyźnie ogólnej, rozszerzenie znaczenia i zarazem łączliwości leksykalnej;
 - b. *produkt w turystyce wyjazdowej* ⇒ użycie błędne w polszczyźnie ogólnej, rozszerzenie znaczenia i zarazem łączliwości leksykalnej;

- c. *produkt naszej firmy – Ubezpieczenie Młodzieżowe* ⇒ użycie błędne w polszczyźnie ogólnej, rozszerzenie znaczenia i zarazem łączliwości leksykalnej;
- d. *kredyt gotówkowy jest nowym produktem* ⇒ użycie błędne w polszczyźnie ogólnej, rozszerzenie znaczenia i zarazem łączliwości leksykalnej;
- e. *sprzedać prezydenta jak każdy inny produkt* ⇒ tu użycie poprawne (porównanie).
3. *projekt* ⇒ neosemantyzm, pożyczka z j. ang., jednocześnie być może zapożyczenie wewnętrzne z odmiany środowiskowej; doprowadza do powstania nowego znaczenia zupełnie niezwiązanego ze znaczeniami dotychczas istniejącymi w polszczyźnie; innowacja szkodliwa ze względu na kryterium systemowe (nowe znaczenie może być mylące: ‘plan’ czy ‘zrealizowane przedsięwzięcie artystyczne’) i zbędna ze względu na kryterium wystarczalności (są w języku słowa precyzyjne, np.: *utwór, film, kompozycja* itd.);
- a. *pracował nad projektem* ⇒ użycie niejasne, nie wiadomo, czy chodzi o warsztaty teatralne, czy o przygotowanie nowego spektaklu (nie wynika to także z treści całego artykułu);
- b. [...] *specjalnych projektów przygotowanych na Czterdziestolecie Festiwalu* ⇒ użycie błędne w zn. ‘występ’;
- c. *projekt specjalny – „Coltrane/ Hartman Tribute”* ⇒ użycie błędne w zn. ‘płyta’;
- d. *projekt – akcja artystyczna* ⇒ użycie błędne w zn. ‘spektakl’;
- e. *podeszli do tego projektu strasznie poważnie* ⇒ użycie błędne w zn. ‘film’;
4. *dokładnie* ⇒ neosemantyzm, pożyczka z j. ang., wyraz modny, najprawdopodobniej wynik nieporadnego tłumaczenia dialogów w filmach angielskojęzycznych; doprowadza do powstania nowego znaczenia, zupełnie niezwiązanego ze znaczeniami dotychczas istniejącymi w polszczyźnie; innowacja szkodliwa (mimo że zarejestrowana w słownikach) ze względu na kryterium systemowe (nowe znaczenie może być mylące) i zbędna ze względu na kryterium wystarczalności (są w języku słowa oznaczające potwierdzenie, np.: *właśnie, oczywiście, tak, no*);
- a. *Dokładnie!* ⇒ użycie błędne;
- b. *Potwierdzam. Tak dokładnie jest* ⇒ użycie błędne w funkcji partykuły;
5. *system* ⇒ neosemantyzm, pożyczka z j. ang., wynik nieporadnego tłumaczenia ulotki reklamowej; może doprowadzić do rozszerzenia znaczenia wyrazu o znaczenie konkretne; innowacja niepotrzebna ze względu na kryterium wystarczalności (istnieją w polszczyźnie precyzyjne określenia, np.: *zestaw, zespół*);
- a. *system do zębów, system Rapid White* ⇒ użycie niejasne, nie wiadomo, czy chodzi o pastę do zębów, czy o zestaw środków do pielęgnacji zębów.

XXIII.

1. a. *news* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang.; w języku ogólnym zapożyczenie z odmiany środowiskowej polszczyzny, przyswajane na poziomie fleksyjnym (*newsy, newsów*); potrzebne; b. *postsolidarnościowy* ⇒ hybryda językowa, lepiej: *posolidarnościowy* (kryterium systemowe);
2. *byline* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang.; w języku ogólnym zapożyczenie z odmiany środowiskowej polszczyzny niepotrzebne (kryterium wystarczalności), polski odpowiednik: *podpis*;
3. *jakkolwiek by nie było* ⇒ kalka frazeologiczna z j. ros.; niepotrzebna (kryterium systemowe); powszechny niemal uzus zwrotu *jak by nie było* zam. popr. *jakkolwiek by było*;
4. *monitoring* ⇒ zapożyczenie z j. ang., wyraz modny; zapożyczenie niepotrzebne (kryterium wystarczalności), polskie odpowiedniki: *nadzór, kontrola, obserwacja, śledzenie*;
5. a. *play off* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang.; w języku ogólnym zapożyczenie z odmiany środowiskowej polszczyzny, przyswajane na poziomie fleksyjnym (*play offy, play offów*) potrzebne; b. *coach* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang., niepotrzebne (kryterium wystarczalności), polski odpowiednik: *trener*;
6. *team* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang., niepotrzebne (kryterium wystarczalności), polski odpowiednik: *drużyna*;
7. *zagwozdka* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ros., używane w języku potocznym w funkcji ekspresywnej, taką funkcję pełni też w tekście pisanym;
8. *golkipier* ⇒ zapożyczenie cytaty z j. ang., niepotrzebne (kryterium wystarczalności), polski odpowiednik: *bramkarz*;
9. *derby* ⇒ zapożyczenie z j. ang., użyte poprawnie.

21. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNA – ŁĄCZLIWOŚĆ

I.

1. *żyćwić* – nadzieję, obawę, podejrzenia, urazę, niechęć, żal, pogardę, sympatię, szacunek, uczucie przyjaźni, nienawiści; czasownik łączy się z nazwami stanów psychicznych, zwłaszcza emocjonalnych, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych;
2. *szafować* – w zależności od znaczenia łączy się z różnymi klasami wyrazów:
- a. ‘używać czegoś w sposób rozrzutny i nieprzemyślany’ – *pieniędzmi, złotem, majątkiem*; czasownik łączy się z nazwami środków materialnych, zwłaszcza finansowych;
- b. ‘lekkomyślnie, bez zastanowienia nad (złymi) konsekwencjami mówić coś lub korzystać z czegoś’ – *dowcipem, pochwałami, komplementami, słowami, obietnicami, zdrowiem*; czasownik łączy się z niektórymi nazwami krótkich wypowiedzi ustnych, wyjątkowo ze słowem *zdrowie*;
3. *fienetyczne* – *brawa, oklaski, okrzyki, owacje*; przymiotnik łączy się z nazwami sposobów wyrażania uznania przez

- publiczność po jakimś przedstawieniu; (*frenetyczny* znaczy: 'pełen entuzjazmu, zapału; burzliwy');
4. *fedrować* – węgiel, czarne złoto; czasownik łączy się z określeniami węgla; [*fedrować* znaczy: 'urabiać i wydobywać (węgiel)'];
 5. *podatny na* – perswazję, złe wpływy, choroby; przymiotnik łączy się z nazwami abstraktów, zjawisk postrzeganych jako niepożądane;
 6. *sążnisty* – list, sprawozdanie, artykuł; przymiotnik łączy się z niektórymi nazwami krótkich wypowiedzi pisemnych, dawniej miał znacznie szerszy zakres łączliwości, mógł określać np. takie wyrazy, jak: *chłop, szczupak, ramiona*; (*sążnisty* znaczy: 'bardzo długi');
 7. *cieszyć się* – uznaniem, poważaniem, sympatią, sławą, szacunkiem, zdrowiem; w sensie 'doświadczać czegoś z czyjejś strony' czasownik łączy się tylko z abstraktami o znaczeniu dodatnim;
 8. *drakońskie* – prawa, przepisy, zarządzenia, kary, wyroki, dieta; przymiotnik łączy się z niektórymi nazwami przepisów prawnych (zwykle występującymi w liczbie mnogiej) i wyjątkowo z wyrazem *dieta*;
 9. *darzyć* – miłością, sympatią, przyjaźnią, życzliwością, zaufaniem, uczuciem, szacunkiem, względami; czasownik łączy się z nazwami pozytywnych uczuć;
 10. *broczyć* – krwią, posoką, farbą, juchą; czasownik łączy się z wyrazem *krw* i jego synonimami;
 11. *nabawić się* – kłopotów, strachu, kataru, zapalenia płuc, reumatyzmu; czasownik łączy się z nazwami chorób lub określeniami stanów albo sytuacji nieprzyjemnych;
 12. *popęlnić* – w zależności od znaczenia łączy się z różnymi klasami wyrazów:
 - a. 'zrobić coś złego' – *błąd, grzech, nietakt, wykroczenie, kradzież, zbrodnię, nadużycie, przestępstwo, nieprzyzwoitość, nieczłowieczność, nielojalność, niedyskrecję*; czasownik łączy się z nazwami uczynków ocenianych jako złe;
 - b. 'napisać, skomponować' – *poemat, powieść, wiersz*; czasownik łączy się z nazwami utworów, zwykle pisanych;
 13. *płonnie* – marzenia, nadzieje, wysiłki, zabiegi, obawy; przymiotnik łączy się z niektórymi nazwami abstraktów związanych z jakimiś działaniami lub stanami mentalnymi; (*płonny* znaczy: 'daremny, próżny');
 14. *wdrażać* – projekt, wyniki badań, zasady; czasownik łączy się z nazwami efektów działań ludzkich, którymi można kierować (por. np.: **wdrażać postęp*);
 15. *wybitny* – znawca, chirurg, poeta, matematyk, badacz, uczeń, prawnik, kolarz (?); przymiotnik łączy się z nienacechowanymi nazwami ludzi wykonujących pracę umysłową, cieszącą się jakimś prestiżem (por. **wybitny hydraulik, *wybitny urzędnik*) oraz (na granicy normy) – z nazwami sportowców.

II.

- *Dobór syntagmatyczny* to selekcja elementów słownych ze względu na ich wzajemną „tolerancję” lub wykluczanie się w tekście. W relacji syntagmatycznej zatem pozostają wyrazy, które łączą się ze sobą w zdaniu.
- *Dobór paradygmatyczny* to dobór, selekcja elementów słownych spośród wyrazów tworzących uporządkowane klasy (kategorie semantyczne) i pełniących tę samą funk-

cję semantyczną. W relacji paradygmatycznej zatem pozostają głównie synonimy.

1. Z wyrazem *nobliwy* pozostają w relacji:
 - a. syntagmatycznej np.: *towarzystwo, rozrywki, wygląd*;
 - b. paradygmatycznej np.: *szlachetny, wytworny, wykwintny, elegancki*;
2. Z wyrazem *kradzież* pozostają w relacji:
 - a. syntagmatycznej np.: *drobna, zuchwała; pieniędzy, samochodu, mienia, towaru; dokonać, dopuścić się, popęlnić*;
 - b. paradygmatycznej np.: *złodziejstwo, grabież, łupież, rabunek, przywłaszczenie, defraudacja, przestępstwo*;
3. Z wyrazem *dysponować* pozostają w relacji:
 - a. syntagmatycznej np.: *majątkiem, pieniędzmi, czasem*;
 - b. paradygmatycznej np.: *rozporządzać, posiadać, mieć do dyspozycji*;
4. Z wyrazem *smutek* pozostają w relacji:
 - a. syntagmatycznej np.: *bezbrzeżny, głęboki, niewymowny; ogarnia, przytłacza, trapi*;
 - b. paradygmatycznej np.: *przygnębienie, otepienie, apatia, posepność, splin*.

III.

1. *kruczy* – włosy, warkocze, pióra;
2. *kruczoczarny* – jw.;
3. *hebanowy* – włosy, twarz, skóra;
4. *smolisty* – oczy, włosy;
5. *kary* – koń, rumak, ogier, wierzchowiec, żrebak itp.;
6. *wrony* – jw.;
7. *ciemny* – chmury, okulary, noc, niebo, las, suknia, brwi, włosy, oczy itp.;
8. *czarniawy* – twarz, włosy;
9. *kirowy* – sukno;
10. *nieszczęśliwy* – okres, rok, tydzień, los, miłość, małżeństwo, zbieg okoliczności, wypadek itp.;
11. *złowieszczy* – myśli, nastrój, cisza, sen ⇒ znaczenie wyrazu *czarny* odpowiadające wyrazowi *złowieszczy* jest znaczeniem przenośnym, wobec czego łączliwość wyrazu *złowieszczy* jest w tym wypadku znacznie szersza niż jego przenośnego synonimu;
12. *posepny* – nastrój, myśli, noc, niebo, las, mina, twarz, usposobienie, człowiek.

IV.

1. *niebotyczny* –
 - a. *gmach, góry, drzewo* ⇒ nazwy rzeczy mających dużą wysokość, mogących „dotykać nieba” (łączliwość wynika ze znaczenia, które jest utrwalone w etymologii słowa *niebotyczny* – dosł. 'dotykający nieba');
 - b. *głupstwo, sława, bzdura* ⇒ przenośne nazwy niektórych zjawisk mogących „dotykać nieba” (łączliwość wynika z przyjętego zwyczaju językowego, por. *niebotyczne głupstwo*, ale **niebotyczna mądrość*);
2. *niebagatelny* – sukces, rola, sława, suma ⇒ nazwy zjawisk, które odbierane są jako ważne, znaczące (łączliwość wynika ze znaczenia, które utrwalone jest w etymologii słowa: *bagatela* – 'coś nieważnego, błahego', *niebagatelny* – 'nie będący bagatelą – ważny, niebłahy');

3. solidny – porcja, lanie, wycisk ⇒ przymiotnik *solidny* nie nakłada wyraźnych ograniczeń semantycznych na rzeczowniki, z którymi się łączy; *porcja, lanie* należą do całkiem różnych grup znaczeniowych;
 4. sluszny – wzrost, daw. też: *kawaler, młodzieniec* (dawniej *sluszny* znaczył ‘wysoki’ i łączył się z nazwami ludzi), dziś zakres połączeń tego przymiotnika ewoluuje w kierunku łączliwości jednostkowej, np.: *Ktoś jest slusznego wzrostu*);
 5. wybijały –
 - a. *chwast, roślina, chłopiec* ⇒ rzeczowniki oznaczające to, co rośnie wznwyż (łączliwość wynika ze znaczenia);
 - b. *fantazja, ambicja, temperament* ⇒ przenośne nazwy zjawisk, które mogą osiągać różne rozmiary (jest to uwarunkowane zwyczajem językowym, gdyż nie wszystkie rzeczowniki z tego pola wchodzą w związki z przymiotnikiem *wybijały*, por. np.: **wybijale potrzeby*);
 6. rozległy –
 - a. *gmach, hala, równina, las, plac, teren* ⇒ rzeczowniki oznaczające to, co może obejmować znaczną przestrzeń (łączliwość wynika ze znaczenia – *rozległy* ‘obejmujący znaczną przestrzeń’);
 - b. *przywileje, wiedza, wiadomości* ⇒ rzeczowniki oznaczające zjawiska, które mogą mieć szeroki zasięg (w tym wypadku łączliwość wynika także ze znaczenia – *rozległy* ‘mający szeroki zasięg’);
 7. liczny –
 - a. *rodzina, klasa* ⇒ nazwy zbiorów (łączliwość wynika ze znaczenia – *liczny* ‘złożony z wielu elementów’);
 - b. *zwolennicy, wojny, sukcesy, domy* ⇒ rzeczowniki oznaczające zjawiska i rzeczy, których może być wiele (łączliwość wynika ze znaczenia);
 8. okazały – *dąb, tusza, wzrost, mężczyzna, pałac* ⇒ nazwy rzeczy i ludzi, które (którzy) „dobrze się prezentują, mogą wzbudzać podziw swoją wielkością” (łączliwość wynika raczej ze znaczenia przymiotnika – *okazały* ‘dobrze się prezentujący, wzbudzający podziw swoimi rozmiarami’, chociaż wydaje się, że nie wszystkie rzeczowniki oznaczające rzeczy i ludzi, którym można przypisać tę cechę, mogą tworzyć połączenia z przymiotnikiem *okazały*, por. np.: **okazały długopis, *okazały zeszyt*);
 9. ciężki – *zarzut, grzech, kłopot, cios, zmartwienie, strata, krzywda* ⇒ nazwy negatywnych zjawisk, które są w przykry sposób odczuwane przez człowieka lub których konsekwencje mogą być przykre (łączliwość wynika ze znaczenia – *ciężki* ‘odczuwany w przykry sposób przez człowieka’);
 10. pokaźny – *majątek, rozmiary, zbiory, zapasy* ⇒ nazwy rzeczy, których wielkość może wzbudzać podziw; por. p. 8.
- Łączliwość uwarunkowaną znaczeniami słów nazywamy łączliwością systemową (kategorialną). Jej naruszenie prowadzi często do powstawania błędów logicznych.
- Łączliwość uwarunkowaną zwyczajem językowym nazywamy łączliwością normatywną.

V.

1. *nieprzyjemny, niemiły, odpychający*; 2. *smutna*; 3. *smutne, niemile*; 4. *dotkliwa*; 5. *nieprzyjemny, niesympatyczny*.

VI.

1. *swąd, woń*; 2. *list, rozmowa, słowa*; 3. *sen, wspomnienie, doświadczenie, sytuacja*; 4. *dolegliwość, schorzenie, przypadłość*; 5. *osoba, usposobienie*.

VII.

1. *awanturę, badania, buty, ciasto, dobry uczynek, film, głupstwo, krok, krzywdę, mięso, model, notatki, obiad, porządek, pranie, przyjęcie, szafę, zadanie, zastrzyk, zebranie*; 2. *krzywdę*; 3. *głupstwo, grzech*; 4. *krok* (w znaczeniu przenośnym ‘działanie’); 5. *awanturę, obiad* (w znaczeniu ‘przyjęcie’), *przyjęcie*; 6. *badania, buty, film, model, szafę, zadanie, zebranie*; 7. *mięso, obiad*.

VIII.

1. a. *obfity*; b. *obfite*; c. *bogaty, zamożny, ubogi, biedny*; d. *bogate, zamożne, ubogie, biedne*; e. *bogaty, ubogi, biedny*; f. *bogate, ubogie*; g. *bogata*; h. *bogata, uboga*; i. *bogate, ubogie*; j. *obfity, bogaty*; k. *obfity, bogaty*;
2. a. *mierny, wybitny*; b. *mierny, wybitny, średni*; c. *mierny, wybitny, średni*; d. *lichy, mierny, wybitny, średni*; e. *wybitne, średnie*; f. *lichy, mierny, wybitny, średni*; g. *mierny, wybitny, średni*; h. *lichy*; i. *mierna, wybitna, średnia*.

IX.

1. a. *chore, niezdrowe*; b. *zły, niezdrowy*; c. *niezdrowy*; d. *niezdrowe*; e. *chore*; f. *chora*; g. brak antonimu (ewent.: *chore reakcje*);
2. a. *wąska*; b. *ciasne*; c. *skromna*; d. brak antonimu;
3. a. *niskie*; b. *niski*; c. brak antonimu; d. *niski*; e. antonimem przymiotnika *wysoki* w wyrażeniu *wysoka kultura*, znaczącym ‘wysoki poziom rozwoju jakiegoś społeczeństwa, narodu itp.’, jest *niski*; w wyrażeniu *kultura wysoka*, odnoszącym się do ogółu materialnego i duchowego dorobku ludzkości przymiotnik nie ma antonimu.

X.

1. a. *wysokość drzewa*; b.-d. –;
 2. a. *zdrowie dziecka*; b.-g. –;
 3. a. *szerokość ulicy*; b. *szerokość horyzontów*; c. –; d. –.
- Przymiotniki *wysoki, zdrowy, szeroki* w swych podstawowych znaczeniach tworzą derywaty, które przejmują od nich łączliwość leksykalną (por. *wysokie drzewo* – *wysokość drzewa*). Nie dzieje się tak w znaczeniach przenośnych (por. *szeroka oferta* – **szerokość oferty*).

XI.

1. a. *wziąć*; b. *zawrzeć*; c. *wstąpić w, zawrzeć*;
2. a. *pełnić*, oficj. *piastować*, oficj. *sprawować*, niepopr.: *zajmować*; b. *piastować, sprawować*; c. oficj. *piastować, zajmować*, niepopr.: *pełnić, sprawować*; d. *piastować, sprawować*, niepopr.: *pełnić*.

XII.

1. *zafundowanie luksusowej starości*:
 - a. *luksusowy*+nazwy przedmiotów; *zafundować*+nazwy rzeczy (konsumpcyjnych), które można kupić; błędne są dwa połączenia: **zafundować starość*; **luksusowa starość*;
 - b. *zapewnienie dostatniego życia na starość*;

2. *uprawiającym terroryzm*:
 - a. *uprawiać*+nazwy zajęć wykonywanych dla przyjemności; np.: *uprawiać sport, hazard, turystykę*, choć też: *uprawiać nierzęd, proceder*. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *stosującym terroryzm* (lepiej: *stosować terror*);
3. *zwycięży przeszkody*:
 - a. pomieszanie zakresów łączliwości synonimicznych zwrotów *pokonać przeszkody, przezwyciężyć trudności*; czasownik *zwyciężyć* nie występuje w przypisywanym mu tutaj znaczeniu. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *pokona przeszkody*;
4. *Bandziorów trzeba likwidować w zarodku*:
 - a. *likwidować* (lepiej zresztą: *tłumić*) w zarodku w zn. 'eliminować, niszczyć źródła' łączy się z nazwami abstrakcyjnymi, np. *bandytyzm*. Tu zastąpienie słowa abstrakcyjnego *bandytyzm* nazwą konkretną *bandyci* dało efekt komiczny i niezamierzoną zmianę znaczenia ('dokonywać aborcji'). Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *Bandytyzm trzeba likwidować w zarodku*;
5. *wybitnie lokalnym*:
 - a. *wybitnie* łączy się z przymiotnikami stopniowalnymi; *lokalny* jest przymiotnikiem relacyjnym. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *o charakterze wyłącznie lokalnym*;
6. *objęty został kierunek*:
 - a. *przyjąć, wyznaczyć, obrać kierunek*; czasownik *objąć* łączy się z nazwami dotyczącymi pełnionych stanowisk (*objąć posadę, stanowisko, urząd*). Innowacja nie ma uzasadnienia;
 - b. *przyjęty, obrany został dobry* (lepiej: *właściwy*) *kierunek*;
7. *rozstrzygać napięcia i różnice zdań*:
 - a. nastąpiło pomieszanie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych *rozładowywać/łagodzić+napięcia; niwelować/likwidować+różnice zdań; rozstrzygać+spory, wątpliwości*. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *rozładowywać/łagodzić napięcia i niwelować/likwidować różnice zdań*;
8. *wieczór, rozpoczęty kontynuowany w rozmowach*:
 - a. *kontynuować*+nazwy czynności; rzeczownik *wieczór*, który występuje tu w zn. 'spotkanie', nie łączy się z czasownikami *rozpocząć, kontynuować* ani z żadnym innym zawierającym składnik 'robić' (por. **przedłużyć wieczór, *ciągnąć dalej wieczór, *skończyć wieczór*). Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego. Wystąpił tu też błąd składniowy – *kontynuować* nie łączy się z okolicznikiem sposobu, wyrażonym w+Ms. (tu: **kontynuować w+Ms.: w rozmowach*);
 - b. należy zmienić rzeczownik *wieczór* na wyraz zawierający w swym znaczeniu składnik 'spotkanie' i przekształcić zdanie, np.: [...] *to spotkanie, które odbyło się pięknego majowego wieczoru, rozpoczęte dwujęzycznym nabożeństwem i kontynuowane w ogrodzie parafii, gdzie wszyscy serdecznie rozmawiali, było najlepszą lekcją europejskiej wspólnoty*;
9. *podkurować zdrowie*:
 - a. *kurować, podkurować* łączy się z nazwami osobowymi (tak jak *leczyć, podleczyć*, które są ich synonimami); rzeczownik *zdrowie* wymaga obecności czasowników *poprawić, podreperować* itp. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *by się podkurować* lub: *by podreperować podupadające zdrowie*;
10. *prowokują do uśmiechu i ciepła*:
 - a. *prowokować do*+nazwy działań lub negatywnych reakcji na coś (*awantury, dyskusji, działania*); *uśmiech* to nazwa pozytywnej reakcji, natomiast *ciepło* to metaforyczna nazwa uczucia, która w tym zdaniu zresztą użyta jest niefortunnie, gdyż nie łączy się ona z czasownikami nazywającymi wywoływanie jakichś uczuć czy reakcji (por. **wzbudzać ciepło, *wywoływać w kims ciepło*). Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. należy zrezygnować z rzeczownika *ciepło*; wywołują *uśmiech* (lepiej zresztą użyć nazwy abstrakcyjnej *radość*) i *ciepłe uczucia*;
11. „*przedłużenie prezydium*”:
 - a. *przedłużenie* wymaga obecności rzeczownika odnoszącego się do jakiejś czynności lub nazywającego coś, co ma wymiar czasowy; połączenie go z rzeczownikiem konkretnym *prezydium* powoduje powstanie treści 'wyciągnięcie prezydium tak, aby było ono dłuższe'. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *przedłużenie kadencji prezydium*;
12. *jakich granic przestrzega lub nie przestrzega*:
 - a. *przestrzegać* wymaga obecności rzeczownika oznaczającego przepisy, zasady (*przestrzegać przepisów, zasad, reguł, prawa* itp.); słowo *granica* nie ma takiego znaczenia. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego. W tym zdaniu niepoprawnie użyto także przymiotnika *zmęczony*, któremu przypisano znaczenie 'mający dosyć czegoś';
 - b. *jakie granice przekracza nasza konkurencja, a jakich nie przekracza*;
13. *uniewinnił od zarzutu nawoływania do waśni narodowościowych*:
 - a. *uniewinnić* nie wymaga określenia, gdyż jego znaczenie zawiera element 'wina'; *uniewinnić* 'uznać, że ktoś jest niewinny'; *uwolnić od zarzutu*. Czasownik *nawoływać* (tu: w znominalizowanej postaci *nawoływanie*) łączy się z nazwami działań (*nawoływać do wojny, do pracy*). Innowacje nie mają uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *uwolnił od zarzutu wywoływania waśni narodowościowych*;
14. *odbyła konkubinat*:
 - a. *odbyć*+nazwy czynności, np. *odbyć praktykę, służbę wojskową, rozmowę, podróż; konkubinat* jest nazwą stanu. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
 - b. *z którym przez miesiąc żyła w konkubinacie*;
15. *rozszarpała eksplozja*:
 - a. *rozszarpać* znaczy 'rozerwać na kawałki', a więc podmiotem zdania z tym czasownikiem musi być rzeczownik nazywający rzecz, która może rozerwać coś lub kogoś na części, np. *bomba*; rzeczownik *eksplozja* nazy-

- wa czynność. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. [...] *którego rozszarpała bomba, umieszczona w bramie budynku przy ul. Jagiellońskiej. Ładunek eksplodował w wyniku odpalenia za pomocą radia;*
16. *radość* [...]. *Zepsuł* [...]:
- a. *psuć/zepsuć* łączy się z rzeczownikami, oznaczającymi zjawiska, którym można przypisać cechę bycia dobrymi lub złymi (*humor, nastrój* itp.), a tego warunku nie spełnia leksem *radość*. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. *Przerwał ją złotnik;*
17. *wzbudzając oklaski*:
- a. *wzbudzać* łączy się z nazwami uczuć, *oklaski* zaś to nazwa reakcji na coś lub przejawu uczuć. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego. Zdanie *wzbudzając oklaski* jest także niepoprawne ze względów składniowych – to imiesłowowy równoważnik zdania, który zastępuje zdanie podrzędne rozwijające;
- b. *czym wywołała oklaski;*
18. *Wybuch i zerwanie stosunków zaowocowało*:
- a. *zaowocować* wymaga rzeczowników nazywających zjawiska oceniane pozytywnie. Innowacja nie ma więc uzasadnienia funkcjonalnego. W zdaniu występuje też błąd składniowy – orzeczenie przy podmiocie szeregowym powinno być w liczbie mnogiej;
- b. *Efektom wybuchu wojny i zerwania stosunków było słynne oświadczenie* [...];
19. *ukoronowaniem [atmosfery] był*:
- a. *ukoronowanie* łączy się z rzeczownikami oznaczającymi działania. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. *gdy napięcie sięgnęło zenitu, wybuchło Powstanie;*
20. *dokonamy wzrostu*:
- a. *dokonać* łączy się z nazwami czynności (*dokonać odkrycia, dokonać przeglądu*) wykonywanych przez człowieka, a taką nie jest *wzrost*. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. *spowodujemy gwałtowny wzrost;*
21. *stosuje się do wartości*:
- a. *stosować się* łączy się z rzeczownikiem *zalecenie* i jego synonimami. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. *wyznaje wartości lub hołduje wartościom;*
22. *nie dokonano postępu*:
- a. *dokonać* łączy się z nazwami czynności (*dokonać odkrycia, dokonać przeglądu*). Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego. W zdaniu nadużyto także wyrazu modnego *praktycznie*;
- b. *nie osiągnięto żadnego postępu;*
23. *przed postawionym terminem*:
- a. nastąpiło pomieszczenie łączliwości słów w obrębie zwrotów *wyznaczyć termin; postawić zadanie, cel*. Innowacja nie ma uzasadnienia funkcjonalnego;
- b. *przed wyznaczonym terminem.*
- słów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych;
2. *toczącego się konfliktu* \Rightarrow *toczy się wojna; konflikt trwa*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych;
3. *złamaniem konstytucji* \Rightarrow łączliwość normatywna: *złamać przepisy; naruszyć konstytucję*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie synonimicznych związków wyrazowych;
4. *twarz miasta* \Rightarrow rzeczownik *twarz* nie występuje w znaczeniu przenośnym, które mają jego synonimy *oblicze, wizerunek*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie wyrażen synonimicznych;
5. *było przekonanie* \Rightarrow łączliwość normatywna: *panowało przekonanie*; zastąpienie czasownika *panować* ekspansywnym *być*;
6. *da oszczędność* \Rightarrow łączliwość normatywna: *przyniesie oszczędność*; zastąpienie czasownika *przynieść* ekspansywnym *dać*;
7. *złym korzystaniem* \Rightarrow z nazwami działań łączy się raczej przymiotnik *niewłaściwy*; wyraźna ekspansja pojemnego znaczeniowo przymiotnika *zły*;
8. *uległ zawałowi* \Rightarrow łączliwość normatywna: *ulec wypadkowi; mieć zawał*; ekspansja modnego, bo urzędowego, czasownika *ulec*;
9. *duży obowiązek* \Rightarrow łączliwość normatywna: *poważny obowiązek*; ekspansja pojemnego znaczeniowo przymiotnika *duży*;
10. *popis nieudolności* \Rightarrow *popis*+nazwy zjawisk ocenianych pozytywnie; tu zastosowanie tego rzeczownika wydaje się uzasadnione chęcią nadania zdaniu odcienia ironicznego; nieinnowacyjnie: *nieudolni okazali się*;
11. *przoduje w klasyfikacji przypadków wymuszania okupu* \Rightarrow *przodować w*+nazwy zjawisk ocenianych pozytywnie; por. p. 10.; nieinnowacyjnie: *Wielka Brytania jest krajem, w którym najczęściej dochodzi do wymuszania*;
12. *radziły sobie Powszechne Świadcstwa Udziałowe* \Rightarrow *radzić sobie*+nazwy osobowe; zamierzona – jak się wydaje – personifikacja;
13. *nieudostępnienia kontaktów* \Rightarrow *uniemożliwienie kontaktów*; *nieudostępnienie* (jak *udostępnienie, udostępnić*) łączy się z nazwami rzeczy lub zjawisk; *udostępnić coś* ‘umożliwić kontakt z tym’; pomieszczenie zakresów łączliwości wyrazu definiowanego z zakresem łączliwości słowa wchodzącego w skład definicji znaczenia;
14. *orzeczenie zapadło* \Rightarrow łączliwość normatywna: *wyrok zapadł; orzeczenie zostało wydane*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych;
15. *sprawuje stanowisko* \Rightarrow łączliwość normatywna: *sprawować władzę, godność, urząd*, ale: *zajmować, piastować stanowisko*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych;
16. *nadrobili błąd* \Rightarrow *naprawić błąd; nadrobić stratę*; być może konsekwencją błędu posłów AWS mogło być poniesienie przez kogoś straty;
17. *wzmocnieniem sankcji* \Rightarrow łączliwość normatywna: *zaostriżyć sankcje*; ekspansja pojemnego znaczeniowo rzeczownika *wzmocnić*;

XIII.

1. *wątpliwości stracić* \Rightarrow łączliwość normatywna: *stracić złudzenia, pozbyć się wątpliwości*; pomieszczenie zakre-

18. *wytyczył priorytet* ⇒ *wyznaczyć priorytet*; *wytyczyć kierunek* (połączenie *wytyczyć priorytet* jest pozbawione motywacji); pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów mających bliskie znaczenie;
19. *wprowadzenia korekty* ⇒ *wprowadzić poprawki*; *dokonać korekty*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie wyrażen synonimicznych;
20. *przeciwstawiał się udostępnieniu* ⇒ *przeciwstawiać się komuś*; *sprzeciwiać się czemuś*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie zwrotów synonimicznych;

21. *Powzięte próby* ⇒ łączliwość normatywna: *powziąć decyzję, plan, zamiar, myśl, postanowienie, uchwałę, projekt, podejrzenie; podjąć próbę*; pomieszczenie zakresów łączliwości słów w obrębie synonimicznych związków wyrazowych;
22. *wyraziła słowa* ⇒ łączliwość normatywna: *wyrazić+nazwa uczucia (wdzięczność)*; *skierować słowa*;
23. *uchwałą uchwały* ⇒ łączliwość normatywna: *podjąć, powziąć, przyjąć uchwałę*; *uchwalić* łączy się z nazwami aktów prawnych, z wyjątkiem *uchwały* (np. *uchwalić konstytucję, ustawę, rezolucję*).

22. POPRAWNOŚĆ FRAZEOLOGICZNA

I.

➤ W polskiej lingwistyce znane są dwie teorie związku frazeologicznego – Stanisława Skorupki oraz Andrzeja Marii Lewickiego.

Skorupka za związek frazeologiczny uznaje każde połączenie wyrazów. W zależności od stopnia leksykalizacji, dzieli frazeologizmy na trzy grupy – związki luźne (charakteryzują się niewielkim stopniem scalenia oraz tym, że każdy składnik zachowuje swe znaczenie, np.: *ciepła herbata, spacer po parku*), łączliwe (stopień zespolenia jest znaczny, każdy z elementów zachowuje swe znaczenie, np.: *dobry/zły humor, wszczać kłótnię, wziąć zakręt*) i stałe [stopień zespolenia jest znaczny, znaczenie całości nie jest sumą znaczeń poszczególnych składników, np.: *drzeć (z kimś) koty, stawiać okoniem*].

Według Lewickiego frazeologizm to jednostka leksykalna, którą cechuje: 1. nieciągłość składu (używając terminologii Skorupki, można powiedzieć, że związek frazeologiczny złożony jest z kilku wyrazów), 2. stałość formy, 3. globalność (idiomatyczność) znaczenia (suma znaczeń składników nie jest znaczeniem całości), 4. utrwalenie w systemie języka.

Zgodnie z tym ujęciem frazeologizmami w podanym tekście są: *ciepła posadka, znać się (na czymś) jak kura na pieprzu, zdawać sobie sprawę (z czegoś), gdzie indziej, wejść na antenę, krótko i węzłowo, odplacić się (komuś) tym samym*, gdyż tylko te jednostki spełniają cztery wymienione warunki.

Niejasny status ma zwrot *wyrzucić (coś) na śmietnik* – jeśli przypisze się mu znaczenie dosłowne ‘zostawić coś w miejscu, gdzie zostawia się śmiecie’, należy go uznać za połączenie luźne. Jeśli zaś przypisze mu się znaczenie ‘uznać coś za rzecz niepotrzebną’, należy uznać go za frazeologizm.

Jednostki: *zastępca dyrektora, maszyna do pisania* są zestawieniami, czyli wyrażeniami, które cechuje znaczny stopień utrwalenia i dosłowność znaczeń komponentów. Pod pewnymi względami zatem można je uznać za frazeologizmy, ponieważ jednak są one tworzone seryjnie (por. *maszyna do pisania, szycia* itd.), uznaje się je także za grupy syntaktyczne (połączenia wyrazów).

Wyrażenia: *ważna osoba, piwne oczy, dać łapówkę, następny krok* oraz zwroty: *uwieńczyć sukcesem, zapalać miłością, podjąć działania* to – w terminologii Skorupki – związki łączliwe lub luźne, gdyż każdy z elementów zachowuje swe znaczenie.

Zwroty: *na niczym innym się nie znał, liczył na to* są luźnymi połączeniami czasowników *znać się na czymś, liczyć na coś* z ich określeniami.

Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie jest przysłowiem, czyli samodzielnym tekstem. Frazeologizmy zaś są jednostkami języka, które stają się składnikami tekstów.

Zwroty: *telewizyjny młyn się kręci, burza nie zmiecie (go)* są doraźnymi metaforami, nie są utrwalone w systemie języka.

II.

➤ Pary terminów „związek frazeologiczny stały” i „związek frazeologiczny”, „związek frazeologiczny łączliwy” i „połączenie z łączliwością normatywną”, „związek frazeologiczny luźny” i „połączenie z łączliwością systemową” odnoszą się do tych samych zjawisk językowych, lecz należą do różnych teorii związku frazeologicznego (por. ćwicz. I).
1. *czarny marsz* (a.); 2. *mokry piach* (c.); 3. *pić kawę* (c.); 4. *pieska dola* (b.); 5. *smalić cholewki* (a.); 6. *wszczać postępowanie* (b.).

III.

Globalność znaczenia ⇒ w związku frazeologicznym suma znaczeń składników nie równa się znaczeniu całości. Ilustrują to przede wszystkim przykł. 3.a. i 4.a.

Nieciągłość składu ⇒ związek frazeologiczny jest jednostką leksykalną nieciągłą (używając terminologii Skorupki – złożoną z kilku wyrazów), podczas gdy pozostałe jednostki leksykalne mają charakter ciągły. W przykł. 1.a. i 2.a. treść została wyrażona za pomocą frazeologizmu, a w przykł. 1.b. i 2.b. – za pomocą luźnego połączenia.

Stołość formy ⇒ frazeologizmy mają stałą formę, a możliwość dokonywania zmian w ich obrębie jest w zasadzie z góry określona i niewielka (mamy wówczas do czynienia z wariantami frazeologicznymi). Zmodyfikowanie formy frazeologizmu prowadzi na ogół do powstania zdania pozbawionego sensu (przykł. 5.b., 6.b.) lub do udostępnienia związku (przykł. 7.b., 8.b.).

Utrwalenie w systemie polszczyzny ⇒ przykł. 9.b. i 10.b. zawierają okazjonalne wyrażenia metaforyczne, podczas gdy przykł. 9.a. i 10.a. – utrwalone w systemie związki frazeologiczne.

IV.

1. *machnęliśmy na tę sprawę ręką* ⇒ ktoś machnął ręką na coś;

2. *Próbowali dobrać się nam do skóry* ⇒ ktoś dobiera się/ dobrał się komuś do skóry;
3. *Przymknęliśmy oczy na tę nieścistość* ⇒ ktoś przymyka/ przymknął oko/ oczy na coś;
4. *wieszała na nich psy* ⇒ ktoś wiesza psy na kimś;
5. *rozdierał szaty nad stanem państwa* ⇒ ktoś rozdziera szaty nad czymś;
6. *była zawsze macosze solą w oku* ⇒ ktoś jest komuś solą w oku;
7. *był oczkiem w głowie dziadka* ⇒ ktoś jest oczkiem w głowie kogoś;
8. *przychylił nieba ukochanej żonie* ⇒ ktoś przychylił/ uchylił nieba komuś;
9. *ostrzyły sobie zęby na tę wilę* ⇒ ktoś ostrzy sobie zęby na coś/ na kogoś;
10. *połamałby sobie zęby na tej sztuce* ⇒ ktoś połamał sobie zęby na czymś.

V.

1. *łapać wiatr w żagle* ⇒ 'zacząć intensywnie działać';
2. *sypać piaskiem w oczy* ⇒ 'celowo wprowadzać kogoś w błąd';
3. *stroić się w cudze piórka* ⇒ 'przypisywać sobie zasługi kogoś innego';
4. *dzielić skórę na niedźwiedziu* ⇒ 'dzielić coś, co jest jeszcze nieosiągalne';
5. *podrzucić komuś kukulczę jajo* ⇒ 'zrzucić na kogoś załatwienie trudnej sprawy, której się samemu nie chce załatwić';
6. *gonić w piętę* ⇒ 'zachowywać się tak, jakby się straciło sprawność umyslową';
7. *języczek u wagi* ⇒ 'sprawa lub rzecz z pozoru błaha, która może jednak odegrać w czymś decydującą rolę, zawazyć na czyichś losach';
8. *kląć w żywy kamień* ⇒ 'bardzo krytycznie, emocjonalnie i na ogół dosadnie wypowiadać się o czymś lub o kimś';
9. *porywać się z motyką na słońce* ⇒ 'podejmować się zrobienia rzeczy niemożliwej';
10. *trącić myszka* ⇒ 'o wytworach ludzkiego umysłu – być przestarzałym';
11. *gluchy jak pień* ⇒ 'całkowicie głuchy';
12. *podbijać (komuś) bębenka* ⇒ 'zachęcać kogoś do zrobienia czegoś, schlebując mu';
13. *pleść androny* ⇒ 'wygadywać głupstwa';
14. *przysiąść faldów* ⇒ 'wziąć się do pracy';
15. *grób pobielany* ⇒ 'osoba obłudna';
16. *Janusowe oblicze* ⇒ 'dwa aspekty jednego zjawiska';
17. *pyrrusowe zwycięstwo* ⇒ 'pozorne zwycięstwo; zwycięstwo, które jest w rzeczywistości klęską';
18. *chłopiec do bicia* ⇒ 'osoba, na którą wszyscy zrzucają odpowiedzialność za niepowodzenia';
19. *robić z geby cholewę* ⇒ 'nie dotrzymywać słowa';
20. *potępiać w czambul* ⇒ 'całkowicie potępiać wszystkich i wszystko';
21. *wylać dziecko z kapielą* ⇒ 'chcąc przeciwdziałać złu, nie chcąc zatracić także pozytywny aspekt jakiejś sprawy';
22. *kłaść (zdrową) głowę pod ewangelie* ⇒ 'świadomie narażać się na kłopoty, niebezpieczeństwo';

23. *pokazać łwi pazur* ⇒ 'o autorze dzieła: w pełni ujawnić swój talent';
24. *żyć (komuś) buty* ⇒ 'robić intrygi przeciwko komuś';
25. *zmyć (komuś) głowe* ⇒ 'surowo kogoś skrytykować';
26. *sapakami karmiony* ⇒ 'przebiegły, chytry';
27. *przekroczyć Rubikon* ⇒ 'powziąć nieodwołalną decyzję';
28. *judaszowe/ judaszowskie srebrniki* ⇒ 'zapłata otrzymana za zdradę';
29. *wdowi grosz* ⇒ 'niewielka suma ofiarowana ze szczerego serca przez kogoś niezamożnego'.

VI.

1. *Jedna jaskółka wiosny nie czyni* ⇒ 'jeden przypadek pojawienia się czegoś wyczekiwanego o niczym jeszcze nie przesądza';
2. *Tak krawiec kraje, jak (mu) materii staje* ⇒ 'kiedy coś robimy, jesteśmy ograniczeni czynnikami natury materialnej, organizacyjnej itp. niezależnymi od nas samych';
3. *Panu Bogu świeczkę i diabłu ogarek* ⇒ 'żeby mieć spokój, dobrze jest starać się dogodzić jednej i drugiej stronie';
4. *Nie świeci garnki lepią* ⇒ 'żeby wykonać to, o czym mowa, wcale nie trzeba być nikim szczególnym';
5. *Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię* ⇒ 'o kimś, kto podjął się czegoś, a tym samym niepotrzebnie przysporzył sobie dodatkowych obowiązków, kłopotów';
6. *Na bezrybiu i rak ryba* ⇒ 'skoro nie ma tego, czego byśmy pragnęli, trzeba się zadowolić czymś skromniejszym, co jest';
7. *Bogatemu (to i) diabeł dziecko/ dzieci kołysze* ⇒ 'z zadośćcia o kimś, kto nie dość, że już jest w bardzo dobrej sytuacji materialnej, to jeszcze ma dużo szczęścia, powodzenia w tym, co robi';
8. *Kto wiatr sieje, burzę zbiera* ⇒ 'ten, kto powoduje zamieszanie, niepokój, ponosi później konsekwencje, które są cięższe, poważniejsze od tego, co robił';
9. *Każda liszka/ pliszka/ sroczka swój ogonek chwali* ⇒ 'każdy chwali swoje, jak tylko może, a nie zwraca uwagi na walory innych';
10. *Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci* ⇒ 'złe przyzwyczajenia, wady, nałogi nabyte w młodości nie dają się wykorzenić, a z czasem narastają';
11. *Kowal zawinił, a Cygana powieszono/ Ślusarz zawinił, a kowala powiesili* ⇒ 'zawsze jest taki ktoś, na kogo zrzuca się wszystkie winy';
12. *Człowiek strzela, (a) Pan Bóg kule nosi* ⇒ 'niezależnie od naszych starań, efekty tego, co robimy, zależą od woli opatrności';
13. *Kto mieczem wojuje, od miecza ginie* ⇒ 'stosowanie drastycznych środków, metod przeciwko komuś często obraca się przeciwko temu, kto je stosuje';
14. *Zły to ptak, co własne gniazdo kała* ⇒ 'złe postępuje ten, kto występuje przeciwko środowisku, z którego się wywodzi, np. rodzinie';
15. *Łaska pańska na pstrym koniu jeździ* ⇒ 'łaskawość i przychyłność ludzi wysoko postawionych, zamożnych są nie stałe, zależne od ich kaprysów';
16. *Przyganiał kocioł garnkowi, a sam smoli/ a obydwu smoła* ⇒ 'ktoś wytyka innym ich błędy i wady, choć sam postępuje tak samo';

17. *Pańskie oko konia tuczy* ⇒ 'jeśli sprawy pilnuje osoba bezpośrednio nią zainteresowana, wszystko toczy się pomyślnie';
18. *Nie od razu Kraków zbudowano* ⇒ 'nie da się osiągnąć wszystkiego od razu, zwłaszcza rzeczy poważnych';
19. *Czego oko nie widzi, tego sercu nie żal* ⇒ 'lepiej, że ktoś jest nieświadomy, bo jeśli nie wie o czymś, z czego mógłby skorzystać, to nie żałuje tego';
20. *Gdzie drwa rabia, tam wióry lecą* ⇒ 'kiedy się coś robi, nie da się uniknąć pewnych skutków ubocznych';
21. *Okazja czyni złodzieja* ⇒ 'nawet osobę uczciwą sprzyjające warunki mogą skusić do wyrządzenia zła';
22. *Na złodzieju czapka gore* ⇒ 'winowajca na każdym kroku czuje się zagrożony możliwością zdemaskowania go i często zdradza się swoim podejrzanym zachowaniem';
23. *Nie dla psa kielbasa, nie dla kota sadło/ spyrka/ szperka* ⇒ 'o czymś, co jest przeznaczone nie dla tego, kto miałby na to ochotę, tylko dla kogoś bardziej godnego';
24. *Plotka wyleci wróblem, a wraca wołem* ⇒ 'nie zawsze należy wierzyć temu, co inni mówią, bo ludzie, powtarzając sobie różne nowinki i plotki, zwykli wszystko wyolbrzymiać';
25. *Darowanemu koniowi nie zagląda się w zęby* ⇒ 'nie należy oceniać ani krytykować tego, co otrzymało się za darmo'.

VII.

1. Kobiętę cechuje głupota (*kobieca logika*), kobieta zajmuje się mało ważnymi sprawami (*babskie gadanie, babskie plotki*), mężczyzna rozmawia na trudne tematy (*męska rozmowa*), podejmuje ważne i odważne decyzje (*męska decyzja*), jest silny fizycznie i psychicznie (*zachować się jak prawdziwy mężczyzna*). Kobieta jest sprytna (*Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle*), lecz jednocześnie bywa kimś niepotrzebnym, przysparza ludziom kłopotów (*Baba z wozu, koniom lżej*).
2. Zwierzętom przypisuje się na ogół negatywne cechy ludzkie (podłość – *podłożyć komuś świnię, wieszać psy na kimś*, upór – *uparty jak osioł*, brak inteligencji – *głupia gęś, kura domowa, barani łeb*, złośliwość – *małpia złośliwość*), ludziom zaś – pozytywne cechy moralne (uczciwość, prawda itp.): *wyjdź na ludzi, człowiek przez duże „C”*, *zrobić z kogoś człowieka, zachowywać się jak człowiek, robić coś po ludzku, postąpić po ludzku*.

VIII.

1. Przywołane frazeologizmy wyrażają negatywny i lekceważący stosunek do obiektu. Ludzi mało inteligentnych porównuje się na ogół do zwierząt (*ośli łeb, barani łeb, kurzy/ ptasi mózdzek*) lub do przedmiotów, o których w ogóle się nie myśli w kategoriach „inteligentny – nieinteligentny” (*głupi jak noga stołowa, głupi jak but*). O człowieku mało inteligentnym mówi się także w kategoriach niesprawnej lub źle czy ciężko działającej maszyny (*nie mieć oleju w głowie, mieć spóźniony zapłon, ciężka artyleria*). Głowa, która w polszczyźnie jest rozumiana jako siedlisko rozumu, u osób nieinteligentnych „zawiera” nie

to, co powinna (*mieć siano w głowie*), lub jest „zakuta”, więc „nie przepuszcza” żadnych treści (*zakuta pała*).

2. Przywołane frazeologizmy wyrażają negatywny i lekceważący stosunek do obiektu, są świadectwami stereotypu osoby nie zrównoważonej psychicznie jako „pomyłonej”. Niektóre z nich odzwierciedlają przyczynę braku równowagi psychicznej (*upaść na głowę, dostać kuku na muniu* – słowo *muniu*, niewystępujące w języku poza tym frazeologizmem, odnosi się do mózgu – *rzuciło się komuś na mózg, padło komuś na mózg/ na rozum/ na umysł*) lub jej objawy (*mieć szmery pod czaszką/ pod kopułą, mieć fioła, mieć fisia, mieć hopla, mieć hysia, mieć odbicia, dostać/ mieć szmergla*). W głowie człowieka nie zrównoważonego panuje nieład (*komuś się pomieszało w głowie, mieć nie po kolei w głowie, mieć źle w głowie, mieć źle poukładane w głowie, komuś brakuje piątej klepki, mieć niepoukładane/ nierówno pod sufitem*) – wraz z innymi frazeologizmami dotyczącymi równowagi psychicznej tworzy to spójny obraz (ludzie rozsądni i zrównoważeni są określani jako tacy, którzy *mają poukładane w głowie*, sama głowa zaś jest rozumiana jako siedlisko rozumu). Obraz metaforyczny obecny w większości z wymienionych związków frazeologicznych jest zabawny (np. *dostać kuku na muniu, mieć szmery pod czaszką*), co świadczy o lekceważącym stosunku użytkowników języka do przynoszonych przez nie treści. Niektóre zwroty zawierają wyrazy dziwnie, nieco śmiesznie brzmiące, które w zasadzie nie mają znaczenia (np. *mieć fioła, mieć fisia, mieć hopla, mieć hysia, dostać/ mieć szmergla*), co zdaje się wskazywać na odrębność, inność i śmieszność nazywanych przez nie ludzi. Świadectwem traktowania chorób psychicznych jako tabu jest eufemistyczny zwrot *być nie tego*.

➤ Pozostałe frazeologizmy należy opracować na podstawie podanych analiz.

IX.

- *biedny jak mysz kościelna, klepał biedę, nie starczało mu do pierwszego, groszem nie śmierział*;
- *ledwo wiązał koniec z końcem*;
- *nie miał co do garnka/ ust/ włożyć*;
- *odsyłano go od Annasza do Kajfasza*;
- *odchodził z kwitkiem*;
- *walił prosto z mostu, nie owijał w bawełnę, wykladał kawę na ławę*;
- *wpadł w czarną rozpacz, zaczął załamywać ręce, rwał włosy z głowy*;
- *stawał na głowie*;
- *jak z nieba spadła mu propozycja, ni stąd ni z owego*;
- *jakby Pana Boga złapał za nogi, był cały w skowronkach, był w siódmym niebie*;
- *słoi mu nadepnął na ucho, miał drewniane ucho*;
- *znał się jak kura na pieprzu, nie miał o muzyce zielonego pojęcia*;
- *posłali na zieloną trawkę*;
- *wyszło na jaw, wyszło szydło z worka*;
- *zaczął rwać włosy z głowy, wpadł w czarną rozpacz*;

- wpadł w oko (+C.);
- ciepła wdówka;
- przytknął oko na jej wady;
- owinał ją dookoła palca (uwaga: zwrotu *wziąć (kogoś) pod pantofel* można użyć tylko wtedy, gdy podmiotem zdania jest rzeczownik oznaczający kobietę, a dopełnieniem – rzeczownik oznaczający mężczyznę);
- uwili gniazdko, zamieszkali pod wspólnym dachem;
- nie darli kotów;
- twardy orzech do zgryzienia;
- przytknąć oko na to, że;
- sam jak palec, jak groch przy drodze.

X.

1. Styl potoczny: *gadać jak najęty, małe piwo, masz babo placek, nie ma sprawy, nie w ciemną buty, uszyć komuś buty*;
 2. Styl książkowy (erudycyjny): *brzydkie kaczątko, kraj lat dziecinnych, odwaga cywilna, opływać w dostatki, palec Boży*;
 3. Styl literacki: *judaszowe srebrniki, kamień na kamieniu nie został, miecz Damoklesa*;
 4. Styl oficjalny: *ciemna strona, płaszczyzna współpracy, scena dziejów, światło w tunelu, torować sobie drogę, wąskie gardło, zielone światło (dla kogoś, czegoś), zdać życiowy egzamin*.
- Za potoczne uznajemy te związki, których używa się w sytuacjach prywatnych. Użycie jednostki potocznej w stosunku do osoby nieznannej lub takiej, z którą jesteśmy w relacjach innych niż prywatne, może być odebrane jako przejaw braku kultury lub chęć skrócenia dystansu.
 - Związki książkowe (erudycyjne) używane są w wypowiedziach mówionych, nadają im „uczony” ton, mogą być odebrane jako przejaw inteligencji, czytania nadawcy.
 - Związki literackie stosowane są w tekstach literackich. Ich znajomość jest w zasadzie bierna. Użyte w wypowiedzi nieliterackiej czynią ją trochę pretensjonalną – bardziej „uczoną” niż jednostki erudycyjne.
 - Związki oficjalne używane są głównie w tekstach publicystycznych, w wypowiedziach polityków, w dokumentach politycznych itp. W tekstach mówionych stosowane są w zasadzie jedynie wówczas, gdy rozmówcy nie występują jako osoby prywatne, lecz jako reprezentanci pewnych grup zawodowych lub społecznych. Ich zastosowanie w kontaktach prywatnych lub półprywatnych może być odebrane jako chęć zwiększenia dystansu wobec rozmówcy.

XI.

1. Innowacje rozszerzające:
 - a. *chylić czoła (przed czymś)* ⇒ wymaga podmiotu osobowego; w pozycji dopełnienia mogą wystąpić rzeczowniki osobowe lub nazywające jakieś wartości;
 - b. *maczać (w czymś) palce* ⇒ wymaga podmiotu osobowego;
 - c. *mieć (coś) w zanadrzu* ⇒ nie łączy się z rzeczownikami osobowymi; tu raczej: *mieć kogoś w odwodzie*;
 - d. *stawić czoła (komuś, czemuś)* ⇒ wymaga dopełnienia będącego nazwą osobową lub abstrakcyjną; pierwszy człon dopełnienia *stawić czoła* – *przeciwności* spełnia

te warunki, natomiast rzeczownik *nierówności* nie jest ani nazwą osobową, ani abstrakcyjną;

2. Innowacje skracające (pominięte składniki zostały podkreślone):
 - a. *pranie brudnych pieniędzy*;
 - b. *podniosła się stopa życiowa*;
 - c. *twardy orzech do zgryzienia*;
 - d. *droga ułana różami*;
3. Innowacje rozwijające (niepotrzebne elementy zostały podkreślone):
 - a. wybrankiem kapryśnego serca;
 - b. oddzieli plewę od procesowego ziarna;
 - c. wypłynąć na szerokie wody kina;
 - d. odkrył karty do końca;
 - e. Prawdziwym kijem włożonym w mrowisko był;
4. Innowacje wymieniałowe:
 - a. *Salomonowe wyjście* ⇒ *salomonowy wyrok*; konieczna jest też zmiana łączliwości (np.: *salomonowy wyrok wydała* [...]);
 - b. *chwycił sprawę w swoje ręce. Od tamtej pory trzyma je mocno i nie popuszcza* ⇒ *wziąć sprawę w swoje ręce*; związek został udosłowniony przez rozwinięcie, które znalazło się w 2. zd.;
 - c. *się związać węzłem matrymonialnym* ⇒ *połączyć się węzłem małżeńskim*;
 - d. *w zasięgu widelca* ⇒ *w zasięgu ręki*;
5. Innowacje regulujące:
 - a. *Wytyka palcem* ⇒ *wytykać palcami* (zmiana liczby), tu też zostaje naruszona łączliwość: *wytykać palcami + kogoś*;
 - b. *przeszedł sam siebie* ⇒ *przejsz samego siebie* (zmiana przypadka);
 - c. *jest dopinany na ostatni guzik* ⇒ *dopiąć (coś) na ostatni guzik* (zmiana aspektu);
 - d. *był stojący na coraz wyższym poziomie* ⇒ *stać na wysokim poziomie* (przekształcenie czasownika w imiesłów i użycie go w funkcji orzecznika);
 - e. *na minuty przed akcją* ⇒ *na minutę (przed czymś)* (zmiana liczby);
6. Innowacje kontaminujące:
 - a. *trybikiem w grze* ⇒ *trybik w maszynie, pionek w grze*;
 - b. *po jakie trzy grosze* ⇒ *po jakie licho, wtrącać swoje trzy grosze*;
 - c. *odgrywać pierwszych skrzypiec* ⇒ *odgrywać rolę, grać pierwsze skrzypce*;
 - d. *wiatr od morza wiał w oczy* ⇒ *wiatr od morza, biednemu zawsze wiatr w oczy wieje*;
 - e. *w mętnej wodzie pływają jak ryby* ⇒ *łowić ryby w mętnej wodzie, czuć się jak ryba w wodzie*;
7. Innowacje uzupełniające:
 - a. *gdy obie strony wyjdą na swoje, związek jest kompletny* ⇒ *wyjsz na swoje* odnosi się do spraw finansowych; tu też: naruszenie łączliwości leksykalnej **wynosić korzyści* zam. *czepać korzyści*, a także niezrozumiałe użycie przymiotnika *kompletny*;
 - b. *Szyborska przekroczyła narodowy Rubikon – jej poezja jest na wskroś europejska* ⇒ *przekroczyć Rubikon* ‘powziąć nieodwołalną decyzję’.

XII.

1. *dalecy byli od zdrowego rozsądku* ⇒ *zdrowy rozsądek* łączy się z czasownikiem *mieć*; innowacja rozszerzająca;
2. *na (drugiej) pozycji plasuje się ludzka zapobiegliwość* ⇒ *plasować się na (którejś) pozycji* wymaga podmiotu osobowego; innowacja rozszerzająca;
3. *składnica miała nóż na gardle* ⇒ *mieć nóż na gardle* wymaga podmiotu osobowego; innowacja rozszerzająca;
4. *zawieszeniu ognia* ⇒ *przerwanie ognia, zawieszenie broń*; innowacja kontaminująca;
5. *ciarki biorą gęsą skórę* ⇒ *ciarki przechodzą po plecach, dostać gęsiej skóry*; innowacja kontaminująca;
6. *postradał piątą klepkę* ⇒ *postradać zmysły, nie mieć piątej klepki*; innowacja kontaminująca; w zdaniu występuje też błąd składniowy – naruszenie zasady tożsamości podmiotów w zdaniu z imiesłowowym równoważnikiem;
7. *zmieniał jak koszulę* ⇒ *zmieniać (coś, kogoś) jak rękawiczki*; innowacja wymieniania;
8. *zdmuchnąć z powierzchni Ziemi* ⇒ *znieść (coś) z powierzchni ziemi*; innowacja wymieniania; też: wyraz *ziemia* we frazeologizmie powinien być napisany małą literą, ponieważ występuje w znaczeniu ‘podłoże’, nie zaś ‘planeta’;
9. *pluła sobie w twarz* ⇒ *pluć sobie w brodę*; innowacja wymieniania;
10. *świadomość pracowała na wyższych obrotach* ⇒ *pracować na wysokich obrotach* wymaga podmiotu osobowego; innowacja rozszerzająca; w zdaniu występuje też błąd składniowy;
11. *intencja była czysta jak lza* ⇒ *czysty jak lza* wymaga podmiotu osobowego; innowacja rozszerzająca; w zdaniu występuje też niefortunna, bo pozbawiona motywacji, metafora *odstawić na aut* (piłkę się wybija na aut, nie odstawia) – lepiej było użyć np. frazeologizmu *odstawić na boczny tor*;
12. *przyrost informacji powinien dotrzymać kroku przybywaniu* ⇒ *dotrzymać kroku* wymaga określeń osobowych; innowacja rozszerzająca;
13. *filmy odsądzane od czci i wiary* ⇒ *odsądzić (kogoś) od czci i wiary* wymaga rzeczownika osobowego w pozycji dopełnienia; innowacja rozszerzająca;
14. *przywiązywać uwagi* ⇒ *przywiązywać wagę, nie zwracać uwagi*; innowacja kontaminująca;
15. *deski ratunku chwyciły się* ⇒ *ostatnia deska ratunku, tonący brzytwy się chwyta*; innowacja kontaminująca;
16. *Trafiłem w stowę* ⇒ *trafić w dziesiątkę*; innowacja wymieniania;
17. *ciężar wokalny wziął na siebie* ⇒ *wziąć na siebie ciężar odpowiedzialności*; innowacja wymieniania;
18. *przeszła do przeszłości* ⇒ *przejsć do historii*; tu: innowacja wymieniania;
19. *skazany jest na pożarcie* ⇒ *rzucić (coś, kogoś) na pożarcie*; innowacja wymieniania;
20. *przewyższyć najśmielsze oczekiwania* ⇒ *przejsć najśmielsze oczekiwania*; innowacja wymieniania;
21. *było w zenicie* ⇒ *sięgnąć zenitu*; innowacja wymieniania;
22. *kamień u nogi* ⇒ *kula u nogi, kamień u szyi*; innowacja kontaminująca;

23. *wybiła chwila* ⇒ *wybiła (jakaś) godzina*; innowacja wymieniania;
24. *światelko nadziei* ⇒ *iskierka nadziei, światelko w tunelu*; innowacja kontaminująca;
25. *patrzy jak sroka na malowane wrota* ⇒ *patrzeć jak ciele w malowane wrota, gapić się jak sroka w kość/gnat*; innowacja kontaminująca;
26. *władzę w rękach mieli* ⇒ *mieć władzę, mieć coś w ręku*; innowacja kontaminująca;
27. *na pierwszych miejscach* ⇒ *na pierwszym miejscu*; innowacja regulująca (zmiana liczby);
28. *koleje losów* ⇒ *koleje losu*; innowacja regulująca (zmiana liczby);
29. *przykładamy wiele wagi* ⇒ *przykładać wagę (do czegoś)* nie wymaga rozwinięcia; innowacja rozwijająca;
30. *Na pierwszy ogień wytypowano* ⇒ *pójść na pierwszy ogień*; innowacja wymieniania;
31. *zagotowała się krew* ⇒ *krew się burzy, wre, kipi, gotuje się (w kimś)*; w tym związku występuje czasownik ndk.; innowacja regulująca;
32. *jestem solą w oku „Pruszkowa”* ⇒ *być (komuś) solą w oku*, nie: **być solą w oku (kogoś)*; niewłaściwa składnia zewnętrzna frazeologizmu;
33. *nowo upieczony rząd* ⇒ *świeżo upieczony*; innowacja wymieniania;
34. *w słonych honorariach* ⇒ *słone ceny*; innowacja wymieniania;
35. *bajonńskiej inflacji* ⇒ *bajonńskie sumy*; innowacja wymieniania;
36. *wbijanie klina między Moskwę i byłe republiki radzieckie* ⇒ *wbijać klin (między kogoś a/ i kogoś)/ wbijanie klina (między kogoś a/ i kogoś)* wymaga w pozycji dopełnienia rzeczownika osobowego. W tym zdaniu mamy do czynienia z naruszeniem łączliwości frazeologizmu (innowacja rozszerzająca), co doprowadziło do dosłownego odczytania związku;
37. *tygrysa Europy z rocznym wzrostem rzędu 10 proc.* ⇒ wyrażenie *tygrys Europy* ‘dynamicznie rozwijające się państwo europejskie’ nie wymaga określeń (innowacja rozszerzająca).

XIII.

1. *sprawy w swoje nogi wziął Leszek Pisz* ⇒ *wziąć sprawy w swoje ręce*; zamierzona innowacja wymieniania, gdyż mowa o meczu piłki nożnej;
2. *nie uszedł kolarzom na sucho* ⇒ *(coś) nie uszło (komuś) na sucho* ‘ktoś został za coś ukarany’; zamierzona innowacja uzupełniająca, gdyż mowa o deszczu;
3. *świnie najwyraźniej postanowiły puścić go z torbami* ⇒ *puścić (kogoś) z torbami* wymaga podmiotu osobowego; zamierzona innowacja rozszerzająca, gdyż mowa o hodowli świń, przez którą właściciel splajtował;
4. *ryba niestety nie dopisała* ⇒ *pogoda nie dopisała*; zamierzona innowacja wymieniania, gdyż mowa o rybołówstwie;
5. *lek na wagę zdrowia* ⇒ *na wagę złota*; zamierzona innowacja wymieniania, gdyż mowa o leku;

6. *Dove odsyła je do lakmusa* ⇒ *odsyłać (coś) do lamusa*; zamierzona innowacja wymieniająca, gdyż mowa o możliwości sprawdzenia działania mydła przez użycie papierka lakmusowego; innowacja wyzyskuje jednocześnie treść niesioną przez wyrażenie *odsyłać (coś) do lamusa*;
7. *Komu w drogę, temu Żywiec* ⇒ *Komu w drogę, temu w czas*; zamierzona innowacja wymieniająca, gdyż mowa o piwie marki Żywiec;
8. *Pijany mecenas z Lublina spadł z wokandy* ⇒ artykuł pod takim tytułem opisywał zdarzenie, polegające na tym, że z powodu nietrzeźwości adwokata prowadzona przez niego sprawa spadła z wokandy, czyli się nie odbyła. Chcąc przyciągnąć uwagę czytelników, autor stworzył obraz – w swoim mniemaniu – komiczny. Liczył jednak zapewne na to, że czytelnicy nie znają znaczenia słowa *wokanda* ('wywieszana na drzwiach sali sądowej lista rozpraw mających się odbyć danego dnia w tej sali'), gdyż w innym wypadku musieliby zinterpretować treść niesioną przez zdanie jako pozbawioną sensu.

XIV.

1. *pojawiły się nowe światełka w narkotycznym tunelu* ⇒ *ujrzeć światełko w tunelu*; innowacja wymieniająca (*pojawiły się* zam. *ujrzeć*), rozwijająca (*narkotyczny*) oraz regulująca (wyraz *światełko* we frazeologizmie występuje w B. lp., tu zaś w M. lm.); zmieniono także strukturę składniową zdania z frazeologizmem;
2. *ostatni krzyk narciarskiej nowoczesności został wymyślony przez Salomona* ⇒ *ostatni krzyk mody*; innowacja rozwijająca (*narciarska*), wymieniająca (*nowoczesność* zam. *moda*) i rozszerzająca (*wymyślić krzyk*);
3. *Postać Eugeniusza L. wyskoczyła jak przysłowiowy Filip z konopi* ⇒ *(ktoś) wyrwał się jak filip z konopi*; innowacja wymieniająca (*wyskoczyć* zam. *wyrwać się*), rozwijająca (*przysłowiowy*), rozszerzająca (*postać wyskoczyła*); zdanie zawiera też błąd ortograficzny – wyraz *filip* nie jest imieniem, lecz ludową nazwą zająca, a zatem powinien być pisany małą literą;
4. [...] *Byka, on spadnie na cztery łapy* ⇒ *ktoś spada/ spadnie na cztery łapy*; użyty w zdaniu rzeczownik *Byk* jest, co prawda, nazwą osobową – odnosi się do ludzi urodzonych pod znakiem Byka, jednak w połączeniu z frazeologizmem *spaść na cztery łapy* całość nabiera dosłownego charakteru; jest to więc innowacja rozszerzająca;
5. *pierwsze skrzypce są nadal w jego rękach* ⇒ *grać pierwsze skrzypce*; innowacja regulująca (*pierwsze skrzypce* we frazeologizmie występują w B., tu zaś w M.) połączona ze zmianą funkcji składniowej wyrażenia *pierwsze skrzypce*; użycie wyrażenia *pierwsze skrzypce* w tekście poświęconym gitarzyście nadaje całości dosłowny charakter;
6. *zatrzymali na gorącym uczynku produkcji* ⇒ *złapać, schwytać, przłapać (kogoś) na gorącym uczynku* nie wymaga określić; innowacja wymieniająca i rozszerzająca;
7. *pociąg zniknął w sinej dali* ⇒ *pójść, odejść w siną dal* wymaga podmiotu osobowego i ma znaczenie 'odejść skądś na zawsze, nie wiadomo dokąd'; innowacja wymieniająca, regulująca, rozszerzająca i uzupełniająca;
- zmieniono także strukturę składniową zdania z frazeologizmem;
8. *jedna z katowickich gazet rzuciła kłody przed radiowozy* ⇒ *rzucić kłody pod nogi* wymaga podmiotu osobowego; tu: innowacja wymieniająca, regulująca i rozszerzająca;
9. *kręcą się łyzy* ⇒ *(komuś) kręci się łyza w oku*; innowacja regulująca i skracająca;
10. *Odchodzą jak muchy* ⇒ *padają jak muchy*; innowacja wymieniająca;
11. *zaciągnięcie pasa* ⇒ *zaciskać pasa* może się łączyć z określeniem *mocno*; innowacja regulująca, wymieniająca i rozszerzająca;
12. *od stóp po łeb* ⇒ *od stóp do głów*; innowacja wymieniająca i regulująca;
13. *stawia on kropkę nad 400-letnimi zaszłościami* ⇒ *postawić, stawiać kropkę nad i* wymaga podmiotu osobowego i ma znaczenie 'ostatecznie coś wyjaśnić, rozstrzygnąć, przypieczętować coś'; innowacja rozszerzająca, wymieniająca i uzupełniająca;
14. *walczyli niemal w łeb* ⇒ *biec, iść łeb w łeb*; innowacja skracająca i wymieniająca;
15. *jest ich tylu, ile palców u jednej ręki* ⇒ *policzyć (coś, kogoś) na palcach jednej ręki*; innowacja regulująca (*niepotrzebnie dodany przyimek palce u ręki*) i wymieniająca (*jest kogoś tyle, ile* zam. *policzyć kogoś*), której towarzyszy zmiana struktury składniowej zdania z frazeologizmem;
16. *Jest zadaniem Syzyfa* ⇒ luźne nawiązanie do wyrażenia *syzyfowa praca*; innowacja wymieniająca (*zadanie* zam. *praca*) i regulująca (przydawka wyrażona rzeczownikiem w D. zam. przymiotnikiem). Jak się wydaje, także znaczenie frazeologizmu 'praca ciężka i niedająca żadnych wyników; praca, której nigdy nie można skończyć' nie zostało oddane w tym zdaniu;
17. *Przy jednej pieczeni dwie rzeczy załatwiono* ⇒ luźne nawiązanie do zwrotu *upiec dwie pieczenie na jednym ogniu*;
18. *pniemy się po różnych stolkach* ⇒ luźne nawiązanie do zwrotu *wspinać się po szczeblach kariery*;
19. *państwu jest zbyt trudno udźwignąć taki krzyż* ⇒ *dźwigać krzyż* ma znaczenie 'godnie znosić wszelkie nieszczęścia' i łączy się z rzeczownikami osobowymi; innowacja regulująca, uzupełniająca i rozszerzająca;
20. *związek popada w tarapaty* ⇒ *wpaść w tarapaty* łączy się z nazwami osobowymi; innowacja rozszerzająca (*naruszenie łączliwości*) i wymieniająca;
21. *Nasz futbol cienko przedzie* ⇒ *cienko prząść* wymaga podmiotu osobowego i ma znaczenie 'być w złej sytuacji finansowej'; innowacja rozszerzająca (*naruszenie łączliwości*) i uzupełniająca (*nadanie frazeologizmowi innego znaczenia*);
22. *zagrali jak z nut* ⇒ *klamać jak z nut* 'bez wahania mówić kłamstwa'; innowacja wymieniająca i uzupełniająca; zwrot *zagrać jak z nut* można odczytać dosłownie, jednak nie w odniesieniu do gier sportowych;
23. *rozpoczęli z wysokiego „C”* ⇒ *zacząć z wysokiego „C”* nazywa poważny, patetyczny sposób wypowiedziania się; innowacja wymieniająca i uzupełniająca;
24. *Deszcz lał, jak z cebra* ⇒ *leje jak z cebra*; innowacja regulująca (użycie czasownika właściwego zam. niewłaściwego) i rozszerzająca;

25. *Coś złego czuł w powietrzu* ⇒ *coś złego wisi w powietrzu*; innowacja wymieniająca oraz regulująca (we frazeologizmie coś występuje w M., tu zaś w B.). Towarzyszy temu zmiana struktury składniowej zdania;
26. *służba zdrowia „pobiła na łeb na szyję” najgorzej dotąd oceniane instytucje* ⇒ *na łeb na szyję* wymaga obecności czasowników *biec*, *uciekać* itp. i w połączeniu z nimi znaczy ‘biec, uciekać bardzo szybko’. Znaczenie ‘zdecydowanie kogoś pokonać’ niesie zaś frazeologizm *pobić (kogoś) na głowę*;
27. *„Skóra jest kamieniem węgielnym zdrowia i życia”* ⇒ *kamieniem węgielnym* jakichś wartości, czyjeś legendy, historii, teorii itp. można nazwać jakiś dokument, jakieś wydarzenie, czyjąś postawę, myśl itp., które się uważa za podstawę tych wartości, tej legendy, historii, teorii itp., za czynnik, który najbardziej przyczynił się do ich powstania lub rozwoju. Ani *skóra*, ani *zdrowie i życie* nie spełniają zatem wymagań semantycznych stawianych przez wyrażenie *kamień węgielny* wyrazom, które wchodzi z nim w połączenia;
28. *pierwsze skrzypce są jej specjalnością i potrzebą* ⇒ luźne i niepotrzebne nawiązanie do zwrotu *grać pierwsze skrzypce* ‘być najważniejszą osobą’;
29. *postawienie (Polaków) przed faktami dokonanymi o nieobliczalnych skutkach* ⇒ *postawić kogoś przed faktem dokonanym*; innowacja regulująca (zmiana liczby) oraz niepotrzebne uzupełnienie frazeologizmu wyrażeniem *o nieobliczalnych skutkach* (innowacja rozwijająca);
30. *bojkot igrzysk skrzył kark drużynie* ⇒ *skrzyć kark* znaczy ‘zabić się lub zrobić sobie krzywdę (fizyczną) i wymaga określeń osobowych; innowacja uzupełniająca (zmiana znaczenia) i rozszerzająca (zmiana łączliwości); w zdaniu występuje też pleonazm **potencjalne możliwości*;
31. *Krwcią ociekła pierwsza strona* ⇒ *ociekać* (tylko w aspekcie dokonanym) *krwcią* wymaga podmiotu nazywającego film, scenę itp.; innowacja regulująca (zmiana aspektu) i rozszerzająca (zmiana łączliwości);
32. *decydujący „cynk” otrzymali* ⇒ *dostać cynk*; innowacja wymieniająca i rozwijająca (niepotrzebny element *decydujący*);
33. *Sokół przypominał podrzucone kukulcze pisklą* ⇒ *podrzucić (komuś) kukulcze jajo*; innowacja wymieniająca; połączenie tego frazeologizmu z nazwą *Sokół*, homonimiczną względem nazwy ptaka, daje efekt udosłownienia;
34. *Jedna z kul utkwiała ochroniarzowi w kamizelce kuloodpornej. Trzech pracowników agencji ochroniarskiej nie straciło głowy* ⇒ użycie frazeologizmu *nie stracić głowy* w wypowiedzi mówiącej o strzelaniu powoduje jego udosłownienie.

XV.

S. Skorupka (ze wstępu do Słownika frazeologicznego języka polskiego pod red. S.S.); kryterium – budowa związku:

Wyrażenie: zespół co najmniej dwu wyrazów stanowiących całość syntaktyczną i mających charakter nominalny (imieniny); ośrodkiem wyrażenia jest zwykle rzeczownik lub przy-

miotnik, bywa nim również imiesłów przymiotnikowy, a nawet przysłówki.

całą gębą, chory z urojenia, hiobowa wieść, kocie łby, kolos na glinianych nogach, na oko, niedzielny kierowca, otóż to! pełnej krwi, psim śwędem, szewska pasja, w związku z..., że też...

Zwrot: zespół wyrazów powiązanych składniowo, w którym człon podstawowy ma charakter werbalny; ośrodkiem zwrotu jest czasownik lub imiesłów nieodmienny.

bawić się jak kot z myszką, ciosać kolki na głowie, paść na mózg, lecieć z rąk, obiecywać gruszki na wierzbie, patrzeć wilkiem, iść jak z płatką.

Fraza: zespół wyrazowy złożony z członów nominalnych i werbalnych, mający postać zdania, o charakterze utartym. Do fraz należą wszelkiego rodzaju przysłowia, sentencje, maksymy, powiedzenia i porzekadła.

Co człowiek, to drugiego sędzieja, Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzają, kości zostały rzucone, Kto się buduje, ten się rujnuje, Łatwiej wór pcheł upilnować niż jedną kobietę, Masz babo placek!, Od wódki rozum krótki, umarł w butach. Konstrukcji *bądź... bądź...* S. Skorupka nie uznaje za frazeologizm.

A.M. Lewicki (i A. Pajdzińska, Frazeologia [w:] Współczesny język polski, red. J. Bartmiński); kryterium – funkcja składniowa związku:

Wyrażenie rzeczownikowe: frazeologizm przystosowany do funkcji rzeczownika; ma postać grupy albo szeregu rzeczownikowego lub zaimkowego, odmienia się przez przypadki; jeśli wyrażenie rzeczownikowe jest utrwalone tylko w jednej formie przypadku, staje się wyrażeniem określającym.

hiobowa wieść, kocie łby, kolos na glinianych nogach, niedzielny kierowca, szewska pasja

Wyrażenie określające: frazeologizm będący określeniem rzeczownika, czasownika, przymiotnika lub przysłówka; może zawierać przymiotnik lub zaimek przymiotny (zwykle jest wtedy określeniem rzeczownika), przysłówki lub imiesłów przymiotnikowy (zwykle jest wtedy określeniem czasownika); większość wyrażen określających nie ma jednak morfologicznie określonego zakresu użycia. Wyrażeniami określającymi są także wyrażenia porównawcze.

całą gębą, chory z urojenia, pełnej krwi, psim śwędem

Zwrot: frazeologizm pełniący podstawowo funkcję czasownika; aby stworzył zdanie, wymaga uzupełnienia członami nominalnymi (np. rzeczownikami lub zaimkami); niektóre zwroty nie zawierają czasownika (np. *[ktoś] w krzyk*); zwroty się odmieniają przez różne kategorie gramatyczne – w zależności od tego, jakie wyrazy wchodzi w ich skład i jakie są wewnętrzne ograniczenia zwrotów (np. niektóre mogą wystąpić tylko w czasie przeszłym).

bawić się jak kot z myszką (⇒ *ktoś bawi się z kimś jak kot z myszką*), *ciosać kolki na głowie* (⇒ *ktoś ciosa/ ciosze komuś kolki na głowie*), *lecieć z rąk* (⇒ *coś leci komuś z rąk*), *paść na mózg* (⇒ *padło komuś na mózg*), *obiecywać gruszki na wierzbie* (⇒ *ktoś obiecuje komuś gruszki na wierzbie*), *patrzeć wilkiem* (⇒ *ktoś patrzy na kogoś wilkiem*), *iść jak z płatką* (⇒ *coś idzie jak z płatką*)

Fraza: frazeologizm używany podstawowo w funkcji zdania; fraza jest gramatycznie kompletna, nie wymaga uzupełnienia,

może wystąpić jako samodzielne zdanie (jest wtedy zbliżona do przysłówia), ale ponieważ jest zwykle komentarzem do jakiejś treści, wchodzi w skład dłuższego tekstu lub jest kwestią w dialogu.

kości zostały rzucone, Masz babo placek!, umarł w butach

Wskaźnik frazeologiczny: frazeologizm pełniący funkcję pomocniczą – przyimka (np. *w związku z...*), spójnika (*bądź... bądź...*), partykuły (w tym wypadku jest zbliżony do frazy, np. *że też..., otóż to*); niejasne są jednak kryteria odróżnia-

nia wskaźników frazeologicznych od przypadkowych zbitek słownych.

Przysłowie: minimalny tekst utrwalony w społecznym zasobie tekstów i formuł tekstowych; może występować osobno lub jako tekst w tekście.

Co człowiek, to drugiego sędzie, Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierz, Kto się buduje, ten się rujnuje, Łatwiej wór pcheł upilnować niż jedną kobietę, Od wódki rozum krótki.

23. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – METAFORY

I.

1. *perły zębów* ⇒ metafora dopełniaczowa „zęby to perły”; temat główny – *perła*; temat pomocniczy – *zęby*; podstawa porównania – wygląd porównywanych obiektów;
2. *perła* ⇒ metafora „in absentia” „coś (zabytek, budowla) to perła” – ze zaktualizowanym tylko tematem głównym, temat pomocniczy można zaktualizować na podstawie kontekstu; podstawa porównania – piękno, doskonałość porównywanych obiektów;
3. *trup* ⇒ metafora „coś (np. samochód) to trup” – ze zaktualizowanym tylko tematem głównym, temat pomocniczy można zaktualizować na podstawie kontekstu; podstawa porównania – stan porównywanych obiektów;
4. *(dorobiła się) męża* ⇒ metafora „mąż to wartościowy przedmiot” z niezaktualizowanym tematem głównym – jest on wprowadzony tylko przez łączliwość wyrazu *dorobić się*;
5. *samochód będzie skarbonką* ⇒ metafora predykatowa „samochód to skarbonka”; temat główny – *skarbonka*; temat pomocniczy – *samochód*; podstawa porównania – funkcja porównywanych obiektów;
6. *fabryka jest hamulcem* ⇒ metafora predykatowa „fabryka to hamulec”; temat główny – *hamulec*; temat pomocniczy – *fabryka*; podstawa porównania – funkcja porównywanych obiektów.

II.

1. *rączka* ⇒ funkcja;
2. *kalendarz* ⇒ funkcja;
3. *świnia* ⇒ konotacje znaczeniowe – *świnia* ‘zwierzę nieczyste’ (brud w chlewie – nieczystość moralna);
4. *głowa* ⇒ konotacje znaczeniowe – *głowa* ‘najważniejsza, najwyżej położona część ciała, siedlisko rozumu’;
5. *bank* ⇒ funkcja;
6. *czapa* ⇒ związek z głową.

III.

1. *nakręcony na kanwie powieści* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *kanwa*. W pierwotnym znaczeniu *kanwa* to ‘szytyna tkanina siatkowa, używana jako podkład do wyszywania włóczką lub jedwabiem’. Jest to zatem dla osoby haftującej materiał nie tyle niezbędny, ile bardzo

pomocny, ułatwiający pracę. Podobną rolę ogrywają niekiedy np. powieści, wydarzenia autentyczne itp. względem innych powstających dzieł. I tak na przykład scenarzysta może wykorzystać powieść do napisania scenariusza – w tej sytuacji powieść będzie pełnić podobną funkcję użytkową względem scenariusza jak *kanwa* względem haftu. Na podstawie takiej analogii ukształtowało się nowe przenośne znaczenie wyrazu *kanwa* ‘tło, podstawa’. Żywotność tej metafory w powszechnym mniemaniu jest jednak bardzo słaba ze względu na dużo częstsze używanie znaczenia wtórnego niż pierwotnego i rzadsze niż niegdyś wykorzystywanie samej *kanwy* jako materiału. Można więc *kanwę* 2. uznać za główne znaczenie wyrazu, chociaż w niektórych słownikach odnajdziemy ją jeszcze opatrzoną kwalifikatorem – *przen.*;

2. *płatki śniegu tańczyły* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *tańczyć*. O metaforze decyduje podobieństwo obserwowanego ruchu płatków w powietrzu do ruchu tańczących par. Ze względu na bardzo częste wykorzystywanie tego wtórnego znaczenia wyrazu *tańczyć* (‘poruszać się w sposób przypominający taniec, chwiejąc się, kołysząc, wirując’), i to w odniesieniu do różnych obiektów (np.: *Łódka tańczyła na falach. Liście tańczą w parkowych alejkach. Ciężarówka tańczyła na oblodzonej jezdni*) przenośność tego znaczenia, choć łatwa do wykrycia i uzasadnienia, nie jest powszechnie odczuwana. Wtórne znaczenie zleksykalizowało się już bardzo;

3. *przyroda tęskniła* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *tęsknić*. Mamy tu do czynienia z antropomorfizacją przyrody, czyli przypisaniem jej cech ludzkich. Znamienne jest, że metafory tego typu, tzn. dotyczące uczuć, w połączeniu z podmiotami ze świata nieożywionego dość trudno się leksykalizują, ich przenośność utrzymuje się w języku bardzo długo (np. wyraźnie metaf.: *Mimosa przestraszona dotykem stuliła listki. Kielki boją się mrozu. Liście radośnie wirowały w powietrzu.*, ale już zleksykalizowane, dosł.: *Poświęcał Katarzynie cały swój czas, cierpiał na tym jego firma*). Metafora z tego zdania jest więc metaforą żywą, zresztą niewykorzystywaną nazbyt często (okazjonalną), co też nie jest bez znaczenia, jako że szybko i łatwiej zatracają przenośny charakter metafory wyzyskiwane często;

4. *powódź światel* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *powódź*. W podstawowym znaczeniu *powódź* to 'zalanie przez wodę terenów nisko położonych, zwykle w wyniku wezbrania rzeki', ale równie często wykorzystywane jest znaczenie wynikłe z przesunięcia semantycznego, mianowicie 'wielka ilość wody zalewająca jakieś miejsce'. To właśnie drugie znaczenie stanowi podstawę znaczenia przenośnego 'wielka ilość czegoś, masa, mnóstwo czegoś'. Metafora ta, choć wykorzystywana bardzo często, niekiedy wręcz nadużywana, jest jednak metaforą żywą i świeżą, a przy tym nieco banalną, wyświechtaną. Decydują o tym m.in. mocno ugruntowane znaczenia podstawowe oraz ograniczona (a na dodatek normatywna) łączliwość leksykalna *powodzi* w znaczeniu przenośnym: *powódź kwiatów, traw* (ale nie: *zbóż*), *listów, papierów* (ale nie: *telefonów, śmieci*), *słów* (ale nie: *komplementów, gratulacji*), *światel* (ale nie: *cieni, dźwięków*), *barw* (ale nie: *kolorów*);
5. *karambol* ⇒ w znaczeniu pierwotnym karambol to 'rodzaj bilardu rozgrywanego trzema kulami na stole bez otworów, w którym punktuje się uderzenie czerwonej bili w dwie pozostałe', a także – na zasadzie przesunięcia semantycznego – 'punktowane uderzenie czerwonej bili w dwie pozostałe'. To ostatnie stanowi motywację znaczenia przenośnego 'niespodziewane, gwałtowne zderzenie się pojazdów, zwykle wielu'. Ze względu jednak na bardzo ograniczony – środowiskowy – zasięg użycia wyrazu w jego znaczeniu wyjściowym i częstość użycia znaczenia przenośnego metafora szybko się zleksykalizowała i zdominowała znaczenie niegdyś podstawowe. Jest to więc metafora martwa;
6. *parowóz sapał* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *sapać*. Podobnie jak w przykł. 3. występuje tu antropomorfizacja. Motywację metafory stanowi w tym wypadku podobieństwo odgłosu wydawanego przez lokomotywę parową do odgłosu wydawanego przez ciężko oddychającego człowieka lub zwierzę. Nie jest to metafora rozpowszechniona, raczej okazjonalna, a co za tym idzie – żywa;
7. *anioł* ⇒ w znaczeniu podstawowym według wierzeń religijnych to 'istota niematerialna pośrednicząca między Bogiem a ludźmi, zwykle uosabiająca doskonałość i dobroć'. Podstawą wyodrębnienia się znaczenia przenośnego jest właśnie przypisywana aniołom cecha niezwyklej dobroci. Przenośność tego znaczenia, łatwa do wykrycia i uzasadnienia, nie jest powszechnie uświadamiana przy użyciu tego wyrazu w odniesieniu do osoby. Podobnie zresztą ma się rzecz m.in. z wyrazem *diabeł* (np.: *Ten diabeł, majster, zna się na takich sprawkach*). Wtórne znaczenie na tyle się zleksykalizowało, że należy je już traktować jako odrębne. W słownikach jednak można znaleźć rozbieżne interpretacje metaforyczności *aniola*;
8. *korona dębu* ⇒ znaczenie przenośne przysługuje tu wyrazowi *korona*. Znaczenie podstawowe wyrazu to 'boga-to zdobiona obręcz, zwykle złota, wkładana na głowę i będąca symbolem władzy monarszej'. Koronę nosi się na głowie, a zatem najwyżej jak tylko można, a poza tym ma ona zwykle ostre, wznoszące się ku górze zakończenia (dlatego *korona drzewa*, a nie np. *kapelusz* czy *czapka*)

i stanowi swego rodzaju ozdobę. Podobnie część drzewa składająca się z licznych konarów i gałęzi znajduje się u góry, niejako na pniu i jest w pewien sposób ozdobą drzewa. Zatem podobieństwo wyglądu, funkcji i umiejscowienia jest motywacją wtórnego znaczenia 'górną rozgałęzioną część drzewa'. Motywacja ta jest jednak niekiedy trudna do odczytania, co przemawia za uznaniem tej metafory za martwą;

9. *gehenna* ⇒ w znaczeniu pierwotnym, aczkolwiek już przestarzałym, *gehenna* to 'piekło, miejsce przeznaczone dla potępionych, w którym doznają oni wiecznych cierpień'. Doznawanie cierpień związane z *gehenną* motywowało nowe przenośne (a właściwie metonimiczne) znaczenie 'szereg długotrwałych, wielkich cierpień'. Dziś znaczenie pierwotne wyszło już całkowicie z użycia, dlatego jego miejsce zajęło znaczenie wtórne, które jest jedynie genetyczną, czyli martwą, metaforą;
10. *menażeria* ⇒ w znaczeniu pierwotnym *menażeria* to 'dzikie zwierzęta w klatkach obwożone na pokaz; także miejsce lub pomieszczenie, w którym są one zgromadzone w celu pokazywania ich publiczności'. Menażeria, która podobnie jak cyrk pełniła funkcję rozrywkową, miała za zadanie przyciągać widzów egzotycznością, dziwacznością prezentowanych w niej zwierząt. Ta (konotowana) cecha dziwaczności okazów stała się motywacją do wyodrębnienia się nowego znaczenia 'grupa osób o różnorodnych charakterach, o różnym wyglądzie, często dziwacznych lub śmiesznych'. Ponieważ znaczenie pierwotne wyrazu wychodzi z użycia, nasila się tendencja do dosłownego traktowania znaczenia wtórnego. Powszechnie nie jest już uświadamiany jego przenośny charakter. Jest to zatem metafora w pewnym stadium pośrednim między metaforą żywą a martwą.

IV.

1. Metafora w tym zdaniu to ozdobnik, figura stylistyczna.
2. Wyzyskuje się przystępność poznawczą metafory, za jej pomocą można wyjaśniać zjawiska trudne do zrozumienia.
3. Metafora w tym zdaniu pełni funkcję perswazyjną; za pomocą metafory nadawca chce przekonać odbiorców do słuszności swoich poglądów; metafora jest nienegowalna – zaprzeczenie treści zdania spowoduje powstanie treści bezsensownej, sprzecznej z wiedzą o świecie (por. *Zdrowy organizm nie musi mieć silnych obu nóg*); jedyną metodą walki z takim sposobem argumentacji jest zanegowanie sensu porównania (*Dlaczego porównuje się system polityczny w państwie do ludzkiego organizmu?*) lub „rozbrojenie” metafory – odpowiedzenie na nią inną metaforą (np.: *Ala jeśli jedna noga ma gangrenę, to lepiej ją amputować, bo zarazi cały organizm*).
4. Por. p. 3.
5. Por. p. 3. Siła perswazyjna tego tekstu jest wzmocniona pytaniem retorycznym.

V.

1. a. *nowa droga do mieszkania straci atrakcyjność* ⇒ błąd w doborze paradygmatycznym: *droga* w znaczeniu 'sposób' łączy się z nazwami abstrakcyjnymi: *droga do ka-*

- riery, sukcesu itp. Połączenie wyrazu *droga* z wyrażeniem *do mieszkania*, a także ze *stracić atrakcyjność* sprawia, że całość może zostać odczytana dosłownie;
- b. *palił się do gaszenia pożarów* ⇒ zamierzone, jak się wydaje, uaktywnienie podstawowego znaczenia czasownika *pałi się* (*do czegoś*) poprzez połączenie go z wyrażeniem *gaszenie pożarów*;
- c. *silnik wyzionął ducha* ⇒ zamierzone, jak się wydaje, połączenie nazwy *silnik* z wyrażeniem *wyzionął ducha*, które wymaga rzeczowników osobowych (lub żywotnych), co spowodowało upersonifikowanie silnika;
- d. *samochód przywitał go smętnie* ⇒ por. p. 3.;
- e. *spadł na złamany kark z wierzchołka sondaży, gdzie utrzymywał się prawie przez pół stulecia* ⇒ udosłownienie metafory przez nagromadzenie wyrazów opisujących upadek z jakiejś wysokości – niefortunne użycie wyrażenia *wierzchołek sondaży* (którego tradycyjnymi odpowiednikami są: *wysokie miejsce na liście, szczyt popularności* itp.) i połączenie go z wyrażeniami: *spaść na złamany kark* oraz *utrzymywać się (przez prawie pół stulecia)*;
- f. *na Hafenstrasse poślizgnął się były burmistrz Hamburga* ⇒ udosłownienie metafory przez określenie przenośnie użytego *poślizgnąć się* ('popętnić jakiś brzemieniny w skutki błąd') nazwą ulicy;
- g. *plan wybielenia policjantów* ⇒ udosłownienie metafory poprzez połączenie przenośnie użytego *wybielenie* ('przywrócenie honoru, oczyszczenie z zarzutów') z rzeczownikiem konkretnym *policjanci*;
- h. *pani Hanka jest filarem teatru* ⇒ rzeczownik *filar*, którego przenośne znaczenie 'najważniejszy element czegoś, element dzięki któremu coś istnieje' już utrwaliło się w języku, został tutaj odniesiony do człowieka, a dodatkowo wystąpił obok słowa *scena*, przez co całość można rozumieć dosłownie;
- i. *dzieci wyrastały w cieniu portretów i resztek porcelany* ⇒ niefortunne użycie przenośnego wyrażenia w *czyimś cieniu*, które wymaga obecności czasowników *pozostawać* lub *być* oraz rzeczowników osobowych (np.: *Jan pozostawał w cieniu ojca*) i ma znaczenie: *X pozostaje w cieniu Y-a* 'X jest niedoceniany, ponieważ wszyscy cenią tylko Y-a, który jest w jakiś sposób związany z X-em'. Połączenie go z czasownikiem *wyrastać* (użyтым zresztą błędnie zam. *dorastać*) oraz z wyrazami konkretnymi *portret* i *resztki porcelany* powoduje udosłownienie metafory;
- j. *orzeczenie jest jaskółką* ⇒ nawiązanie do przysłowia *Pierwsza jaskółka wiosny nie czyni*, polegające na użyciu słowa *jaskółka* w znaczeniu 'znak, objaw czegoś nowego'. Odniesienie tak stworzonej metafory do aktu prawnego spowodowało jej udosłownienie;
- k. *przykrywka może napotkać na różne trudności* ⇒ użycie słowa *przykrywka* w przenośnym znaczeniu 'kamufaż' w połączeniu ze zwrotem *może napotkać trudności* powoduje udosłownienie metafory; tu także błąd językowy polegający na zdublowaniu przedrostka *na-*;
- l. *importer nóg* ⇒ niepotrzebna metonimia *piłkarz – noga*, co w połączeniu z czasownikiem *importować* można

- zrozumieć dosłownie; *piłkarz wypłynie* ⇒ niefortunne użycie *wypłynąć*, które w znaczeniu 'ujawnić się' powinno wchodzić w związki z nazwami abstrakcyjnymi (np.: *jego talent wypłynął dopiero po roku*); połączenie go z nazwą *piłkarz* daje efekt dosłowności;
- l. *Na plecach wieszal mu się Słozbal* ⇒ metafora udosłowniona. W języku polskim zwrot *wieszać się komuś na plecach* nie ma utrwalonych konotacji. Odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- m. *Moses Taniu już obejrzał plecy Cosmasa przed rokiem, więc tym razem wołał pokazać mu swoje* ⇒ całe zdanie jest niefortunne, dosłownie rozumianą metaforą, w której *obejrzyć plecy X-a* znaczy 'dobiec do mety za X-em', zaś *pokazać X-owi swoje plecy* – 'dobiec do mety przed X-em'. Odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- n. *Sześć kul przerwało jego życie w momencie, kiedy po raz kolejny poderwał się do lotu* ⇒ całe zdanie można rozumieć dosłownie jako opowieść o lotniku lub ptaku, zastrzelonym, kiedy podrywał się do lotu. Odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- o. *miotanie na prawo i lewo białą niewolnicą* ⇒ połączenie czasownika *miotąć*, który tradycyjnie wchodzi w związki z rzeczownikami abstrakcyjnymi, z rzeczownikiem żywotnym w lp. daje efekt dosłowności;
- p. *mózg Państwowych Zakładów Lotniczych* ⇒ połączenie rzeczownika *mózg* z nazwą przedsiębiorstwa (trad.: *mózg*+nazwy grupy ludzi, por. *mózg gangu*) daje efekt dosłowności;
- q. *czwórka to płon* ⇒ rzeczownik *płon* w przenośnym znaczeniu 'efekt' nie powinien łączyć się z nazwami żywotnymi – może wówczas bowiem dojść do udosłownienia metafory;
- r. *szklane pudelko* ⇒ 'telewizor'. Odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- s. *odgrzano Pawlaka* ⇒ 'zaczęto zastanawiać się nad kandydaturą Pawlaka'; odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- t. *wszystko ukryte jest pod płaszczykiem biletów grupowych, które stanowią przykrywkę* ⇒ w krótkim zdaniu zastosowano dwie metafory z użyciem tego samego słowa (*bilety to płaszczyk* i *bilety to przykrywka*), co może spowodować ich udosłownienie;

- u. *Bucha ze mnie energia, kwitnę, nie muszę wpinać piór* ⇒ w jednym tekście użyto metafor z trzech dziedzin – autorka porównała siebie do lokomotywy (*Bucha ze mnie energia*), kwiatu (*kwitnę*) i ptaka (*nie muszę wpinać piór*);
- w. *Śmierdzące, sędziowskie jajo* ⇒ odczytanie sensu przenośnego tego zdania możliwe jest tylko po „uruchomieniu” wiedzy pozajęzykowej, jest to bowiem metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym (nie zawiera wyrazów użytych dosłownie);
- x. *Mimo że ich szlaki są żelazne, także kolejarze postanowili nagiąć tory w stronę kapitalizmu* ⇒ dość interesujący zabieg, polegający na nagromadzeniu słów związanych z koleją (*żelazny, szlaki, kolejarze, nagiąć tory*), z których trzy mają znaczenia przenośne (*szlak* – ‘sposób postępowania’, *żelazny* – ‘nie dający się zmienić’, *nagiąć tory w stronę czegoś* – ‘skłonić się ku czemuś’);
- y. *pasztet, z którego trudno będzie zmajstrować wyborczą kielbasę* ⇒ nagromadzenie metafor „kulinarnych”: *pasztet* ‘coś źle wykonanego’ i *kielbasa wyborcza* ‘obietnice składane przez polityków przed wyborami’; tu też błąd w szyku przydawki przymiotnej;
- z. *Pustynia zaiskrzyła się od wody niczym lustrzana tafla* ⇒ niefortunne połączenie wyrazu odnoszącego się do ognia (*zaiskrzyć się*) z rzeczownikiem *woda*;
- ż. [Reportaż] *zakończony pełną nadziei beczką miodu* ⇒ zdanie zawiera metaforę „szczęśliwe wydarzenie to beczka miodu”, która – choć może razić pretensjonalnością – nie jest pozbawiona motywacji. Połączenie jednak wyrażenia *beczka miodu* ze zwrotem *pełna nadziei* daje efekt absurdalny – *beczka miodu jest pełna nadziei*. Także zwrot *reportaż zakończony beczką* został utworzony z naruszeniem łączliwości leksykalnej;
2. a. *gra bez zęba, bez zacięcia* ⇒ metafora ‘zacięcie to ząb’ nie ma motywacji – rzeczownik *ząb* nie ma konotacji związanych z zacięciem;
- b. *krawędź czeluści* ⇒ metafora nie ma motywacji – czeluść to przestrzeń niemająca krawędzi;
- c. *Propozycja jest purchawką* ⇒ metafora nie ma motywacji, gdyż *purchawce* przypisuje się cechę bycia pustym, której z kolei nie można przypisać propozycji (por. **pusta propozycja*);
- d. *dzieci nie znoszą niedomówień i stanu zamrożenia* ⇒ metafora z niezaktualizowanym tematem pomocniczym. Niezależnie jednak od tego, jaki stan został nazwany *stanem zamrożenia*, porównywanie dzieci do produktów, które można zamrażać, wydaje się bezpodstawne;
- e. *dziecko jest bezwolne jak galareta* ⇒ *galareta* ma w polszczyźnie konotacje ‘trzęsienia się’ (*trząść się jak galareta*), a nie ‘braku woli’;
- f. *bloki krzywe, czyli nie łapiące pionu, niczym pijak* ⇒ metafora ma motywację kulturową – pijany człowiek nie potrafi ustać pionowo. Brakuje jej jednak motywacji semantycznej – w polszczyźnie cecha niestabilności nie jest wiązana z rzeczownikiem *pijak*. W zdaniu tym razi też użycie podniosłego *niczym* w sąsiedztwie środowiskowego *łapać pion* i potocznego *pijak*;
- g. *dla polskiego cietrzewia jenot jest jak dawny Układ Warszawski, a amerykańska norka niczym NATO* ⇒ nieuza-

sadnione porównanie zwierząt do organizacji politycznych;

- h. *próba uczynienia z księdza biskupa Pieronka primabaleriny mediów* ⇒ metafora nie ma motywacji – *primabalerina* we wszystkich znaczeniach nazywa kobietę. Rzeczownik ten ponadto ma konotacje związane z karykaturą;
- i. *będziecie zawsze traktowani jak misie proszalne* ⇒ metafora nie ma motywacji – znaczenie słowa *miś* nie zawiera składnika ‘prosić o coś’;
- j. *Norbert A. był jednym z mózgów procederu* ⇒ metafora niefortunna z powodu niewłaściwej łączliwości (połączono rzeczownik *mózg* z nazwą abstrakcyjną *proceder*) oraz braku motywacji (tu: *kilka mózgów*, podczas gdy każdy organizm ma tylko jeden mózg);
3. a. *brak harmonii stylistycznej* ⇒ potoczne słowa *łapówka, gliniarz* występują obok patetycznych *apokalipsa życia codziennego, choroba, która żeruje na naszej obojętności wobec zła*;
- b. *porównanie służby zdrowia do królowy wydaje się pretensjonalne*;
- c. *treść ‘postępować niezgodnie z zasadami sztuki lekarskiej’ wyrażona została w zawile, pretensjonalny sposób*;
- d. *nie do końca zrozumiała treść wyrażona w dziwaczny sposób: federacja nie może pozwalać sobie, by grano jej na nosie wybrane standardy oparte na motywach wiedeńskiej operetki*;
- e. *wygranie meczu tenisowego zostało porównane do zawieszenia u pasa skalpu przeciwnika, co nie wydaje się zabiegiem fortunnym, tym bardziej że w tym samym tekście została zastosowana inna metafora ([tenisistka] nie tłucze każdej piłki jak młotkiem)*; pozbawione sensu jest także połączenie metafory *zawiesiła u pasa skalp Mariany Luci* z wyrażeniem oznaczającym wynik meczu – 6:4;
- f. *polskie media przybiorą postać papierowych tygrysów, których funkcja sprowadzi się do smarowania warstw balsamu na wiecznie zapracowane dusze społeczeństwa* ⇒ nagromadzenie metafor: *papierowy tygrys* i *smarowanie warstw balsamu na dusze* oraz brak motywacji metafory *zapracowane dusze* sprawiają, iż całość razi.

VI.

1. W tekście użyto kilku metafor z różnych dziedzin (*walec drogowy, drożdżówki, folklor, raj, trzymanie na smyczy, balansowanie na krawędzi, zmiatanie z drogi, maszyna*), co zakłóca jego odbiór, niekorzystnie wpływa na jego estetykę i logikę.
- a. *W Radomiu duet SLD-AW „S” okazał się drogowym walcem, który zmiażdżył pozostałych 8 komitetów wyborczych*;
- b. *większość najbardziej znanych nazwisk, niczym rodzynek z drożdżówki, wyluskał do swojego komitetu prezydent Radomia, Ryszard Falek*;
- c. *partia polityczna raczej trafi do politycznego folkloru*;
- d. *Wynik wyborów w Radomiu to raj dla małych komitetów, które mogą trzymać drogowy walec SLD-AW „S” na*

smyczy i żądać, czego tylko zapragną ⇒ zdanie zawiera trzy metafory: 1. *wynik to raj*; 2. *ugrupowania polityczne to walec drogowy*; 3. *dyktowanie komuś warunków to trzymanie go na smyczy*. Pierwsza z nich jest pozbawiona motywacji semantycznej, gdyż rzeczownik *raj* można odnieść do jakiegoś miejsca, nie zaś do abstraktu, jakim jest wynik. Dwie pozostałe metafory mają, co prawda, motywację semantyczną, jednak połączenie ich tworzy kolejną metaforę, która jest już pozbawiona motywacji – walec drogowy nie trzyma się na smyczy. W zdaniu wystąpił także błąd składniowy – przydawka w wyrażeniu *drogowy walec* ma charakter gatunkujący, powinna więc stać po rzeczowniku (*walec drogowy*);

e. *trójka wielkich SLD-PSL-AW „S” zmiotła z drogi wszystko, co żywe*;

f. *Unia Wolności [...] balansuje na krawędzi* ⇒ brak określenia rzeczownika *krawędź* (por. popr. zd.: *Balansował na krawędzi bankructwa. Żył na krawędzi nędzy*);

g. *Również w Radomiu są nazwiska będące prawdziwymi maszynkami do wygrywania wyborów*;

2. Tekst razi i śmieszy obecnością alogizmów (*Otwarte drzwi i więzienia dla przestępców* – przestępcy są mile widziani?), pleonazmów (*Opluwały nas w bardzo niekulturalny sposób* – senator nie wyjaśnił, jak można kogoś opluwać w kulturalny sposób) oraz – przede wszystkim – metafor. O państwie mówi się jak o „rodzinie pszczelej”, co jest dość nietypowym zabiegiem retorycznym. Metafory bywają udosławiane (np.: *ludzie, którzy żywili się potem i krwią uczciwie pracujących Polaków*; *Ci sami ludzie, czyli te same trutnie, przeniosły się do nowego ula, by zjeść ostatni plaster miodu*; *Zanieczyszczają dom zbudowany przez ludzkie polskie robotnice*; *Tyle ugorów po trutniowskiej pracy Balcerowicza i jego kumpli trutniów*). Niektóre metafory są niespójne (*Ci sami ludzie, czyli te same trutnie*, a później: *Te trutnie to polityczne akty polskiej prywatyzacji*). Autor próbuje nadać tekstowi cechy stylu naukowego, wprowadzając taksonomię (*trutnie – podtrutnie*). Razi swoją dosłownością (przez co śmieszy) połączenie potocznego wyrazu *kumpel* z użytym metaforycznie *truten*.

24. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – KONSTRUKCJE REDUNDANTNE

należy wskazać cechy wymienione w punktach: 1. i 4. Odpowiedź zawarta w punkcie 2. po uzupełnieniu: *jest to połączenie współrzędne* określa jedną z właściwości konstrukcji będącej tautologią. Cechy wymienione w punktach 5. i 7. to właściwości związków frazeologicznych.

w dowolnym słowniku ogólnym języka polskiego należy sprawdzić, jakie znaczenie mają wyrazy będące w analizowanych połączeniach członami określonymi (w wypadku wyrazów wieloznacznych należy wybrać to znaczenie, w którym wyraz został użyty w związku wykorzystanym w ćwiczeniu):

1. *zwyczaj*; 2. *ciekawostka*; 3. *działanie*; 4. *aprobata*; 5. *sprezyczować*; 6. *możliwości*; 7. *zamierzenie*; 8. *przeżytki*; 9. *optymalny*; 10. *kooperacja*; 11. *wymiana poglądów*.

złony pleonazmów, które należy usunąć:

1. *tradycyjny*; 2. *interesująca*; 3. *praktyczne*; 4. *przychylna*; 5. *ściśle*; 6. *potencjalne*; 7. *na przyszłość*; 8. *anachroniczne*; 9. *najbardziej*; 10. *wzajemna*; 11. *wspólna*.

Człon pleonazmu, który pozostanie po skróceniu konstrukcji, musi być znaczeniowo tożsamy z całym połączeniem pleonastycznym, które zostało przekształcone. Pleonazm może być skrócony tylko o taki człon, którego usunięcie pozwoli spełnić ten warunek. W połączeniach pleonastycznych takim elementem jest składnik podrzędny gramatycznie, powtarzający jakąś część treści wyrazu nadrzędnego.

I.

1. **byłego eksboksera* ⇒ nieznanostwo znaczenia obcego, pochodzącego z j. łac., przedrostka *eks-* ‘były, dawny’, łączącego się zwykle z wyrazami oznaczającymi tytuł, zawód, status społeczny itp.; popr. *eksboksera*;

2. **najbardziej preferowane* ⇒ *preferować* to ‘przedkładać coś nad coś innego, dawać komuś lub czemuś pierwszeństwo, stawiać kogoś lub coś wyżej niż kogoś lub coś innego’, a więc: jeśli mówimy o czymś, że to preferujemy, stwierdzamy tym samym, że jest to coś, co najbardziej nam odpowiada, co najbardziej cenimy, co uważamy za najlepsze (dla siebie) itp.; czasownik *preferować* to wyraz obcego pochodzenia, do niedawna książkowy (co może być przyczyną niedokładnej znajomości jego treści) – obecnie modny, nadużywany (co może prowadzić do zacierania się wyrazistości znaczeniowej czasownika i używania wyrazu w zbyt ogólnym znaczeniu ‘wybierać coś zamiast czegoś innego, decydować się na jedno, nie na drugie’); popr.: *preferowane*;

3. **czołowych priorytetów* ⇒ *priorytet* to ‘rzecz, sprawa pierwszoplanowa, najważniejsze zadanie itp.’, *czołowy* zaś to ‘pierwszy, jeden z pierwszych, wysuwający się na czoło, na pierwszy plan’; mamy tu do czynienia z użyciem wyrazu modnego o bardzo ogólnikowej treści – *czołowy* – w połączeniu z wyrazem obcym *priorytet*, którego znaczenia użytkownik języka dokładnie nie zna; popr.: *priorytetów*;

4. **Największe apogeum* ⇒ *apogeum* to ‘najwyższy stopień, szczytowy punkt np. rozwoju czegoś’; już sam wyraz określany *apogeum* wyraża stan o charakterze skrajnym, o najwyższym stopniu intensywności, nie ma więc potrzeby podkreślenia tej informacji za pomocą formy stopnia najwyższego przymiotnika *duży*. Błąd spowodowany jest użyciem wyrazu zapożyczonego *apogeum* w niewłaściwym znaczeniu, który zastosowano tutaj w zasadzie jako synonim rzeczownika *nasilenie*; popr.: *apogeum*;

5. **rzecznika prasowego ds. kontaktów z mediami* ⇒ *rzecznik prasowy* to ‘ten, kto wypowiada się w imieniu innej osoby i reprezentuje ją w kontaktach z dziennikarzami

wszelkich środków upowszechniania informacji, czyli mediów'; gdyby nadawca tekstu niewłaściwie interpretował treść nazwy funkcji *rzecznik prasowy* oraz zapożyczenia *media* i przypisywał im znaczenie, np. odpowiednio: 'ten, kto wypowiada się w imieniu innej osoby i reprezentuje ją w kontaktach z prasą' oraz 'środki społecznego przekazu – telewizja i radio', użyłby w swojej wypowiedzi innej konstrukcji składniowej, np. *rzecznika prasowego i ds. kontaktów z mediami*, w wyniku czego mielibyśmy do czynienia z tautologią. Użycie zbędnego określenia *ds. kontaktów z mediami* wynika więc raczej z bezrefleksyjnego podejścia do języka lub z chęci popisania się przez mówiącego erudycją; popr.: *rzecznik prasowy*;

6. **z precyzyjną dokładnością* ⇒ *precyzyjny* to 'odznaczający się precyzją, dokładnością, dbałością o szczegóły w wykonaniu czegoś'; nadawca tekstu nie zna dokładnie znaczenia zapożyczonego rzeczownika *precyzja* i pochodnego od niego przymiotnika *precyzyjny* i nie zdaje sobie sprawy z tego, że *precyzja* i *dokładność* oraz *precyzyjny* i *dokładny* to pary synonimów. Jednocześnie, jak to wynika z wypowiedzi, jego intencją jest określenie (a nawet podkreślenie) stopnia dokładności, z jaką planowano działania; popr.: *z dużą, wyjątkową, itp. dokładnością*;
7. **długi maraton* ⇒ składnikiem treści, który decyduje o wykorzystywaniu rzeczownika *maraton* w różnego rodzaju wyrażeniach metaforycznych, jest cecha 'maraton jest bardzo długi' ('ma znaczny wymiar wzdłuż; jest rozciągnięty w przestrzeni', a więc 'trwa znaczny przeciąg czasu; jest długotrwały'), por. np.: *maraton filmowy, rockowy*. Podwyżki cen, nawet jeśli jest ich bardzo wiele i są (będą) wprowadzane jedne po drugich przez dłuższy czas (taką właśnie informację chciał przekazać odbiorcom autor wypowiedzi), są aktami jednorazowymi i nie można im przypisać cechy 'długotrwałości' – stąd też niefortunność metafory odczuwana prawdopodobnie przez samego jej twórcę, który zdecydował się podkreślić długotrwałość procesu wprowadzania podwyżek za pomocą przymiotnika, będącego w tym połączeniu elementem nadmiarowym, semantycznie pustym; ze względu na niefortunność metafory (por. powyżej) należy zrezygnować z wyrażenia metaforycznego i wyrazić myśl w sposób dosłowny;
8. **wernisaż otwarcia wystawy* ⇒ niedokładna znajomość treści wyrazu zapożyczonego *wernisaż*, czyli 'oficjalnego, uroczystego otwarcia wystawy dzieł sztuki; popr.: *wernisaż* lub *uroczyste otwarcie wystawy*;
9. **wizualnie patrząc* ⇒ *wizualnie*, czyli 'za pomocą wzroku, wzrokowo, w sposób postrzegalny wzrokiem'; nieznanie znaczenia wyrazu obcego, który także jako książkowy jest rzadziej używany; popr. *oceniając wizualnie* (albo: *wzrokowo*);
10. **bardziej zdolniejszych* ⇒ niepotrzebne uzupełnienie przysłówkiem *bardziej* formy stopnia wyższego przymiotnika *zdolny*, co powoduje, że połączenie wyrazów jest nie tylko pleonastyczne, ale także narusza normę fleksyjną polszczyzny; popr.: *zdolniejszych*;

IV.

1. *ciężko harowała* ⇒ Choć 'ciężko' to obligatoryjny składnik znac. czasownika *harować*, to pleonazm wydaje się

akceptowalny, szczególnie w potocznej odmianie języka – ze względu na uwydatnienie elementów emocjonalnych.

2. *strzelanie goli do bramki* ⇒ 'Do bramki' to podstawowy składnik znac. zwrotu *strzelać gole*; pleonazm trudny do zaakceptowania.
3. *jednym duszkiem wypił* ⇒ *Wypić coś duszkiem* to 'wypić to za jednym razem, bez odrywania ust od naczynia'; 'jednym' jest więc podstawowym składnikiem znac. zwrotu *wypić duszkiem*; pleonazm trudny do zaakceptowania.
4. *skazany na przymusowe...; przymusowe wygnanie* ⇒ Podstawowym elementem znac. czasownika *skazać* i rzeczownika *wygnanie* jest 'przymusowość', pleonazmy są więc nieakceptowalne.
5. *tragiczna katastrofa* ⇒ Choć 'tragiczny to obligatoryjny składnik znac. rzeczownika *katastrofa*, to pleonazm wydaje się akceptowalny, szczególnie w potocznej odmianie języka – ze względu na uwydatnienie elementów emocjonalnych.
6. *panaceum na wszystkie...* ⇒ 'Wszystkie' to podstawowy składnik znac. rzeczownika *panaceum*; pleonazm nieakceptowalny.
7. *koncentrowanie uwagi* ⇒ 'Uwaga' to podstawowy składnik znac. rzeczownika *koncentrowanie (się)*; pleonazm nieakceptowalny.
8. *95-lecie urodzin* ⇒ '...-lecie' to podstawowy składnik znac. rzeczownika *urodziny*; pleonazm nieakceptowalny.
9. *kompletne fiasko* ⇒ 'Kompletny' to drugorzędny składnik znac. rzeczownika *fiasko*; pleonazm akceptowalny, ze względu na uwydatnienie elementów emocjonalnych.
10. *partykularyzm własny* ⇒ 'Własny' to podstawowy składnik znac. wyrazu *partykularyzm*; pleonazm nieakceptowalny.
11. *w szranki o zwycięstwo stanęło...* ⇒ 'O zwycięstwo' to podstawowy składnik znac. zwrotu *stanąć w szranki*; pleonazm nieakceptowalny.
12. *trafna mądrość życiowa* ⇒ 'Trafność' to drugorzędny składnik znaczenia wyrażenia *mądrość życiowa*; pleonazm akceptowalny.
13. *potępiać w czambuł wszystkich...* ⇒ 'Wszystko' to podstawowy składnik znac. zwrotu *potępiać w czambuł*; pleonazm nieakceptowalny.
14. *ostentacyjnie na pokaz* ⇒ *na pokaz* i *ostentacyjnie* są prawie dokładnymi synonimami; pleonazm nieakceptowalny.

V.

Należy wybrać zestaw 3. W pozostałych zestawach związki, które nie są uważane za błędne, to: *straszne nieszczęście, wejść (po schodach) na górę, widzieć na własne oczy, stary dziadek, całkiem pełny*.

VI.

1. Na skutek procesu historycznej zmienności znaczeń wyrazów zatarło się znaczenie etymologiczne wyrazu *bielizna* 'coś białego; to, co białe'. To ogólne znaczenie było dawniej konkretyzowane m.in. w takich znaczeniach, jak: *bielizna* 'biały ubiór, strój, biała suknia, szata'; *bielizna* 'biały obrus, białe nakrycie, a także w większej liczbie – białe serwety, obrusy, itp.'. Współcześnie wyraz *bielizna*

używany jest w dwóch znaczeniach: 1. 'odzież z tkaniny lub trykotu noszona pod ubraniem wierzchnim'; 2. 'wyroby z tkaniny używane zwłaszcza do potrzeb domowych takie, jak pościel, obrusy itp.'. Jak widać cecha 'białość, biały kolor' nie jest niezbędnym składnikiem treści wyrażu *bielizna* w żadnym ze znaczeń.

2. Połączenie *wybitne zdolności* nie zawiera nadwyżek semantycznych, ponieważ *zdolności*, czyli 'predyspozycje do łatwego opanowywania pewnych umiejętności, uczenia się czegoś' mogą być oczywiście zróżnicowane, a więc, np.: *mierne, duże, nadzwyczajne, wybitne*.
3. O ile szerzące się w polszczyźnie ogólnej pod wpływem stylu urzędowego połączenia typu *miasto Warszawa, miasto Gdańsk, miasto Katowice* są pleonazmami, ponieważ wiadomo, że Warszawa, Gdańsk czy Katowice to miasta i rzeczownik pospolity nie wnosi do całego połączenia żadnej nowej informacji, o tyle połączeń typu *miasto Bobolice, miasto Szczuczyn* nie uznamy za pleonastyczne. W takich wypadkach użycie rzeczownika *miasto* znajduje uzasadnienie funkcjonalne, ponieważ służy przekazaniu informacji, o tym, że te nieduże miejscowości mają prawa miejskie, o czym zapewne wie niewielka grupa osób.
4. W przytoczonym zdaniu przymiotnik *wielostronne* pełni funkcję parentezy wyjaśniającej znaczenie wyrazu obcego inaczej niż w połączeniu, np. *wielostronne umowy multilateralne*, w którym jeden z wyrazów określających jest elementem zbędnym, semantycznie pustym.
5. Choć wiadomo, że uśmiech może pojawiać się wyłącznie na twarzy, użycie w zdaniu okolicznika *na twarzy* jest konieczne ze względu na wymagania konotacyjne czasownika *malować się* w zn. 'uzewnętrzniać się, odzwierciedlać się' w odniesieniu do uczuć, emocji, stanów psychicznych.
6. Pomimo że *dźwigowy* to 'ten, kto obsługuje dźwig', a *szklarz* to – w jednym ze znaczeń – 'robotnik pracujący w hucie szkła', wskazanych połączeń wyrazowych nie uznamy za pleonazmy, ponieważ człony określające zawierają istotne z punktu zawodowego informacje (wskazują – odpowiednio: jaki rodzaj dźwigu obsługuje dźwigowy – towarowy, a nie np.: osobowy, osobowo-towarowy, szpitalny itd. oraz przy wytwarzaniu jakiego typu przedmiotów, wyrobów szklanych zatrudniony jest szklarz). Inaczej musimy jednak ocenić takie nazwy osób, jak np.: *filtrowy filtrów, wagowy wagi wagowej*.¹
7. Użycie semantycznie nadmiarowego w tym połączeniu członu *na własne uszy* wynika oczywiście z chęci uwidacznienia tego składnika wyrażanej treści, który osoba mówiąca uznała za bardzo ważny – faktu, że przekazuje informację, której nie uzyskała od osób trzecich, a którą usłyszała jako świadek rozmowy. Należy zgodzić się z oceną normatywną Doroszewskiego dotyczącą takich wyrażen jak *widzieć (coś) na własne oczy, fakt autentyczny, najprawdziwsza prawda*² i uznać połączenie *słyszeć (coś) na własne uszy* za ekspresywne wzmocnienie, którego użycie jest dopuszczalne w swobodnej rozmowie.
- 8., 9. W utworach literackich połączenia pleonastyczne mogą być świadomie zastosowanymi środkami ekspresji artystycznej. Użycie przez Wyspiańskiego przytoczonych w ćwic. konstrukcji pleonastycznych znajduje takie właśnie uzasadnienie funkcjonalne.

VII. –

VIII. –

IX.

➤ W ujęciu autorek pracy „Kultura języka polskiego” za konstrukcje tautologiczne uznaje się „połączenia współrzędne o składnikach znaczeniowo tożsamych” oraz „konstrukcje, w których elementy powtarzające tę samą treść nie pozostają ze sobą w bezpośrednim związku współrzędnym, nie określają się też na zasadzie podrzędności/ nadrzędności, lecz mają różną strukturę gramatyczną i stanowią dwa od siebie niezależne, często oddalone człony tego samego zdania”.³ Takie właśnie ujęcie zagadnienia tautologii zostało przyjęte za podstawę rozstrzygnięć poprawnościowych w niniejszym ćwiczeniu.

Proszę porównać, jak tautologia została zdefiniowana w innych wydawnictwach, np. w: „Słowniku poprawnej polszczyzny” pod red. W. Doroszewskiego i H. Kurkowskiej; „Encyklopedii języka polskiego” pod red. S. Urbańczyka; „Encyklopedii językoznawstwa ogólnego” pod red. K. Polańskiego; „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN” pod red. A. Markowskiego.

Jeżeli jest to konieczne, należy sprawdzić w dowolnym słowniku ogólnym języka polskiego, jakie znaczenie mają wyróżnione wyrazy i związki frazeologiczne (w wypadku wyrazów wieloznacznych należy wybrać to znaczenie, w którym wyraz został użyty w przykładzie w ćwiczeniu).

➤ Ta część konstrukcji tautologicznej, która pozostanie po usunięciu członu nadmiarowego, musi zawierać wystarczającą do wyrażenia określonej (zgodnej z intencją nadawcy) treści liczbę składników. W wypadku wielu tautologii można osiągnąć taki efekt przez usunięcie dowolnego członu nadmiarowego niepoprawnej konstrukcji. np.: **klimat i atmosfera spotkania* ⇒ *klimat spotkania* lub *atmosfera spotkania*; np.: **adaptacja i przystosowanie do nowych warunków ekonomicznych* ⇒ *adaptacja do nowych warunków ekonomicznych* lub *przystosowanie do nowych warunków ekonomicznych*; **[...] jest to po prostu powszechnie stosowany przez wszystkich proceder* ⇒ *[...] jest to po prostu powszechnie stosowany proceder* lub *[...] jest to po prostu stosowany przez wszystkich proceder*.

Niekiedy jednak tylko usunięcie określonego elementu semantycznie nadmiarowego pozwoli na uzyskanie konstrukcji poprawnej pod względem leksykalnym czy stylistycznym, np. **jedyny i niepowtarzalny smak* ⇒ popr.: *[Ta potrawa miała] niepowtarzalny smak*. Podobnie **arcydziela i perły mieszają się ze zwykłą szmirą* ⇒ ze względów stylistycznych lepiej: *[Na wystawie] arcydziela mieszają się ze zwykłą szmirą*.

X.

1. *Ja mogę tylko wygłosić swoją opinię i zdanie.*
2. *Jak dotychczas nie pobito jeszcze rekordu.*
3. *Pruszkowscy koszykarze mogą wciąż jeszcze trenować na swoich obiektach.*
4. *Ten program według prezenterów ma tylko same zalety.*
5. *Czy są to praktyki legalne i zgodne z prawem?*

6. Najtańsza wiertarka tej firmy kosztuje ok. 480 zł, a cena najdroższej zaś to grubo ponad 3000 zł.
7. Popularność programów telewizyjnych typu „ukryta kamera” zadziwia mnie nieustannie. Jakżeż bardzo lubimy, kiedy ekipa filmowa robi kogoś w konia, a sprowokowany delikwent wychodzi na idiote.
8. Nasz zawodnik mógł być najlepszym na świecie piłkarzem, futbolistą, baseballistą.
9. Oskarżanie każdego polityka próbującego porozumieć się w tej sprawie z lewicą, że jest na utrzymaniu komunistów, to obelga, potwarz i oszczerstwo.
10. Jednocześnie w tym samym czasie całej sprawie nadano bieg służbowy.
11. Od pewnego czasu budowa schroniska dla zwierząt bulwersuje i oburza mieszkańców tego osiedla oraz liczną grupę użytkowników działek rekreacyjno-wypoczynkowych.
12. Wiem, że każda z tych osób tak ciężko pokrzywdzonych przez los potrafi być twórcza i kreatywna.
13. Pieniądze (środki finansowe) przewidywane na budowę dworca proponujemy przeznaczyć na budowę lokalnej obwodnicy.
14. Stały stres, napięcie, w jakim żyją, mszczą się nerwicami i zawałami.

15. Niech cię piekło pochłonie, ty zdrajco i judaszu.
16. Policjanci dokładnie i skrupulatnie spisali zeznania świadka zuchwalej kradzieży.
17. Oskarżony jest butny i zbyt pewny siebie, co nie uszło uwagi ławników.
18. Z racji swojego wykształcenia wywyższała się, wynosząc się nad inne sekretarki.
- Mechanizmy powstawania i przyczyny używania konstrukcji zawierających składniki semantycznie nadmiarowe zostały omówione w kluczu do ćwic. III.
- Por. także klucz do ćwic. IX.
19. Teraz policja dysponowała kompletem odcisków wszystkich jego palców.

¹ Wymienione przykłady nazw przytoczone za: M. Ruszkowski, „Zastosowanie kryterium funkcjonalnego w normatywnym wartościowaniu pleonazmów i tautologii” [w:] „Poradnik Językowy” 1995, z. 9, 10, s. 27.

² Por. W. Doroszewski, „O kulturę słowa. Poradnik językowy”, Warszawa 1970, wyd. 3, t. I, s. 277, 278.

³ D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, „Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (słownictwo rodzime)”, Warszawa 1987, s. 70, 72.

25. REDUNDANCJA A ŁĄCZLIWOŚĆ LEKSYKALNA

I.

- a) Po całym pokoju fruwały koty, gnieźdzące się tu już od kilku dni.

CAŁY: 1. ‘obejmujący wszystkie części składowe, wszystek, kompletny’; 2. ‘jedyne, wyłączny (mieszkanie było jego całym majątkiem)’; 3. ‘duży, znaczny, wielki (cały stos listów)’; 4. ‘mały (to jej cała wiedza na ten temat)’; 5. ‘nieuszkodzony’

POKÓJ: 1. ‘część domu, mieszkania’; 2. ‘brak wojny’; 3. ‘układ o zakończeniu działań wojennych’; 4. ‘spokój’

FRUWAĆ: 1. ‘przenosić się z miejsca na miejsce, unosząc się w powietrzu dzięki skrzydłom’; 2. ‘poruszać się od pędu powietrza (firanki fruwały)’; 3. ‘często podróżować, szybko zmieniać miejsce pobytu (fruwać po świecie)’; 4. ‘zostać energicznie rzuconym – o przedmiotach (wszystko fruwało po pokoju)’

KOT: 1. ‘zwierzę domowe’; 2. ‘rodzina zwierząt’; 3. ‘w łowiectwie: zając’; 4. ‘żołnierz rozpoczynający służbę wojskową’; 5. ‘uczeń pierwszej klasy lub student pierwszego roku’; 6. ‘kłąb kurzu’; 7. ‘mała kotwica; drapacz’

GNIEŹDZIĆ SIĘ: 1. ‘zakładać, słać sobie gniazdo (o ptakach)’; 2. ‘gromadzić się, skupiać, tkwić (w sercu gnieździ się rozpacz; działacze ruchu oporu gnieźdzą się w stolicy)’; 3. ‘mieszkać w ciasnocie’; 4. ‘kręcić się, wiercić, szukając dogodnej pozycji, układać, usadzać się wygodnie na jakimś miejscu, jak ptak w gnieździe’

DZIEŃ: 1. ‘okres od wschodu do zachodu słońca’; 2. ‘24 godziny, doba’; 3. ‘dzień, w którym obchodzone jest jakieś święto (Dzień Matki)’; 4. ‘wyznaczony termin, data (Rozprawę wyznaczono na dzień 10 maja)’; 5. ‘dzień, w któ-

rym wszystko się udaje lub nie udaje (twój dzień to środa)’; 6. blp. ‘okres życia (w ostatnich dniach zmizerniała)’

Odp. 1.

W rozumieniu zdania uaktywniają się następujące znaczenia: CAŁY – 1, POKÓJ – 1, FRUWAĆ – 2, KOT – 6, GNIEŹDZIĆ SIĘ – 2, DZIEŃ – 2. Ich wspólne elementy znaczeniowe to: ‘fragment przestrzeni, w którym da się wydzielić części składowe’ – występuje w słowach POKÓJ, CAŁY, GNIEŹDZIĆ SIĘ; ‘lekkość, nieożywioność’ – występuje w słowach FRUWAĆ, KOT, ‘trwać, odbywać się w jakimś czasie’ – występuje w słowach GNIEŹDZIĆ SIĘ, DZIEŃ.

Odp. 2.

Bardzo oddalone od powyższych znaczeń są następujące znaczenia wyrazów: CAŁY – 4, POKÓJ – 4, FRUWAĆ – 1, KOT – 4, GNIEŹDZIĆ SIĘ – 1, DZIEŃ – 5.

Nie łączą ich elementy znaczeniowe.

- b) Cegła i szkło są bardzo popularne we współczesnym wzornictwie.

CEGŁA: 1. ‘materiał budowlany z gliny i piasku; kostka takiego materiału’; 2. ‘ciężka, duża książka, często nieciekawia’; 3. ‘książka, na którą nie ma popytu’

SZKŁO: 1. ‘przezroczysta substancja’; 2. ‘łatwo tłukąca się płyta, tafla z tej substancji’; 3. ‘zbiorowo: naczynia z tej substancji: szklanki, kieliszki, wazony itd.’; 4. ‘odłamek tafli z tej substancji; potłuczone szkło’; 5. ‘soczewka w przyrządach optycznych’; 6. ‘butelka lub butelki z alkoholem’

POPULARNY: 1. ‘przeznaczony dla odbiorcy nieprofesjonalisty, łatwy, prosty, przystępny’; 2. ‘powszechnie znany, ceniony, używany’; 3. ‘cieszący się rozgłosem; sławny’; 4. ‘dostarczający rozrywki (muzyka popularna)’

WSPÓŁCZESNY: 1. 'występujący, żyjący w tym samym czasie, w którym żył ten, o kim mowa'; 2. 'występujący obecnie, charakterystyczny dla dzisiejszej epoki'

WZORNICTWO: 1. 'projektowanie wzorów, modeli do wyrobów przemysłowych'; 2. 'wzory i modele'

Odp. 1.

W rozumieniu zdania uaktywniają się następujące znaczenia: CEGŁA – 1, SZKŁO – 1, POPULARNY – 2, WSPÓŁCZESNY – 2, WZORNICTWO – 2. Ich wspólne elementy znaczeniowe to: 'budowanie, konstruowanie, tworzenie czegoś' – występuje w słowach CEGŁA, SZKŁO i WZORNICTWO; 'budynek, pomieszczenie, budowla' – występuje w wyrazach CEGŁA, SZKŁO; powszechność – występuje w leksemach POPULARNY i WSPÓŁCZESNY.

Odp. 2.

Bardzo oddalone od powyższych znaczeń są następujące znaczenia leksemów: CEGŁA – 3, SZKŁO – 6, POPULARNY – 3, WSPÓŁCZESNY – 2, WZORNICTWO – 1

Nie łączą ich elementy znaczeniowe.

Odp. 3.

Powyższe wypowiedzenia są zrozumiałe dzięki takiemu doborowi znaczeń wieloznacznych wyrazów, że powtarzana jest maksymalnie duża liczba elementów znaczeniowych; wybór tych znaczeń, w których się nie powtarzają elementy treści, powoduje niezrozumiałość wypowiedzi.

Odp. 4.

Na podstawie tych obserwacji można odtworzyć regułę (sformułowaną przez J.D. Apresjana) maksymalnej powtarzalności elementów znaczeniowych w wypowiedzeniu (w tekście) dla optymalnego zrozumienia jego treści: im więcej elementów znaczeniowych powtarza się w zdaniu, tym bardziej jest ono zrozumiałe. Odczytując sens zdań, nieświadomie łączymy te znaczenia leksemów wieloznacznych, które są sobie najbliższe treściowo – dzięki temu w rozumieniu wypowiedzi wieloznaczność nam nie przeszkadza. Łamanie tej reguły, tzn. łączenie tych znaczeń, które są od siebie oddalone, jest często spotykane w poezji i prozie artystycznej, a służy zwróceniu uwagi odbiorcy na język jako tworzywo literackie.

II.

a) Elementy wyrażen i zwrotów z grupy pozostają względem siebie w stosunku nadrzędno-podrzędnym. Element podrzędny powtarza część znaczenia elementu nadrzędnego – w znaczeniu słowa *fenomen* mieści się cecha 'swoistości'; w znaczeniu słowa *wyseпка* (będącego zdrobnieniem) mieści się cecha 'małości'; znaczenie słowa *miraż* zawiera element 'złudny' itd.

b)

ale jednak – wyrazy o tej samej treści (w jednej z interpretacji – jeśli przyjąć, że *jednak* jest spójnikiem przeciwstawnym, a nie partykułą), niepołączone składniowo

i jeszcze w dodatku – wyrazy i wyrażenie o tej samej treści, niepołączone składniowo

wiec w takim razie – człony o tej samej treści, niepołączone składniowo

przyjęcie i akceptacja [wniosku] – wyrazy o tej samej treści, połączone w związku współrzędnym

w ogóle [nie stało się] nic – wyrazy o bardzo bliskiej treści, niepołączone składniowo

w ogóle [nie ma tego] wcale – wyrazy o tej samej treści, niepołączone składniowo

niechcący [znowu mu wyszedł] mimochodem [wierszyk] –

wyrazy o bardzo bliskiej treści, niepołączone składniowo

ciekawa i interesująca [debata] – wyrazy o tej samej treści, połączone w związku współrzędnym

W związkach pierwszej grupy wyrazy są połączone w stosunku **nadrzędno-podrzędnym**, a w związkach drugiej grupy – w stosunku **współrzędnym** lub **nie są bezpośrednio połączone składniowo**. Połączenia pierwszego typu, czyli takie w których element treści wyrazu **nadrzędnego** jest **powtórzony** w treści wyrazu **podrzędnego**, nazywa się **pleonazmami**. Połączenia drugiego typu, czyli takie, w których wyrazy mają **takie samo** lub **zbliżone** znaczenie, nazywa się **tautologiami**.

Związki obu typów łączy **powtórzenie treści**. Zjawisko to nazywamy **redundancją językową**.

III.

1. młoda dziewczyną; 2. Trzeba koniecznie; 3. przejrzał na oczy; 4. ale także; 5. przewidzieć wcześniej; 6. nadal pozostaje; 7. bo ponieważ; 8. najbardziej podstawowe; 9. dobrze prosperują; 10. poważny problem; 11. kartkę papieru; 12. rzadko się zdarza; 13. pną się w górę; 14. proces przemian.

Można wyróżnić kilka przyczyn powstawania redundantnych połączeń wyrazowych. Nierzadko występują one wspólnie i prowadzą do frazeologizacji niektórych związków i ich akceptacji w normie językowej. Do powstania omawianych połączeń przyczyniły się głównie:

a) emfaza wypowiedzi (uwydatnienie elementów zarówno emocjonalnych, jak i znaczeniowych), np. *młoda dziewczyna, trzeba koniecznie, przejrzeć na oczy, ale także i, przewidzieć wcześniej, nadal pozostawać, bo ponieważ, kartka papieru, pną się w górę*;

b) nieznanie znaczenia jednego z wyrazów wchodzących w skład związku, np. *dobrze prosperować* – *prosperować* jest używane w znaczeniu 'działać'; *proces przemian* – proces to 'ciąg przemian', a jest użyty w znaczeniu 'ciąg';

c) przesunięcia semantyczne wyrazu nadrzędnego, np. *najbardziej podstawowy* – tu *podstawowy* może być rozumiany jako 'ważny', a całe wyrażenie znaczy 'najważniejszy'; *poważny problem* – *problem* zaczyna znaczyć 'sprawa', choć tradycyjne znaczenie tego wyrazu to 'poważna sprawa'; *rzadko się zdarza* – *zdarza się*, znaczące tradycyjnie 'rzadko jest', nabiera znaczenia 'jest'.

IV.

Połączenia tego typu mają bardzo ograniczoną łączliwość leksykalną; ich człony są niewymienne lub wymieniają się powyżej z kilkoma wyrazami. Trudno więc powiedzieć, czy związki tego typu nazywać pleonazmami, czy właśnie połączeniami o bardzo ograniczonej łączliwości. Analiza struktury tych wyrażen i zwrotów dostarcza jednak ciekawych informacji – czasami po usunięciu wyrazu podrzędnego otrzymujemy użycie niepoprawne w polszczyźnie (np. niepoprawne jest używanie samego czasownika *broczyć*: **Ranny broczył wiele godzin* – dopełnienie czasownika *broczyć* jest w zdaniu obligatoryjne), a czasami usunięcie nadmiaru treści nie wpły-

wa na poprawność związku (np. zdanie *W mieście leżały zaspasy* znaczy tyle co zdanie *W mieście leżały zaspasy śniegu*).

SZCZEKANIE PSÓW, PSY SZCZEKAJĄ; ĆWIERKANIE PTAKÓW, PTAKI ĆWIERKAJĄ

We wsi psy szczekały / We wsi szczekały psy to zdania poprawne; konieczne muszą zawierać podmiot gramatyczny, wyrażony rzeczownikiem *psy* lub jego synonimem lub hiponimem (np. *jakiś burki, kundle*).

**We wsi szczekały* – zdanie niepoprawne, ponieważ nie ma w nim podmiotu wyrażonego osobnym słowem (choć wiadomo, jaki jest wykonawca czynności – [psy]).

We wsi słychać było szczekanie – zdanie poprawne, mimo że na powierzchni nie widać wykonawcy czynności (podobnie jak w zdaniu powyżej). Gdyby wykonawca się uwidocznił, to jako przydawka dopełniaczowa: *We wsi słychać było szczekanie psów*. To właśnie zdanie – z przydawką dopełniaczową – mimo nadwyżki treści i mimo że nadwyżkę tę można usunąć bez szkody dla sensu wypowiedzenia, jest jednak poprawne – pleonastyczności połączenia *szczekanie psów* nie uważa się za błąd.

Podobnie rzecz się ma z połączeniami: *ptaki ćwierkają, ćwierkanie ptaków*:

Rano ćwierkały ptaki / Rano ptaki ćwierkały – zdania poprawne.

**Rano ćwierkały* – zdanie niepoprawne.

Rano słychać było ćwierkanie – zdanie dobre, tak samo jak: *Rano słychać było ćwierkanie ptaków*.

Wniosek: Gdy wykonawcy czynności: [psy], [ptaki] uwidaczniają się w zdaniach jako podmioty gramatyczne, powtórzenie treści jest konieczne, aby nie powstały zdania niepoprawne. Gdy wykonawcy czynności: [psy], [ptaki] uwidaczniają się w zdaniach jako przydawki dopełniaczowe, nie są w zdaniach obligatoryjne, ale też ich obecność nie powoduje błędu językowego.

BROCZYĆ KRWIĄ

Broczyć krewią, krew broczy – element [krew] może się uwidocznic w zdaniu tylko jako podmiot albo jako dopełnienie, za każdym razem obligatoryjnie.

Poprawne są zdania: *Ranny broczył krewią wiele godzin. Krew broczyła mu z ramienia całą noc*, ale niepoprawne są wypowiedzenia z niewyrażonym elementem [krew]: **Ranny broczył wiele godzin. *Broczyła mu z ramienia całą noc*.

ZASPY ŚNIEŻNE, ZASPY ŚNIEGU, WYPIEKI NA TWARZY

Zaspy śnieżne, zaspasy śniegu, wypieki na twarzy – elementy podrzędne [śnieg], [twarz] są przydawkami, lecz nieobligatoryjnymi: *zaspasy* znaczą bowiem tyle co *zaspasy śniegu* czy *zaspasy śnieżne*; *wypieki* znaczą to samo, co *wypieki na twarzy*. Zdanie *Pies tarzał się z radości w zaspach* jest równoznaczne ze zdaniem *Pies tarzał się z radości w zaspach śniegu* i *Pies tarzał się z radości w zaspach śnieżnych*. Zdanie *Ze zdenerwowania dostała wypieków* jest równoznaczne ze zdaniem *Ze zdenerwowania dostała wypieków na twarzy*. Z pleonastycznych elementów *śnieg, na twarzy* można więc zrezygnować bez uszczerbku dla poprawności zdań, a także bez uszczerbku dla poprawności zdań można je zostawić w zdaniu.

W szczególnych kontekstach określenie rzeczownika *wypieki* przydawką *na twarzy* jest wręcz wskazane, a to ze względu na

polisemiczność słowa *wypieki*. Można sobie wyobrazić niejasność zdania: *Ale masz wypieki!* skierowanego do kucharza czy piekarza – wypowiedź ta może być rozumiana: „Ale masz ciasta, chleby, bułki itd.!”). Dopiero doprecyzowanie: *Ale masz wypieki na twarzy* (albo odpowiedni gest – wskazanie na policzki – który pełni tę samą funkcję, co informacja leksykalna „na twarzy”) w takiej sytuacji może zapobiec nieporozumieniu.

V.

W grupie A i członów podrzędne, i członów nadrzędne wskazują na cechy i zjawiska, które się stopniują. Redundancja jest więc uzasadniona, jeśli chce się wskazać na stopień intensywności cechy wyrażonej członem nadrzędnym (np. *ciężko harowała*). Jeśli chce się natomiast porównać intensywność zjawiska wyrażonego członem nadrzędnym z jakimś innym podobnym zjawiskiem – czyli jeśli członów podrzędnego użyje się w stopniu wyższym, to redundancja jest zniesiona (grupa B): *harować ciężiej od kogoś; tragedia straszniejsza od innej; jeden bufon bardziej nadęty od drugiego; zdać pomyślniej od kogoś; poradziła sobie lepiej od kogoś; nagana srozsza od poprzedniej; bardziej fascynujące od czegoś innego; kolor lepiej harmonizuje z...; problem poważniejszy od innych*.

W grupie C wyrazy nadrzędne: *podstawowy, nierozstrzygalny* nie wskazują na cechy czy zjawiska stopniowalne, przez co nie można ich łączyć z wyrazami wskazującymi na stopień intensywności cechy (*bardzo, silnie*). Niepoprawne są więc połączenia tych wyrazów nadrzędnych z wyrazami podrzędnymi zarówno w stopniu równym, jak i w stopniu wyższym.

VI.

Połączenia redundantne można analizować na wiele sposobów: biorąc pod uwagę łączliwość ich członów, stopień frazeologizacji związku, sposób wyrażenia redundancji, własności semantyczne i gramatyczne członów podrzędnych, pochodzenie wyrazów tworzących związki. Każde kryterium pozwala poznać inne własności połączeń, każde zatem jest ważne, żeby uzyskać możliwie bogatą wiedzę o związku redundantnym.

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA ŁĄCZLIWOŚĆ

luźna obu członów

wypowiadać na głos, końcowy efekt, i jeszcze w dodatku, więc w takim razie, wesoła zabawa, lekko brązowawy, czasem tak bywa, bardziej nowoczesniejszy, zestawień ze sobą, ale jednak

luźna jednego członu, ograniczona – drugiego

główny prowodyr, puste frazesy, sroga nagana, najbardziej dominować, tajne konszachty, ogólnie generalizując, rozumiemy się wzajemnie, samoregulujące się urządzenie

ograniczona obu członów

nadęty bufon, ewolucja zmiany znaczenia, przebić na wylot, scalić w całość, zakatować na śmierć

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA FRAZEOLOGIZACJĘ

połączenia sfrazeologizowane

wesoła zabawa, ale jednak

połączenia frazeologizujące się

końcowy efekt, puste frazesy, więc w takim razie, sroga nagana, tajne konszachty, przebić na wylot, czasem tak

bywa, scalić w całość, zestawić ze sobą, rozumiemy się wzajemnie

połączenia rzadkie, indywidualne

wypowiadać na głos, główny prowodyr, i jeszcze w dodatku, najbardziej dominować, lekko brązowawy, ewolucja zmiany znaczenia, ogólnie generalizując, bardziej nowocześniejszy, zakatować na śmierć, samoregulujące się urządzenie

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA MOŻLIWOŚCI GRAMATYCZNE I SEMANTYCZNE CZŁONÓW PODRZĘDNYCH

z redundancją usuwalną przez stopniowanie członu podrzędnego

nadęty bufon (ale: jeden bufon nadęty bardziej od drugiego nie jest redundantne), *sroga nagana* (ale: jedna nagana srogsza od drugiej nie jest redundantne), *wesoła zabawa* (ale: wczorajsza zabawa weselsza od dzisiejszej nie jest redundantne)

z redundancją nieusuwalną mimo stopniowania członu podrzędnego

lekko brązowawy (także *lżej brązowawy* jest redundantne), *najbardziej dominować* (także *bardziej dominować* jest redundantne), *ogólnie generalizując* (także *ogólniej generalizując* jest redundantne), *bardziej nowocześniejszy* (także *bardzo nowocześniejszy* i *najbardziej nowocześniejszy* są redundantne).

z niestopniowalnym semantycznie członem podrzędnym

wypowiadać na głos, główny prowodyr, końcowy efekt, puste frazesy, ewolucja zmiany znaczenia, tajne konszachty, przebić na wylot, czasem tak bywa, scalić w całość, zestawić ze sobą, zakatować na śmierć, rozumiemy się wzajemnie, samoregulujące się urządzenie

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA OBECNOŚĆ WYRAZU OBCEGO

zawierające wyraz obcy

główny prowodyr, końcowy efekt, puste frazesy, nadęty bufon, ewolucja zmiany znaczenia, ogólnie generalizując, tajne konszachty, najbardziej dominować

niezawierające wyrazu obcego

wypowiadać na głos, i jeszcze w dodatku, więc w takim razie, sroga nagana, wesoła zabawa, lekko brązowawy, scalić w całość, bardziej nowocześniejszy, zestawić ze sobą, zakatować na śmierć, rozumiemy się wzajemnie, samoregulujące się urządzenie, ale jednak

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA MORFOLOGICZNE SKŁADNIKI REDUNDANCJI

tę samą treść przekazuje jeden człon [wyraz] związku i morfem drugiego

wypowiadać na głos, najbardziej dominować, lekko brązowawy, przebić na wylot, czasem tak bywa, zestawić ze sobą, zakatować na śmierć, rozwumiemy się wzajemnie

tę samą treść przekazują morfemy obu członów [wyrazów] związku

scalić w całość, bardziej nowocześniejszy (wyraz *bardziej* jest tutaj wykładnikiem stopnia wyższego, dlatego traktujemy go jako morfem fleksyjny), samoregulujące się urządzenie

redundancja ma wykładniki leksykalne, a nie morfologiczne

główny prowodyr, końcowy efekt, puste frazesy, i jeszcze w dodatku, więc w takim razie, nadęty bufon, sroga nagana, wesoła zabawa, ewolucja zmiany znaczenia, ogólnie generalizując, tajne konszachty, ale jednak

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA CECHY SKŁADNIOWE **człony pełnią różną funkcję składniową**

wypowiadać na głos, główny prowodyr, końcowy efekt, puste frazesy, nadęty bufon, sroga nagana, wesoła zabawa, najbardziej dominować, lekko brązowawy, ewolucja zmiany znaczenia, ogólnie generalizując, tajne konszachty, przebić na wylot, czasem tak bywa, scalić w całość, zakatować na śmierć, bardziej nowocześniejszy

tę samą funkcję składniową pełnią oba wyrazy

ale jednak, i jeszcze w dodatku, więc w takim razie

tę samą funkcję pełni jeden wyraz i morfem drugiego

zestawić ze sobą, rozumiemy się wzajemnie, samoregulujące się urządzenie

Nie każde połączenie redundantne da się przyporządkować do odpowiednich grup według wszystkich kryteriów (np. kryterium stopniowalności członu podrzędnego nie obejmuje tautologii), niemniej większość związków można analizować na każdym poziomie. Świadczy to o możliwości wielostronnego i wieloaspektowego analizowania połączeń redundantnych (i połączeń wyrazowych w ogóle), a także o uzupełniającym charakterze ww. kryteriów – nie mają one charakteru taksonomicznego.

VII.

Wyniki:

1. Za niepoprawne można uznać 15 spośród 30 badanych połączeń: *bardziej nowocześniejszy*, *wymyślić z głowy*, *nie poinformować wcale o niczym*, *donosiciele donieśli*, *krótka chwilka*, *rozwumiemy się nawzajem*, *bezwiednie chce mi się*, *scalić w całość*, *szesnasta po południu*, *założmy razem*, *dobrze harmonizować*, *przysunąć bliżej do*, *w ogóle nic się nie stało*, *dobra komitywa*, *zdać pomyślnie* – związki te zostały uznane za błędne przez większość respondentów oraz były nieobecne lub prawie nieobecne w IAGW. Zdania z nimi można poprawić np. następująco (proponując poprawy pochodzą z odpowiedzi respondentów):
Zdanie 3. Nie mogła nic wymyślić z głowy, mimo że się bardzo starała.

– Nie mogła nic wymyślić, mimo że się bardzo starała.

– Nie mogła nic wymyślić pomimo starań.

– Nic nie przychodziło jej do głowy, mimo że się bardzo starała.

– Nic nie przychodziło jej do głowy, mimo że bardzo starała się coś wymyślić.

Zdanie 9. Jest już szesnasta po południu, a Mirek jeszcze nie przyjechał, choć miał być rano.

– Jest już szesnasta, a Mirek jeszcze nie przyjechał, choć miał być rano.

– Jest już czwarta po południu, a Mirek jeszcze nie przyjechał, choć miał być rano.

Zdanie 10. Mój syn zdał pomyślnie ostatni egzamin.

– Mój syn zdał ostatni egzamin.

Zdanie 11. Kolor tej bluzki dobrze harmonizuje z kolorem Twoich oczu.

- Kolor tej bluzki harmonizuje z kolorem Twoich oczu.
- Kolor tej bluzki pasuje do koloru Twoich oczu.
- Kolor tej bluzki pasuje Ci do oczu.
- Kolor tej bluzki dobrze się komponuje z kolorem Twoich oczu.

Zdanie 13. Janek i Franek żyli ze sobą w dobrej komitywie.

- Janek i Franek żyli w komitywie
 - Janek i Franek żyli w dobrych stosunkach.
 - Janek i Franek żyli w zgodzie.
 - Janek i Franek żyli w przyjaźni.
- ewentualnie (niektórzy ankietowani usuwali oba związki redundantne: *żyli ze sobą* i *dobra komitywa*, niektórzy – tylko jeden z nich):
- Janek i Franek żyli ze sobą w komitywie.
 - Janek i Franek żyli ze sobą w dobrych stosunkach.
 - Janek i Franek żyli ze sobą w zgodzie.

Zdanie 14. Teraz trzeba scalić w całość to, co już wiadomo.

- Teraz trzeba scalić to, co już wiadomo.
- Teraz trzeba zebrać w całość to, co już wiadomo.
- Teraz trzeba ująć w całość to, co już wiadomo.
- Teraz trzeba połączyć to, co już wiadomo.
- Teraz trzeba zebrać i połączyć to, co już wiadomo.

Zdanie 15. Donosiciele donieśli premierowi o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.

- Donosiciele poinformowali premiera o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
- Doniesiono premierowi o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
- Donosiciele powiedzieli premierowi o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
- Donosiciele powiadomili premiera o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
- Donosiciele przekazali premierowi informacje o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.
- Donosiciele dostarczyli premierowi informacji o nieuczciwych działaniach niektórych polityków.

Zdanie 16. Ten samochód jest bardziej nowoczesniejszy od tamtego.

- Ten samochód jest nowoczesniejszy od tamtego.
- Ten samochód jest bardziej nowoczesny od tamtego.

Zdanie 19. Przysuń bliżej krzesło do stolika.

- Przysuń krzesło do stolika.
- Przysuń krzesło bliżej stolika.

Zdanie 20. Trwało to tylko krótka chwile.

- Trwało to tylko chwilę.
- Trwało to tylko krótką chwilę.
- Trwało to chwilę.
- Trwało to chwilę.
- Trwało to tylko chwilę.
- Trwało to tylko chwilę.

Zdanie 22. Jesteśmy przyjaciółmi i świetnie się rozumiemy nawzajem.

- Jesteśmy przyjaciółmi i świetnie się rozumiemy.

Zdanie 24. Założmy razem spółkę!

- Założmy spółkę!

Zdanie 25. Nie poinformowano ich wcale o niczym.

- Nie poinformowano ich o niczym.
- Nie poinformowano ich wcale.
- Wcale ich nie poinformowano.
- W ogóle ich nie poinformowano.

Zdanie 26. Ależ w ogóle nie się nie stało!

- Ależ nic się nie stało!
- Nic się nie stało!

Zdanie 30. Ciągłe bezwiednie chce mi się spać.

- Ciągłe chce mi się spać.
- Ciągłe chce mi się spać i nie mogę nad tym zapanować.

2. Nie można bezwzględnie traktować jako niepoprawne związków: *zestawić ze sobą*, *serwis informacyjny*, *napotykać na*, *samonapędzający się*, *broczyć krwią* (zostały one uznane za niepoprawne przez mniejszość respondentów; dość często występowały również w IAGW). W tym ostatnim połączeniu – *broczyć krwią* – powtórzenie treści jest wręcz konieczne; budowanie zdań z samym tylko czasownikiem *broczyć* bez jego dopełnienia powoduje, że zdania są niepoprawne. (por. ćw. IV).

3. Niejasny jest status normatywny 9 z 30 połączeń:

- a) *najbardziej podstawowy* – przez zdecydowaną większość ankietowanych zostało ono uznane za niepoprawne, natomiast w IAGW występuje dość często; być może mamy tu do czynienia z rozmyciem znaczenia wyrazu *podstawowy* – wydaje się, że w wielu użyciach znaczy on po prostu ‘ważny’;
- b) *zejść w dół* – większość respondentów uznała ten zwrot za niepoprawny, natomiast jego wystąpienia w tekstach IAGW nie są jednostkowe. Można się jednak domyślać, że większość ankietowanych celowo szukała w zdaniach błędów, a nie notowała naturalne użycie języka;
- c) *ale jednak* – wielu respondentów wysunęło propozycję zmiany tego połączenia, choć jest ono przecież powszechnie, jak się zdaje, stosowane; potwierdza to jego wysoka frekwencja w IAGW; można się zastanawiać, czy *jednak* jest w tym wyrażeniu spójnikiem, czy partykułą; jeśli uznać je za spójnik, połączenie jest jawnie tautologiczne; jeśli przyjąć, że *jednak* to partykuła, wyrażenie należy chyba uznać za poprawne;
- d) *czasami poboлева* – mimo iż niewielu respondentów uznało to połączenie za niepoprawne, bardzo niewiele razy wystąpiło ono w IAGW – być może jednak niska frekwencja była spowodowana rzadkością w IAGW różnych połączeń z członem „czasami/czasem”, co się okazało w całym badaniu IAGW. Może zatem za poprawne uznać nie tyle samo to połączenie, ile schemat: „czasami + czasownik z morfologicznym wykładnikiem treści przysłówka *czasami*”?
- e) *dobra przyjaciółka* – tylko jedna trzecia respondentów uznała to połączenie za błędne, ale w IAGW wystąpiło ono jedynie cztery razy; być może na tę niską frekwencję miały wpływ tematyka i rodzaj badanych tekstów – w wielu połączeniach *dobra przyjaciółka* nie mogło wystąpić. Warto zauważyć, że słowo *przyjaciółka* nie łączy się raczej z przymiotnikiem *dobry* w stopniu wyższym ani z jego odpowiednikiem antonimicznym. Dewiacyjne wydają się połączenia *lepsza przyjaciółka*

i *gorsza przyjaciółka*. Co ciekawe, ustabilizował się natomiast związek z przymiotnikiem w stopniu najwyższym: *najlepsza przyjaciółka*;

- f) *dobrze wychowana dama* – tylko nieco ponad jedna trzecia ankietowanych uznała to połączenie za niepoprawne, a mimo to nie wystąpiło ono w IAGW ani razu; być może można to tłumaczyć niewielką liczbą tekstów, w których wyrażenie owo mogłoby wystąpić;
- g) *pożyczyłem Ci mój (sweter itp.)* – zaledwie jedna piąta respondentów uznała to połączenie za błąd; w IAGW wystąpiło ono – przy uwzględnieniu wymienności zamimka i drugiego dopełnienia – jednak tylko 6 razy – być może dlatego, że jest charakterystyczne dla tek-

stów z ujawnionym nadawcą, czyli przede wszystkim tekstów mówionych;

- h) *zaspasy śnieżne/zaspasy śniegu* – mimo że tylko 15 respondentów uznało to połączenie za niepoprawne, w IAGW znalazło się ono jedynie 6 razy – być może wskutek poprawek korekty, która polegała na rozstrzygnięciach normatywnych z dostępnych źródeł naukowych i popularnonaukowych, a te – jak wiadomo – w większości uznają pleonazmy za błędy;
- i) *zwykle mówi się* – trudno wy tłumaczyć akceptację tego połączenia przez 90% respondentów i jedynie pięciokrotne pojawienie się go w IAGW; zwrot ten nie należy przecież do żadnej szczególnej odmiany języka.

26. POPRAWNOŚĆ LEKSYKALNO-STYLISTYCZNA – SZABLON JĘZYKOWY, WYRAZY MODNE, POPRAWNOŚĆ SEMANTYCZNA

I.

Styl urzędowy: *aktualnie, aktualny, asortyment, dysponować, istnieć, obligatoryjny, poprzez, posiadać, prawidłowy, realizować, szczebel, szereg, szeroki, trend, w temacie, wiodący*;
Styl naukowy: *adekwatny, akcent, ambiwalentny, aspekt, ekstremalny, kondycja, obligatoryjny, test, testować, transza, trend*;
Gwara młodzieżowa: *ekstra, fajny, na luzie, super, totalny*.

II.

Podczas analizy zdań należy zwrócić uwagę na znaczenie, w jakim użyty jest w nich rzeczownik *fiskus*, i porównać częstotliwość użycia w podanym tekście obu jednostek: *fiskus* i *urząd skarbowy*. Analiza artykułów hasłowych pozwoli ocenić zmiany w strukturze znaczeniowej rzeczownika. Obserwacje te umożliwią sformułowanie wniosków dotyczących nie tylko wpływu środków masowej komunikacji na zjawisko mody językowej, lecz także językowych konsekwencji posługiwania się modnymi jednostkami leksykalnymi (por. ćwic. III).

III.

1.¹

- Zdania 1.: a., c.-g. zawierają wyrażenia szablonowe: *poważna choroba, poważne zadanie, poważna sprawa, poważny spadek, poważny dorobek, poważne wątpliwości*.
- W zdaniu 1.b. połączenie *poważna osoba* jest niejednoznaczne, przyjmujemy jednak, że nadawca użył określenia *poważna* w znaczeniu 'odpowiedzialna', na co może wskazywać ostatnie zdanie składowe zdania złożonego.
- Zdanie 1.h. jest niepoprawne, ponieważ, nawet przy tak znacznej, jak obserwujemy, utracie ostrości semantycznej, przymiotnik *poważny* nie nabył znaczenia 'rozległy'. Z kolei w znaczeniu 'liczący się' przymiotnik ten jest nadużywany i tworzy szablonowe na ogół połączenia z niektórymi nazwami osób (np.: *poważny naukowiec, poważny autorytet, poważny polityk*) lub instytucji, organizacji (np.: *poważny bank, poważna organizacja*) czy też związek wyrazowy o charakterze normatywnym, np.: *poważny dorobek, poważny spadek/ wzrost* (np.: *oprocentowania*). Połączenie po-

ważne kontakty utworzono przez analogię do związku *liczące się kontakty* w błędnym przeświadczeniu, że tożsamości czy bliskości znaczeniowej wyrazów (tu: przymiotników *poważny* i *liczący się*) zawsze towarzyszy tożsamość łączliwości leksykalno-semantycznej.

- a. groźną chorobę; b. odpowiedzialną osobą; c. trudne zadanie; d. ważną sprawą; e. znaczący spadek; f. liczący się/ znaczący/ duży dorobek naukowy; g. istotne wątpliwości i wnikliwe pytania; h. rozległe/ liczące się kontakty;

2.

- Występujące w zdaniu 2.c. połączenie *poważny problem* jest nie tylko szablonowe, ale także pleonastyczne, *problem* bowiem to 'istotne, ważne zagadnienie, zadanie wymagające rozpatrzenia, rozwiązania; trudna do rozstrzygnięcia kwestia'.
- Zdania 2.: a., b., d., e. są pozbawione wyrazistości informacyjnej, którą uzyskają po zastąpieniu rzeczownika *problem* jego bardziej precyzyjnymi znaczeniowo odpowiednikami leksykalnymi.
- Zdanie 2.f. należy uznać za niepoprawne. Użyty w nim wyraz *problem* występuje jako synonim rzeczowników *zagadnienie* lub *kwestia* w kontekście językowym odpowiadającym tym właśnie rzeczownikom. O ile jednak zagadnienie czy kwestia mogą mieć dla jakiejś sprawy „nieco mniejsze znaczenie”, o tyle *problem*, zgodnie z podaną wyżej definicją, ma dla niej zawsze istotne znaczenie. Użycie rzeczownika *problem* zamiast wskazanych wyrazów bliskoznacznych powoduje, że w zdaniu elementy leksykalne nie są ze sobą zespolone zgodnie z wymaganiami logicznymi.
- a. kłopoty finansowe; b. kłopotów/ trudności w szkole; c. wielki/ duży kłopot; d. sprawa/ kwestia zaopatrzenia; e. największym zmartwieniem/ kłopotem; f. kilka zagadnień/ kwestii;

3.

- Czasownika *istnieć* o znaczeniu 'być, trwać, żyć' nie używa się w odniesieniu do rzeczowników konkretnych. Zdania 3.a., 3.c., w których mamy do czynienia z takim właśnie użyciem wyrazu *istnieć*, są niepoprawne. Zdania 3.b., 3.d. można uznać za poprawne, jednak użycie *istnieć* w znaczeniu 'zdarzać się' stanowi już dość duże rozszerzenie

znaczenia tego czasownika i dlatego należy unikać używania *istnieć* jako synonimu *zdarzać się*, a wydawnictwa poprawnościowe (np. „Słownik poprawnej polszczyzny” pod red. W. Doroszewskiego i H. Kurkowskiej czy „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN” pod red. A. Markowskiego) kwalifikują użycie *istnieć* w znaczeniu ‘zdarzać się’ w formie zaprzeczzonej jako błędne.

a. *gdzie jest/ gdzie znajduje się/ które mają ksero*; b. *gdzie występują/ gdzie zdarzają się ograniczenia*; c. *stolik jest dostepny*; d. *zdarzają się też takie przypadki*;

4.

➤ Zdanie 4.a. jest niejednoznaczne, a 4.b. właściwie niezrozumiałe (kontekst językowy jest tu tak ogólny, że precyzyjne ustalenie, w jakim znaczeniu nadawca tekstu użył modnego przymiotnika *kompleksowy*, jest utrudnione). Aby zdania zyskały wyrazistość informacyjną, przekazywały treść zgodną z intencją nadawcy, należy w każdym z nich zastąpić przymiotnik *kompleksowy* jego precyzyjniejszym znaczeniowo odpowiednikiem.

a. *wszechstronnego/ gruntownego przygotowania*; b. *być wszechstronne/ być gruntowne/ być zróżnicowane/ mieć charakter całościowy pod względem metod* (jeśli mówiący miał na myśli np. łączenie elementów programów z różnych przedmiotów nauczania);

5.

➤ „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN”, a także – w wyjątkowo zamieszczonej w tym wydawnictwie wskazówce normatywnej – „Słownik współczesnego języka polskiego” rejestrują fakt używania wyrazu *filozofia* w znaczeniu odpowiadającym takim jednostkom leksykalnym, jak: *sposób (działania), metoda, idea, dewiza, koncepcja, zasada, założenie (leżące u podstaw czegoś)* i kwalifikują takie użycie rzeczownika jako niepoprawne (NSPP) lub jako zbędne i nadużywane (słownik ogólny). Można jednak przypuszczać, iż mimo ostrzeżeń językoznawców, rzeczownik *filozofia* jako atrakcyjny dla użytkowników, ale coraz bardziej nieprecyzyjny znaczeniowo, wyraz modny, będzie nadal używany jako odpowiednik wymienionych synonimów. Najmniej rażące jest użycie tego rzeczownika w znaczeniu najbardziej zbliżonym do znaczenia podstawowego – tzn. jako ‘sposób traktowania, ujmowania czegoś; koncepcja, idea’ – a więc w takim, jak się wydaje, użyciu, jak w zdaniu 5.b. czy 5.e. Wskazane wyżej, innowacyjne, znaczenie rzeczownika *filozofia* będzie oczywiście modyfikowało tradycyjny zakres łączliwości leksykalno-semantycznej tego wyrazu, ale propagowanie, wyznawanie, stosowanie itp. także *filozofii czegoś* musi przysługiwać człowiekowi, a więc zdania typu *Filozofia tej metody polega na uczeniu gramatyki w sposób systematyczny dopiero po kilku tygodniach konwersacji* są i będą zawsze kwalifikowane jako niepoprawne. Zgodnie z przedstawionymi rozstrzygnięciami normatywnymi – przyjmujemy tu kwalifikację poprawnościową za „Nowym słownikiem poprawnej polszczyzny PWN” – wszystkie zawarte w ćwiczeniu zdania są niepoprawne.

a. *metody/ sposoby działania*; b. *koncepcje/ sposób sprawowania władzy*; c. *zasadę równych szans i możliwości*; d. *taktykę postępowania*; e. *koncepcji/ metody kształcenia*.

➤ Należy wyraźnie uświadamiać sobie, że wyrazy polsemiczne są zwykle nadużywane w jednym ze znaczeń (spordycznie tylko w dwóch, trzech), tak więc – kiedy posługujemy się określeniem „wyraz modny” w odniesieniu do wyrazu wieloznacznego, mamy na myśli: wyraz nadużywany w określonym znaczeniu. Jeśli natomiast mówimy o synonimach (a. wyrazach bliskoznacznych) wyrazu modnego, to mamy na myśli synonimy wyrazu nadużywanego w określonym znaczeniu (uwaga ta dotyczy także innych relacji semantycznych).

➤ Negatywne konsekwencje posługiwania się wyrazami modnymi to przede wszystkim:

- nadmierna wieloznaczność nadużywanych wyrazów (por. zd. 4.a., 4.b.) lub utrata ostrości znaczeniowej wyrazów modnych, spowodowana przejmowaniem przez nie odcieni semantycznych bliskich znaczeniowo wyrazów, z którymi konkurują (por. zd. 1.a.-1.h.);
- modyfikacje w zakresie łączliwości leksykalno-semantycznej wyrazów ekspansywnych, nadmierne rozszerzenie się zakresu łączliwości – wyraz występuje w typowych kontekstach swych synonimów (por. zd. 1.g., 1.h., 2.a., 3.a., 3.c., 3.d.);
- spowodowane ekspansją wyrazów modnych ograniczenie częstości używania konkurujących z nimi wyrazów, zwykle bardziej precyzyjnych znaczeniowo, a więc lepiej pełniących swe funkcje (por. zd. 1.a.-1.h.).

➤ Konsekwencje innego rodzaju – możliwe do ustalenia w wyniku analizy większej ilości materiału językowego – to:

- zacieranie się różnic znaczeniowych między wyrazami będącymi synonimami wyrazu modnego i – co za tym idzie – zmiana struktury relacji semantycznych między nimi;
- zmiany w strukturze zasobu słownego polszczyzny spowodowane wzrostem częstości użycia słów pochodnych od wyrazów modnych lub związanych z nimi etymologicznie oraz zmianami w zakresie relacji semantycznych, np. synonimii, antonimii między wyrazami modnymi a innymi elementami leksykalnymi systemu językowego;
- zubożenie zasobu słownictwa czynnego użytkowników polszczyzny;
- stereotypowość, schematyczność wypowiedzi.

IV.

➤ Poprawny schemat łączliwości leksykalnej czasownika *posiadać* to: „ktoś *posiada*+nazwa dużego obiektu, mającego znaczną wartość materialną”, a zatem zd. 1. i 2. są poprawne.

➤ Wszystkie pozostałe zdania są niepoprawne:

- podmiotami zd. 3.-6. są co prawda rzeczowniki osobowe, ale dopełnienia nie nazywają już dużych obiektów, mających znaczną wartość, lecz po prostu rzeczy. W zd. 5. konieczna jest także poprawa błędu składniowego, polegającego na niewłaściwym użyciu imiesłowego równoważnika, popr.: *Każda trzydziestoletnia Australijka ma sztuczne uzębienie*. Zd. 6 zawiera także modny przysłówek *aktualnie* oraz błędy **włosy w kolorze ciemnej szatynki*, **włosy krótkie*, popr.: *Prawdopodobnie teraz jest ciemną szatynką i ma krótkie włosy*;

3. Mam komplet garnków; 4. powinno mieć zeszyt; 5. ma sztuczne użębie; 6. ma krótkie włosy;

– dopełnieniami orzeczenia w zd. 7.-11. są rzeczowniki abstrakcyjne: *nałogi, czas, popularność, schorzenia, pozycja*. Zakres łączliwości czasownika *posiadać* znacznie się zatem rozszerza, co prowadzi do szablonizacji wypowiedzi oraz rozmywania się jego znaczenia – *posiadać* wypiera bowiem nie tylko synonimiczny względem niego czasownik *mieć*, lecz także inne konstrukcje (por. zd. 9.-11.);

7. Nie mam nałogów; 8. Mam trochę wolnego czasu; 9. był niezwykle popularny; 10. cierpieł na schorzenia; 11. zajmowali kilka ładnych pozycji;

– w zd. 12. i 13. nie tylko dopełnienia są błędnie dobrane, lecz także podmioty – są nimi nazwy nieosobowe *ulica, autobus*.

Poprawa zd. 12. polega na zamianie czasownika *posiadać* na *mieć* (*Ulica ma dobrą nawierzchnię*), w zd. 13. zaś należy zmienić całą konstrukcję podmiotowo-orzeczeniową (*W autobusie było 30 miejsc siedzących*); podobnie jak w zd. 9.-11., mamy tu więc do czynienia z szablonizacją wypowiedzi i brakiem precyzji znaczeniowej;

– jeszcze mniej precyzyjne i bardziej szablonowe są zd. 14.-18. Wyrażone przez nie treści można bowiem poprawnie oddać na kilka sposobów bez użycia czasownika *posiadać*, którego znaczenie jest tu całkowicie rozmyte;

14. *W przedszkolu pracuje pięć wychowawczyń/ Przedszkole zatrudnia pięć wychowawczyń/ W przedszkolu zatrudnionych jest pięć wychowawczyń*; 15. *W letnim rozkładzie pociągów jest wiele zasadniczych zmian/ Letni rozkład pociągów zawiera wiele zasadniczych zmian*; 16. *Klocek zawiera 9 metrów³ surowca*; 17. *Tekst zawiera liczne błędy/ W tekście było wiele błędów/ W tekście zauważono liczne błędy*; 18. *Kasza jęczmienna ma dużo witamin i minerałów/ Kasza jęczmienna jest bogata w witaminy i minerały./ Kasza jęczmienna jest źródłem wielu witamin i minerałów*.

– w zd. i 19. i 20. naruszono struktury i tak nadużywanych w stylu oficjalnym i urzędowym frazeologizmów *mieć* znaczenie, *mieć* miejsce, zastępując czasownik *mieć* wrazem *posiadać*;

19. *jakie znaczenie dla rządu ma kwestia*, lepiej: *jak ważna dla rządu jest kwestia/ jak dużą wagę rząd przywiązuje do kwestii*; 20. *Wypadek w ogóle nie miał miejsca*, lepiej: *Wypadek w ogóle się nie zdarzył*;

– sens czasownika *posiadać* w zd. 21. i 22. jest całkowicie rozmyty – zamiast *rozumieć* (zd. 21.) i *przemawiać* (zd. 22.) użyto rażących analizmów *posiadać* *rozumienie*, *posiadać* *możliwość przemawiania*, co można tłumaczyć jedynie dążeniem autorów do nadania ich wypowiedziom waloru oficjalności (stosowanie analizmów jest charakterystyczne dla tekstów urzędowych i oficjalnych, por.: *uiścić opłatę* = *opłacić*, *dokonać podziału* = *podzielić*, *uleć poprawie* = *poprawić się* itp.);

21. *Ministerstwo rozumie potrzeby*; 22. *Muzyka w wyjątkowy sposób może do nas przemawiać* [cokolwiek by to znaczyło].

V.

1. *jest wysoce szkodliwa*, lepiej: *bardzo/ niezwykle szkodliwa*; *wysoce szkodliwa* – zwrot szablonowy;

2. *praktycznie, lepiej: w zasadzie/ właściwie*;

3. *praktycznie każdy, lepiej: właściwie/ w zasadzie/ niemal/ prawie każdy*;

4. **Totalną wyprzedaż*, mogłoby być np.: *Wyprzedaż (wszystkich) mebli* lub też – w celach reklamowych – np.: *Wielka* a nawet *(Niczym) nieograniczona wyprzedaż mebli!* ⇒ przymiotnik *totalny* jest nadużywany w języku potocznym jako odpowiednik wyrazów *całkowity, zupełny, kompletny* (oczywiście, *kompletny* nie w zn. ‘stanowiący komplet; tworzący całość’), a w analizowanym zdaniu chęć posłużenia się wyrazem modnym doprowadziła do utworzenia konstrukcji zupełnie niepoprawnej. *Wyprzedaż* jakichś towarów (a zapewne mowa tu o takiej wyprzedaży) to ‘sprzedawanie wszystkich tych towarów po obniżonej cenie, w celu pozbycia się ich’, nie ma więc potrzeby podkreślenia, że wyprzedający zamierza sprzedać cały towar. Można oczywiście zaznaczyć, że wyprzedaż obejmuje wszystkie rodzaje towarów (tu: mebli) i o to właśnie, jak się wydaje, chodziło nadawcy tekstu. Jednakże określenia: *całkowita, zupełna (wyprzedaż mebli)* uznał on za nieodpowiednie, i to chyba nie tylko z powodu ich językowej ‘nieatrakcyjności’, ale być może także wskutek uświadomienia sobie niepoprawności (pleonastyczności) połączeń *całkowita wyprzedaż* czy *zupełna wyprzedaż (mebli)*. W tej sytuacji wołał użyć mniej wyrazistego znaczeniowo, no i jakże modnego, określenia *totalna*;

5. *optuje, lepiej: opowiada się*;

6. *adresowana jest do, lepiej: przeznaczona jest dla*;

7. *będziemy promowali* ⇒ zd. jest niejasne z powodu użycia eliptycznej konstrukcji *będziemy promowali stypendium*, lepiej: *popierali pomysł (ideę) ufundowania stypendium/ będziemy popierali przyznanie stypendium zdolnemu uczniowi*; *poprzez, lepiej: za pośrednictwem*;

8. *agresywną kampanię, lepiej: napastliwą; artykułowali poglądy*, lepiej: *wyrażali/ przedstawiali poglądy*;

9. *supernowoczesne kuchnie* ⇒ modnym, nadużywanym elementem językowym jest tutaj przedrostek *super-*, który w połączeniach z rzeczownikami i przymiotnikami może być zastępowany innymi określeniami; w tym zd. – lepiej: *najnowocześniejsze/ niezwykle nowoczesne*;

10. *(rozległy) kompleks*, lepiej: *zbiór/ zestaw* ⇒ zwłaszcza że są to zagadnienia różnorodne; zwróćmy także uwagę na to, że rzeczownik *kompleks*, który realizuje tu znaczenie ogólne ‘zbiór jakichś elementów, uzupełniających się, tworzących całość’ występuje w tym zd. w kontekście charakterystycznym dla najbardziej wyrazistej realizacji ww. znaczenia ogólnego ‘tworzący całość zespół budowli’. Częste powtarzanie połączeń wyrazowych typu *rozległy kompleks* (w zn. ‘duży, liczny zbiór, zestaw czegoś’) może wpływać na uogólnianie się treści przymiotnika, co może uczynić zeń wyraz nieprecyzyjny znaczeniowo, mogący występować w zróżnicowanych kontekstach, a przez to często i chętnie używany, czyli wyraz modny;

11. *w aspekcie, lepiej: w ujęciu* ⇒ wyrażenie szablonowe;

12. *fakt, lepiej: to, że zawody wygrał polski skoczek, zaskoczyło/ wygrana polskiego skoczka zaskoczyła*;

13. *konsensus, lepiej: porozumienie*;

14. definiować, lepiej: określać;
15. deklarował, lepiej: zglaszał gotowość/ oświadczał, że jest gotów podjąć rozmowy;
16. demonstrował, lepiej: demonstracyjnie okazywał;
17. w efekcie, lepiej: w rezultacie ⇒ wyrażenie szablonowe;
18. ekspozycji, lepiej: wystaw;
19. niezdecydowany elektorat, lepiej: niezdecydowanych wyborców ⇒ wyrażenie szablonowe;
20. emisję, lepiej: nadawanie;
21. generuje straty, lepiej: powoduje straty/ sprzyja powstawaniu strat;
22. *nie są kompatybilne ⇒ początkowo kompatybilne mogło być na przykład jakieś urządzenie, zwłaszcza komputerowe, które współdziałało z innym, nie powodując zakłóceń. Obecnie często używa się tego przymiotnika w celu określenia czegoś w ogóle ‘zgodnego z czymś innym, wzajemnie się z czymś uzupełniającego’. Należy jednak unikać nadmiernego rozszerzania zakresu łączliwości omawianego przymiotnika w tym uogólnionym znaczeniu i połączenia typu *kompatybilne systemy wartości, ten punkt widzenia jest kompatybilny z moim* trzeba uznać za niepoprawne. Procedury, o których jest mowa w analizowanym zdaniu, są zapewne opracowane w formie programów komputerowych, jednak i tu lepiej użyć konstrukcji: *nie są zgodne z*;
23. image ⇒ wyraz modny, zwłaszcza wymawiany jako „imydz” – lepiej: wizerunek; wykreowały – lepiej: stworzyły;
24. optyka, lepiej: punkt widzenia/ sposób widzenia jakiejś sprawy/ sposób patrzenia na jakąś kwestię;
25. pląsuje się, lepiej: zajmuje;
26. *eurowybory ⇒ zjawisko łączenia cząstki *euro-* (o znaczeniu ‘związany z Europą, europejskością, europejski’) z wyrazami rodzimymi nie zasługuje na aprobatę i zamiast tych właśnie hybrydalnych struktur należy używać – zwłaszcza w polszczyźnie starannej – konstrukcji opisowych. Tak więc w tym zdaniu powinno być: wybory europejskie lub wybory do parlamentu europejskiego;
27. testujemy, lepiej: badamy/ sprawdzamy;
28. *totalnego przeciwnika ⇒ przymiotnik *totalny* był tu już charakteryzowany jako wyraz nadużywany, modny (por. p. 4.). W odniesieniu do osób przymiotnik ten jest łączony z nazwami charakteryzującymi człowieka ze względu na jakąś, zwykle negatywną, cechę w celu podkreślenia jej maksymalnego nasilenia, a więc zastępuje w takich połączeniach wyrazistsze znaczeniowo przymiotniki tradycyjnie występujące w sferze łączliwości tych nazw osobowych, takie jak: *skończony i kompletny* (np.: *skończony wariat, kompletny głupiec*). Mogące także wystąpić w połączeniach z nazwami osobowymi przymiotniki *zupełny* i – rzadziej – *całkowity* są używane nie tyle w celu podkreślenia wyjątkowego nasilenia określonej cechy, ale raczej, aby zaznaczyć, że osoba, do której daną nazwę odnosimy, ma wszystkie cechy typowe, charakterystyczne dla danego pojęcia (np.: *zupełny idiota, całkowity ignorant, całkowity degenerat*). Wskazana różnica wartości emocjonalnej, jaką można przypisać określeniom *skończony i kompletny* z jednej strony oraz *zupełny i całkowity*

z drugiej, powoduje, iż przymiotnik *totalny* jest używany jako odpowiednik wyrazów z pierwszej pary, we właściwych dla nich kontekstach. Wziąwszy pod uwagę powyższe stwierdzenia, a także to, iż:

- w polszczyźnie używane jest – zresztą rzadko – jedynie połączenie *całkowity przeciwnik* (np.: *Jestem całkowitym przeciwnikiem orzekania tak surowych kar za tego rodzaju przewinienia*);
- nie można zakresu łączliwości jednego wyrazu automatycznie utożsamiać ze sferą łączliwości jego synonimu czy też wyłącznie na zasadzie analogii dokonywać zmian w zakresie łączliwości wyrazów bliskoznacznych;
- związek wyrazowy *totalny przeciwnik* należy traktować jako nadmierne, nieuprawnione, rozszerzenie łączliwości leksykalno-semantycznej przymiotnika *totalny* i oczywiście, ujmując zagadnienie z innej strony, rzeczownika *przeciwnik*. Poprawnie zatem: zdeklarowanego/ całkowitego przeciwnika. Oprócz tego zd. 28. zawiera następujące modne elementy językowe:

w promocji, lepiej: w popieraniu/ w lansowaniu; z akresu, lepiej: w dziedzinie ⇒ wyrażenie szablonowe; ekorozwoju ⇒ ekorozwój to ‘rozwój zgodny z wymaganiami ekologii, realizujący program ekologii’. Dodawana do rzeczowników cząstka *eko-* ma dość ogólne znaczenie ‘związany ze środowiskiem naturalnym, z ekologią’ i często wyrazy, których jest składnikiem, mają trudne do odczytania znaczenie strukturalne. Stąd też lepiej użyć w analizowanym zdaniu precyzyjniejszych konstrukcji opisowych: rozwój zgodny z wymaganiami ekologii/ rozwoju ekologicznego;

29. Dokładnie! ⇒ tak modne obecnie używanie przysłówka *dokładnie* w funkcji partykuły w znaczeniu ‘właśnie (tak), ależ tak’ może być – tak jak w tym wypadku – przyczyną tworzenia wypowiedzi niejasnych, dwuznacznych. Tak więc odpowiedź: – *Dokładnie!* można interpretować jako: *Tak, dostałam dokładnie pięćdziesiąt złotych podwyżki* (*Tak, dostałam właśnie taką podwyżkę*) lub jako: *Masz rację, właśnie tak mnie potraktował!*

VI.

- Starsze słowniki, np. „Komputerowy słownik języka polskiego”, notują tylko tradycyjne znaczenia słowa *formuła* – ‘ustalony przepis, prawo, wzór; określenie ujęte w zwięzłą formę, czasem mające charakter hasła, maksymy’. Wydany w 2000 r. „Inny słownik języka polskiego” rejestruje (jako 3.) znaczenie ‘formuła jakiejś imprezy, audycji, gazety itp. to ich charakter i organizacja’ (np.: *Formuła naszego pisma jest pojemna [...], Formuła konkursu ewoluowała w kierunku jazzu nowoczesnego*) i (jako 4.) znaczenie ‘formuła leku lub kosmetyku to ich skład i działanie’ (np.: *łagodna formuła kremu*). To ostatnie znaczenie „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN” uznaje za niepoprawne, a przedostatnie – za nadużywane (a więc na granicy poprawności).
- 1. Za rok będziemy może spotykali się w troszeczkę innej formule ⇒ użycie niejasne. *Formuła* może tu oznaczać zarówno skład, jak i charakter. Poza tym naruszona została łączliwość leksemu – w zn. ‘charakter’ powinien on łą-

czyć się z rzeczownikami oznaczającymi jakieś imprezy, a w zn. 'skład' – substancje chemiczne;

2. *Dobra to chyba okazja, żeby odpowiedzieć na pytania związane z objęciem konsumenta ochroną przed żywiolowo rozwijającą się formułą rynku* ⇒ użycie całkowicie niejasne. Zastąpienie słowa *formuła* którymś z synonimów – w zależności od znaczenia – *przepis*, *charakter*; *skład* nie ma sensu, por. **ochrona przed żywiolowo rozwijającym się przepisem/ wzorem rynku (!)*, **ochrona przed żywiolowo rozwijającym się charakterem rynku (!)*, **ochrona przed żywiolowo rozwijającym się składem rynku (!)*. Jest to zatem przykład całkowicie pustego semantycznie użycia słowa. Zdanie zyska sens, jeśli omawiany leksem w ogóle się pominie: *ochrona przed żywiolowo rozwijającym się rynkiem*;
3. *To zapowiedź zmian w formule matury* ⇒ autor najprawdopodobniej miał na myśli sposób przeprowadzania matur. Wyraz *formuła* ma tu znaczenie zbliżone do 1. 'przepis' i 2. 'charakter';
4. *Dzięki najnowszej formule nowy szampon jest dwa razy skuteczniejszy od zwykłych szamponów* ⇒ użycie zgodne z 4. znaczeniem podanym w „Innym słowniku języka polskiego” (uznanym przez „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN” za niepoprawne).

VII.

1. *zaadaptował się*; 2. *zaadaptowany*; 3. *adoptowali*; 4. *aklimatyzacja*; 5. *klimatyzacja*; 6. *zaaklimatyzowane*; 7. *formował*; 8. *sformowanie*, *sformułowanie*; 9. *formułowane*; 10. *konsumpcjonizm*; 11. *konsumeryzm*; 12. *parlamentarzystami*; 13. *Parlamentariuszom*; 14. *predyspozycje*; 15. *predestynowały/ predysponowały* ⇒ można posłużyć się oboma formami, gdyż w znaczeniu, w którym zostały tu użyte – 'przeznaczać do czegoś' – czasowniki te są synonimami. 16. *predestynują*; 17. *predestynacja*; 18. *prywatyzację*; 19. *statusu*; 20. *statut*; 21. *status*; 22. *zdewaluowany*; 23. *dezawuować*; 24. *abonentem*.

VIII.

1. Użycie wyrazu w niewłaściwym znaczeniu (zbędna neosemantyzacja): b., d., e., h., i., n.
2. Pomylenie znaczeń wyrazów podobnych brzmieniowo lub morfologicznie i ich niepoprawne wymienne używanie: g., j., l., o.
3. Posłużenie się zbędnym pleonazmem: a., ł.
4. Nadużycie wyrazu modnego: c., e., f., k., m.

IX.

1. *oportunistą* ⇒ zn. trad., właściwe: 'człowiek, który korzyści doraźne przedkłada nad zasady ideowe'; zn. użyte w zd.: 'stawiający opór, przeciwstawiający się czemuś'. Innowacja błędna, wynikająca z zasugerowania się formą wyrazu, potraktowania go jako formy derywowanej od polskiego wyrazu *opór* i przypisania mu znaczenia wynikającego z tego powiązania (właściwe od fr. *opportuniste*). Popr.: *wywrotowiec/ kontestator*;
2. *korespondować* ⇒ zn. trad.: 'pisać do siebie listy, kontaktować się listownie'; zn. użyte w zd.: 'być stosownym do

czegoś, odpowiadać czemuś'. Innowacja polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem j. ang., zaakceptowana już jednak przez normatywistów (lepiej: *odpowiadać*);

3. *pasjonat* ⇒ zn. trad.: 'człowiek porywczy, wybuchowy, raptus' (od *pasja* 'gniew, złość'); zn. użyte w zd.: 'człowiek ogarnięty pasją' (od *pasja* 'zamiłowanie'). To znaczenie, które wystąpiło w zdaniu, jeszcze do niedawna było traktowane jako błąd słownikowy, obecnie uzyskało częściową aprobatę normatywną – weszło w skład normy użytkowej; w starannej polszczyźnie jednak w dalszym ciągu zaleca się używanie w tym znaczeniu słów *miłośnik*, *entuzjasta*, *hobbista*;
4. *prolongata* ⇒ zn. trad., właściwe: 'przedłużenie okresu ważności jakiegoś dokumentu, aktu prawnego; odroczenie terminu wykonania jakiegoś zobowiązania, zwykle prawnego'; zn. użyte w zd.: 'przedłużenie'. Pojawiająca się tu innowacja jest błędna; popr.: *przedłużenie*. Polega ona na rozszerzeniu zakresu znaczeniowego wyrazu, spowodowanego rozszerzeniem normatywnej łączliwości leksykalnej wyrazu;
5. *praktycznie* ⇒ zn. trad.: 'w sposób praktyczny; także: mając na względzie praktyczny pożytek'; zn. użyte w zd.: 'prawie zupełnie, w zasadzie, właściwie'. Innowacja polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem j. ang., zaakceptowana przez normatywistów, zdecydowanie jednak nadużywana (lepiej: *właściwie*);
6. *cytować* ⇒ zn. trad., właściwe: 'przytaczać w dosłownym brzmieniu czyjeś słowa; także: wymieniać, wyliczać'; zn. użyte w zd.: 'przytaczać, wymieniać, wyliczać'. Innowacja błędna, polegająca na rozszerzeniu zakresu znaczeniowego wyrazu, spowodowanego rozszerzeniem normatywnej łączliwości leksykalnej wyrazu *cytować*; popr.: *przytaczać/ podawać*. Błąd wyniknął z pomylenia zakresów łączliwości dwóch synonimów częściowych *cytować* i *przytaczać*;
7. *przecenić* ⇒ zn. trad.: 1. 'ocenić zbyt wysoko, przyznać komuś lub czemuś większe znaczenie niż na to zasługuje'; 2. 'zmienić cenę czegoś na niższą'; w tym zdaniu wyraz użyty w zn. 2. Zdanie jest w pełni poprawne;
8. *znamienny* ⇒ zn. trad., właściwe: 'właściwy komuś, czemuś, charakterystyczny, typowy dla kogoś, czegoś'; zn. użyte w zd.: 'dość duży pod względem ilości, liczby, pokazny, niemały'. Innowacja błędna, polegająca na użyciu wyrazu w złym znaczeniu (popr.: *znaczny*). Błąd wyniknął z braku znajomości dokładnego znaczenia wyrazu *znamienny* i pomyleniu jego znaczenia ze znaczeniem wyrazu *znaczny* – brzmieniowo podobnego do wyrazu *znamienny*;
9. *zdecydowanie* ⇒ zn. trad., właściwe: 'w sposób zdecydowany, niepozostawiający wątpliwości, bez wahania, stanowczo'; zn. użyte w zd.: 'zupełnie, w pełni'. Innowacja błędna, polegająca na użyciu wyrazu w złym znaczeniu (popr.: *całkowicie/ absolutnie*). Błąd wyniknął z braku znajomości dokładnego znaczenia wyrazu, który jako wyraz nadużywany zaczyna tracić precyzję znaczeniową;
10. *szczyt* ⇒ zn. trad.: 'najwyżej wzniesiona część góry, najwyższy punkt czegoś, wierzchołek, czubek'; zn. użyte

- w zd.: 'spotkanie najwyższych władz różnych państw'. Neologizm poprawny, choć nadużywany w tekstach publicystycznych, powstały wskutek skrótu myślowego: *konferencja przywódców państw* → *konferencja na najwyższym poziomie* → *konferencja na szczycie* → *szczyt*;
11. *zabezpieczyć* ⇒ zn. trad., właściwe: 'uczynić bezpiecznym, dać ochronę'; zn. użyte w zd.: 'uczynić pewnym uzyskanie czegoś przez kogoś; sprawić, że ktoś z pewnością z czegoś skorzysta, czegoś doświadczy'. Błąd leksykalny polegający na użyciu wyrazu w niewłaściwym znaczeniu (popr.: *zapewnić/ zagwarantować*). Znaczenie to, powstałe pod wpływem j. ros., jest kalką semantyczną;
 12. *konfrontacja* ⇒ zn. trad.: 'porównanie, zestawienie'; zn. użyte w zd.: 'spotkanie się dwóch przeciwnych sił w walce lub potyczce słownej'. Innowacja polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem j. ang., zaakceptowana już jednak przez normatywistów (lepiej: *właściwie*);
 13. *adresować* ⇒ zn. trad.: 1. 'wypisywać adres' oraz 2. 'kierować coś do kogoś, przeznaczać coś dla kogoś'; w tym zdaniu wyraz użyty w znaczeniu 2. Zdanie jest w pełni poprawne, sam jednak wyraz *adresować* w zn. 2. jest nadużywany, lepiej używać go wymiennie z wyrazami: *przeznaczać, kierować*;
 14. *aktualny* ⇒ zn. trad., właściwe: 1. 'zachowujący ważność w danej chwili' (np.: *aktualny rozkład jazdy autobusów*), 2. 'będący na czasie, dotyczący teraźniejszości' (np.: *aktualny temat*); zn. użyte w zd.: 'odnoszący się do bieżących dni, właśnie istniejący; bieżący, obecny, dzisiejszy'. Innowacja polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem j. franc. Ta kalka semantyczna, choć bardzo rozpowszechniona, wręcz nadużywana, przez wielu normatywistów w dalszym ciągu jest uważana za błąd słownikowy (popr.: *obecny/ dzisiejszy*);
 15. *aktualnie* ⇒ ten przysłówek z trzech znaczeń przymiotnika *aktualny* odziedziczył tylko jedno, mianowicie 'obecnie, w tej chwili, teraz, dziś', czyli to, które wielu normatywistów wciąż traktuje jako niepoprawne. To znaczenie zostało także wyzyskane w przytoczonym zdaniu. Wykluczenie tego znaczenia oznaczałoby wykluczenie z zasobu leksykalnego polszczyzny także tego wyrazu, co nie wydaje się racjonalne. Wyraz jest jednak wyraźnie nadużywany, lepiej więc zastępować go określeniami: *obecnie, w tej chwili*;
 16. *strategiczny* ⇒ zn. trad., właściwe: 'oparty na zasadach strategii; ważny z punktu widzenia całości działań wojennych'; zn. użyte w zd.: 'stanowiący podstawę, taki, na którym się coś opiera; najważniejszy, główny'. Innowacja błędna, polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem rozpowszechnienia znaczenia przenośnego wyrazu *strategia* (np.: *strategia ekonomiczna, gospodarcza, strategia rozwoju przemysłu*) i przesunięcia się dominanty znaczeniowej w treści wyrazu *strategiczny* (popr.: *kluczowy/ podstawowy/ najważniejszy*). Ponadto w zdaniu wystąpił błąd składniowy w zakresie związku zgoody, w tego typu zdaniach orzecznik powinien mieć formę mianownikową (więc: [...] *ta gałąź jest podstawowa/ najważniejsza* [...]); lepiej: *Jest to podstawowa/ najważniejsza gałąź* [...]);
 17. *kondycja* ⇒ zn. trad.: 'stan fizyczny, sprawność fizyczna, forma'; zn. użyte w zd.: 'stan czegoś, poziom'. Innowacja polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu wyodrębnionym pod wpływem j. ang., zaakceptowana przez normatywistów, zdecydowanie jednak nadużywana (lepiej: *stan/ sytuacja*);
 18. *folklor* ⇒ zn. trad.: 'ludowa twórczość artystyczna, obyczaje i obrzędy ludowe'; zn. użyte w zd.: 'ogół obyczajów, zachowań panujących w pewnym środowisku, nietypowym, jakoś się wyróżniającym'. Innowacja ta, polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu, weszła już w obręb normy, w starannej polszczyźnie jednak zaleca się używanie w tym znaczeniu określeń: *obyczajowość, koloryt lokalny*. Przesunięcie znaczeniowe mogło być efektem następującej ewolucji: *obyczaje i obrzędy ludowe* → *obyczajowość ludowa* → *obyczajowość ludu* → *obyczajowość ludu – klas pracujących, robotniczych* → *obyczajowość różnych charakterystycznych środowisk, postrzeganych zwykle niepozytywnie*;
 19. *jubilat* ⇒ zn. trad., właściwe: 'osoba obchodząca swój jubileusz, uroczyste świętująca okrągłą rocznicę czegoś'; zn. użyte w zd.: 'kilkuletnie dziecko obchodzące swoje urodziny'. Innowacja błędna, polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu; popr.: *solenizant*. Błąd wyniknął z braku znajomości dokładnego znaczenia wyrazu i pomylenia zakresów dwóch wyrazów bliskoznacznych *jubilat* i *solenizant*;
 20. *prowadzenie* ⇒ zn. trad., właściwe: 'kierowanie, zarządzanie działalnością czegoś'; zn. użyte w zd.: 'sprzedawanie, wydawanie towarów po określonej cenie, handel'. Innowacja błędna, polegająca na użyciu wyrazu w nowym znaczeniu; popr.: *sprzedaż/ handel*. Błąd wyniknął z zastosowania skrótu: *prowadzenie sprzedaży czegoś* → *prowadzenie czegoś* i przeniesienia znaczenia usuniętego członu podrzędnego na człon nadrzędny.
- X.
- *zaakcentowali problem* – *akcentować* – *zaakcentować* ⇒ często używane zamiast słów *podkreślać* – *podkreślić*, *wypuklać* – *wypuklić*, *uwytatniać* – *uwytatnić*, tu dodatkowo nabiera znaczenia 'poruszyć, omówić jakieś zagadnienie', wobec czego prowadzi do rozmycia precyzji znaczeniowej. Początkowo wyraz ten cechował się większą ekspresją, nadużywanie go zaciera jednak tę ekspresywność;
 - *poważnego bezrobocia* ⇒ w znaczeniach podstawowych przymiotnik ma wyraźny do dziś związek z rzeczownikiem *powaga* i dlatego najlepiej używać go wtedy, kiedy – przy odpowiedniej zmianie budowy zdania – można go zastąpić wyrażeniem z rzeczownikiem *powaga* (np.: *poważna chwila* – taka, w której wszyscy zachowują powagę; *poważna mina* – wyrażająca powagę). W innych kontekstach przymiotnik ten jest używany w zn. 'mający zasadnicze znaczenie', nadużywa się go jednak kosztem bliskich mu znaczeniowo w takim kontekście słów: *istotny, ważny*. W tym wypadku przymiotnik *poważny* został użyty zamiast wyrazów *znacz-*

- ny, wielki, ogromny, co jeszcze bardziej rozszerza jego znaczenie kosztem precyzji i narusza normę językową;
- *szerokie grono członków partii* ⇒ taka konstrukcja językowa jest pretensjonalna, poza tym znaczenie wyrazu *szeroki* w tym wyrażeniu nie odpowiada już nawet nowemu, wtórnemu znaczeniu wyrazu ‘mający duży zasięg, obszerny; różnorodny’ (np. *szerokie zainteresowania, szeroki temat*). Narusza to normę, rozszerzając zarazem znaczenie przymiotnika, który wypiera inne bliskie mu znaczeniowo (choć niesynonimiczne) wyrazy: *liczny, mnogi, nieprzeliczony, masowy, ogólny, powszechny, rozległy, bogaty*. W tym wypadku lepiej powiedzieć: *liczne grono członków* lub po prostu *wielu członków*;
 - *zaniepokocone tym faktem* ⇒ *fakt* to rzeczownik, który często jest zupełnie niepotrzebnie wplatany w zdanie, w mniemaniu wielu osób nadaje on bowiem wypowiedzi poważniejszy, oficjalniejszy charakter. Tymczasem opuszczenie go na ogół nie powoduje uszczerbku w treści zdania, a często poprawia wartość stylistyczną wypowiedzi, jak w tym wypadku;
 - *nie ulegnie poprawie* ⇒ *ulec* w zn. ‘doznać działania czegoś’ można tylko czemuś, co powoduje ujemne następstwa, dlatego nie ulega się ani poprawie, ani polepszeniu, choć często można taką konstrukcję analogiczną również usłyszeć, należy mówić: *polepszyć się, poprawić się*. Błąd w tym wypadku polega na rozszerzeniu normatywnej łączliwości leksykalnej wyrazu, choć samo znaczenie zostaje zachowane. Nie zaleca się też nadmiernego używania konstrukcji analitycznych typu *ulec pogorszeniu, zepsuciu, zeschnięciu* poza stylem oficjalnym i urzędowym. Ze względów stylistycznych zdecydowanie lepsze są formy *pogorszyć się, zepsuć się, zeschnąć*;
 - *na najwyższym szczeblu* ⇒ przenośne znaczenie wyrazu *drabina* – ‘hierarchia, stopniowanie, gradacja’ – pociągnęło za sobą metaforyzację *szczebla* występującego coraz częściej jako ‘stopień w hierarchii społecznej, urzędniczej, naukowej, towarzyskiej itp.’. Szczególnie modne jest „szczeblowanie” różnych władz, mówi się więc: *władze szczebla wojewódzkiego, władze szczebla centralnego* itp., zamiast po prostu *władze wojewódzkie, władze centralne*. Formy te, choć silnie nacechowane urzędowością, są dopuszczalne. Jednak skrót myślowy, który wystąpił także w tym tekście, *interweniować u władz najwyższego szczebla* → *interweniować na najwyższym szczeblu* jest już błędem. W tym bowiem wypadku na wyraz *szczebel* przenosi się znaczenie wyrazu *władza*;
 - *kłopoty ze zdobyciem pracy posiadają* ⇒ czasownik *posiadać* często jest wymiennie używany z czasownikiem *mieć* jako rzekomo niepospolity, elegantszy, a więc lepszy. Rzeczywiście występuje tu różnica w nacechowaniu stylistycznym, jednak wyrazy te różnią się nie tylko stylistycznie, ale i znaczeniowo. *Posiadać* to tyle, co ‘być właścicielem czegoś, zwykle mającego dużą wartość materialną, np. nieruchomości, ziemi, zasobów pieniężnych itp.’, ponadto *posiadać coś* może tylko osoba (nie można powiedzieć: *firma posiada...*). Czasownik jest użyty poprawnie wówczas, gdy można go zastąpić zwrotem *być posiadaczem* (np.: *posiadać dom, pole, majątek ziemski = być posiadaczem domu,*

pola, majątku ziemskiego), *kłopoty* z pewnością nie mogą być przedmiotem *posiadania*. W zdaniu powinien zostać użyty czasownik *mieć*, ewent. *odczuwać*;

- *zabezpieczyć zatrudnienie* ⇒ czasownik *zabezpieczyć* w zn. ‘uczynić pewnym uzyskanie czegoś przez kogoś; zapewnić’ jest niepotrzebną pożyczką znaczeniową z j. ros., w polszczyźnie znaczy ‘uczynić bezpiecznym; dać ochronę’, dlatego lepiej użyć czasownika *zapewnić/ zagwarantować*.

XI.

1. *burzliwy* ⇒ 1. ‘odznaczający się burzami; pełen burz’, np.: *burzliwe lato*; 2. ‘o morzu, rzece itp.: pełen wirów, wzburzony, niespokojny’, np.: *burzliwe wody oceanu* 3. ‘obfitujący w niezwykle wydarzenia dziejowe, pełen niepokoju, zamętu’, np.: *burzliwe czasy, burzliwa młodość* 4. ‘przejawiający się gwałtownymi reakcjami uczuciowymi; namiętny, wybuchowy’, np.: *burzliwy charakter* 5. ‘gwałtowny, ożywiony, pełen emocjonalnych reakcji, zachowań’, np.: *burzliwa narada*; błędne w zn. ‘szybki, intensywny’, np.: **burzliwy rozwój, *burzliwe przeobrażenia*;
2. *wiodący* ⇒ ‘ten, który wie, prowadzi dokądś, do czegoś’, np.: *droga wiodąca do wsi, krok wiodący do zguby*; błędne w zn. ‘najlepszy, główny, przewodni, zasadniczy, przodujący’ (zapożyczenie semantyczne z j. ros.), np.: **wiodąca szkoła, *wiodący proszek do prania*;
3. *zdyć* ⇒ ‘unieważnić, znieść coś, zwolnić kogoś od czegoś’, np.: *zdyć z kogoś odpowiedzialność za coś*; błędne w zn. ‘usunąć, odwołać’, np.: **zdyć kogoś ze stanowiska*;
4. *autor* ⇒ ‘twórca jakiegoś dzieła; także inicjator, projektodawca czegoś’, np.: *autor opery, autor programu*; błędne w zn. ‘wykonawca, sprawca, zdobywca’, np.: **autor bramki, *autor skoku*;
5. *generacja* ⇒ ‘ogół ludzi (także zwierząt lub roślin) żyjących w tym samym okresie i będących mniej więcej w tym samym wieku; pokolenie’, np.: *przedstawiciel młodszej generacji*; nadużywane w zn. ‘typ, model, seria produktów’, np.: *nowa generacja kremów*; błędne w połączeniu z nazwami przedmiotów drobnych, o prostej budowie, np.: **nowa generacja żyletek*;
6. *podszyc się* ⇒ ‘podać fałszywie czyjeś dane jako swoje’, np.: *podszyc się pod nazwisko ciotki*; błędne w zn. ‘udawać kogoś, kim się nie jest, podawać się za kogoś, przedstawiać się jako ktoś inny’, np.: *podszyc się pod agenta ubezpieczeniowego*;
7. *adekwatny* ⇒ ‘zgodny z czymś, odpowiadający czemuś, odpowiedni’, np.: *ocena adekwatna do umiejętności*; błędne w zn. ‘bardzo dobry, właściwy, trafny’, np.: **adekwatne posunięcie, *adekwatna odpowiedź*;
8. *enigmatyczny* ⇒ ‘zagadkowy, tajemniczy, niejasny’, np.: *enigmatyczna postać*; błędne w zn. ‘krótki, krótkotrwały, lapidarny, efemeryczny’, np.: **jasna, enigmatyczna odpowiedź*;
9. *abnegacja* ⇒ ‘niedbanie o wygląd, o własne wygodę’, np.: *Zakonników cechowała skrajna abnegacja*; błędne w zn. ‘negowanie wszystkiego’, np.: **młodzieńcza abnegacja wszelkich autorytetów*;
10. *apologeta* ⇒ ‘zarliwy obrońca jakiejś idei, doktryny’, np.: *opór apologetów ustroju wobec zmian*; błędne w zn.

‘chwalca, poplecznik, gorący zwolennik’, np.: **Peany na cześć poety wygłaszane przez jego apologetów*;

11. *biodegradacja* ⇒ ‘naturalny rozkład substancji następujący pod wpływem enzymów i mikroorganizmów’, np.: *biodegradacja detergentów*; błędne w zn. ‘zniszczenie środowiska’, np.: **biodegradacja rezerwatu*;
12. *anachronizm* ⇒ 1. ‘przeżytek, coś przestarzałego’, np.: *anachronizm minionej epoki*; 2. ‘błąd chronologiczny’, np.: *wytykać anachronizmy autorowi scenariusza*; błędne w zn. ‘głupstwo, coś niedorzecznego’, np.: **Nie zwracał uwagi na plotki i anachronizmy*;
13. *konsensus* ⇒ 1. ‘porozumienie osiągnięte w wyniku dyskusji, zazwyczaj wymagające kompromisów’, np.: *Osiągnąć konsensus po kilku dniach obrad*, 2. ‘zgodne stanowisko w pewnej sprawie’, np.: *brak consensusu co do ubocznych skutków leku*; błędne w zn. ‘porozumienie, zgoda w ogóle; zgodność stanowisk’, np.: **Rozmówcy od początku deklarowali konsensus*;
14. *alternatywa* ⇒ 1. ‘wybór jednej z dwóch wykluczających się możliwości’, np.: *Miał alternatywę: studia lub praca*, 2. ‘inna od danej możliwość, inne od danego rozwiązanie’, np.: *Alternatywą dla wyjścia do teatru było pójście do kina*; błędne w zn. ‘jedna z wielu możliwości do wyboru’, np.: **kilka alternatyw*;
15. *optyka* ⇒ ‘sposób widzenia czegoś, perspektywa’, np.: *przyjąć czyjąś optykę*; błędne w zn. ‘pogląd, stanowisko w jakiejś sprawie’, np.: **Optyka partii się nie zmienia*;
16. *filozofia* ⇒ ‘nauka zajmująca się ogólnymi rozważaniami na temat istoty i struktury bytu, ludzkiego poznania, zasad wartościowania’, np.: *średniowieczna filozofia teoretyczna*; błędne w zn. ‘sposób działania czegoś, koncepcje, zasady będące podstawą czegoś’, np.: **filozofia zarządzania firmą*;
17. *serwować* ⇒ ‘podawać jedzenie do stołu’, np.: *Kelner serwował zakąski*; błędne w zn. ‘przyrządzać, przygotowywać’, np.: **Chwalił żonę, że serwuje pyszne salatkę*;
18. *resentyment* ⇒ ‘uraza, niezadowolenie, niechęć’, np.: *łagodzić resentymenty*; błędne w zn. ‘powtórny sentyment, odzycie jakiegoś dawnego uczucia’, np.: **Uśmiechnięty, z resentymentem patrzył na zdjęcie*.

XII.

1. *Nominacja* – znaczenie innowacyjne: ‘każde wyznaczenie do czegoś: na jakieś stanowisko, do opuszczenia jakiegoś miejsca (tu dodatkowo mamy do czynienia ze zmianą nacechowania – nominacja nie jest awansem, lecz wytypowaniem do usunięcia z gry, z zabawy) do nagrody’. Rozszerzenie (generalizacja) znaczenia – przesunięcie centrum znaczeniowego przy zachowaniu znaczenia ogólnego – ‘wyznaczenie, wytypowanie’. Być może na pojawienie się takich innowacyjnych użyć miał wpływ język angielski, w którym podobne znaczenie występuje.
2. *Ekskluzywny* (*ekskluzywna klejonka sosnowa, ekskluzywny narkotyk*) – znaczenie innowacyjne: ‘nowoczesny’, ‘drogi’. Rozszerzenie (generalizacja) znaczenia – przesunięcie centrum znaczeniowego przy zachowaniu znaczenia ogólnego – ‘przeznaczony dla wybranych, wyjątkowych’. Taki zabieg jest stosowany przez sprzedawców

i producentów różnych towarów w celu przekonania odbiorców, klientów, że jeśli kupią to, co oferuje im sprzedający, staną się posiadaczami czegoś wyjątkowego, że sami są wyjątkowi. *Ekskluzywny* w wyrażeniu *ekskluzywna śmiertelność* ma wskazywać na to, że niski wskaźnik umieralności noworodków sytuuje Polskę wśród bogatych [nowoczesnych, cywilizowanych – czyli: lepszych] krajów Europy Zachodniej.

3. *Elitarny* – znaczenie innowacyjne: ‘odnoszący się do osób wybranych spośród jakiejś grupy, specjalny, wybrany’. Znacznie rozszerzyła się łączliwość tego przymiotnika, co doprowadziło do generalizacji znaczenia: *elitarny ton Jana Englerta* – Englert uznawany jest za aktora należącego do elity polskiego kina, *elitarnie włamanie na Uniwersytecie Princeton* – Uniwersytet Princeton to uczelnia, w której kształcą się dzieci zamożnych rodziców, rodziny królewskiej, czyli elity społeczeństwa; *elitarny element przestępczy na Beverly Hills* – przestępcy, którzy popełniają przestępstwa wobec osób publicznych, zamożnych, czyli elity. Rozszerzenie (generalizacja) znaczenia; przesunięcie centrum znaczeniowego przy zachowaniu znaczenia ogólnego – ‘przeznaczony dla wąskiej grupy ludzi’. Przymiotnik *elitarny* bywa stosowany jako synonim przymiotnika *ekskluzywny*.

4. *Inteligentny* – znaczenie innowacyjne: w odniesieniu do rzeczy ‘sprawiający wrażenie, że odgaduje swoje przeznaczenie, automatycznie dostosowujący swoje parametry do oczekiwań użytkownika’. Rozszerzenie łączliwości przy minimalnej zmianie znaczeniowej. Za sprawą takiego rozszerzenia przymiotnik *inteligentny* odnoszony jest nie tylko do ludzi, ale także do rzeczy. Być może na pojawienie się takich innowacyjnych użyć miał wpływ język angielski, w którym podobne znaczenie występuje.

5. *Agresywny* – znaczenie innowacyjne: ‘odważny, podejmujący wyzwanie, niebojący się ryzyka’. Rozszerzenie znaczenia połączone ze zmianą nacechowania ekspresywnego.

Agresywne fundusze inwestycyjne – znaczenie metaforyczne w stosunku do znaczenia realizowanego przez wyrażenia *agresywny sprzedawca, agresywny dziennikarz*.

Agresywne użębienie, agresywna karoseria – można się domyślać, że *agresywny* zaczyna nabierać znaczenia ‘wyrazisty, zauważalny’, ‘nowoczesny’. Występuje tu przesunięcie znaczenia – drugorzędna cecha znaczeniowa przymiotnika *agresywny* ‘odważny, podejmujący wyzwanie, niebojący się ryzyka, a przez to zauważalny, wyrazisty’ stała się cechą dominującą.

O ile w tradycyjnym znaczeniu przymiotnik ten był silnie nacechowany ujemnie, o tyle w podanych przykładach ma on nacechowanie dodatnie.

Być może na pojawienie się takich innowacyjnych użyć miał wpływ język angielski, w którym podobne znaczenie występuje.

6. *Nostalgia* – znaczenie innowacyjne: ‘tęsknota za czymś, co minęło i nie wróci, sentyment’. Rozszerzenie (generalizacja) znaczenia. W analizowanych przykładach rzeczownikiem *nostalgia* określa się uczucie tęsknoty za minionymi [czyli: lepszymi] czasami, odczuwanej przez ludzi nieobiektywnie oceniających przeszłość. Być może na

pojawienie się takich innowacyjnych użyć miał wpływ język angielski, w którym podobne znaczenie występuje.

7. **Chemia** – znaczenie innowacyjne: ‘porozumienie między ludźmi, zgranie zespołu’. Przeniesienie znaczenia (metafora), w którym bierze udział element znaczeniowy ‘substancje i ich przemiany’; porozumienie między ludźmi jest kojarzone z wydzielaniem się jakichś substancji (podobny proces zaszedł w znaczeniu wyrazu *fluid* – 1. [dawniej] ‘nieważka substancja uważana za istotę elektryczności, ciepła’; 2. [współcześnie] ‘energia emanująca z jakiejś osoby, umożliwiająca porozumienie się jej z innymi’). Wyraz staje się nazwą innych realiów mających z pierwotnymi desygnatami wspólne tylko nieliczne, często drugorzędne cechy.
8. **Lustracja** – znaczenie innowacyjne: ‘sprawdzenie, czy osoby pełniące funkcje publiczne współpracowały ze służbami bezpieczeństwa’. Zawężenie (specjalizacja) znaczenia – ze znaczenia ogólnego ‘sprawdzenie czegoś’ (szczególnie: ‘sprawdzenie jakiegoś miejsca’) do: ‘sprawdzenie, czy ktoś współpracował ze służbami bezpieczeństwa’.
9. **Spolegliwy** – znaczenie innowacyjne: ‘ktoś uległy, posłuszny, bez oporu poddający się czyjejś władzy’. Przeniesienie nazwy. Nowe znaczenie z tradycyjnym nie ma nic wspólnego (może poza podobieństwem fonetycznym).
10. **Molestować (molestowanie)** – znaczenie innowacyjne: ‘próbować, niekiedy za pomocą szantażu lub przewagi służbowej, wykorzystać kogoś seksualnie’. Zawężenie (specjalizacja) znaczenia – od ogólnego ‘domagać się czegoś’ do ‘domagać się świadczenia usług seksualnych’. Czasownik *molestować* występuje głównie z przysłówkiem *seksualnie*; współcześnie wielu użytkowników języka uważa konstrukcje *molestować seksualnie*, *molestowanie seksualne* za połączenia pleonastyczne. Rezygnując więc w takich konstrukcjach z użycia przysłówka *seksualnie*, wychodząc zapewne z założenia, że czasownik *molestować* i rzeczownik *molestowanie* zawierają już w sobie element znaczenia ‘seksualny’. Być może na pojawienie się takich innowacyjnych użyć miał wpływ język angielski, w którym podobne znaczenie występuje.

XIII.

1. kabiny, pomieszczenia, łazienki; 2. na wystawie, podczas prezentacji; 3. w sklepie. **Salon** – a) ‘obszerny pokój przeznaczony do przyjmowania gości (...), bawialnia’; 2. ‘elegancki lokal mieszczący zakład usługowy albo sklep połączony z wystawą’.
4. nowoczesna, elegancka; 5. drogi, trudno dostępny; 6. nowoczesna, dobrej jakości, rzadko spotykana; 7. wywiad na wyłączność, wywiad zdobyty z wielkim trudem, bardzo ciekawy. **Ekskluzywny** – ‘odgradzający się od ogółu, przeznaczony dla zamkniętej grupy; żądający dla siebie wyłączności; elitarny’.
8. tęsknota, sentyment do socjalizmu, wspomnienie; 9. zadumę, sentyment; 10. przerażenie ogarnia, zdejmując trwogę, ręce opadają – autor, chcąc przekazać swoje przemyślenia w atrakcyjnej formie, mógł użyć któregoś z powyższych frazeologi-

zmów. Użycie słowa *nostalgia* w tym wypadku może świadczyć o nierozumieniu przez autora znaczenia tego słowa – zarówno innowacyjnego, jak i tradycyjnego (w zdaniu występuje też błąd składniowy – brak tożsamości podmiotów przy imiesłowowym równoważniku). **Nostalgia** – ‘tęsknota za krajem ojczystym’.

11. podkoszulka dopasowująca się do kształtu ciała, być może: podkoszulka wchłaniająca pot; 12. lodówka, w której można zaprogramować żądaną temperaturę chłodzenia. **Inteligentny** – a) ‘obdarzony inteligencją (w odniesieniu do ludzi i niektórych zwierząt, jak: kot, pies, koń); rozumny, bystry, pojętny’; b) ‘charakteryzujący człowieka obdarzonego inteligencją’.
13. sytuację ekonomiczną gospodarstw; 14. orientacji seksualnej, upodobań seksualnych; 15. stan polszczyzny. **Kondycja** – ‘stan fizyczny, sprawność fizyczna, forma’.
16. niebojące się ryzyka, inwestujące odwagę; 17. nowoczesny, grający nowoczesną muzykę; 18. nowoczesną, rzucającą się w oczy, ekstrawagancką. **Agresywny** – a) ‘stosujący metody agresji, dokonujący zbrojnej napaści’; b) ‘zachowujący się wrogo, napastliwie, zaczepnie, świadczący o takiej postawie, przejawiający się w ten sposób’; c) ‘mający właściwości niszczącego działania’. Zmiana nacechowania ekspresywnego; w znaczeniu tradycyjnym – silne nacechowanie ujemne.
19. twórcą, kimś mającym decydujący wpływ; 20. kogoś, kto najbardziej przyczynił się do zwycięstwa, dzięki komu drużyna zwyciężyła. **Architekt** – ‘inżynier, specjalista w dziedzinie projektowania i wznoszenia budowli odznaczających się wartościami użytkowymi i artystycznymi’.
21. historia, geneza, struktura; 22. analizą, historią, opisem. **Anatomia** – a) ‘nauka o budowie organizmu człowieka, zwierząt i roślin’; b) ‘budowa organizmu żywego lub jego części’.
23. ulegli, skłonni do współpracy, zgodni; 24. uległym, łatwowiernym. **Spolegliwy** – ‘taki, na którym można polegać, na którego można liczyć, godny zaufania, pewny’ (termin w tym znaczeniu ukuty przez prof. Tadeusza Kotarbińskiego miał nacechowanie ekspresywne dodatnie, w znaczeniu innowacyjnym ma nacechowanie ujemne).
25. porozumienie, zrozumienie, dobry kontakt. **Chemia** – ‘nauka zajmująca się badaniem właściwości i budowy różnych substancji oraz badaniem przemian jednych substancji w inne’.

¹ Por. też klucz do ćwic. X z tego rozdz.

27. POPRAWNOŚĆ STYLISTYCZNA

– ŚRODKI STYLISTYCZNE W TEKSTACH UŻYTKOWYCH

I.

1. Hiperbola; 2. Synekdocha (w niektórych ujęciach bywa uznawana za rodzaj metonimii); 3. Eufemizm; 4. Personifikacja; 5. Porównanie; 6. Animizacja; 7. Peryfraz; 8. Metonimia; 9. Epitet.

II.

1. *piszczy, panuje, wkłada się, zagląda (w oczy)*; 2. *rozlażą się*; 3. *rosną, maleją, galopują*; 4. *panuje, ogarnia (coś)*; 5. *bębni (o szyby)*; 6. *rośnie*; 7. *rośnie*; 8. *wyjaśniają, mówią (za siebie)*; 9. *ryczą, nadchodzą, biją (o brzег)*; 10. *kwitnie, rozwija się*; 11. *kielkują*; 12. *gryzą się*; 13. *budzi się, odzywa się (w czyimś sercu)*; 14. *kole, boli, bije (w oczy)*; 15. *budzi się (do życia)*; 16. *bierze, chwytą, targa (kimś)*; 17. *szumi, wije się*; 18. *bije, uderza, wali*; 19. *rośnie, maleje, spada, skacze*; 20. *wyje, dmie, przycicha, zrywa się, uspokaja się*; 21. *chodzi, spieszy się*.

III.

1. *gołębie*, 'łagodne usposobienie, wielka łagodność';
2. *wilczy*, 'bardzo duży apetyt, uczucie silnego głodu';
3. *lisi*, 'krok ostrożny, skradający się';
4. *sokoli*, 'bardzo dobry wzrok, sięgający daleko';
5. *strusi*, 'zdrowy żołądek, mogący strawić najcięższą strawę pokarmy';
6. *ośli*, 'uporczywe obstawanie przy swoim';
7. *orli*, 'nos wydatny, z lekka zakrzywiony';
8. *łabędzia*, 'szyja długa, zgrabna, o pięknym kształcie';
9. *kurzy*, 'ograniczony umysł';
10. *mrówcza*, 'żmudna praca';
11. *końskie*, 'dobre zdrowie';
12. *krecia*, 'skryte działanie, skierowane przeciwko komuś';
13. *owczy*, 'bezmyślne, ślepe naśladowanie działania innych';
14. *kaczy/ kaczkowaty*, 'chód chwiejny, kołyszący się';
15. *świńskie*, 'oczy (człowieka) bardzo małe, w zbyt jasnej oprawie';
16. *krokodyle*, 'nieszczery, udawany płacz; także: obłudne, kłamliwe zachowanie; wyrażenie to nawiązuje do przekonania, jakoby krokodylowi leciały łzy z żalu za ofiarą, którą miał zjeść';
17. *ptasi*, 'umysł ciasny, ograniczony';
18. *małpia*, 'wyjątkowa złośliwość, stała chęć robienia komuś przykrości'.

IV.

1. 'czule rozmawiać ze sobą, okazywać sobie miłość';
2. 'wpaść w złość, rozgniewać się';
3. 'zbiednieć';
4. 'stać się ponurym, smutnym';
5. 'stać się smutnym, przygnębionym, apatycznym';
6. 'przybrać postawę obronną, stać się nieufnym, nieprzystępnym';
7. 'stracić odwagę, śmiałość, przestraszyć się';
8. 'stracić orientację, zdolność rozumowania';
9. 'zdumieć się, osłupieć';
10. 'przemarznąć, zziębnąć'.

V.

1. 'wieś zapadła, oddalona od większego miasta';
2. 'nieprzyjemna, kłopotliwa, przykra sprawa';
3. 'prawda ukazana bez pomijania żadnych faktów';
4. 'ulica niemająca wylotu, zamknięta na końcu'.

VI.

1. *Wisła zam. mieszkańcy Wisły* ⇒ nazwa miejscowości zam. jej mieszkańców;
2. *szkoła zam. dzieci ze szkoły* ⇒ nazwa budynku zam. osób w nim przebywających;
3. *pot, krew i łzy zam. ciężka praca i olbrzymi trud* ⇒ skutek zam. przyczyny;
4. *Balzaka zam. utwory Balzaka* ⇒ autor zam. dzieła;
5. *Nobla zam. Nagrodę Nobla* ⇒ nazwisko patrona zam. rzeczy oznaczanej;
6. *fordem zam. samochodem marki Ford* ⇒ nazwisko patrona zam. rzeczy oznaczanej;
7. *Rubensa zam. obraz Rubensa* ⇒ autor zam. dzieła;
8. *Chopina zam. utworów Chopina* ⇒ autor zam. dzieła;
9. *matczyne serce zam. matczyne uczucia* ⇒ pojęcie konkretne zam. abstraktu;
10. *Niebo zam. Pan Bóg* ⇒ miejsce zam. osoby;
11. *Brukseli zam. urzędników z Brukseli* ⇒ miasto zam. osób w nim pracujących;
12. *200 koni zam. 200 jeźdźców* ⇒ przedmiot zam. posiadacza;
13. *ostry język zam. człowiek mający ostry język* ⇒ narzędzie zam. osoby;
14. *pierwsza rakietą zam. pierwszy tenisista* ⇒ narzędzie zam. osoby;
15. *podał mu śmierć zam. truciznę* ⇒ skutek zam. przyczyny;
16. *przynieśli gałązkę oliwną zam. przyszli z propozycją pokoju* ⇒ symbol zam. rzeczy oznaczanej; gałązka oliwna jest symbolem zgody, pokoju;
17. *tęga głowa zam. wielki rozum* ⇒ pojęcie konkretne zam. abstraktu;
18. *pogasły okna zam. pogasły światła (w oknach)* ⇒ przedmiot zam. innego przedmiotu będący z nim w związku przyczynowym;
19. *wygrała Polska zam. drużyna polska* ⇒ kraj zam. osób go reprezentujących;
20. *kielich zam. wino* ⇒ przedmiot zam. zawartości;
21. *między krzyżem a półksiężycem zam. chrześcijanami a muzułmanami* ⇒ symbol zam. rzeczy oznaczanej;
22. *od kuli zam. od ran spowodowanych przez kulę* ⇒ przyczyna zam. skutku;
23. *pędzel zam. malarz, mistrz pióra zam. wybitny pisarz* ⇒ narzędzie zam. osoby;
24. *przez maskę zam. przez osobę w masce* ⇒ elementy stroju zam. osoby;
25. *z handlu zam. z zysków, jakie daje handel* ⇒ przyczyna zam. skutku;
26. *chleb zam. pracę, utrzymanie* ⇒ pojęcie konkretne zam. abstraktu;

- a. metonimia przyczyny: 22, 25;
- b. metonimia skutku: 3, 15;
- c. metonimia autora: 4, 7, 8;
- d. metonimia narzędzia: 13, 14, 23;
- e. metonimia zawartości: 20;
- f. metonimia miejsca: 1, 2, 10, 11, 19;
- g. metonimia znaku/symbolu: 16, 21;
- h. metonimia konkretności: 9, 17, 26;
- i. metonimia patrona: 5, 6;
- j. metonimia rzeczy: 18;
- k. metonimia ubioru: 24;
- l. metonimia posiadacza: 12.

VII.

1. *chodzące nieszczęście* zam. *nieszczęśliwy człowiek* ⇒ pojęcie abstrakcyjne zam. konkretności;
2. *donżuan* zam. *uwodziciel* ⇒ imię własne zam. imienia pospolitego; *Don Juan*, legendarny bohater hiszpańskich romansów ludowych;
3. *gromowładny* zam. *Jowisz* ⇒ imię pospolite zam. imienia własnego;
4. *hatterie, żółwie, jaszczurki, węże i krokodyle* zam. *gady* ⇒ gatunek zam. rodzaju;
5. *Koperników, Modrzewskich, Kollątajów* zam. *Kopernika, Modrzewskiego, Kollątaja* ⇒ liczba mnoga zam. liczby pojedynczej;
6. *Londyn [...] Paryża* zam. *Anglia [...] Francji* ⇒ część zam. całości;
7. *tysiące* zam. *mnóstwo* ⇒ liczba określona zam. nieokreślonej;
8. *lowelas* zam. *kobieciarz* ⇒ imię własne zam. imienia pospolitego; *Lovelace*, nazwisko bohatera powieści Richardsona pt. „Klaryssa, czyli Historia młodej damy”;
9. *sztylet* zam. *broń* ⇒ gatunek zam. rodzaju;
10. *sto* zam. *wiele* ⇒ liczba określona zam. nieokreślonej;
11. *bawełna* zam. *bawełniana odzież* ⇒ materiał zam. wytworu z niego zrobionego;
12. *dymy* zam. *dym* ⇒ liczba mnoga zam. liczby pojedynczej;
13. *chleb* zam. *pożywienie* ⇒ gatunek zam. rodzaju;
14. *olbrzymie ssaki morskie* zam. *wieloryby* ⇒ rodzaj zam. gatunku;
15. *złoto* zam. *złote monety* ⇒ materiał zam. wytworu z niego zrobionego;
16. *żelazo* zam. *zbroja* ⇒ materiał zam. wytworu z niego zrobionego;
17. *syty głodnego* zam. *syci głodnych* ⇒ liczba pojedyncza zam. liczby mnogiej;
18. *instrument* zam. *fortepian* ⇒ rodzaj zam. gatunku;
19. *żelazo* zam. *broń* ⇒ materiał zam. wytworu z niego zrobionego;
20. *pod (swoją) dach* zam. *do (swojego) domu* ⇒ część zam. całości;
21. *krezus* zam. *bogacz* ⇒ imię własne zam. imienia pospolitego; *Krezus*, słynny z bogactw król Lidii;
22. *deski* zam. *narty* ⇒ materiał zam. wytworu z niego zrobionego;
23. *żrenice* zam. *oczy* ⇒ część zam. całości;
24. *mecenas* zam. *opiekun* ⇒ imię własne zam. imienia pospolitego; *Gaius Cilnius Maecenas*, patron poetów i artystów;

25. *piękność* zam. *piękna osoba* ⇒ pojęcie abstrakcyjne zam. konkretności;
26. *bruk* zam. *ulica* ⇒ część zam. całości;
27. *śmiertelnicy* zam. *ludzie* ⇒ rodzaj zam. gatunku;
28. *żołnierz* zam. *żołnierze* ⇒ liczba pojedyncza zam. liczby mnogiej;
29. *samochód (w którym brakowało światła stopu)* zam. *światła stop (w samochodzie)* ⇒ całość zam. części.
 - a. synekdocha części: 6, 20, 23, 26;
 - b. synekdocha całości: 29;
 - c. synekdocha materiału: 11, 15, 16, 19, 22;
 - d. synekdocha liczby: 5, 7, 10, 12, 17, 28;
 - e. synekdocha gatunku: 4, 9, 13;
 - f. synekdocha rodzaju: 14, 18, 27;
 - g. synekdocha abstrakcji: 1, 25;
 - h. synekdocha imienia: 2, 3, 8, 21, 24 ⇒ rzeczowniki takie, jak *donżuan*, *lowelas*, *krezus* i *mecenas* dość szybko się zleksykalizowały, tzn. ich pierwotna motywacja od imion własnych się zatarła, i obecnie nie są postrzegane przez zwykłych użytkowników języka jako synekdochy.

VIII.

1. a. *język Szekspira*;
- b. *literatura przedmiotu*;
- c. *bojowy pojazd gąsienicowy*;
- d. *kuchenska mikrofalowa*;
- e. *książeczka do nabożeństwa*;
- f. *szeferządu, prezes Rady Ministrów*;
- g. *głowa państwa*;
- h. *żona prezydenta, pierwsza dama*;
- i. *ośrodek zdrowia, zakład leczniczy, placówka ochrony zdrowia*;
- j. *izba wyższa parlamentu*;
- k. *zakład stolarski*;
- l. *wieki średnie*;
- ł. *magazyn mody*;
2. a. *twórca „Iliady” i „Odysei”*;
- b. *twórca „Damy z łasiczką”*;
- c. *autor „O obrotach sfer niebieskich”, twórca heliocentrycznej teorii budowy świata*;
- d. *zwycięzca spod Wiednia*;
- e. *autor „Monachomachii”, autor pierwszej polskiej powieści nowoczesnej*;
- f. *autor „Bitwy pod Grunwaldem”*;
- g. *autor „Trylogii”*;
- h. *lis pustyni*;
- i. *król tenorów*;
- j. *słońce Karpat, geniusz Karpat*;
- k. *królowa kryminału, autorka „Morderstwa w Orient Expressie”*;
- l. *mistrz suspense, reżyser „Ptaków”*;
- ł. *król rock and rolla*;
- m. *ojciec soulu*;
- n. *polska laureatka Nagrody Nobla*;
3. a. *czarny ląd, czarny kontynent*;
- b. *stary kontynent*;
- c. *Kraj Kwitnącej Wiśni*;
- d. *Państwo Środka, Uśpiony Lew*;

- e. ojczyzna Moliera, kraj nad Sekwaną;
- f. stolica Piotrowa, Stolica Apostolska, państwo kościelne;
- g. Wieczne Miasto, Miasto Siedmiu Wzgórz;
- h. Wenecja Północy;
- i. gród Kraka, dawna stolica Polski;
- j. stolica Polski, gród Warsa i Sawy;
- k. pierwsza stolica Polski, stolica pierwszych władców piastowskich, kolebka państwowości polskiej;
- l. stolica Tatr, zimowa stolica Polski;
- ł. stolica światowego kina;
- m. Kraina Tysiąca Jezior;
- n. Szwajcaria Kaszubska, Pojezierze Kaszubskie.

IX.

1. uczestniczyć; 2. starać się; 3. odpowiedzieć; 4. okazać;
5. skończyć się; 6. skontrolować; 7. mianować; 8. zamordować;
9. ocenić; 10. przesunąć; 11. włamać się; 12. postarać się;
13. litować się/ zlitować się; 14. dziać się, wydarzyć się, zdarzać się;
15. szanować; 16. wpływać; 17. ufać; 18. podróżować;
19. spacerować; 20. pomagać; 21. znać; 22. grać;
23. sprzedawać; 24. pomagać; 25. obniżyć się; 26. spanikować;
27. polepszyć się; 28. poprawić się; 29. wywrócić się;
30. zatrucić się; 31. zbutwieć; 32. zepsuć się; 33. zmienić się;
34. zdumieć się; 35. zgodzić się; 36. zaproponować.

Zwroty powszechnie przyjęte i akceptowane: 1. *brać udział*; 2. *czynić starania*; 3. *dać odpowiedź/ udzielić odpowiedzi*; 4. *dać wyraz*; 5. *dobiec końca*; 12. *dłożyć starani*; 16. *mieć wpływ/ wywierać wpływ*; 17. *mieć zaufanie/ żywić zaufanie*; 18. *odbywać podróż*; 19. *odbywać spacer*; 22. *prowadzić grę*; 24. *udzielać pomocy*; 34. *wprawić w zdumienie*; 35. *wyrazić zgodę*; 36. *wystąpić z propozycją/ wyjść z propozycją*.

Zwroty dopuszczalne, nadużywane w stylach oficjalnych: 6. *dokonać kontroli*, lepiej: *skontrolować*; 7. *dokonać mianowania*, lepiej: *mianować*; 8. *dokonać morderstwa*, lepiej: *zamordować*; 9. *dokonać oceny*, lepiej: *ocenić*; 10. *dokonać przesunięcia*, lepiej: *przesunąć*; 11. *dokonać włamania*, lepiej: *włamać się*; 13. *mieć litość*, lepiej: *litować się*; 14. *mieć miejsce*, lepiej: *zdarzać się, dziać się, odbywać się*; 15. *mieć szacunek*, lepiej: *szanować*; 23. *prowadzić sprzedaż*, lepiej: *sprzedawać*; 25. *ulec obniżce*, lepiej: *obniżyć się*; 26. *ulec panice*, lepiej: *spanikować*; 29. *ulec wywróceniu*, lepiej: *wywrócić się*; 30. *ulec zatruciu*, lepiej: *zatrucić się*; 31. *ulec zbutwieniu*, lepiej: *zbutwieć*; 32. *ulec zepsuciu*, lepiej: *zepsuć się*; 33. *ulec zmianie*, lepiej: *zmienić się*.

Zwroty niepoprawne: 20. *okazywać pomoc* (rusycyzm), popr.: *pomagać, udzielać pomocy*; 21. *posiadać znajomość*, popr.: *znać*; 27. *ulec polepszeniu*, popr.: *polepszyć się*; 28. *ulec poprawie*, popr.: *poprawić się*.

X.

1. *obniżyły się/ spadły*; 2. *ocenić*; 3. *zatrucić się*; 4. *nie zmieni się*; 5. *odpowiedzieć*; 6. *nie znali*; 7. *staramy się*; 8. *pomóc, wywróciła się*; 9. *poprawiła się*; 10. *postarać się, spróbowali*.

XI.

1. *cierpiący na nadwagę, dobrze odżywiony, mocno zbudowany, nieszczupły, okragłutki, przy kości, pulchny, puszysty, tęgi*;

2. *pot. bajerować, opowiadać bajki, pot. błagować, pot. bujać, pot. być dalekim od prawdy, pot. czarować, fantazjować, forsować coś wbrew faktom, pot. koloryzować, pot. kręcić, pot. mijać się z prawdą, pot. zmyślać*;
3. *rozstać się z tym światem, pot., rubaszne napić się wódki z grabarzami, oddać ducha Bogu, pot., rubaszne odwalić kitę, [o dziecku] powiększyć grono aniołków, pot., rubaszne pójść do piachu, pot., rubaszne przejechać się na tamten świat, przenieść się na łono Abrahama, podn. przenieść się do wieczności, podn. przenieść się w zaświaty, podn. przerwać księgę żywota, pot. uderzyć w kalendarz, pot. wachać kwiatki od spodu, podn. zamknąć oczy, zamknąć powieki na zawsze, zejść z tego świata*;
4. *odebrać sobie życie, popełnić samobójstwo, pozbawić się życia, skończyć ze sobą, targnąć się na życie, zginąć z własnej ręki*.

XII.

1. 'sen' (brat snu = 'śmierć');
2. 'być w ciąży';
3. 'o kobiecie: być dojrzałą', pierwotnie określenie *kobieta w wieku balzackowskim* odnoszono do kobiety trzydziestoletniej;
4. 'wódka';
5. 'kiła';
6. ' prostytutka';
7. 'być łysym';
8. 'dupa', dawniej był to zastępnik innego wulgaryzmu *kiep* 'genitalia żeńskie';
9. 'majtki';
10. 'burdel';
11. 'impotencja';
12. 'ktoś upił się do utraty przytomności';
13. 'rzygać';
14. 'krzywe nogi';
15. 'być głupim';
16. 'o kobiecie: być grubą';
17. 'być złodziejem';
18. 'łysina';
19. 'mieć bardzo mało pieniędzy';
20. 'nadużywać alkoholu';
21. 'o kimś głupim' (motywacja: kto nie jest orłem, nie wyleci);
22. 'pić alkohol, załatwiając przy tym jakąś sprawę';
23. 'środek wczesnoporodny';
24. 'zdjęcie pornograficzne';
25. 'piegi';
26. 'o żonie: zdradzać męża';
27. 'usunięcie ciąży, aborcja';
28. 'pośladki';
29. 'sztuczne zęby';
30. 'ubikacja, toaleta';
31. 'żyć z kimś jak w małżeństwie, ale bez ślubu'.

XIII.

1. 'AIDS' ⇒ aluzja fonetyczna do nazwy firmy produkującej odzież sportową;
2. 'dupa' ⇒ ucięcie po pierwszej literze;
3. 'napić się wódki' ⇒ nawiązuje do znanego gestu, oznaczającego picie alkoholu;
4. 'denaturat' ⇒ odwołuje się do koloru napoju, jednocześnie dowartościowuje denaturat przez nazwanie go winem;
5. 'ogólne wyrażenie negatywnych emocji' ⇒ zbitka sylab pochodzących z dwóch wulgarnych zwrotów: (*ja pier*)dole i (*o kur*)wa;
6. 'kurwa' ⇒ aluzja fonetyczna do wyrazu zastępowanego;
7. 'alpaga, tanie wino' ⇒ dowartościowanie przez stylizację na język obcy;
8. 'marihuana' ⇒ aluzja fonetyczna i odpodobnienie wyrazu zastępowanego;
9. 'umrzeć' ⇒ nawiązanie do zajęcia grabarza;
10. 'narządy płciowe, genitalia' ⇒ usunięcie drugiego członu wyrażenia powoduje, że staje się ono ogólniejsze, mniej precyzyjne i dlatego łagodniejsze;
11. 'niski' ⇒ ominięcie wyrazu nazywającego wprost cechę, którą uważa się za niekorzystną, i nawiązanie do słowa kojarzącego się pozytywnie;

12. 'odruch wymiotny, wymiotowanie' ⇒ skojarzenie z wyrazem *konsumpcja*, oznaczającym czynność odwrotną do wyrazu zastępowanego;
13. 'być brudnym' ⇒ wykorzystanie etymologicznego znaczenia wyrazu *bielizna*;
14. 'dolary' ⇒ nawiązanie do koloru banknotów;
15. 'inwalida, kaleka' ⇒ wyzyskanie dodatnich skojarzeń związanych z wyrazem (*pełno*)*sprawni*, określenie pojawiające się współcześnie na wzór stosowanych w publicystyce amerykańskiej;
16. 'czasopismo pornograficzne' ⇒ nazwa przeniesiona z tytułu czasopisma dla dzieci na zasadzie kontrastu;
17. 'ty świnió' ⇒ złagodzenie przez przestawienie sylab;
18. 'człowiek garbaty' ⇒ skojarzenie z wyrazem *garbus*, nazwą jednego z typów volkswagena.

XIV.

1. a. *słowo na k* – *kurwa*; b. *odkopulować* – *odpierdolić*; c. *zarcybisty* – *zajebisty*; d. *opeer* – *opierdol*.
➤ Eufemizmy zostały użyte zamiast wyrazów skrajnie dosadnych, nieprzyzwoitych i ordynarnych (wulgaryzmów).
2. a. *absolutnie wszystkie usługi, pełen zakres*, wywoływanie *miesiączki* – *usuwanie ciąży*, *aborcja*; b. *agencja towarzyska*, *salon masażu* – *dom publiczny*, *burdel*.
➤ Eufemizmy zostały użyte w celu zakamufłowanego zareklamowania usług zakazanych przez prawo, jak *aborcja* i *stręczycielstwo*. Bezpośrednie reklamowanie gabinetu ginekologicznego, w którym przeprowadza się *aborcję*, czy też domu publicznego, w którym organizuje się pracę prostytutek, byłoby jawnym przyznaniem się do przestępstwa.
3. a. *bojkot pracy* – *strajk*; b. *trudności ekonomiczne i bolączki* – *kryzys*; c. *bilet towarowy* – *kartka* (na zakup towarów codziennego użytku); d. *zmiana poziomu i struktury cen* – *podwyżka cen*, *artykuły rolno-spożywcze* – *żywność*.
➤ Eufemizmy zostały użyte w celach propagandowych, aby złagodzić wydźwięk – rzecz jasna tylko w warstwie werbalnej – informacji prasowych ukazujących sytuację w kraju. Zastosowanie wyrażenia o znaczeniu ogólniejszym, a przez to mniej precyzyjnych, miało łagodzić obraz rzeczywistości pozajęzykowej, na którą składały się bunt robotniczy, ciężka sytuacja ekonomiczna, podwyżki cen żywności itd.
4. a. *Jak babcię kocham* – *Jak Boga kocham*; b. *O rany koguta* – *O rany boskie*.
➤ Eufemizmy zostały użyte w związku z religijnym zakazem „wymawiania imienia boskiego nadaremno”. Strach przed gniewem bogów lub bóstw z powodu wymawiania ich imion był przyczyną zastępczego stosowania wyrazów w wielu językach.
5. a. *najgorsze* – *śmierć*; b. *zakład spopielenia zwłok* – *krematorium*.
➤ Eufemizmy zostały użyte zamiast wyrazów zbyt dosadnych lub drastycznych, mogących wywołać u odbiorcy nazbyt negatywne skojarzenia.

XV.

1. a. *bezbrzeżna miłość*; b. *morze kwiatów*; c. *nadludzka siła* / *tytaniczna siła*; d. *nieziemski suknia*;

2. a. *Powtarzał mu to sto! tysięcy razy*; b. *Ta powieść jest o niebo lepsza od poprzedniej*; c. *Z czoła pot spływał mu strumieniami*.

XVI.

1. *pękać*; 2. *umierać*; 3. *szaleć*; 4. *spalić się*; 5. *wyć*.

XVII.

1. *niby*, *niczym*; 2. *podobnie jak*; 3. *niż*; 4. *jakby*, *jak gdyby*, *niczym*; 5. *jak gdyby*; 6. *niczym*; 7. *jako*; 8. *jakoby*, *jakby*;
➤ W niektórych zdaniach możliwe jest użycie więcej niż jednego spójnika. Jednak, aby spełnić polecenie i poprawnie użyć każdego ze spójników tylko raz, należy w kolejnych zdaniach wpisać następujące spójniki: 1. *niby*; 2. *podobnie jak*; 3. *niż*; 4. *jakby*; 5. *jak gdyby*; 6. *niczym*; 7. *jako*; 8. *jakoby*.
➤ Spójnik *niż* używany jest między członami porównania wówczas, gdy w pierwszym członie porównania występuje stopień wyższy przymiotnika lub przysłówka (np.: *Była starsza niż Maria*; nie: **Była starsza jak Maria*).

XVIII.

1. *nogi jak patyki*; 2. *nos jak kartofel*; 3. *biały jak śnieg*; 4. *czarny jak noc*; 5. *potulny jak baranek*; 6. *głodny jak wilk*; 7. *pracowity jak mrówka*; 8. *uparty jak osioł*; 9. *wierny jak pies*; 10. *twardy jak kamień*, *jak skała*, *jak stal*; 11. *zdrowy jak ryba*, *jak koń*, *jak byk*; 12. *siłny jak tur*; 13. *zły jak osa*; 14. *odważny jak lew*; 15. *ciemny jak tabaka w rogu*; 16. *zblednąć jak płótno*; 17. *drzeć jak liść*; 18. *żyć jak pies z kotem*.

XIX.

1. Epitety zwykłe:
 - a. przymiotnikowe i imiesłowowe:
barania głowa (por. epitety sfrazeologizowane); *kary koń*; *niebieskie oczy*; *odrażający postępek*; *prawa ręka* (por. epitety sfrazeologizowane); *tańcząca para*; *twarde glazy*; *wysokie drzewa*; *zburzone szczęście*;
 - b. rzeczownikowe:
pęd samochodu; *szum topól*; *wieża gigant*;
2. Epitety sfrazeologizowane:
 - a. przymiotnikowe:
barania głowa 'ktoś ograniczony, tęp'; *czarna rozpacz* 'wielka, ogromna rozpacz'; *czarny koń* 'cichy faworyt'; *martwa cisza* 'absolutna, zupełna cisza'; *prawa ręka* 'główny pomocnik, osoba niezbędna'; *pyrrusowe zwycięstwo* 'zwycięstwo pozorne, niewspółmierne do poniesionych strat'; *salomonowy wyrok* 'wyrok uwzględniający interesy obu stron, sprawiedliwy'; *złota rączka* 'ktoś umiejący wszystko naprawić, zrobić';
 - b. rzeczownikowe:
męki Tantala 'dreęczące, niezaspokojone pragnienie czegoś'; *nić Ariadny* 'sposób wybrnięcia z beznadziejnie zawikłanej sprawy'; *pięta Achillesa* 'czyjaś słaba strona'.

➤ Epitety przymiotnikowe i imiesłowowe pełnią w zdaniu funkcję przydawki przymiotnej. Epitety rzeczownikowe mogą albo pełnić funkcję przydawki rzeczownej (np.: *wieża gigant*), albo dopełniaczowej (np.: *pęd samochodu*, *szum topól*).

28. POPRAWNOŚĆ STYLISTYCZNA

– STYLISTYCZNE ZRÓŻNICOWANIE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYZNY

I.

1. Regionalizm; 2. Profesjonalizm; 3. Poetyzm; 4. Archaizm; 5. Kancelaryzm; 6. Dialektyzm; 7. Ekspresywizm; 8. Historyzm; 9. Kolokwializm; 10. Argotyzm.

II.

1. *adwokat, ale, cena, chętnie, ciężki, dłoń, dziecko, i, iść, litera, ładny, naleśnik, nuta, piwo, radość, sąd, surowy, tonąć, tynk, wiadomo, wzdłuż, zacząć, zasłona*;
2. a. *azali, białogłowa, giermek, hreczecha, kapo, kmieć, lando, łagiew, łożnica, ogrodny, otrok, szafarz, waćpan, zawsze*; b. *ajuści, bławatek, gazda, omasta, prażucha, pyrki, sikława, smrek, tum, żetyca*; c. *basior, blotka, czyhitać, doliniarz, giętarka, giwera, knerać, scalak, wapniak*; d. *bachor, belfer, lazur, monitować, podpieprzyć, prolongować, ruczaj, ruń, smarkacz, smętek*.

III.

Typ nacechowania:

1. Nacechowanie stylistyczne:

- a. książkowy ⇒ *akceptacja, baczyć, tudzież*;
- b. oficjalny ⇒ *desygnować, reprezentować*;
- c. poetycki ⇒ *białoskrzydły, ruczaj, zefir*;
- d. podniosły ⇒ *niepomny, służebnica, zaprawdę*;
- e. potoczny ⇒ *cackać się, fuszerka, widzimisie*;
- f. profesjonalny ⇒ *alternator, grochodrzew, mejoza, minuskuła*;
- g. urzędowy ⇒ *konsumpcja, uiścić*;

2. Nacechowanie emocjonalne:

- a. eufemizm ⇒ *księżycówka, przywłaszczyć sobie, puszysty*;
- b. lekceważący ⇒ *chabeta, gadanina, smarkacz*;
- c. obelżywy ⇒ *cham, szujowaty*;
- d. pieszczotliwy ⇒ *nóżęta, żabcia*;
- e. pogardliwy ⇒ *dureń, poecina, sługus*;
- f. pospolity ⇒ *barachło, graba, japa*;
- g. poufale ⇒ *koleżka, matula, ojczyisko*;
- h. rubaszny ⇒ *kałdun, nochal*;
- i. wulgarny ⇒ *dopierdolić, kutas*;
- j. żartobliwy ⇒ *ancymonek, chudeusz, wszędobylski*;

3. Nacechowanie związane z występowaniem na określonym terenie lub w określonej grupie społecznej:

- a. egzotyzm ⇒ *hurysa* (arab.), *kamikadze* (jap.), *ranczo* (amer.), *samowar* (ros.);
- b. gwarowy ⇒ *helokać* (gór.), *mniasto* (warmiń.), *smrek* (podhal.);
- c. regionalny ⇒ *białka* (kaszub.), *halba* (śl.), *potoknąć* (maz.), *rżany* (włkp.);
- d. środowiskowy ⇒ *gawra* (łow.), *giwera* (wojsk.), *kuk* (żegl.), *mydelniczka* (szofer.), *ryć* (uczn.);

4. Nacechowanie związane z ograniczeniem czasowym:

- a. archaizm ⇒ *acan, giezło, inkaust, jeno, lulka, taraban*;
- b. historyzm ⇒ *szambelan, krynolina, giermek, miecznik*;
- c. przestarzały ⇒ *guwernantka, subiekt, chorzeć, chuć*.

Uwaga: w nawiasach podano pochodzenie wyrazów.

IV.

1. daw. *'ciemność'*, wsp.: *'motyl nocny'*;
2. daw. *'stosowny, odpowiedni'*, wsp.: *'dobrze wychowany'*;
3. daw. *'dowcip, żart'*, wsp.: *'trafny pomysł'*;
4. daw. *'książę'*, wsp.: *'duchowny chrześcijański'*;
5. daw. *'mężczyzna'*, wsp.: *'mężczyzna będący w związku małżeńskim'*;
6. daw. *'księżyc'*, wsp.: *'okres kalendarzowy bliski okresowi jednego okrążenia Księżyca wokół Ziemi'*;
7. daw. *'wspomnienie'*, wsp.: *'podarek, przypominający jakąś osobę, miejsce lub zdarzenie'*;
8. daw. *'przeszyć, przebić'*, wsp.: *'mocno przestraszyć'*;
9. daw. *'obecny'*, wsp.: *'będący w pełni świadomości'*;
10. daw. *'tron, krzesło monarchy'*, wsp.: *'odchody'*;
11. daw. *'tarcza'*, wsp.: *'najwyżej wzniesiona część góry'*;
12. daw. *'radość'*, wsp.: *'przyjęcie z okazji ślubu'*.

V.

Archaizmy:

1. *wziąć na ambit* 'uznać za punkt honoru, postanowić osiągnąć coś trudnego';
2. *mieć duszę na ramieniu* 'bardzo się bać';
3. *uczynić, urządzić jatkę* 'pozabijać ludzi';
4. *przyjdzie, przysła na kogoś kryska* 'przyjdzie, przysła czyjaś kolej, konieczność ulegnięcia czemuś';
5. *nocny marek* 'człowiek, który siedzi długo w nocy, pracuje po nocy'; *tluc się jak marek po piekle* 'nie móc się na niczym skupić ani niczym zająć';
6. *trącić myszką* 'być przestarzałym, niemodnym, staroświeckim';
7. *palma pierwszeństwa, zwycięstwa* 'pierwsze miejsce, pierwszeństwo';
8. *stać się, paść itp. pastwą czegoś* 'stać się czyimś łupem, żerem, ulec zniszczeniu przez coś lub kogoś, dać się opanować czemuś złemu';
9. *wrócić, powrócić do rodzinnych pieleszy* 'wrócić, powrócić do własnego domu';
10. *chwiać się, drżeć, trząść się w posadach* 'o ziemi, budynkach: być gwałtownie, silnie wstrząsanym';
11. *wodzić rej* 'przewodzić komuś gdzieś, dyrygować, rządzić';
12. *śmiać się do rozpuku* 'zanosić się śmiechem, pękać ze śmiechu';
13. *trafić w sedno* 'uchwycić istotę rzeczy, znaleźć właściwe rozwiązanie';
14. *słomiany wdowiec, słomiana wdowa* 'mąż lub żona pozostający w domu przez pewien czas bez współmałżonka'; *słomiany zapal, ogień* 'nagle powstający i bardzo intensywny, ale krótkotrwały zapal, entuzjizm';
15. *iść, śpieszyć komuś w sukurs* 'iść, śpieszyć na pomoc, z odsieczą';
16. *własnym sumptem* 'na własny koszt, własnymi środkami';
17. *wejść, stanąć w szranki* 'stanąć do walki, do współzawodnictwa';
18. *pijany, zalany w sztok* 'zupełnie, kompletnie pijany'; *upić się, urznąć się itp. w sztok* 'upić się bardzo';

19. *być, pojawić się na tapecie* 'być omawianym, stać się tematem zainteresowania';
20. *pić na umór* 'pić do utraty przytomności'; *zakochać się w kimś na umór* 'zakochać się w kimś bez pamięci';
21. *robić, czynić komuś wstręty* 'utrudniać mu coś, przeszkadzać mu w działaniu';
22. *złupić z kogoś skórę* 'wyciągnąć od kogoś wiele pieniędzy';

Historyzmy:

1. *potępić, potępiać w czambuł* 'potępić bez wyjątku wszystkich i wszystkich';
2. *coś nie (jest) warte funta kłaków* 'coś jest bezwartościowe';
3. *kruszyć kopie o kogoś, o coś* 'walczyć o tę osobę lub o to, występować w ich obronie';
4. *dobrać się (z kimś) w korcu maku* 'bardzo do siebie pasować'; *chować coś (jakąś sprawę) pod korcem* 'ukrywać to (tę sprawę), utrzymywać w tajemnicy';
5. *łut szczęścia* 'odrobina szczęścia będąca koniecznym warunkiem powodzenia';
6. *oddać coś z nawiązką* 'oddać coś ponad należność';
7. *postawić kogoś pod pręgierzem opinii publicznej* 'obwinić, oskarżać, napiętnować kogoś lub coś publicznie'.

VI.

Archaizmy:

1. *sypialnia*; 2. *czy*; 3. *kokietka*; 4. *ogrom, bezmiar*; 5. *mieszkać*; 6. *pan*; 7. *koszula*; 8. *pyszałek*; 9. *podwieczorek*; 10. *ksiądz* (dziś pogardliwie o księdzu); 11. *chłop*; 12. *duże łóże*, zwłaszcza *małżeńskie*, *sypialnia*; 13. *matka*; 14. *dziewczyna, młoda kobieta*; 15. *we troje, we trzech*; 16. *we dwoje*, *we dwóch*; 17. *zjeść*; 18. *duże naczynie do picia*; 19. *matka męża*; 20. *szybko*; 21. *wrota, brama*; 22. *rycerz*; 23. *zawsze*; 24. *spostrzec, ujrzeć*.

Wyrazy przestarzałe (wychodzące z użycia): 1. *wielbiciel*; 2. *przeciwnik, nieprzyjaciel*; 3. *lotnisko*; 4. *miłość, sympatia*; 5. *jednak, mimo to, wszakże*; 6. *uwaga, czujność*; 7. *salon*; 8. *utrącajusz, hulaka*; 9. *kolarz, rowerzysta*; 10. *naprawdę, słowo daję*; 11. *negliż*; 12. *komplementy, czule słówka*; 13. *anegdota*; 14. *poważanie, szacunek*; 15. *zgryzota, troska, kłopot*; 16. *jednakowy*; 17. *utrzymanka*; 18. *łatwo, bez trudu*; 19. *zobaczyć, ujrzeć*; 20. *sierociniec, przedszkole*; 21. *przedwczoraj*; 22. *zostać, pozostawać*; 23. *odezwać się*; 24. *łatwo, bez wysiłku*.

VII.

1. Dialektyzmy (gwaryzmy): *ajuści, akuratnie, cepak, ciągiem, dlaboga, dychać, ichni, ładzić, nazad, oprzątnąć, ośródk, prażucha, taksówka*;
2. Regionalizmy (prowincjonalizmy): *bańka* (krak.), *drzewko* (krak.), *fiakier* (krak.), *jadzić się* (krak.), *prymariusz* (krak.), *sklep* (pozn.), *skład* (pozn.), *skopowina* (pozn.), *tuk* (pozn.), *tum* (pozn.), *tytka* (pozn.).

VIII.

1. 'starszy pasterz owiec';
2. 'ser z niekwaszonego mleka owczego';
3. 'gospodarz na Podhalu';
4. 'młodszy pasterz owiec';
5. 'góralskie, płaskie obuwie z jednego kawałka skóry';
6. 'wędzony ser owczy, formowany w drewnianych, często rzeźbionych artystycznie formach';

7. 'stroma ścieżka górską';
8. 'wypędzanie owiec na hale';
9. 'wodospad górski';
10. 'świerk';
11. 'odosobniony szczyt górski o stromym wierzchołku i stromych zboczach';
12. 'rozległy, łagodnie nachylony stok górski';
13. 'wielki kamień, głaz, skała';
14. 'ognisko w górach';
15. 'wierzchołek, szczyt górski';
16. 'serwatka z mleka owczego'.

IX.

1. a. *cielę*; b. *jagoda*; c. *wiadro*; d. *na podwórko*; e. *żrebię*;
2. a. *chaber*; b. *jagoda*; c. *butelka*; d. *włoszczyzna*; e. *napoleonka*; f. *zsiadłe mleko*; g. *na podwórko*; h. *jeżyna*; i. *płaski talerz*; j. *czajnik*; k. *kromka*;
3. a. *poziomka*; b. *indyczka*; c. *czajnik*; d. *kogut*; e. *płaski talerz*; f. *chaber*; g. *biedronka*; h. *ziemniak, kartofel*; i. *porzeczka*; j. *wiadro*; k. *szlafrok*.

X.

1. Gwara złodziejska: *chawira* ('dom, mieszkanie'), *chewra* ('gang'), *dać cynk* ('ostrzec, zawiadomić'), *doliniaż* ('złodziej kieszonkowy');
2. Gwara łowiecka: *basior* ('dorosły samiec wilka'), *jucha* ('krew zwierzęcia'), *knerać* ('dźwięki wydawane przez łabędzia'), *kot* ('zając'), *skoki* ('nogi zająca'), *śluchy* ('uszy zająca');
3. Gwara aktorska: *grać z odkręconym potencjometrem* ('grać rolę przesadnie, nadużywając środków ekspresji'), *metal się komuś obsunął* ('aktor ma chrypkę'), *ogonista* ('statysta, epizodysta');
4. Gwara żołnierska: *fala* ('żołnierze z tego samego poboru'), *kot* ('młody żołnierz'), *przyciąć kota na ogona* ('pasować rekruta na dojrzałego żołnierza');
5. Gwara brydżystów: *blotka* ('słaba karta'), *dziadek* ('fikcyjny gracz na miejscu brakującego do kompletu partnera'), *figura* ('karta mająca duże znaczenie w grze'), *grać pod stół* ('grać tak, by wzięta karta leżąca na stole'), *rekontra* ('odpowiedź na kontrę przeciwnika');
6. Gwara młodzieżowa: *cool* ('światny'), *jarzyć* ('rozumieć'), *korki* ('korepetycje'), *odlotowy* ('światny'), *ście-ma* ('drobne kłamstwo, oszustwo'), *wkuwać* ('uczyć się intensywnie'), *tankomat* ('osoba mogąca wypić dużą ilość alkoholu').

XI.

➤ Barwa emocjonalna to nacechowanie ekspresywne, które wyraz niesie: ironiczne (uszczypliwe i drwiące), lekceważące, obelżywe, obraźliwe, pieszczotliwe (czułe i serdeczne), podniosłe (uroczyste), pogardliwe, pospolite, poufate (swobodne, przyjacielskie), rubaszne (proste i dosadne), wulgarne, żartobliwe itp.

1. *chłopaczek* (zdrobniacie), *chłopaczyna* (z sympatią, współczuciem lub politowaniem), *chłopaczysko* (z pogardą lub politowaniem), *chłopczyk* (pieszczotliwie), *chłopczyna* (z sympatią lub współczuciem), *chłopczysko* (z niechęcią,

- pogardą lub politowaniem), *chłopię* (żartobliwie), *chłop-taś* (pieszczotliwie), *chłoptys* (pieszczotliwie, żartobliwie lub ironicznie), *chłystek* (pogardliwie), *gołowś* (lekce-ważąco), *małolat* (lekceważąco), *młokos* (lekceważąco), *niedorostek* (lekceważąco), *pęta* (lekceważąco), *smarkacz* (lekceważąco), *szczawik* (żartobliwie), *szczeniak* (żarto-bliwie lub pogardliwie), *żółtodziób* (ironicznie);
2. *bachor* (z niechęcią), *basatyk* (żartobliwie), *bąk* (żarto-bliwie), *berbeć* (żartobliwie, rubaszenie), *bobas* (pieszczo-tliwie), *bobo* (pieszczotliwie), *brzdąc* (żartobliwie lub pieszczotliwie), *dzidzia* (pieszczotliwie), *dzidzius* (piesz-czotliwie), *dzieciaczek* (pieszczotliwie), *dzieciaczyna* (z politowaniem lub ze współczuciem), *dzieciaczysko* (z politowaniem lub ze współczuciem), *dzieciatko* (piesz-czotliwie), *dziecię* (podniośle), *dziecina* (pieszczotliwie lub z politowaniem), *dzieciuch* (ironicznie), *fafel* (żarto-bliwie), *kajtek* (żartobliwie), *knot* (żartobliwie), *maluch* (pieszczotliwie), *skrząta* (żartobliwie), *smarkul* (lekcewa-żąco lub żartobliwie), *smyk* (żartobliwie), *sraluch* (lekce-ważąco), *szkrab* (żartobliwie, pieszczotliwie);
 3. *cizia* (rubaszenie lub lekceważąco), *donna* (żartobliwie), *dupa* (wulgarnie), *dziewczę* (żartobliwie), *dziewczynina* (życzliwie, często z odcieniem politowania), *dziewczyni-sko* (z politowaniem, czasem pieszczotliwie lub żartobli-wie), *dziewica* (podniośle, żartobliwie), *dziewoja* (żartobli-wie), *dziewucha* (rubaszenie, czasem serdecznie, życzliwie), *dziewuszka* (pieszczotliwie), *dziewuszysko* (pogardliwie, z politowaniem, czasem pieszczotliwie), *dziunia* (rubasz-nie), *gęś* (lekceważąco), *kociak* (rubaszenie, żartobliwie), *koza* (żartobliwie), *laska* (rubaszenie), *lolitka* (żartobliwie), *pannica* (pogardliwie, często z odcieniem nieżyczliwości), *pannisko* (pogardliwie, niechętnie lub z politowaniem), *pod-fruwajka* (żartobliwie), *siksa* (lekceważąco);
 4. *baba* (rubaszenie, żartobliwie), *babeczka* (pieszczotliwie), *babina* (ze współczuciem lub z politowaniem), *babsko* (po-gardliwie), *babsztyl* (pogardliwie, z niechęcią), *bogini* (pod-niośle), *cipka* (wulgarnie), *damulka* (żartobliwie), *facetka* (żartobliwie, z odcieniem ironii), *kobiecina* (ze współczu-ciem, politowaniem, serdecznością), *niewiasta* (książkowo), *prukwa* (pospolicie, wulgarnie), *pudło* (pogardliwie), *rasz-pla* (pogardliwie), *suka* (wulgarnie), *szantrapa* (obelżywie), *wydra* (pogardliwie), *zołza* (pospolicie).

XII.

➤ Barwa emocjonalna wyrazów tworzona jest w następujący sposób:

1. Przez dodanie regularnych sufiksów ekspresywnych (*-ina/-yna, -as, -us, -uś, -uch, -och -isko, -idło*), np.: *adwokaci-na, brudas, chytrus, dziewczynisko, piśmidło, pracuś, sta-ruch, tłusciuch, urzędniczyna*;
2. Przez deformację struktury wyrazowej, polegającą na skró-ceniu wyrazu, co zapewnia mu większą wyrazistość eks-presywną, np.: *anarch, ideolo, socjał*;
3. Przez adideację, czyli przystosowanie postaci danego wy-razu do jakiegoś innego, niezwiązanego z nim etymolo-gicznie w celu osiągnięcia wtórnych skojarzeń semantycz-nych i efektu komicznego, np.: *biurwa, publicystyka, picz-ka, ponureska, zmoralista*;

4. Przez wyzyskanie poczucia związku z podstawą, od któ-rej dana forma została utworzona, np.: *pęta* 'ten, kto się pęta pod nogami', *smarkacz* 'ten, kto smarka';
5. Przez wyzyskanie kontrastu pomiędzy przenośną a dosłow-ną wartością znaczeniową wyrazu, np.: *rozpylacz* (w zna-czeniu nieprzenośnym 'przyrząd służący do rozbijania wody na strumień drobnych kropelek').

XIII.

Na przykład: 1. *szalenie*; 2. *straszenie*; 3. *okropnie*; 4. *potwor-nie*; 5. *preraźliwie*; 6. *nieludzko*; 7. *diabelnie/ diabelsko/ dia-bło*; 8. *kosmicznie*; 9. *piramidalnie*; 10. *cholernie*; 11. *wście-kle*; 12. *nieziemsko*; 13. *pioruńsko*; 14. *koszmarnie*.

Powyższe synonimy mogą być – z pewnymi ograniczeniami – używane wymiennie.

XIV.

1. a. *pustka*; b. *świt*; c. *dziewczyna*; d. *płonąć, palić się*; e. *łódź, okręt*; f. *piękno, uroda*; g. *błękit*; h. *dorodny*; i. *po-le, łąka*; j. *otchłań, toń*; k. *gubić, wydzielać*; l. *potok, stru-mień*; ł. *koń*; m. *siew*; n. *iskra*; o. *melancholia, smutek*; p. *owinać, okryć*; q. *czerwień*; r. *zapach*;
2. a. *wysokie kępy łopianów i ostów*; b. *ciemność*; c. *róża*; d. *księżyc*; e. *plowy warkocz*; f. *chmury*; g. *wczesna je-sień*; h. *deszcz*; i. *jaskółka*.

XV.

1. *bezkwietny*; 2. *białoskrzydły*; 3. *jasnolicy*; 4. *kasztanowło-sy*; 5. *krasnolicy*; 6. *niebianin*; 7. *osrebrzyć*; 8. *pawiooki*; 9. *srebrnopióry*; 10. *wygwieździć*; 11. *złocistokłósy*.

XVI.

1. *siew*; 2. *zatrudnić*; 3. *las*; 4. *bilet*; 5. *skontrolować*; 6. *pie-niądz*; 7. *zapłacić*; 8. *powódź*.

XVII.

1. *odpalić*; 2. *pichcić*; 3. *małpować*; 4. *ślepy*; 5. *spec*; 6. *gwizdnąć*.

XVIII.

zglądzić – *zabić*; gnuśny – *leniwy*; podążać – *iść*; woń – *za-pach*; spopielić – *spalić*; wiarołomny – *niewierny*; postradać – *stracić*; rubieże – *granice*.

XIX.

1. Fragment felietonu – styl publicystyczny:

- a. styl z pogranicza dziennikarstwa i literatury, pisane są nim głównie tzw. małe formy literackie (np. felieton, reportaż, artykuł);
- b. charakteryzuje się dużą różnorodnością, mogą w nim występować elementy stylu naukowego, potocznego, artystycznego;
- c. pisane w nim teksty mają na celu nie tyle informowa-nie, ile wpływanie na czytelnika, pobudzanie go do re-akcji na omawiane zjawiska (pełnią funkcję impresyw-ną), ujawniają zatem oceny i emocje nadawcy (pełnią także funkcję ekspresywną), stąd też częste są środki językowe nacechowane ekspresywnie i/lub wartościu-jąco (np.: *arogancka buta, górnienie i chmurnie*), szcze-

- gólnie należące do stylu potocznego (np.: *na moje wyzłó*);
- d. język poszczególnych tekstów pisanych tym stylem nosi piętno indywidualne (np.: swoista ironia, jak w tym wypadku: *alibi dla zrzucania supernowoczesnych bombek*, czy jednostkowe innowacje słowotwórcze i semantyczne, tu np.: *oficjalne albańsko-natowskie sensacje*);
 - e. nadawca się ujawnia – występuje najczęściej w 1. os. lp. (tu np.: *Nie potrafię jednak zapomnieć [...]*);
 - f. w zależności od dziedziny, jakiej dotyczy tekst, używa się odpowiednich terminów na poziomie podstawowym;
2. Fragment rozprawy naukowej – styl naukowy:
 - a. duża abstrakcyjność – używanie czasowników pojęciowych (np.: *ujawnić, występować, dotyczyć*) i rzeczowników abstrakcyjnych (np.: *ukształtowanie*), co wynika z funkcji tekstu – dążenia do uogólnień i udowodniania stawianych tez;
 - b. obecność wielu środków językowych, spajających tekst (np. *omówione już wcześniej; a więc*);
 - c. częste używanie zdań podrzędnych, wielokrotnie złożonych;
 - d. częste używanie wyrażen modalnych (np.: *może, niewątpliwie*), wskazujących na postawę autora wobec poruszanego tematu;
 - e. nieujawnianie się nadawcy (np.: *omówione już, a nie np.: które już omówiłam*);
 - f. używanie terminów (oraz symboli, wzorów itp.) naukowych (np.: *struktura tekstu, rama, zdania egzystencjalne, wypowiedzenia rematyczne*), co wynika z dążności do precyzji;
 3. Pismo ADM-u do mieszkańców – styl urzędowy:
 - a. bezosobowość formy – częste zdania bezpodmiotowe lub w stronie biernej (np.: *Użytkownik lokalu obowiązany jest [...]*), a także takie, w których ani nadawca, ani odbiorca nie są ujawnieni (np.: *Przepisywanie książeczki na nazwisko innej osoby jest niedopuszczalne*);
 - b. szablonowość formy (np.: *pod rygorem, obowiązany jest*), co powoduje odindywidualizowanie tekstów (stosunki oficjalne zakładają pewnego rodzaju typizację i automatyzm);
 - c. stosowanie analizmów leksykalnych (*dokonać wpłaty zam. wpłacić; w terminie do 10 zam. do 10*) i składniowych (*w oparciu o*);
 - d. kategoryczność formy (np.: *obowiązany jest, jest niedopuszczalne*) – teksty te pełnią bowiem funkcję nakładającą;
 - e. rozbudowane zdania pojedyncze z licznymi dopełnieniami, okolicznikami i przydawkami zamiast zdań podrzędnych dopełnieniowych, okolicznikowych, przydawkowych (np. *[...] użytkownik lokalu obowiązany jest [...], pod rygorem [...]*, a nie np.: *użytkownik lokalu obowiązany jest [...]* – w innym wypadku [...]);
 4. Tekst popularnonaukowy – styl popularnonaukowy:
 - a. przekazywanie wiedzy w sposób przystępny, obrazowy (np.: *przedtem ludzie wierzyli; wynikało to stąd, że*);
 - b. prosta budowa zdań – zdania pojedyncze są krótkie, nierozbudowane, a wypowiedzenia złożone składają się najwyżej 2-3 zdań składowych;
 - c. przewaga konkretności nad abstrakcją – obecność porównań, przenośni, personifikacji oraz innych środków stylistycznych, mających uprzystępnąć opisywane zjawisko;
 - d. unikanie terminologii specjalistycznej (z rzadka tylko stosuje się najniezbędniejsze terminy – bywają one opatrzone wyrażeniem *tzw.*, które wskazuje na dystans autora wobec formy);
 - e. indywidualizacja stylu (teksty te mają oddziaływać nie tylko na rozum, lecz także na emocje czytelnika);
 5. Tekst informacyjny – styl dziennikarski:
 - a. przewaga zdań pojedynczych (często rozwiniętych) nad zdaniami złożonymi;
 - b. przewaga rzeczowników nad innymi częściami mowy;
 - c. duża liczba wyrazów i wyrażen niezależnych od autora – nazwisk, dat, nazw miejsc, tytułów itp. (np. *Luciano Pavarotti, Medal Nansena, Wysoki Komisarjat ONZ ds. Uchodźców, Bośnia, Gwatemala, Kambodża, Liberia, Kosowo, Modena*) oraz nazw opisywanych zjawisk (np. prezydent może być nazwany tylko *prezydentem, głową państwa* albo za pomocą imienia i nazwiska, nie zaś za pomocą indywidualnych określeń peryfrastycznych, np.: *ten wysoki/ niski mężczyzna, ten niewysoki blondyn* itp.; w tym tekście – *uchodźcy*, a nie np.: *ludzie, którzy uciekli ze swoich krajów*);
 - d. obiektywizm – używanie słownictwa nienacechowanego wartościująco i ekspresywnie;
 - e. obecność słownictwa nienacechowanego stylistycznie, a także – w mniejszym stopniu – erudycyjnego i terminologicznego;
 6. Fragment rozmowy – styl potoczny:
 - a. mnogość zdań współrzędnie złożonych (*Jadę [...], tłok taki [...], a on mówi [...]; [...] wysiedliśmy [...], podjeżdża [...], ale wcale się nie zatrzymuje*);
 - b. obecność anakolutów składniowych (*Jadę ja kiedyś z nim na, wiesz, wuef, dziesiątką, tłok taki, że nie wiem co [...]; Patrę, a to, kurde, do zajezdni*);
 - c. obecność słownictwa ekspresywnego (*że nie wiem co [...]; kurde; wściekłem się jak cholera*), oddającego stan emocjonalny nadawcy;
 7. Przemówienie – styl oficjalny:
 - a. stosowanie bezpośrednich zwrotów do adresata (np. *Panie Marszałku! Wysoka Izbo!*);
 - b. zaangażowanie emocjonalne nadawcy w treść wypowiedzi (np.: *święto najbliższe sercu każdego z nas*), a co za tym idzie – stosowanie słownictwa nacechowanego ekspresywnie i wartościująco;
 - c. patos (np. *Matka rodzielka, matka żywicielka, matka ziemia i matka ojczyzna*);
 - d. stosowanie środków retorycznych – metafor (np. *były dla nas tarczą obronną*), porównań, pytań retorycznych itp.;
 - e. przewaga zdań krótkich, które łatwiej docierają do słuchaczy.
- XX.**
- Przygotowując obie wersje listu, trzeba pamiętać o właściwym doborze słów: w liście do osoby bliskiej (koleżanki, przyjaciółki, rówieśnika) można sięgnąć po słowa z rejestru potocznego; bardziej oficjalne relacje z odbiorcą zmu-

szażą nadawcę do używania słownictwa stylistycznie neutralnego, do staranniejszego doboru wyrazów.

WZÓR

Wersja I

Warszawa, 19.01.1999 r.

Kochana Anulko,

ogromne dzięki za list. Wyciągnęłam go ze skrzynki dwa dni temu i jak wszystkie Twoje listy sprawił mi wielką frajdę. Nie muszę Ci pisać, jak bardzo brakuje mi Ciebie, pagaduch i spotkań z Tobą, więc każda wiadomość od Ciebie strasznie mnie cieszy.

Tak jak przypuszczałaś, ostatnio nie wiem, w co włożyć ręce, bo urządzenie naszego nowego sklepu-galerii zabiera kupe czasu. Mam nadzieję, że najpóźniej do połowy przyszłego tygodnia interes ruszy. Wreszcie będzie to fajne wnętrze – dokładnie takie, o jakim sobie myślałam.

W domu ostatnio trochę kłopotów – mama złamała nogę. Na początku wszystko wyglądało OK, ale po zrobieniu rentgena wyszło, że to nie jest tylko głupie złamanie. Na szczęście ma już zdjęty gips. Musi jednak chodzić na jakiś ćwiczenia.

Niedługo zaczynają się ferie. Pojechałabym gdzieś na narty, ale może tym razem nie do Zakopanego. Tam zawsze o tej porze cholerne tłumy ludzi. Chodzi mi po głowie ciche miejsce, najlepiej na jakiś wsi zabitej dechami. Nie wiem, czy moje plany wypalą.

W Warszawie tymczasem – stuprocentowa zima, nie bardzo mroźna, ale śnieg wali okropny. Zwłaszcza u nas, na wsi ma ona swoje plusy (jeśli oczywiście nie pamiętać o porannym odśnieżaniu ulicy).

Trudno wyobrazić sobie, że u Ciebie teraz – środek lata.

Napisz, jak upały? Czy masz chwilę na jakiś eskapady czy też robota jest od rana do nocy? Proszę, popstrykaj trochę zdjęć. My z Andrzejem już dziś mamy chrapkę na winko i Twoje opowiastki o Afryce.

Całuski –

Julka

PS Baśka ma córeczkę – piękniutką, zdrowiutką dzidzię. Oboje z Markiem zwariowali na jej punkcie.

Wersja II

Warszawa, 19.01.1999 r.

Kochana Pani Anno,

serdecznie dziękuję za list. Dostałam go dwa dni temu i jak wszystkie Pani listy sprawił mi prawdziwą przyjemność. Nie muszę pisać, jak bardzo brakuje mi Pani, rozmów i spotkań, więc każda wiadomość, choćby listowna, ogromnie mnie cieszy.

Tak jak Pani przypuszczała, pochłonięta jestem ostatnio urządzeniem naszego nowego sklepu-galerii. Mam nadzieję, że najpóźniej do połowy przyszłego tygodnia uda się go otworzyć. Wreszcie będzie to ładnie zaprojektowane, przestronne wnętrze – dokładnie takie, o jakim marzyłam.

W domu ostatnio trochę kłopotów – mama złamała nogę. Na początku wyglądało niegroźnie, ale po zrobieniu zdjęcia rentgenowskiego okazało się, że to nie jest zwykłe złamanie. Na szczęście ma już zdjęty gips. Musi jednak chodzić na rehabilitację.

Niedługo zaczynają się ferie. Chętnie pojechałabym gdzieś na narty, ale może tym razem nie do Zakopanego. Tam zawsze

o tej porze – dużo ludzi. Marzy mi się jakieś spokojne miejsce na odludziu. Nie wiem jednak, czy uda nam się wyjechać choćby na kilka dni.

W Warszawie tymczasem – prawdziwa zima, nie bardzo mroźna, ale śnieżna. Zwłaszcza u nas, na przedmieściach ma ona swój urok (jeśli oczywiście nie pamiętać o konieczności porannego odśnieżania ulicy).

Trudno wyobrazić sobie, że u Pani teraz pełnia lata. Proszę napisać, jak znosi Pani upały? Czy ma Pani trochę czasu na zwiedzanie kraju czy też praca wypełnia Pani cały czas? Cieszylibyśmy się, gdyby robiła Pani jak najwięcej zdjęć. Razem z Andrzejem czekamy z niecierpliwością na spotkanie i Pani opowieści o Afryce.

Najserdeczniej pozdrawiam –

Julia

PS Basia Malinowska urodziła córeczkę – piękną, zdrową dziewczynkę. Oboje z Markiem są w niej zakochani.

XXI.

1. W łóżeczku darło się niemowlę płci męskiej, Bartek, obiekt nienawiści obu starszych siostr ⇒ drzeć się – pot.; niemowlę płci męskiej – urzęd.;
2. Zdjęcia trupa Pol Pota mają zostać przedstawione dzisiaj ⇒ trup – pot.;
3. Wicepremier Balcerowicz twierdzi, że jeśli epidemia zwolnień chorobowych będzie postępowała w takim tempie, to wypłaty rozwałą budżet ZUS i państwa ⇒ rozwalić – pot.;
4. Zdarza się jednak, iż nawet jeżdżąc niewiele, odczuwamy ból poniżej łuków żebrowych i w centrum brzucha ⇒ łuki żebrowe, centrum brzucha – spec. med.;
5. Posłowie gotowi są wprowadzić w Polsce instytucję świadka koronnego na wzór amerykański [...]. By usprawnić walkę z mafiami, policja i resort sprawiedliwości od dawna chcą mieć prawo nagradzania przestępcy, który sypnie kumpeli ⇒ sypnąć, kumpel – pot.;
6. Generał zatrudnił konstruktora Oscara V. Paine'a i zlecił mu zaprojektowanie właśnie pistoletu maszynowego. 10 listopada 1918 r. pierwszą partię pistoletów dostarczono do portu, aby je wysłać do wojującej Europy, ale ta nazi jutrz złośliwie przestała się różnić ⇒ różnić się – pot.;
7. Kiedy biedaczysko stanął na własnych nogach na ziemi rodzicielce, natychmiast przystąpili doń policjanci molestowani przez właściciela knajpy ⇒ ziemia rodzicielka, doń – książk.; knajpa – pot.;
8. Jankowi nauka zawsze szła opornie. Skończył już 15 wiośen i nadal kiblował w 7. klasie podstawówki ⇒ skończyć ileś wiosen – książk., arch.; kiblować – pot., posp.;
9. Może pod skrzydłami pierwszej damy Rzeczypospolitej poprawi się zespółowi, któremu wkrótce stuknie 45 lat ⇒ pod czymiś skrzydłami – erudyc.; stuknie komuś ileś lat – pot.;
10. Facet w maskującej panterce stał w odległości dwudziestu kroków, strzelając w okienny otwór domu oznaczonego numerem 17 ⇒ facet – pot.; okienny otwór – spec.;
11. Spojrzenie zatrzymuje się na ułamek sekundy na twarzy, koncentruje się na biuście, schodzi w dół – na chwilę zawisa na miednicy, zdecydowanie dłużej na nogach i znów wraca do twarzy ⇒ miednica – spec. med.;

2. W tyńże lokalu, jak to teraz modne, dla uciechy gości do napojów wysokowych serwowano striptiz, a głębokimi nocami – odważniejsze obyczajowo „numery”, czyli tańcowanie rozdzielanych do rosołu najętych niewiast wokół izw. rury ⇒ tenże – lekko oficj.; głębokimi nocami – książk.; numery – pot.; tańcowanie, rozdzielane – książk.; rozebrany do rosołu – pot.; niewiasta – książk., arch.; izw. – oficj.

➤ W powyższych zdaniach najczęstszym błędem stylistycznym jest użycie wyrazów potocznych. Nie harmonizują one nie tylko ze stylem dziennikarskim, ale często także z tematem podejmowanym w tekście. W zd. 4., 11. znalazły się słowa o nacechowaniu specjalistycznym (np.: luki że-browe, centrum brzucha, miednica) i w tym wypadku trudno znaleźć uzasadnienie dla takiego zabiegu stylizacyjnego. Zdania 1., 7., 8., 9., 10., 12. rażą niespójnością stylistyczną – w neutralny stylistycznie tekst wpleciono wyrazy z różnych rejestrów.

XXII.

➤ W poniższych zdaniach zaczerpniętych z tekstów prasowych autorzy sięgnęli po elementy stylu potocznego. Taka stylizacja wypowiedzi dziennikarskiej nie jest tu funkcjonalnie uzasadniona. Pozostaje w dysharmonii z tematem wypowiedzi, stanowi także wykroczenie przeciw zasadzie stosownego pod względem stylu dopasowania wyrazów tworzących zdanie.

1. Gospodarz otworzył i w tym samym momencie zainkasował mocny cios pięścią w głowę, po którym upadł na podłogę.
2. Ciekawe, że nawet słonie urodzone w niewoli, które nigdy nie chlały, kiedy podsunie się im alkohol [...].
3. Francuskich chłopów wkurza taka polityka i zbudowali piramidę z niechcianych warzyw i owoców.
4. Redaktor Klaudia Michalak w lokalnej „Trybunie Śląskiej” walnęła tytułem „Żegnaj, piesku”.
5. Prezes kopalni, Józef Matysik, który stał na czele załogi, pierwszy został capnięty przez policję.
6. Do „Victorii” przybyły osobistości z pierwszych stron gazet, z wyjątkiem lewicowców, chociaż pojawił się Jerzy Urban, który przez ostatnie lata harował jak wół, żeby Lech Wałęsa przegrał prezydenturę.
7. Ledwie dziewczęta wysypały się z autobusu, gdy nagle z odległości ok. 30 metrów żołnierz arabski, stojący w wieżyczce strzelniczej, bez ostrzeżenia zaczął pruć do nich z karabinu. Seria skosiła kilkanaścioro dzieci.

XXIII.

➤ Wszystkie teksty pisane są stylem urzędowym. Występuje on w pismach i dokumentach oficjalnych. Charakteryzuje się znacznym stopniem konwencjonalności, obecnością licznych skostniałych, swoistych dla tego stylu wyrazów i formuł. Typową cechą tej odmiany polszczyzny jest przewaga wyrażen i zwrotów analitycznych nad syntetycznymi, mnogość konstrukcji bezosobowych, wyrazów neutralnych pod względem emocjonalnym.

1. W Dziale Listów i Interwencji będą wykonywane zadania w zakresie nie zmienionym w stosunku do roku 1996. Należy oczekiwać, że będzie postępował dalszy obserwowa-

ny obecnie wzrost liczby spraw kierowanych do Działu przez senatorów.

POPRAWA

W Dziale Listów i Interwencji będą wykonywane zadania podobne jak w roku 1996. Możemy się spodziewać, że wzrośnie liczba spraw kierowanych do Działu przez senatorów.

2. Podstawowe zadania Biura wynikające z regulaminu Organizacyjnego polegające na zapewnieniu obsługi organizacyjno-technicznej posiedzeń plenarnych Senatu, dys-trybucji materiałów dla senatorów i Prezydium Senatu, przygotowywaniu porządków dziennych obrad Senatu oraz obsługę komisji senackich ulegną w 1997 r. zwiększeniu w związku z zakończeniem III kadencji Senatu RP.

POPRAWA

Podstawowe zadania Biura wynikające z regulaminu Organizacyjnego: organizowanie posiedzeń plenarnych Senatu, przygotowywanie materiałów dla senatorów i Prezydium Senatu, przygotowywanie porządków dziennych obrad Senatu oraz obsługa komisji senackich w 1997 r. poszerzą się w związku z zakończeniem III kadencji Senatu RP.

3. Po przeprowadzeniu wnikliwej analizy aktualnych możli-wości ruchowych w rejonie ul. Nowy Świat, która wyka-zała istnienie rezerwy przepustowości tego odcinka, Zarząd Transportu Miejskiego informuje, że powstały wa-runki dla przywrócenia kursowania autobusów linii 175 na ul. Nowy Świat, a więc trasą obowiązującą przed remon-tem wzmiankowanej ulicy.

POPRAWA

Zarząd Transportu Miejskiego po dokładnej obserwacji ruchu samochodowego na Nowym Świecie zadecydował, że autobus 175 znów będzie jeździł trasą obowiązującą przed remontem tej ulicy.

XXIV.

1. Tekst ten stanowi przykład ożywającego ostatnio w wystąpieniach publicznych dawnego stylu, który można by nazwać retorycznym. Charakteryzują go: złożona składnia, liczne zdania pytań (w tym retoryczne), metafory, rozbudowane porównania, różnego rodzaju powtórzenia (m.in. anafory, epifory) oraz inne środki retoryczne. Ich nadmierne nagromadzenie powoduje, że tekst staje się pretensjonalny, a forma zaczyna dominować nad treścią. W takim tekście chodzi bardziej o wytworzenie określonego nastroju niż przekazanie myśli autora.
2. Autor tekstu dziennikarskiego uległ powszechnej dziś mo-dzie używania w wypowiedziach prasowych (informacyj-nych i komentarzach) słownictwa polszczyzny nieoficjal-nej, potocznej. O atrakcyjności tej odmiany polszczyzny zadecydowały takie cechy jak obrazowość, ekspresywność, bezpośredniość – pozostające w opozycji do poprzedniego (sprzed 1989 r.) stylu języka mediów: braku nacechowania ekspresywnego, wtórności wobec odmiany pisanej wyni-kającej z cenzurowania wszelkich wypowiedzi, monoton-nej, skostniałej, pompatycznej formy wypowiedzi. Styli-styczny, językowy luz ma prawdopodobnie służyć uatrak-cyjnieniu tekstu dziennikarskiego, przyciągnąć uwagę czy-telnika, zachęcić do lektury, wytworzyć klimat sensacji, wreszcie zmniejszyć dystans dzielący dziennikarza od czy-

telnika. W rzeczywistości dystans między nadawcą i odbiorcą tekstu prasowego jest całkiem naturalny i nie należy go na siłę zmniejszać przez językowe spoufalanie się. W wypadku przytoczonego tekstu zaproponowana przez autora stylizacja potoczna pozostaje dodatkowo w wyraźnej dysharmonii z tematem wypowiedzi.

XXV.

Przytoczony artykuł z tygodnika „Nie” stanowi jaskrawy przykład, niestety, coraz powszechniejszego u nas, agresywnego stylu wypowiadania się. Wydaje się, że autorowi nie chodzi o przekazanie jakiejś opinii, lecz o obrażenie, znieważenie osób, o których się w tekście mówi. W tym celu tekst został nasycony wyrażeniami charakterystycznymi dla stylu niskiego, a nawet wulgarnego: *wzięła za mordę, nieruchawi, cmoknął świętego papę w pierścione, pornos, ciąganie po sądach, podział się, pies z kulawą nogą nic mu nie powie, leni się*. Wyrażenia te pozostają w oczywistej dysharmonii z tematem wypowiedzi. Potoczności i wulgarności tekstu towarzyszy wyrafinowana ironia zbudowana na podstawie licznych sugestii (np. tej wprowadzonej przez marginesowe pytanie: *Przy okazji, ciekawe, na jakich oponach jeździ papamobile?*, sugerującej, że brak zainteresowania Kościoła plakatem reklamującym wyroby firmy *Pirelli* podyktowany jest faktem, że papamobile jeździ na oponach tej firmy). Za ironiczne uznać można wyrażenie *czujny jak żuraw*. Ironia jest figurą stylistyczną, która blokuje wszelką możliwość polemiki. Autor zawsze może bronić się, mówiąc, że nic takiego nie powiedział. W istocie bowiem w ironii właściwy sens wypowiedzi podany jest w sposób niejawny, nie wprost.

Brak szacunku do osób, o których się mówi, sygnalizowany jest w tekście także przez insynuacyjny sposób nazywania papieża: *pan papież* oraz ironiczny zwrot *cmoknął świętego papę w pierścione*, a także przez sposób zapisu *Kościół kat.* Obrażliwe jest słowo *kopacz*.

Zachowując szacunek dla odbiorcy, należy kierować się zasadami etyki komunikacji międzyludzkiej obowiązującymi w każdej wypowiedzi, zarówno ustnej, jak i pisemnej:

1. Nie poniżaj czytelnika, używając słów wrogich, nieprzyjemnych, takich, których sam nie chciałbyś czytać.
2. Nie nadużywaj figur stylistycznych uniemożliwiających polemikę (metafor, ironii, sloganów).
3. Nie manipuluj, używając półprawd.
4. Nie stosuj fałszywych pochlebstw.
5. Wyrażaj się jasno! Pisz więc tak, aby nie utrudniać czytelnikowi dotarcia do sensu Twojej wypowiedzi.
6. Zachowaj językową poprawność i nie ulegaj stylistycznym modom.

XXVI.

DO DYREKCJI MUZEUM W ŁÓWR (sic!), ZAGRANICA

*Niniejszym donoszę, że mam dla Dyrekcji niespodziankę. Przy kopaniu na działce wykopałem dwie ręce w stanie do-
brym, z kamienia.*

Orientuję się, że Dyrekcja jest w posiadaniu starożytniej rzeźby greckiej bogini Wenus Zmilo. Dyrekcja nie zaprzeczy, bo są świadkowie.

Wyżej wzmiankowaną rzeźba nie ma rąk, bo jej brakuje. Ja o tym wiem z dobrego źródła.

Sytuacja jest teraz taka, że ja ręce znalazłem.

Mogę te ręce dostać Dyrekcji za uiszczeniem opłaty pocztowej przy odbiorze. Za to proszę Dyrekcję o spełnienie moich życzeń.

Moje życzenia są takie: Wycofanie obcych wojsk z terenu mojego kraju.

Rozpisanie wolnych wyborów do Sejmu drogą powszechnego głosowania.

Niezwłoczne zaopatrzenie nas w mydło, buty i pastę do zębów.

Jeżeli Dyrekcja nie może tego załatwić sama, to niech się porozumie z Narodami Zjednoczonymi. Im chodzi o kulturę światową i jest jasne, że albo bogini będzie dalej bez rąk, albo już będzie z rękami.

Dla mnie osobiście proszę za fatywę o wysłanie mi puszki kawy mielonej w proszku marki Nescafe. Proszę o wysłanie przesyłka poleconą, bo kradną.

Z wyrazami poważania

Sławomir Mrożek – polak (sic!)

➤ Zderzenie stylu urzędowego i potocznego wywołuje efekt groteskowy.

XXVII.

1. Sprawę skomplikowała choroba ojca.
2. Jej arogancja wynikała z różnych kompleksów.
3. Spodziewaliśmy się sukcesu naszych zawodników na olimpiadzie.
4. Słoneczna pogoda sprzyja szybkiemu dojrzewaniu owoców w sadach.
5. Sąd udowodnił oskarżonemu winę.
6. Rząd groził wprowadzeniem stanu wojennego.
7. Matki zasługują na nasz szacunek.
8. Wszyscy cenili dziekana za odwagę i bezkompromisowość.
9. Dzieci często się skarżą na nietolerancję swoich rodziców.
10. Ludzie się obrażają za krytykę ich postępowania.
11. Urzednicy SB namawiali mnie do współpracy z nimi.
12. Nowe władze skończyły z brakiem odpowiedzialności.
13. Nigdy nie śmiej się z czyjejś wiary w lepszą przyszłość.
14. Premier zastrzegł się przed interpretacją jego wypowiedzi jako pogroźki.
15. Codziennie mamy możliwość przeczytania w prasie o zawrotnej karierze naszego tenisisty.

➤ Zdania ze składnikiem znominalizowanym ujmuje treść w sposób bardziej skondensowany. Wskazują na to, że nadawcę charakteryzuje pewna sprawność i dojrzałość językowa.

XXVIII.

Nieobojętny dla stylu tekstu jest dobór typów zdań oraz sposobów ich łączenia.

Składniowa organizacja wypowiedzi, w której zdania łączą się współrzędnie (spójniki: *lub, albo, i, oraz, dlatego, więc, zatem, a, natomiast, toteż, dlatego też, zaś* itp.) znakomicie nadaje się do zapisywania luźnych spostrzeżeń, opisu wrażeń, bez próby ich porządkowania, interpretacji, dochodzenia związków, wzajemnych zależności między opisywanymi faktami, zdarzeniami itd.

Z kolei składnia zdań podrzędnie złożonych (spójniki: *że, bo, ponieważ, aby, by, żeby*; zaimki względne: *kto, co, kiedy, gdzie, jak, jaki, który* itd.) charakteryzuje się znacznym stopniem

intelektualizacji. Jest więc stworzona do formułowania tych fragmentów tekstu, w których podejmuje się jakieś rozumowanie, dochodzi związków i relacji przyczynowo-skutkowych. Wybór w składniowej organizacji wypowiedzi zdań podrzędnie lub współrzędnie złożonych może wiele powiedzieć czytelnikowi o kondycji intelektualnej piszącego – sprawności w obserwowaniu, ocenianiu świata, faktów i zdarzeń; zdolności logicznego prowadzenia myśli.

XXIX.

1., 2. elipsa i symetria w budowaniu zdań;

➤ W zakresie kompozycji zdania ważną techniką wzbogacania indywidualnej składni piszącego jest elipsa. Polega ona na pominięciu w zdaniu jednego członu składniowego, zwłaszcza orzeczenia.

Wartość elipsy płynie stąd, że kryje ona w sobie zdolność kondensowania przekazywanych treści, co w czasach powszechnego gadulstwa, wielosłownia wydaje się ogromną zaletą.

3.-5. powtórzenie (anafora, epifora), paralelizm składniowy;

➤ Bardzo przydatnym dla stylu zabiegiem konstrukcyjnym w składni są wszelkiego rodzaju celowe powtórzenia jednego lub kilku słów. Nagromadzone w jednym tekście lub jego fragmencie mają silny walor ekspresywny. Powtórzenie najczęściej przybiera postać anafory, gdy powtórzony element znajduje się na początku kolejno po sobie następujących jednostek składniowych (zdań, fraz). Czasami – epifory – powtórzony element znajduje się na końcu zdania.

Powtórzenie bywa źródłem usztywnienia składni tekstu – jego zastosowanie często pociąga za sobą użycie w bezpośrednim sąsiedztwie zdań zbudowanych według tego samego schematu, a więc poszczególne części zdania występują w nich w podobnej kolejności. Ta właściwość tekstu, tzw. paralelizm składniowy, może w pewnych sytuacjach być wykorzystana przez autora jako środek ekspresji.

Domeną powtórzeń jest przede wszystkim poezja, jednak jej dobrodziejstwa, zwłaszcza walory perswazyjne, powinny być docenione w każdym tekście pisanym. Powtórzenie znakomicie nadaje się z jednej strony do eksponowania treści ważnych dla piszącego, z drugiej zaś może ono pełnić funkcję opóźniającą – gdy autor tekstu poprzez powtórzenie jakichś słów i opóźnienie pewnych treści skupia uwagę czytelnika, zmuszając go do oczekiwania na te ostatnie.

Korzystając z wartości stylizacyjnych celowych powtórzeń, należy pamiętać o niefortunności powtórzeń przypadkowych, nieplanowanych, zwracać uwagę zwłaszcza na „wszędobylskie”, słowo *być* w najrozmaitszych formach gramatycznych, które przecież w różnych kontekstach z pożytkiem można zastąpić innymi, szczegółowszymi w znaczeniu czasownikami.

6., 7. parenteza;

➤ Atrakcyjnym stylistycznie zabiegiem konstrukcyjnym zdania jest parenteza, czyli wprowadzanie do zdań głównych wszelkich struktur nawiasowych, wtrąconych, podanych jako dopowiedzenie, niewiążące się ze zdaniem zasadniczym formalnymi związkami składniowymi. Podobne uzupełnienia są najczęściej zdaniami wykrzyknikowymi, pytaniami. Uwydatniają jakiś element wypowiedzenia pod-

stawowego, kwalifikują emocjonalnie lub moralnie fakty, zdarzenia itp., o których mowa w zdaniu głównym. Wypowiedzi parenetyczne rozbijają wprawdzie składniowo i logicznie wypowiedź, są jednak znakomitym środkiem wprowadzania wątków pobocznych, drugorzędnych, dygresji, odautorskich komentarzy o charakterze ironicznym, subiektywnym.

8. przeciwstawienie, kontrast (antyteza);

➤ Efektowną, silnie nacechowaną ekspresywnie formą logiczno-składniowego ukształtowania wypowiedzi, zwłaszcza w części tekstu poświęconej argumentacji, jest antyteza. Polega ona na ujęciu w jedną całość składniową treści przeciwstawnych.

9. pytania;

➤ Zdanie pytajne może służyć różnym celom: ekspresji uczuć piszącego lub też oddziaływaniu na emocje i przekonania czytelnika. Jeśli niesie ze sobą intencję prawdziwego pytania, może stać się wyrazem niepokojów, obaw, ironii piszącego lub też pobudzać czytelnika do jego własnej aktywności intelektualnej, zapraszać do swego rodzaju dialogu z autorem. Typem pytań szczególnie przydatnym w kształtowaniu składni tekstu mogą być tzw. pytania retoryczne: wypowiedzi mające z pozoru postać pytania, w istocie – niewyrażające intencji pytajnej i niepobudzające czytelnika do wysiłku w poszukiwaniu na nie odpowiedzi, np.:

Cóż jest piękniejszego niż macierzyństwo?

Kto nie chciałby wyruszyć w podróż dookoła świata?

Komu mamy poświęcić nasz czas, jeśli nie najbliższym?

Czyż nie najważniejsze jest zdrowie?

Pytanie retoryczne stanowi czasem nawiązanie do czyjegoś, rzeczywistego lub tylko zakładanego przez piszącego, przypisywanego komuś przekonania. Dlatego w tekście znakomicie nadaje się do formułowania wniosku albo argumentu. Zamknięcie sądu autorskiego w formę pytania wzmacnia go i zabarwia emocjonalnie. Stąd ma znacznie większą siłę perswazji niż podobne znaczeniowo zdanie oznajmujące. Forma pytania kamufluje kategoryczność sądu narzucanego odbiorcy. Najczęściej ma postać sentencji społecznie aprobowanej, więc uniemożliwia replikę czytelnika, wymaga od niego akceptującego milczenia. W tym właśnie tkwi tajemnica jego siły przekonywania.

10. eksklamacje (wykrzyknienia);

➤ Dzięki nim tekst nosi wyraźne ślady emocji towarzyszących pisaniu tekstu.

XXX.

➤ Jeśli rzeczownik ma kilka przydawek nierzeczownikowych, to najczęściej zachowują one następującą kolejność:

1. zaimek wskazujący: *ten, ta, to*;

2. zaimek dzierżawczy: *mój, twój, jego* itd.;

3. liczebnik: *dwa, drugi, dwoje* itd.;

4. przymiotnik oceniający, np. *mądry, dobry*;

5. przymiotnik oznaczający cechy zewnętrzne: wielkość, barwę, materiał itd., np.: *duży, drewniany*;

np.: *ta moja pierwsza młodzieńcza miłość; dwie dorodne, żółte gruszki*.

Odstępstwo od takiego szyku wnosi nacechowanie stylistyczne – właściwe jest stylowi podniosłemu, służy archaizacji,

poetyzacji itp., np.: *młodzieńcza ta moja pierwsza miłość; żółte dwie dorodne gruszki.*

XXXI.

1. Gdy piszemy o czasie zdarzenia:

- Podczas pobytu w Polsce Tomasz poznał wielu przyjaciół.*
- Przy tłumaczeniu artykułu na język angielski korzystałem aż z 4 słowników.*
- Agata była nieśmiała, dopóki była panną.*
- Dziecko zostało u nas do powrotu rodziców.*
- Pisał listy, dopóki o nas pamiętał.*
- Odkąd zmarła matka, dom jest pusty i smutny. Od śmierci matki dom jest pusty i smutny.*
- Pierwsze wiersze drukował jeszcze przed ukończeniem studiów. Pierwsze wiersze drukował jeszcze w czasie studiów.*
- Po referacie profesora rozpoczęła się ożywiona dyskusja.*
- Jak tylko lekarz zbadał chorego, skierował go do szpitala. Ledwie lekarz zbadał chorego, skierował go do szpitala. Od razu po zbadaniu chorego lekarz skierował go do szpitala. Natychmiast po zbadaniu chorego lekarz skierował go do szpitala.*

2. Gdy piszemy o przyczynie zdarzenia:

- Poszedł do lekarza, ponieważ czuje się coraz gorzej. Poszedł do lekarza, czuł się bowiem coraz gorzej. Z powodu coraz gorszego samopoczucia poszedł do lekarza. (oficj.) Żle się czuł, więc poszedł do lekarza.*
- Ze zdenerwowania nie mogła nic powiedzieć.*
- Ze względu na coraz gorszy stan pacjenta jechali powoli. (oficj.) Jechali powoli, bo stan pacjenta był coraz gorszy. (pot.)*
- Andrzeja W. skazano na 10 lat za kradzież samochodów.*
- Szybko wracał do zdrowia dzięki troskliwej opiece najbliższych.*
- Popsuła sobie wzrok przez wielogodzinną pracę przy komputerze.*
- Od silnego zapachu kwiatów bolała głowa i nie można było spać.*
- Z powodu coraz słabszej pamięci wszystko zapisuje w kalendarzu. (oficj.)*

3. Gdy piszemy o celu czynności:

- Przyszedł do nas po poradę.*
- Ubierał się i zachowywał dziwacznie dla zwrócenia na siebie uwagi.*

c. *Redakcja odesłała tekst do korekty.*

d. *Wołał wszystkich na pomoc.*

e. *Podjęto różnorodne działania w celu zreformowania służby zdrowia.*

4. Gdy piszemy o utrudnieniach w realizacji czynności:

- Miała nietatwe życie, ale nie traciła optymizmu. Mimo że miała trudne życie, nie traciła optymizmu. Mimo trudnego życia nie traciła optymizmu.*

b. *Aresztowano go bez dowodów.*

5. Gdy piszemy o warunkach, które muszą być spełnione:

- Może matka wyzdrowieje. Dzieci staną się wtedy spokojniejsze.*
- Gdybyś nie lekceważył zasad diety, teraz nie miałbyś nadwagi.*
- Dostanie posadę na uczelni, pod warunkiem że zrobi doktorat.*
- W razie zmęczenia przerwij na chwilę ćwiczenie.*
- Nasi zawodnicy przegrają ten mecz, chyba że będą intensywnie trenować.*
- Oskarżonego nie aresztują bez wyroku sądowego.*
- Od ciągłego oglądania filmów pełnych agresji dziecko samo staje się agresywne.*
- Pod wpływem miłości rodziców dzieci lepiej się rozwijają.*
- Z takimi poglądami mężczyzna nie powinien się żenić.*

XXXII.

- Dokładne okoliczności śmierci Świerczewskiego nigdy nie zostały dokładnie wyjaśnione* ⇒ niezręczne użycie w jednym zdaniu wyrazów pokrewnych słowotwórczo: *dokładny i dokładnie*;
- Piłka nożna była pasją Jego życia, którą interesował się do ostatnich chwil swojego życia* ⇒ nieudolne powtórzenie wyrazu *życie*;
- Taki sposób życia może prowadzić do choroby, a nawet do osłabienia organizmu* ⇒ konstrukcja *a nawet* wprowadza w pierwszej kolejności treść o mniejszym znaczeniu, w drugiej – treść o większej wadze, mniej spodziewaną przez odbiorcę, np.: *choroba, a nawet śmierć*. W tym zdaniu konieczna jest więc zmiana szyku: [...] *do osłabienia organizmu, a nawet choroby*;
- Opóźnienie nie niepokoiło nikogo* ⇒ niefortunne niecelowe nagromadzenie sylaby *nie*;
- Problem ten interesował wielu uczonych i ludzi* ⇒ błąd w klasyfikacji: uczeni to także ludzie;
- Także niemieckie mercedesy odnosiły sukcesy* ⇒ niezamierzony rym.

29. REDAGOWANIE TEKSTU

I.

- Użyte w opisie słownictwo musi mieć charakter stylistycznie neutralny, pozbawiony metafor oraz innych leksykalnych środków poetyckich.

WZORY

- Kiedy tylko śniegi stopnieją i wiosenne słońce zacznie mocniej przygrzewać, przylatuje znad Morza Śródziem-*

nego skowronek. Wydaje się on podobny do wróbla: jest mały, upierzenie ma szare, jego dziób przypomina kształtem stożek. Gniazdo wije sobie na ziemi pośród traw i zboża. Żywi się przede wszystkim owadami. Na jesieni skowronki zbierają także ziarnka i gromadzą się wtedy na ścierniskach w wielkie stada. Ludzie lubią te ptaki, zwłaszcza za ich piękny śpiew, w czasie którego wzbijają

się one wysoko. Jesienią skowronki znów odlatują do ciepłych krajów.

Ziemia jest wielką kulą, która krąży w przestrzeni wokół Słońca, obracając się przy tym dookoła własnej osi. Pokrywają Ziemię oceany, morza, wielkie lądy i małe, zwane wyspami. Na powierzchni lądów wznoszą się góry i pagórki, płyną rzeki, rozciągają się lasy, pustynie i urodzajne równiny.

Nie na całej kuli ziemskiej jest jednakowo ciepło: w dwóch miejscach, zwanych biegunami, panują wieczne mrozy; im dalej od biegunów, tym klimat staje się cieplejszy. Najdalej od nich, przy równiku, jest najgoręcej. Na lądach i wyspach mieszkają różne ludy, które tworzą państwa. Gospodarzem Ziemi jest człowiek.

ZORY

in krótkiego opisu

- a. Co to jest żmija (gad jadowity);
 - b. Główne części jej ciała, ich opis (głowa, szczęki, język, zęby, tułów, grzbiet, pokrycie ciała);
 - c. Ruchy żmii, jej głos;
 - d. Pożywienie;
 - e. Miejsce, gdzie żyje;
 - f. Ukąszenie żmii;
 - g. Pierwsza pomoc w wypadku ukąszenia.
- a. Czy nietoperz jest ptakiem czy ssakiem?
 - b. Dlaczego ludzie uważają nietoperza za ptaka?
 - c. Czym są skrzydła nietoperza (cienka błona między palcami kończyn przednich, tylnymi kończynami i ogonem)?
 - d. Kiedy te zwierzęta latają?
 - e. Co robią nietoperze w dzień?
 - f. Gdzie mieszkają?
 - g. Czym się żywią?
 - h. Który zmysł mają najlepiej rozwinięty, a który – najslabiej?
 - i. Czy nietoperze są pożyteczne, czy szkodliwe?
- a. Opis ciała;
 - b. Miejsce, gdzie żyje;
 - c. Pożywienie;
 - d. Obyczaje, chód;
 - e. Odrastanie członków;
 - f. Racze oczy;
 - g. Pożytek, który przynosi człowiekowi.

Opis jest to możliwie jak najdokładniejsze zobrazowanie, przedstawienie za pomocą słów przedmiotu, miejsca, zjawiska, sytuacji, osoby, uczuć i doznań itp. W zależności od przedmiotu opisu uwaga piszącego koncentruje się na różnych elementach.

Opisując przedmioty, autor powinien wziąć pod uwagę ich kształt, wielkość, kolor, materiał, z którego są wykonane, powierzchnię, wreszcie przeznaczenie.

Przedstawiając miejsce czy krajobraz, musi skoncentrować się zwłaszcza na charakteryzującym je układzie przestrzennym oraz specyfice właściwego im nastroju. Autor opisu zachowuje się jak kamerzysta, który przesuwając „oko” kamery według jakiegoś porządku, np. od punktu centralnego ku punktom bardziej odległym lub też z prawej strony ku lewej.

Przybliżając czytelnikowi obraz osoby, autor opisu zobowiązany jest przedstawić jej sylwetkę, strój, sposób poruszania się, mówienia, zachowania, gestykulacji. Szczególną wagę powinien przywiązywać do charakterystyki jej twarzy ze wszelkimi szczegółami, jak zarost, znamiona, blizny, kolor i oprawa oczu itd. Często oprócz wyglądu zewnętrznego przedmiotem opisu staje się czyjaś osobowość. Taki opis jest już charakterystyką postaci.

Mając przed sobą zadanie opisu sytuacji, trzeba uwzględnić jej miejsce oraz czas, uczestniczące w niej osoby, ich zachowania.

Przedstawiając czyjeś przeżycia wewnętrzne, odczucia, należy wziąć pod uwagę zarówno zachowania człowieka, jak i jego wygląd, który zmienia się pod wpływem doznawanych uczuć.

II.

➤ W tekście porównawczym ważny jest dobór cech, które posłużą do przeprowadzenia porównania, należy także ustalić kolejność ich prezentacji. Porównanie może być przeprowadzone na dwa sposoby:

- a. **naprzemienny**, tzn. przez omówienie kolejno poszczególnych cech lub elementów w obu porównywanych obiektach;
- b. **całościowy**, tj. przez wszechstronne zaprezentowanie obu obiektów z osobna.

WZORY

1. Opis naprzemienny:

Sól i cukier, zwłaszcza w proszku, są na pierwszy rzut oka do siebie bardzo podobne. Łączy je biała barwa. Są dość twarde i ciężkie. I sól, i cukier błyszczą, rozpuszczają się w wodzie i bywają użyteczne.

Można jednak spostrzec niemałe różnice między nimi: sól ma smak słony, a cukier – słodki; sól o wiele łatwiej się kruszy i jest prawie przezroczysta, a cukier przejrzysty jest tylko na brzegach. W ogniu sól rozpryskuje się i trzaska, a cukier topi się na karmel. Sól używa się przede wszystkim do mięsa i jarzyn, a cukru – do ciast, owoców i napojów.

Opis całościowy:

Sól i cukier, zwłaszcza w proszku, są na pierwszy rzut oka do siebie bardzo podobne. Oba mają barwę białą. Są dość twarde i ciężkie. I sól, i cukier błyszczą, rozpuszczają się w wodzie i bywają użyteczne. Można jednak spostrzec niemałe różnice między nimi.

Sól ma smak słony. Łatwo się kruszy. Jest prawie przezroczysta. W ogniu rozpryskuje się i trzaska. Używa się jej przede wszystkim do mięsa i jarzyn.

Cukier natomiast jest słodki. Przejrzysty jest tylko na brzegach. W ogniu topi się na karmel. Stosuje się go głównie do ciast, owoców i napojów.

2. Opis naprzemienny:

Zima i lato są porami roku zupełnie do siebie niepodobnymi. Różnią się wszystkim. W lecie dzień jest długi, a noce krótkie; w zimie – przeciwnie: noc jest bardzo długa, a dzień krótki i ciemny. W lecie powietrze jest zwykle ciepłe, a nawet dokuczają nam upały; w zimie na ogół bywa mroźno. Nawet w chmurach co innego się mieści zimą i la-

tem: w lecie – deszcz, w zimie – najczęściej śnieg biały i miękki. Dlatego też i cała ziemia inaczej wygląda w obu tych porach roku: w lecie jest zielona od trawy i innych roślin, złota – od dojrzałych zbóż, błękitna – od przezroczystej wody, w której odbija się bezchmurne niebo. W zimie – ziemia jest biała, otulona śniegiem, a rzeki i jeziora pozostają skute lodem. Zielone w lecie drzewa stoją zimą bez liści, czasem ozdobione szronem; błękitne niebo zamienia się na szare, lasy i ogrody, w lecie pełne gwaru ptaków, cichną i pustoszeją. Tylko niekiedy rozlega się krakanie wrony.

Także w ludziach wielka zachodzi zmiana pod wpływem każdej z tych pór roku. W lecie, podczas upałów, człowiek staje się leniwy, nie lubi pracować; zimą – przeciwnie – pełen jest energii, gotowy do najbardziej nużącej pracy.

Opis całościowy:

Zima i lato są porami roku zupełnie do siebie niepodobnymi. Różnią się wszystkim.

W lecie dzień bywa długi, a noc – krótkie. Powietrze jest zwykle ciepłe, a nawet dokuczają nam upały. Z chmur pada deszcz. Ziemia mieni się barwami: zielenią od trawy i innych roślin, złotem – od dojrzałych zbóż, błękitem – od przezroczystej wody, w której odbija się bezchmurne niebo. Lasy i ogrody w lecie tętnią gwarem ptaków. Podczas upałów człowiek staje się leniwy, nie lubi pracować.

W zimie noc jest bardzo długa, a dzień – krótki i ciemny. Na ogół bywa mroźno. Z nieba często sypie śnieg biały i miękki. Zimą ziemia jest biała, otulona śniegiem, a rzeki i jeziora pozostają skute lodem. Drzewa stoją bez liści, czasem ozdobione tylko szronem. Niebo staje się szare. Lasy i ogrody cichną i pustoszeją. Tylko czasem rozlega się krakanie wrony. Zimą łatwiej jest pracować.

III.

➤ Streszczenie tekstu wymaga ustalenia tematu publikacji, oddzielenia w czytanim tekście informacji ważnych od mniej istotnych albo powtórzonych w celach stylistycznych lub emfaticznych, czyli oddzielenia oryginalnych opinii autora od tego wszystkiego, co ma ją potwierdzić; odnalezienia w rzece słów głównego nurtu. Technikę streszczania wykorzystuje się, zarówno przygotowując notatki z lektury przeznaczone wyłącznie do prywatnego użytku, jak i jako sposób relacjonowania w tekście autorskim cudzej wypowiedzi. Procedurę streszczania należy rozpocząć od podkreślenia ołówkiem tych zdań, a najlepiej słów, które dla czytanego tekstu są kluczowe. Warto wziąć pod uwagę nawet kryterium czysto frekwencyjne: duża częstość występowania słów należących do pewnej klasy znaczeniowej, ich zagęszczenie w jakimś fragmencie tekstu świadczy o tym, że jest to temat w nim dominujący. Trzeba pamiętać, że na ogół ważne są przytaczane w tekście dane liczbowe, a nośnikami istotnych treści są wyrazy pełnoznaczące, głównie rzeczowniki i czasowniki, ocen zaś – przymiotniki i przysłówki. W wyborze informacji, które zostaną wykorzystane w streszczeniu, należy pomijać: przykłady, subiektywne elementy treści, np. dygresje autorskie, fragmenty powtarzające myśli jakiegoś innego odcinka streszczanego tekstu. Trzeba także zwrócić uwagę na wszelkie podkreśle-

nia i graficzne wyróżnienia (np. pogrubioną czcionkę, rozstrzelony druk, pismo pochyle) zastosowane przez samego autora. Na tej podstawie dochodzi się do zrekonstruowania struktury streszczanego tekstu. Należy przedstawić ją za pomocą numerowanych punktów – każdemu numerowi trzeba przyporządkować roboczy tytuł informujący o treści danego fragmentu: w ten sposób uzyskuje się coś na kształt spisu treści. Jeśli każdy punkt zostanie rozwinięty w zdanie oznajmujące lub jego równoważnik, powstanie streszczenie. Streszczać należy każdy dłuższy fragment, którego dokładne przytoczenie ma mniejsze znaczenie dla pisanej pracy. Oto podstawowe kroki, po których wykonaniu powstanie streszczenie:

1. krok – selekcja informacji podanych w tekście;
2. krok – spis treści;
3. krok – napisanie streszczenia.

➤ Streszczanie może być oparte na rekonstrukcji struktury oryginału i przyjęciu jego języka. Można jednak, zwłaszcza gdy relacjonuje się czyjeś myśli w wypowiedzi, korzystać także z innego typu streszczenia – zbliżonego raczej do komentarza. Podstawą selekcji informacji jest wówczas ocena ważności poszczególnych fragmentów streszczanego tekstu. Używa się wtedy mowy zależnej i nie jest się zobligowanym do przestrzegania układu treści właściwego oryginałowi.

IV.

1. a. Kara śmierci nie działa odstraszańco na przestępców.
b. Nikt nie ma prawa decydować o życiu innych.
c. Przyczyną wielu poważnych przestępstw, z morderstwem włącznie, są zmiany chorobowe, a ludzi chorych nie można karać za ich choroby.
d. Kara śmierci jest karą nieodwracalną. W wypadku pomyłki sądu nie można jej cofnąć.
e. Wiele państw zniosło karę śmierci.
f. Kara powinna działać wychowująco na sprawcę przestępstwa. Należy zatem dążyć do resocjalizacji, a nie unicestwienia człowieka.
g. Badania psychologiczne pokazują, że samo wykonywanie kary śmierci wyzwala w kacie agresję.
h. Ocenie sądu podlega nie tylko czyn, ale także człowiek. Jaki czyn mógłby być podstawą orzeczenia kary śmierci: jeśli spowodowanie śmierci, to czy każde, a jeśli nie każde, to dlaczego życie różnych ofiar morderstwa ma mieć różną wartość.

Przykładowe omówienie:

Za najmocniejsze, tj. najmniej podległe dyskusji, trzeba by uznać argumenty a., d.; nieco słabsze – argumenty c. i h. Najmniej perswazyjnie udane, chociaż także do wykorzystania, zdają się pozostałe argumenty. Argument b. zawiera postulat, który wyprowadzony jest z etyki chrześcijańskiej i tylko na jej gruncie może być przekonujący w walce o zniesienie kary śmierci. Informacja zawarta w zdaniu e. jest ogólna, dla większej skuteczności w funkcji argumentu wymagałaby uszczegółowienia: w jakich krajach zniesiona została kara śmierci, czy są to kraje o podobnych warunkach geopolitycznych, podobnym wskaźniku przestępczości itd. W argumentie f., mającym także charakter po-

stulatywny, występuje odwołanie się do pewnej koncepcji prawa, która sama w sobie może być przedmiotem dyskusji i sporu. Niektóre spośród przytoczonych argumentów są zasadniczo ważne dla uzasadnienia przyjętej tezy, lecz wymagają pewnego rozwinięcia i komentarza. Na przykład argument a. winien być rozbudowany przez podanie faktów potwierdzających nieskuteczność kary śmierci. Argument g. jest mało ważny społecznie.

W uzasadnianiu różnych racji ważna jest kolejność argumentów. Klasyczna retoryka wprowadziła na określenie najefektywniejszej kolejności przytaczanych argumentów termin *ordo Homericus*. Argumenty w potyczce na słowa są jak wojsko wystawione do obrony przed przeciwnikiem. W Homerowskiej „Iliadzie” Nestor ustawił swe wojska tak, by najsilniejsze znalazły się na przedzie i na końcu, najsłabsze zaś – w środku. Podobną strategię najlepiej jest przyjąć w przekonywaniu do postawionej tezy: pierwszeństwo należy wtedy dać argumentom najbardziej przekonującym. Dla uzyskania efektu dobrego wrażenia puentującego wypowiedź dobrze jest zachować także na koniec listy argumentów takie, które wydają się bezdyskusyjne.

2. a. *Od dzieciństwa dziewczynki traktowane są inaczej niż chłopcy. Ma to wpływ na ich późniejsze życie zawodowe:*

- *nauczyciele poświęcają więcej uwagi chłopcom niż dziewczętom, są oni częściej odpytywani – wyrabia to w nich umiejętność radzenia sobie z przełożonymi,*
- *chłopcy są częściej chwaleni za osiągnięcia, krytykowani zaś – tylko za zachowanie; stają się więc bardziej odporni na krytykę.*

b. *Kobiety napotykają w pracy liczne bariery psychologiczne:*

- *sukcesy zawodowe kobiet oceniane są w kategoriach szczęścia; mężczyźni – jako efekt wysokich kwalifikacji zawodowych,*
- *powszechna jest tendencja do niedoceniań pracy kobiet,*
- *niektóre stanowiska są dla kobiet niedostępne.*

c. *Kobiety ponoszą główny ciężar prowadzenia domu i opieki nad dziećmi. Żyją w ustawicznym stresie i frustracji, nie mogąc pogodzić roli matki, żony i pracownika.*

V.

➤ Każda wypowiedź powstaje z myślą o określonym odbiorcy. Jej nadawca musi więc zawsze brać pod uwagę znajomość tematu, jaką wykazuje się adresat wypowiedzi, jego przekonania, oczekiwania oraz stosunki, jakie ich wiążą, itp. Przede wszystkim należy się zastanowić, jaka jest wiedza adresata tekstu na podejmowany temat. Pamiętać trzeba, że jeśli się jej nie doceni, zanudzi się czytelnika, podając fakty mu znane. Jeśli natomiast się ją przeceni, np. używając bez objaśnienia obcych, niezrozumiałych terminów, można go wprowadzić w zakłopotanie. Autor tekstu musi zatem sobie odpowiedzieć na pytanie, co czytelnik sądzi na dany temat. Czy podziela jego poglądy, czy może różni się od niego w ocenach? Różnice płci, wykształcenia, wyznania, życiowych doświadczeń, rodzinnej tradycji, narodowości itd. są przyczyną rozbieżności w opiniach np. na temat abor-

cji, kary śmierci, bezdomnych, celibatu księży, roli policji, pozaustrojowego zapłodnienia itp. Inaczej zwracamy się przecież do osób o poglądach podobnych do naszych, inaczej do kogoś o odmiennych zapatrywaniach. Niezależnie od tego, do kogo mówimy, do kogo piszemy, starajmy się utwierdzić czytelnika w przekonaniu, że szanujemy jego racje, nawet jeśli się z nimi nie zgadzamy. Nigdy jednak w imię uprzejmości, grzeczności, nie rezygnujemy z prawdy i własnego zdania. W realizacji tego zadania pomogą nam następujące (przykładowe) formuły:

częściowo; nie do końca; do pewnego stopnia; być może; nie całkiem; z wypowiedzi wynika, że tymczasem; rozumiem, że, jednak; trudno nie zgodzić się z, ale; uzupełniając to, co powiedział; mogłoby się wydawać, że, ale; X ma rację, jeśli chodzi o, jednak; w moim przekonaniu; według mojego zdania/mnie jednak; wiem, że, jednak; mam wrażenie, że; nie wiem, czy, ale; jak mniemam; można powiedzieć, że, ale z drugiej strony; sądzę, że.

➤ Wyrażenia podobnego rodzaju pozwolą uniknąć bezpośredniego, jawnego odrzucenia domniemanego stanowiska czytelnika (słuchacza) i przekazać własny sąd w nieco łagodniejszej formie. Trzeba jednak pamiętać, że wyrażenia „osłabiające” wydłużają z kolei wypowiedź. Zachować więc należy umiar w ich stosowaniu, by nie utrudniały odbiorcy dotarcia do sensu wypowiedzi.

VI.

WZÓR

1. *Co to jest schizofrenia?*

- a. *wyjaśnienie terminu greckiego;*
- b. *definicja (schorzenie mózgu powodujące zaburzenia w myśleniu, zachowaniu, uczuciach).*

2. *Jakie są objawy schizofrenii?*

- a. *objawy niespecyficzne (występujące także w innych chorobach):*
 - *zmienność nastrojów,*
 - *problemy w pracy i w szkole,*
 - *brak umiejętności cieszenia się,*
 - *izolowanie się od świata,*
 - *brak dbałości o wygląd zewnętrzny;*
- b. *objawy specyficzne tylko dla tej choroby:*
 - *dziwne zachowania,*
 - *mówienie „od rzeczy”,*
 - *powracające obsesje i urojenia,*
 - *niezdolność do okazywania uczuć,*
 - *wewnętrzne głosy, halucynacje,*
 - *zaburzenia snu,*
 - *brak motywacji do działania.*

3. *Kto zapada na schizofrenię?*

- a. *wiek najczęstszych ujawnień choroby;*
- b. *płeć a schizofrenia („równouprawnienie płci”).*

4. *Jak leczyć schizofrenię?*

- a. *choroba nieuleczalna;*
- b. *rola leków antypsychotycznych.*

VII.

1. *Wieże mariackie były budowane przez dwóch braci. Jeden chciał być lepszy od drugiego i wyżej wybudować*

swoją wieżę, dlatego każdy z nich śpieszył się z robotą. Loto starszy brat szybciej zakończył budowę. Ponieważ nie chciał, aby wieża młodszego dorównywała jego dziełu, zabił brata nożem. Jednakże wyrzuty sumienia nie dawały mu spokoju, toteż tym samym nożem przebił następnie własne serce. Nóż ten – symbol zbrodniczej zazdrości – wisi do dziś w tzw. krzyżu Sukiennic, czyli w miejscu skrzyżowania się dwóch przejść przez tę najstarszą i najpiękniejszą halę targową w Polsce.

2. Krzysztofor to stary pałac przy Rynku Głównym, a pod nim licznie rozgałęzione lochy, piwnice, tajemne przejścia. Podobno przechowywano tam niegdyś złoto mieszkającego w Krzysztoforach alchemika. Gdy pewnego dnia kucharka z Krzysztoforów miała zabić na obiad koguta, wyrwał się jej i uciekł do lochów. Ona pobiegła za nim, lecz zabłądziła. Wtem coś błysnęło, potem stanął przed nią kogut, który przemówił ludzkim głosem: wskazał kucharce drogę do wyjścia, a następnie dał garść złota oraz zakazał oglądać się za siebie. Kucharka poszła. Wychodząc jednak z piwnicy, obejrzała się, dlatego też drzwi zatrzasknęły się z hukiem, a złoto zamieniło się w śmieci. Skarb krzysztoforski został więc w podziemiach, po latach zaś część lochów zawaliła się i odcięła dojście do skarbu.

VIII.

Wanda to córka Kraka, która objęła po jego śmierci panowanie nad Krakowem. Była ona panną wielkiej urody i rozumu. Gdy usłyszał o jej urodzie książę niemiecki Ryd gier, przysłał do Krakowa posłów z prośbą o rękę królowny, a gdyby odmówiła – groził jej wojną. Wanda nie chciała poślubić niemieckiego księcia, ponieważ jej – wolnej pani wolnego królestwa – siłą chciał swą wolę narzucić. Odmówiła więc swej ręki. Ryd gier na czele wojsk wkroczył w granice królestwa. Wanda zaś zgromadziła rycerzy i mężnie stawiała czoła najeźdźcy, odnosząc wspaniałe zwycięstwo. Uznała jednak, że po takim zwycięstwie należy się bogom ofiara dziękczynna, i złożyła ją z życia, rzucając się w nurty Wisły. Ku czci dzielnej królowej poddani usypali pod Krakowem wysoki kopiec. Dziś dookoła niego rozciąga się Nowa Huta.

IX.

- Najważniejszym sposobem uzyskiwania spójności międzyzdaniowej jest zastosowanie leksykalnych **powtórzeń**: **dokładnych** lub **niedokładnych** (synonimów – wyrazów o znaczeniu identycznym lub zbliżonym; **peryfraz** – wyrażen opisowych, **hiperonimów** – jednostek leksykalnych o szerszym zakresie; **koreferencyjnych zaimków osobowych** i **wskazujących**, które zastępują jeden wyraz lub odcinek tekstu).

1. Wczoraj wieczorem porywacze oddali rodzicom porwaną przed tygodniem dziewczynkę. Dziewczynka jest w szoku i wymaga opieki psychologa ⇒ powtórzenie dokładne;
2. Dziś przylatuje do Polski Ojciec św. Papież pozostanie w ojczyźnie do 14 czerwca ⇒ synonim;
3. W ogrodzie kwitły żonkile i tulipany. Kwiaty tworzyły na trawniku barwny kobierzec ⇒ hiperonim;

- Jednoznaczne nawiązanie między zdaniami powstaje tylko wtedy, gdy nazwa zostaje zastąpiona w kolejnym zdaniu

przez wyraz ogólniejszy. Odwrotna kolejność, tj. zastąpienie wyrazu ogólniejszego szczegółowszym nie gwarantuje takiej jednoznaczności: *Do pokoju weszła kobieta. Tleniona blondynka o wyglądzie Brigitte Bardot milczała* (to ta kobieta czy inna?).

4. Często rozmawiam z kobietami mającymi problem z nadwagą. Na ogół są one zdziwione, gdy słyszą o możliwości kształtowania swojej sylwetki ⇒ koreferencyjny zaimek osobowy;

- Innym sposobem budowania spójności międzyzdaniowej jest wykorzystanie leksykalnych **nawiązań**: **formalnych** (przez zastosowanie wyrazu spokrewnionego słowotwórczo) bądź **semantycznych** (przez zastosowanie wyrazów należących do tego samego pola tematycznego).

5. Nauczanie nie jest dziś zajęciem ani łatwym, ani wdzięcznym. Nauczyciel jest narażony na wiele przykrych doświadczeń ⇒ leksykalne nawiązanie słowotwórcze; wyrazy *nauczanie* i *nauczyciel* odnoszą się do różnych obiektów, jednak są ze sobą powiązane słowotwórczo (mają wspólny rdzeń oraz wspólną część znaczenia);

6. Lubię twórczość Lema. Fantastyka naukowa to mój ulubiony gatunek literatury ⇒ leksykalne nawiązanie semantyczne; powtórzenie jest w tym wypadku mniej widoczne – wykrywalne tylko na podstawie wiedzy o świecie. Wyrażenie *fantastyka naukowa* daje się powiązać z poprzednim zdaniem tylko pod warunkiem, że dla czytelnika jasne jest, że Lem jest autorem prozy fantastycznonaukowej. Trzeba więc mieć na uwadze, jak ważne jest ustalenie wspólnego zakresu wiedzy z czytelnikiem. Duży skok pojęciowy, wyzyskujący własne, indywidualne skojarzenia autora możliwy jest tylko wtedy, gdy mamy pewność, że dzielimy z czytelnikiem rozległy obszar wspólnych doświadczeń i wiedzy.

X.

- Jednym z najważniejszych sposobów kształtowania wewnętrznej spójności tekstu jest takie łączenie ze sobą kolejnych zdań, aby każde następne powtarzało część informacji przekazanej już w zdaniu poprzedzającym (lub zdaniach poprzedzających). Powtórzeniu może ulegać element bezpośrednio przylegający albo odległy. Dzięki takim powtórzeniom informacji powstaje w tekście cały łańcuch ząbień. Element nowo zakomunikowany staje się w dalszej części punktem wyjścia do następnej porcji informacji.

Pajęczyna jest bardzo wytrzymałym materiałem: pięć razy odporniejszym na rozciąganie niż stal, 30% elastyczniejszym od nylonu. Przyczyną jej wytrzymałości i elastyczności zajęli się naukowcy z Uniwersytetu Wyoming. Uczni stwierdzili, że pojedyncza nić pajęczyny składa się z maleńkich cząsteczek wyposażonych na końcach w mikroskopijne „zatrzaski” pozwalające im łączyć się jak klocki lego. Tajemnica niezwyklej właściwości „zatrzasków” tkwi w genach odpowiedzialnych za powstawanie protein tworzących szkielet konstrukcyjny pajęczyny. Odkrycie tych genów i wprowadzenie ich do komórek pewnych bakterii pozwoli uzyskać proteiny identyczne jak w pajęczynie. Podobne proteiny będą zastosowane w produkcji na przykład nici chirurgicznych – cieńszych, lecz mocniejszych od stosowanych

dotychczas. *Takie nici proteinowe zmniejszą krwawienie i urazy tkanek.*

I.

1. Niepotrzebnie powtórzono informację o tym, że mężczyzna uciekł z budynku prokuratury.

istem gończym poszukiwany jest 60-letni Janusz M. z Gdańca, który przez trzy lata współżył z 15-letnią dziewczyną. f. uciekł z budynku prokuratury po przesłuchaniu, zanim prokuratura zdążyła wystąpić do sądu o areszt.

2. Niepotrzebnie powtórzono informację o znalezieniu zwłok. i miejscowości Nowogrodziec w woj. jeleniogórskim w pobliżu dyskoteki „Maks”, około szóstej rano, znaleziono zwłoki żołnierza z jednostki w Żaganiu. Policja zatrzymała trzech ochroniarzy z dyskoteki. Według świadków, ochroniarze około czwartej nad ranem szarpali się z żołnierzem.

II.

ryzykadowe wyrażenia i zwroty metatekstowe:

przedmiotem mojej wypowiedzi; zacznę od; zajmijmy się najpierw; po pierwsze, po drugie, po trzecie; przejdźmy do następnego zagadnienia; przejdę teraz do innej sprawy; z kolei zajmijmy się; podsumujmy dotychczasowe rozważania; i jeszcze parę przykładów; tyle o, a teraz o; reasumując; jak widać; asuwa się pytanie; tak więc; omówmy po kolei; podsumowując; i ostatnia kwestia/ sprawa/ problem; zastanówmy się jeszcze/ jeszcze; z jednej strony, z drugiej strony.

Pisząc tekst, warto tak poprowadzić w nim myśl, aby jej przebieg i kierunek były dla odbiorcy czytelne. Pomagają w tym tzw. **tranzycje**, tj. formalne, językowe środki stanowiące jakby szkielet wypowiedzi, spoiwo pomiędzy poszczególnymi ogniwami myślowymi w tekście. Przytoczone wyżej przykłady sformułowań metatekstowych nadają się do wewnętrznego uspořádania akapitów, nadania im przejrzystej struktury.

III.

Należy pamiętać o podstawowych zadaniach, jakie ma do spełnienia akapit wstępny. Jego celem jest mianowicie:

1. Odpowiednie przygotowanie czytelnika do lektury tekstu i odbioru tematu;
2. Zainteresowanie tematem i pracą, skupienie na nich uwagi odbiorców przez podkreślenie wagi omawianych kwestii;
3. Wytworzenie atmosfery życzliwości i przychylności dla autora i jego wypowiedzi;
4. Spowodowanie takiego stanu świadomości czytelnika, w którym miałby on jasność, czego może się spodziewać po lekturze tekstu.

Należy unikać dwóch zasadniczych grzechów popełnianych często przez niedoświadczonych autorów:

1. Zbyt długiego wstępu;
2. Ogólnikowości.

Wstęp za długi w stosunku do zasadniczej, rozwijającej części pracy może być źródłem oddalenia się od tematu. Pisanie zaś rzeczy ogólnych często uchodzi za lekceważenie odbiorcy.

WZÓR

1. Kiedy byłem dzieckiem, często słyszałam od rodziców i dziadków dwa słowa: „cacy” i „be”. Gdy zrobiłam coś

dobrego albo dotknęłam czegoś ładnego czy przydatnego, mówili: „cacy”. Jeśli byłam niegrzeczna, zrobiłam coś niebezpiecznego, dotknęłam czegoś brudnego, brzydkiego – używali słowa „be”. Dziś z perspektywy czasu wiem, że te dwa dziecińskie słowa służyły moim najbliższym do tworzenia mojego systemu wartości. Od najwcześniejszych lat dzieciństwa jesteśmy wprowadzani w świat wartości. Do rodziców dołączają z czasem wychowawcy, księża, politycy. Ostatecznie nie da się od wartości uciec, nawet jeśli ktoś deklaruje chęć życia bez nich.

2. Słowo „wartość” ludzie na ogół kojarzą z moralnością. Wydaje się jednak, że ograniczenie jego rozumienia do wymiaru etycznego jest uproszczeniem. O wartościach można mówić także w odniesieniu do etyki, religii, pragmatyki. Także mój system wartości jest wielowymiarowy.
3. „Wierzę, że życie warto jest, aby je przeżyć. Twoja wiara pomoże ci uczynić je pełnym wartości”. Myśl Williama Jamesa wprowadza nas w samo sedno problemu wartości w życiu człowieka. O wielkości naszego życia decyduje dokonany przez nas wybór wartości, którymi się w nim kierujemy. Czy jest w nim miejsce na miłość, prawdę, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, przyjaźń, współczucie? Czy może pierwsze miejsca zajmują w nim pragmatyzm, pieniądze, chęć zysku?

XIV.

1. Wstęp nie ma związku z tematem.

2. Tytuł i sam tekst są odrębnymi całościami. Umieszczenie w pierwszym zdaniu zaimka *ten* nawiązującego do użytego w tytule wyrazu *pycha* nie jest fortunne ze względu na naruszenie warunków wewnętrznej spójności akapitu wstępnego.

3. W tym akapicie wstępnym zabrakło jakiegoś ogólniejszego zdania, które uzasadniałoby nawiązanie do biblijnej historii o zakazanym owocu. Rozwinięcie myśli o twórczym aspekcie ludzkiej pychy stanowi swego rodzaju polemikę z intencjami biblijnymi, a te nie zostały przez autora jeszcze przedstawione. Podobne zdanie mogłoby być w odpowiednich warunkach wprowadzone do zakończenia.

4. Autor do sformułowanego stosunkowo wąsko tematu dobiera bardzo ogólny wstęp, poświęcony problematyce znacznie ogólniejszej. Tak zredagowany wstęp zapowiada tekst poświęcony raczej Biblii, a nie pysze.

XV.

1. Przemiany wielu sfer życia wpływają na sytuację języka. Odzyskanie niepodległości państwowej zmniejsza zapotrzebowanie na podniosły język religijno-narodowej retoryki przez długie lata tak skutecznie podtrzymującej wśród Polaków ducha wspólnoty i oporu. Postęp demokracji i pluralizmu politycznego przynosi zwycięstwo zasady językowej wielopodmiotowości i dialogu. Liberalizm gospodarczy i rozwój indywidualnej aktywności ekonomicznej otwiera pole dla rozwoju nowego słownictwa technicznego i handlowego. Intensyfikacja kontaktów ze światem i Europą oznacza nieuniknione szerzenie się w języku obcych słów.

➤ Pierwsze zdanie wyraża ogólną myśl, a następne – są jej szczegółowym udokumentowaniem.

2. Wypada [...] zauważyć, że w dobie współczesnej w wyniku migracji i zmian granic państwowych ukształtowała się obiektywnie nowa relacja między językiem a wspólnotą narodową, związki wzajemne stały się w nim ściśle. Liczni Polacy mieszkający za granicą tracą znajomość polskiego języka, niektórzy z wielkim wysiłkiem próbują wracać do języka ojców. Z drugiej strony, osoby znające polszczyznę biegle deklarują się jako obcy narodowo, a wielu cudzoziemców uczy się polskiego ze względów czysto praktycznych, chcąc w Polsce studiować lub prowadzić interesy. Osiągamy pod tym względem status właściwy językom światowym. Przestaje być więc język mechanicznym kryterium narodowości. pozostaje jednak dalej w szerokim odczuciu społecznym istotnym czynnikiem identyfikacji narodowej i najbardziej oczywistą więzią łączącą Polaków.

➤ Akapit zbudowany jest ze zdań – przesłanek, a kończy się wnioskiem.

3. Obóz koncentracyjny Gross-Rosen – obecnie Rogoźnica, woj. wrocławskie – założono 2 sierpnia 1940 r. jako filię obozu Sachsenhausen-Oranienburg. Miejsce pod obóz wyznaczono w bezpośrednim sąsiedztwie miejscowego kamieniołomu, a więźniów traktowano jako siłę roboczą. Warunki życia w Gross-Rosen należały do najcięższych. Głodowe wyżywienie, praca ponad siły w kamieniołomach, brak pomocy lekarskiej, bicie i maltretowanie powodowały wysoką śmiertelność. 1 maja 1941 r. podobóz przekształcono w samodzielny obóz koncentracyjny. Wśród więźniów tego obozu byli obywatele belgijscy, czescy, holenderscy, niemieccy, polscy, radzieccy. Od jesieni 1941 r. Gross-Rosen stał się również obozem zagłady jeńców radzieckich.

➤ Akapit zawiera zdania związane wspólnym tematem, podaje kolejno nowe informacje o przedmiocie opisu.

XVI.

➤ Jednym z najważniejszych warunków owocnej lektury każdego tekstu jest zrekonstruowanie jego struktury. Autor powinien ułatwić to zadanie czytelnikowi, dokonując wewnętrznych podziałów swojego tekstu na akapity. Tekst dłuższy niż pół strony formatu A-4 należy podzielić na akapity obejmujące średnio 10-20 wierszy, co daje ostatecznie 3-4 akapity na stronie.

Słowo, jeśli nie jest sztucznym tworem terminologicznym, powstaje zawsze w czyimś tekście, jest słowem moim, twoim, słowem dziecka lub poety. Lubimy takie słowa czyjeś – zaskakujące nas, świeże, czasem śmieszne, czasem coś nowego odkrywające w rzeczywistości. Takie Wańkowiczowskie chciejstwa, nadobłocza Słowackiego, niepotrafi i mironczarnie Białoszewskiego, dziecięce trzymaczki zamiast rąk, doroślaków zamiast dorosłych, kradników zamiast złodziei, publicystycznych oklaskiwaczy, schemaciarzy, papierojadów i państwobójstwa. Jednakże podstawowe nasze porozumienie musi się odbywać za pomocą słów nam wspólnych, słów, które z indywidualizmów przeobraziły się w wyrazy języka ogólnego czy przynajmniej słowa jakiegś jego odmiany, stały się tym, co tra-

dycja oświeceniowa określała metaforą „słowa – wymiennej monety”.

Co to właściwie znaczy, że słowo jest wspólne, że słowo jest wymienną monetą? Czy tylko to, że np. dla nas wszystkich brat to syn tej samej matki, a matka to ta, która nas urodziła, wychowała?

Nie tylko, to także fakt, że i brat, i matka to słowa niosące poczucie bezpieczeństwa, oparcia, bliskości, zrozumienia, dobre konotacje odzywające się w przesunięciach znaczeń takich, jak brat ‘ktoś bliski’ – stąd także brat ‘zakonnik’ – w użyciach przenośnych takich, jak Franciszkowe brat słońce i brak wilk, jak matka ziemia i matka ojczyzna. Jednakże są znaczenia i są zwłaszcza konotacje słów, które nas łączą, i takie, które nas dzielą, nawet w obrębie jednego języka, zasadniczo jednego kręgu kulturowego. Bywają układy rodzinne, doświadczenia życiowe takie, w których słowo brat, a nawet słowo matka stają się nienawistne, doświadczenia, które niszczą całe przez pokolenia stworzone otoczki ciepła i światła wokół tych słów. Człowiekowi o takim balaście doznań nic nie powie czyjaś deklaracja: „chcę być dla ciebie bratem”, „chcę być dla ciebie matką”. Słowo nie funkcjonuje tu jako moneta wymienna, to samo słowo dwóch ludzi rozumie różnie w ich aksjologicznym nacechowaniu, ich dialog przestaje być dialogiem porozumienia.

Nie tylko jednak różnice indywidualnych doświadczeń niszczą mit słowa – wymiennej monety. Niszczy go również znamieny dla współczesności, ale przecież zawsze w jakimś stopniu obecny pluralizm kulturowy, światopoglądowy. Co innego znaczy słowo religia dla człowieka wierzącego, co innego dla zagorzałego ateisty. Innymi konotacjami obrasta słowo posłuszeństwo we wspólnotach zakonnych – i w środowiskach młodych kontestatorów, podobnie jak różne są konotacje słowa socjalizm, komunista, a z drugiej strony ksiadz, Kościół w rozmaitych odłamach naszego społeczeństwa, w innych także społeczeństwach współczesnego świata.

I wreszcie wieloznaczność i nieostrość znaczeniowa słów, tytuł słów tak dla nas ważnych. Ileż dyskusji wokół słowa godność, słowa prawda czy wolność. Ileż razy ci, którzy używają tych słów, rozumieją je całkiem inaczej niż ci, którzy ich słuchają, którzy je czytają. Wnioski z tego oczywiste – słowa wcale nie zawsze stanowią monetę wymienną o stałym kursie, słowa nie zawsze prowadzą do zrozumienia, bardzo często – do nieporozumień.

XVII.

➤ Podczas cytowania obowiązują następujące zasady:

- Początek i koniec cytowanego materiału źródłowego trzeba zaznaczyć cudzysłowem, por. p. 1.-6. w ćwicz., lub też (już bez cudzysłowu) złożyć pismem mniejszym od tekstu zasadniczego lub pismem pochyłym (kursywą), por. p. 7. w ćwicz.
- Po cytacji musi znaleźć się odniesienie do źródła. Można to zrobić na trzy sposoby. Najprostszym jest podanie w **nawiasie** źródła bezpośrednio po zacytowaniu, por. p. 7. w ćwicz. Informację o źródle cytatu można także podać w postaci przypisu bibliograficznego na dole strony lub na końcu pracy (ewentualnie jej rozdziału), por. p. 6. w ćwicz. Przypisy powinny być łączone z tekstem za po-

nocą odnośników (odsylaczy) w postaci cyfr arabskich złożonych mniejszą czcionką w górnej frakcji lub umownych znaków graficznych (np. gwiazdek), por. p. 2.-6. w ćwicz. Odsyłaczem do źródła cytatu może być również cyfra arabska w nawiasie kwadratowym umieszczona tuż po przytoczonym fragmencie tekstu. Źródło cytatu opatrzone taką samą cyfrą arabską (już bez nawiasu) należy umieścić na końcu pracy (lub jej rozdziału), por. p. 1. w ćwicz.

Odsyłacz lub nawias z odesłaniem umieszczamy po końcowym znaku przestankowym cytatu, por. p. 1.-5. w ćwicz. Jeżeli wykorzystanie cytatu kończy się w środku zdania, am umieszczamy odsyłacz lub nawias z odesłaniem do przybisu, por. p. 1. w ćwicz.

Jeżeli cytujemy tylko fragment zdania, włączamy go w swoje pełne zdanie, tak aby stało się częścią spójnej całości składniowej, por. p. 5. w ćwicz.

Jeśli w przytaczanym fragmencie celowo coś opuściliśmy, używamy wielokropka ujętego albo w nawiasy kwadratowe albo półokrągłe, aby to zaznaczyć. Opuściliśmy jednak tylko takie elementy oryginału, które nie zmieniają zasadniczego sensu wypowiedzi, por. p. 1., 2. w ćwicz.

Jeżeli podkreślamy, wyróżniamy coś, co nie jest podkreślone przez autora cytatu, zaznaczamy to w nawiasie kwadratowym po cytacie [**podkreślenia autora pracy**, w której wykorzystano cytaty], por. p. 3. w ćwicz.

Jeśli cytowany fragment nie tłumaczy się sam przez się, podajemy kontekst, w nawiasie kwadratowym umieszczając słowa wyjaśnienia, por. p. 4. w ćwicz.

Przytaczając wiersz liczący powyżej 3 wersów, stosujemy wcięcie od lewego marginesu. Wiernie zachowujemy podział na wersy. Zwracamy także uwagę na wielkie litery oraz wszelkie wyróżnienia graficzne, por. p. 7. w ćwicz.

Jeśli przytaczamy tylko 2, 3 wersy, zamiast wcięcia w celu zasygnalizowania początku i końca wersu możemy stosować ukośnik, por. p. 6., w ćwicz.

Cytując poezję, jesteśmy zobligowani do użycia cudzysłowu tylko wtedy, kiedy cytat wprowadzony jest w tekst ciągle z zastosowaniem ukośników. W przytoczeniach z wcięciem cudzysłów nie jest konieczny. Możemy natomiast tekst wiersza złożyć pismem mniejszym od tekstu zasadniczego lub pismem pochyłym, por. p. 7. w ćwicz.

Przytaczając cudze słowa we własnych tekstach, należy także pamiętać, iż:

Cytować należy wybiórczo! Nie długość i liczba cytatów stanowi o wartości pracy. Powinno się po nie sięgać tylko wtedy, gdy wyjątkowo celnie ujmują myśl ważną dla tematu. Nie mogą one przysłonić wyводу autora.

Cytaty nie służą czysto technicznemu wypełnianiu tekstu, lecz mają pomóc w udowodnieniu postawionej tezy. Powinny więc być możliwie **krótkie**.

Cytować należy dokładnie! Konieczne jest kilkakrotne sprawdzenie każdego cytowanego fragmentu z oryginałem, upewnienie się, czy nie ma błędu w lokalizacji cytatu.

VIII.

Parafrazowanie to metoda wprowadzania do tekstu materiałów źródłowych, polegająca na włączeniu cudzych myśli za pośrednictwem mowy zależnej. Pozwala to uniknąć

przytaczania długich fragmentów źródeł i opracowań innych autorów. Przy tekście parafrazowanym nie wprowadza się cudzysłowu, lecz tylko odsyła się do odpowiedniego tekstu oryginalnego przez adnotację **por.** Można powoływać się w tekście na jakiegoś autora w sposób nieformalny, np. w *artykule Różyłty* albo w *pracy Przybylskiego* itp. Zawsze jednak w tym samym akapicie wymienić należy źródło w sposób formalny, tj. przez podanie imienia i nazwiska autora oraz pełnego tytułu. Nigdy nie używa się w stosunku do osób znanych powszechnie lub środowiskowo formuł w rodzaju: *pani Szymborska*, *pan Wajda*. To po prostu nieeleganckie! Może nawet wyglądać na ironię.

XIX.

➤ Wszystkie publikacje cytowane w pracy powinny być wymienione w oddzielnym spisie literatury.

Przygotowując listę piśmiennictwa w wersji przeznaczonej do druku, pamiętać należy o kilku generalnych zasadach:

1. Zestaw pozycji bibliograficznych należy umieścić na **osobnej stronie maszynopisu lub wydruku z komputera**.
2. Przed oddaniem tekstu do druku **kilkakrotnie należy sprawdzić**:
 - a. pisownię nazwisk autorów, zwłaszcza prac obcojęzycznych;
 - b. tytuły i podtytuły publikacji, zwłaszcza prac obcojęzycznych;
 - c. nazwy oraz siedziby wydawców.

Niedokładnie przytoczony tytuł, błędy w nazwiskach są postrzegane przez czytelnika jako przejaw ignorancji, braku szacunku dla innych autorów podejmujących w przeszłości dany temat.

3. Pozycje literatury należy porządkować konsekwentnie według jednego z dwóch najczęściej stosowanych systemów:

System I stosowany jest przede wszystkim w krótszych pracach i artykułach przeznaczonych do publikacji w czasopiśmie. Pozycje bibliograficzne są w nim ponumerowane według kolejności ich cytowania. Odniesienie w tekście jest sygnalizowane poprzez cyfry arabskie albo we frakcji górnej, albo podane w nawiasie (najczęściej kwadratowym):

„.....”¹
„.....”^[1]

System II jest wykorzystywany najczęściej w obszerniejszych opracowaniach. Pozycje bibliograficzne uporządkowane są w nim według alfabety. W tekście zaś po cytacie podaje się nazwisko autora i rok publikacji oraz, jeśli cytujemy, strony, np.:

(A. Rudek 1998, s. 65).

Publikacje jednego autora pochodzące z tego samego roku oznaczamy kolejnymi literami alfabety, np.:

(A. Rudek 1987a, s. 76).

W obu systemach opis publikacji powinien zawierać określone dane bibliograficzne.

Przy wprowadzaniu na listę piśmiennictwa **artykułów z periodyków** trzeba uwzględnić następujące informacje i ich kolejność:

– nazwiska i inicjały (w polskiej tradycji często w odwrotnej kolejności) wszystkich autorów;

- pełny tytuł artykułu (często umieszczony w cudzysłowie);
- jeśli tekst jest tłumaczony – inicjały i nazwisko tłumacza;
- nazwę czasopisma,
- rok wydania,
- numer tomu, woluminu,
- numer pierwszej i ostatniej strony tekstu, np.:

M. Kielar-Turska (ewent.: Kielar-Turska, M.), „Język dziecka w poznawaniu i interpretacji świata” [w:] „Poradnik Językowy” 1996, z. 8, s. 28-34,
E. Werber, „Talmud – dziedzictwo historii i kultury”, przeł. D. Jovanka-Cirlić [w:] „Literatura na świecie” 1988, s. 32-72.

W wersji skróconej (jednak zastosowanej konsekwentnie w odniesieniu do bibliograficznego opisu wszystkich artykułów) można pominąć inicjały oraz nazwisko tłumacza, a także strony:

M. Kielar-Turska (ewent.: Kielar-Turska, M.), „Język dziecka w poznawaniu i interpretacji świata” [w:] „Poradnik Językowy” 1996, z. 8,
E. Werber, „Talmud – dziedzictwo historii i kultury” [w:] „Literatura na świecie” 1988.

➤ Bibliograficzny opis **monografii i podręczników** powinien uwzględniać:

- nazwiska i inicjały autorów (w polskiej tradycji często w odwrotnej kolejności);
- pełny tytuł;
- w wypadku drukowanych źródeł historycznych lub literackich – inicjały i nazwisko edytora naukowego, a w wypadku zbioru dzieł wielu autorów – inicjały i nazwisko redaktora naukowego;
- jeśli tekst jest tłumaczony – inicjały i nazwisko tłumacza;
- numer wydania;
- miejsce wydania;
- nazwę wydawcy;
- rok wydania;
- liczbę tomów lub numer tomu i ewent. inicjały i nazwisko jego autora oraz tytuł;
- liczbę stron lub w wypadku cytowania fragmentu – numer strony, np.:

P. Jasienica, „Rzeczpospolita Obojga Narodów”, wyd. II, t. I „Srebrny wiek”, Warszawa PIW 1992.

J. Huizinga, „Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury”, przeł./tłum. M. Kurecka, W. Wirpsza, Warszawa Czytelnik 1985.

W wersji skróconej można pominąć inicjały i nazwisko tłumacza, numer wydania oraz nazwę wydawnictwa:

P. Jasienica, „Rzeczpospolita Obojga Narodów”, t. I „Srebrny wiek”, Warszawa 1992.

J. Huizinga, „Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury”, Warszawa 1985.

➤ **Rozdział z opracowania zbiorowego** opisuje się przez wykorzystanie przyimka w zapisywanego w polskiej tradycji bibliograficznej na dwa sposoby:

w:...

[w:]....

M. Głowiński, „Norwida wiersze przypowieści w: ewent. [w:] „Cyprian Norwid. W 150-lecie urodzin”, red. M. Żmigródzka, Warszawa 1973, s. 72-109.

4. W tytułach czasopism i cykli wydawniczych, nazwach wydawnictw seryjnych wszystkie wyrazy odmienne piszemy wielką literą (np.: „Język Artystyczny”, „Biblioteka Arcydzieł Literatury Polskiej”); w tytułach czasopism, których nazwy są nieodmienne oraz w tytułach utworów literackich oraz tekstów naukowych wielkiej litery używamy tylko w pierwszym wyrazie (np.: „Prostu”, „Słownik języka polskiego”).

POPRAWA

Literatura z pełnym opisem bibliograficznym:

- Bartoszyński K., „Zagadnienie komunikacji literackiej w utworach narracyjnych” w: „Problemy socjologii literatury”, red. J. Sławiński, Wrocław-Gdańsk wydawnictwo 1971, s. 127-148.
- Chatman S., „O teorii opowiadania”, tłum. ... [w:] „Pamiętnik Literacki” 1984, s. 4.
- Ingarden R., „O poznaniu dzieła literackiego”, tłum. D. Gierulanka, Warszawa wydawnictwo 1976.
- Korolko M., „Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny”, Warszawa Wiedza Powszechna 1990.
- Eco U., „Lector in fabula. Współdziałanie w interpretacji tekstów narracyjnych”, tłum...., Warszawa wydawnictwo, 1994.
- Głowiński M., „Bohater zbiorowy” [w:] „Słownik terminów literackich”, red. J. Sławiński, Wrocław-Łódź wydawnictwo, 1988, s.
- Ong W. J., „Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii”, tłum. J. Japola, Lublin wydawnictwo 1992.

Literatura ze skróconym opisem bibliograficznym:

- Bartoszyński K., „Zagadnienie komunikacji literackiej w utworach narracyjnych” [w:] „Problemy socjologii literatury”, red. J. Sławiński, Wrocław-Gdańsk 1971, s. 127-148.
- Chatman S., „O teorii opowiadania” [w:] „Pamiętnik Literacki” 1984, s. 4.
- Ingarden R., „O poznaniu dzieła literackiego”, Warszawa 1976.
- Korolko M., „Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny”, Warszawa 1990.
- Eco U., „Lector in fabula. Współdziałanie w interpretacji tekstów narracyjnych”, Warszawa 1994.
- Głowiński M., „Bohater zbiorowy” [w:] „Słownik terminów literackich”, red. J. Sławiński, Wrocław-Łódź 1988, s.
- Ong W. J., „Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii”, Lublin 1992.

XX.

➤ **Długość** konstruowanych zdań ma dla stylu podstawowe znaczenie. Wpływa na charakter ekspresji, a w konsekwencji na przydatność do przekazywania określonych treści. Szerokie frazy, obszerne zdania wielokrotnie złożone zwalniają tempo wypowiedzi. Często jednak zaciemniają przekazywaną treść. Z kolei zdania krótkie obdarzone są silnym ładunkiem emocjonalnym. Umiejętność dobierania zdań krótkich i długich stosownie do tematu oraz zamierzonego przez piszącego celu – to prawdziwa sztuka. Zestawienie wypowiedzi zróżnicowanych co do długości pozwala osiągnąć ciekawy, zapobiegający znużeniu czytelnika kontrast intonacyjny.

Wyczuł tę subtelną stylistyczną wartość składniowo-interpunkcyjną autor „Felietonów przekornych”. Opisując swój spójny, harmonijny dom, w którym życie toczy się w stabilnym, odwiecznym tempie, korzystał z obszernego zdania, szerokiej frazy. We fragmencie zaś mówiącym o pustce domu, w którym zabrakło synów, posłużył się zdaniem krótkim, oszczędnym. W efekcie uzyskał wrażenie „poszat-kowania” tekstu, odpowiadające rozpadaniu się domowej harmonii i stabilności, niepokojom rodzicielskim, którym poświęcona jest ta część tekstu.

Krótkie zdania nadają wypowiedzi pewien dynamizm, „przyspieszają” ją, dają takie wrażenie, jakby powstawały na oczach czytelnika.

Zdania długie nadają wypowiedzi charakter tekstu zamkniętego, do końca przemyślanego, zdaje się doskonałego.

IXI.

Jedną z najtrudniejszych do opanowania umiejętności w pisaniu jest wyrażanie kwestii złożonych w sposób jasny, możliwie prosty, choć nie uproszczony. Chodzi przy tym nie tylko o dobór słów, lecz także o sięganie po przejrzyste konstrukcje zdaniowe. Długie zdania utrudniają czytelnikowi dotarcie do ich sensu oraz grożą rozchwianiem składni. Używanie zdań bardzo długich nie jest oczywiście błędem. Warto jednak wszędzie tam, gdzie przekształcenie zdania dłuższego w krótsze jest możliwe, a użycie zdania

długiego ze względów stylistycznych – niecelowe, z takiego rozwiązania korzystać.

1. *Gdy zbliżamy się do końca XX wieku i oceniamy go z perspektywy różnych dziedzin życia, to patrząc na niego z punktu widzenia badań biblijnych, musimy powiedzieć, że zaznaczył się on w teologii biblijnej znacznym rozwojem. Wyrażnym dla niego impulsem było ogłoszenie w dniu 18 XI 1969 r. Konstytucji Soboru Watykańskiego II „O Objawieniu Bożym”. Inspirowała ona badania w tym kierunku. W konsekwencji wiek XX nazywa się coraz częściej „stuleciem teologii biblijnej”.*
2. *Święta żydowskie to świat na ziemiach polskich już zaginiony. Żydowska kultura, wiara, tradycja jednak żyją, zwłaszcza w Izraelu. Chęć ich poznania, w tym świąt i obrzędów, może być motywowana nie tylko uczuciem nostalgii za utraconym kolorytem dawnej Polski. Może także mieć znaczenie dla zrozumienia narodu, który zarówno w Palestynie, jak i w innych częściach świata, odgrywa ogromną rolę.*
3. *Pamiętam z dzieciństwa nasz dom. Rozciągał się z niego piękny widok na jezioro.*
4. *Baobaby należą do najstarszych drzew. Ich wiek dochodzi czasem do kilku tysięcy lat.*
5. *Na południu Polski powódź zalala rozległe tereny. Spowodowało to ogromne straty gospodarcze.*
6. *Dzieci powinny spędzać wakacje na wsi. Powietrze jest tam dużo lepsze niż w mieście.*

30. REMANENTY GRAMATYCZNE

I.

Forma B. lp. od nazwiska *Idzi Wiat*er powinna brzmieć *Idziego Wiat*era. Nazwisko mogłoby także przybrać postać *Wiat*ra, jako że nazwiska męskie zakończone *-er*, podobnie jak rzeczowniki pospolite, odmieniają się z zachowaniem *-e-* ruchomego lub bez jego zachowania, co jednak zdarza się rzadziej. W tym wypadku jednakże lepsza jest forma *Wiat*era ze względu na potrzebę zróżnicowania form biernikowych od nazwisk *Wiatr* i *Wiat*er.

w *Dwikozach*; *Tarnobrzega*; *bełżyczanina Alojzego Kon*ce; *giżycczanina Eustachego Ploc*ia; *dąbrowianina To*masza *Wojtk*owa; *elblążankę Ruth Zia*ję; *dreźnieńczyków braci Wró*blów; *gdańszczan państwa Mor*owych; *gnieźnianina/ gnieźnieńczyka Cez*arego *Pobóg-Malinowskie*go/ *Poboga-Malinowskiego*;

➤ Jeśli pierwszy człon męskiego nazwiska dwuczłonowego jest nazwą herbu lub zawołaniem bojowym, można pozostawić go w postaci nieodmiennej, w innych wypadkach należy odmieniać oba człony nazwiska.

*Hi*acyntą *Miodunk*ą, w *Końskich*; *An*astazym *Ryt*ą, w *Goł*dapi; *Mar*kiem *Rakoc*zym, w *Kwid*zynie; *Jakub*em *Chroś*cienką, w *Krasnem*; *Bronisław*ą *Rola-Żymierską/ Rol*ą-*Żymierską*, w *Subkowach*; *państwem* *Stępn*iami, w *Wy*sokiem *Mazowieckiem*; *braćmi* *Mizi*ami, w *Nowogrodzie*; *Paw*łem *Ostoja-Chrostowski*m/ *Osto*ją-*Chrostowski*m, w *Kargowej*; *Otton*em *Lehr*em-*Splawiński*m, w *Konstan*cinie-*Jezior*nie;

*Pol*owi z *Rydułtów*; *Żwir*kowię z *Suchożeber*; *Radu*cho-wię z *Jodłowej*; *Oblomow*owie z *Krutyni*; *Kwie*tniowie z *Charzyków*; *Gajc*owie z *Golubia-Dobrzynia*; *Dudk*owie z *Międzywodzia*; *Sęp*owie *Szarzyńscy/ Sęp Szar*żyńscy z *Koło*brzegu; *Lat*owie z *Suwałk*; *Łesi*owie z *Glucholaz/ Glucholazów*;

*Kon*stancji *Kruków*nie z *Karczewa*; *Samuelowi Gór*co-wowi z *Strzelec*; *Hugonowi Resz*ce z *Dusznik Zdroju*; *Antoniemu Świdrygielle* z *Krzny*; *państwu Sza*frańcom z *Przysuchy*; *Luizie Szajnosze* z *Łaska*; *Romualdzie Okr*zei z *Małogoszcza*; *Tytusowi Ferencemu* z *Łobza*; *państwu Kielom* z *Murzasichla*;

Gabrielem d'Annunziem/ pot. Gabrielem d'Annunzio;

➤ W wypadku użycia odmienionego imienia lub innego wyrazu potocznie dopuszczalne jest nieodmienianie nazwiska. *Friedrichem Murnauem*; *Seanem O'Kellym*; *Tomem Chris*tiem; *Piotrem Curie*; *Hansem Weiglem*; *Bertrandem Rus*selle[m] [wym.: Raselem]; *Evangelistą Torricellim*; *Ruggie*rem *Leoncavallem*; *Giambattistą Vikiem*; *Dezsem Kosz*tolányim; *Nikołajem Trubieckim*; *Nikolausie Lenau*; *François Mitterrandzie*; *Pierze Beaumarchais' m/ pot. Beaumarchais*; *Jakobie Boehmem* [wym.: Bömem]; *Imre Nagyu* [wym.: Nodzu]; *Andrieju Bieł*ym; *Tatianie Tolst*ej; *Władimirze Solow*iewie; *Walcie Disneyu*; *Edgarze Walla*sie; *Alle Pugaczowej*; *Franciscu Franco*;

➤ Nazwisko *Franco* pozostawia się w postaci nieodmiennej. *Iwanie France*/ *Iwanie Franko*;

Bukielowie, z Babimostu, ku Wrocławowi; Gołubowie/Gołębiowie, z Białobrzegów/ Białobrzeg, ku Międzyzlesiu; Janowiczówny, z Gniewa/ Gniewu, ku Supraślowi; Malcowie, z Bielska-Białej, ku Dąbiu; Płużanki, z Chyżnego, ku Kobylemu-Gródkowi; Koliccy, z Turku, ku Rucianemu-Nidzie; Mali/ Małowie, z Cieplic Śląskich Zdroju, ku Krasnemustawowi; Ordonówna, z Golubia-Dobrzynia, ku Makoszowom; Puzynina, z Istebnej, ku Hradcowi Králové; Strużanki, z Lidzbarku, ku Piotrkowowi/ Piotrkowu; z Dwikóz; Franka Sinatry, Miłośnie /Miłosnej.

II.

Andów, Bieszczad/ Bieszczadów, Himalajów, Harcu, Pienin, Apeninów, Atlasu, Kordylarów, Gorców, Alp, Pirenejów, Karpat.

III.

Salomei Siemaszkówny; Hortensji Rokity; Narków; Hortensji; Elwiry Skarżanki z Polikarphem Radziwiłlem; Marcelego Bienia z Kingą Swarną; Darii Wolskiej z Pankracym Mechem; Bartosza Kyci ze Sławą Kopanią; Cecylii Horawianki z Wawrzyńcem Mrzygłodem; Jaremy Wojnara z Elżą Nagrodzką; Klarysy Małkiewiczówny z Barnabą Merkle; Macieja Podsiadły z Andream Pućką; Gryzeldy Nałęczowej z Dionizym Kopytą; Brunona Pytla z Amelią Korfantą; Łucji Bałdyżyny z Kacprem Jarzębem/ Jarzębem; Ludwika Kwapienia z Ludwiką Zrębiną; Marcjanny Kołpysowej z Antonim Dzieniem/ Dniem; narkowian; Louis/ Louisa Georges'a Aubera; Charles'a Jacques'a Pompidou; Charlesa George'a O'Hare;

➤ Imiona francuskie wymawia się i odmienia inaczej niż angielskie, zapisywane w podobny sposób.

Heinza Beckenbauera; Franka Tschudiego; Giuseppe/ Giuseppego Luigiiego Craxiego; Benita Giovanniego Malaparte;go; Zoltana Ormandyego; Ferenc Eugene'a Kodálya; Pietię Kołokolcewa; Wasilija Stawrogina; Harry'ego Moore'a; Brada Spencera Murphy'ego; Jeana Pierre'a Marais'go; Rokity;

Polikarpa Skargi z Elwirą Radziwiłłówną/ Radziwiłł; Kingi Bieniowej/ Bień z Marcelim Swarnym; Pankracego Wolskiego z Darią Mechową/ Mech; Sławy Kyciny/ Kyci z Bartoszem Kopanią; Wawrzyńca Horawy z Cecylią Mrzygłódówną/ Mrzygłód; Elży Wojnarowej/ Wojnar z Jaremą Nagrodzkim; Barnaby Małkiewicza z Klarysą Merklówną/ Merkel; Andrei Podsiadłowej/ Podsiadło z Maciejem Pućką; Dionizego Nałęcza z Gryzeldą Kopytową/ Kopyto; Amelii Pytłowej/ Pytel z Brunonem Korfantym; Kacpra Bałdygi z Łucją Jarzębową/ Jarzębową/ Jarzqb; Ludwika Kwapieniowej/ Kwapien z Ludwikiem Zarębą; Antoniego Kołpysia z Marcjanną Dzieniową/ Dniową/ Dzień;

Billa Clintona z Moniką Lewinsky.

IV.

1. *Apollinaire'em, popr.: Apollinairze ⇒ błąd fleksyjny, zastosowanie niewłaściwego wzorca odmiany (przymiotnikowego, zam. rzeczownikowego męskiego), o wyborze wzorca w tym wypadku decyduje wymowa [Apoliner], nie zaś pisownia;
2. *Beaumarchaisem, popr.: Beaumarchais'm ⇒ błąd fleksyjny, źle zapisana końcówka fleksyjna, jeśli między wy-

stawiającą pisownią zakończenia nazwiska występuje różnica ilościowa, to końcówki fleksyjne zapisuje się po apostrofie; jeśli nazwisko kończy się w wymowie -e, to odcina się początkowe samogłoski z końcówek przymiotnikowych;

3. *Vasci, popr.: Vasco ⇒ błąd fleksyjny, niepotrzebne odmienienie imienia nieodmienne. Imię Marco zaś może w tym zdaniu wystąpić też w formie odmienionej: Marca;
4. *Bruegelowie, popr.: Brueglowie ⇒ błąd fleksyjny, nieuwzględnienie wymiany spółgłoskowej przy odmianie nazwiska zakończonego -el;
5. zdanie popr.;
6. zdanie popr., możliwe jest też pozostawienie nazwiska w postaci nieodmiennej, tj. Marii Ludwika Gonzaga;
7. *Czechowym, popr.: Czechowem ⇒ błąd fleksyjny, zastosowanie niewłaściwej końcówki fleksyjnej; w odróżnieniu od przymiotników pospolitych nazwy własne mają w N. lp. końcówkę -em;
8. *Claude Debussy, popr.: Claude'a Debussy'ego ⇒ błędy fleksyjne, niewłaściwy zapis końcówek fleksyjnych oraz nieodmienienie nazwiska, które ma swój wzorzec deklinacyjny – przymiotnikowy;
9. *Wereszczak, Wereszczakówny, popr.: Wereszczaka, Wereszczakówny ⇒ błędy fleksyjne, wtórne odtworzenie niewłaściwej postaci mianownikowej nazwiska oraz zastosowanie niewłaściwego (przymiotnikowego) wzorca odmiany do nazwiska panińskiego zakończonego -ówna (zam. wzorca rzeczownikowego);
10. zdanie popr.;
11. zdanie popr., choć w M. Im. lepiej jest stosować postać Goncourtowie;
12. *Cwietajewy, popr.: Cwietajewej ⇒ błąd fleksyjny, zastosowanie niewłaściwego (rzeczownikowego) wzorca odmiany do nazwiska żeńskiego zakończonego -ewa (zam. wzorca przymiotnikowego);
13. *Hirohito, popr.: Hirohita ⇒ błąd fleksyjny, nieodmienienie nazwiska, które ma swój wzorzec deklinacyjny; dopuszczalne jest wprawdzie użycie postaci nieodmiennej, ale tylko wówczas, gdy nazwisku towarzyszy bezpośrednio inny wyraz – odmieniony, np.: rządy cesarza Hirohito;
14. *Sito, popr.: Sity ⇒ błąd fleksyjny, nieodmienienie nazwiska, które ma swój wzorzec deklinacyjny – rzeczownikowy żeński;
15. *Hoenem-Wrońskim, popr.: Hoene-Wrońskim ⇒ błąd fleksyjny, odmienienie członu nazwiska, którego tradycyjnie używa się w postaci nieodmiennej;
16. *Kevin, popr.: Kevina ⇒ błąd fleksyjny, nieodmienienie członu nazwy, który ma swój wzorzec deklinacyjny;
17. zdanie popr.;
18. *Anthony, popr.: Anthonym ⇒ błąd fleksyjny, nieodmienienie imienia, które ma swój wzorzec deklinacyjny;
19. zdanie popr., często nazwiska obce zakończone spółgłoską tylną i samogłoską o pozostają nieodmienne (np.: Wigo, Eco), choć można zastosować do nich wzorzec deklinacyjny rzeczownikowy męski (np.: Vico);
20. *Patynko, popr.: Patynką ⇒ błąd fleksyjny, nieodmienienie nazwiska, które ma swój wzorzec deklinacyjny – rzeczownikowy żeński.

1. *z Makoszowych, popr.: z Makoszów; *Ottem, popr.: Ottonem; *Kowadelkiem, popr.: Kowadelką, *do Przysuchej – popr.: Przysuchy;
2. *w Krasnystawie, popr. Krasnymstawie; *Ignacem, popr.: Ignacym; *Apolla, popr.: Apollina; *Elblągu, popr.: Elbląga.

I.
wyblakłe kolory; 2. nie mądrz się/ nie mądrzyj się; 3. zdej-
ij płaszcz; 4. ścielę łóżko.

II.
mnę; 2. strzygę; 3. rozpamiętuję; 4. strzyżę; 5. śmieli; 6. klęk-
ł, rzad.: kląkł; 7. umieją; 8. zmelliśmy; 9. zelżę; 10. wypelli-
ście; 11. żęła; 12. dmę; 13. dokonujesz/ przestarz.: dokony-
asz; 14. przesłuchuję; 15. oddziaływałyby.

III.
d.; 2.b.; 3.b.; 4.c.

IV.
c.; 2.c.; 3.d.; 4.b.

, 4., 8.

I.
b.; 2.c.; 3.b.

II.
spół; 2. otworzyła; 3. gotowy/ gotów; 4. je; 5. je; 6. przed
rólem/ królowi; 7. w delegacji, pot. w delegację, na delega-
cję; 8. Za cel; 9. Co, pot. czego; 10. Nic, rzad. niczego; 11. na
odstawie opinii/ opierając się na opinii; 12. jedno z rodzi-
łów pracowało; 13. prąd, rzad. prądu; 14. sprawy; 15. ma-
ła roślinnego; 16. za winnego; 17. przepisów; 18. napoty-
ał/ natrafiał na; 19. za bóstwo; 20. studentom, pot. dla stu-
dentów; 21. Pierwszy; 22. od wielkiej litery/ wielką literą/ dużą
terą; 23. wyjazd; 24. wyjechać; 25. wprowadzenie nowego
wstępu ocen; 26. do niej; 27. za pomocą różnych narzędzi/
różnymi narzędziami/ używając różnych narzędzi.

III.
ćmów, popr.: ciem; *tosta, popr.: tost; *kakaa, popr.: ka-
ao; *żnął, popr.: żał; *złęknął się, popr.: złął się; *ucieknąć,
opr.: uciec.

Warto też zauważyć, że:

- forma *krokodyłów*, choć rzadka, jest poprawna i wystę-
puje obocznie do formy *krokodyli*;
- forma *wydr* jest poprawna i występuje obocznie do for-
my *wyder*;
- forma *gałęźmi*, choć rzadka, jest poprawna i występuje
obocznie do formy *gałęziami*;
- forma *krzaku*, choć rzadka, jest poprawna i występuje
obocznie do formy *krzaka*;
- forma *złęknąć się* występuje obocznie do rzadszej formy
 złąć się, od obu jednak bezokoliczników forma 3. os. lp.
r.m. ma postać *złął się*;

- forma *człowiecze* jest nacechowana podniosłością i wy-
stępuje obocznie do neutralnej formy *człowieku*;
- forma *prysnął*, od czasownika *prysnąć* występuje obocz-
nie do rzadszej formy *prysł*.

XIV.

1. *po wyjeździe [...] dom został okradziony ⇒ błąd skła-
dniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu skła-
dniowego. Połączenie „przyimek+rzeczownik odczasow-
nikowy” (pełniące funkcję równoważnika zdania podrzęd-
nego) wymaga tożsamości podmiotu zdania głównego
i równoważnika, czego w tym wypadku brak, a co spra-
wia, że podmiot zdania – rzeczownik *dom* – staje się tak-
że domyślnym uzupełnieniem treści wyrazu *wyjazd*. Popr.:
 *Krótco po tym, jak wyjechali [...], dom został doszczętnie
okradziony [...]* lub: *Krótco po naszym wyjeździe [...] dom
został doszczętnie okradziony [...]*;
2. *Przychodząc do nas, twoje problemy znikną ⇒ błąd skła-
dniowy, który polega na użyciu imiesłowowego równo-
ważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady toż-
samości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego:
 znikną → problemy, przychodząc → ty. Ponadto imiesło-
wowy równoważnik zastępuje tu prawdopodobnie zdanie
okolicznikowe warunku, co też jest niezgodne z normą.
Popr.: *Kiedy/ Jeśli przyjdiesz do nas, twoje problemy znik-
ną [...]*;
3. *reklamował i handlował swoimi wyrobami cukierniczy-
mi ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepopraw-
nego skrótu składniowego – połączeniu dwóch czasowni-
ków mających różny rząd (*reklamować+B.*, *handlo-
wać+N.*) i użyciu jednego dopełnienia narzędniowego dla
obu. Popr.: [...] *reklamował swoje wyroby cukiernicze i ni-
mi handlował*;
4. *kierując firmą, miała zawał i musiała przerwać pracę ⇒
błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu
imiesłowowego równoważnika zdania, ponieważ między
zdaniem głównym a równoważnikiem występują wyraź-
ne i rażące dysproporcje czasowe. Popr.: *Kiedy [...] kie-
rowała firmą [...], miała zawał i musiała przerwać pracę*;
5. *szukać i wykorzystywać rezerwy produkcyjne ⇒ błąd skła-
dniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu skła-
dniowego – połączeniu dwóch czasowników mających
różny rząd (*szukać+D.*, *wykorzystywać+B.*) – i użyciu jed-
nego dopełnienia biernikowego dla obu. Popr.: [...] *szu-
kać rezerw produkcyjnych i je wykorzystywać*;
6. *trzeba z nóg zdjąć buty i porządnie je wytrzeć ⇒ żeby
uniknąć dwuznaczności, a tym samym błędu składniowe-
go w zdaniu, należy całe zdanie przebudować. Błąd pole-
ga na zakłóceniu szyku i zastosowaniu niewłaściwego
skrótu składniowego, co sprawia, że zaimek *je* pozostaje
w relacjach gramatycznych z innym wyrazem, niż wyni-
kałoby to ze znaczenia zdania. Reguły gramatyczne każą
odnosić wyraz *je* do wyrazu *buty*, co stoi w sprzeczności
z relacjami znaczeniowymi, logicznymi, zgodnie z który-
mi *je* odnosi się do *nóg*. Popr.: [...] *trzeba zdjąć buty i no-
gi porządnie wytrzeć*;
7. *Przyjeżdżając w piątek, pogoda była dość dobra ⇒ błąd
składniowy, który polega na użyciu imiesłowowego rów-

- noważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego: *była* → *pogoda*, *przyjeżdżając* → *(ktoś)*. Popr.: *Kiedy przyjechalismy w piątek, pogoda była dość dobra*;
8. a. **Chcąc zrobić zadymę, szuka się różnych pretekstów* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może zastępować zdań okolicznikowych celu, jak w tym wypadku. Ponadto w starannej polszczyźnie nie powinno się łączyć imiesłowowych równoważników zdania ze zdaniami bezpodmiotowymi. Można też przyjąć taką interpretację, że imiesłowowy równoważnik zdania zastępuje w tym wypadku zdanie okolicznikowe przyczyny, wówczas jego użycie jest dopuszczalne w normie potocznej, choć oczywiście lepiej jest użyć zdania podrzędnego: *Ponieważ chciano zrobić zadymę, szukano różnych pretekstów, żeby tylko jak najdłużej się nękać, przeciągać uchwalenie statutu w nieskończoność*;
 - b. **jak najdłużej nękać się* ⇒ błąd składniowy, niewłaściwy szyk – zaimek zwrotny nie powinien być umieszczony na końcu zdania. Popr.: *Projekt został zgodnie z planem przyjęty przez komisję statutową. Żeby zrobić zadymę, szuka się różnych pretekstów, aby tylko jak najdłużej się nękać, przeciągać uchwalenie statutu w nieskończoność*;
 9. a. **ci, którzy nie piją i nie bawią ich tańce* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu zaimka osobowego zamiast zaimka względnego, co narusza spójność zdania, powoduje brak harmonii podmiotów;
 - b. **w sylwestrowym biegu* ⇒ błąd składniowy, niepoprawny szyk przydawki gatunkującej. Wyrażenie *bieg sylwestrowy* ma charakter terminu, a zatem przydawka powinna stać po rzeczowniku. Popr.: *Ci, którzy nie piją i których nie bawią tańce, spróbowali swych sił w biegu sylwestrowym*;
 10. **na i pod krzesłem* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego, każdy z przyimków wymaga bowiem rzeczownika w innym przypadku (*na*+Msc.; *pod*+N.). Popr.: [...] *na krześle i pod nim*;
 11. a. **chodzi w eleganckich marynarkach, jednak zakładając do nich często džinsy* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania w wypowiedzeniu mającym charakter ogólnego stwierdzenia;
 - b. **zakładając do nich często džinsy* ⇒ błąd składniowy – niewłaściwy szyk, ponieważ okoliczniki miary umieszczamy na początku lub na końcu zdania, raczej nie w środku. Popr.: [...] *często jednak zakłada do nich džinsy*;
 12. **zajęła się studiami, z Akademii Rolniczej przenosząc się na Akademię Ekonomiczną* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może zastępować zdań wyrażających następstwo. Popr.: [...] *zajęła się studiami i z Akademii Rolniczej przeniosła się na Akademię Ekonomiczną*. Można też przyjąć inną interpretację – mianowicie, że imiesłowowy równoważnik zdania wyraża w tym wypadku czynność uprzednią. Mamy wówczas do czynienia z użyciem niewłaściwego imiesłowu przysłówkowego. Poprawnie: [...] *zajęła się studiami, z Akademii Rolniczej przeniosła się na Akademię Ekonomiczną*;
 13. **wydawał się być chory* ⇒ błąd składniowy w zakresie związku rzędu, czasownik *wydawać się* wymaga użycia przymiotnika w M. lub, co rzadsze, w N., w żadnym razie zaś czasownika. Konstrukcja z czasownikiem *być* jest kalką składniową z j. ang. Popr.: *Chłopiec wydawał się chory*;
 14. **na ponad pięć miesięcy* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego, konstrukcje złożone z dwóch przyimków o tym samym rządzie i rzeczownika często są niezręczne stylistycznie, jak w tym przykładzie (*na*+B.; *ponad*+B.) Popr.: [...] *na dłużej niż pięć miesięcy*;
 15. **posiadając odpowiednie uprawnienia, możliwe jest wykonywanie* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może łączyć się ze zdaniami nadrzędnymi w stronie biernej ani zastępować zdań warunkowych. Popr.: *Jeśli się posiada (lepiej: ma) odpowiednie uprawnienia, możliwe jest wykonywanie samodzielnych lotów* lub: *Jeśli posiadasz (lepiej: masz) odpowiednie uprawnienia, możesz wykonywać samodzielne loty*;
 16. **przed lub po jedzeniu* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego, każdy z przyimków wymaga bowiem rzeczownika w innym przypadku (*przed*+N.; *po*+Msc.) Popr.: [...] *przed jedzeniem lub po jedzeniu*;
 17. **mając oczy w tak złym stanie, pisanie było dla niego ciężką próbą* ⇒ błąd składniowy, polegający na niezachowaniu tożsamości podmiotów w wypowiedzeniu z imiesłowowym równoważnikiem (*mając* → *on*; podmiot zdania nadrzędnego: *pisanie*). Żeby uniknąć powtarzania spójników wprowadzających zdania przyczynowe, należy zastąpić pierwszy spójnik innym synonimicznym. Popr.: *Przeszkadzało mu to, gdyż kończył w pośpiechu jakiś artykuł, a ponieważ miał oczy w tak złym stanie, pisanie było dla niego ciężką próbą. Biedactwo!*;
 18. a. **mógł konkurs taki wygrać, eliminując* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może zastępować zdań skutkowych;
 - b. **miejscowego ustosunkowanego kandydata* ⇒ dwa błędy w szyku członów zdania – po pierwsze, przydawkę przymiotną jakościową stawiamy przed wyrazem określonym, po drugie, w wypadku kilku przydawek przymiotnych najbliższej określanego wyrazu stoją określenia najszczególowsze. Popr.: [...] *mógł taki konkurs wygrać i wyeliminować ustosunkowanego miejscowego kandydata*;
 19. **odnośnie każdego wystąpienia* ⇒ błąd składniowy polegający na naruszeniu związku rzędu – *odnośnie* wymaga użycia konstrukcji *do*+D. Popr.: *On ma zawsze jakieś uwagi odnośnie do każdego wystąpienia*, choć lepiej: *On ma zawsze jakieś uwagi co do każdego wystąpienia* lub: *On ma zawsze jakieś uwagi w stosunku do każdego wystąpienia*;
 20. **doń* ⇒ błąd fleksyjny, polegający na utworzeniu konstrukcji ściągniętej od przyimka i zaimka rodzaju żeńskiego

go (poprawnie można je tworzyć tylko z zaimkami rodzaju męskiego). Popr.: [...] *do niej* [...];

21. zdanie popr.;

22. **napotykać coraz większe trudności, zaczęło mu brakować zapалу* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów gramatycznych członu nadrzędnego i podrzędnego: podmiotem zdania nadrzędnego jest *zapal*, *napotykać* → *on*. Popr.: *Ponieważ napotykał coraz większe trudności, zaczęło mu brakować zapalu* [...];

23. **zainteresował się i zgłębił to zagadnienie* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego, każdy z czasowników wymaga bowiem rzeczownika w innym przypadku (*zainteresować się*+N.; *zglebić*+B.) Popr.: *Zainteresował się tym zagadnieniem i dokładnie je zgłębił*;

24. a. **zaboru* ⇒ błąd słotwórczy, polegający na użyciu niewłaściwego formantu do utworzenia rzeczownika odczasownikowego nazywającego czynność momentalną;

b. **zaboru policyjnej pałki przez pana Serafina* ⇒ błąd składniowy – niepoprawny szyk. Popr.: [...] *wróciła sprawa zabrania przez pana Serafina policyjnej pałki*;

25. **proszę o ostrożność, zwłaszcza jadąc tą trasą* ⇒ błąd składniowy, który polega na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego: *proszę* → *ja*, *jadąc* → *kierowcy*. Popr.: *Kierowców bardzo proszę o ostrożność zwłaszcza wtedy, gdy będą jechać tą trasą* lub: *Kierowców bardzo proszę o ostrożność zwłaszcza podczas jazdy tą trasą*;

26. **proponuję pójść* ⇒ błąd składniowy w zakresie związku rzędu, czasownik *proponować* wymaga użycia rzeczownika odczasownikowego w B., nie zaś czasownika. Popr.: *Proponuję pójście do kina*;

27. **współczuje i próbuje usprawiedliwiać winowajcę* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego – połączeniu dwóch czasowników mających różny rząd (*współczuć*+C., *usprawiedliwiać*+B.) i użyciu jednego dopełnienia biernikowego dla obu. Popr.: [...] *współczuje winowajcy i próbuje go usprawiedliwiać* [...];

28. **nie potrzebuję dziś wracać* ⇒ błąd składniowy; czasownik *potrzebować* wymaga rzeczownika odczasownikowego w D., nie zaś czasownika. W tym wypadku taka konstrukcja jest jednak niemożliwa, należałoby więc użyć innego czasownika: *Nie muszę dziś wracać do domu*. W zdaniach z przeczeniem jednak dopuszczalne jest użycie dopełnienia w postaci bezokolicznika. Zdanie popr. w normie potocznej;

29. **został wybrany, zdając sobie doskonale sprawę* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może łączyć się ze zdaniami nadrzędnymi w stronie biernej ani zastępować zdań warunkowych. Ponadto w starannej polszczyźnie nie powinno się łączyć imiesłowowych równoważników zdania ze zdaniami bezpodmiotowymi, co w tym wypadku wiąże się także z naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego. Popr.:

Został wybrany [...], ale sam doskonale zdawał sobie sprawę [...];

30. **Kupując paczkę proszku, mydło gratis* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może zastępować zdań warunkowych. Ponadto człon nadrzędny nie powinien być eliptyczny. Popr.: *Jeśli kupisz paczkę proszku, mydło otrzymasz gratis* lub ewent.: *Przy zakupie paczki proszku mydło dostaje się gratis*;

31. **co by nie powiedział* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu zbędnego zapożyczenia składniowego, kalki z j. ros. Popr.: *Cokolwiek powiedział, zawsze miała do niego pretensje*;

32. **pod wpływem którego* ⇒ błąd składniowy, polegający na niewłaściwym szyku członów zdania – zaimków względnych, wprowadzających zdania podrzędne, nie mogą poprzedzać żadne inne wyrazy poza przyimkami lub wyrażeniami przyimkowymi: *za pomocą, na podstawie, na mocy, w braku, w razie*. Popr.: [...], *pod którego wpływem* [...];

33. **odchodząc do innej pracy, miałby taki staż zaliczony* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może zastępować zdań warunkowych. Popr.: [...] *miałby taki staż zaliczony, gdyby odchodził do innej pracy* lub: [...] *gdyby młody człowiek nie nadający się do pracy naukowej, odchodził do innej pracy, miałby taki staż zaliczony*;

34. **okazał się być hochsztaplerem* ⇒ błąd składniowy w zakresie związku rzędu, czasownik *okazać się* wymaga użycia rzeczownika w N. lub przymiotnika w M., nie zaś czasownika. Konstrukcja z czasownikiem *być* jest kalką składniową z j. ros. Popr.: [...] *okazał się hochsztaplerem*;

35. **patrząc w przyszłość, gnębiła go świadomość* ⇒ błąd składniowy, który polega na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego: *gnębiła* → *świadomość*, *patrząc* → *on*. Popr.: *Kiedy patrzył w przyszłość, gnębiła go świadomość popełnionej zbrodni*;

36. **został zatrzymany, uderzając* ⇒ błąd składniowy, polegający na niepoprawnym użyciu imiesłowowego równoważnika zdania, który nie może łączyć się ze zdaniami nadrzędnymi w stronie biernej. Popr.: *Został zatrzymany, ponieważ uderzył [...]* lub: *Został zatrzymany za uderzenie [...]*;

37. **zapisując się do nas na kurs prawa jazdy, zapewniamy ci* ⇒ błąd składniowy, który polega na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego: *zapewniamy* → *my*, *zapisując się* → *ty*. Poza tym imiesłowowy równoważnik zdania nie może zastępować zdania warunkowego. Popr.: *Jeśli zapiszesz się do nas na kurs prawa jazdy, zapewnimy ci [...]* lub: *Tym, którzy zapisują się do nas na kurs prawa jazdy, zapewniamy [...]*;

38. a. **wydawał się szczerym* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu rzędu czasownika *wydawać się*, który wymaga użycia przymiotnika w M.;

- b. **nie ufaliśmy mu* ⇒ usterka składniowa – niewłaściwy szyk członów zdania – zaimków nie powinno się umieszczać na końcu zdania. Popr.: *Wydawał się szczerzy, lecz mimo to mu nie ufaliśmy*;
39. **Przekazał życzenia chorej żonie od wszystkich jej współpracowników* ⇒ błąd składniowy w zakresie szyku, polegający na niezachowaniu właściwej kolejności dopełnień (która powinna być następująca: celownikowe, dopełniaczowe lub biernikowe bliższe, na końcu zaś dopełnienia w formie wyrażen przyimkowych). Popr.: *Przekazał chorej żonie życzenia od wszystkich jej współpracowników*;
40. **Jadąc na czerwonym świetle, staruszka została potrącona* ⇒ błąd składniowy, który polega na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania z jednoczesnym naruszeniem zasady tożsamości podmiotów członu nadrzędnego i podrzędnego: *została potrącona* → *staruszka, jadąc* → *samochód*. Ponadto imiesłowowy równoważnik zdania nie może łączyć się ze zdaniem nadrzędnym w stronie biernej. W tym kontekście nie jest też najlepsza stylistycznie konstrukcja *jechać na czerwonym świetle*. Popr.: *Staruszka została potrącona przez samochód przejeżdżający skrzyżowanie na czerwonym świetle* lub: *Samochód, przejeżdżając skrzyżowanie na czerwonym świetle, potrącił staruszkę*;
41. **kilkaset mieszkańców* ⇒ błąd fleksyjny, polegający na nieodmienieniu zaimka *kilkaset* w rodzaju męskoosobowym. Popr.: [...] *kilkuset mieszkańców* [...];
42. **wisząca groźba przegranej nad zespołem* ⇒ błąd składniowy w zakresie szyku, polegający na niezachowaniu właściwej kolejności i rozmieszczenia członów przydawki rozwiniętej. Popr.: *Groźba przegranej, wisząca nad zespołem, podziałała na zawodników mobilizująco*;
43. **nie znajdując, sąd stanowy skazał* ⇒ błąd składniowy, który polega na użyciu imiesłowu współczesnego do określania czynności uprzedniej. Popr.: *Nie znalazłszy okoliczności łagodzących, sąd stanowy skazał go na karę śmierci*;
44. **na i wokół stołu* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niepoprawnego skrótu składniowego, każdy z przy-

imków wymaga bowiem rzeczownika w innym przypadku (*na*+Ms.; *wokół*+D.). Popr.: [...] *na stole i wokół niego* [...];

45. a. **stosunki społeczne za Ludwika XVI a dzisiejsze różnią się* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu niewłaściwego spójnika (popr. *coś i coś różni się*) i zastosowaniu skrótu, tj. pominięciu członu określanego, który w wypadku użycia dwóch różnych typów przydawek (tu: przyimkowa i przymiotna) należy powtórzyć;
- b. **różnią się między sobą bardzo* ⇒ błąd składniowy w zakresie szyku – przysłówków nie stawiamy na końcu zdania. Popr.: *Jak wiemy, stosunki społeczne za Ludwika XVI i dzisiejsze stosunki społeczne bardzo się między sobą różnią*.

XV.

1. *margrabi*, przestarz. *margrabim*; 2. *tarcz*; 3. *kisielu*; 4. *mirrze*; 5. *monokli*; 6. *niuanse*; 7. *bilecika*; 8. *kalesonów*; 9. *żrebiąt*; 10. *cudzystowu*; 11. *pacholęciu*; 12. *krosien*; 13. *mokce*; 14. *turniejów*; 15. *szympany*; 16. *torciku*; 17. *sędzi*, przestarz. *sędzim*; 18. *rajstop*; 19. *topora*; 20. *hrabi*, przestarz. *hrabim*; 21. *cudzystowie*; 22. *maści*; 23. *niedziel*; 24. *rajtuzów*; 25. *kocięciem*; 26. *kolców*; 27. *stateczka*; 28. *sążni*.

XVI.

1. *klaskać dłońmi/klaskać dłońmi*; 2. *rzucać kośćmi*; 3. *duży przerębel*; 4. *metalowe strzemię*; 5. *kolorowa frędzla/ kolorowy frędzel*; 6. *ta latorośl*; 7. *biały sweter*; 8. *tę cerkiew*; 9. *mocna dratwa*; 10. *trzy tułowia*; 11. *ostatni łazanek/ ostatnia łazanka*; 12. *jechać saniami/ jechać saniami*; 13. *szeleścić liśćmi*; 14. *roztawić rożen*; 15. *czerwona gerbera*; 16. *zrąb skały*; 17. *dużo okruszków*; 18. *tych listew*; 19. *dwaj premierzy*; 20. *sto gramów*; 21. *bawoli ozór*; 22. *z łamów gazet*; 23. *dalekie peryferie*; 24. *kilku pedomilów*; 25. *dwa kilo maki*; 26. *poruszać gałęziami*, rzad. *poruszać gałęźmi*; 27. *słodka strucla*; 28. *ciasny podkoszulek*, pot. *ciasna podkoszulka*; 29. *powozić końmi*; 30. *słodkie winogrono*; 31. *używać różnych stylów*; 32. *kilka świń*; 33. *wszyscy ministrowie*; 34. *skwar poranka/ skwar poranku*; 35. *przyglądać się statui*; 36. *pięć medali*; 37. *jednego punktu*.

31. PISAĆ KAŻDY MOŻE...

- I.
1. a. *pogłębiać bezrobocie; pogłębiać marginalizację* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;
- b. *marginalizacja osób* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej; *marginalizacja+zjawisko, problem itp.*;
- c. *osób, którzy są słabsi* ⇒ błąd w związku zgody; niedostosowanie zaimka względnego oraz przymiotnika do rzeczownika pod względem rodzaju;
- Popr.: *Obecna reforma przygotowywana wspólnymi siłami przez poprzednią i obecną koalicję pogłębia ubóstwo, przyczynia się do wzrostu bezrobocia oraz do osłabienia pozycji osób, które i tak z jakichś powodów są słabsze*.
2. a. zdanie zbudowane nieporadnie ⇒ użycie rozbudowanych określeń wyrazu *tendencja* (*tendencję wzrostową*

udziału sektora prywatnego w gospodarce narodowej i jednocześnie malejącą udziału wydatków inwestycyjnych w budżetach gmin) zakłóca jego odbiór. Można było tego uniknąć, budując wypowiedzenie złożone;

- b. nadużycie słowa modnego *odnotować* w zn. ‘zauważyć’;

Popr.: *Zauważono, że w tym czasie wzrósł udział sektora prywatnego w gospodarce narodowej i jednocześnie zmalał udział wydatków inwestycyjnych w budżetach gmin*.

3. a. *oddziaływują* ⇒ błąd fleksyjny, polegający na niekształceniu przyrostka tematycznego czasownika;
- b. *intensywnie oddziaływać* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

- c. *oddziaływują na całe nasze ciało, wpływając korzystnie na czynności narządów wewnętrznych, poprawiając ich funkcjonowanie* ⇒ błędy składniowe, polegające na użyciu imiesłowowych równoważników zdań do opisanego skutków czynności;
 Popr.: *Wiemy doskonale, że ruch i ćwiczenia silnie oddziałują/oddziaływają na całe nasze ciało, wpływają korzystnie na czynności narządów wewnętrznych i poprawiają ich funkcjonowanie.*
4. a. zdanie niespójne stylistycznie ⇒ *wyść naprzeciw* należy do stylu oficjalnego, natomiast *publika* – do potocznego;
 b. *oczekiwaniom młodszej publice* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu rzędu rzeczownika *oczekiwania*, który wymaga D.;
 c. *gra ma być wyjściem naprzeciw oczekiwaniom [młodszej publiczności]* ⇒ naruszenie łączliwości frazeologicznej *wyjść komuś/ czemuś naprzeciw* (także w znominalizowanej postaci – *wyjście komuś/ czemuś naprzeciw*) wymaga użycia podmiotu osobowego;
 Popr.: *Spełnieniem oczekiwań młodszej publiczności ma być trójwymiarowa gra komputerowa „Polski wiatr”.*
5. a. *gabinetowy polityk* ⇒ naruszenie łączliwości przymiotnika *gabinetowy* (‘rządowy’), który określa rzeczowniki nieosobowe: *rozmowy, kryzys, polityka*. Być może wyrażenie *gabinetowy polityk* utrwali się w języku jako frazeologizm;
 b. *wisząca perspektywa* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej. Czasownik *wiszieć* łączy się z rzeczownikiem *groźba*; *perspektywa* wymaga użycia czasownika *grozić*;
 c. *nad operacją wisi perspektywa referendum* ⇒ nawet jeśli się zamieni czasownik *wiszieć* na *grozić* (*Operacji grozi perspektywa referendum*), to zdanie nie nabierze sensu, gdyż rzeczownik *perspektywa* (‘szansa na to, że coś nastąpi’) opisuje zjawiska, z którymi może mieć do czynienia człowiek;
 d. *bezwstyd głowy państwa* ⇒ metafora pozbawiona motywacji (*bezwstyd głowy* – *bezwstydna głowa*);
 e. *obnaża bezwstyd głowy państwa i jego rozmówców* ⇒ brak zgody międzyzdaniowej, polegający na niedostosowaniu rodzaju zaimka do wyrazu określanego;
 Popr.: *Nie powstrzymała rządowych polityków groźba/ perspektywa referendum, co dodatkowo świadczy o bezwstydzie (?) prezydenta i jego rozmówców z koalicji.*
6. a. *wybuch [...] i zerwanie [...] zaowocowało* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu związku zgody między podmiotem a orzeczeniem (niedostosowanie liczby);
 b. *zerwanie stosunków [...] zaowocowało [...] oświadczeniem* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej. Czasownik *zaowocować* łączy się z nazwami zjawisk ocenianymi pozytywnie;
 Popr.: *Wybuch wojny izraelsko-egipskiej i zerwanie stosunków przez ZSRR i Polskę z Izraelem spowodowały wydanie słynnego oświadczenia Władysława Gomułki.*
7. a. *garstka, którzy [...] tłumaczyli [...] postanowili* ⇒ błąd składniowy polegający na zaburzeniu związku zgody pod względem liczby;
 b. *postanowili nie przedstawiać swoich zarzutów nie tylko prezesowi, ale nawet nie ujawniać ich dziennikarzom* ⇒ błąd składniowy polegający na zaburzeniu formy spójnika skorelowanego *nie tylko... lecz także*;
 Popr.: *Zamiast tłumów mieszkańców zjawili się garstka ludzi, którzy, jak tłumaczyli – z obawy o utratę członkostwa postanowili nie tylko nie przedstawiać swoich zarzutów prezesowi, lecz także nie ujawniać ich dziennikarzom lub (ponieważ zwrot nie przedstawiać swoich zarzutów niesie tę samą treść co nie ujawniać ich): Zamiast tłumów mieszkańców zjawili się garstka ludzi, którzy, jak tłumaczyli – z obawy o utratę członkostwa postanowili nie przedstawiać swoich zarzutów nie tylko prezesowi, lecz także dziennikarzom.*
8. a. *2 lub 3 tysiące osób zatrudnione* ⇒ błąd składniowy polegający na naruszeniu związku zgody między wyrazami *osoby* i *zatrudnione*;
 b. *Jeśli w mieście wojewódzkim są [...] zmiany struktury urzędów mogą* ⇒ błąd składniowy polegający na niepoprawnym wprowadzeniu wypowiedzenia ze zdaniem okolicznikowym warunku;
 Popr.: *Jeśli w mieście wojewódzkim są 2 lub 3 tysiące osób zatrudnionych w urzędach administracji państwowej, to – gdy doliczyć ich rodziny – zmiany struktury urzędów mogą skomplikować sytuację nawet 10 tysięcy osób.*
9. a. *obsługa liturgiczna* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;
 b. *udział wzięła młodzież [...] oraz harcerze* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu związku zgody między podmiotem a orzeczeniem pod względem liczby;
 Popr.: *W posłudze liturgicznej udział wzięli młodzież z Technikum Budowlanego, Szkoły Podstawowej nr 4 oraz harcerze ze Szczawina Kościelnego.*
10. a. *najbardziej preferowany* ⇒ błąd leksykalny; pleonazm (*preferować* to ‘najbardziej lubić’);
 b. *najbardziej preferowanymi językami jest* ⇒ błąd składniowy, naruszenie związku zgody pod względem liczby między elementami orzeczenia imiennego;
 Popr.: *W konkursowym starciu preferowanymi językami są angielski i niemiecki.*
11. a. *umilić program* ⇒ naruszenie łączliwości (program jest abstraktem, więc nie można go „umilić”);
 b. *umili Piotr Bukartyk [...] oraz zespół* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu związku zgody pod względem liczby między podmiotem a orzeczeniem;
 Popr.: *Imprezę umilił swoimi występami: Piotr Bukartyk z kabaretu „Pod Egidą” oraz zespół „Bambi” [...].*
12. a. *fragmenty recenzji poświęconym* ⇒ błąd składniowy polegający na naruszeniu związku zgody pod względem przypadku między rzeczownikiem *recenzja* a przymiotnikiem *poświęcony*;
 b. *recenzje poświęcone spektaklom* ⇒ błąd składniowy, polegający na niewłaściwym doborze przydawki. Rzeczownik *recenzja* wymaga określenia w D., a nie określenia za pomocą wyrażenia *poświęcony+C.*;
 Popr.: *Oprócz dokumentacji i fotografii w eleganckiej sepii, książka prezentuje fragmenty recenzji płockich spektakli.*

13. a. *młode matki i ojców* ⇒ błąd składniowy, polegający na zaburzeniu związku zgody pod względem rodzaju między przymiotnikiem a określanym przez nie wyrażeniem *matki i ojcowie*;
 b. *nadużywać alkohol* ⇒ błąd składniowy, polegający na naruszeniu związku rzędu (popr. *nadużywać+D.*);
 Popr.: *Przestrzegam młodych ojców i matki przed uleganiem tyranii nadużywającego alkoholu współmałżonka.*
14. a. *wpływ diety, styl życia i inne czynniki* ⇒ błąd składniowy, naruszenie związku rzędu; popr.: *wpływ+D.*;
 b. *wyniki [...] brały się z [badań]* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;
 c. *badania u kobiet* ⇒ błąd składniowy, naruszony rząd rzeczownika *badania*; popr.: *badania+D.* (nie: *badania u+D.*);
 d. *wyniki badań brały się [pochodziły] z badań* ⇒ błąd leksykalny; tautologia;
 e. *kobiet w [...] Kanady* ⇒ błąd składniowy, naruszenie rzędu przyimka *w*, który powinien łączyć się z *Ms.*;
 f. *u 322 647 kobiet w USA, Holandii, Szwecji i Kanady, które poddano obserwacji* ⇒ błąd składniowy, zły szyk zdania podrzędnego; z wypowiedzenia wynika, że to USA, Holandia, Szwecja i Kanada były obserwowane przez 11 lat;
 g. *poddano obserwacji przez 11 lat* ⇒ błąd składniowy; użycie czasownika dokonanego (*poddano*) zamiast niedokonanego (*poddawano*). Przyimek *przez* wskazuje na trwanie czynności, co powoduje konieczność użycia czasownika niedokonanego;
 h. *poddano obserwacji* ⇒ zbędne zastosowanie analityzmu;
 Popr.: *Wyniki, w których uwzględniono wpływ diety, stylu życia i innych czynników na występowanie raka piersi pochodziły z masowych badań 322 647 kobiet w USA, Holandii, Szwecji i Kanadzie. Kobiety te obserwowano przez 11 lat.*
15. a. *komórki są następcą* ⇒ naruszenie związku zgody pod względem liczby (błąd składniowy);
 b. *komórki są następcą [...] generacji* ⇒ skrót składniowy, polegający na usunięciu wyrazu nadrzędnego w stosunku do słowa *generacja*. W zdaniu porównuje się telefony do generacji;
 c. *komórki* ⇒ jest to wyraz potoczny. W tekście oficjalnym właściwsze jest stosowanie wyrażenia neutralnych stylistycznie, w tym wypadku *telefony komórkowe*;
 d. *analogowa generacja* ⇒ błędny szyk przydawki. *Analogowy* jest tu przydawką gatunkującą, więc powinien występować za rzeczownikiem;
 Popr.: *[...] cyfrowe telefony komórkowe są następcami telefonów/ aparatów generacji analogowej.*
16. a. *Jeżeli najmłodsze pokolenie jest związane z Mitteran-dem wyłącznie w sposób uczuciowy, dwa następne połączył z lewicowym prezydentem* ⇒ nieuzasadnione użycie wypowiedzenia ze zdaniem okolicznikowym warunku (błąd składniowy);
 b. *Jeżeli najmłodsze pokolenie jest związane z Mitteran-dem wyłącznie w sposób uczuciowy, dwa następne połączył z lewicowym prezydentem [...]* ⇒ w części nad-

- rzędnej brakuje spójnika *to*, wiążącego elementy wypowiedzenia okolicznikowego warunku;
 c. *w sposób uczuciowy* ⇒ nieuzasadnione użycie analityzmu;
 d. *gordyjski węzeł oczekiwań, nadziei i rozczarowań połączył [kogoś z kimś]* ⇒ nieuzasadnione naruszenie struktury zwrotu *przeciąć węzeł gordyjski*, którego część nominalna nie wymaga żadnych określeń oraz występuje w stałym szyku;
 e. *gordyjski węzeł oczekiwań, nadziei i rozczarowań połączył [kogoś z kimś]* ⇒ nieuzasadnione przypisanie wyrażeniu *węzeł gordyjski*, które znaczy 'skomplikowana sytuacja, trudny problem', innego znaczenia;
 f. *najmłodsze pokolenie [...] dwa następne* ⇒ błąd logiczny. Nie ma pokoleń, które można by określić jako *następne* po *najmłodszym*;
 Popr.: *Najmłodsze pokolenie jest związane z Mitteran-dem wyłącznie uczuciowo, natomiast dwa poprzednie (?) miały wobec lewicowego prezydenta wiele oczekiwań, wiązały z nim wiele nadziei, a także doznały od niego wielu rozczarowań.*
17. a. *zaleta wrażeń* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;
 b. *będzie to zupełnie obce naszym rodakom kino albańskie* ⇒ użycie zaimka *to* bez odniesienia (błąd składniowy);
 Popr.: *Dyskusyjny Klub Filmowy „Ekran” w Rybniku nowy rok zaczyna porcją kolejnych wrażeń. Będzie można poznać zupełnie obce naszym rodakom kino albańskie.*
18. a. *jeśli chcemy, by partner wynosił korzyści i był zadowolony, nie musi to być bezinteresowne* ⇒ naruszenie struktury zdania złożonego (*jeśli, to*);
 b. *wynosił korzyści* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej, popr.: *odnosić korzyści*;
 c. *nie musi to być bezinteresowne* ⇒ użycie zaimka *to* bez odniesienia. Z tego powodu lepiej zrezygnować z całego pierwszego zdania;
 d. *wyjść na swoje* ⇒ użycie frazeologizmu w błędnym znaczeniu. *Wyjść na swoje* znaczy 'nie ponieść strat finansowych w jakiejś działalności', nie zaś – jak wynika z tekstu – 'być zadowolonym';
 e. *związek jest kompletny* ⇒ niejasne użycie wyrazu *modnego*;
 Popr.: *Tylko wtedy, gdy obie strony są zadowolone, związek jest udany.*
19. a. *Gdyby [...] stwierdzili [...], wówczas wzywają [...] lub izolują* ⇒ błędne połączenie składników wypowiedzenia ze zdaniem okolicznikowym warunku;
 b. *popęlić przestępstwo na kimś* ⇒ naruszenie związku rzędu. Zwrot *popęlić przestępstwo* nie wymaga określenia składniowego;
 c. *małżonek, współmałżonka* ⇒ wyrazy oficjalne, niepasujące stylistycznie do pozostałej części wypowiedzi;
 Popr.: *Gdyby jednak stwierdzili, że żona stała się ofiarą działalności przestępczej męża, [...] wezwaliby pogotowie lub odizolowali sprawcę.*
20. a. *w mocnym sztormie* ⇒ naruszenie normatywnej łączliwości leksykalnej;

b. *zatonął [...] pociągając* ⇒ błąd składniowy, polegający na użyciu imiesłowowego równoważnika zdania do opisu skutku czynności;

c. *w mocnym sztormie zatonął* ⇒ błędny szyk;

d. *statek pociągał ofiary* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

Popr.: *Statek ten nocą 14 I 1993 r. zatonął w silnym sztormie u wybrzeży Rugii, co spowodowało śmierć 55 osób.*

21. a. *możliwości seksu* ⇒ skrót składniowy lub naruszenie łączliwości leksykalnej;

b. *obawiam się zaczynać* ⇒ błędny rząd (popr.: *obawiać się+D.*);

c. *jak też* ⇒ wyrażenie dość oficjalne, nieharmonizujące stylistycznie z pozostałą częścią tekstu;

d. *przychodzi mi wytrysk* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

e. *gdybym się zdecydował na seks, mogę* ⇒ błędne powiązanie elementów składowych wypowiedzenia ze zdaniem okolicznikowym warunku;

f. *ośmieszony za coś* ⇒ błędny rząd;

g. *uciekam zbliżeń* ⇒ naruszenie łączliwości;

h. *pragnie seks* ⇒ skrót składniowy lub naruszenie łączliwości leksykalnej;

i. *pragnie seks* ⇒ błędny rząd (popr.: *pragnąć+D.*);

j. *tłumaczę się [...]wymówkami* ⇒ pleonazm;

k. cała wypowiedź jest skonstruowana nieudolnie – kilkakrotnie pojawia się w niej słowo *seks*. Nie wiadomo, czy w ostatnim zdaniu jest mowa o jakiejś konkretnej kobiecie, czy w ogóle o kobietach;

Popr.: *Mam 60 lat, jestem samotny, ale mam możliwości uprawiania seksu z miłymi paniami. Boję się jednak zaczynać, ponieważ mam bardzo słaby wzród, a także szybko mam wytrysk. Gdybym się zdecydował na seks, mógłbym zostać ośmieszony z powodu mojej nieudolności i dlatego bardzo unikam zbliżeń z panią, która mocno pragnie uprawiać seks ze mną. Tłumaczę się w różny sposób.*

22. a. *upośledzenie* ⇒ użycie wyrazu w błędnym znaczeniu;

b. *odczucie upośledzenia* ⇒ błędna łączliwość;

Popr.: *36 proc. uważa, że ma niedobry dostęp do służby zdrowia.*

23. a. *program* ⇒ użycie wyrazu niezgodnie z jego znaczeniem ('zestaw kosmetyków');

b. *program [...] dla cer* ⇒ niepoprawne użycie przyimka *dla* w połączeniu z nazwą nieosobową;

c. *dla cer* ⇒ utworzenie nieistniejącej formy (liczby mnogiej) wyrazu *cera*;

Popr.: *Zestaw pielęgnacyjny dr Ireny Eris do cery z rozszerzonymi naczynkami.*

24. a. *jakie doznał* ⇒ błędny rząd czasownika *doznać*;

b. *ziarna mogą wydać więcej owoców* ⇒ brak motywacji metafory (ziarna nie wydają owoców; można tu ewentualnie zastosować metaforę plonu, np. *Zasiane ziarna mogą się okazać bogatszym plonem*, jednak i ona razi w tym tekście);

Popr.: *Prawdą jest, że Izrael zrezygnował z okupowania przygranicznego pasa Libanu także w następstwie strat, jakich doznał od partyzantów Hezbollahu. [...] Takie działania mogą wydać więcej owoców, pod warunkiem jed-*

nak, że izraelskie postanie nie zostanie odrzucone lub fałszywie zinterpretowane.

25. a. *przestępcze imperium* ⇒ błędny szyk przydawki – umieszczenie przymiotnika przed rzeczownikiem sprawia, że traktujemy go jako nazwę cechy, nie zaś nazwę klasyfikującą określane przez nią zjawisko (*imperium*). Wątpliwe jest też samo utworzenie metafory *imperium przestępcze*;

b. *przedstawiciele przestępczych imperiów na wyspie Aruba dokonali porozumienia* ⇒ błędny szyk wyrażenia na wyspie Aruba;

c. *dokonać porozumienia* ⇒ błędna łączliwość;

d. *narkotykowy kartel* ⇒ błędny szyk przydawki – umieszczenie przymiotnika przed rzeczownikiem sprawia, że traktujemy go jako nazwę cechy, nie zaś nazwę klasyfikującą określane przez nią zjawisko (*kartel*);

Popr.: *[...] przedstawiciele imperiów przestępczych zawarli na wyspie Aruba porozumienie z kolumbijskimi kartelami narkotykowymi.*

26. a. *odwołano pomysł* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

b. *pomysł o* ⇒ błędny rząd;

Popr.: *Wprawdzie w obliczu strajku zrezygnowano ze zwolnienia 670 pracowników, ale zmiany w zarządzie i tak okazały się konieczne.*

27. a. *wysiadać na etapach* ⇒ naruszenie łączliwości kategorycznej; *wysiadać* łączy się z nazwami konkretnymi (np.: *stacja, miasto*); połączenie *wysiadać na przejściowych etapach* razi brakiem logiki. W zdaniu wyjątkowo nieudolnie i pretensjonalnie wyrażono myśl 'wysiadać po drodze';

b. *końcowy cel* ⇒ pleonazm;

c. *zmierzać do celu* ⇒ w omawianym zdaniu zwrot ten jest nieadekwatny do treści, jaką jest 'jechać do Izraela'; Aby poprawić tę wypowiedź, należy zrezygnować z pretensjonalnych quasi-metafor *wysiadać na przejściowych etapach podróży; zmierzać do końcowego celu*. Można tę treść wyrazić w prosty sposób, np.: *Jedni zatrzymywali się w Niemczech, Danii [...], inni za cel wędrówki wyznaczali sobie Izrael.*

28. a. *panuje pogląd* ⇒ użycie konstrukcji szablonowej; nadużycie wyrazu modnego *panować*;

b. *spontaniczny pogrom* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

c. *był dokonany* ⇒ błąd fleksyjny, niewłaściwe utworzenie strony biernej: „być+czasownik dokonany”;

d. *dokonać pogromu* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

Popr.: *Obecnie się uważa, że do pogromu doszło w wyniku spontanicznych działań mieszkańców Kielc [...].*

29. a. *podlegać pozbawieniu wolności, podlegać ograniczeniu wolności* ⇒ w języku ogólnym: naruszenie łączliwości leksykalnej; wprowadzanie konstrukcji należących do odmiany wyspecjalizowanej;

b. *pozbawieniu lub ograniczeniu wolności* ⇒ użycie spójnika wykluczającego zamiast włączającego (*i, ani*);

c. *nie może podlegać jakemukolwiek pozbawieniu lub ograniczeniu wolności oprócz wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego* ⇒ wprowadzenie wyklu-

czających się wyrazów: po jakimkolwiek zastrzeżeniu oprócz;

- d. oprócz wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego ⇒ niezręczne wykorzystanie równoważnika o strukturze wyrażenia przyimkowego z rzeczownikiem odczasownikowym zamiast zdania typu: *chyba że...*;

Popr.: *Do urzędników konsularnych nie stosuje się kary pozbawienia ani ograniczenia wolności, chyba że zostało to określone w prawomocnym orzeczeniu sądowym.*

30. a. *umawiające się Strony popierać będą dokonywanie przekładów i wydawanie dzieł naukowych, literackich i artystycznych partnera oraz nawiązywanie kontaktów między wydawnictwami obu krajów, jak również poprzez przyznawanie stypendiów dla tłumaczy dzieł literackich kraju drugiej Strony* ⇒ brak konsekwencji w konstrukcji zdania; niewłaściwa kolejność poszczególnych członów składowych w związku z rządu;

Popr.: *Umawiające się Strony będą popierać dokonywanie przekładów, przyznawanie stypendiów tłumaczom dzieł literackich kraju drugiej strony, a także wydawanie prac naukowych, literackich i artystycznych partnera oraz nawiązywanie kontaktów między wydawnictwami obu krajów.*

31. a. *posiadać przemysł* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej (*posiadać+nazwa abstrakcyjna);
b. *nie posiadając większego przemysłu, rzeki są coraz mocniej zanieczyszczone* ⇒ brak tożsamości podmiotów w wypowiedzeniu z imiesłowowym równoważnikiem zdania;
c. *mocno zanieczyszczony* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;

Popr.: *Chociaż na Białostocczyźnie nie ma większego przemysłu, to rzeki w tym regionie są coraz bardziej zanieczyszczone spływającymi do nich ściekami.*

32. a. *rolnicze warunki* ⇒ błąd leksykalny, utworzenie niezrozumiałego połączenia;
b. *warunki [...] sprawia* ⇒ naruszenie związku zgody między podmiotem a orzeczeniem pod względem liczby (błąd składniowy);

c. *poważna rola* ⇒ nadużycie wyrazu modnego;
Popr.: *Warunki uprawy (ostre zimy, przewaga gleb lekkich) sprawiają, że żyto odgrywa dużą rolę w gospodarce zbożowej.*

33. a. *wszystkie prace zostały ukończone, stawiając fabrykę* ⇒ użycie imiesłowowego równoważnika zdania do opisanego skutku czynności; brak tożsamości podmiotów (błąd składniowy);
b. *stawiać fabrykę w rzędzie [...] zakładów* ⇒ użycie szablonowego, nadużywanego w stylu oficjalnym, a niepoprawnego w języku ogólnym zwrotu *stawiać (coś) w rzędzie (czegoś)*;

c. *najbardziej nowoczesny* ⇒ analityczne stopniowanie przymiotnika;
Popr.: *Wszystkie prace zostały ukończone, dzięki czemu fabryka jest teraz jednym z najnowocześniejszych zakładów.*

34. a. *pogorszyć szansę* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej;
b. *Hakiji* ⇒ błąd ortograficzny;
c. *zabójstwo bośniackiego wicepremiera Hakiji Turajlicia przez uzbrojonego Serba, gdy jechał on transpor-*

tem opancerzonym „błękitnych hełmów” ⇒ dwuznaczne odniesienie zaimka *on*;

Popr.: *Zabójstwo wicepremiera Hakii Turajlicia przez uzbrojonego Serba zdecydowanie zmniejszyło szanse na porozumienie. Wicepremier został zamordowany w piątek, kiedy jechał opancerzonym transporterem „błękitnych hełmów”.*

II.

1. *rodziny bogatej klientki, rozproszonej [...] po świecie* ⇒ klientkę zapewne rozerwała bomba, skoro jest ona teraz rozproszona po świecie. Błędny szyk określenia *rozproszona po świecie*;
2. *Samolot TU-154, który rozbił się wczoraj na Spitsbergenie i znajduje się obecnie w szpitalu* ⇒ samolot w szpitalu? Błędna konstrukcja zdania złożonego;
3. *60 metrów dziewcząt i chłopców* ⇒ interesująca konkurencja sportowa – nie wiadomo tylko, czy dziewczęta i chłopców mierzy się ułożonych w poziomie, czy w pionie. Brak elementu nadrzędnego (*bieg*) wyrażenia *60 metrów*;
4. *A te zwierzaki [...]. Mają rozległe plany. Chcą zwiększyć produkcję mleka* ⇒ ambitne zwierzęta! niespójność podmiotów;
5. *kobieta [osiąga szczyt rozbudzenia seksualnego] w połowie lat trzydziestych* ⇒ w latach 1930–1939 kobiety osiągały szczyt rozbudzenia seksualnego. Błędne użycie wyrażenia *lata trzydzieste* w znaczeniu 'okres między 30 a 39 rokiem życia';
6. *Po nocnej podróży na boisku poruszali się jak muchy w smole* ⇒ piłkarze podróżowali po boisku. Błędny szyk wyrażenia *na boisku*;
7. *żołnierz w upale i w ciepłym berecie* ⇒ niefortunne połączenie dwóch określeń mających taką samą formę gramatyczną (*w+Ms.*), lecz odnoszących się do zupełnie innych zjawisk;
8. *osłe zaprzęgi wiozły w ciemnych okularach agentów ochrony osobistej* ⇒ osioł też ma prawo chronić się przed słońcem. Błędny szyk wyrażenia *w ciemnych okularach*;
9. *poparł wniosek Dumy w sprawie ustawy o restytucji dóbr kultury, a nie prezydenta* ⇒ ciekawe, na czym polega restytucja prezydenta? Błędny szyk wyrażenia *w sprawie ustawy o restytucji dóbr kultury*;
10. *o znalezieniu samochodu syna pływającego w jeziorze* ⇒ samochód zginął, a syn sobie spokojnie pływa w jeziorze... Błędny szyk zwrotu *pływającego w jeziorze*;
11. *prześladowano aż po męczeństwo* ⇒ dziwna gradacja prześladowania. Czy męczeństwo jest ostatnim etapem prześladowań?
12. *Prenumeratę mogą zamawiać wszyscy mieszkańcy woj. warszawskiego z wyjątkiem lokali, gdzie dostęp jest utrudniony, np. bloki z domofonem* ⇒ teraz już wiemy, że lokale i bloki mogą zamawiać prenumeratę. Zastosowanie skrótu składniowego (usunięcie wyrazu nadrzędnego *mieszkańcy* słów *lokal, blok*);
13. *Jan Słomiany, kierownik ośrodka, spodziewa się kolejnych pięciu żrebiąt* ⇒ panu należy się nagroda za zajęcie w ciąży, i to z klaczą. Użycie dwuznacznego zwrotu *spodziewa*

wać się *źrebiąt* w połączeniu z podmiotem osobowym (w zd. wystąpił też błąd gramatyczny – powinno być *pięcioro źrebiąt*, nie: *pięć źrebiąt*);

14. *Pianista [...] obejmuje Danię, Szwecję, Niemcy i Szkocję* ⇒ długie ręce ma ten pianista! Błędna konstrukcja zdania złożonego;
15. *Żona zmarłego dwukrotnie* ⇒ pocieszające, że można umrzeć dwa razy. Błędny szyk wyrazu *dwukrotnie*;
16. *wzrasta liczba przestępstw popełnianych przez nieletnich, szczególnie tych najcięższych* ⇒ ile waży najcięższy nieletni? Błędny szyk wyrażenia *szczególnie tych najcięższych*;
17. *miejsca urodzenia T. Kościuszki, który brawurowo wykonał m.in. pieśni „Bartoszu, Bartoszu”* ⇒ a podobno Kościuszek nie umiał śpiewać... Błędny szyk zdania podrzędnego;
18. *starannie je podlewał, nawoził i pielęgnował z nie mniejszą troską niż ludzkich pacjentów* ⇒ czyżby zdanie mówiło o grabarzu, który nawozi i podlewa ludzkich pacjentów? Błędny szyk części *starannie je podlewał, nawoził*;
19. *[...] kobieta [...] jest [...] zawodem* ⇒ pisząc drugą część zdania, autor widocznie zapomniał, co napisał w pierwszej;
20. *operacja pęknięcia dwunastnicy* ⇒ dziwne operacje teraz się wykonuje... Niefortunna zamiana przymiotnika *pęknięty* rzeczownikiem *pęknięcie*;
21. *brzuch, który swym wyglądem bardziej przypomina dzieło sztuki niż masową produkcję* ⇒ ładny brzuch... Błędny szyk zdania podrzędnego;
22. *Janek kupił rower do spółki z Markiem, którym teraz dojeżdża do pracy* ⇒ ciężko musi być temu Markowi. Błędny szyk zdania podrzędnego;
23. *kilkunastoletni chłopcy [...] byli zdolni do zabicia człowieka z zimną krwią* ⇒ a do zabicia człowieka z gorącą krwią też są zdolni? Błędny szyk wyrażenia *z zimną krwią*;
24. *kontraktów na chińskie trampki, które tak bardzo naszym politykom leżą na sercu* ⇒ ciężkie jest życie polityka, na którego sercu leżą trampki. Błędny szyk zdania podrzędnego;
25. *dalekim wykopem ożywił Cezarego Kucharskiego* ⇒ biedny ten Kucharski, „wykopnięty” przez kolegę. Brak określenia rzeczownika *wykop* (*wykop piłki*);
26. *Włoski liryk, Giambattista Marino (1569-1625) zapładniał twórczo licznych poetów barokowych, ale potomność oceniła go niżej* ⇒ niesprawiedliwa potomność... Dwuznaczne użycie czasownika *zapładniać* i nieuzasadnione użycie spójnika *ale*;
27. *Zarżnięci uczniowie* ⇒ nie powinno się dawać dzieciom noży... Dwuznaczność imiesłowu *zarżnięty*;
28. *W tej dolegliwości palce maczają pewne bakterie* ⇒ od kąd to bakterie mają palce? Błędna łączliwość frazeologizmu *maczać* (w czymś) *palce*;
29. *Szczęście może się do ciebie uśmiechnąć podczas mycia zębów* ⇒ dobrze, że szczęście dba o swoje zęby. Skrót składniowy, polegający na niewskazaniu wykonawcy czynności, przez co nazywające je wyrażenie (*mycie zębów*) odnosimy do podmiotu;

30. *przedłużenie prezydium* ⇒ jak długo ma być prezydium? Brakuje wyrazu określającego słowo *prezydium*, np.: *kadencja prezydium*;
31. *[...] chciałbym im życzyć, aby ich życie potoczyło się tak, że Franek Kimono zmarłby na śmietniku zapomnienia* ⇒ jaki wpływ ma czyjeś życie na życie F. Kimona? Poza tym jednak: *żeby Franek Kimono zmarł na śmietniku zapomnienia*. Metafora *umrzeć/ zemrzeć na śmietniku [zapomnienia]* razi swoją dosłownością *umrzeć na śmietniku* i śmieszny precyzyjnością (*śmietnik zapomnienia*);
32. *Korepetycji chwytamy się jak brzytwy, gdy dziecko ma nóż na gardle* ⇒ rodzice chwytają się brzytwy, a dziecko ma nóż na gardle... Nagromadzenie zwrotów przywołujących ten sam typ skojarzeń, co powoduje udosłownienie całości. Dodatkowo przekształcono tu przysłowie: *Tonący brzytwy się chwyta*;
33. *Podobnie i tragiczna historia naukowca, pozbawionego w wyniku zamachu na jego życie skóry, doczekała się kontynuacji* ⇒ naukowiec pozbawiony skóry! Nieumiejętne zastosowanie leksemu *skóra* w znaczeniu ‘życie’ (por. np.: *ratować skórę*);
34. *Idzie o wydanie ciał i o wyprawienie pogrzebu, co zostaje uwiecznione powodzeniem przy pomocy Tezeusza ustylizowanego na idealnego władcę* ⇒ powodzenie przy pomocy Tezeusza!
35. *Spółdzielczość była siłą twórczą, niosła dobro i dach nad głową nam zwykłym ludziom – robotnikom, nauczycielom, pielęgniarcom itp.* ⇒ *spółdzielczość* niosła dach (i dobro)! Użycie zwrotu *nieść dobro* z niewłaściwą łączliwością (*spółdzielczość*) i rozwinięcie go o element *dach* powoduje udosłownienie;
36. *Młodzież można skłonić do szacunku wobec mienia społecznego, mnożąc siły policji pilnującej dyskotek i angażując coraz więcej wykładowców* ⇒ mnożenie sił policji i zatrudnianie wykładowców jako metoda wyrabiania świadomości społecznej młodzieży?
37. *Pilkarz GKS był podglądany przez trenera belgijskiego zespołu* ⇒ jakie trener miał zamiary wobec piłkarza? Użycie czasownika *podglądać* w znaczeniu ‘obserwować’;
38. *Drugie miejsce i dwa punkty otrzymała piosenka „Wielka zima” w wykonaniu Krystyny Prońko, którą niezwykle subtelnie, posługując się małym zestawem instrumentów, zaaranżował Wojciech Trzeciński* ⇒ na czym polega subtelne zaaranżowanie piosenkarki? Błędny szyk zdania podrzędnego;
39. *Zabrakło toalet i młodzież zaspokajała swoje fizjologiczne potrzeby w krzakach. Do tych kilku, ustawiały się niemal kilometrowe kolejki* ⇒ kolejki do krzaków? Błędne odniesienie części *do tych kilku*;
40. *Po trzech godzinach wędkowania leszcze stały się ostrożniejsze* ⇒ to leszcze też wędkują? Skrót składniowy.

III.

1. *Na sali wypełnionej po brzegi publicznością, w domach przed telewizorami i przed trzynastoosobowym jury [...] wystąpiło dziesięć dziewczyn ubiegających się o miano najpiękniejszej [...] ⇒ dziesięć dziewczyn wystąpiło w domach przed telewizorami;*

2. Wprowadzenie obowiązkowych szczepień noworodków, osób z grup ryzyka jak również zaszczepionych w ramach trwającego od dwóch lat Programu Edukacyjnego WZW B, zaowocowało wyraźnym spadkiem liczby zgłaszanych zachorowań ⇒ wprowadzenie szczepień osób zaszczepionych;
3. Akt oskarżenia zawiera prócz morderstw, handel narkotykami, przynależność do zbrodniczego stowarzyszenia [...] ⇒ zawierać przynależność?!
4. Ich starcie na gruzach ojczyzny było w istocie lamentem za utraconym pokojem, który próbuje Kreon zabliźnić prawem, a Antyгона uczuciem. ⇒ zabliźnić lament uczuciem!
5. Od momentu wejścia w życie w ubiegłym roku we Francji nowego prawa imigracyjnego, około 60 tys. osób utraciło ważność wiz pobytowych ⇒ raczej: wiza 60 tys. osób utraciła ważność;
6. Nasze wysiłki na rzecz dobra drugiego człowieka prze-trwają nawet próg śmierci ⇒ czy wysiłek może coś przetrwać?
7. Zdaniem rodziców i nauczycieli uniform utrudnia uczestniczenie w szkolnych bandach i wagarach oraz ogranicza liczbę przestępstw dokonywanych przez nieletnich i na nieletnich ⇒ uniform może utrudniać najwyżej poruszanie się;
8. Rozmnażające się chomiki umożliwiają także obdarowywanie nimi kolegów i znajomych [...] ⇒ przykład pomylenia dwóch planów zjawisk – zamiast pisać o jakimś fakcie (fakt, że chomiki się rozmnażają, umożliwia), pisze się o jego cesze. W zdaniu brakuje także określenia, jak chomiki się rozmnażają (szybko? licznie? często?), co powoduje dodatkową śmieszność, gdyż w zasadzie prawie wszystkie istoty żywe się rozmnażają;
9. Głównym bohaterem spektaklu jest mężczyzna i jego sto-sunek do dwóch kobiet – kolejnych żon ⇒ w trakcie pisanja drugiej części zdania autor chyba zapomniał, co napisał w pierwszej;
10. Były to więc stroje naturalne, preferowane przez młodzież, zmierzające w kierunku niekrepującego, wygodnego ubioru, noszące jednocześnie charakter wizytowy i wieczorowy ⇒ dokąd zmierzają te stroje? Stroje zmierzające (!) w kierunku ubioru; stroje noszą charakter – naruszenie łączliwości leksykalnej;
11. Wnoszono nie tylko bukiety, wręcz całe kosze z imponującym, złożonym z 70 pąsowych róż, bukietem ⇒ jeden bukiet był w kilku koszach? W zdaniu ponadto zdekomponowano spójnik skorelowany nie tylko, lecz także.

IV.

1. Na wystawie można było zobaczyć dziewiętnastowieczne zabawki i przedmioty codziennego użytku i w ogóle tu jest masa innych takich ciekawostek ⇒ błąd w konstrukcji zdania złożonego (składniowy), niezharmonizowane orzeczenia, składnia języka mówionego; popr.: Na wystawie można było zobaczyć dziewiętnastowieczne zabawki i przedmioty codziennego użytku oraz masę innych ciekawostek;
2. trafiła na zwolnienie ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej (trafić do szpitala; dostać zwolnienie lekarskie); popr.: [...] dostała/ otrzymała zwolnienie lekarskie;
3. koncentrujemy na profilaktykę i wczesne leczenie zachowawcze ⇒ błąd w związku rzędu: koncentrować+B. (coś), na+Ms. (na czymś), nie: na+B. (na coś); składniowy; popr.: [...] koncentrujemy na profilaktyce i wczesnym leczeniu zachowawczym;
4. Zespół uczniów otrzymują ⇒ błąd w związku zgody między podmiotem zespół a orzeczeniem otrzymywać (składniowy); popr.: Zespół uczniów, zwykle trzy – cztery osoby, otrzymuje [...];
5. dziesiątego odcinka ⇒ błędna końcówka D. lp. rzeczownika odcinek (błąd fleksyjny); popr.: odcinka;
6. dotknąć i obejrzeć twarze ⇒ niepoprawny skrót składniowy; dotknąć+D.; obejrzeć+B., więc każdy z tych czasowników wymaga rozwinięcia; popr.: Można dotknąć twarzy modelek i je obejrzeć;
7. zreflektować się nad tym, co zostało zrobione ⇒ użycie czasownika zreflektować się w złym znaczeniu (zreflektować się ‘powstrzymać się od jakiegoś działania lub w porę zauważyć swój błąd’); błąd leksykalny; popr.: Rząd powinien trochę zastanowić się nad tym, co zostało zrobione;
8. zagwizdają ⇒ zaklasyfikowanie czasownika zagwizdać do niewłaściwej grupy koniugacyjnej (-am, -asz zam. -ę, -esz), co spowodowało powstanie błędnej postaci tematu w 3. os. lm. cz. przyszłego (błąd fleksyjny); popr.: zagwizdzą;
9. kilka grup, zwykle po cichu, odwołały ⇒ a. błąd w związku zgody między podmiotem liczebnikowo-rzeczownikowym kilka grup a orzeczeniem odwołać (składniowy); b. niepoprawne użycie czasownika dokonanego odwołać ze słowem zwykle, wskazującym na powtarzalność czynności; popr.: Kilka grup, potwierdzających początkowo odkrycie fuzji, znalazło błędy w swoich doświadczeniach i, zwykle po cichu, odwoływało uprzednie oświadczenia;
10. dosypujemy kaszę manną ⇒ a. błędne odmienienie rzeczownika manna według paradygmatu przymiotnikowego (błąd fleksyjny); b. lepiej by było, gdyby czasownik dosypywać łączył się z D. partytywnym; popr.: [...] dosypujemy kaszę mannę lub: kaszy manny;
11. oferowali im złote góry ⇒ wymiana elementu w związku frazeologicznym (błąd frazeologiczny); popr.: [...] obiecywali im złote góry;
12. charakteryzowały się zawrotami i bólami głowy, a czasem nawet nudnościami ⇒ utworzenie formy rzeczownika nudności, której on nie ma – liczby pojedynczej (błąd fleksyjny); popr.: [...] charakteryzowały się zawrotami i bólami głowy, a czasem nawet nudnościami;
13. Wiceminister pracy Andrzej Bączkowski obiecał przedyskutowanie pod koniec maja problemu podwyżek ⇒ błąd w szyku (składniowy): okolicznik oddziela rzeczownik od przydawki; popr.: Wiceminister pracy Andrzej Bączkowski obiecał przedyskutowanie problemu podwyżek pod koniec maja;
14. ma zadartego noska ⇒ błąd w związku rzędu: tu nie jest możliwy dopełniacz partytywny (składniowy) lub: błąd fleksyjny – utworzenie B.=D. (tak jak palę papierosa); popr.: [...] ma zadarty nos;

15. *moknęły* ⇒ nieskrócenie tematu czasownika w odmianie (błąd fleksyjny); popr.: *mokły*;
16. *50-letni aktor na łeb na szyję poprosił o rękę długoletnią przyjaciółkę* ⇒ użycie frazeologizmu niezgodnie ze znaczeniem i z błędną łączliwością. *Na łeb na szyję*: 1. *jechać, biec itp. na łeb na szyję* ‘jechać, biec itp. bardzo szybko’; 2. o walucie: *spadać, lecieć itp. na łeb na szyję* ‘gwałtownie tracić na wartości’ – błąd frazeologiczny; popr.: *50-letni aktor nieoczekiwanie (nagle?, natychmiast?) poprosił o rękę długoletnią przyjaciółkę*;
17. *nie wyraził zgody* ⇒ błędny rząd czasownika zaprzeczonego – biernikowy zam. dopełniaczowego (błąd składniowy); popr.: [...] *nie wyraził zgody* [...];
18. *przystojne chłopcy na schwał* ⇒ frazeologizm *chłop na schwał* nie wymaga rozwinięcia (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *a ich koledzy to przystojni chłopcy* lub: [...] *a ich koledzy to chłopcy na schwał*;
19. *przyjacieli* ⇒ błędna końcówka (-i zam. zerowej) D. lm. rzeczownika *przyjaciel*, której użycie spowodowało powstanie błędnej formy tematu (błąd fleksyjny); popr.: *przyjaciół*;
20. *bronić swoje prawa* ⇒ błędny rząd czasownika *bronić* – biernikowy zam. dopełniaczowego (błąd składniowy); popr.: [...] *bronić swoich praw*;
21. *nie ułatwił wystartować* ⇒ błędny rząd czasownika *ułatwić* – bezokolicznikowy zam. biernikowego (po czasowniku zaprzeczonym – dopełniaczowego); błąd składniowy; popr.: [...] *ja bym mu nie ułatwił wystartowania* [...];
22. *z życiem muzułman* ⇒ błędna końcówka D. lm. rzecz. *muzułmanin* – zerowa zam. -ów (błąd fleksyjny); popr.: *muzułmanów*;
23. *padł wynik* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej (*paść + bramka, gol*); popr.: [...] *mecz [...] zakończył się wynikiem bezbramkowym*;
24. *Jak dziś ministerstwo widzi rolę domów kultury i co się od nich wymaga?* ⇒ a. błąd w związku rzędu – wymagać rządzi D. (składniowy); b. zakłócenie spójności składniowej: w pierwszym zdaniu występuje podmiot *ministerstwo*, drugie zdanie jest bezpodmiotowe; popr.: [...] *i czego od nich wymaga?*
25. *zaczęli nabierać wody w usta* ⇒ naruszenie stałości formy gramatycznej frazeologizmu *nabrać wody w usta*, w którym występuje tylko czasownik dokonany (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *ludzie zaczęli milczeć* lub: [...] *ludzie nabrali wody w usta*;
26. *Skutki tej lekkomyślności są fatalne, bo nie dość, że stamtąd nie można się wydostać taksówką do miasta, to również nie można taksówką wrócić, ponieważ taksówkarze nie chcą w tamtą stronę jechać, gdyż nie mają się gdzie zatrzymać, aby złapać pasażera z powrotem* ⇒ składnia języka mówionego – dwa zdania podrzędne okolicznikowe przyczyny; popr.: *Skutki tej lekkomyślności są fatalne, bo nie dość, że stamtąd nie można się wydostać taksówką do miasta, to również nie można taksówką wrócić. Taksówkarze bowiem nie chcą w tamtą stronę jechać, gdyż nie mają się gdzie zatrzymać, aby złapać pasażera z powrotem*;
27. *przywrócono kopcu* [...] ⇒ błędna końcówka C. lp. rzeczownika *kopiec* (błąd fleksyjny); popr.: *kopcowi*;
28. *nie zawałały się podjąć decyzję* ⇒ błędny rząd czasownika zaprzeczonego pośrednio – biernikowy zamiast dopełniaczowego (błąd składniowy); popr.: [...] *nie zawałały się podjąć decyzji* [...];
29. *ryzykuje swoim życiem i zdrowiem* ⇒ błędny rząd czasownika *ryzykować* – narzędnikowy zam. biernikowego (błąd składniowy); popr.: [...] *ryzykuje swoje życie i zdrowie*;
30. *Opiekunowie czekają na weterynarza, który przed odlotem do ciepłych krajów zbada bociany* ⇒ błędny skrót składniowy – brak określenia rzeczownika *odlot* sprawia, że łączymy go z podmiotem domyślnym zdania (*weterynarz*), przez co powstaje treść ‘weterynarz odleci do ciepłych krajów’; popr.: [...] *który zbada bociany przed ich odlotem do ciepłych krajów*;
31. *o dobrze* ⇒ błędna końcówka rzeczownika *dobro* (błąd fleksyjny); popr.: *o dobru*;
32. *wiele jego kolegów* ⇒ naruszenie związku zgody pod względem rodzaju między rzeczownikiem *koledzy* a przydawką *wiele* (błąd składniowy); popr.: [...] *wielu jego kolegów i koleżanek* [...] lub: [...] *wielu jego kolegów i wiele koleżanek* [...];
33. *przeboi* ⇒ błędna końcówka rzeczownika *przeboj* (błąd fleksyjny); popr.: *przebojów*;
34. *do utworzenia zaapelowało* ⇒ błędny rząd czasownika *zaapelować* – do+D. zam. o+B. (błąd składniowy); popr.: *O utworzenie [...] zaapelowało* [...];
35. *wesprzeć na duchu lokalne władze* ⇒ wymiana elementu związku frazeologicznego (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *podnieść na duchu* [...];
36. *organizuje i kieruje działalnością piracką* ⇒ błędny skrót składniowy – *organizować* wymaga B., a *kierować* – N.; popr.: [...] *gdy ktoś sam organizuje działalność piracką i kieruje nią* [...];
37. *salomonowego wyniku* ⇒ przekształcenie formy związku *salomonowy wyrok* i użycie go nieadekwatnie do treści (błąd frazeologiczny). *Salomonowy wyrok* znaczy ‘sprawiedliwy wyrok’; popr.: [...] *nie było już remisu*;
38. *piecy* ⇒ błędna końcówka D. lm. rzeczownika *piec* (błąd fleksyjny); popr.: *pieców*;
39. *dementuje tę sensacyjną informację według formuły* „nie potwierdzam, ale i nie zaprzeczam” ⇒ a. użycie czasownika *dementować* w znaczeniu ‘komentować’ (błąd leksykalny); b. nieuzasadnione użycie przyimka *według* w zwrocie **dementować (komentować) według formuły* (błąd składniowy); popr.: [...] *komentuje* [...], używając formuły „nie potwierdzam, ale i nie zaprzeczam” lub: [...] *komentuje* [...]: „nie potwierdzam, ale i nie zaprzeczam”;
40. *na zasadach i w trybie określonym odrębnymi przepisami* ⇒ błędny skrót składniowy: przydawka rzeczownika *zasady* musi wchodzić z nim w związek zgody, a więc musi wystąpić w Ms. lm.; popr.: [...] *na zasadach określonych odrębnymi przepisami i w trybie określonym odrębnymi przepisami*;
41. *tym trudniejsza, gdyż* ⇒ wprowadzenie zdania podrzędnego okolicznikowego stopnia i miary wskaźnikiem zespolenia zdania okolicznikowego przyczyny (błąd składniowy); popr.: [...] *tym trudniejsza, że* [...];

42. *trwa korespondencja* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej – *trwać* wymaga określenia nazywającego działanie lub stan; popr.: [...] *trwa wymiana korespondencji* [...];
43. *PKS zakupiło* ⇒ błąd w zakresie związku rzędu pod względem rodzaju między podmiotem a orzeczeniem (składniowy) lub błędne przypisanie skrótcowcowi *PKS* rodzaju nijakiego (błąd fleksyjny); popr.: *PKS [...] zakupił/ zakupiła* [...];
44. *przestrzegać przepisy* ⇒ błędny rząd czasownika *prze- strzegać* – biernikowy zam. dopełniaczowego (błąd składniowy); popr.: [...] *przestrzegać przepisów*;
45. *Nie jest to wcale proste zadanie, bowiem Mustafa zażądał, aby niewiasta była koniecznie Włoszką* ⇒ niezbyt poprawny szyk partykuły *bowiem* (usterka składniowa); popr.: [...] *Mustafa bowiem zażądał* [...];
46. *pojawia się u naszych konraherentów, proponując ułatwie- nia w handlu z nami* ⇒ naruszenie relacji czasowych w wypowiedzeniu z imiesłowowym równoważnikiem zdania – zdanie podrzędne wyraża skutek czynności (błąd składniowy); popr.: [...] *pojawia się u naszych konra- hentów i proponuje* [...];
47. *ssam* ⇒ błędna końcówka I. os. lp. cz. teraźniejszego czasownika *ssać* (błąd fleksyjny); popr.: *ssę*;
48. *bałagan, na którym usiłują żerować* ⇒ naruszenie łącz- liwości leksykalnej – *żerować* (w tym znaczeniu) wy- maga obecności rzeczownika osobowego lub nazywają- cego czyjeś nieszczęście; popr.: [...] *bałagan, który pró- bują wykorzystać* [...];
49. *Przyznaje się do niego cyganeria i pacyfiści* ⇒ błąd w związku zgody między orzeczeniem a podmiotem sze- regowym (składniowy); popr.: *Przyznają się* [...];
50. *Ofiara jest podobna do niego jak dwie krople wody* ⇒ naruszenie formy gramatycznej, a przez to także łączli- wości składniowej frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: *On i ofiara są podobni jak dwie krople wody*;
51. *zwierzchnikami nad całym zjednoczonym niegdyś przez proroka Mahometa Półwyspem Arabskim* ⇒ a. błąd w związku rzędu – *zwierzchnik*+D., nie: **zwierzchnik nad*+N. (składniowy); b. błąd w szyku: rozwinięta przy- dawka (*zjednoczony niegdyś przez proroka Mahometa*) po- winna znajdować się po wyrażeniu określającym (*Półwy- sep Arabski*), nie przed nim (składniowy); popr.: *Turcy, którzy uważali się za przywódców świata islamskiego, chcieli być zwierzchnikami całego Półwyspu Arabskiego, zjednoczonego niegdyś przez proroka Mahometa*;
52. *Kolejne 400 samochodów importer dostanie po rozliczeniu się z poprzedniej puli samochodów, udokumentowując ich sprzedaż konkretnym osobom* ⇒ a. utworzenie imiesłowu przysłówkowego współczesnego od czasownika dokona- nego (*udokumentować*) (błąd fleksyjny); b. naruszenie re- lacji czasowych w wypowiedzeniu z imiesłowowym rów- noważnikiem zdania – wyraża on czynność uprzednią w sto- sunku do czynności opisanej w zdaniu nadrzędnym (błąd składniowy); popr.: [...] *dostanie* [...], *udokumentowaw- szy* [...] lub (lepiej ze względów stylistycznych): [...] *do- stanie* [...], *gdy/ jeśli udokumentuje* [...];
53. *Wybrzeżowi* ⇒ błędna końcówka C. lp. rzeczownika *Wy- brzeże* (błąd fleksyjny); popr.: [...] *Wybrzeżu*;
54. *Jak dotychczas nie pobito jeszcze rekordu sprzed ośmiu lat* ⇒ konstrukcja tautologiczna (błąd leksykalny); popr.: *Dotychczas nie pobito rekordu* [...] lub: *Nie pobito jesz- cze rekordu* [...];
55. *wzrosty* ⇒ użycie rzeczownika *wzrost* w lm., której on nie ma (błąd fleksyjny); popr.: *Wystąpi niewielki wzrost ciśnienia*;
56. *dziegicia* ⇒ błędna końcówka D. lp. rzeczownika *dzie- gieć* (błąd fleksyjny); popr.: *dziegiu*;
57. *przywozu i handlu benzyną na terenie zachodnich woje- wództw* ⇒ błędne skróty składniowe: a. *przywóz* wyma- ga D., a *handel* – N.; b. *przywóz*+na teren, *handel*+na terenie; popr.: [...] *nielegalnego przywozu benzyny na teren zachodnich województw* (lepiej: *do województw za- chodnich*) i *handlu nią na tym obszarze*;
58. *poddaje w wątpliwość* ⇒ wymiana elementu w składzie związku frazeologicznego (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *podaje w wątpliwość* [...];
59. *Damian i Justynka przyszły* ⇒ błąd w związku zgody między podmiotem szeregowym a orzeczeniem pod względem rodzaju (składniowy); popr.: *przyszli*;
60. *handlował, ale i drukował książki* ⇒ błędny skrót skła- dniowy – *handlować* wymaga N., a *drukować* – B.; popr.: [...] *on nie tylko handlował książkami, ale i je drukował*;
61. *pokraja* ⇒ błędna końcówka 3 os. lp. cz. przyszłego cza- sownika *pokrajać* (błąd fleksyjny); popr.: *pokraje*;
62. *znany jest fakt* ⇒ błąd w konstrukcji orzeczenia imien- nego (składniowy) – orzecznik wyrażony przymiotni- kiem musi mieć formę M., nie zaś N.; popr.: *Powszech- nie znany jest fakt* [...];
63. *na uwagę, że jako opiekun miał prawo proponować orga- nizatorom i pomysłodawcom imprezy wyjazdowej inną al- ternatywę* ⇒ użycie rzeczownika *alternatywa* w znaczeniu ‘możliwość’ (błąd leksykalny); *alternatywa* ‘możliwość wy- boru jednej z dwóch wykluczających się możliwości’; popr.: [...] *miał prawo proponować* [...] *coś innego* [...];
64. *pyzów* ⇒ błędna końcówka D. lm. rzeczownika *pyza*, co wynika najprawdopodobniej z przypisania temu rze- czownikowi rodzaju męskiego (błąd fleksyjny); popr.: *pyz*;
65. *kolosowi na strasznie glinianych nogach* ⇒ rozwinięcie frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *koloso- wi na glinianych nogach*;
66. *będą musiały ponieść aspiranci* ⇒ błąd w związku zgo- dy między podmiotem a orzeczeniem pod względem ro- dzaju (składniowy); popr.: [...] *będą musieli ponieść aspi- ranci* [...] lub: [...] *będą musiały ponieść kraje aspiru- jące* [...];
67. *z 39 tonami pomocy humanitarnej* ⇒ naruszenie łączli- wości leksykalnej – *pomoc* jest rzeczownikiem abstrak- cyjnym, więc nie może łączyć się z nazwami wartości liczbowych; popr.: [...] *z 39 tonami darów stanowiących pomoc humanitarną*;
68. *kocy* ⇒ błędna końcówka D. lm. rzeczownika *koc* (błąd fleksyjny); popr.: *koców*;
69. [...] *wytyka u Chłopickiego* [...] ⇒ błędny rząd – cza- sownik *wytykać* wymaga C., a nie konstrukcji *u*+D. (błąd składniowy); popr.: [...] *wytyka Chłopickiemu* [...];

70. *przemysł* ⇒ użycie rzeczownika *przemysł* w lm., której on nie ma (błąd fleksyjny); popr.: [...] *pracuje przemysł wydobywczy*;
71. *tak zwane nocne marki* ⇒ rozwinięcie frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: *na pewno usatysfakcjonuje nocne marki*.
72. *benzyn* ⇒ użycie rzeczownika *benzyna* w lm., której on nie ma (błąd fleksyjny); popr.: *Mamy [...] coraz mniej benzyny: ołowiowej i bezołowiowej*;
73. *postawiła czworgu najbardziej rozrabiających uczniów pały* ⇒ błędna konstrukcja składniowa z liczebnikiem zbiorowym w C. – związek rządu zam. związku zgody; popr.: [...] *postawiła czworgu najbardziej rozrabiającym uczniom pały*;
74. *adoptować to dzieło literackie* ⇒ użycie wyrazu *adoptować* w znaczeniu ‘adaptować’ (błąd leksykalny); popr.: *adaptować*;
75. *Kościół zdaje sobie sprawę, że trzymając się kurczowo starej polityki, będzie musiał uznać Afrykę za straconą.* ⇒ użycie imiesłownego równoważnika zdania w wypowiedzeniu ze zdaniem nadrzędnym w czasie przyszłym; użycie imiesłownego równoważnika zdania zam. zdania okolicznikowego warunku (błąd składniowy); popr.: [...] *że jeśli będzie się kurczowo trzymał starej polityki, będzie musiał uznać Afrykę za straconą*;
76. *senatorowie nie uznali natomiast za słuszne skreślenie* ⇒ błąd w związku rządu – czasownik zaprzeczony *nie uznać* wymaga D. (błąd składniowy); popr.: [...] *nie uznali natomiast za słuszne skreślenia* [...];
77. *projektował znany architekt, Halina Skibniewska* ⇒ przypisanie dwurodzajowemu rzeczownikowi *architekt* wyłącznie rodzaju męskiego (błąd fleksyjny); popr.: *To osiedle projektowała znana architekt, Halina Skibniewska*;
78. *będzie udzielała niskoprocentowe pożyczki* ⇒ naruszenie związku rządu – *udzielać* wymaga D. – błąd składniowy; popr.: *Fundacja będzie udzielała bezrobotnym niskoprocentowych pożyczek* [...];
79. *wybrano go prezesem* ⇒ naruszenie związku rządu – *wbrać* wymaga B. i konstrukcji *na+B.* – błąd składniowy; popr.: [...] *skoro wybrano go na prezesa stowarzyszenia* [...];
80. *pierwsze skrzypce odgrywała* ⇒ wymiana elementu związku frazeologicznego (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *pierwsze skrzypce grała* [...];
81. *przed półtorej godziną* ⇒ błędna konstrukcja składniowa z przyimkiem *przed* i wyrażeniem *półtorej godziny* – podporządkowanie rzeczownika *godzina* przyimkowi zam. liczebnikowi ułamkowemu; popr.: [...] *przed półtorej godziny*;
82. *otworzył okno i wyrzucił przezeń doniczkę* ⇒ nieuprawnione utworzenie formy skróconej z połączenia „do+ono” (błąd fleksyjny); popr.: [...] *wyrzucił przez nie doniczkę* [...] lub: [...] *wyrzucił doniczkę* ⇒ z kontekstu wynika jasno, że wyrzucił doniczkę przez okno;
83. *majsterkowiczy* ⇒ błędna końcówka D. lm. rzeczownika *majsterkowicz* (błąd fleksyjny); popr.: *majsterkowiczów*;
84. *szansę przegrali* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej; popr.: *Szansę [...] stracili* [...];
85. *Materia jest jednak delikatna, bowiem te właśnie podatki, niestety, są poważnym źródłem dochodów państwa. Zaś każda, nawet z pozoru drobna zmiana, wywołuje skutki liczone w milionach złotych* ⇒ niezbyt poprawny szyk (usterki składniowe); popr.: *Materia jest jednak delikatna, te podatki bowiem, niestety, są poważnym źródłem dochodów państwa. Każda zaś, nawet z pozoru drobna zmiana, wywołuje skutki liczone w milionach złotych*;
86. *nowo upieczony rząd Giuliano Amato* ⇒ a. wymiana elementu związku frazeologicznego (błąd frazeologiczny); b. nieodmienienie imienia i nazwiska (błąd fleksyjny); popr.: *Również świeżo upieczony rząd Giuliana Amata* [...];
87. *Zemsta i zaślepienie kierowało* ⇒ błąd w związku zgody (błędna liczba) między podmiotem szeregowym a orzeczeniem (błąd składniowy); popr.: [...] *kierowały* [...];
88. *Przedstawione w niedzielę przez Serbów propozycje mówią także o przeprowadzeniu referendum w trzy miesiące po zaprzestaniu działań zbrojnych, które zadecydowałyby o przebiegu granic* ⇒ błędny szyk zdania podrzędnego (błąd składniowy); popr.: *W niedzielę Serbowie zaproponowali przeprowadzenie referendum, które zadecydowałyby o przebiegu granic. Referendum miałyby się odbyć trzy miesiące po zaprzestaniu działań wojennych*;
89. *broniami* ⇒ użycie rzeczownika *broń* w lm., w której on nie występuje (błąd fleksyjny); popr.: [...] *nad bronią laserową i elektromagnetyczną*;
90. *około dwa tysiące* ⇒ błędny rząd przyimka *około* – biernikowy zam. dopełniaczowego – błąd składniowy; popr.: [...] *około dwóch tysięcy wagonów* [...];
91. *pijanego jak bele* ⇒ naruszenie formy gramatycznej frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *pijanego jak bela*;
92. *siećmi* ⇒ błędna końcówka N. lm. rzeczownika *sieć* (błąd fleksyjny); popr.: *sieciami*;
93. *owocem tego zmartwienia* ⇒ naruszenie łączliwości leksykalnej rzeczownika *owoc* (‘efekt’) – powinien on być określany nazwami działań; popr.: *I pos. Zemke faktycznie się martwił, w wyniku czego powstał projekt* [...];
94. *w zastraszająco szybkim tempie* ⇒ konstrukcja pleonastyczna (błąd leksykalny); popr.: *W szybkim tempie rośnie* [...] lub: *W zastraszającym tempie rośnie* [...];
95. *wpuszcza żyłkę z błyskiem na przynętę i... wyciąga dorszyska polarnego, jakieś 20 cm. [...] Macha, zakręca i wyciąga dorszyska rekordziste – 40 cm!* ⇒ użycie rzeczownika *rekordzista* w znaczeniu ‘rekordowy’ (błąd leksykalny); popr.: [...] *wyciąga rekordowego dorszyska* [...];
96. *czy to będzie thriller lub najwyklesza komedia* ⇒ zdekomponowanie spójnika skorelowanego *czy, czy* (błąd składniowy); popr.: [...] *czy to będzie thriller, czy najwyklesza komedia*;
97. *był entuzjastą szwedzkiego rozwiązania, gdzie we wszystkich miastach* ⇒ użycie zaimka *gdzie* w zdaniu nie będącym zdaniem okolicznikowym miejsca (błąd składniowy); popr.: [...] *był entuzjastą szwedzkiego rozwiązania, które polega na tym, że we wszystkich miastach, licząc*

- cych powyżej 10 tys. mieszkańców, działa ten sam system płatnego parkowania;
98. *przy trzech schodach* ⇒ użycie z rzeczownikiem *schody* liczebnika głównego zam. zbiorowego (błąd składniowy); popr.: [...] *przy trojgu schodach* [...];
 99. *Premierostwo zamieszkało* ⇒ błąd w związku zgody (składniowy) – zastosowanie zgody formalnogramatycznej zam. realnoznaczeniowej; popr.: *Premierostwo* [...] *zamieszkali* [...];
 100. *nie dotarł tysiąc pielgrzymów* ⇒ błędna konstrukcja składniowa z liczebnikiem *tysiąc* – potraktowanie go jak rzeczownika; popr.: [...] *nie dotarło* [...];
 101. *doświadczeńszemu* [...] *rozpracowywuje* ⇒ a. utworzenie stopnia wyższego przymiotnika *doświadczony* w sposób syntetyczny (błąd fleksyjny); b. niewłaściwa postać tematu czasownika – zdublowanie części -yw- (błąd fleksyjny); popr.: *Sprawę przekazano bardziej doświadczonemu policjantowi, który od dawna rozpracowuje ten gang*;
 102. *są najlepszym przyczynkiem do uzależnień* ⇒ użycie rzeczownika *przyczynek* w znaczeniu ‘przyczyna’ (błąd leksykalny); *przyczynek* ‘artykuł lub niewielki tekst mający poszerzyć wiedzę na temat, który został już dokładnie opracowany’; popr.: [...] *są najlepszą, lepiej: najczęstszą przyczyną uzależnień*;
 103. *Po przebadaniu wykrywaczem kłamstw prokurator nie dał wiary zeznaniom* ⇒ błędny skrót składniowy – brak określenia rzeczownika *przebadanie* sprawia, że łączymy go z podmiotem zdania (*prokurator*), przez co powstaje treść ‘prokurator został przebadany wykrywaczem kłamstw’; popr.: *Po przebadaniu oskarżonego* [...];
 104. *Nasz futbol cienko przęść* ⇒ naruszenie łączliwości frazeologizmu *cienko przęść* – wymaga on określeń osobowych; użycie frazeologizmu w błędnym znaczeniu (popr. *cienko przęść* ‘mieć kłopoty finansowe lub kłopoty ze zdrowiem’) – błąd frazeologiczny; popr.: *Sytuacja polskiej piłki jest zła* [...];
 105. *Nigdy nie było łatwiej schudnąć. Nasz preparat pozwoli Wam stracić ok. 5-7 kg w ciągu dwóch tygodni. Zobaczcie, to naprawdę spektakularne* ⇒ użycie przymiotnika *spektakularny* w znaczeniu ‘skuteczny’ lub ‘niezwykły’ (popr. *spektakularny* ‘widowiskowy’) – błąd leksykalny; popr.: [...] *to naprawdę skuteczne/ wspaniałe*;
 106. *atmosferę starała się podgrzewać* [...] *obiadami* ⇒ użycie frazeologizmu *podgrzewać atmosferę* w złym znaczeniu i z niewłaściwą łączliwością; *podgrzewać atmosferę* ‘dążyć do eskalacji konfliktu’; popr.: *Wszystko się jej w mężu podobało i dbała o rodzinną atmosferę, przygotowując obiady*;
 107. *choć nie kochała dziecka, dbała o niego* ⇒ błędna forma B. zaimka *ono* (błąd fleksyjny); popr.: [...] *dbała o nie* [...];
 108. *głosowała z resentymentu za realnym socjalizmem* ⇒ użycie wyrazu *resentyment* w znaczeniu ‘sentyment’ (błąd leksykalny); *resentyment* ‘żal, uraz’; popr.: [...] *z sentymentu za realnym socjalizmem* [...];
 109. *pochowali głowy w piasek* ⇒ wymiana składnika związku frazeologicznego i błędna forma gramatyczna frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *schowali głowy w piasek* [...];
 110. *po ucieczce z kraju mieszkanie zostało skonfiskowane* ⇒ błędny skrót składniowy – brak określenia rzeczownika *ucieczka* sprawia, że łączymy go z podmiotem zdania (*mieszkanie*), przez co powstaje treść ‘mieszkanie uciekło z kraju’; popr.: *Po ucieczce Iksińskich z kraju ich mieszkanie* [...];
 111. *depilator dla pięknych nóg* ⇒ błędne użycie przyimka *dla* – powinien się on łączyć z nazwami osobowymi oraz nie powinien wskazywać na skutek (błąd składniowy); popr.: [...] *depilator, by mieć piękne nogi*;
 112. *towaryską agencję* ⇒ błędny szyk przydawki – zam. gatunkującej jest wskazująca na cechę (błąd składniowy); popr.: [...] *agencję towarzyską* [...];
 113. *Będąc we Włoszech, zabrakło mi pieniędzy* ⇒ brak tożsamości podmiotów w wypowiedzeniu z imiesłowowym równoważnikiem zdania (błąd składniowy); popr.: *Kiedy byłem we Włoszech, zabrakło mi pieniędzy*;
 114. *wyciął w pień trzy topole* ⇒ naruszenie łączliwości frazeologizmu *wyciąć w pień*, który wymaga obecności rzeczowników osobowych; połączenie *wyciąć w pień* z nazwą drzewa powoduje udostłownienie frazeologizmu (błąd frazeologiczny); popr.: [...] *wyciął trzy topole*;
 115. *Prekursorem mostu* ⇒ naruszenie łączliwości rzeczownika *prekursor*, który wymaga obecności nazwy *idea* lub jej synonimu (błąd leksykalny); popr.: *Pierwszym twórcą mostu tego typu był* [...];
 116. *kongenialny bramkarz* ⇒ użycie przymiotnika *kongenialny* w znaczeniu ‘genialny’ (błąd leksykalny); *kongenialny* ‘tak samo genialny jak inna rzecz’; popr.: [...] *genialny bramkarz* [...];
 117. *Pomogliśmy prawie tysiącu sierot* ⇒ błędna końcówka C. liczebnika *tysiąc* (błąd fleksyjny); popr.: *tysiącowi*;
 118. *Oświeetlenie owe* ⇒ błędna końcówka M. zaimka *owo* (błąd fleksyjny); popr.: *Oświeetlenie owo* [...];
 119. *sześciu niemowląt* ⇒ użycie liczebnika głównego zam. zbiorowego, wymaganego przez rzeczownik *niemowlę* (błąd składniowy); popr.: [...] *sześciorga niemowląt*;
 120. *Płacąc rachunki na pocście, zapodziała mi się gdzieś rękawiczka* ⇒ brak tożsamości podmiotów w wypowiedzeniu z imiesłowowym równoważnikiem zdania (błąd składniowy); popr.: *Gdy płaciłam/ płaciłem* [...];
 121. *przydyba na kradzeniu* ⇒ a. błędna końcówka 3. os. lp. cz. przyszłego czasownika *przydybać*; b. nazwa czynności *kradzenie* utworzona jest, co prawda, zgodnie z systemem, ale nie ma uzasadnienia funkcjonalnego, ponieważ w języku istnieje już *kradzież*; popr.: [...] *przydybie na kradzieży* [...];
 122. [...] *przeżyć życie w konwencjach porządnego człowieka, nie walić głową w twardą ścianę ludzkich nieszczęść* ⇒ a. naruszenie łączliwości wyrazu *konwencje* (**konwencje porządnego człowieka*, **przeżyć życie w konwencjach*); b. niezrozumiała metafora *walić głową w twardą ścianę ludzkich nieszczęść*; zdanie wyraża banalną treść w zawiły, pretensjonalny sposób i jest niezrozumiałe.

1. archisem (*genus proximum*) – ‘zwierzę’;
 2. semy dyferencjalne (*differentia specifica*) – ‘nieduży’, ‘udomowiony’, ‘miauczący’;
 3. semy konotacyjne (potencjalne) – ‘miły’, ‘puszysty’, ‘szary’, ‘fałszywy’, ‘z dystansem wobec ludzi’.
- Archisem jest nadrzędnym, klasyfikującym elementem znaczenia.
- Semy dyferencjalne wskazują na relewantne (konieczne, żeby odróżnić dany desygnat od innego, i wystarczające, żeby opisać desygnat) cechy wyrazu.
- Konotacje są drugorzędnymi cechami znaczeniowymi – nie są konieczne do odróżniania desygnatu od innych, nie służą też do jego wystarczającego opisu. Wskazują na te cechy (istniejące obiektywnie lub tylko przypisywane przedmiotowi) desygnatu, które spowodowały powstanie wtórnych znaczeń (np.: *kot* ‘kupka kurzu pod meblem’ ⇒ ‘puszystość’, ‘szara sierść’), użyć przenośnych (np.: *Kotku!* – do miłej osoby ⇒ przypisywana kotu cecha bycia miłym), związków frazeologicznych *kocia wiara*, *żyć na kocią łapę* ⇒ ‘fałsz’, ‘indywidualizm’. Status konotacji nie jest jednoznaczny – niektórzy badacze widzą ich miejsce w znaczeniu słowa, inni lokują je poza nim.

I.

Zawężenie znaczenia:

2. *kończyna* ⇒ ‘koniec czegośkolwiek’ > ‘koniec ciała’;
9. *opona* ⇒ ‘coś, co opina’ > ‘coś, co opina koło’;
1. *piwo* ⇒ ‘każdy napój’ > ‘napój szczególnego rodzaju’;
4. *prezerwatywa* ⇒ ‘każdy środek zapobiegawczy’ > ‘szczególny środek zapobiegawczy’;
5. *ukraina/ Ukraina* ⇒ radykalne zawężenie, do nazwy własnej (‘każdy kraj nad granicą’ > ‘konkretny kraj nad granicą’);
6. *złodziej* ⇒ ‘ktoś, kto czyni zło’ > ‘ktoś, kto czyni zło szczególnego rodzaju’;

Rozszerzenie znaczenia:

3. *laureat* ⇒ ‘zwycięzca uwieńczony laurem’ < ‘każdy zwycięzca’;
5. *Lynch/ lincz* ⇒ generalizacja nazwy własnej;
7. *majestat* ⇒ ‘godność i władza monarchy’ < ‘godność i władza każdego władcy’;
8. *Mecenas/ mecenas* ⇒ generalizacja nazwy własnej;
2. *plajta* ⇒ ‘celowe bankructwo’ < ‘każde bankructwo’;
3. *polaroid* (b., c.) ⇒ ‘aparat fotograficzny wyprodukowany przez firmę Polaroid Land Corporation’ < ‘każdy aparat fotograficzny mający takie cechy, jak ten wyprodukowany przez firmę Polaroid Land Corporation’ – generalizacja nazwy własnej;

Przesunięcie znaczenia (metafora):

1. *gawitować* ⇒ podobieństwo między skłanianiem się ku czemuś a przyciąganiem;
4. *letarg* ⇒ podobieństwo między uśpieniem a becznością;
6. *magnat* ⇒ podobieństwo między wpływowymi ludźmi a arystokracją;

10. *paralela* ⇒ podobieństwo między wzajemnym stosunkiem linii geometrycznych a stosunkiem zachodzącym między zjawiskami;

Styczność (metonimia):

13. *Polaroid/ polaroid* (a., b.) ⇒ nazwa firmy stała się nazwą wyrobu tej firmy;
13. *polaroid* (c., d.) ⇒ nazwa urządzenia stała się nazwą rzeczy, która powstała w rezultacie działania tego urządzenia.

III.

- „Komputerowy słownik języka polskiego” notuje dwa znaczenia rzeczownika *autor*: 1. ‘twórca dzieła literackiego, naukowego, dzieła sztuki, technicznego’, 2. ‘sprawca, inicjator, projektodawca’ (*autor planu, plotki, pomysłu, projektu, wieczoru*). „Inny słownik języka polskiego” oprócz tych dwóch znaczeń rejestruje jeszcze 3. ‘autorem jakiegoś działania nazywa się kogoś, kto je wykonał’ (*autor bramki, autor napadów*) – z zastrzeżeniem „Użycie to bywa oceniane przez niektórych jako niepoprawne”. Taką kwalifikację tego znaczenia stosuje też „Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN”, a drugie znaczenie (‘sprawca, inicjator’) uznaje za nadużywane.
- Znaczenia 2. i 3. (widoczne w zd. 1.-5.) powstały w wyniku rozszerzenia znaczenia 1. – usunięcia z niego elementów specyfikujących: ‘twórca dzieła literackiego, naukowego itp.’ < ‘twórca’. Taka zmiana znaczeniowa jest wynikiem działania językowej tendencji do ekonomiczności – wyrażenia *autor oceny, autor mordy, autor krzyków, autor dewastacji* są niewątpliwie krótsze niż ich parafrazy ‘ten, kto ocenia/ ocenił’, ‘ten, kto zamordował’, ‘ten, kto krzyczy’, ‘ten, kto dewastuje/ zdewastował’, są także od nich wygodniejsze – nadawca posługuje się jednym wyrazem do opisu różnych sytuacji, nie musi szukać odrębnej formy językowej, odpowiedniej dla każdej treści. Ma to więcej skutków negatywnych niż pozytywnych, prowadzi bowiem – z jednej strony do powstawania wypowiedzi nieprecyzyjnych, szablonowych i ubogich leksykalnie, z drugiej – do zacierania się różnic znaczeniowych między wyrazami.¹
- W zd. 6. użycie słowa *autor* jest zbliżone do użycia w znaczeniu 1., jednak też jest niejasne. Nie wiadomo bowiem, czy *autor mieszkań* to ten, kto zaprojektował mieszkania, czy ten, kto je wybudował, czy też ten, kto je urządził.
- Zdanie 7. ilustruje proces przesuwania się znaczeń derywatów w takim kierunku, w jakim przesuwają się znaczenia ich podstaw słotwórczych. Trudno je jednak uznać za poprawne.

IV.

- Leksem jest jednostką systemu, a wyraz – jednostką tekstu. W zd. *Człowiek człowiekowi wilkiem* są dwa leksemy: *człowiek, wilk* i trzy wyrazy: *człowiek, człowiek, wilk*, występujące w różnych słowoformach.

V.

- Aby wykonać to ćwiczenie, należy przeanalizować użycia podanych słów i określić, czy w każdym kontekście,

w którym używa się jednego z członów pary synonimicznej, można użyć drugiego elementu. Jeśli wyrazy spełniają ten warunek, są synonimami całkowitymi.

- a. *abecadło* – *alfabet* ⇒ *abecadło* to przestarzały synonim *alfabetu* (synonimy częściowe, nacechowane chronologicznie);
- b. *aktualny* – *obecny* ⇒ *aktualny* należy do odmian oficjalnych, a *obecny* jest nienacechowany stylistycznie (synonimy częściowe, nacechowane stylistycznie);
- c. *biustonosz* – *stanik* ⇒ synonimy całkowite;
- d. *bramka* – *gol* ⇒ synonimy całkowite;
- e. *całkiem* – *zupełnie* ⇒ synonimy całkowite;
- f. *centralny* – *środkowy* ⇒ choć znaczenia tych przymiotników wydają się identyczne, to można dostrzec między nimi niewielką różnicę, która decyduje także o odmiennym zakresie łączliwości: *centralny* to ‘położony w centrum, w środkowej (i – zwykle – jednocześnie najważniejszej) części czegoś’ (np.: *centralny punkt miasta, województwo centralne, centralne miejsce na półce zajmował puchar*); *środkowy* to ‘położony w środkowej – nieskrajnej – części czegoś’ (np.: *środkowa półka, środkowa szuflada, środkowy pas jezdni*);
- g. *chaber* – *blawatek* ⇒ nazwa *chaber* używana jest na Mazowszu, *blawatek* – w Małopolsce. Ten sam kwiat w Wielkopolsce nazywany jest *modrakiem*. Są to więc synonimy częściowe, o różnym zasięgu terytorialnym;
- h. *chęć* – *ochota* ⇒ niewielka różnica w zakresie łączliwości, por. *Mam ochotę/ chęć na ciastko, Nabrał ochoty/ chęci do życia*, ale raczej tylko: *Mam ochotę pójść do kina* (zd. *Mam chęć pójść do kina* jest bardzo nacechowane stylistycznie), *Zrobić coś z chęci* (nie: *ochoty*) *zysku, Było to spowodowane chęcią* (nie: *ochotą*) *zrobienia jej przyjemności, Pracował z ochotą* (nie: *chęcią*);
- i. *czubek* – *szpic* ⇒ *szpic* jest rodzajem *czubka*: *czubek* to ‘najwyżej wysunięta część czegoś’, a *szpic* to ‘czubek o ostrym zakończeniu’. Są to więc synonimy częściowe, różniące się cechami znaczeniowymi, a ściślej – *szpic* jest hiponimem *czubka* (por. ćwic. VI);
- j. *dworzec* – *stacja* ⇒ *dworzec* ma szerszy zakres użycia niż *stacja* – oznacza miejsce przyjazdu i odjazdu różnych środków komunikacji (autobusów, pociągów i samolotów), podczas gdy *stacja* odnosi się do miejsca przyjazdu i odjazdu pociągów. Są to więc synonimy częściowe, różniące się cechami znaczeniowymi, a ściślej – *stacja* jest hiponimem *dworca* (por. ćwic. VI);
- k. *fotografia* – *zdjęcie* ⇒ *zdjęcie* ma węższy zakres użycia niż *fotografia* – w odniesieniu do dzieła artystycznego nie użyje się nazwy *zdjęcie*, lecz tylko – *fotografia*. Są to więc synonimy częściowe, różniące się cechami znaczeniowymi, a ściślej – *fotografia* jest hiponimem *zdjęcia* (por. ćwic. VI);
- l. *klamstwo* – *nieprawda* ⇒ *nieprawda* to „łagodniejszy” synonim *klamstwa*. Są to więc synonimy częściowe, o innej intensywności;
- l. *naumyślnie* – *specjalnie* ⇒ te przysłowki różnią się zakresem łączliwości – *naumyślnie* łączy się tylko z wyrazami oznaczającymi coś złego, por.: *Specjalnie* (nie:

naumyślnie) *dla niej kupił kwiaty, Naumyślnie* (też: *specjalnie*) *go drażnił*;

- m. *swoboda* – *wolność* ⇒ synonimy całkowite w znaczeniu ‘możliwość postępowania zgodnie z własną wolą’;
- o. *ślepa kiszka* – *wyrostek robaczkowy* ⇒ *ślepa kiszka* należy do odmiany potocznej, *wyrostek robaczkowy* zaś to termin specjalistyczny. Są to więc synonimy częściowe, różniące się nacechowaniem stylistycznym;
- p. *ślub* – *związek małżeński* ⇒ różny zakres łączliwości (*wziąć ślub, zawrzeć związek małżeński*) i przynależność do różnych odmian stylowych języka (*ślub* – nienacechowane, *związek małżeński* – oficjalne).

VI.

- Hiperonim to wyraz nadrzędny wobec innego (swojego hiponimu), wyraz o szerszym zakresie użycia i mniejszej liczbie cech znaczeniowych.
- Hiponim to wyraz podrzędny wobec innego (swojego hiperonimu), wyraz o węższym zakresie użycia i większej liczbie cech znaczeniowych.
- Jeśli w odniesieniu do pary wyrazów *x*, *y* można zastosować formułę: „Każda rzecz nazywana wyrazem *x* jest rodzajem rzeczy nazywanej *y*-iem”, to *x* jest hiponimem, a *y* – hiperonimem.

Hiperonimy – hiponimy: *zwierzę* – *pies*; *mebel* – *krzesło*; *uczucie* – *miłość*; *zjawisko* – *przestępczość*.

VII.

- 1. *górny* – *dolny* ⇒ położenie;
- 2. *stary* – *młody* ⇒ wiek;
- 3. *lekceważyć* – *szanować* ⇒ stosunek do czegoś lub kogoś;
- 4. *blondyn* – *brunet* ⇒ kolor włosów;
- Pary: *górny* – *środkowy*, *stary* – *w średnim wieku*, *lekceważyć* – *być obojętnym*, *blondyn* – *szatyn* nie są antonimami, ponieważ nie nazywają skrajnych cech tego samego zjawiska.

VIII.

- 1. „A jest *x*-owe (*x*-owy), ale mogłoby (mógłby) być bardziej *x*-owe (*x*-owy).” ⇒ *długi* – *krótki*; *mądry* – *głupi* – antonimia;
- 2. „Każde A, które nie jest *x*-owe, jest *niex*-owe” lub: „Każdy A, kto nie jest *X*-em, jest *nie-X*-em” ⇒ *cywilny* – *wojskowy*; *polski* – *zagraniczny* – komplementarność;
- 3. „A jest *X*-em B, co znaczy, że B jest *Y*-em A.” ⇒ *kat* – *ofiara*; *pacjent* – *lekarz* – konwersywność.

IX.

- 1. Antonimia to relacja *przeciwstawności* zachodząca między dwoma stopniowalnymi wyrażeniami, które tworzą dwa uzupełniające się podzbiory.
- 2. Komplementarność to relacja *sprzecznosci*, zachodząca między dwoma *niestopniowalnymi* wyrażeniami, które tworzą dwa *uzupełniające się* podzbiory.
- 3. Konwersywność (konwersja) to relacja *dwumiejscowa*, zachodząca między dwoma wyrażeniami, z których jedno można w danym kontekście zastąpić drugim, pod warunkiem że jednocześnie zamieni się miejscami ich argumen-

ty. Konwersywność szczególnie często występuje wśród wyrazów odnoszących się do relacji społecznych między ludźmi.

1. *amatorski* – *zawodowy* ⇒ komplementarność;
2. *dziadek* – *babcia* ⇒ komplementarność;
3. *psuć* – *naprawiać* ⇒ antonimia;
4. *przykrywać* – *odkrywać* ⇒ antonimia;
5. *pycha* – *skromność* ⇒ antonimia;
6. *różowy* – *czerwony* ⇒ żadna z wymienionych relacji;
7. *starość* – *młodość* ⇒ antonimia;
8. *syn* – *ojciec* ⇒ konwersja;
9. *trójkątny* – *owalny* ⇒ żadna z wymienionych relacji;
10. *żona* – *mąż* ⇒ konwersja.

I.

Powstanie wtórnych znaczeń przymiotników *kwaśny*, *gorzki*, *słodki* jest przykładem działania w języku zjawiska synestezji – odnoszenia wrażeń zmysłowych (w tym wypadku – smaku) do innych sfer życia.

Takie przesunięcia semantyczne są świadectwem dostrzeżenia przez użytkowników języka podobieństwa między wrażeniami wywoływanymi przez jakieś potrawy a wrażeniami wywoływanymi przez jakieś zdarzenia, sytuacje, ludzi itp.

II.

synonimy:

1. *kwaśny*:
 - a. *kwaśne jabłko*, *kwaśne porzeczki* ⇒ brak synonimów;
 - b. *kwaśna mina*, *kwaśny nastrój*, *kwaśny uśmiech* ⇒ *mina* – *skwaszona*; *nastrój* – *zły*; *kwaśny uśmiech* – brak synonimu;
2. *gorzki*:
 - a. *gorzki lek*, *gorzkie ziolo*, *gorzki migdał* ⇒ brak synonimów;
 - b. *gorzki zapach*, *gorzka woń* ⇒ brak synonimów;
 - c. *gorzkie doświadczenie*, *gorzka prawda*, *gorzkie myśli*, *gorzka mądrość*, *gorzki humor*, *gorzki uśmiech*, *gorzkie wymówki* ⇒ *doświadczenie*, *prawda*, *myśli*, *wymówki* – *przykry*; *doświadczenie*, *prawda*, *mądrość* (?) – *bolesny*; *gorzki humor*, *uśmiech* – brak synonimu;
3. *słodki*:
 - a. *słodka kawa*, *słodkie ciasto*, *słodkie lody*, *słodkie owoce* ⇒ *kawa* – *słodzony*; *słodkie ciasto*, *lody*, *owoce* – brak synonimu;
 - b. *słodki zapach*, *słodka woń* ⇒ brak synonimów;
 - c. *słodka melodia*, *słodkie dźwięki* ⇒ *miły*, *przyjemny*, *ckliwy*;
 - d. *słodkie wspomnienia*, *słodki spokój* ⇒ *miły*, *przyjemny*;
 - e. *słodka dziewczyna*, *słodki uśmiech*, *słodki charakter* ⇒ *miły*, *przyjemny*;

Nie do wszystkich użyć podanych przymiotników można znaleźć antonimy. Antonimami bowiem są takie dwa wyrazy, które nazywają przeciwstawne cechy, mieszczące się na skrajnych końcach skali danej cechy.

Niewątpliwie *kwaśny* i *gorzki* w znaczeniach „smakowych” (*kwaśne jabłko*, *kwaśne porzeczki*; *gorzki lek*, *gorz-*

kie ziolo, *gorzki migdał*) mają swe antonimy – w obu wypadkach jest to wyraz *słodki*.

- Do przymiotnika *słodki* zaś w znaczeniu „smakowym” nie zawsze można dobrać antonim – *słodka kawa* – *gorzka kawa*; *słodkie owoce* – *gorzkie owoce* lub *kwaśne owoce* (w zależności od tego, jaką cechę owocu nazywa przymiotnik *słodki*); *słodkie lody*, *słodkie ciasto* – brak antonimu.
- Antonimem wyrazu *gorzki* w połączeniach z rzeczownikami *woń*, *zapach* jest *słodki*.
- Przymiotniki *kwaśny*, *gorzki*, *słodki* w znaczeniach nie odnoszących się do zmysłu smaku mają tak złożoną strukturę semantyczną, że niemożliwe jest znalezienie w języku wyrazów, które różniłyby się od nich tylko jedną cechą znaczeniową, znajdującą się w dodatku na krańcowym punkcie skali natężenia tej cechy. Przymiotniki w wyrażeniach *wesoła mina*, *wesoły nastrój*, *wesoły uśmiech*, *miłe doświadczenie*, *przyjemne myśli*, *nieprzyjemna melodia*, *nieprzyjemne wspomnienia*, *nieprzyjemny charakter* opisują inne niż *kwaśny*, *gorzki*, *słodki*, nieprzeciwstawne wobec *kwaśny*, *gorzki*, *słodki* cechy zjawisk.

XIII.

Przykładowe zestawienia:

gorący – *lodowaty*, np.: *Z kranu poleciała gorąca/ lodowata woda.*

rozgrzany – *zgrabiaty*, np.: *zziębnięty: Rozgrzane/ zgrabiałe, zziębnięte dłonie.*

rozgrzany – *zmarznięty*, np.: *Rozgrzany piasek parzył stopy./ Zmarznięty piasek ziębił stopy.*

gruby – *przewiewny*, np.: *Gruby/ przewiewny sweterek.*

przytulny – *nieprzytulny*, np.: *Przytulny/ nieprzytulny pokój.*

przyjemny – *nieprzyjemny*, np.: *Przyjemny/ nieprzyjemny wiatr.*

ciepły – *sztynny*, np.: *Powitanie było bardzo ciepłe/ sztywne.*

płomienisty – *lodowaty*, np.: *Płomieniste/ lodowate spojrzenia.*

rozmarznięty – *zmarznięty*, np.: *Rozmarznięta/ zmarznięta ziemia.*

ognisty – *rybi*, np.: *Ogniste/ rybne oczy.*

XIV.

1. *szkoła* ⇒ polisemia (powstała jako metonimia):
 - a. ‘instytucja’;
 - b. ‘budynek, w którym się mieści ta instytucja’;
 - c. ‘społeczność tej instytucji’;
2. *szklanka* ⇒ polisemia (powstała jako metonimia):
 - a. ‘naczynie’;
 - b. ‘zawartość tego naczynia’;
3. *skóra* ⇒ polisemia (powstała jako metonimia):
 - a. ‘powłoka ciała’;
 - b. ‘materiał wykonany z tej powłoki’;
 - c. ‘ubranie wykonane z tego materiału’;
4. *noga* ⇒ polisemia (powstała jako metafora):
 - a. ‘dolna część ciała człowieka, służąca mu do stania’;
 - b. ‘część sprzętu, stanowiąca jego podporę’;
5. *kożuch* ⇒ polisemia (powstała jako metafora) ewoluująca ku homonimii (związek znaczeniowy między a. i b. jest dziś mało odczuwalny):
 - a. ‘ciepłe okrycie z futrem’;
 - b. ‘wierzchnia, gęsta warstwa jakiejś masy’;

6. *kłapa* ⇒ a., b. ⇒ polisemia; c. w stosunku do a. i b. ⇒ homonimia (leksykalna); związek między tym znaczeniem a znaczeniami a. i b. nie jest dziś odczuwalny:
 - a. 'płaska pokrywa';
 - b. 'płaski wylóg płaszcza, marynarki';
 - c. 'niepowodzenie';
7. *pokój* ⇒ współcześnie już homonimia (leksykalna); związek znaczeniowy między a. i b. nie jest odczuwalny:
 - a. 'izba';
 - b. 'czas bez wojen';
8. *poczytać* ⇒ wyrazy nie mają związku znaczeniowego, ponieważ są one homonimiami. Jest to homonimia słowotwórcza – każdy z homonimów jest derywatem innego wyrazu;
 - a. pochodzi od czasownika *czytać*;
 - b. forma dk. czasownika *poczytywać*;
9. *kłon* – a., b. ⇒ polisemia (powstała jako metonimia). Znaczenie c. jest homonimiczne względem nich – nie ma wspólnego elementu semantycznego oraz (przede wszystkim) ma inną etymologię (*kłon* w zn. a. i b. jest wyrazem rodzimym, a w zn. c. pochodzi z greckiego *kłon* – 'odrośl, gałąź'):
 - a. 'drzewo';
 - b. 'drewno uzyskane z tego drzewa';
 - c. 'wegetatywne potomstwo jednego osobnika'.

XV.

1. *udusić* ⇒ polisemia (1. 'spowodować czyjąś śmierć przez ograniczenie mu możliwości oddychania', 2. 'przyrzadzić potrawę przez ograniczenie jej dostępu powietrza');
2. a. *babka* ⇒ związek między znaczeniami 'kobieta' i 'ciasto' nie jest raczej współcześnie odczuwany, więc mamy tu do czynienia z homonimią leksykalną; b. *mała czarna* ⇒ polisemia (1. 'kobieta o ciemnych włosach lub ciemnej skórze', 2. 'kawa bez mleka, mająca czarny kolor');
3. *śmierć* – *śmierz* ⇒ homonimia brzmieniowa (inny zapis, taka sama wymowa, brak związku znaczeniowego);
4. z *Tadkiem* – *statkiem* ⇒ homonimia brzmieniowa (inny zapis, taka sama wymowa, brak związku znaczeniowego);
5. *struj się* – *strój się* ⇒ homonimia brzmieniowa (inny zapis, taka sama wymowa, brak związku znaczeniowego);
6. *komunista* ⇒ homonimia słowotwórcza (1. derywat rzeczownika *komunia*, 2. derywat rzeczownika *komunizm*);
7. *cele* ⇒ homonimia fleksyjna (1. M. lm. rzeczownika *cel*, 2. M. lm. rzeczownika *cela*);
8. *komórka* ⇒ homonimia leksykalna (brak związku znaczeniowego).

XVI.

1. Poszczególne zdania są przykładem wyzyskania polisemii wyrazu *porządek*.
 - a. 'stan czegoś, kiedy wszystko jest na właściwym sobie miejscu i łatwe do odnalezienia': *Postanowili wreszcie zaprowadzić ład w pokoju na poddaszu*;
 - b. znaczenie por. przykł. 1.a.: *Dzieci dbały o czystość w swoim pokoju*. Choć w obu zdaniach a. i b. jest realizowane to samo znaczenie wyrazu *porządek*, to nie

ma tu możliwości wymiennego użycia synonimów tego wyrazu (wadliwe są oba zdania: **Postanowili wreszcie zaprowadzić czystość w pokoju na poddaszu*. **Dzieci dbały o czystość w swoim pokoju*.), każdy bowiem z wyrazów synonimów: *porządek*, *ład*, *czystość* ma różny zakres łączliwości.

- c. 'następowanie po sobie różnych elementów według ustalonej zasady': *Wykaz przedmiotów został sporządzony w kolejności alfabetycznej/ w układzie alfabetycznym*.
 - d. znaczenie por. przykł. 1.c.: *Musimy przedyskutować plan dnia/ rozkład dnia/ harmonogram dnia*.
 - e. znaczenie por. przykł. 1.c.: *Szyk wyrazów/ układ wyrazów w zdaniu jest niewłaściwy/ Kolejność wyrazów w zdaniu jest niewłaściwa*. W zdaniach c., d. i e. jest realizowane to samo znaczenie wyrazu *porządek*, jednak nie występuje tu pełna wymiennność synonimów (wadliwe są zdania: **Wykaz przedmiotów został sporządzony w rozkładzie alfabetycznym*. **Musimy przedyskutować szyk dnia*. **Plan wyrazów w zdaniu jest niewłaściwy*), każdy bowiem z wyrazów synonimów: *porządek*, *kolejność*, *układ*, *plan*, *rozkład*, *harmonogram*, *szyk* ma inny zakres łączliwości.
2. Poszczególne zdania są przykładem wyzyskania polisemii wyrazu *róg*, choć niewykluczone, że słabnąca więź semantyczna między znaczeniami a. i b. oraz a. i c. będzie powodować stopniowy rozpad homonimiczny jednostki na dwa odrębne leksemy.
 - a. 'parzyste wyrostki kostne występujące na kości czołowej niektórych zwierząt': *Na ścianie wisiało poroże jelenia*. Zakres łączliwości wyrazu *poroże* (synonimu *rogów*) jest znacznie bardziej ograniczony niż wyrazu *róg* w wyzyskanym tu znaczeniu. Nie w każdym więc kontekście możliwa jest ich wymiennność, nie można na przykład powiedzieć o porożu żubra, krowy czy antylopy;
 - b. 'zbieg dwóch ulic; także budynek postawiony w tym miejscu': *Uciekający mężczyzna biegł prosto ulicą, a po chwili zniknął za narożnikiem/ za węglem*;
 - c. 'miejsce wewnątrz zetknięcia się dwóch ścian czegoś': *Wtuliła się w kąt kanapy*;
 3. Wyrazy z przykładów b. i d. realizują to samo znaczenie wyrazu *posadzić*, ponadto w zestawieniu z przykładem c. stanowią przykład polisemii. Natomiast czasownik *posadzić* z przykładu a. pozostaje z resztą przykładów w relacji homonimii monogenetycznej – *posadzić* (a.) pochodzi od czasownika *sadzić*, natomiast *posadzić* (b., c., d.) od czasownika *sadzać*.
 - a. 'umieścić w ziemi sadzonkę rośliny': *W ciągu jednego popołudnia zasadził trzysta młodych drzewek*;
 - b. 'umieścić kogoś gdzieś w pozycji siedzącej': *Nauczyciel usadził mnie w ostatniej ławce*;
 - c. 'umieścić kogoś w więzieniu, pozbawić kogoś wolności': *Zamknęli go za włamanie*;
 - d. znaczenie jak w przykładzie b.: *Dziadek usadził/ usadowił sobie wnuka na kolanach*. Choć w tym wypadku realizowane znaczenie jest takie samo jak w przykładzie b., możliwości wymiany jest więcej.

¹ Por. też rozdz. 25.

